

13.674

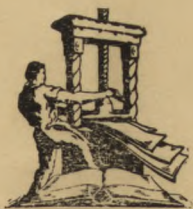
A
MAGYAR
EGÉSZSÉGÜGYI KÖZIGAZGATÁS
KÉZIKÖNYVE

IRTA

Dr. ATZÉL ELEMÉR

MINISZTERI TANÁCSOS,
EGYETEMI MAGÁNTANÁR

II. KÖTET

BUDAPEST. 1938

KÖZIGAZGATÁSI SZAKKÖNYVEK KIADÓVÁLLALATA (MERKANTIL-NYOMDA))

A
MAGYAR
EGÉSZSÉGÜGYI KÖZIGAZGATÁS
KÉZIKÖNYVE

IRTA

Dr. ATZÉL ELEMÉR

MINISZTERI TANÁCSOS,
EGYETEMI MAGÁNTANÁR

II. KÖTET

EGÉSZSÉGÜGYI RENDÉSZET

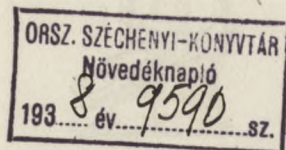
BUDAPEST, 1938

ÖZIGAZGATÁSI SZAKKÖNYVEK KIADÓVÁLLALATA (MERKANTIL-NYOMDA)

13.674/2

BEVEZETÉS.*

Az egészségügyi közigazgatásnak — mint munkánk I. kötetében is jeleztük — az a rendeltetése, hogy minél szélesebb körben gyakorlatilag is megvalósítsa mindazt, ami — az orvostudomány és a higiéné eredményeinek figyelembevételével — a közegészségügy érdekében szükséges. Ezért az egészségügyi közigazgatás szorosan együtt halad az orvostudomány és a közegészségtan fejlődésével és mindazokkal az alkalmazott és egyéb tudományokkal, amelyek ezeket szervesen kiegészítik, mint pl. a technika, az építészet, a kémia, stb.

Az egészségtan megtanít arra, amit az egyes embernek saját egészsége érdekében meg kell tennie vagy el kell kerülnie; a közegészségtannak viszont az a feladata, hogy megtanítson mindarra, amit a mások egészségének megóvása, azaz a közegészségnek fenntartása érdekében meg kell vagy nem szabad tennünk.

A közegészségtan célkitűzéseit társadalmi úton megvalósítani szinte lehetetlenség. E célkitűzések megvalósítása ugyanis olyan feladatok elé állít, amik az egyes ember anyagi teherbíróképességét vagy a szabad társadalom rendelkezési körét meghaladják. De ettől függetlenül is, a legtöbb embernek vagy a szükséges tudása, vagy a megértő jóakarata hiányzik ahhoz, hogy olyasvalamit teljesítsen, amire a kényszerítő körülmények nem ösztönzik. Az egészségügyi közigazgatás tehát a közegészségügy érdekében szükséges tennivalókat rendszerbe foglalja és azoknak sorozatos megvalósítását

---

* Azokat a jogszabályokat, amelyek Az Egészségügyre Vonatkozó Törvények és Rendelet Gyűjteménye (Atzél—Chyzer) V—VII. kötetében megtalálhatók a jogszabályra való hivatkozás után, zárójelben a kötet és oldalszámot feltüntetjük. Egyúttal jeleztük azokat a jogszabályokat is, amelyek a közel jövőben megjelenő VIII. kötetben lesznek közölve.

— ha kell — hatalmi eszközzel illetőleg kényszer útján is biztosítja.

Munkánk II. és III. kötete az erre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza.

Amint azonban munkánk I. kötetében arra törekedtünk, hogy a jogi képesítéssel nem rendelkezőket a jogi alapismeretekkel megismertessük, úgy viszont a II. és III. kötetben a jogi tudású egyéneket bevezetjük azokba a közegészségtani alapismeretekbe, amelyek az egyes közigazgatási rendelkezések indító okára rávilágítanak. Ezzel is a hatósági orvosok munkáját óhajtottuk megkönnyíteni, anélkül azonban, hogy a közegészségtannal, mint tudománnyal különlegesen foglalkozni kívántunk volna.

I. RÉSZ.

1. A levegő közegészségügyi jelentősége.

A közegészségügy érdekében elsősorban az ember környezetével kell foglalkoznunk. Különösen nagy gondot kell tehát fordítanunk azokra a fontos tényezőkre, amelyek az embert ott, ahol élete általában lezajlik, állandóan körülveszik és amelyek ennél fogva a közegészségügy fenntartásának is elsőrendű kellékei. Így tisztában kell lennünk a levegő a talaj, a víz, a lakás és a táplálkozás jelentőségével. A közegészségügy fenntartása e tényezők jó minősége nélkül el sem képzelhető. Éppen azért a közigazgatásnak feltétlenül gondoskodnia kell arról, hogy e tényezőket minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítsa. A közegészségtannak erre vonatkozó megállapításait és szabályait és az ezekkel összefüggő közigazgatási intézkedéseket részletesen ismertetjük.

A levegő az emberi élet fenntartásának nélkülözhetetlen kelléke és mint ilyen, az első és egyik legfontosabb közegészségügyi tényező. A levegőt igen sokáig önálló elemnek tartották, amíg végre Lavoisier kísérletei megállapították, hogy a levegő lényegében két gáznemű elemnek, az oxigénnek és a nitrogénnek keveréke. A levegő 20—21% oxigént, 77—78% nitrogént és 1%-ban egyéb gázokat — minő az argon, a hélium, a kripton, a neon, a xenon, stb. — tartalmaz. A levegő azonban majdnem mindig különböző gázalakú és szilárd anyagokkal, valamint mikroorganizmusokkal (csirákkal) szennyezett. Előbbiektől különösen a széndioxid és a por ártalmas.

A levegő legfontosabb alkatrésze az oxigén. Az élet ugyanis lassú égésnek tekinthető és az emberi szervezetben végbemenő égési folyamatok oxigén nélkül meg nem történhetnek. A szabadban a levegőnek oxigéntartalma állandóan 20—21% és ha az pillanatnyilag egy-egy helyen csökken is,

a levegő áramlása e hiányt hamarosan kiegyenlíti. Ha azonban az oxigénmennyiség felére csökken, hiányát már rendkívül érezzük, amint ezt különösen zsúfolt, zárt helyiségekben vagy rosszul szellőztetett ipari telepeken tapasztalhatjuk; ha pedig az oxigén mennyisége egyharmadára száll le, ez már halált is okozhat.

A levegőben levő nitrogénnek az élet szempontjából csak annyi a szerepe, hogy hígítja az oxigént és inkább közvetve a növényi fehérjék képzésénél van jelentősége.

Ózon és hidrogénszuperoxid csak nyomokban van a levegőben és különösebb jelentőségük nincs. Ezek jelenléte oxidálható anyag hiányára mutat és legfeljebb a levegő jóságának egyik bizonyítéka. Ózont rendszerint csak teljesen tiszta levegőben — erdőkben, magas hegyeken vagy viharok után — észlelhetünk, bakteriumölő tulajdonságáról azonban — éppen kis mennyiségére való tekintettel — komolyan nem beszélhetünk.

A széndioxid a tökéletes égésnek egyik terméke és így a levegőben található széndioxid mennyiségére az égési termékek irányadók. A széndioxid mennyisége a szabad levegőben átlagosan 0.03%, de városokban — ahol nagyobb ipartelepek vannak és sok ember lakik együtt — 0.04%-ig is emelkedhet. A kilégzett levegőben az oxigén mennyisége egyötödével kevesebb (kb. 16%), a széndioxidtartalom pedig százszor nagyobb (4.4%). Hogy a szabad levegőben az oxigén és a széndioxid aránya számbavehetően nem változik, annak az az oka, hogy míg az emberek és az állatok állandóan fogyasztják az oxigént és termelik a széndioxidot, addig a növények a levegőből — széndioxidot redukálva — oxigént választanak ki. Igen nagymennyiségű széndioxidot termel pl. a bor erjedése. Minthogy a széndioxid nehezebb a levegőnél, mindig alul helyezkedik el és így mély pincékben és kutakban könnyen felhalmozódhatik. A levegő romlottságát zárt helyiségben általában a széndioxid mennyisége szerint szokták meghatározni; ha ez 0.1%-on alul van, a levegőt jónak, ha ezen felül, úgy rossznak minősítjük. Különösen ártalmas a széndioxid megszorodása zárt helyiségekben, ahol sok ember tartózkodik, mert ilyenkor a szellőztetés hiányos, az emberek kilégzése és a testek kipárolgása miatt a levegő vízgőztartalma megsza-
po-

rodott, a meleg fokozódott, ennek következtében hőpangás jöhet létre, ami rosszullétet okozhat. Ilyen helyiségekben való állandó tartózkodás vérszegénység előidézője is lehet. Rontja az ilyen rosszul szellőzött, zárt helyiségek levegőjét ezenkívül még a mesterséges világítás és a fűtés, valamint az ételek párolgása, stb. is. -

Ezért a hatóságnak különösen nagy gondot kell fordítani egyfelől a lakások zsúfoltságának megakadályozására, másfelől pedig arra, hogy a lakások és a közhelyek (pl. iskolák, színházak), valamint az ipartelepek megfelelő szellőztetése biztosítva legyen.

A levegő szennyezve lehet továbbá más gáznemű anyagokkal is, ilyenek pl. az ammoniák, a klór, a kéndioxid, a kénhidrogén, a metán, a szénmonoxid, stb. Ezek közül főleg a szénmonoxidnak van gyakorlati jelentősége. A szénmonoxid akkor keletkezik, ha a szén elegendő oxigén hiányában tökéletlenül ég el. Így képződik pl. a kályhában akkor, ha a kéményt vagy a kályhacsövet elzárják és a szénsav izzó szénrétegen halad át. Különösen nagy mennyiségben van a világítógázban, ami a legtöbb szénmonoxiddmérgezést okozza. A szénmonoxid igen erős mérég, mert a vér hemoglobinját oly módon köti meg, hogy ezt alkalmatlanná teszi oxigén felvételére és így fulladást okoz. A gázmérgezés veszélye főleg akkor áll fenn, ha a csőrepedés az utcai vezetékben történik és a kiömlő gáz a házakba felszívódik, mert a talaj ekkor elnyeli a gáznak a gyártásnál keletkezett, illetőleg hozzáadott jellemző szagát. Többször fordult elő szénmonoxiddmérgezés az autógyártásnál és nagyobb garázsokban is, ha a motorok járatása zárt helyen történt. Ilyenkor a felgyülemlett kipufogó gázok okozzák a mérgezést. Elsősorban a szegényebb és műveletlenebb népréteget kell felvilágosítani afelől, hogy a kályhacsövet el ne zárják és hogy különös óvatossággal járjanak el ott, ahol a házba a gázt bevezették.

A levegőt szennyező szilárd anyagok közül különösen a pornak van nagy jelentősége. Por állandóan van a levegőben, mennyisége az évszakoktól, időjárástól, de a helyi körülményektől (talajminőség, gyárak) is függ. A levegő porának legnagyobb részét szervetlen anyagok, kisebb részét szerves anyagok alkotják. Ilyen szervetlen anyagok: agyag, kvarc,

kovasav, mészkő, vas, sósvidékeken és a tengerparton konyhasó. Szerves anyagok: a talajról, a bútorokról, a ruházatról, a padlóról, az ételtörmelékekből származó szemcsék, levált emberi hámsejtek, szénrészecskék, gombafélék, baktériumok, penészspórák, stb. Nedves időben kisebb a levegő pormennyisége, száraz időben azonban a levegő mozgása, a kocsiforgalom, stb. fokozzák a levegő portartalmát. Erdős hegyek között és tengeren találjuk a legkevesebb port a levegőben. Igen sok por van a szoba levegőjében a különböző ruhaneműektől, de a padló réseiben levő föld, a cipővel behozott sár stb. is elporlad és a levegőben lebeg. Veszélyesek ebből a szempontból egyes iparüzemek is, mint pl. a porcellángyárak, malmok, kőfaragó-műhelyek stb., mert ilyen helyeken nagyobb mennyiségű, sokszor éles porszemcsék kerülnek a levegőbe. Ezek ugyan lassanként leülepednek és csak a finomabb, apróbb részek lebegnek a levegőben, de ezek még mindig veszedelmet jelenthetnek az egészségre, mert ha belekerülnek az emberi szervezetbe, ott nagy károkat okozhatnak, bár az emberi szervezet úgy van berendezve, hogy a por ellen védekezhessék. A por ugyanis vagy az orron vagy a szájon keresztül jut a szervezetbe és ezeknek állandóan nedves és tapadós nyálkahártyáján megreked. De ha a por pl. homokkőből, fluorsavas vagy kovasavas kőből áll, éles szemcséi megsérthetik a nyálkahártyát. Ennek következtében a nyálkahártya szövetei elpusztulnak és az ott megrekedt éles porkristályok állandóan mélyebb részeket sérthetnek, míg lassankint kis fekély keletkezik, ami a kórokozó mikroorganizmusoknak legjobb letelepedő helye. Az ilyen hely különösen kitűnő talaja a gümőkór bacillusainak és más fertőző mikroorganizmusoknak is, amelyek ha elszaporodnak, a szervezet többi részait is eláraszthatják s általános megbetegedést is idézhetnek elő. Különösen veszedelmes a por olyan zárt helyiségben, szobában, ipartelepen, ahol gümőkóros egyén is tartózkodik, aki köpetét figyelmetlenségből vagy tudatlanságból nem a köpőcsészébe, hanem szerte-széjjel üríti. Ez a köpet kiszárad, a porral keveredhetik és így bekerülhet a levegőbe, s innen az emberi szervezetbe. A szabad levegőben a porhoz tapadt kórokozó mikroorganizmusokat egyrésztől a nap bakteriumölő hatása pusztítja, másrésztől pedig a levegő állandó áramlása annak

szennyezettségét csökkenti. A szobában ezt csak megfelelő szellőztetés és takarítás útján tudjuk elérni. Zárt helyeken tehát, különösen ahol beteg emberek is tartózkodnak, állandóan gondoskodjunk a levegő kicseréléséről, hogy ezáltal a fertőzésnek elejét vehessük. Fertőzheti a por a levegőt abban az esetben is, ha mérges anyagoknak, pl. ólmot, arzént tartalmazó festékeknek elporladásából származik. Ezért szobafestés céljára arzéntartalmú vagy ólomtartalmú festékeket ne használjunk. Az ilyen festékeknek árusítása egyébként is tiltott.

A levegőben különböző kórokozó mikroorganizmusok vannak. Ezek közül azonban csak azok veszedelmesek, amelyek a kiszáradást jól bírják; a többiek ugyanis a száraz levegőben nagy részben hamar elpusztulnak. A kiszáradással szemben ellenálló mikroorganizmusok azonban, minő pl. a gümőkór bacillusa, a tetanusz és az anthrax spórái, stb. még kiszáradás után is okozhatnak fertőzést.

A levegő a mondottakon kívül állandóan tartalmaz bizonyos mennyiségű vízgőzt is. Általában minél magasabb a hőmérséklet, annál több vízgőzt képes a levegő magában tartani. Az eső, a köd, a harmat, a felhők, a dér, a hó és a jég tulajdonképpen mind a levegőben levő vízgőzökből képződnek.

Behatással van az egészségre a levegő hőmérséklete és nyomása is, valamint behatást gyakorolnak a különböző állandó vagy időszakos szelek is. Az utóbbiak együttevén alkotják azután azt, amit a levegő éghajlati hatásának (klimának) nevezünk. A föld minden egyes részének megvan a maga különleges éghajlati jellege. Így beszélhetünk hideg, mérsékelt, forró stb. éghajlatról.

A levegőnek tehát az ember életére nagy jelentősége van, egyfelől azért, mert — mint említettük — az élet fenntartásához feltétlenül szükséges és szennyezése rendkívül káros hatással lehet az egészségre, másfelől pedig azért is, mert a napfény, a levegő nyomása, vízgőztartalma, az esős, ködös idő mind különböző betegségeknek lehetnek okozói vagy elősegítői. Így pl. télen sok az ú. n. meghűléses betegség: rheuma, influenza, tüdőgyulladás; nyáron a csecsemők bélhurutja, a tífusz, a paratífusz, stb. Az egyes éghajlatoknak is megvannak a ma-

guk különleges betegségei. Így a meleg égövi területen gyakori a napszúrás és a hóguta; a forró égövön mindennapos a malária, a sárgaláz, az álomkór, a vérhas, a kolera; a sarki égövön ezzel szemben inkább a reumatikus megbetegedések fordulnak elő, míg ellenben ritka pl. a gümőkór. A levegő nyomásának változásai is különleges hatással vannak az ember egészségére. A hegyi betegséget, repülő betegséget, keszon (caisson) betegséget a légnyomás gyors változásai idézik elő.

A tiszta levegő üdítőleg hat közérzetünkre. Napsütéses, szép időben gyorsabb a vérkeringés, sokkal jobb a kedélyünk is, mint esős-ködös időben. Az egészségtelen romlott levegőjű szobában való tartózkodás számtalan egészségügyi ártalmat okoz, de különösen elősegíti a vérszegénységet, a gümőkór és a fertőző betegségek iránti fogékonyságot, mert csökkenti a szervezet ellenálló erejét.

2. A talaj közegészségügyi jelentősége.

A talaj az ember egészsége tekintetében szintén jelentős tényező. A talaj az a felületi földréteg, amely a kőzetek elmallásából, elporlásából keletkezett. Közegészségügyi jelentősége igen nagy, mert erre építjük fel lakásunkat, belőle nyerjük a vizet és ez szolgáltatja élelmünket is, mert ezen élnek a táplálkozásunkhoz szükséges állatok és növények. Végül a talaj arra is szolgál, hogy a hulladékanyagokat befogadja és beléje temetkezzünk.

Ha a földréteg egy helyben marad, őstalajnak (helytálló, elsődleges talaj) nevezzük, ha azonban a víz vagy a szelek elhordják és más helyen rakják le, hordaléktalajnak (másodlagos talaj) mondjuk. A kőzetek elporlásából keletkező anyagok a levegő és a víz hatására sokféle átalakuláson mennek keresztül és legnagyobb részben vízben oldható sókká válnak, míg végre már csak a legellenállóbb kovasav és annak aluminiumsója marad vissza, mint homok és agyag. Találhatunk a talajban kisebb-nagyobb el nem mállott kőzetdarabokat is, amelyeket a víz lecsiszolt, ezek a kavicsok. A talaj későbbben, különösen ha régebbi eredetű, a növényi és állati élet hatása alatt annyira átalakulhat, hogy eredeti jellegét

sokszor már nem is lehet fölismerni. Több talajféleségről beszélünk. Van homok-, agyag-, vályog- és egyéb kevert, televény-, tőzeg- és láptalaj. A tőzeg elhalt mocsári és vízínövények megszenesedett tömege.

A talajnak az egészségre gyakorolt hatása fizikai, kémiai és bakteriológiai sajátásaival függ össze.

A talaj fizikai és kémiai tulajdonságai. A talaj kisebb-nagyobb szemcsékből áll. E szemcsék között állandóan hézagok, rések vannak. Ezek az apró likacsok (pórusok) vagy levegővel vannak tele, vagy ha víz került oda, úgy nagy részüket víz tölti ki. A talaj levegő- és víztartalma egészségügyi szempontból nagy jelentőségű a szerves anyagok elbontására, a baktériumok fejlődésére és tenyésztére gyakorolt hatása miatt. A talaj vízfelvevő képessége (vízkapacitás) pedig összefüggésben van pórustérfogatával és ennek kapcsán a talaj átjárhatóságával (permeabilitas). Igen jelentős hajszálcsoves (kapilláris) vízszívó képessége is van a talajnak. Ez abban nyilvánul meg, hogy a mélyebb részekben levő talajvízből a hajszálcsoveken keresztül bizonyos magasságig vizet tud felszívni.

A talajvíz a földbe beszivárgott csapadék, amely az át eresztő talajrétegeken át kerül a földbe. Ennek azonban csak kb. egyharmada jut el a vizet át nem bocsátó, ú. n. át nem eresztő rétegig. A talajvíz mennyisége függ a csapadék mennyiségétől, de egyéb tényezőktől is, pl. a párolgás erősségétől és a talajszemcse nagyságától. A talajvíz forrás alakjában a föld felszínére is kerülhet.

A talajlevegő jellemző tulajdonsága, hogy benne az oxigén erősen megkevesbedett és kb. csak 10%-ra tehető, széndioxid tartalma pedig erősen megnövekedett és majdnem 10%-ot ér el. Ennek oka a talajban levő szerves anyagok bomlása. Éppen ezért az ott végbemenő bomlás fokára, illetőleg a talajba jutott szerves anyagok mennyiségére a talajlevegő széndioxid tartalmából következtethetünk.

Keverednek azután a talajhoz különböző ásványi és szerves eredetű tápsók is. Aszerint, hogy ezek az alkatrészek miként váltakoznak, beszélünk a talajnak különböző termékenységéről illetőleg tisztaságáról. A talajnak felső részét,

melyet állandóan művelünk, feltalajnak, az alatta levőt pedig altalajnak mondjuk. A termőtalaj jól felismerhető sötétebb színéről és puhább, porhanyóbb állományáról, amelyben a növényi részeket még szabad szemmel is könnyen megkülönböztethetjük. A termőtalajnak legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy nitrogénvegyületeket tartalmaz. Hogy azonban termelésre alkalmassá váljék, szükséges, hogy a benne levő szerves és szervetlen anyagokat, a vízben oldott nitrogénvegyületek és televény anyagok nagy részét vissza is tudja tartani; ezt a talaj elnyelő (abszorpciós) képességének nevezzük. Szükséges továbbá, hogy a talajban levő nitrogénvegyületek úgy alakuljanak át, hogy azokat a növények felszívhassák. Ezeknek az anyagoknak vízben oldható és növények részére alkalmas tápanyagokká való bontását a talajbaktériumok végzik.

A talaj előbb említett elnyelőképessége folytán különböző gáznemű és vízben oldott anyagokat tud visszatartani. Ez okozza pl. azt is, hogy a világítógáz sokszor csőrepedés folytán észrevétlenül kerülhet a lakásokba, mert a gáznak szagos részét a talaj elnyelte. Így tartja vissza a talaj a belekerült különböző rothadó anyagokból, hulladékokból és hullákból származó bűzös bomlástermékeket és gázokat is.

A talajnak szűrőképessége is van, mert a vízben levő szilárdabb részeket pórusaiban visszatartja és ily módon mintegy megszüri a vizet. De megszüri a beléje került baktériumokat is, úgy hogy a mélyebb rétegek jóformán már csiramentesnek (sterilnek) tekinthetők, ha csak a talaj repedéseinek vagy férgek járásainak, vakondtúrásokon keresztül nem fertőződnek. Éppen azért, ha a talaj kellőleg tiszta és nem szennyeződött, mint a városokban, a talajvíz is megszűrve és tisztán kerül az át nem eresztő rétegre, feltéve, hogy az elég mélyen fekszik a talaj felszínétől.

A talaj hőmérsékletének is nagy a jelentősége. Erre a nap sugárzó melegének, a föld saját melegének, továbbá a talajban végbemenő vegyi átalakulásoknak van befolyása. Egy méter mélységig a talaj hőmérséklete közel párhuzamosan változik a külső levegőével, csak bizonyos — pár hetes — késés mutatkozik a hőfok alakulásában azért, mert ennyi idő kell, amíg ezt a réteget a levegő átmelegíti; kb. 35 méter

mélységben azonban már állandónak mondható és ettől számított 30—35 méterenként 1 fokkal emelkedik a hőmérséklet. A talajhőmérséklet, a külső levegőtől elvonatkoztatva, ugyanabban a mélységben bizonyos mértékig állandó. Ezt igen fontos tudni a vízvezetési csövek, valamint a csatornák elhelyezése szempontjából, mert ez szabja meg, hogy milyen mélyen fektessük le azokat, hogy a bennük levő víz be ne fagyhasson de viszont annak ivásra alkalmas hőfoka legyen. A talaj hőmérsékletének továbbá az a jelentősége, hogy a felette levő légrétegbe meleget sugároz vissza, végül pedig befolyással van a talajban végbemenő vegyi illetőleg öntisztulási folyamatokra is.

Baktériumok a talaj felületes rétegeiben nagy mennyiségben találhatók és különösen a termőtalajban élnek tömegesen. Egy méter mélységben 1 cm³-ben 70.000—250.000 is van. Ezek részben kórokozók (pathogének), részben pedig nem kórokozók, ú. n. szaprofiták. Állandóan megtalálhatók pl. a talajban a tetanusz és az oedema malignum kórokozói. Kivételesen belekerülhetnek anthrax, tífusz, kolera kórokozói is, amelyek anthraxban elhullott állatok hullájával, tífuszos vagy kolerás betegek ürülékével jutottak oda. Három méternél mélyebben azonban már nem igen találunk kórokozó mikroorganizmusokat, ha csak a föld repedésein keresztül vagy vakondtúrások révén kivételesen nem kerültek azok a mélyebb rétegekbe.

Azt a talajt, amely kórokozó mikroorganizmusokat tartalmaz, fertőzött talajnak kell minősítenünk. A kórokozó mikroorganizmusok — ha a talajban kellő nedvesség és meleg van — igen sokáig megtartják életképességüket, de ha a talaj felszínére kerülnek, a napfény, a kiszáradás és a különböző szaprofita baktériumok rendszerint hamarosan elpusztítják őket. A talajban levő kórokozó mikroorganizmusok vagy közvetlen érintkezés útján vagy pedig az oda ültetett vetemények révén kerülhetnek az emberi szervezetbe. A talajvíz közvetítésével pedig belekerülhetnek a felületes kút vizébe is, de ha a kút vizét mélyebbről kapja, mivel a talaj a vizet megszűri, csak akkor fertőződhetik, ha helytelenül van megépítve és oldalról vagy felülről szennyezett víz jut bele.

A talaj a beléje kerülő szennyeződések legnagyobb részétől öntisztulása révén szabadul. Ez alatt azt a képességét értjük, hogy a szerves vegyületeket szervetlenekké alakítja át, amelyek fertőző illetőleg ártalmas anyagot már nem tartalmaznak. Nagy jelentősége van ebből a szempontból a talajban levő levegőnek. Ha ugyanis elég levegő van, korhadás (oxidációs folyamat), ha pedig kevés a levegő — mert a talaj pórusai a levegőt nem eresztik át vagy igen nagy a víztartalmuk — rothadás (redukciós folyamat) áll be. A talaj öntisztulásában azonban a kémiai folyamatok mellett résztvesznek az ú. n. talajbaktériumok is. Ezek vagy nitrifikáló baktériumok, amelyek a nitrogéntartalmú szerves vegyületeket szervetlen nitritekké, majd tovább nitrátokká változtatják, oxidálják; vagy denitrifikáló baktériumok, melyek a talajban levő nitrátokat nitritekké, sőt egészen nitrogénig alakítják, redukálják. Vannak azután nitrogéngyűjtő baktériumok is, amelyek a levegő szabad nitrogénjének megkötésére és elraktározására képesek. A talajbaktériumok működése különösen a növények táplálkozására nagyjelentőségű.

Nem kívánunk tovább a talaj közegészségtani jelentőségével foglalkozni, csupán még a következőkre mutatunk rá. Egészségesnek csakis a tiszta (fertőző mikroorganizmusokat nem tartalmazó, nem szennyezett) és száraz talajt tekinthetjük. Minthogy az építkezés céljaira szükséges az is, hogy a talaj elég szilárd legyen, így legjobb a tömör, repedésnélküli, kemény kőzet. Jobb a homokos és kavicsos, mint az agyagos talaj, mert előbbi könnyebben átereszti a csapadékvizet, talajlevegője is több, így az oxidáció révén a szerves anyagoknak elbontása is gyorsabban megy végbe, vagyis az öntisztulási folyamat hamarabb következik be. De jó a kevés agyagot tartalmazó homok illetőleg kavicsos talaj is. Fontos, hogy a talajvíz mélyen legyen, mert a falak — a hajszálcsöveesség folytán — még a két méter mélyen levő talajvízből is vizet szívhatnak fel. Ezért mindenképpen arra kell törekednünk, hogy a talaj tisztaságát megőrizzük, száraz állapotát biztosítsuk. Erre szolgál az alagcsövezés, a csatornázás és az utcáknak nedvességét át nem eresztő burkolattal való ellátása. Ezt segíti elő növények ültetése, mocsarak lecsapolása, árvízterületeknek vízlevezető művekkel való el-

látása, a szerves anyagok bomlasztása céljából a földnek minél többszöri forgatása, szántása is. Az is fontos, hogy az esővíznek, a szennyvíznek és a háziszemétnek a ház környékéről való eltávolítása minél tökéletesebben és gyorsabban történjék. Mindent el kell követnünk, hogy a talajt árnyékszékek, marhaállások, sertéshízlalók, trágyadombok, stb. meg nem felelő készítése illetőleg állapota ne szennyezze. De ügyeljünk arra is, hogy az ipari hulladékot és a házi szemetet úgy helyezzük el, hogy az a talajt ne fertőzhesse. Nagy gonddal kell eljárni éppen ebből a szempontból a temetők és az állati dögterek létesítése körül is. A talajnak hullák okozta szennyezésére a temetkezés tárgyalásánál részletesebben kitérünk.

Különösen helytelenítenünk kell azt az eljárást, amikor az utcák feltöltésére szennyezett földet, faltörmeléket vagy szemetet használnak fel; ez ugyanis a kórokozó mikroorganizmusoknak és azok bomlási termékeinek nagy mértékű felszaporodását idézheti elő, ami nemcsak az egészséges lakásépítést zárja ki, hanem a szennyező anyagoknak a talajvíz közvetítésével a kutak vizébe jutását is okozhatja. Ezért van az, hogy egyes kutak vize kórokozó mikroorganizmusok miatt fertőzött vagy a korábbi bomlási folyamat termékeitől eredően undortkeltő, rosszízű. Ahol viszont gondot fordítanak az utólagos szennyeződés megakadályozására, ott a véletlenül odakerült szerves anyagot vagy mikroorganizmusokat — mint fentebb említettük — maga a talaj is elpusztítja.

Mérgezést is okozhat a talaj azáltal, hogy a benne levő szerves illetőleg rothadó anyagokból a mélyebben fekvő, pincétlen lakásokba, pincékbe vagy kutakba nagy mennyiségű széndioxidot tartalmazó talajlég kerül. Ezért a mélyebb kutakba vagy üregekbe kellő elővigyázat nélkül leszállni sohasem szabad, nehogy esetleg fulladás vagy levegővel keveredett metángáz meggyújtása következtében robbanás útján halálos szerencsétlenség történjék. Mivel a külső levegő és a talajlevegő között az eltérő hőmérséklet miatt állandóan bizonyos nyomáskülönbség van, igen könnyen bekerülhet a pincelakásokba a mérges gázokkal telített talajlég. Éppen ezért kerülni kell a pincenélküli építkezéseket illetőleg el kell tiltani a pincelakásoknak emberi lakás céljára használatát.

3. A levegő és a talaj tisztaságának megóvására vonatkozó rendelkezések. Utcák, terek, utak és egyéb forgalmas útvonalak portalanítása, öntözése és tisztántartása. A járdák seprési idejének megállapítása. Árnyékszékek, istállók és sertésólak elhelyezése. A szemét, trágya, emberi ürülék és egyéb hulladékanyagok gyűjtésének és eltávolításának helyes módja. Az ürülékanyagok és a sertéstrágya vasúti szállítása. A csatornázás.

Amikép a jó levegőnek és a napnak az egészségre kedvező hatása kétségtelen, épúgy kétségtelen az is, hogy a mérges gázokkal szennyezett, vagy porral telt rossz levegő egészségünknek megromlására vezethet. Ezért mindent el kell követnünk, hogy egyfelől a levegő tisztaságát — amennyire csak lehetséges — biztosítsuk és megőrizzük, másfelől pedig elkerüljük mindazt, ami ennek mesterséges beszennyezését okozhatja. Nehéz feladat, főleg nagyvárosokban, a levegő tisztaságának megőrzése és az utcák tisztántartása. Ezek levegőjét és utcáit ugyanis a mindennapi élettel járó égési termékek, így a szénnek és a fának füstje és koromja, úgyszintén a sok ipartelepnek és gyárnak egyéb gáznemű melléktermékei szennyezik. Az idevonatkozó védőberendezések létesítésének elrendelése és ellenőrzése az iparhatóságok hatáskörébe tartozik, de az iparfelügyelőknek és a tisztiorvosoknak is fontos szerepük van abban, hogy az ipari és gyártelepeknek — később külön is tárgyalt — egészségügyi felügyelete kifogástalan legyen. Mind a hatóságoknak, mind a hatósági orvosoknak megvan a lehetőségük arra, hogy ezirányban egyébként is megfelelő módon beavatkozzanak és vagy az intézkedési jog keretében vagy a kihágási eljárás során a lakások illetőleg az intézmények tulajdonosát a levegő jóságának biztosítása végett szükséges berendezések és felszerelések létesítésére kötelezzék.

A levegő tisztaságának megóvása érdekében minden község helyhatósági szabályrendelettel vagy közgyűlési határozattal köteles intézkedni a portalanítás keresztülviteléről. A 250.000/1929. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 124. oldal.) úgy intézkedik, hogy a városoknak és nagyobb községeknek forgalmasabb utcáit, tereit és utait, továbbá a

gyógy- és üdülőhelyek utait tavasztól ősziig a porképződés csökkentése végett megfelelően öntözni vagy olajozni kell. A belső utcákat, tereket és utakat természetesen csak vízzel lehet állandóan portalanítani, ellenben a külső részeken vagy ott, ahol nem fedik burkolattal az utcákat, sokkal ajánlatosabb az olajozás. A vízzel való locsolás költségei ugyanis éppen olyan nagyok, mint az olajjal véghezvitt megfelelő portalanítás költségei. Ezért a 82.730/1928. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet. 760. oldal.) a törvényhatóságokat arra kötelezi, hogy még a szárazabb idő bekövetkezése előtt gondoskodjanak az olajjal való portalanításról. Célszerű, ha a tiszti orvos erről idejekorán tesz javaslatot a közgyűlésnek, hogy a vonatkozó közgyűlési határozatot — amennyiben az háztartási szempontból felsőbb jóváhagyást igényelne — legkésőbb március hó végéig az illetékes hatóság elé terjesszék és az olajozás — a jóváhagyás kieszközlése után — megfelelő időben, vagyis még a nyári idény megkezdése előtt, tehát már június hónapban elvégezhető legyen. Az olajozás hosszabb ideig megakadályozza a porképződést, de csak akkor, ha megelőzőleg az utakon a kopásokat kiigazítják és az úttesten levő port eltávolítják. Utcák, utak és közterek tisztántartásánál a porképződés megakadályozása szempontjából az útburkolat is nagy jelentőségű. Kemény kövezeteknél arra kell vigyázni, hogy az egyes kövek között a por ne maradhasson meg, és ezért a kövek közötti részeket is bitumennel, szurokkal vagy kátránnyal kell kitölteni. A vízzel való locsolásnál pedig gondoskodnunk kell arról, hogy gyakori tisztogatással (sepréssel) a sárképződést megakadályozzuk. A 250.000/1929. B. M. rendelet értelmében a házak utcára nyíló ablakaiban porolást végezni vagy poros ruhát kirázni tilos. A portól a kirakatokat és a kapukat is meg kell tisztítani, de ezt a munkát csak a kora reggeli órákban, mindenestre reggeli 8 óra előtt kell elvégezni.

A 120.247/1930. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet. 298. oldal) előírja, hogy az ingatlantulajdonosok illetőleg azok megbízottai vagy a bérlők kötelesek a saját vagy megbízóik tulajdonát illetőleg a bérlemény tárgyát alkotó ingatlan előtt levő gyalogjárót állandóan tisztántartani, a síkos járdát behinteni, nyáron a poros járdát seprés előtt meg-

öntözni. A járdát azokban a községekben és városokban, ahol a kapunyitás időpontját szabályrendelet állapítja meg, a kapunyitás előtt 1 órával, ahol pedig ilyen szabályrendelet nincsen, reggel 6 óráig kell lesöpörni.

A járdákon a 250.000/1929. B. M. rendelet értelmében — balesetek elkerülése végett — nem szabad hulladékot, papírt, gyümölcsöt eldobni vagy olyan tárgyakat elhelyezni, amelyek a közlekedést akadályozhatják. Hulladékokat az e célra felállított tartályokba kell dobni, ezek felállításáról pedig a község köteles gondoskodni. További igen fontos rendelkezése a rendeletnek az, hogy utakon, tereken, parkokban, valamint a közönség rendelkezésére álló közlekedési eszközökön köpni csak az e célra szolgáló edénybe szabad.

A 76.796/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet. 196. oldal) szerint az utcákon és a tereken, valamint a kiránduló- és üdülnhelyeken a köztisztaság megóvására különös gondot kell fordítani. Ezzel kapcsolatban pedig a 14.013/1921. N. M. M. (Atzél—Chyzer V. kötet 251. oldal) rendelet előírja, hogy tartós szárazság esetén az egészség ártalmának elkerülése érdekében a törvényhatóság gondoskodik arról, hogy az utcák és terek naponként öntöztessenek; ugyanakkor elrendeli azt is, hogy ha a városnak vagy a községnek az öntözésre szolgáló megfelelő berendezése nincs, a hatóság kötelezze a lakósokat arra, hogy a házuknak megfelelő utcarészletet, a ház előtt elhúzódó járdát és kocsitutat, naponta legalább egyszer öntözzék fel.

A már fentebb említett 76.796/1918. B. M. rendelet 5. pontjában előírja, hogy a hatóságok különösen gondoskodjanak arról, hogy a levegőt és a talajt a magán- vagy középületek udvaraiban lévő árnyékszékek és trágyadombok ne szennyezdhessék. Ugyanezt célozza a 90.260/1897. B. M. rendelet is, amely a sertésólak elhelyezésére ad utasításokat. A rendelet hangsúlyozza, hogy a közutak vonalába épített istállók a belőlük az utcára kerülő hulladékokkal és igen gyakran kifolyó trágyalével az úttestet olyképp szennyezhetik, hogy azok a közegészség veszélyesztetése mellett állatjárványok terjesztőjévé is válhatnak. Éppen ezért a belügyminiszter felhívja a törvényhatóságokat arra, hogy az építési

szabályrendeletek idevonatkozó rendelkezéseinek végrehajtása iránt intézkedjenek, s amennyiben építési szabályrendeletük nem volna vagy ez az ide vonatkozó rendelkezést nem tartalmazza, e hiány pótlásáról haladéktalanul gondoskodjanak, s intézkedjenek aziránt, hogy az udvarokból, istállókból és ólaktól hulladék és trágyalé az utakra ki ne kerülhessen.

Az utcák és az utak tisztántartásáról tehát — mint előbb említettük — a közületeknek, a járdák tisztántartásáról pedig az ingatlantulajdonosoknak vagy lakóknak kell gondoskodniuk. E rendelkezések ellenére azonban azt kell tapasztalnunk, hogy az utcák és az utak tisztántartása tekintetében — különösen faluhelyeken — még ma is sok a kívánnivaló, noha a kultúra haladásával párhuzamosan itt is fokozatos javulást észlelhetünk. Ehelyütt megemlítjük még, hogy az utakon felszaporodott szenny fertőtlenítésénél a napfény is közrejátszik, mert ibolyántúli sugarai és hősugarai, ez utóbbiak a nedvesség elpárologtatása útján, a jelenlévő kórokozó mikroorganizmusokat ártalmatlanná teszik.

A lakóházaknak és az udvaroknak tisztaságát — és ez által közvetve az utcáknak tisztaságát is — elsősorban az ott felhalmozott szemét, trágya és egyéb folyékony és szilárd hulladékok gyűjtésének és eltávolításának helyes módja biztosítja. E tekintetben a hatósági orvosoknak fontos teendők vannak, melyek egyfelől az egészségügyi propaganda, másfelől pedig az ellenőrzés gyakorlása körébe tartoznak. A nagyobb községekben és városokban ugyan megfelelő köztisztasági szabályrendelet gondoskodik arról, hogy a szemét és hulladékok gyűjtése és elszállítása az egészségügyi követelményeknek megfelelően történjék, de a kisebb falvakban e tekintetben még ma is gyakran elhanyagolt állapotokat találunk. Sok helyen pl. még napjainkban is az udvar közepén van a trágyadomb, még ma is gyakori a szennyvíznek, mosogatólének és az ürülékanyagoknak az udvarra kiöntése, az árnyékszékeknek teljesen helytelen, közegészségellenes elhelyezése és felépítése, nem szólva arról, hogy egyes helyeken bizonyos iparok gyakorlása sem oly módon történik, amely a levegő és a talaj szennyezetlenségét kielégítő módon biztosítaná. A legtöbb község a közutak két oldalán

elhelyezett csatornák, illetőleg árkok tisztántartására is igen kevés gondot fordít. Ha az árkok megfelelének tulajdonképpeni rendeltetésüknek, hogy t. i. a csapadékvizet levezzessék, kevés közegészségügyi ártalmat jelentenének. De a legtöbb helyen ezekbe a nyitott árkokba folyik bele az udvarok minden szennyes vize és piszokja, ami az utcákon bűzt gerjeszt és a különböző fertőző betegségeknek igazi táptalaja.

A hulladékanyagoknak és a szennyvizeknek közegészségügyi szempontból helyes eltávolítása különösen nagyvárosokban rendkívül nehéz feladat. Ha meggondoljuk, hogy egy-egy emberre évente átlagosan kb. 700—800 kg. hulladékanyagot lehet számításba venni és hogy 36.000—37.000 literre lehet tenni azt a szennyvízmennyiséget, amely évente egy-egy emberre esik, ha figyelembe vesszük továbbá azt is, hogy évente az esővíz és a hó is nagy mennyiségű szennyvizet termel, akkor fogalmat alkothatunk magunknak arról, hogy milyen nagyjelentőségű a szennyvíznek, valamint a szilárd hulladékanyagok eltávolítása.

Lássuk, miként lehet a hulladékanyagok gyűjtéséről és eltávolításáról megfelelően gondoskodni. Kiindulási pontul vegyük a kisebb községeket. A szilárd hulladékanyagok gyűjtése és eltávolítása igen könnyen megoldható s még csak költségesnek sem mondható. Erre a különböző gödörrendszerek felelnek meg legjobban, amennyiben ezeket a gödröket közegészségügyi szempontból helyesen építjük meg. Az ilyen kiképzett pócegödör alapja és falazata vízhatlan és jól záró, a kúttól távolsága pedig 15—20 méter, de legalább 10 méter legyen. Legjobb a kibetonozott, agyaggal körüldöngölt pócegödör, amely a talajnak és az esetleg közelfekvő kútnak fertőződését kizárja. Ezt különben egyes üzemeknél, így pl. a péküzemnél a vonatkozó rendeletek is szigorúan előírják. Sajnos, ebben a tekintetben az ellenőrzés még ma is igen hiányos. A pócegödört jól zárható tetővel kell ellátni, amely teljesen kizárja a szemétnek és bűznek onnan való kijutását. Különösen ügyelnünk kell arra, hogy az udvarokon a szemétdombok ne sokáig álljanak, mert ezeket a szél szertesodorhatja és azok így újból szennyezhetnek és egészségügyi ártalmat okozhatnak. Megfelelően ki kell oktatni a személyzetet arra, hogy a háziszemét kihordásánál azt szét ne szórják.

A szilárd hulladékanyagokat, amelyek a lakásokból kerülnek ki, leghelyesebb elégetni. Ha azonban ez nem lehetséges, gondoskodni kell arról, hogy megfelelő módon a mezőre vagy olyan helyekre kerüljenek, ahol azokat esetleg trágyakészítésre lehet felhasználni.

Városokban a háziszemét legcélszerűbben megfelelő ládákban gyűjthető össze, ahonnan azután a szemetes kocsira kerül. A szemétszállítás ma még a legtöbb helyen — így Budapesten is — sok kívánnivalót hagy hátra. Gondoskodnunk kell arról is, hogy a szemétnek a házakból eltávolítása legalább 24 órán belül megtörténjék. A szállítás jól záródó kocsikkal történjék, ne úgy mint a legtöbb helyen, ahol éppen a legrosszabb kocsikat használják erre a célra és sokszor maguk a szemétkihordó kocsik hintik tele szeméttel a város utcáit. A háziszemét elhordását csak megfelelően kioktatott és ellenőrzött emberekkel szabad végeztetni. A szemétszállítás egyébként egyike a legpiszkosabb munkáknak és örökös veszélyt jelent a vele foglalkozókra nézve. A szemetet a városon kívül ott kell elhelyezni, ahol a legkevesebb ártalmat okozhatja. A legcélszerűbb azt megfelelő módon elégetni, mert ezáltal a szerves anyagok mind elpusztulnak, a szervetlenek pedig nagyobb kárt nem okozhatnak. A maradékot feltöltésre vagy esetleg trágyázásra lehet használni. Ha erre mód nincs, akkor a szemetet mély gödrökbe kell elhelyezni, és legalább fél méter vastagon homok- vagy földréteggel befedni. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy leghelyesebb, ha a városok szemétiégető telepet létesítenek.

Igen nagy gondot kell fordítani az állati trágyának megfelelő elhelyezésére is. Falun még ma is ritkán és csak nagy gazdaságokban találunk olyan helyeket, ahol a trágya megfelelő módon van elhelyezve. Itt külön hangsúlyoznunk kell, hogy a trágyadomb a lakóhelytől lehetőleg távol legyen és annak elhelyezése vízhatlanná tett gödörben történjék, nehogy a trágyalé a talajba kerülhessen, azt fertőzhesse és a levegőt is bűzössé, kellemetlenné tegye. Gondoskodni kell arról is, hogy a trágyalé a gödör peremén át ki ne kerülhessen az udvarra. E tekintetben főleg faluhelyeken kellene szigorú rendelkezéseket tenni, mert a felgyülemlett trágyalé gyakran kifolyik az utcára és annak levegőjét tisztátalanná,

bűzőssé teszi, eltekintve attól, hogy esetleg fertőző csirákat is ragadhat magával. Emellett elvész az istállótrágyának a növény táplálás szempontjából legértékesebb része. Ott, ahol a lakosság szegénysége miatt betonnal kibélelt trágyagödröknek a készítése nem lehetséges, megfelelnek az agyaggal 30–40 cm vastagon, erősen kidöngölt gödrök is, mert ezek is megakadályozzák azt, hogy a trágyalé a talajba kerülhessen. Ezen kívül gondoskodni kell arról is, hogy a trágyát megfelelő időközökben eltávolítsák, nehogy az felgyűlve a levegőt állandóan bűzőssé tegye.

Különös figyelmet érdemel az emberi ürülékanyagok gyűjtésének és eltávolításának módja is. Mindenesetre a hatóságnak feladata a lakosságot nyomatékosan figyelmeztetni, hogy ürülékét — saját érdekében — csakis árnyékszéknek gödrébe ürítse ki és hogy annak 20%-os oltott mésszel (ú. n. mésztejjel) való leöntéséről időnkint gondoskodják, hogy ezáltal azt szagtalanítsa és fertőtlenítsen. Az árnyékszékek helyes felépítésére a közegészségtan ad útmutatást. Mindenesetre gondoskodni kell arról, hogy tartalmuk ne kerülhessen a talajba és evégett jólszigetelő réteggel (cementtel vagy betonnal) legyenek aláépítve. Ha pedig ez a tulajdonosok szegénysége miatt nem vihető keresztül, akkor ily célra legalább 30–40 cm vastag agyagréteggel jól kidöngölt, hézagmentes és befedhető gödröket kell készíteni. Gondoskodni kell arról is, hogy e gödrök tartalma úgy legyen eltávolítható, hogy az a közegészségügyi érdekeket ne veszélyeztesse.

Ahol helyhatósági szabályrendelet intézkedik betonból készült és jól záró fedéllel ellátott, vizáthatlan pócegödrök létesítéséről, ott tartalmuk kiemelése is hatósági közegek közbenjöttével, kb. 20 cm átmérőjű szívócsővel és jól zárható fémtartállyal felszerelt szivattyúgép segítségével történhetik. Az egyes házakból összegyűjtött ürülék a községen vagy városon kívül elhelyezett, ú. n. feldolgozótelepre szállítják, ahol megfelelő nagyságú betonmedencében finomra aprított tőzeg hozzáadásával komposztta dolgozzák fel. A vizáthatlan pócegödörbe minden takarítás után, legalább azonban évenként kétszer utcaöntöző olajat öntsünk, mert az annak tartalmát légmentesen zárja, ezáltal szagtalanítja és rovarok ott tanyázását is megakadályozza.

Oly helyeken, ahol vízvezeték és csatornázás nincs, az emberi ürülékanyagnak közegészségügyi szempontból kielégítő módon való kezelésére, eltávolítására és felhasználására igen célszerű és kevés költséggel járó, könnyen keresztülvihető mód az, hogy az ürüléket valamely erősebb nedvszívó anyaggal, pl. tőzeggel keverjük. Az így kezelt ürülékanyagot fel lehet használni a mezőgazdaságban, valamint a kertészetben, mert az a szakkörök megállapítása szerint igen értékes, még az istállótrágyánál is jobb trágyát ad.

A fekáliák megfelelő módon való feldolgozására egyébként külön részvénytársaság is alakult, a „Magyar Városok Gazdasági Központja Rt.” (146.057/1928 N. M. M. Atzél—Chyzer VI. kötet 789. oldal).

A szennyvíz befogadására szolgáló pöcegödröket ép úgy kell elkészíteni, mint azokat, amelyek szilárd hulladékanyagok gyűjtésére valók. Egyes helyeken még ma is az ú. n. emésztőgödör-rendszer van divatban, melynél a gödör téglával van körül kirakva, alul azonban nyílt és így az ürüléknek és szennyviznek egy részét bizonyos idő alatt tényleg eltünteti. Az ilyen emésztőgödrök folyadéktartalma azonban belekerül a talajba és innen esetleg a kútba is. Az így fertőzött kút pedig tifusznak vagy egyéb járványos betegségeknek lehet kiindulási pontja. Ezért az emésztőgödör-rendszer kiküszöbölésére minden lehető el kell követni vagy legalább is olyan helyen kell az emésztőgödört elhelyezni, ahol sem a levegőre, sem pedig a lakósokra vagy háziállatokra ártalmat nem jelent. Olyan városokban vagy nagyobb községekben, ahol csatornarendszer még nincs, az ürülék- és szennyvizeket a háznak meghatározott helyén kell összegyűjteni és onnan hatósági emberekkel elszállíttatni. Erre a célra kitűnően beválnak az ú. n. tonna- vagy hordó-rendszerek. Hozzá nem értő emberekkel végeztetni azonban a trágya- és pöcegödör tartalmának elhordását nem szabad.

Az emberi ürülék tőzeggel keverve — a 69.979/1928. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 753. oldal) értelmében — vasúton is szállítható. Olyan helyről azonban, ahol pestis, kolera, vérhas vagy tifusz miatt zárlat van, az ürülék csak a zárlat feloldását követő négy hónap után szállítható el. A tőzeggel kevert száraz emberi ürülék — csomagolatlanul —

nyitott vasúti kocsiban is szállítható; ilyen esetben azonban a rakományt tűzveszély és elszóródás ellen ponyvával be kell földni vagy pedig 5 cm. vastag föld- vagy homokréteggel be kell borítani. A rakományt a vasúti állomásig és onnan történő szállításnál is le kell fedni, a szállító munkásokat és járműveket pedig a napi munka bevégeztével fertőtleníteni kell.

Igen gyakori a sertéstrágyának vasúton szállítása, amelyre közegészségügyi szempontból a hatósági orvosoknak nagy gondot kell fordítaniok. Erre vonatkozólag a következőket kell tudni: A folyékony állapotban levő sertéstrágyát csakis vashézból készült vagy vaslemezzel bélelt és fedéllel jól zárható vasúti kocsiban szabad szállítani. Száraz, tehát villázható sertéstrágyát közönséges nyitott vasúti kocsiban is lehet fuvarozni. A kocsit csak a szekrény magasságáig szabad meg- rakni és a rakományt legalább 5 cm vastag föld vagy homokréteggel kell fedni. A kocsikat más áru fuvarozása előtt teljesen ki kell tisztítani és szabályszerű módon kell fertőtleníteni. A sertéstrágyát csak olyan járművön szabad a vasúthoz szállítani, amely annak szétszóródását kizárja, a kirakodásnak pedig lehetőleg nyílt pályán, a megrendelő által e célra kijelölt helyen kell történnie. A kirakodóhelynek a vasúti állomás végső váltójától és a községtől vagy több lakossal bíró teleptől legalább 1 km távolságra kell lennie és vágányhosszban való kiterjedése 200 m-nél hosszabb nem lehet. A sertéstrágya kirakása azonban — a vasútigazgatóság engedélye alapján — a vasútállomás területén is megtörténhetik a következő feltételekkel:

1. a kirakásnak a rakomány megérkezése után nyomban, azonban lehetőleg a hűvösebb órákban kell történnie;

2. a kirakást az állomás oly félreeső helyén kell elvégezni, amely az állatrakodótól távol esik. A kirakási helyet továbbá úgy kell kiválasztani, hogy a sertéstrágya bűzét az esetleg uralkodó szél az állomás épületétől lehetőleg elterelje;

3. a sertéstrágyát a vasúti kocsiból a földre való lerakás nélkül közvetlenül az elfuvarozásra szolgáló szekerekre kell rakni és a vasútállomásról azonnal el kell fuvarozni. Erre a célra is csak oly járművek alkalmazhatók, amelyek a sertéstrágya fuvarozásközbeni kihullását teljesen megakadályoz-

zák. Végül a kirakás helyét a munka befejeztével az átvevő költségére teljesen meg kell tisztítani és mésztejjel vagy kreozol-kénsavval megfelelően kell fertőtleníteni. (138.464/1929 K. M. Atzél—Chyzer VII. kötet 121. oldal).

Azok a korábbi rendelkezések, amelyek a szárított sertésstrágya szállítását csak zsákokban engedték meg, ma már nincsenek hatályban.

Folyékony anyagok eltávolítására a legalkalmasabb rendszer: a csatornázás. A városokban létesített csatorna-rendszer azonban nemcsak a szennyvizek, hanem a folyékony ürülékanyagok eltávolítására is szolgál és arra is, hogy az esőzések és hóolvadások alkalmával keletkezett utcai csapadékot, valamint az öntözésből eredő vizeket megfelelő módon elvezesse. Ily módon a csatornahálózat egyúttal meg is tisztul és a megüledéstől mentesül. A csatorna-rendszernek kétféle faja van. Egyik az ú. n. egységes vagy egyvezetékes illetőleg usztató rendszer, másik pedig az ú. n. különválasztó-rendszer.

Az egységes rendszernél a folyékony hulladékanyagnak, a szennyviznek és a csapadékviznek elvezetése egy csőrendszerben történik. A különválasztó-rendszerben pedig külön-külön történik egyfelől a szennyviznek és a hígított hulladékanyagoknak, másfelől a csapadékviznek és az utcai öntözésnél elhasznált viznek az elvezetése. Gyakorlatilag az egységes rendszert kell megfelelőbbnek tartanunk. Ennél a kisebb csatornák viszik a házakból a szennyvizet a nagyobb csatornába, amelyek végül egy főcsatornába egyesülnek. Minden utcában van egy-egy csatorna, amely az utcakeresztezédsnél megint nagyobb csatornába torkollik, míg azután valamennyi egy közös főcsatornában egyesül. Ez a főgyűjtőcsatorna vezeti ki a felgyülemlett szennyvizet és csapadékvizet a városon kívüli helyekre. Az egységes rendszernek az a nagy előnye, hogy egyfelől a ház körül felgyülemelő összes egészségtelen folyékony anyagot eltávolítja, másfelől kitűnő alkalmat nyújt arra, hogy az árnyékszékek megépítése a közegészségügy követelményeinek megfelelően történjék. Egyébként azonban ezt a rendszert még a talajviznek állandó egy-szintben tartására is fel lehet használni. (Mindenesetre igen fontos a csatornarendszernek a helyi körülmények, a város

fekvése és a talajviszonyok szerinti megfelelő elkészítése). Olyan helyeken, ahol ilyen csatornázás van, az ürülékanyagok eltávolítására minden házban van egy főcső, ahova az emeletekről belenyilnak az árnyékszékek kivezető csövei. Minden árnyékszék megfelelő vizztartállyal van ellátva, ahonnan a zsilip megnyitásával a víz lezuhan és magával viszi az ürülékanyagot. Legjobb az ú. n. szifonos árnyékszékek, amelyek fémből vagy porcellánból készülnek és mázzal vannak bevonva, hogy az ürülékanyag rájuk ne tapadhasson. Kivezetőcsövük könyökhajlattal bír, ebben állandóan bizonyos mennyiségű víz van, ami megakadályozza, hogy a bűz a főcsatornából a mellékcatornába visszajöhessen és a szobába juthasson. A vizztartónak megtelése önműködőleg történik. A vízvezeték lefolyócsövei is úgy kerülnek bele a főcsőbe, hogy azok beszájadásánál szintén egy U alakú, vagyis könyökhajlatú cső akadályozza meg a bűz visszaáramlását. A házi főcső vezetékeinek egyik vége a főcsatornába, a másik pedig felül a háztetőn végződik, ahol nyitva van, hogy ezáltal a csatornának szellőzését lehetővé tegye. A lefolyó csapadékvíz külön bádogcsatornából kerül a főcsőbe vagy pedig az utcákon elhelyezett nyelőnyílásokon át jut a csatornába. Itt is könyökcső rendszer biztosítja azt, hogy a bűzös levegő vissza ne áramolhasson a szabadba. A nyelőnyílásokban, nehogy az utca pora vagy az ott lerakódott iszap elzárja a csatornát, iszapfogót szoktak elhelyezni. A csatornahálózatnak kisebb csövei vasból, a nagyobbak betonból, maga a főcsatorna pedig gyakran kőből vagy téglából van készítve, amely azután vastagon betonnal van bélelve. A nagyobb csatornák végig járhatók és így mechanikusan kézi vagy gépi erővel tisztíthatók. A csatornákat oly módon is tisztítják, hogy időnkint nagymennyiségű öblögetővízzel árasztják el.

A csatornahálózat mérete is a helyi körülményektől függ és pedig elsősorban attól, hogy általában mennyi szennyvíz és egyéb anyag levezetésére szolgál.

Igen fontos továbbá az is, hogy a főgyűjtőcsatornába összegyűjtött szennyvíz oly módon legyen a városból eltávolítva, hogy az a közegészségügyre semmiféle veszedelmet ne jelentsen. A szennyvíz ugyanis rendkívül sok ártalmas anyagot tartalmaz. Ott azonban, ahol a város mellett na-

gyobb folyóvíz van — mint pl. Budapesten — ennek a megoldása nem okoz különösebb nehézséget, mert a folyóvíz a szennyvizet nagymértékben fölhígítja és így azt teljesen ártalmatlanná teszi. Mindenesetre a csatornarendszer szennyvizét a folyó vizébe bocsátani csak akkor szabad, ha annak mennyisége legalább is tizenötször mulja felül a szennyviz mennyiségét. Budapesten a városi csatorna átlagosan legfeljebb 25—28 köbméter vizet szállít másodpercenként a Dunába, viszont a Duna vízmennyisége a legkisebb vízálláskor is legalább 600—700 köbméter, de sokszor a 2000—3000 köbmétert is meghaladja, sőt felmehet még 15.000 köbméterre is. Budapesten az összekötő vasúti híd pesti oldalán ömlenek a főgyűjtők a Duna vizébe. Itt azután kb. 2 méter átmérőjű vasesőveken szivattyúk nyomják a szennyvizet jó messze a folyó közepére illetőleg fenekére, ezáltal igen könnyen törtenhetik meg a szennyviznek a Duna vizével való keveredése.

Ha a város mellett nincsen nagyobb folyó és így nem lehet a szennyvizet ennek a vizébe vezetni, tisztítására különböző módszerek vannak. Szokásos némely helyen a szennyviznek mechanikai és biológiai tisztítása különböző ülepitő medencékben, amelyek tartalmát csak akkor bocsátják a folyó vizébe, ha azt már kellőleg megtisztították és így az nem fertőzhet.

A szennyviz levezetésének egy másik módja az ú. n. öntözéses vagy talajszűréses eljárás. Ennél a szennyvizet levegővel jól átjárható homoktalajra vezetik, amely azután azt megfelelő módon megszűri. Természetesen az ilyen helyet előzőleg jól alagesövezni kell, nehogy az odakerülő csatornavíz a talajvizet felemelje és ezáltal azt a területet iszapossá tegye. A jó homoktalaj oly tökéletesen megszűri a vizet, hogy azt jóformán teljesen ártalmatlannak lehet tekinteni és a legközelebbi vízfolyásba lehet bocsátani. Minthogy azonban erre az eljárásra egyrészt csak ott van mód, ahol megfelelő homoktalaj áll rendelkezésre, másrészt ez az eljárás igen drága, gyakran alkalmazzák az ú. n. biológiai szennyviztisztítást is. Ennek az a lényege, hogy a szennyvizet a beléje kerülő szilárdabb részekről leülepitik, megtisztítják, azután erjesztő medencébe vezetik, ahol baktériumok közreműködésével végbemenő erjesztéses eljárás során a szerves anyagok

gázalakú termékekké bontatnak szét, ezt követően különböző szűrőmedencéken vezetik keresztül, míg végre teljesen megtisztul, bűzmentessé válik és minden aggodalom nélkül kisebb folyóba is vezethető. A biológiai szennyvztisztítás alkalomával a különböző medencékben összegyűlt szilárdabb részeket trágyának is szokták használni vagy pedig megszáritják és elégetik.

A vízvezeték és a csatornarendszer megfelelő kiépítésének főleg a fertőző-betegségek, — elsősorban a hastifusz — leküzdése szempontjából van nagy jelentősége. De megállapítást nyert ezenkívül az is, hogy a kifogástalan vízvezetékkel bíró és jól csatornázott városoknak közegészségügye általában is jelentékenyen javult. Sajnos azonban vidéki városainkban és nagyobb községeinkben a vízvezeték és csatornázás, valamint a hulladékanyagok megsemmisítése tekintében még sok a kívánnivaló.

Az a város vagy község, amelyik csatornázást akar létesíteni, köteles a szabályszerű költségvetésen kívül az összes műszaki és szerződéses terveket is az iparügyi minisztérium műszaki osztályába felküldeni, ahol megfelelően átvizsgálják és a szükséges tanácsokat megadják. Általában mielőtt a városok vagy községek ilyen csatornázási tervet készítenének, ajánlatos a kérdést úgy közegészségügyi szempontból, mint a talajviszonyok és a megfelelő csővezetékanyag megválasztása szempontjából is a minisztériumok illetékes osztályaival előzetesen megtárgyalni. Erre vonatkozólag a 104.081/1937. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik.

4. Az egészségre ártalmas posványok és mocsarak lecsapolása és kiszáritása. A kender- és lenáztatók helyének kijelölése.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy közegészségügyi szempontból milyen fontos az egyes községekben még ma is meglevő posványok és mocsarak lecsapolása és kiszáritása. Ezek ugyanis nemcsak a talajt szennyezik állandóan a bennük levő bűja vizinövényzettel, amely ott állandóan rothad, hanem a beléjük dobált mindeféle szemét, piszok és állati

ürülékek révén valóságos fertőző gócai a községeknek. Eppen ezért az 1908:XXXVIII. tc. 1. §-ának c) pontja a községek (városok) közegészségügyi feladatává teszi, hogy a belvizeknek, mocsaraknak és szennyvizeknek a belterületről való levezetéséről gondoskodjanak. Ezzel kapcsolatban intézkedni kell aziránt is, hogy az utak mellett lefektetett csatornákat és árkokat állandóan tisztán tartsák, nehogy a szennyvizeknek lefolyása akadályozva legyen. A hatósági orvosnak egyik feladata tehát az ilyen belvizek, mocsarak és posványok mielőbbi levezetésére alkalmas javaslattal járulni hatósága elé, rámutatva arra, hogy azok bűzös kigőzölgésekkel és ártalmas rothadó anyagaikkal nemcsak a levegőt és a talajt szennyezik, hanem egyszersmind a maláriát terjesztő szunyogoknak is termőhelyei. Az 1876:XIV. tc. 154. §-ának b) pontja az e téren szükséges egészségügyi teendőket az elsőfokú közegészségügyi hatóság felügyeleti és intézkedési jogkörébe utalja. Amennyiben pedig e teendők a községek teljesítőképességét felülmulnák vagy az elsőfokú közegészségügyi hatóság saját hatáskörében intézkedni nem tudna, akkor ugyane tc. 159. §-ának b) pontja alapján előterjesztéssel kell élnie a törvényhatósági kisgyűléshez, hogy az e téren szükséges munkálatok elvégeztetéséről, így növényzet ültetéséről, stb. az gondoskodjék. Ha pedig a szükséges költségek túlhaladnák mind a községek, mind a törvényhatóság teherbíróképességét, e munkálatok megfelelő államsegély igénybevételel való teljesítése iránt a belügyminiszterhez kell előterjesztést tenni.

Az 1886:XXII. törvénycikk értelmében a közegészségügyi szempontból szükséges lecsapolások stb. költségét a községi póttadóval együtt lehet kivetni és behajtani. E költségekhez pedig mindazok kötelesek hozzájárulni, akiknek birtokai ezen munkálatok következtében bármiféle előnyben részesültek.

A talajt és a levegőt szennyezhetik a kender- és lenáztatók is, a bennük fejlődő gáznemű rothadási termékek által. Ezért a 77.777/1925. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 730. oldal) elrendeli, hogy a kender- és lenáztató helyeket csak az elsőfokú közegészségügyi hatóság jelölhet ki. E célra szolgáló gödröket a község belterületén — akár köz, akár

magánterületen — hatósági engedély nélkül senki sem ásat-hat. A hely kijelölését az elsőfokú közegészségügyi hatóság a hatósági orvos részvételével — a községi előljáróság és az érdekeltek meghallgatása után — a felmerült kívánalmak lehető teljesítésével foganatosítja. Nem lehet azonban e célra a község belterületén oly vizeket kijelölni, amelyeknek vízmennyisége nagyon csekély és amelyeket rendszerint ivásra, vagy állatok itatására használnak. Az áztatógödrök tisztántartásáról a hatóságnak kell gondoskodni. Egyébként a rendelet feljogosítja a hatóságot arra is, hogy az áztatás befejezése után ezeket a helyeket betemettesse, ha ezek az egészségre ártalmasak. Ha a hely kijelölése során a hatóság és az érdekeltek között ellentétek merülnek fel, mert az érdekeltek kívánalmait a hatóság közegészségügyi érdekből aggályosnak tartja, közérdekből a termelésben érdekeltek kívánságára helyszini szemlét tarthat, amennyiben azok a szakértői költségeket viselni hajlandók. A helyszini szemlére a m. kir. halélettani és szennyvitzisztító kísérleti állomást (Budapest) illetőleg a m. kir. kender-, lentermelési és növényolajkísérleti állomást (Szeged) is meg kell hívni.

A kender- és lenáztató helyeket minden év tavaszán kell kijelölni és ennek megtörténtéről a törvényhatóság első tisztviselője minden év június hó 20-áig köteles jelentést tenni a földművelésügyi miniszternek. A kender- és lenáztató helyeknek a járványos betegségek terjesztése szempontjából különösebb jelentőségük nincs, sőt egyéb egészségügyi s halgazdasági szempontból is csak akkor nevezhetők veszélyeseknek, ha az álló- vagy folyóvíz mennyisége csekély, s így a szennyező anyagok kellő mértékben való felhígítására lehetőség nincsen.

5. Állati dögterek létesítése és elhelyezése. Az elhullott állatokkal való elbánás.

Állati dögterek létesítésének és elhelyezésének egészségügyi feltételeiről az 1928:XIX. tc. (Atzél—Chyzer VI. kötet 391. oldal) 31. és 32. §-a rendelkezik, a részletes utasításokat pedig az e törvény végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 604. oldal)

foglalja magában. Az említett jogszabályok értelmében minden község és város köteles megfelelő nagyságú dögtérről gondoskodni. E kötelezettség alól csak azok a városok és községek mentesülnek, amelyeknek állati hullafeldolgozó- vagy hullaégető telepük van, ha ezen az alapon a földművelésügyi miniszter nekik felmentést adott. Nagy külterületű községek és városok külön dögtér létesítésére kötelezhetők. Összeépített vagy szomszédos községek és megyei városok — a törvényhatósági kisgyűlés jóváhagyásával — egymással szövetkezve közös dögteret is létesíthetnek. Dögtér létesítésére a megyei városokat és községeket a vármegye alispánja, a törvényhatósági jogú városokat pedig — a belügyminiszterrel egyetértőleg — a földművelésügyi miniszter kötelezheti. Külön dögtér létesítésére engedélyt nyerhetnek, de arra kötelezhetők is azoknak a nagygazdaságoknak vagy legelőknak birtokosai, amelyek a községi vagy városi dögtértől távol esnek.

A dögtér nagyságát az évenként tartani szokott nagy állatok (nagy állatnak számít a hat hónapnál idősebb szarvasmarha, ló, szamár és öszvér) átlagos számának arányában kell megállapítani. Száz darab vagy ennél kevesebb nagy állat után legalább 10 négyszögöl területet, száz darabnál több nagy állat mégpedig minden további tíz darab után még 1 négyszögöl területet kell a dögtér céljaira számításba venni. Dögtérnek olyan helyet kell kijelölni, amely az állati hulla veszélytelen felbomlására alkalmas; ezért agyagos talaj vagy olyan hely, ahol 2 méter mélységben már talajviz található, csak abban az esetben jelölhető ki, ha más alkalmasabb hely rendelkezésre nem áll vagy meg nem szerezhető és ha a nagy távolság miatt más hely kijelölése nehézséggel jár. A kijelölésnél a helyi hatóság köteles a közegészségügyi és állategészségügyi szakközegeket meghallgatni. Az egészségügyi szakközeg teendőit a községi vagy körorvos végzi, csak kivételesen lehet a tiszti orvost igénybe venni. A dögtér a község vagy a város beépített területének utolsó lakóházától, közutaktól, legelőktől, álló- és folyóvizektől legalább 100 méter távolságra legyen; azt 2 méter magas kerítéssel kell bekeríteni, hogy emberek és állatok csak a kapun át juthassanak be. Ugyanott jól zárható kamrát is kell létesíteni, hogy az állati hulla az elásásig abban megőrizhető

legyen. Gyepmesteri teleppel kapcsolatos dögtereken a kamra létesítése mellőzhető.

A dögtereket törvényhatósági jogú városokban mindig, megyei városokban és nagyobb községekben pedig rendszerint gyepmesteri teleppel kapcsolatban kell létesíteni. A gyepmesteri telepek kijelölésére ugyanazok a rendelkezések irányadók, mint a dögterek kijelölésére. A gyepmesteri telepet a hozzátartozó dögterrel összefüggő területen kell létesíteni és azt is épp úgy be kell keríteni, mint a dögteret. Azok a megyei városok, ahol az évenként tartani szokott állatok száma a 2500-at, továbbá azok a községek, ahol ugyanez a 15.000 darabot meghaladja, ily telep létesítésére kötelezhetők. Az összeépített vagy szomszédos községek és megyei városok közös gyepmesteri telepet létesíthetnek, sőt a vármegye alispánja által erre kötelezhetők is. A telepek létesítésére a járási m. kir. állatorvos vagy a törvényhatósági m. kir. állatorvos tesz indítványt.

A telepen megfelelő helyiségeket kell létesíteni az állati hullák megőrzésére és boncolására, hullarészek kifőzésére, továbbá istállót és kocsiszint a szállításhoz szükséges jóság és járművek részére, nemkülönben ketrecek a veszettségre gyanus ebek és macskák, valamint ebzárlat esetén az ebek részére. A telep elkülönített helyén a személyzet részére megfelelő lakásról is kell gondoskodni. De mindezekon kívül meg kell alkotni a telepeken az egészségügyi berendezéseket is, amelyek a közegészség fenntartására és esetleges fertőzések megakadályozására szükségesek. Így gondoskodni kell arról, hogy a telep épületei vízálló szilárd anyagból (terméskőből, téglából, betonból stb.) készüljenek, hogy a patkányok által átrághatók ne legyenek, továbbá hogy az állati hullák megőrzésére, boncolására és a hullarészek kifőzésére szolgáló helyiségekben a padlókat könnyen lemosható, vízhatlan anyaggal burkolják. Ugyanílyen anyagból kell készíteni az ebek, macskák befogadására szolgáló ketreceket és azok vályuját is. Végül — épp úgy, mint a vágóhidakon — a szennyviz levezetésére szolgáló csatornákat és egyéb szükséges berendezéseket is létesíteni kell.

Az ilyen telepen a szolgálatot a gyepmester látja el. Gyepmestert azonban még azok a városok és községek is

kötelesek állandóan alkalmazni, amelyeknek gyepmesteri telepük nincs. Ennek feladata az állati hulláknak vagy hullarészeknek a gyepmesteri telepre, a feldolgozó telepre vagy a hullaégető telepre való szállítása, esetleg kifőzése, az ártalmatlannátételre szolgáló tennivalók ellátása, ebzárlat esetén a kóbor ebek befogása és megőrzése, az állati hullák szállítására szolgáló járművek és tartályok tisztántartása és fertőtlenítése.

Gyepmesternek csak az alkalmazható, aki magyar állampolgár, 24. életévét betöltötte és teendőinek ellátásában kellő jártassága van. Alkalmazni nem lehet azokat, akik hús árusításával, állatok vágásával vagy állatkereskedelemmel iparszerűen foglalkoznak, továbbá vendéglősöket, korcsmárosokat és kifőzéssel foglalkozó egyéneket. A gyepmester szolgáltatának megkezdése előtt az illetékes főszolgabíró, városokban a polgármester előtt esküt illetőleg fogadalmat köteles tenni.

Dögterek és gyepmesteri telepek létesítésére vagy nagyobbítására szükség esetén — közérdekből — kisajátításnak van helye.

Az állati hullákkal való elbánásra az 1928:XIX. tc. 33—36. §-ai illetőleg a törvény végrehajtási utasítását képező 100.000/1932. F. M. rendelet 105—115. §-ai tartalmaznak rendelkezéseket. A hullákat az ú. n. hullafeldolgozó telepeken feldolgozzák vagy hullaégetőkben illetőleg a 88.446/1936. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) alapján létesített hullaemésztő vermekben megsemmisítik vagy a dögteren megfelelő fertőtlenítés után elássák.

A hullafeldolgozó telepeken az elhullott állatok feldolgozása vagy magasnyomású gőzzel vagy pedig vegyi úton történik oly módon, hogy ezen az úton az azokban rejlő kórokozó csirák ártalmatlanná váljanak; gondoskodni kell egyúttal arról is, hogy a keletkező termékek a kezelés és raktározás közben újra meg ne fertőződjenek.

Hullafeldolgozó létesítésére csakis azok a városok vagy községek vállalkozhatnak, amelyeknél a feldolgozásból és a keletkező termékek értékesítéséből befolyó jövedelem az ily üzemek felállításához és üzemeltetéséhez szükséges költség-

geket biztosítja. Egyébként a városok illetőleg községek erre a földművelésügyi miniszter által — a belügyminiszter és a pénzügyminiszter meghallgatása után — kötelezhetőek is. Összeépített vagy szomszédos községek közös hullafeldolgozó telepet is létesíthetnek. Magánosok ilyen telepet csak a földművelésügyi miniszter engedélyével állíthatnak fel és tarthatnak üzemben, de csak olyan községek vagy városok területén, amelyek ilyen sem maguk, sem más községgel vagy várossal szövetkezve nem tartanak fenn. Az állati hullák iparszerű feldolgozásával úgy a közületek, mint magánosok csak akkor foglalkozhatnak, ha erre az 1922: XII. tc. 34. §-ának 1. pontja (Atzél—Chyzer V. kötet 274. oldal) értelmében szabályszerű iparengedélyt nyertek. Az iparengedélyt a földművelésügyi minisztertől kell kérni, a magánosok által létesített hullafeldolgozó-telephez azonban ezenkívül még iparhatósági telepengedély is szükséges. A telepnek és a készülékeknek létesítésére, kibővítésre vonatkozó terveket előzetesen be kell mutatni a földművelésügyi miniszternek. A községek és városok a hullafeldolgozó készüléket rendszerint a gypemsteri telepen állíthatják fel.

A földművelésügyi miniszter állapítja meg azt is, hogy melyik város vagy község jogosult hullaégetőtelepet felállítani és üzemben tartani. Egyébként erre is ugyanazok a rendelkezések érvényesek, mint a hullafeldolgozó-telepekre.

Állati hullák és hullarészek szállítása csakis az e célra szolgáló, minden oldalról zárt és fedett oly járműveken történhetik, amelyek úgy vannak készítve, hogy azokból folyékony anyagok ki nem szivároghatnak és emellett könnyen tisztíthatók és fertőtleníthetők. A járműveket a hullák fel- és lerakása céljára emelőszerkezettel kell ellátni. Kisebb hullák és hullarészek szállítására vízhatlan fenékkal és oldalakkal ellátott tartályokat kell használni, amelyek szállítás közben befedve tartandók. Állati hullák — kivételes esetekben — más járműveken is szállíthatók, de ilyenkor is gondoskodni kell arról, hogy semmiféle folyékony anyag (vér, egyéb testnedv vagy zsír) ki ne folyhasson vagy hullhasson. Az esetleg lehullott részeket az alatta levő földréteggel együtt fel kell szedni és a hullával együtt kell elszállítani. Fertőző állati hulla szállítása után a járművet gondosan fer-

tőtleníteni kell. A hullákat rendszerint csakis a szabályszerűen létesített hullaégető kemencében szabad elégetni; ettől csak kivételes esetben lehet eltérni és ilyenkor az elégetés nyitott tűzön is történhetik. Az elégetést csak hatósági állatorvos vagy az egészségügyi hatóság által kirendelt közeg felügyelete mellett szabad végezni. Az elégetést a hulla teljes elézéséig kell folytatni.

Állati hullarészek, így bőr, csontok, szarvak, paták, gyapju, toll, zsir, stb. ipari feldolgozására, értékesítésére és forgalombahozatalára a 100.000/1932. F. M. rendelet 114. §-ának rendelkezései az irányadók.

Az állati hullák és hullarészek elásása rendszerint csak dögtéren történhetik. A dögtéren egy vagy két olyan mély gödört kell állandóan készenlétben tartani, melynél a hullát behelyezése után a gödör felső széléig még legalább két méteres földréteg fedi. Ha az állat lebőrözése tilos (mint pl. lépfene esetén), úgy azt több helyen mélyen be kell vágni és így használhatatlanná tenni. A hullákat célszerű ezenkívül karbolla vagy más átható szagú anyaggal is leönteni. A hullagödört csak az elsőfokú állategészségügyi hatóság rendelkezése alapján szabad felnyitni. Általában ilyen engedély csak a betemetés után 25 év múlva adható; ez idő előtt a gödör felnyitása az elsőfokú állategészségügyi hatóság engedélyével és csak hatósági állatorvos felügyelete alatt fogatosítható. Dögtér csakis állatok elásására használható, tehát ott sem legeltetni, sem bármilyen takarmányt, főzelék- és zöldségfélét termelni vagy az ott termett anyagokat emberek vagy állatok táplálására felhasználni nem szabad. A dögtér megszüntetését az elsőfokú állategészségügyi hatóságnak be kell jelenteni és helyét csak befásításra lehet használni. A dögtér más célra csak a megszüntetéstől számított 25 év elteltével használható. Az állati hullák vagy hullarészek, ha az elhullás a dögtértől vagy a gyepmesteri teleptől távolfekvő helyen történt és odaszállításuk nagy nehézségbe ütközik, a helyi állategészségügyi hatóság engedélyével az elhullás helye közelében is eláshatók. Három hétnél fiatalabb borjúk és csikók, továbbá szopós bárányok, gödölyék és malacok, valamint ebek, macskák és baromfiak hullái — külön engedély nélkül is — az elhullás területén áshatók el,

de csak olyan félreeső helyen, amely állatok által meg nem közelíthető.

Azokat az állatokat, amelyek nem fertőzőbetegségben pusztultak el, az állategészségügyi hatóság engedélyével állatok etetésére lehet felhasználni, de csak az elhullott állatok birtokosainak saját gazdaságában. Mészárosok, hentesek, húsárusok, vendéglősök, korcsmárosok, kifőzők, valamint kórházak, gyógyintézetek, szegényházak, népkonyhák és hasonló intézmények részére ilyen engedély nem adható. Az állati hullarészeknek állatok etetésére való felhasználására egyébként a 100.000/1932. F. M. rendelet 115. §-ának rendelkezései irányadók.

Az 1879:XL. tc. 124. §-a értelmében kihágást követ el és pénzbüntetéssel büntetendő az a háztulajdonos, aki a házában vagy azzal összefüggő helyiségben vagy közvetlenül a háza vagy helyisége előtt elhullott állatnak a fennálló szabályok szerinti elásatásáról nem gondoskodik illetőleg utóbbi esetben e végből a hatóságnak jelentést nem tesz, továbbá az is, aki elhullott állatot a fennálló szabályok ellenére házában, lakásában vagy az ezekkel összefüggő valamely helyiségben tart, az udvarra, utcára vagy térre kidob vagy annak elásatásáról nem intézkedik vagy annak elásatásánál a fennálló szabályokat meg nem tartja.

II. RÉSZ.

6. A víz közegészségügyi jelentősége. A vízjogi törvények rövid ismertetése. A vízszennyezés megakadályozására vonatkozó büntetőjogi rendelkezések.

A víz — éppen úgy, mint a levegő — életünk fenntartásának nélkülözhetetlen kelléke. Feltétlenül szükségünk van rá úgy testünk felépítésénél, mint a test hőmérsékletének szabályozásánál, de legfőképpen anyageserénk biztosításánál. Rendkívül nagy jelentősége van tehát egyfelől mint ivóvíznek, de másfelől mint olyan anyagnak, amely testünk, ruhá-

zatunk, lakásunk, környezetünk tisztántartásához, általában a köztisztaság megteremtéséhez és fenntartásához nélkülözhetetlen, s amely ezenkívül növények öntözésére, mezőgazdasági, kereskedelmi, s ipari célokra és tüztoltásra is állandóan és elkerülhetetlenül szükséges. Ezért fontos közegészségügyi érdek az, hogy bőséges és tiszta víz álljon rendelkezésünkre, azaz hogy az emberek és az állatok ivóvíze minden tekintetben kifogástalan legyen.

A víz tisztátalanságát rendszeren a beléje kerülő idegen anyagok okozzák, így pl. iszap, agyagszemcsék és állás közben kiválasztott magnézium- vagy kalciumsók. A tiszta víz rendszeren szintelen és átlátszó is, mert benne az ásványi alkotórészek mind szintelenül oldódnak. Ha tehát a víz zavaros, azt a beléje került iszap vagy más anyagok okozzák. Így pl. zavarossá tehetik a vizet a benne esetleg jelenlévő moszatok és gombák, amelyekről azonban könnyen meg is tisztítható; de zavaros lehet más növényi vagy állati eredetű anyagoktól is (pöcegödör, bélsár, vizelet, rothadó növényi részek), amelyek szennyezett talajból származnak. Fehér színe magnéziumkarbonáttól eredhet. Barna színű lehet, ha vastartalmú és ferrobikarbonátja a levegőn ferrioxidá oxídálódik, ez pedig vízzel ferrihidroxiddá lesz, kicsapódik és a vizet barnává teszi. Színét egyébként úgy tudjuk legjobban megállapítani, ha fehér alapra helyezett pohárba vizet öntünk és azon keresztül vizsgáljuk. A jó ivóvíz — tisztasága mellett — szagtalan is. Ha mégis szaga van, azt a vele érintkező gázoktól vagy illó anyagoktól veszi fel. Dohos szaga rendszeren a hosszú állás miatt keletkezik, kénhidrogén szaga pedig — ha a víz felületes kútból való — fehérjeanyagok rothadására, világítógáz-szaga esetleg gázcsőrepedésre mutat. A víz szagát akkor figyelhetjük meg legjobban, ha azt kb. 30—50 Celsius-fokra felmelegítjük. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a mély artézi kutak vizének kénhidrogén-szaga nem a víz szennyezettségét, hanem oldott ásványi (szervetlen) anyagok jelenlétét bizonyítja. A jó víznek mellékíze nincs; ízét az esetleg benne oldott ásványi anyagok vagy szennyeződés okozzák. Mészsóokban való szegénysége pedig a vizet iztelenné teszi, miáltal kevésbé alkalmas ivásra. Ivásra legjobb a 8—15 Celsius-fokú víz. Ennél hidegebb már

meghűlést vagy emésztési zavarokat okozhat, ennél melegebb pedig nem hat üdítőleg az emberi szervezetre.

Az ember szervezetének átlagosan naponta 2—3 l. vízre van szüksége, amelyet részint a tápszerekkel, részint pedig mint ivóvizet vesz magához. Egy-egy emberre ivás, főzés és tisztogatás céljára kb. 25 liter, mosásra 15 liter vizet lehet számítani. De ezenkívül az ürülékanyagok eltávolítására, fürdőre, öntözésre, állatok itatására is nagymennyiségű vízre van szükség úgy, hogy ott, ahol vízvezetékét készítenek, személynként átlagosan napi 100—200 liter vízfogyasztást kell számításba venni.

Az ivóvízzel kapcsolatban tudnunk kell, hogy az — mint könyvünk elején említettük — valamikor csapadékvíz alakjában került a földre, ahová részint annak felszínéről, részint pedig a felületes talajrétegekből szennyező anyagokat (fertőző csirokat, bomlási termékeket, stb.) vitt magával. A csapadékvíz egyre mélyebbre és mélyebbre szivárog mindaddig, amíg vizet át nem eresztő rétegre jut. Mennél mélyebben van ez a réteg, annál tisztább lesz a víz, mert a talaj — elnyelő és szűrőképességénél fogva — a vizet megtisztítja, annak szerves anyagait visszatartja, úgy hogy a mélyebb rétegekben lévő víz már teljesen tisztának tekinthető. Az a víz azonban, amely csak felületes rétegeken juthatott keresztül, mert az át nem eresztő réteg a talaj felszínéhez közel fekszik, nem tisztulhatott meg kellőképpen és azért az ilyen vizet ivásra alkalmasnak tekinteni nem lehet. A víz tisztaságának megóvása tehát szorosan összefügg a talaj tisztaságával. Éppen ezért kell nagy gondot fordítani arra, hogy a talaj szennyeződését meggátoljuk, annak öntisztulását elősegítsük és biztosítsuk. Ivásra talajvizet (forrásvizet), folyók vagy tavak vizét, kivételesen esővizet használunk.

A forrásvizet olyan talajviznek tekinthető, amely hosszú tovaáramlási utat tesz meg és ott kerül a föld felszínére, ahol az át nem eresztő réteg is a föld felszínét eléri és megszakad. Minthogy általában mélyről fakad és rendszerint hosszú utat tesz meg, amíg a föld felszínére kerül, ezért rendszeren tiszta, megfelelő hőmérsékletű és így ivásra alkalmas. Megtörténhetik azonban, hogy a forrás — környékének tisztátalansága miatt — utólag szennyeződik.

A folyók és tavak vize kevésbé tekinthető ivásra alkalmasnak, mert a beledobált piszok és szemét, esetleg a bevezetett csatornavíz és egyéb szennyvíz miatt nagymennyiségű bomlási terméket és kórokozó mikroorganizmusokat tartalmazhat. Ivásra ennél fogva csak akkor használható, ha bőséges felhígulása és öntisztulása révén megszabadul ezektől vagy pedig, ha mesterségesen tisztítják meg. A folyókból és a tavakból származó ivóvíz — éppen azért, mert ú. n. nyílt víz — szénsavban is rendkívül szegény, mivel annak egy része elszáll. Emiatt a magnézium- és mészsók jórésze karbonátok alakjában kicsapódik és a víz mészsókban szegényebb lesz (lágy víz). Azonkívül hőmérséklete is állandóan alkalmazkodik a külső levegőéhez, tehát nyáron meleg, télen pedig hideg. Ezért ivásra csak megfelelő hűtés, melegítés és tisztítás után használjuk. Az ilyen víz különösen a part mentén tisztátalan vagy azért mert iszapos, vagy mert emberi és állati eredetű szennyeződésnek is leginkább ott van kitéve.

A víz összetételéből, ízéből és szagából általában arra a talajra lehet következtetni, amelyen az keresztülhaladt.

Azt a vizet, amely sok mész és magnéziumsót tartalmaz, kemény viznek (ilyen általában a kutak vize), az ezekben szegény vizet lágy viznek (ilyen a folyók, tavak vize és az esővíz) nevezzük. A kemény víz ivásra alkalmas, de főzésre és mosásra kevésbé. Keménységét fokokban szokás kifejezni.

A jó ivóvíz tehát — a fentebb elmondottak alapján — kristálytiszt, szennyeződéstől és fertőzéstől mentes, kellemes ízű, szagtalan és hőmérsékleténél fogva üdítő. Ammónia és salétromsav legfeljebb csak gyenge nyomokban van benne; salétromsav és klórtartalma pedig 20 milligramnál kevesebb egy literben. Vas csak nyomokban van, ólom és nehéz fémek pedig egyáltalában nincsenek benne. Vegyi hatása közömbös. Betegségokozó csirokat nem tartalmaz, sőt nem kórokozókat is csak igen keveset. Emberi vagy állati ürülékreszek benne mikroszkóppal sem mutathatók ki.

Megjegyezzük, hogy a víz csiratartalmára vonatkozó negatív lelet még nem bizonyítja mindig annak szennyezettségét, de a pozitív lelet mindig a szennyezettségnek a bizonyítéka. Ólom a vízbe a házi vízvezetékcsövekből kerülhet, ha azokban sokáig állt a víz. Ezért célszerű ivás előtt a vizet

a csapból kissé kiereszteni. Vizsgálatra azonban természetesen a csapból kikerült első vizet használjuk fel. Ha a víz esetleg nem egészen átlátszó és zavaros vagy uszkáló részek vannak benne, az nem minden esetben jelenti azt, hogy szennyezett vagy hogy az egészségre ártalmas. Ivás céljára azonban az ilyen vizet elsőrendűnek nem tekinthetjük.

A magyar vízjog alaptörvényei az 1885:XXIII. és az ezt kiegészítő 1913:XVIII. törvénycikk. A vízjogi törvénynek alapgondolata az, hogy mivel a víz közszempontból nagyfontosságú illetőleg nélkülözhetetlen, arra nézve a magánjognak a dologi jogra vonatkozó rendelkezései teljes egészükben nem, hanem csak olyan megszorításokkal érvényesülhetnek, amelyek a víznek, mint köztulajdonnak használatát domborítják ki. A törvény a vizeket két csoportba osztja. Eszerint vannak az egyesek szabad rendelkezése alatt álló és a hatóság rendelkezése alatt álló vizek. Előbbiekre nézve meghatározza a törvény az egyesek rendelkezési jogának terjedelmét, utóbbiaknál előírja, hogy azokat használni miként lehet. Együttel megállapítja az ú. n. vízhasználati szolgalmakat és azokat a rendőri intézkedéseket, amelyek a víz kártételeire vonatkoznak. Meghatározza, hogy a vízmunkálatokkal kapcsolatban milyen eljárást kell követni. Végül pedig rendezi az ú. n. vizitársulatoknak jogviszonyait is.

A vízjogi törvénynek alapvető rendelkezése, hogy azé a meder, akié a part. Az átellenes parti birtokosoknak ez a tulajdonjoga a meder középvonaláig terjed, a mederben lévő víz azonban tulajdonjog tárgyát nem képezheti és csak annak használati jogára nézve állapít meg a törvény — a szabad rendelkezésű és a hatósági vizek megkülönböztetésével — különböző feltételeket. A meder és a part jókarbantartása a meder- illetőleg a partbirtokosok kötelessége, de költségeihez mindazok kötelesek hozzájárulni, akik ebből hasznot húznak, mégpedig hasznuk arányában. A hozzájárulás arányát a hatóság határozza meg. A parti birtokos a part és a meder tisztántartásáról külön engedély nélkül is gondoskodhat és saját partjának biztosítására kő, fa vagy más burkolatot alkalmazhat. Ha azonban ezáltal másnak kárt okozott, a hatóság intézkedésére azt záros határidőn belül köteles megszüntetni illetőleg megfelelően átalakíttatni. Ha vízrendezés

vagy lecsapolás által idegen földbirtok növekednék, a munkálatokat teljesítő az illető terület birtokosától — a munka befejezésétől számított 5 éven belül — a haszonnal arányban lévő költségek viselését követelheti. A hozzájárulás mértékét a hatóság állapítja meg.

Közegészségügyi szempontból nagyjelentőségű az 1885: XXIII. tc. 29. §-ának az a rendelkezése, hogy vízrendezésekre és lecsapolásokra az engedély abban az esetben is megadható, ha emiatt a vízhasználatok korlátozása vagy megszüntetése szükséges. Ilyenkor a vízhasználatban korlátozott félnek teljes kártalanításra van igénye.

A vízi szolgalmakról tudnunk kell, hogy a törvény — a víz természetes lefolyásának és a víz felhasználásának megfelelő biztosítása érdekében — a birtokosnak még a saját területén való szabad rendelkezési jogát is korlátozza. Így a víznek birtokán keresztül való természetes lefolyását túrni köteles és a víz lefolyását saját területén nem változtathatja meg, hosszabb lefolyását nem mozdíthatja elő, ha pedig azt a birtok használhatósága érdekében mégis meg kellene változtatnia, azt csak hatósági engedély alapján teheti meg.

Az egyesek szabad rendelkezése alatt nem álló vizek felett a hatóság rendelkezik. Ezekből is azonban házi szükségletre, ültetvények öntözésére vizet meríteni, itatni, mosatni, azokban fürödni vagy jeget vágni a hatóság által e célra kijelölt helyeken — a helyhatósági rendelkezések betartásával — mindenkinek szabad. A vizet ezeken kívül más célra is felhasználni azonban csak a hatóság engedélyével lehet, de bármilyen vízhasználat csak úgy engedhető meg, hogy a hajózás, a tutajozás, és a fausztatás sérelmet ne szenvedjen. A tutajozásra, komphasználatra, halászatra és a bányavizekre egyébként külön rendelkezések érvényesek.

Közegészségügyi szempontból igen fontos még az 1885: XXIII. tc. 24. §-a, mely a vizeknek ártalmas anyagokkal való megfertőzését szigorúan tiltja. Ennek értelmében a hatóság intézkedik aziránt, hogy a gyárakból, bányákból és más ipari vállalatokból kikerülő hulladékok és szennyvizek — a közegészségügyi követelmények figyelembevételével — más vizekbe miként legyenek bocsáthatók. Aki pedig e rendelkezések ellenére a vizet ártalmas anyagokkal megfertőzi

— amennyiben cselekménye az 1879:XL. tc. 105. §-ába nem ütközik — az 1885:XXIII. tc. 185. §-ába ütköző kihágást követ el. Közegészségügyi szempontból igen fontos része e törvénynek az, amely a vízhasználatra vonatkozik. Ez a szabad rendelkezés alatt álló vizekre a következőket állapítja meg: Talajvízből, forrásból csapadékból származó vizek és azok lefolyása fölött — mások szerzett jogainak épségben tartása mellett — szabadon rendelkezik az, akinek birtokán a forrás vagy talajvíz fakad vagy akinek a birtokára a csapadék hullott, mindaddig, míg a víz birtokának határát el nem hagyja. Ha azonban az ilyen víz fölött — hatósági engedély, vagy más jogosítvány alapján — másvalaki is rendelkezhet, ez a birtokos rendelkezési jogát korlátozza. Ahol jó ivóvízben hiány van, ott a hatóság a tulajdonos szabad rendelkezési jogát még birtokán belül is korlátozhatja olyképpen, hogy másoknak is megengedheti a víznek ivásra, itatásra és háztartási célokra való használatát. Ilyenkor azonban a tulajdonosnak megfelelő kártérítésre van igénye. Ez magyarázza a közös kutaknak egyes helyeken szokásos használatát. Az egyesek szabad rendelkezési jogát korlátozza továbbá az 1913:XVIII. tc. 11. §-ának az a rendelkezése is, hogy víztárolók, vízerőművek táplálására szolgáló vizek céljára vagy közhasználatra szolgáló vasúti vagy hajózási berendezések, úgyszintén állami, törvényhatósági, községi, városi közművek érdekében a tulajdonos kártalanítása mellett kisajátítási eljárásnak van helye illetőleg ilyenek létesítésére mások szabadrendelkezési jogának csorbitása mellett engedély adható. Igen fontos rendelkezése az 1885:XXIII. törvénycikknek, hogy házi szükségletre szolgáló víz céljára saját birtokán bárki szabadon építhet kutakat, azonban az új kút a község belterületén és a lakott külterületeken a netán már létező kutaktól, tavaktól, forrásoktól, vízesatortól és házaktól legalább 3 méter, a község belterületén kívül lévő hasonló művektől pedig legalább 15 méter távolságra legyen. Ha valaki ezen a távolságon belül épít kút, az érdekelt fél kérelmére az új kút hatóságilag betömethető. Kútak gazdasági vagy ipari célokra nagyobb mértékben csak akkor használhatók fel, ha azáltal más vizeknek eddig gyakorolt használata lényegesen nem csökken vagy nem szűnik meg.

Ártézi kútat létesíteni vagy földalatti gyűjtőművek segítségével vizet felszínre hozni csak előzetes hatósági engedély alapján és csak akkor szabad (1913:XVIII. tc. 1. §), ha nem fenyeget az a veszély, hogy ezáltal más vizeknek eddig tényleg gyakorolt használata csökken vagy megszűnik. Az ilyen építménynek azonban már meglévő hasonló műtől, forrástól, vízfolyástól vagy csatornától legalább 100 m, épülettől, vasúttól vagy közúttól legalább 40 m távolságra kell lennie. Ha valaki ilyen művet engedély nélkül létesít, a hatóság annak megszüntetését rendelheti el. Tekintettel arra, hogy az ártézi (fúrt) kutak közegészségügyi és közgazdasági szempontból rendkívül nagyjelentőségűek, szükséges, hogy azok okszerű létesítése és használata a legkörülményesebb gondossággal történjék. Erre vonatkozólag a 23.963/1933. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 798. oldal) tartalmaz részletes rendelkezéseket. Ha az artézi kútból több víz kerül felszínre, mint amennyit a kút tulajdonosa felhasznál, a hatóság — a vízjogi törvény alapján — a tulajdonost a vízpazarlás megszüntetésére alkalmas berendezéseknek vagy átalakításoknak záros határidőben való létesítésére kötelezheti.

Rendkívül fontos rendelkezése a törvénynek, hogy a közhasználatra szolgáló vízvezetékek, vízművek, valamint a közhasználatú kutak és források védelmére a községnek, (városnak) vagy a vízvezeték, forrás vagy kút tulajdonosának kérelme alapján a hatóság védőterületet állapíthat meg. Ily területen nem végezhető olyan munka és nem gyakorolható oly használat, amely a víznek minőségét vagy mennyiségét veszélyeztetné. A hatóság határozatban állapítja meg azokat a munkálatokat, amelyeket a védőterületen belül végezni vagy gyakorolni nem szabad és azokat is, amelyeket csak hatósági külön engedély alapján szabad végezni vagy gyakorolni. A védőterület céljára kisajátításnak is van helye.

Vízitársulatot lehet alakítani az 1885:XXIII törvénycikk értelmében egyfelől a víz rendezésére, másfelől a víz használatára, továbbá öntözés, alagsövezés, lecsapolás, mocsárkiszáritás céljából is. Ezek közül egészségügyi szempontból nagy jelentőségűek a víz használatára alakult társulatok. Ezek magasabb közegészségügyi érdekeket szolgálnak, míg a vízrendező társulatok inkább gazdasági érdekek előmozdí-

tására alakulnak. A vízrendezési társulatok közül az ú. n. ármentesítő társulatok főleg az árvízveszedelem leküzdésének célját szolgálják és rájuk külön rendelkezések állanak fenn.

A vízhasználatra alakult társulatokra vonatkozólag az 1885:XXIII. tc. 129—141. §-ai tartalmazznak különleges rendelkezéseket. Engedélyezésük a földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozik. A víz használatára vonatkozó engedélyeket legfeljebb 50 évre, de sok esetben csak visszavonásig adják. Az igazolt vagy engedélyezett vízművekre, valamint a vízhasználatra vonatkozó összes adatok, engedélyokiratok, műszaki tervek és leírások másodpéldányát a törvényhatóságoként vezetett ú. n. vízikönyvek tartalmazzák. Jogában van mindenkinek — épp úgy, mint a telekkönyvet — a vízikönyvet is megtekinteni és a hozzátartozó iratokról és térképekről a megállapított díjak lefizetése mellett másolatot venni.

A vízügyi közigazgatás hatóságai (vízrendőri hatóságok): kis- és nagyközségekben elsőfokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán; megyei városban elsőfokon a polgármester, másodfokon az alispán; törvényhatósági városban elsőfokon az elsőfokú közigazgatási teendőkkel megbízott tisztviselő, másodfokon a polgármester (szóval első- és másodfokon ugyanazok, akik a közegészségügy hatóságai is); harmadfokon a földművelésügyi miniszter.

A vízügyi közigazgatás műszaki szakközegei a folyam-mérnöki és a kir. kultúrmérnöki hivatalok, amelyek a földművelésügyi minisztérium kebelében alakult Országos Víz-építési Igazgatóságnak vannak alárendelve.

A vízszennyezés megakadályozásával kapcsolatban újra hangsúlyozni kívánjuk az 1908:XXXVIII. tc. 2. §-ában, valamint az 1876:XIV. tc. 10. §-ában és 159. §-ának b) pontjában foglaltakat. E rendelkezések értelmében ugyanis a lakóhelyek légkörének tisztántartása céljából a törvényhatósági kisgyűlésnek jogában áll — mint azt fentebb (4. pont) már részletesen kifejtettük — az egészségre ártalmas posványok és mocsarak lecsapolását vagy kiszáritását elrendelni. De a 10. § alapján a hatóságnak mindent el kell követni arra is, hogy mind az ivóvíznek, mind a nyílt vizeknek használatát szabályozza és szennyezését illetőleg

megfertőzését megakadályozza. Az erre vonatkozó rendelkezéseket az elsőfokú közegészségügyi hatóság az 1876:XIV. tc. 154. §-ának b) pontja alapján véghatározat alakjában teszi meg.

A kútak, források, vízvezetékek beszennyezését egyébként mind a kihágási, mind a büntető törvénykönyv szigorúan bünteti. Így a kihágási büntető törvénykönyvet magában foglaló 1879:XL. tc. 105. §-a értelmében kihágást követ el és három napig terjedhető elzárással büntetendő, aki az emberek használatára szolgáló kútba, vízvezetékbe vagy forrásba ronda vagy undorító tárgyat dob; aki pedig közhasználatban lévő kútat, vízvezetékét vagy forrást szándékosan akként ront meg, hogy vize élvezhetetlenné válik vagy használhatósága félbeszakad, tizenöt napig terjedhető elzárással büntetendő. A büntettekről és vétségekről szóló büntető törvénykönyvet (Btk.) magában foglaló 1878:V. tc. 315. §-a értelmében pedig, aki használatban lévő kútat, vízvezetékét, víztartót megmérgez (az ú. n. kútmérgezés büntette), öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig valakinek testisértése vagy halála következett be, amennyiben gyilkosság nem forog fenn, tíztől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

7. A községek egészséges vízzel való ellátása. A különféle kútrendszerek. Közkútak, ártézi kútak létesítése és ellenőrzése. A vízvezetékrendszerek. A községi (városi) vízvezetékek ellenőrzése. Az ivóvíz vegyi és bakteriológiai ellenőrzése. A vízjavítás módszerei.

A községek ivóvízszükségletének biztosítására nálunk legnagyobb mértékben kútak szolgálnak.

Kútnak nevezzük a talaj felszínéről a víztartó rétegig vezető nyílást (aknát), melynek az a célja, hogy a talajban lévő vizet hozzáférhetővé tegye. A kútvíz tehát talajvíz és aszerint, hogy az felületes vagy mély talajvízből származik, beszélünk felületes és mély kútról. De amíg a belterületen kevés helyen található olyan felületes kút, amelynek vize szennyező anyagoktól teljesen mentes és így ivásra minden

tekintetben megfelelő, addig a mély kútak vize legtöbbször tiszta és ivásra alkalmas. Teljesen tiszta azonban csak akkor lehet, ha a környező talajrétegek is tiszták és azt is megakadályozzuk, hogy a kútba bárhonnan is — főleg oldalról vagy felülről — szenny kerülhessen. Ha a kútát helytelenül építjük meg vagy annak környékét rosszul képezzük ki, még a mély kútak vize is egészségtelenné lesz. A nem nagyon sűrűn lakott területeken sokszor már a felsőbb rétegekben lévő talajvíz is kifogástalan és kórokozó mikroorganizmusoktól mentes. Ilyen helyeken kis mélységű aknás kutakkal is lehet a felső vízrétegeket hasznosítani, ami a vízszedésnek legegyszerűbb megoldását jelenti. De még a szennyezett talajban is lehet egészséges kutakat létesíteni, ha a további szennyeződéstől a feltalajt és a kutat megóvjuk.

A közönséges ásott kút vagy aknás kút egy-két m. átmérőjű. Kiképzésénél igen fontos, hogy falazata olyan anyagból készüljön, amely a vizet át nem bocsátja; ilyen a cementbe rakott téglából vagy betongyűrűből álló fal. Sajnos, falvakban még mindig a kövekkel vagy téglákkal kirakott kútfalakat látjuk, amelyek a szennyet minden oldalról áteresztik. A falazat legalább 30—40 cm-nyire a talaj felett mindenestre feltölthető legyen, hogy így semmiféle más elhasznált víz vagy szennyvíz a kút felé ne ömölhessen. A kút környékén szennyes ruhát mosni nem szabad. A pócegödrök, trágyadombok és árnyékszékek legalább 10—15 m. távolságra legyenek a kúttól. A kút káváját is lehetőleg betonból vagy kőanyagból kell készíteni és gondosan szigetelni úgy, hogy vizet, port vagy piszkot át ne eresszen. Deszka erre a célra nem jó, mert korhad, a vizet beszennyezi, gyakori cserélése is árt a kútnak, azonkívül pedig deszkán moszatok is könnyen megtelepedhetnek. Nagy gondot kell fordítani arra is, hogy a kút állandóan fedve legyen, hogy felülről semmiféle piszkos vagy fertőző anyag bele ne kerülhessen. A teljesen fedett kút azért jó, mert abból csak a vízben lévő szivócsövön keresztül kaphatjuk a vizet, tehát kívülről semmi sem folyhat a kútba vissza. Hat méter mélységig elég az egyszerű szivószerkezet, ennél mélyebbre már szívó-nyomó szerkezet szükséges.

Az aknás kutat általában nem tarthatjuk kifogástalannak. Ily kút készítésénél ugyanis, miután nagytömegű talajt kell kiásnunk, alig lehet megakadályozni, hogy vizébe fertőzött talaj és ezzel együtt kórokozó mikroorganizmusok is ne kerüljenek. De még a gondosan elkészített aknás kút is alig tartható teljesen tisztán. Ezért az ilyen kutat évente legalább kétszer alaposan ki kell tisztíttatni, oldalait le kell mosatni, mert csak így lehet biztosítani, hogy vize ivásra megfelelő legyen. Ha az aknás kút tisztaságát vizsgáljuk, falán sokszor már szabad szemmel is meg lehet látni a fertőzés eredetét illetőleg a becsurgás helyét, mert az sárgás, barnás vagy erősen moszatos. Ezt különösen a falusi kutaknál láthatjuk.

Nagyon fontos, hogy a kút vize ne tartalmazzon ürülékanyagokat. Ennek vizsgálatára legegyszerűbb módszer az ú. n. fluorescein-próba. A fluorescein barnavörös por, melynek tömény oldatából néhány litert beleöntünk a pöcegödörbe, árnyékszékbe vagy más olyan helyre, amelyre gyanakszunk, hogy összeköttetése van a kúttal. Minthogy a fluorescein igen nagy higitásban is jól kivehető azáltal, hogy a kút vize ilyenkor zöld színben fluoreszkál, az összeköttetés, vagyis a szennyeződés könnyen és biztosan kimutatható.

A kút vizének sokszor igen nagy a mikroorganizmus tartalma, különösen ha sokáig áll benne a víz. Ilyenkor kiszivattyúzzuk, kitisztítjuk és az újonnan meggyülemelő vizet újra vizsgáljuk. Ha ez is nagy csirartartalmú, nyilvánvaló, hogy az a szennyezett talajból kerül bele. A kutaknak öntisztulása igen rossz; ezért ha szennygödörrel vagy árnyékszékek közlekednek, járványok (pl. hastífusz) esetén igen sokáig lehetnek fertőzőbetegség fészkei.

Aknás kutak készítése engedélyhez kötve nincs és azt — csekély kivételtől eltekintve — mindenki építhet saját birtokán. Artézi kutaknak létesítéséről azonban a vízjogi törvények intézkednek (7. pont).

A kút helyes megépítését illetőleg az Országos Közegészségügyi Intézet a következőket követeli meg:

1. Falazata vízzáróan összevakolt betongyűrűkből álljon és legalább 30—40 cm-nyire érjen a talaj színe fölé;

2. a kút száján pontosan záró fedél legyen, betonlap vagy betonozás;

3. a kútbemenet közvetlen környékét a betonfalazat felső széléig minden irányban lejtőre feltöltött legalább 1 m. szélesen, gallérszerűen vízhatlan anyag (beton, cementezett kő, stb.) burkolja;

4. környezete olyan módon legyen rendezve, hogy a víz a kút felé ne, de a kúttól elfolyhasson;

5. vízemelő szerkezete teljesen zárt, szivattyús, láncos, serleges, golyós legyen, a kiöntőben vödörbillentő kampóval;

6. a környéken legalább is 10 méter sugarú körben semiféle szennyező berendezés (pöcegödör, árnyékszék, trágyadomb, stb.) ne legyen, az itatóvályú is a kúttól legalább 5 méter távolságra legyen.

Mély kutak fúrásával oly helyeken is jó vizet szerezhetünk, ahol a talajvíz felszínesen van. A mély kutaknak vize — melyet mindig fúrással hoznak felszínre — sokszor tartalmaz olyan anyagokat (pl. klórt és szerves anyagokat vagy vasat), amelyek a víz ízét kellemetlenné teszik. Ezeknél a kutaknál azonban a víz előnytelen íze nem vezethető vissza fertőzött anyagokra, miként ez a felületes kutaknál van. A mély kutaknál kimutatható szerves anyagok rendszerint korhadó növényekből származnak. Ellenük megfelelő szűréssel, a vastartalom ellen pedig vastalanítással lehet védekezni.

A Norton-kút átmenetet képez az aknás és az ártézi kutak között. Készítése aránylag egyszerű, sőt néha olcsóbb is, mint az aknás kutaké. Beszennyeződése rendes készítési technika mellett kizártnak tekinthető.

Ártézi kút alatt olyan mély, fúrt kutat értünk, amelyből a víz magától folyik ki vagy amelynél a víz a csőben a talált vízréteg szintjénél magasabbra szökik. Lényege, hogy mindaddig fúrnak, illetőleg süllyesztenek vascsöveket a földbe, amíg olyan vízrétegre akadnak, amelyik két víztartó talajréteg között van. A víz ilyenkor rendszeren magas nyomás alatt áll, ezért a csőben magasabbra emelkedik. Újabban a felszökést nemcsak a hidrosztatikai nyomásnak, hanem a fölfelé törekvő vízoszlop nagyobb hőfokának és kisebb faj-súlyának is tulajdonítják, sőt elősegíti a felszökést a vízben lévő gázoknak és komprimált levegőnek kiszabadulása és

felszállása is. Az artézi kutak közül azokat, amelyeknek vize a talaj fölé emelkedik, felszökik, pozitív artézi kutaknak, azokat pedig, amelyeknek vize a talajszint alatt marad — habár a talált vízrétegnél magasabbra emelkedik is — negatív artézi kutaknak nevezzük. A nagy mélységből jövő víz gyakran forró vagy meleg, úgy hogy csak lehűtés után élvezhető.

Az artézi kutaknak különösen nagy jelentősége van ott, ahol ivásra megfelelő vizet csak mély kutakból és artézi kutakból lehet nyerni.

Az 1908:XXXVIII. tc. 1. §-ának c) pontja értelmében a község (város) köteles egészséges ivóvízről a közutak, medencék, víztartók és vízvezetékek kellő fenntartásáról és tisztaságáról gondoskodni, illetőleg a közegészségügyi hatóságnak e feladatok megoldására javaslatot tenni. A belügyminiszter is felhívja 1.415/1911. B. M. körrendeletében a községeket a lakosság egészséges ivóvízzel való ellátására. Ugyanakkor figyelmezteti azokat, hogy a vízzel való ellátásra szolgáló kutak, források, vízvezetékek jókarban tartásáról gondoskodjanak és tegyenek meg minden lehetőt ezek fertőzésének megakadályozására, továbbá, hogy intézkedjenek aziránt, hogy a megfelelő ivóvíz nélkül lévő községeknek ez a szükséglete a régi rendszerű kutak létesítése útján vagy — ahol a viszonyok kedvezőek — Norton kutak útján kielégítést nyerjen. Egyúttal utasítja a községeket, amennyiben szakszerű felvilágosításra van szükségük, avégett forduljanak az Országos Vízépítő Igazgatósághoz.

A 76.796/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 196. oldal) 7. pontja is utasítja a községeket ugyanerre, de arra is, hogy az ivásra használt kutak fedéllel, a merítövödrök pedig olyan keresztpánttal legyenek ellátva, amely megakadályozza, hogy a vizetvivő saját edényét a vederbe meríthesse és ezzel azt esetleg megfertőzhesse. A kutak környékét úgy kell feltölteni, hogy az ellocsolt és beszennyeződött víz a kútba ne folyhasson, falvakban pedig a kutak közvetlen környékét, ahova itatásra állatokat hajtanak — nehogy azok a talajt sárrá tapossák — ki kell kavicsolni vagy kővel vagy téglával burkolni. Szigorúan tilos ivásra használt kutak közelében edényt vagy ruhát mosni. Ivásra alkalmat-

lan, szennyezett vizek használatát el kell tiltani. Ugyanezt a rendelkezést megismétli a hastífusz elleni védekezésről kibocsátott 212.000/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 863. oldal), azzal a hozzáadással, hogy az itatásra szolgáló vályút is a kúttól legalább öt méter távolságra helyezteti.

A vízellátás megfelelő módozatait és kivitelét — akár kutakkal, akár vízvezetékek útján történjék is a vízellátás — csakis szakemberek — higiénikusok, mérnökök, vegyészek és geológusok — együttműködése alapján lehet a közegészségügy kívánalmainak megfelelően meghatározni. Az e tekintetben felvilágosításra szoruló községeknek és városoknak az Országos Közegészségügyi Intézet bármikor díjmentesen ad tanácsot és szakvéleményt. A közegészségügy érdekében kívánatos, hogy a felsőbb hatóságok a községeket utasítsák e szakvéleménynek igénybevételére. Ily vonatkozásban különösen a tiszti főorvosok és a tiszti orvosok tehetnek hasznos szolgálatot, mert ők legjobban tudják, hogy az adott helyi viszonyok között újabb kút fúrása szükséges-e, s ha igen, milyen kutak létesítése ajánlatos.

A falvak egészséges ivóvízzel való ellátásába az Országos Közegészségügyi Intézet kapcsolódik be a legközvetlenebbül. Az intézet kezdetben pénzsegélyeket juttatott a községeknek vízellátásuk megjavítására. Ez azonban nem bizonyult célravezetőnek, mert a legtöbb esetben nem célszerűen használták fel e segélyeket vagy pedig műszaki és közegészségügyi szempontból meg nem felelő berendezéseket létesítettek. Ezért ma már az Intézet a rendelkezésére álló hitelkeretet közvetlenül használja föl és a kútépítéseket saját irányításával és ellenőrzésével végezteti. A községeknek azonban saját érdekükben és tőlük telhetőleg maguknak is hozzá kell járulniuk a kútépítés költségeihez. Ha azonban a község rossz háztartási helyzete miatt képtelen a szükséges költségeket előteremteni, a kútépítéshez szükséges fuvar- és napszámos munkát (ami közmunka keretében is megoldható) köteles ingyen szolgáltatni.

Az állami kútépítés részben közvetlenül a községek által a belügyminiszterhez vagy az Országos Közegészségügyi Intézethez benyújtott kérvények alapján, részben a törvény-

hatóságoknak ily irányú kérelmére történik. Legcélszerűbb azonban, ha a községek evégett a törvényhatóságokhoz fordulnak, amikor is az Országos Közegészségügyi Intézet a tiszti főorvos véleménye alapján, a község háztartási helyzetének figyelembevételével jelöli ki azokat a községeket, amelyeknek vízellátásán elsősorban javítani kell. Az Intézet kútakciója során az 1937. év végéig 536 teljesen zárt aknás-kút, 378 fúrott kút és 15 vízvezeték készült. Az aknás kutak átlagos költsége az 1937. évben 480 P, a fúrott kutaké átlagban 1810 P volt.

A községek részére a 31.507/1921. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 257. oldal) ajánlotta a nyílt közutak befedésére az ú. n. Füstös Bertalan-féle szabadalmazott kútfedőrendszer használatát. A 36.328/1930. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 255. oldal) pedig kötelezi az uradalmak és gazdaságok tulajdonosait (bérloít), hogy ha a nyári mezei munka végzésére húsznál több munkást szerződtetnek, ezt április hó 1-éig jelentsék be az elsőfokú egészségügyi hatóságnak, aki utasítja a községi (kör) orvost, hogy a munkások vízellátására igénybe venni szándékolta kutat vagy kutakat vizsgálja meg, a szükséges vegyi- és bakteriológiai vizsgálat céljára vegyen vízmintát és azt az Országos Közegészségügyi Intézethez vagy illetékes fiókjához, mint vizsgáló állomáshoz küldje be. Ha a víz a vizsgálat alapján ivásra alkalmatlannak bizonyul, a tulajdonos (bérlo) köteles a kúton és annak környékén a szükséges változtatásokat illetőleg vízjavító eljárásokat záros határidőn belül saját költségén elvégeztetni. A községi illetőleg a tiszti orvos ügyeljen arra, hogy túlságosan költséges eljárást ne ajánljanak, mert a 37.744/1930. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 273. oldal) pótlólag elrendelte, hogy az előbbi rendeletben foglaltak végrehajtása lehetőleg nagyobb befektetés és átalakítási munkálatok nélkül történjék.

A 900/1936. B. M. rendelet 24. §-ának (1) bekezdése d) pontja (Atzél—Chyzer VIII. kötet) értelmében a község ivóvizének ellenőrzése a községi (kör) illetőleg városi orvosok feladata; az ő kötelességük tehát gondoskodni a vizsgálathoz szükséges vízminták vételéről és a vizsgáló intézethez való beküldéséről. A közutaknak ellenőrzése, valamint új

kutak létesítésére irányuló javaslattétel azonban — ugyan-ezen rendelet 22. és 23. §-a szerint — a tiszti főorvosok és tiszti orvosok hatáskörébe tartozik. Az ő kötelességük ennél fogva gondoskodni arról, hogy a községeknek egészséges ivóvízzel való ellátása biztosított legyen. Amennyiben ez a községek teherbíró képességét felülmulná, a törvényhatósághoz, illetőleg a belügyminiszterhez kell indokolt előterjesztést tenniük.

A nagy lélekszámú községek és városok egészséges vízzel való ellátása szempontjából leghelyesebb vízvezetékrendszernek a létesítése. Fontos azonban, hogy a vízvezeték úgy legyen megépítve, ahogyan az a közegészségügyi érdekeknek a legjobban megfelel. Vízvezető csöveknek legolcsóbb anyaga a vas. A házi vízvezetékek csövei mégis nagyrészt ólomból vannak, mert az ólomesöveget hajlékonyságuknál fogva kitűnően lehet alkalmazni a fal görbületeihez. Ez azonban — ha nagyon ritkán is — ólommérgezést okozhat, főleg lágy vizeknél és akkor, ha a cső nincs állandóan vízzel telve és így levegő is kerül bele. Csapok céljára jó a sárgaréz, mert ezt a víz nem támadja meg. Gondoskodni kell magasan fekvő víztartóról, hogy a vezetékben a víz állandó nyomás alatt legyen, valamint arról is, hogy a víztartóban vízpangás be ne következzen. Műszaki tanácsot az Országos Közegészségügyi Intézet vagy az iparügyi minisztérium ad.

A belügyminiszter 126.623/1934. B. M. körrendeletében (Atzél—Chyzer VIII. kötet) felhívja a törvényhatóságok figyelmét arra, hogy a törvényhatósági vagy községi közcsatorna vagy vízmű létesítésével vagy átalakításával és általában a vízepítéssel kapcsolatban a Közszállítási Szabályzat 11. §-ában előírt feltételek szerint megelőzőleg szükséges felülvizsgálatot az iparügyi miniszter gyakorolja. Ezért az erre vonatkozó összes terveket, költségvetéseket, szerződéstervezeteket az említett miniszterhez kell felterjeszteni felülvizsgálat végett. Az iparügyi miniszter 6.254/1936. Ip. M. rendelete értelmében (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a községek egészséges vízzel való ellátásra irányuló kérelmüket a törvényhatóság első tisztviselője útján az iparügyi miniszterhez terjeszthetik fel. A községek továbbá mindazokban az esetekben, amidőn akár egész területükre kiterjedő, akár körzeti

vízvezetékét óhajtanak létesíteni, a vízbeszerzés módjának és általában a vízmű gazdaságos kiviteli lehetőségének előzetes helyszíni tanulmányozása, ennek alapján műszaki vélemény és tájékoztató költségvetés elkészítése céljából az iparügyi minisztérium vízvezetéki és csatornázási szakosztályát vehetik igénybe.

Kétségtelen, hogy a fúrt kutak és vízvezetékek létesítése — amennyiben ehhez a közületek államsegélyt igényelnek — rendkívül bonyolult eljárásra szorul és az ahhoz szükséges államsegély vagy kölcsön megszerzése igazi iskolapéldája a bürokratikus eljárásnak. Előfordult pl. olyan eset, amikor ilyen kérés elintézéséhez 128 ügyiratváltásra és a különböző helyszíni eljárások és tárgyalások egész sorozatára volt szükség. Az ily ügyek elintézéséhez ugyanis a belügyminiszter és iparügyi miniszter, de ezenkívül még a földművelésügyi miniszter, kereskedelem- és közlekedésügyi-, valamint a pénzügyminiszter jóváhagyása illetőleg hozzájárulása is szükséges. Közérdekből kívánatos volna a kérdésnek oly célszerű megoldása, amely az eljárást egyszerűvé, a sok iratváltást és tárgyalást pedig feleslegessé tenné.

A közcélokat szolgáló városi és községi vízvezetékek ellenőrzését a 48.015/1921. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 259. oldal) rendeli el, mégpedig nemcsak közegészségügyi, de műszaki szempontból is, tekintet nélkül arra, hogy a vízvezeték a város (község) vagy magántulajdonban van. Az ellenőrzés kiterjed a víz beszerzésére, annak körülményeire, a víz továbbítására, szétosztásának és fogyasztásának módozataira, raktározására, végül pedig a termelés és fogyasztás mennyiségének meghatározására. Az e rendeletet kiegészítő 40.863/1925. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 716. oldal) értelmében a vízmű által termelt vizet két évenként egyszer vegyvizsgálat alá kell venni. A rendelet a vizsgálattal kapcsolatos eljárást is pontosan körülírja. Eszerint a gyűjtőkutakból illetve a gépházi csapból, mint a víztermeléshez legközelebb eső helyről a hatósági orvos közbenjöttével vett vízmintát az Országos Közegészségügyi Intézet-höz (vagy illetékes fiókjához) kell beküldeni. Vízelés esetén (pl. vastalanítási eljárásnál) a nyers és a kezelt vízből is mintát kell küldeni. Az Országos Közegészségügyi Intézet

kiküldött szakembere évente legalább egyszer bakteriológiai vizsgálat céljára vízmintát vesz a gyűjtőmedencéből és a főhálózatból. A víz minőségénél mutakozó zavarok esetén egyébként sürgős (soronkívüli) vizsgálat van előírva. Az újabb tapasztalatok szerint évente legalább egyszer beküldött vízminták alapján, egyízben pedig helyszíni kiszállás kapcsán kívánatos a vízvezetékek vizét vegyi és bakteriológiai szempontból megvizsgálni.

Vegyi és bakteriológiai szempontból szükséges vízmintákat a községi (kör) orvosok kötelesek venni és beküldeni, az ellenőrzést pedig a tiszti orvosok gyakorolják. A vizsgálatot az Országos Közegészségügyi Intézet és fiókhálózatok díjtalanul végzik. A vízmintavételnek és beküldésnek szabályait a 79.770/1924. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 587. oldal) és a 157.115/1924. N. M. M. rendelet írják elő. (Utóbbi nincs az Atzél—Chyzer V. kötetében, mert csak belső szolgálati utasítás volt a törvényhatóságokhoz az előbbi rendeletben foglaltak szigorú végrehajtása és ellenőrzése érdekében). A rendeletben előírt és 14 pontból álló kísérőirat helyett újabban zöld kartonlapokat bocsát az Országos Közegészségügyi Intézet a mintavétel céljára rendelkezésre. Ajánlatos, hogy a tiszti főorvosok e kartonlapokból törvényhatóságaik által nagyobb készletet szereztessenek be.

Az egészséges vizű és kifogástalanul megépített közkutakat az Országos Közegészségügyi Intézet „Jó ivóvíz” jelzésű táblával látja el és ezeknek vize évente kétszer kerül ellenőrzés alá. A kutak vizének javítása a műszaki hibák kiküszöbölésén kívül főleg klórozás útján történik,* amelynek

* *A kút viz klórozása.*

Elsősorban ismernünk kell a kútban lévő víz mennyiségét. Ezt úgy kapjuk meg, hogy a kút átmérőjének a felét önmagával, továbbá 3:14-el ($r^2\pi$) és a kútban lévő vízoszlop magasságával megszorozzuk. Az így nyert érték köbméterben adja meg a kútban lévő víz mennyiségét.

Példa:

1.80 m. átmérőjű kút, a vízoszlop magassága 2.75 m.

$1.80:2=0.90$; $0.90 \times 0.90=0.8100$ m²; $0.81 \times 3.14=2.5434$.

$2.54 \times 2.75=6.99$ m³. Vagyis a kútban 7 m³ víz van.

2. A kútban lévő víz minden m³-ére 20–30 gr. friss klórmentet számítunk. Tehát annyszor 20–30 gr. klórmentet veszünk, ahány m³ víz van a kútban, ezt elkeverjük ugyancsak annyi-

azonban csak tiszta, szennyeződéstől mentes talajvíz és a kút helyes műszaki kiképzésének esetén van tartós hatása. (Az ivóvíz egyéb javítására lásd a 7. pontot).

8. A fürdőtörvény rövid ismertetése. A természetes és mesterséges ásványvizek engedélyezésének és ellenőrzésének módja. Forrásvédőterület kijelölése. A gyógyvizek, forrástermékek engedélyezése, forgalma és ellenőrzése. Az ásványvizek, gyógyvizek és forrástermékek nyilvántartása.

A gyógyfürdők és ásványvizek kérdését az 1876:XIV. tc. 100–108. §-aiban szabályozta. A törvény életbeléptetése óta azonban a közegészségügy és a balneológia a fejlődés oly fokát érte el, hogy szükségessé vált e kérdésnek új, törvényi rendezése. Így jött létre az ú. n. „fürdőtörvény“, az 1929:XVI. törvénycikk (Atzél—Chyzer VII. kötet 19. oldal), amely az 1876:XIV. törvénycikk fentebb említett szakaszait teljesen

szor 2–300 cm³ vízben, mint a kútban lévő víz m³-einek a száma. (Például ha 3 m³ víz van a kútban, akkor 60–90 gr. friss klórmentes keverünk bele 600–900 cm³ vízbe). Ezt a lehetőleg teljes oldódásig kevert folyadékot beleöntjük a kút vizébe és 24 óráig állni hagyjuk. A kút vizét közben 24 óráig nem bolygatjuk meg, 24 óra múlva ugyancsak a víz erősebb megbolygatása nélkül két üvegben a bakteriológiai vizsgálatra és a szabad klórtartalom meghatározására fél-fél liternyi mintát veszünk (a bakteriológiai célra szolgáló vízminták vételénél szokásos szabályok szem előtt tartásával) és küldünk be vizsgálatra feltűnő módon feltüntetett „klórozott viz“ jelzéssel. A kútakna víztartalma 48 óra múlva lehetőleg teljesen kimerendő illetőleg kiszivattyúzandó (a kút vízemelő szerkezete szerint). Ennek megtörténte után a kút vize a vélemény megérkezéséig használható.

3. A klórgáz tartalmú víz napfény és meleg iránt érzékeny, ezért ezeket a mintákat fehér üveg helyett előnyösebb sötétzöld vagy barna színű üvegpalackban beküldeni. Az üveg dugóját a klórgáz kipárolgásának megakadályozása végett kívülről jól el kell zárni, pl. oly módon, hogy a dugót pár milliméterrel az üveg nyakának pereme alá nyomjuk és az így keletkezett üreget spanyolviasszal kitöltjük. A palackokat mintavétel után a legrövidebb időn belül póstára kell adni vagy küldönccel be kell küldeni; addig is azonban azokat hűvös és sötét helyen kell tartani.

A mintának külön, feltűnő módon „klórozott“ jelzéssel ellátása okvetlenül szükséges, hogy a minta beérkezése után azonnal, soronkívül megvizsgáltsék. Megjegyzés: A klórmész vizes oldata baktériumölően csak akkor hat, ha a vízben szabad klórgáz van jelen. A szabad klórgáz jelenlétét a víz klórszaga és íze is elárulja.

hatályon kívül helyezte és mind a gyógyfürdők, mind általában a gyógyfürdőkkel kapcsolatos intézmények, valamint az ásvány- és gyógyvizek ügyét különállóan, részletekre is kiterjedőleg rendezte. A törvény az erre vonatkozó rendelkezéseket VI. fejezetben és 59 szakaszban tárgyalja.

Az I. fejezet a gyógyfürdőkre, az éghajlati gyógyintézetekre, a gyógyhelyekre és üdülőhelyekre vonatkozó általános rendelkezéseket tartalmazza, egyúttal azoknak pontos fogalmi meghatározását adja és ugyanakkor felsorolja a létesítésükre illetőleg engedélyezésükre vonatkozó szabályokat is.

A II. fejezet az ásvány- és gyógyvízforrásokra vonatkozó rendelkezéseket foglalja magában. Meghatározza az ásványvíznek és a gyógyvíznek fogalmát és közli a forgalomba hozatalukra vonatkozó szabályokat.

A III. fejezet a fürdőtörvényben említett intézmények létesítésével kapcsolatos kisajátítási eljárást írja elő.

A IV. fejezet „Vegyes rendelkezések” cím alatt az egészségügyi hatóságok által abban az esetben követendő eljárást ismerteti, ha az ásvány- és gyógyvízforrást közegészségügyi szempontból meg nem felelő módon kezelik; ismerteti továbbá azokat a rendelkezéseket, amelyek az ásvány- és gyógyvízforrásoknak hatósági kezelésbe vételére, az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság létesítésére, a fürdőtörvény alapján létesített intézmények törzskönyvének vezetésére és ezen intézmények adómentességére vonatkoznak. Tartalmazza továbbá azokat a felhatalmazásokat, melyeket a belügy-, az igazságügy-, a földművelésügyi-, valamint a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter a fürdőtörvénnyel kapcsolatban nyernek. Végül a gyógyfürdő vagy az éghajlati gyógyintézet tulajdonosának a közigazgatási bíróság előtti panaszjogát alapítja meg azok ellen a belügyminiszteri határozatok ellen, amelyek az intézmények bezáratására vonatkoznak.

Az V. fejezet a fürdőtörvénnyel kapcsolatos büntető rendelkezéseket sorolja fel.

A VI. fejezet az átmeneti rendelkezéseket tartalmazza, amelyek közül a legfontosabb a mesterséges ásványvizek gyártásának határidőhöz kötése, amely időn túl mesterséges ásványvizet készíteni többé nem lehet.

A fürdőtörvény vonatkozó szakaszait az egyes intézmények leírásával kapcsolatban részletesen ismertetjük.

Az ásványvizek engedélyezésére és forgalmára nézve különös utasításokat az 1876:XIV. tc. nem tartalmazott, csupán felhatalmazást adott a belügyminiszternek arra, hogy azoknak töltése és tartása, valamint a mesterséges ásványvizek árusítása tekintetében rendeleti úton intézkedhessék. A fürdőtörvény meghatározza az ásványvíznek és a gyógyvíznek fogalmát. Eszerint ásványvíz az a víz, amelynek a rendes víztől eltérő vegyi összetétele, fizikai tulajdonsága és geológiai eredete van, s amely ennek következtében fokozottan üdítő vagy az emberi szervezet életműködését előmozdító hatású. Nem lehet ásványvíznek tekinteni a mély kutak és ártézi kutak vizeit, ha csak vegyi összetételükben különleges alkatrészeket nem tartalmaznak. Mesterséges ásványvíz a közönséges vízből — más ásványos vagy gáznemű anyagnak mesterséges hozzáadása által — a természetes ásványvíz vagy gyógyvíz hatásának pótlására készített víz. A természetes ásványvizet nem lehet mesterséges ásványvíznek minősíteni azon az alapon, ha szénsavval telítették vagy szén-savtartalmát mesterségesen fokozták vagy összetételét más megengedett módon (pl. vastalanítással) megváltoztatták. A szikvizet mesterséges ásványvíznek tekinteni nem lehet.

Ásványvizet forgalomba hozni csak a belügyminiszter engedélyével szabad. A forrástól 10 km. körzetben való árusításra (az ú. n. helyi forgalomban való árusításra) azonban engedély nem kell. Ez utóbbi rendelkezés vonatkozik az ásványvíznek természetes lelőhelyén való töltésére és helyszínen való árusítására is, de csak abban az esetben, ha a fogyasztás is ugyanott történik. Ha azonban az ásványvizet a helyi forgalomban is meghatározott név alatt és címkével óhajtják forgalombahozni, ehhez a belügyminiszter engedélye szükséges. A hatósági orvosnak ebben az esetben is különös gondot kell fordítani arra, hogy mindazok az egészségügyi követelmények betartassanak, amelyek a forrás beszennyezésének megakadályozására szükségesek. Így pl. nem szabad a forrásból közvetlenül meríteni, a töltés alkalmával vigyázni kell a köztisztaságra, a töltést csak egészséges személyzet végezheti, stb. A forrás környékét is úgy kell kiképezni, hogy a környezetből fertőzés ne történhessék.

Az elnevezés és forgalombahozatal iránti kérelmet csak az ingatlan tulajdonosa, haszonélvezője vagy bérelője nyújthatja be. Ha azonban a tulajdonos tulajdonjoga korlátozva van és a kérelmet nem ő, hanem pl. a haszonélvező vagy bérelő terjeszti elő, ez esetben csatolni kell az ingatlan állaga felett rendelkezésre jogosított személynek vagy hatóságnak hozzájárulását is. A kérvényhez csatolni kell továbbá a vonatkozó iparjogosítványt, az ásványvíznek bakteriológiai és vegyi vizsgálatára vonatkozó bizonyítványt, balneológus-szakértő véleményét, a telekkönyvi adatokat, a forrás technikai berendezésére vonatkozó szakértői leírást és véleményt, a töltőház, palackmosógép és egyéb berendezéseknek szakértői leírását, a forrás bőségére vonatkozó szakértői adatokat és hatósági bizonyítványt arról, hogy a folyamodó a vizet mások szerzett jogainak sérelme nélkül szabadon használhatja. A kérvényhez csatolni kell két mintapalackot úgy felszerelve, ahogy az forgalomba kerül és a címkének grafikailag vagy kézrajzban előállított tervezetét. A címkének tartalmaznia kell mindazokat az adatokat, amelyek az ásványvíz nevére (esetleg védjegyzett nevére) és a benne foglalt vegyi anyagoknak és gázoknak mennyiségére, fizikai tulajdonságaira vonatkoznak. Az ezekre vonatkozó részletes rendelkezéseket az 500/1931. N. M. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 353. oldal) foglalja magában. A telekkönyvre vonatkozó adatoknál a szomszédos ingatlanokat is feltüntető telekkönyvi térképkivonatot kell csatolni, amely a forrás lelőhelyét és környékét ismerteti. Így: a környéken lévő lakóházakat, gazdasági épületeket, istállókat, pöcegödröt, árnyékszéket, szennyvízlevezető csatornát, trágyadombot, stb. és azoknak a forrás lelőhelyétől való távolságát. A kérvényt az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz kell benyújtani, aki azt a saját és a tiszti orvos véleményével együtt a törvényhatóság első tisztviselőjéhez juttatja, ez pedig a saját és a tiszti főorvos véleményével kiegészítve a belügyminiszterhez terjeszti fel.

A hatósági orvosnak fontosabb teendői tehát az ásványvíz engedélyezéssel kapcsolatban: Elsősorban annak a megállapítása, hogy a forrás foglalása és befedése oly módon eszközöltetett-e, amely a közegészségügyi szempontoknak

megfelel. Az egészségügyi követelményeknek megfelelően mérítik és palackozzák-e az ásványvizet; a palackoknak mosása és tisztítása úgy történik-e, ahogyan azt a fertőzés megakadályozása végett meg kell követelnünk. Az ő feladata továbbá a személyzet egészségi állapotának ellenőrzése is (nincs-e közöttük bacillushordozó vagy bacillushordozó). Ezeket a teendőket a községi (kör) illetőleg a városi orvos is teljesítheti. Mindezen rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése és az ásványvíz forgalombahozatalára vonatkozó egészségügyi vélemények adása a tisztí orvos illetőleg a tisztí főorvos hatáskörébe tartozik. A véleményadásnál irányadó, hogy vajjon az ásványvíz forgalombahozatalánál a közegészségügy követelményei betartottak-e, az ásványvíz — összetételénél fogva — közszükségletet elégít-e ki, a forrás tisztasága, berendezése és az egyéb technikai felszerelések megfelelnek-e azoknak az egészségügyi feltételeknek, amelyeket az egészséges kutak építésénél is elvileg megkövetelünk.

A belügyminiszter a hozzá felterjesztett kérelem teljesítéséről az Országos Közegészségügyi Tanács és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság meghallgatása után határoz. Az engedélyezésre vonatkozó határozatban pontosan meghatározza az ásványvíz nevét, megállapítja a használható palackok, tartályok és csomagok mintáját, úgyszintén az alkalmazható címkéket is. A belügyminiszter az ásványvíz nevének megállapításánál a tulajdonos illetőleg a folyamodó kérését rendszerint meghallgatja, s annak teljesítésétől csak akkor tekint el, ha a kért elnevezés esetleg más azonos ásványvízzel való összetévesztésre adhatna alkalmat. A belügyminiszter az ásványvíz engedélyezésére vonatkozó határozatát az illetékes törvényhatóság első tisztviselőjének küldi meg, s egyúttal a Budapesti Közlönyben és a Népegészségügy című hivatalos lapban is közzéteszi. A fél részére az engedély megadása vagy a kézbesítéstől vagy a Budapesti Közlönyben való közzététel napjától számít. A címkén mindig fel kell tüntetni a forgalombahozást engedélyező határozat számát és keltét.

Ásványvizek kizárólag ásványvizes palackba tölthetők és parafadugóval vagy koronadugóval zárandók le; amennyiben pedig szénsavval vannak telítve, ú. n. patentzárral ellá-

tott vagy koronadugós palackokban hozhatók forgalomba. Dombornyomású palackban csak olyan ásványvizet lehet forgalombahozni, amelynek nevét vagy a forgalombahozó cégét a palack dombornyomása világosan feltünteti. A belügyminiszter eltekinthet attól, hogy a keserűvizek vegyelemzése a címkében fel legyen tüntetve. Megengedheti azt is, hogy a régóta szokásos vagy a külföldre szállított és a külkereskedelmi forgalomban megszokott ásványvizeket a rendeletben előírt címkétől eltérően vagy címke nélkül hozhassák forgalomba.

Ásványvizet csak természetes állapotban szabad forgalombahozni. Kivételt a törvény ebben a tekintetben csak annyiban tesz, hogy a belügyminiszter megengedheti, hogy az ásványvíz szénsavval telítettessék vagy szénsav tartalma mesterségesen fokoztassék. Megengedhető továbbá az ásványvíz vastalanítása is. Erre vonatkozó kérést az eredeti engedélyezésnél vagy utólag is lehet előterjesztteni, amikor a fentebb leírt engedélyezési eljárásra vonatkozó szabályok kötelezők. Külföldi ásványvizekre ugyanezek a szabályok irányadók. A szénsavval telítést vagy a mesterséges vastalanítást azonban a címkén mindig fel kell tüntetni.

Külföldi ásványvizet Magyarországon csak a belügyminiszter engedélyével szabad forgalombahozni. Ezt az ásványvíz árusítására jogosult és belföldön lakó magyar honos egyénnek (vezérképviselőnek) kell kérni (500/1931. N. M. M. eln. rendelet 35. §-a). A belügyminiszter viszonyosság fennforgása esetében, külföldi ásványvizeknél a 35. §-ban meghatározott egyes feltételektől — a kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint a külügyminiszter hozzájárulásával — eltekinthet illetőleg a forgalombahozatal engedélyezésének feltételeit módosíthatja.

Az ásványvízforrások állandó egészségügyi hatósági felügyelet alatt állanak; ezt részint a községi (kör) és városi orvosok, részint pedig a tiszti orvosok illetőleg a tiszti főorvosok teljesítik. A felügyeletnek egyfelől az a célja, hogy megállapítsák, vajjon az ásványvíz kezelése nem veszélyezteti-e annak állagát vagy gyógyhatását, másfelől pedig annak biztosítása, hogy a forrás foglалása és kezelése, valamint az ásványvíz forgalombahozatala a közegészségügyi követelmé-

nyeknek megfeleljen és így a szennyeződést kizárják, végül pedig annak megállapítása, hogy nincsen-e olyan ásványvíz forgalomban, mely engedélyezve nincs.

Az Országos Közegészségügyi Intézet közegei útján évente legalább egyszer, panasz esetében pedig, ahányszor annak szüksége mutatkozik, a helyszínen ellenőrzi a forgalomban levő ásványvizek forrásait. Meghatározza azok vízbőségét, gáztérfogatát, összes alkotórészeinek mennyiségét, illetőleg a víz jellegére vonatkozó alkotórészeit. Egyébként is állandóan ellenőrzés alatt tartja a forgalomban levő összes palackozott ásványvizeket, tekintet nélkül arra, hogy azok külföldiek vagy hazaiak. Ásványvíz- és gyógyvízforrásoknál különösen nagy figyelmet kell fordítanunk arra, hogy azok vegyi összetétele ne változzék meg és így gyógyhatásuk állandóan azonos legyen. A legtöbb hiba onnan ered, hogy a forrásfoglalás vagy a forrás kezelése nem megfelelő és ehhez idegen víz is kerül, amely az ásványvíz összetételét megváltoztatja és így a palackozott víznek egy része nem tartalmazza azokat a hatóanyagokat, amelyek a címkén jelezve vannak. Pl. a szénsavas ásványvizet nem szabad szivattyúzni, mert elvész szénsavtartalmának nagy része. Nagy gondot kell fordítani a palackoknak tisztítására is. Célszerű minden palackot először 5%-os sósavval fertőtleníteni, azután közönséges tiszta vízzel megmosni, megtöltés előtt pedig még magával az ásvány- vagy gyógyvízzel is ki kell mosni.

Ha a hatósági vizsgálat azt állapítja meg, hogy az ásványvíz forrása oly módon van kezelve, hogy annak gyógyhatása vagy állaga veszélyeztetve van, a törvényhatóság első tisztviselője közegészségügyi érdekből elrendeli a hiányok pótlását és erre a tulajdonosnak legfeljebb két évi határidőt ad. Ennek határozata ellen a tulajdonos (haszonbérlet, haszonélvező, bérlet) fellebbezéssel élhet a belügyminiszterhez, aki az Országos Közegészségügyi Tanács és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság meghallgatása után határoz, esetleg a hiányok pótlására újabb határidőt ad. Ha a hiányok ez alatt sem pótolóttak, az engedély visszavonható. Erről a fellet írásban kell értesíteni, azonkívül a visszavonásra vonatkozó rendelkezést ki kell hirdetni a Budapesti Közlönyben és a Népegészségügyben is. Az engedély visszavonásáról ér-

tesíteni kell — miután az ásványvíz forgalombahozatala csak iparjogosítvány alapján történhetik — a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztert, külföldi ásványvíznél pedig ezenkívül még a pénzügyminisztert és a külügyminisztert is. Ha az ásványvízforrás kezelése annyira hibás illetőleg az olyan módon szennyeződött be, hogy a közegészségügyet veszélyezteti, az ásványvíz forgalombahozatalát azonnal be kell szüntetni. Abban az esetben, ha a forrás kezelése oly módon történik, hogy az engedélyt egyébként vissza kellene vonni, de a forrásnak kihasználásához fontos közegészségügyi érdekek fűződnek, a belügyminiszter az ásványvízforrás hatósági kezelésbevitelét rendelheti el. A hatósági kezelésbevitel eljárását az igazságügyminiszter külön rendeletben szabályozza.

Az ásványvízforrás védelmére a földművelésügyi miniszter a belügyminiszterrel és a pénzügyminiszterrel egyetértőleg ú. n. forrásvédő területet jelölhet ki. Az így megállapított forrásvédő területen ásatásokat vagy fúrásokat csak hatósági engedély alapján szabad végezni; semmiképen sem azonban oly módon, hogy azok a már meglévő források vizének minőségére vagy mennyiségére veszélyt jelentsenek. Ellenkező esetben az érdekelt fél kérelmére ezeket a munkálatokat azonnal meg kell szüntetni. Ha az ásványvíz illetőleg gyógyvízforrás megszűnik vagy jellegét elveszti, a védőterülettel kapcsolatos tulajdonjogi korlátozások is megszűnnek.

Mesterséges ásványvizet gyártani ma már nem lehet. Aki ilyent a törvény hatálybalépte előtt az 1876:XIV. tc. 108. §-a alapján hatósági engedéllyel legalább két év óta előállított és forgalomba hozott, három hónapon belül kérhette jogának elismerését. A kérvényhez csatolni kellett a mesterséges ásványvíz készítésére és forgalombahozatalára vonatkozó engedélyt, az eddigi készítőnek képesítését vagy ha nem maga készítette, akkor a vegyész, vegyészmérnök vagy gyógyszerész alkalmazását igazoló okirat másolatát, a mesterséges ásványvíznek leírását, stb. (500/1931. N. M. M. eln. rendelet 43. §). Az engedélyezés kérdésében a belügyminiszter az Országos Közegészségügyi Tanács és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság meghallgatása után határozott. Minthogy az engedélynek hatálya csak öt évig tarthatott és a törvény értelmében ezt tovább meghosszabbítani nem lehe-

tett, ma már mesterséges ásványvizet forgalombahozni nem lehet.

Gyógyvíz a törvény értelmében az az ásványvíz, amelynek vegyi összetételénél vagy fizikai tulajdonságánál fogva gyógyhatása van. Gyógyvizek engedélyezésére, forgalombahozatalára és ellenőrzésére ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a természetes ásványvizekre. Ezért ezeknek újabb felsorolását mellőzzük.

A törvény szabályozza az ú. n. forrástermékek forgalmát is. Forrástermékek — a fürdőtörvény alapján — a rádiumtartalmú vagy egyébként gyógyhatású gyógyiszap, a különleges vegyi vagy fizikai összetételű gyógyláp (moor) és a különleges vegyületű gyógysók, tekintet nélkül arra, hogy forrásnak vagy más viznek a lerakódásából keletkeztek-e. A forrástermékek engedélyezésére, forgalombahozatalára és ellenőrzésére ugyanazok a szabályok érvényesek, mint a természetes ásványvizekre. A különbség csak az, hogy amennyiben a forrásterméket forrásból vagy más vízből való párologtatással vagy egyéb kitermelési módon nyerik, a kérvényhez az előírt egyéb kellékeken kívül a kitermelési eljárás rajzát és műszaki leírását is csatolni kell. Ha azonban a forrásterméket nem vízből termelik, hanem külfejtés vagy mélyművelés útján nyerik, csak a kitermelésnél alkalmazott eljárás műszaki leírását kell mellékelni.

A belügyminiszter által engedélyezett ásványvizeknek, gyógyvizeknek és gyógyításra szolgáló forrástermékeknek kezelését és forgalombahozását a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter rendelettel szabályozza.

Az engedélyezett ásvány- és gyógyvizekről, valamint forrástermékekről a belügyminiszter törzskönyvet vezet. A törzskönyvben az engedélyezés adatait, valamint az esetleges újabb megnevezés és engedélyezés adatait kell bevezetni és azokat az újabb változások vagy vizsgálatok adataival folytatólágosan ki kell egészíteni. A törzskönyv adatainak helyessége tekintetében a belügyminiszter szigorú ellenőrzést gyakorol és az ásványvíz-, gyógyvíz- vagy forrástermék tulajdonosoknak kötelessége felhívásra az erre szükséges adatokat mindig rendelkezésre bocsátani. Ennek elmu-

lasztása esetén a belügyminiszter az adatok megállapítása végett — a fél költségére — saját közegét küldheti ki.

A törzskönyvi adatok felsorolását az 500/1931. N. M. M. eln. rendelet V. és VI. sz. melléklete tartalmazza.

Forgalomban levő gyógy- és ásványvizek.

„Csopaki Szt. József forrás gyógyvize“.
 „Hunyadi János budai természetes gyógykeserűvíz“.
 „Balatonfüredi Ferenc József ásvány- és gyógyvíz“.
 „Apenta budai természetes gyógykeserűvíz“.
 „Mohai Agnes-forrás gyógyvíz“.
 „Palatinus Szt. Margitszigeti ásványvíz“.
 „Hungária gyógyvíz“.
 „Harmatvíz“ ásványvíz.
 „Csillaghegyi ásványvíz“.
 „Kristály“ ásványvíz.
 „Simontornyai ásványvíz“.
 „Anna ásványvíz“.
 „Ferenc József budai természetes gyógykeserűvíz“.
 „Csokonai ásványvíz“.
 „Boesckay gyógyvíz“.
 „Székesfehérvári György forrás ásványvíz“.
 „Székesfehérvári Zsuzsanna forrás gyógyvize“.
 „Parádi gyógyvíz“.
 „Kékkúti gyógyvíz“.
 „Igmándi keserűvíz“.
 „Tömördi keserűvíz“.
 „Móra keserűvíz“.
 „Palma keserűvíz“.

9. A gyógyfürdő, éghajlati gyógyintézet, gyógyhely és üdülőhely fogalma engedélyezésének és ellenőrzésének módja, különös tekintettel a hatósági orvosi szolgálatra. A gyógyfürdők, éghajlati gyógyintézetek, gyógyhelyek nyilvántartása. A balatoni és a budapesti gyógyhelyekre vonatkozó különleges rendelkezések. A fövény (strand) és tisztasági fürdők és uszodák engedélyezése.

A fürdőtörvény különleges egészségügyi intézményeket létesített: ezek a gyógyfürdők, az éghajlati gyógyintézetek, a gyógyhelyek és az üdülőhelyek. A törvény meghatározza mindezeknek az intézményeknek fogalmát és rendeltetését, egyúttal mindazokat az intézkedéseket, amelyek azoknak létesítésére és ellenőrzésére vonatkoznak.

Gyógyfürdő az az intézmény, amely akár gyógyvíznek vagy forrásterméknek, akár folyó- vagy tóvíznek természetes lelőhelyén felhasználásával, egymagában vagy más gyógy-módokkal kapcsolatban gyógyít. A gyógyfürdőnek abban van a jelentősége, hogy a legtöbb esetben az ott alkal-mazott gyógymódok a gyógyvíznek, forrásterméknek, folyó- vagy tóvíznek használatát más gyógyeljárásokkal kiegészí-tik vagy fokozzák. Azt az intézményt tehát, amely egymagá-ban gyógyhatással nem bíró folyó vagy tóvizet használ fel, gyógyfürdőnek csak abban az esetben lehet tekinteni, ha az a felhasználást valamely gyógymóddal kiegészíti vagy fo-kozza (pl. mesterséges fénybesugárzás, massage, Zander-gyógytorna, stb.). A gyógyfürdő a gyógyításra alkalmas ter-mészeti elemeket (gyógyvizet, forrásterméket, folyó- vagy tó-vizet) lelőhelyén vagy annak közelében használja. A gyógy-hatás fokozására vagy kiegészítésére azonban ezenfelül más helyen található elemeket is felhasználhat, pl. gyógyiszapot, gyógy-sót, stb.

Éghajlati gyógyintézet az az intézmény, amely az éghaj-lati tényezőknek és megfelelő gyógyító berendezéseknek igénybevételeivel, valamint esetleg más gyógymódokkal kap-csolatban gyógyít. Éghajlati tényezők alatt a meteorológiai elemeket illetőleg tényezőket kell értenünk, amelyek szerve-zetünk működésére különleges hatásúak vagy amelyek ösz-szesége az életrend jellegzetes megváltoztatását teszik lehe-tővé. Ily elemek: a magasság a tenger színe felett, a légnyo-más, a levegő tisztasága és hőmérséklete, nedvessége, moz-gása, pormentessége, a napfény tartama, valamint a nap-sugár erőssége és minősége, a csapadékviszonyok, stb. Mint az éghajlati viszonyokra ható tényezők, figyelembe jönnek a vidéknek különleges jellege, hegy, domb, tisztás és az éghaj-lati gyógyintézet topografiai helyzete (erdőségek, parkok vagy víztükrök szomszédsága, stb.). A gyógyító berendezé-seknek meg kell felelni az orvosi tudomány állásának. A für-dőtörvény szempontjából azonban nem lehet gyógyítóberen-dezésnek minősíteni az egyszerű napozó- vagy fekvőcsar-nokot.

Gyógyhely egy vagy több gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet a körülötte keletkezett azzal a településsel vagy

azzal a területtel, amely közvetlenül a gyógyfürdő illetőleg az éghajlati gyógyintézet céljait szolgálja és erre a közegészségügy és a gyógyítás követelményeit fokozott mértékben kielégítő berendezése alapján különösen alkalmas.

Üdülőhelynek nevezzük azt a települést, amely bár nincs gyógyfürdővel vagy éghajlati gyógyintézettel összekapcsolva, mégis kedvező természeti fekvésénél vagy éghajlati viszonyainál (kellemes hőmérséklet, tiszta levegő, víz, dús növényzet, erdők stb.) fogva alkalmas arra, hogy az év nagyrészt a város falai között töltő városi lakos fáradalmait kipihenhesse és ottartózkodása alatt idejét napon, tiszta levegőn, üdítő folyó- vagy tóvíz mellett tölthesse és szervezetét felüdítse.

Gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet engedélyezését az intézet céljaira szolgáló ingatlan tulajdonosa kérheti. A belügyminiszterhez címzett kérvényt annak a törvényhatóságnak első tisztviselőjéhez kell benyújtani, amelynek területén az intézmény fekszik. A kérvényben elsősorban a tulajdonjogot kell igazolni, azután azt, hogy megvannak azok a természetes gyógytényezők, amelyek a gyógyfürdő illetőleg az éghajlati gyógyintézet kívánalmainak megfelelnek, azonkívül hogy az intézmény betegségek gyógyítására alkalmas, megfelelő orvosa van és hogy felszerelése olyan, amely a betegek befogadására, ellátására és kezelésére szükséges, szóval a korszerű egészségügyi követelményeknek megfelel. (Ezt a tiszti főorvos illetőleg a törvényhatóság első tisztviselője igazolja). Igazolni kell végül, hogy a kérelmező erkölcsileg megbízható, megfelelő ivóvíz és használati víz az intézmény rendelkezésére áll, forgalmi eszközök biztosítva vannak, az intézetnek megvan a szükséges házirendje és élelmezése is biztosítva van (500/1931. N. M. M. eln. rendelete 9. §-a). Éghajlati gyógyintézet létesítésénél ezenkívül csatolni kell még az Országos Meteorológiai Intézetnek a gyógyintézet éghajlatára vonatkozó véleményét, a gyógyintézet környezetének hiteles földrajzi leírását, orvosszakértő bizonyítványát arról, hogy az éghajlati tényezők és a földrajzi viszonyok más vidékekkel szemben eltérő tulajdonságokat és gyógyhatást mutatnak fel.

A törvényhatóság első tisztviselője a kellően felszerelt kérvényt a tiszti főorvos és saját véleményével együtt 15 na-

pon belül a belügyminiszterhez köteles felterjeszteni (a hiányos kérvényt azonban a hiányok pótlása végett visszaadja a kérvényezőnek). A belügyminiszter az Országos Közegészségügyi Tanács és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság véleményének meghallgatása után, amennyiben az összes feltételek megvannak, az engedélyt mind a név, mind a jelleg megállapításával megadja. Oly intézmény részére, amely mind a gyógyfürdő, mind az éghajlati gyógyintézet követelményeinek megfelel, egy név alatt mind a két jelleg engedélyezhető. A gyógyfürdő és az éghajlati gyógyintézet engedélyezését a Budapesti Közlönyben és a Népegészségügyben közzé kell tenni. A belügyminiszternek megnyitási engedélye azonban nem érinti az ipartörvénynek az iparhatósági telepengedélyre vonatkozó rendelkezéseit (pl. ha valamely gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet uszodát akar létesíteni vagy ha oly intézményt akar üzembehelyezni, amely a szomszéd birtokosokat vagy a közönséget háborgatja, veszélyezteti). A belügyminiszter engedélye tehát sem az iparjogi, sem pedig a vízjogi törvényekben előírt feltételek megszerzését nem pótolja.

Gyógyfürdő illetőleg éghajlati gyógyintézet tulajdonosa (bérelője) köteles gondoskodni mindarról, ami az intézet zavartalan működésével, tisztaságával, az ottani betegek kényelmével, orvosi ellátásával, táplálkozásával, szórakozásával van összefüggésben. Ezért minden intézménynek házirendet kell alkotni, amelyet az elsőfokú közegészségügyi hatóság hagy jóvá (500/1931. N. M. M. eln. rendelet 17. §-a).

A gyógyfürdők és éghajlati gyógyintézetek felett a közvetlen egészségügyi felügyeletet a törvényhatóság, az egészségügyi főfelügyeletet pedig a belügyminiszter gyakorolja. A törvényhatóság a felügyeletet első tisztviselője útján látja el, aki vagy közvetlenül vagy az elsőfokú egészségügyi hatóság igénybevételével félévente legalább egyszer a helyszínén állapítja meg, hogy a gyógyfürdőben vagy éghajlati gyógyintézetben a közegészség és köztisztaság feltételei megvannak-e. A vizsgálatról jegyzőkönyvet kell felvenni, melyet a belügyminiszterhez kell felterjeszteni. A gyógyfürdők és éghajlati gyógyintézetek ellenőrzésénél fontos szerepük van a tisztí főorvosoknak illetőleg a tisztí orvo-

soknak is, akiknek hivatali kötelessége az intézmények hiánytalan működéséről és a szabályzatok pontos betartásáról a rendes szemléken, valamint váratlan szemléken meggyőződni. Ha a tiszti orvosok ezen intézmények vezetésében oly hiányokat tapasztalnak, amelyek a közegészségügyi érdekeket veszélyeztetik, kötelességük a törvényhatóság első tisztviselőjének jelentést tenni, aki az intézet tulajdonosát (bérelőjét) felhívja a hiányok pótlására és egyben figyelmezteti, hogy amennyiben ezeket a hiányokat záros határidőben nem szünteti meg, előterjesztést tesz a belügyminiszternek az engedély visszavonása illetőleg az intézet működésének felfüggesztése iránt. A belügyminiszter közvetlen kiküldöttjei útján is ellenőriztetheti az intézmények működését. Ez esetben a tapasztalt hiányokra a törvényhatóság első tisztviselőjének figyelmét felhívja, aki az előbb említett módon figyelmezteti az intézet tulajdonosát (bérelőjét) az előírt rendelkezések betartására és a hiányok pótlására. A belügyminiszter a hiányok pótlására, amennyiben azt a körülmények indokoltá teszik, esetleg további halasztást is adhat.

Sürgős szükség esetén, ha a gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet állapota a benne tartózkodók egészségét és testi épységét súlyosan veszélyezteti (pl. ha az ivóvíz fertőzött, az épület szilárdsága kétes, stb.), a belügyminiszter a törvényhatóság első tisztviselőjének, az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, valamint az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak meghallgatása után az intézmény működését legfeljebb hat hónapi időtartamra ideiglenesen felfüggesztheti. Ugyanez az eset áll elő akkor is, ha a belügyminiszter az engedély visszavonását rendelte el, de a fél panasszal élt a közigazgatási bírósághoz. A felfüggesztést azonban a kitűzött idő előtt is meg kell szüntetni, ha a tulajdonos (bérelő) a hiányokat pótolta és ezt a törvényhatóság első tisztviselője megállapította. Az ideiglenes felfüggesztésre vonatkozó miniszteri határozatot a Budapesti Közlönyben és a Népegészségügyben közzé kell tenni és az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, valamint az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak is meg kell küldeni.

Az engedély visszavonása előtt a belügyminiszter a törvényhatóság első tisztviselőjének (a tiszti főorvosnak) az

Országos Közegészségügyi Tanácsnak, az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak véleményét meghallgatja.

Ha a belügyminiszter az intézmény működési engedélyét visszavonja, erről az intézet tulajdonosát írásban értesíti, akinek joga van a kézbesítéstől számított 15 napon belül a közigazgatási bírósághoz panasszal élni. A panasznak a határozat végrehajtására halasztó hatálya van.

A gyógyfürdők és éghajlati gyógyintézetek működésének engedélyét a belügyminiszter adja meg, a gyógyhelyek és az üdülőhelyek engedélyezése a minisztertanács (a minisztérium) hatáskörébe tartozik. E szabály alól kivétettek a balatoni gyógy- és üdülőhelyek, amelyeket a belügyminiszter engedélyez. A gyógyhely megnevezés engedélyezése iránt az érdekeltek folyamodhatnak. Ilyen érdekeltnek kell tekinteni az érdekeltek egyesületét (fürdőegyesület), az érdekelt gyógyintézet tulajdonosát (bérelőjét), több gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet esetében mindegyik tulajdonosát (bérelőjét), mindazokat a községeket és törvényhatóságokat, amelyeknek területén a gyógyhely létesül, továbbá az Országos Közegészségügyi Tanácsot és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságot is.

A gyógyhely megnevezést valamely községnek vagy egész területére vagy területének meghatározott részére, vagy több szomszédos község egész területére vagy területeinek összefüggő részére lehet engedélyezni. Az erre vonatkozó kérvényt a gyógyhely fekvése szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjéhez kell benyújtani, aki azt a község képviselőtestületének (a községek képviselőtestületeinek) és a törvényhatósági kisgyűlésnek meghallgatása után saját véleményével (a tiszti főorvos is mindig meghallgatandó) kiegészítve terjeszti fel a belügyminiszterhez. A kérelem előterjesztésénél igazolni kell, hogy a kérdéses területen a belügyminiszter engedélye alapján egy vagy több gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet működik, a területen a közegészségügy összes követelményei (csatornázás, vízvezeték, portalanítás, stb.) fokozottabb mértékben megvannak, megfelelő gyógyhelyi orvosról gondoskodás történt, a gyógyhelyi bizottság megalakítható vagy máris működik és a megalakításba megfelelően bevonható. Csatolni kell továbbá tervezetet a gyógy-

helyi díjak beszedéséről, valamint a gyógyhelyre vonatkozó és közvetlen szomszédos területeket feltüntető telekkönyvi térképkivonatot, úgyszintén a gyógyhely határának tüzetes leírását. A belügyminiszter a kérelem tárgyában meghallgatja az Országos Közegészségügyi Tanácsot és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságot (kivéve, ha e kérelmet az utóbb említett szervek valamelyike terjesztette elő), azután előterjesztést tesz a minisztertanácshoz. A minisztertanács a kérelem tárgyában az egészségügyi közigazgatási, adózási és más közteherviselési és magánjogi érdekek figyelembevételével határoz.

A határozatot a folyamodványnak a törvényhatóság első tisztviselőjéhez való beérkezése után hat hónapon belül meg kell hozni. A törvényhatóság első tisztviselőjének gondoskodni kell arról, hogy nála a szükséges eljárások 90 nap alatt befejeződjenek és ezen az időn belül a folyamodvány a belügyminiszterhez felterjeszthető legyen.

Gyógyhely megnevezés engedélyezése visszavonható, ha annak megszüntetését közegészségügyi érdek követeli vagy ha egyébként olyan körülmények merülnek fel, amelyek a gyógyhely működését, a jelleg adományozását közegészségügyi szempontból indokolttá nem teszik. A visszavonás iránt az előterjesztést a minisztertanácshoz a belügyminiszter teszi meg, előzetesen azonban meg kell hallgatnia mindazokat a szerveket (közületeket), amelyek annak idején ezt a kérelmet előterjesztették és az engedélyezési eljárásban résztvettek. Mind az engedélyezésről, mind a visszavonásról a törvényhatóság (törvényhatóságok) első tisztviselőjét és az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságot értesíteni kell. Az engedélyezést illetőleg a visszavonást a Budapesti Közlönyben és a Népegészségügyben közzé kell tenni.

A gyógyhely szervezetét a hatósági biztos, a gyógyhelyi orvos és a gyógyhelyi bizottság alkotják.

A hatósági biztos feladata a gyógyhelyen a közegészség, a közrend, a közerkölcsiség és a közbiztonság fenntartása, továbbá a felügyelet arra, hogy a gyógyhelyen a lakás, ételmezés és egyéb szükségletek árai az indokolt mértéket ne haladják túl, hogy a gyógyhely látogatóival való bánásmód minden tekintetben a jog és méltányosság követelményeinek

megfelelően, végül mint elsőfokú hatóság határoz (a bírói hatáskör érintetlenül hagyásával) a gyógyhelyet látogatók lakásügyeiben. A hatósági biztosi teendőket az elsőfokú rendőrhatóság gyakorolja és ezért az államrendőrség vidéki főkapitánya évente november hó végéig közli a törvényhatóság első tisztviselőjével azoknak az államrendőrségi tisztviselőknek a nevét, akiket hatósági biztosként kirendelni kíván. Szükség esetén azonban a törvényhatóság első tisztviselője saját tisztviselői közül is küldhet ki hatósági biztost. A törvényhatóság első tisztviselője minden év végén köteles a belügyminiszternek bejelenteni a hatósága alatt működő gyógy- és üdülők helyek biztosainak nevét és székhelyét. A törvényhatóság első tisztviselője köteles ezenkívül minden év március hó végén a belügyminiszternek bejelenteni a kirendelt hatósági biztosok nevét és székhelyét is. A hatósági biztosok működésével felmerülő költségeket a törvényhatóság viseli. Ezért ezeknek dologi és személyi kiadásairól a törvényhatóság költségvetésében kell gondoskodni. A hatósági biztost általában fürdőbiztosnak szokás nevezni, maga a törvény is hol hatósági biztos, hol fürdőbiztos elnevezést használ.

Minden gyógyhelyen gyógyhelyi orvost kell alkalmazni, akinek az a feladata, hogy állandóan figyelemmel kísérje a gyógyhely közegészségügyi állapotát és a szükséghez képest javaslatot tegyen a gyógyhelyi bizottságnak vagy a hatósági biztosnak. A gyógyhelyi orvos tehát a hatósági orvos távollétében vagy akadályoztatása esetén a hatósági biztos szakértője. A gyógyhelyi orvost a gyógyhelyi bizottság jelöli ki és tisztségében a főispán erősíti meg. Lehetőleg a gyógyfürdő orvosát, ha pedig több fürdőorvos van, azt kell kijelölni, aki ennek a közérdekű feladatnak megoldására a legtöbb személyes biztosítékot nyújtja.

Minden gyógyhelyen gyógyhelyi bizottságot kell alakítani. E bizottság elnöke a fürdőbiztos, tagjai a hatósági orvos, a gyógyhelyi orvos, a gyógyfürdő (éghajlati gyógyintézet) tulajdonosa (bérője), a törvényhatóság, a község és a fürdőegyesület egy vagy több képviselője. Ha a gyógyhelyen alapszabály alapján működő helyi érdekeltségből alakult fürdőegyesület van, a belügyminiszter a gyógyhelyi bizottság feladatkörét a fürdőegyesület választmányára ru-

házhátja, feltéve, hogy az alapszabályok a helyi érdekeltség alapján az egyesületbe való belépést nemzetiségre, vallás-felekezetre, foglalkozásra tekintettel nem korlátozzák. Ebben az esetben a fürdőegyesület választmányának hivatalból elnöke a hatósági biztos. Ezen felül a fürdőegyesület választmányába egy tagot a törvényhatóság első tisztviselője küld ki, továbbá hivatalból tagjai a választmánynak a hatósági orvos, a gyógyhelyi orvos, a gyógyfürdő (éghajlati gyógyintézet) tulajdonosa (bérelője), vezetője, orvosa, valamint az érdekelt községek (városok) egy-egy képviselője. Ha a gyógyhelyi bizottság hatáskörét a fürdőegyesület választmánya gyakorolja, az évi jelentést a hatósági biztos teszi meg.

Gyógyhelyen csak olyan lakást (szobát) szabad a látogatóknak kiadni (bérbeadni), amelyet a hatósági biztos — a hatósági vagy gyógyhelyi orvos véleménye alapján — egészségesnek talált. A kiadó lakás adatait évente két példányban az erre szolgáló nyilvántartólapon kell bejelenteni a hatósági biztosnak, aki az egyik példányt az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottsághoz továbbítja. A bérbeadó a gyógyhelyi díj fizetésére kötelezett bérlet köteles a hatósági biztosnál be- és kijelenteni. A gyógyhelyi díjak hozadékaiból legfeljebb 10% az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságot illeti. Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság esetről-esetre határozza meg, hogy e határon belül hány százalékra tart igényt. (1700/1934. M. E. rendelet, Atzél—Chyzer VIII. kötet). A be- és kijelentőlapokból, valamint a százalékrészesedésből előálló bevételt a gyógy- és üdülőhely fejlesztésére és forgalmának emelkedését előmozdító intézményekre és tevékenységekre kell fordítani.

A gyógyhelyi bizottság kiveti és beszedi a gyógyhelyi díjakat, kezeli a gyógyhely jövedelmét és határoz felhasználásuk felől. Állandóan figyelemmel kíséri a gyógyhely viszonyait, vizsgálja és előmozdítja a gyógyhely erkölcsi és anyagi érdekeit, tapasztalatairól a belügyminiszternek a törvényhatóság útján évente jelentést tesz. Végzi továbbá mindazokat a teendőket, amelyeket részint a törvény, részint pedig a törvény alapján kiadott rendeletek reá ruháznak. Így előterjesztést tehet a község meghatározott részére korlátozott gyógyhelyen az ott lévő épületek házadója után befolyó

községi pótdó 30—50%-ának a gyógyhely részére való átengedése, a gyógyfürdő belső és külső védőövének megállapítása, végül a gyógyfürdő érdekében szükséges kisajátítási eljárás megindítása iránt. Előterjesztést tehet továbbá a törvényhatóság első tisztviselőjének, hogy a külső védőövön a gyógyhelylátogatók használatára gyalogutakat hasítsanak ki. Abban az esetben, ha a gyógyhelyi bizottság teendőit a fürdőegyesület választmánya látja el és hatóságilag megállapítható, hogy az a gyógyhely érdekeinek gondozását elhanyagolja vagy a közérdeket sérti, a belügyminiszter a törvényhatóság első tisztviselőjének előterjesztésére gyógyhelyi bizottság szervezését rendelheti el és a gyógyhelyi bizottság teendőinek végzését a fürdőegyesület választmányától megvonhatja. A gyógyhelyi bizottság határozata és intézkedése ellen nyolc nap alatt előterjesztéssel lehet élni a törvényhatóság első tisztviselőjéhez. A hatósági biztos a gyógyhelyi bizottság minden határozata és intézkedése ellen előterjesztéssel élhet. Az ilyen határozatot jogerős elintézéséig nem lehet végrehajtani. Az ú. n. előterjesztés nem szabályszerű jogorvoslat, de a gyógyhelyi bizottság határozata sem tekinthető hatósági határozatnak. Ezzel csak mintegy hangsúlyozni kívánja a törvény, hogy amennyiben a gyógyhelyi bizottság akarata társadalmi úton nem vihető keresztül, akkor hatósági határozat alapján tétessék meg a szükséges intézkedés. A törvényhatóság első tisztviselőjének határozata ellen a belügyminiszterhez lehet fellebbezni.

A gyógyhely jövedelmét a gyógyhelyi díjak és a gyógyhelyen lévő épületek házadója után befolyó községi pótdó meghatározott része képezik; utóbbi természetesen csak abban az esetben, ha azt a gyógyhelyi bizottság kérelmére a belügyminiszter — a pénzügyminiszter hozzájárulásával — átengedi.

Gyógyhelyi díjat lehet szedni attól, aki a fürdőévad tartama alatt három napnál hosszabb időn át a gyógyhelyen tartózkodik, kivéve ha kereseti foglalkozás gyakorlása végett tartózkodik ott. A gyógyhelyi díj nagyságának és mértékének megállapítására a gyógyhelyi bizottság minden évben előterjesztést tesz a törvényhatóság első tisztviselőjének, mégpedig olyan üzemeknél, amelyek egész éven át nyitva

vannak, november hó végéig, amelyek pedig csak nyáron vannak üzemben, február hó végéig. A gyógyhelyi díjakat a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg, határozata ellen fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez, aki a pénzügyminiszterrel egyetértőleg határoz. A gyógyhelyi díjat feltüntető határozatot a gyógyhely mindazon épületeiben (és a gyógyhelyi bizottság és fürdőegyesület hivatalos helyiségeiben is) ki kell függeszteni, amelyek a gyógyhelylátogatóknak pénzbeli ellenszolgáltatásért való elhelyezésére szolgálnak. A be nem fizetett gyógyhelyi díjakért nemcsak a gyógyhelylátogató, hanem a bérbeadó is felel és azokat közadók módjára lehet behajtani.

A gyógyhely jóvedelmét a gyógyhely fenntartására, általában a gyógyhely fejlesztésére és szépítésére, továbbá oly intézmények létesítésére kell fordítani, amelyek a gyógyhelylátogatók kényelmét és szórakozását szolgálják. A gyógyhelyi bizottságnak szabályszerű költségvetést és zárszámadást kell készíteni, amelyet a törvényhatóság első tisztviselője vizsgál felül és hagy jóvá. A gyógyhely költségvetése és zárszámadása ellen az érdekeltek ugyanazokkal a jogorvoslatokkal élhetnek, mint a községi költségvetés és zárszámadás ellen.

Abban az esetben, ha a gyógyhelyi bizottság nem képes bevételeiből a gyógyhely érdekében szükséges közérdekű munkálatokat elvégeztetni, a gyógyhelyen lévő ingatlanok tulajdonosai érdekeltségi kört alkothatnak. Az érdekeltségi kör megalkotását a gyógyhelyi bizottság útján kell a törvényhatóság első tisztviselőjéhez bejelenteni, aki ebben a kérdésben határoz. Határozata ellen a belügyminiszterhez lehet fellebbezni, aki a pénzügyminiszterrel, kereskedelem- és közlekedésügyi, valamint a földművelésügyi miniszterrel egyetértőleg határoz. Az érdekeltségi kört meg kell alakítani, ha azt a gyógyhelyen lévő ingatlanok tulajdonosainak ház- és földadó szerinti többsége kívánja. A törvényhatóság első tisztviselője ily többség hiányában is — a gyógyhelyi bizottság meghallgatása után — megalakíthatja az érdekeltségi kört, ha ez a gyógyhely javára szolgáló közérdekű munkálatok elvégzésére szükséges. Az érdekeltségi hozzájárulás arányát maga az érdekeltségi kör állapítja meg. Megegyezés

hiányában a törvényhatóság első tisztviselője határoz; határozata ellen panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. Az érdekeltségi hozzájárulás arányának megállapítása alkalmával figyelembe kell venni az elvégzendő munkálatok természetét és azt az értékelkedést, amely egyes ingatlanokra a munkálat elvégzéséből hárul. Ebből nyilvánvaló, hogy az érdekeltségi hozzájárulást az egyes egyénekre is különböző arányokban kell kivetni. Az érdekeltségi kör megalakítását szükségessé tevő közérdekű munkálatok alatt egészségügyi, vízvezetéki, csatornázási, talajvízlevezetési, világítási, parkrendező, parkozási, fürdőházépítési, stb. munkálatokat kell érteni.

A hozzájárulási költséget, éppúgy mint a gyógyhelyi díjakat, közadók módjára kell behajtani.

Azok a vállalatok, amelyek a törvény életbeléptetése után a gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet, a gyógyhely vagy üdülőhely, az ásvány vagy gyógyvíz forgalmának emelése céljából jelentékeny beruházásokat létesítenek, legfeljebb húsz évre terjedő adómentességet kérhetnek. Az engedélyezés, valamint a kedvezmény mértéke és tartama tárgyában a pénzügyminiszter a belügyminiszterrel egyetértőleg határoz.

Az üdülőhelyekre ugyanazok a rendelkezések irányadók, mint a gyógyhelyekre, azzal az eltéréssel, hogy az engedélyhez nem kell igazolni a gyógyfürdő vagy éghajlati gyógyintézet működését és a hatósági biztos hatásköre több szomszédos egymáshoz közeleső üdülőhelyre is kiterjedhet. Végül üdülőhelyi orvos kirendelése nem szükséges, ha az üdülőhelyen községi vagy körorvos van.

Minden törvényhatóságnak — az engedélyezéstől számított egy éven belül — szabályrendeletet kell alkotni a területén lévő gyógyhelyekre illetőleg üdülőhelyekre vonatkozólag. Egyúttal a fürdőegyesületek alapszabályait is a fürdőtörvénynek megfelelően 1930. évi október hó 1-ig át kellett alakítani és újabb láttamozás végett a belügyminiszterhez felterjesztteni. A gyógyhelyekről és üdülőhelyekről a törvény végrehajtási utasításaként a 2.810/1931. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 391. oldal) intézkedik.

A gyógyfürdőkről, éghajlati gyógyintézetekről, gyógyhelyekről és üdülőhelyekről a fürdőtörvény értelmében a bel-

ügyminiszter törzskönyvet vezet. A törzskönyv adataira vonatkozó utasítást az 500/1931. N. M. M. eln. rendeleinhez csatolt I—IV. számú melléklet (Atzél—Chyzer VII. kötet 376. oldal) tartalmazza.

A balatoni gyógy- és üdülőhelyekre a 2.820/1931. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 398. oldal) irányadó.

A fürdőtörvény a minisztertanácsnak felhatalmazást adott arra, hogy a budapesti, valamint a balatoni gyógy- és üdülőhelyekre vonatkozólag a többi gyógy- és üdülőhelyekétől eltérő rendelkezéseket tehessen.

A Balaton melletti gyógy- és üdülőhelyekkel kapcsolatban erre azért volt szükség, hogy azok különleges helyzetük-nél fogva megfelelő anyagi erőhöz jussanak. Ezért volt szükség továbbá arra is, hogy külön erre a célra létesített intézmény — a m. kir. Balatoni Intéző Bizottság, röviden: BIB — a Balaton fejlődését és annak, mint nemzeti kincsnek kihasználását céltudatosan elősegítse.

E rendelet értelmében a Balaton mellett a parttól számított mintegy 3 km-en belül fekvő területet üdülőhelynek kell tekinteni illetőleg e területek az üdülőhelyekre vonatkozó szabályok alá esnek, kivéve azokat a részeket, amelyeket a minisztertanács gyógyhely megnevezés használatára feljogosított. A Balaton partjának ez a területe külön meghatározott egyes üdülőhelyekre oszlik. Ezeket úgy kell megállapítani, hogy az azonos viszonyok között lévő és azonos érdeknek megfelelő területek, amelyek ügyeinek intézésére üdülőhelyi bizottság vagy fürdőegyesület célszerűen megalakítható, külön-külön üdülőhellyé alakuljanak. Ezt a területet a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg. Az üdülőhely megnevezése és hatályának megállapítása a belügyminiszter hatáskörébe tartozik, aki ugyanazokat a szerveket hallgatja meg, mint általában a gyógyhelyeknél és üdülőhelyeknél, azzal a különbséggel, hogy ezenkívül még a m. kir. Balatoni Intéző Bizottságot (BIB) is meg kell hallgatni.

A m. kir. Balatoni Intéző Bizottság állami intézmény, amelynek rendeltetése az, hogy a Balaton mellett fekvő gyógyhelyek és üdülőhelyek ügyeinek egységes irányítását végezze. Így különösen javaslatokat tesz a Balatont érdeklő közérdekű kérdéseknek a törvényhozás (minisztérium) útján

vagy a törvényhatóság által való megfelelő szabályozására, véleményt nyilvánít a balatonparti üdülőhelyek területének parcellázására vonatkozólag, javaslatokat tesz a Balatont érdeklő összes közmunkáknak a miniszterek által leendő elrendelésére, elkészíti mindazokat a terveket, amelyek a Balaton partvidékének látogatottságával és fejlődésével összefüggnek, végül irányítja a balatoni gyógy- és üdülőhelyek látogatottságát előmozdító külföldi propagandát. A BIB elnökét és helyettesét a belügyminiszter előterjesztésére az államfő hat év tartamra nevezi ki. Tagjai (állandó tagok): az érdekelt törvényhatóságok főispánjai és alispánjai, valamint a belügy-, kereskedelem és közlekedésügyi-, a földművelésügyi-, a honvédelmi, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy-egy kiküldöttje, ezenkívül az érdekelt miniszterek által kiküldött szakemberek. A BIB üléseinek számát és helyét az ügyrend állapítja meg. A BIB jövedelmét képezik illetőleg fenntartására fordíthatók a gyógyhelyi díjakból előálló százalékos részesedés, azonkívül a nyilvántartó be- és kijelentő lapokból származó jövedelem. A bevételeket mind a BIB igazgatási költségeinek fedezésére kell fordítani. Ha a jövedelem a kiadásokat meghaladja, a maradványt a balatoni gyógy- és üdülőhelyek fejlesztésére szolgáló és az idegenforgalmat előmozdító célokra kell fordítani. Így a BIB azoknak a balatonparti üdülőhelyeknek, amelyeknek bevétele kevés, kérelmükre segélyeket juttat.

A gyógyhely illetőleg üdülőhely területe több szomszédos községre is kiterjedhet, tekintet nélkül arra, hogy azok ugyanazon vagy több törvényhatóság területén fekszenek-e. Ha a gyógyhely illetőleg üdülőhely több törvényhatóság területére terjed ki, a minisztérium jelöli ki azt a törvényhatóságot, amely az ilyen gyógyhely (üdülőhely) felett a törvényben és rendeletekben előírt tennivalókat ellátja. A Balaton partján lévő gyógyhelyek megnevezésének engedélyezése előtt a BIB-et is meg kell hallgatni, de maga a BIB is kérheti a gyógyhely megnevezés engedélyezését egyes balatonparti intézmények részére.

A balatonparti gyógy- és üdülőhelyekre a hatósági biztost, amennyiben azok nem tartoznak az államrendőrség működési területéhez, a törvényhatóság első tisztviselője ren-

deli ki. Ha a hatósági biztosnak hivatali helyisége az üdülőhelyen kívül van, annak a gyógyhely (üdülőhely) területén előre meghatározott napokon hivatalos órákat kell tartani. A hatósági biztos a balatonparti gyógy- és üdülőhelyeken egyéb hatósági biztos teendői mellett főleg arról köteles gondoskodni, hogy a fürdőzést — a fennálló jog sérelme nélkül — a part elposványosításával, állatok behajtásával, szennyvizlevezetéssel, ruhamosással stb. lehetetlenné ne tegyék.

A balatonparti gyógyhelyeken és üdülőhelyeken csak olyan lakást (szobát) szabad a gyógyhely (üdülőhely) látogatóinak bérbeadni, amelyet a hatósági biztos a hatósági vagy a gyógyhelyi orvos közbejöttével az egészségre kifogástalannak nyilvánított. A kiadó szobák adatait a BIB által rendszeresített nyilvántartólapokon kell évenként a hatósági biztosnak két példányban bejelenteni, aki annak egyik példányát a BIB-hez továbbítja. A kiadó lakás tulajdonosa köteles a gyógyhelyi bizottságnak azonnal bejelenteni, ha olyan vendége érkezik, akinek gyógyhelyi díjat kell fizetni. A BIB által rendelkezésre bocsátott bejelentőlap jelenlegi ára 20 f. Ez a bejelentés azonban nem érinti az általános rendőri bejelentési kötelezettséget. Aki olyan lakást ad ki, amelyet a hatósági biztos nem engedélyezett vagy aki a bejelentést elmulasztja, a 7.590/1933. M. E. rendeletbe (Atzél—Chyzer VII. kötet 781. oldal) ütköző kihágást követ el és pénzbüntetéssel büntetendő.

Ha a balatonparti gyógyhelyeken (üdülőhelyeken) a fürdőegyesület választmányát bízzák meg a gyógyhelyi (üdülőhelyi) bizottsági teendőkkel, előzetesen minden esetben a BIB-et is meg kell hallgatni. Ezekben a bizottságokban a törvényhatóság és a község saját képviselőjével a kebelén kívül állókat is megbízhatja. Ez a megbízatás három évre szól és megújítható. A gyógyhelyi bizottság tagjai kiküldetési díjakat nem számíthatnak fel. Meg van engedve, hogy a gyógyhelyi bizottság üléseit területén kívül is tartathatja. Évente legalább kétszer kell ülést tartani, de a szükséghez képest többször is lehet. A gyógyhelyi bizottság a törvényben előírt évi jelentését a BIB-nek is köteles megküldeni.

A balatonparti gyógy- és üdülőhelyek gyógyhelyi díja mértékének megállapítása tekintetében a törvényhatóság első tisztviselője a BIB-et is köteles meghallgatni. Határozata ellen a BIB is élhet jogorvoslattal. A gyógyhelyi díjak hozzádékából legfeljebb 10% az, amely felett a BIB rendelkezik, a százalék nagyságát e határon belül a BIB állapítja meg. Erre vonatkozó határozata ellen a belügyminiszterhez lehet fellebbezni.

A balatonparti gyógy- és üdülőhelyekre vonatkozó községi pótdórészesedésre azt kell megjegyeznünk, hogy az ily területeken lévő épületek házadója után befolyó községi pótdó 30—50%-ának átengedését a belügyminiszter abban az esetben is engedélyezheti, ha a gyógyhely a községnek egész területét magába foglalja. A BIB-et erre nézve is meg kell hallgatni. A gyógyhely költségvetésére, zárszámadására, a közérdekű munkálatok végzésére alakítandó érdekeltségi körre nézve ugyanazok a rendelkezések irányadók, mint a többi gyógyhelyekre. A Balaton partján épült épületekre azonban nagyobb adómentesség adható, mely 20—30 évig terjedhet. Az erre vonatkozó különleges rendelkezéseket a 19.191/1935. P. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

Budapestre vonatkozólag is felhatalmazást ad a törvény a minisztertanácsnak arra, hogy a gyógyhelyekre illetőleg üdülőhelyekre vonatkozó általános rendelkezéseket, amelyek Budapestre a maguk egészében nem alkalmazhatók, a székesfőváros különleges helyzetének megfelelően a törvény általános rendelkezésétől eltérően rendezze. A fővárosnak gyönyörű fekvése, gyógy- és ásványvízforrásainak nagy száma, gyógyfürdőinek közművek szempontjából is elsőrangú ellátása alig hagy fenn kívánnivalót. Ellenben nagy körültekintéssel kell rendezni a belső és külső védőöv megalakítását, valamint a főváros gyógy- és üdülőhelyeinek területi beosztását; tekintettel kell lennünk arra is, hogy a főváros lakói részére olyan pihenő- és üdülőhelyeket létesítsenek, amelyek minden tekintetben megfelelnek az ehhez fűződő fontos szociális és közegészségügyi érdekeknek. De figyelemmel kell lenni idegenforgalmunk fejlesztésére is, amelyhez Budapesten annak természeti szépségénél, gyönyörű fekvésénél, valamint

gyógyfürdőinek a legkényesebb igényeket is kielégítő berendezésénél fogva minden adottsága megvan.

A Budapest székesfőváros területén lévő gyógyhelyekről és üdülőhelyekről a 9.900/1934. M. E. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) intézkedik.

A minisztertanács a gyógyhely elnevezést engedélyezte: 1. a Szent Gellérthegy és a Naphegy területére együttesen akként, hogy az a Szent Gellért gyógyfürdő-szállót, továbbá a Rudas- és a Szent Imre gyógyfürdőnek, valamint a Hungária gyógyforrásnak környékét is magában foglalja; 2. a Szent Margitsziget területére, hozzácsatolva a Császárfürdőt, a kegyes alapítványi és Szent Lukács gyógyfürdőhöz tartozó területeket; 3. a Széchenyi-gyógyfürdő körüli területre.

Az üdülőhely megnevezést engedélyezte: 1. a Svábhegy és vidékére, 2. a Zúgligetre és vidékére, 3. a Hűvösvölgyre és vidékére, 4. a Rózsadombra, a Szemlőhegygyel és Szépvölgygyel, 5. a Rómaifürdőre és vidékére.

Ha pedig a fejlődés során a székesfőváros területén új gyógy- vagy üdülőhelyek alakítása válnék szükségessé, Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának előterjesztésére a gyógy- vagy üdülőhelyi megnevezés engedélyezéséről és határainak megállapításáról a belügyminiszter rendelkezik. A törvényhatósági bizottság a kérelem előterjesztése előtt a Budapesti Központi Gyógy- és Üdülőhelyi Bizottság véleményét meghallgatni köteles. Mindegyik gyógy- és üdülőhely területére a hatósági biztost a polgármester jelöli ki, mégpedig az illetékes kerületi előljárót vagy pedig a kerületi előljárósághoz beosztott erre alkalmas tisztviselőt. A hatósági biztos hatásköre ugyanaz, mint általában a hatósági biztosé, azzal az eltéréssel, hogy itt az elsőfokú rendőrhatalóság hatáskörét a hatósági biztos munkaköre nem érinti.

A gyógyhelyi orvost is — a gyógyhelyi bizottság javaslata alapján — a polgármester jelöli ki. A gyógyhelyi bizottság összetétele megfelel a törvényben előírt egyéb gyógyhelyi bizottságok összetételének azzal a különbséggel, hogy itt abban Budapest székesfővárosnak a polgármester által kijelölt két képviselője is helyet foglal. A gyógyhely jóvelmémét a nyilvántartólapokból származó bevételek képezik. Hogy a székesfőváros területén a gyógy- és üdülőhelyek

közérdekű ügyeinek irányítása egységes legyen, továbbá az ásvány- és gyógyvizekre, valamint a forrástermékekre vonatkozó intézkedésekben és egyéb szakszerű kérdésekben megfelelő véleményező és indítványozó testület álljon rendelkezésre, a rendelet felállította a Budapesti Központi Gyógy- és Üdülöhelyi Bizottságot. A Bizottság elnöke a főpolgármester, másodelnökét a belügyminiszter nevezi ki. Tagjai: a belügyminiszternek, a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszternek és a pénzügyminiszternek egy-egy kiküldöttje, a székesfőváros részéről a polgármester vagy helyettese és az a tanácsnok, akinek ügykörébe a székesfőváros gyógyhelyi ügyeinek intézése tartozik, a székesfővárosi tiszti főorvos, a törvényhatósági közgyűlés által választott három tag, a székesfővárosi fürdők központi igazgatója; továbbá a belügyminiszter által a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter meghallgatása után a szakemberek sorából kinevezett hat tag. Tagjai továbbá az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak, az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanácsnak, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, az Orvosi Kamarának, az Országos Balneológiai Egyesületnek, a Magyar Idegenforgalmi Érdekek Szövetségének és Budapest Fürdőváros Egyesületnek egy-egy kiküldöttje: végül a székesfőváros területén működő valamennyi gyógyhelyi bizottság által együttesen és ugyancsak valamennyi üdülöhelyi bizottság által együttesen választott egy-egy tag. A Központi Bizottság tennivalóit e rendelet 9. §-a tartalmazza. Így indítványozás és véleményezés a székesfőváros területén lévő gyógyhelyekre, üdülöhelyekre, gyógyfürdőkre, éghajlati gyógyintézetekre, ásvány- és gyógyvizekre, ezek forgalmának javítására; szakvéleményadás; idegenforgalmi téren ezeknek az intézményeknek, valamint a gyógy- és ásványvizeknek és forrástermékeknek ismertetése és propagandája; a tudományos fürdőkutatás és gyógykísérletek elősegítése, kiállítások, kongresszusok rendezése, stb. A Központi Bizottság az ügyeket 1. gazdasági, 2. orvosi, 3. műszaki, 4. propaganda szakosztályok keretében végzi.

A Budapesti Központi Gyógy- és Üdülöhelyi Bizottság munkáját egyébként a belügyminiszter által jóváhagyott szervezési és működési szabályzata alapján látja el. A Köz-

ponti Bizottság jövedelmét az 1934:XVII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VIII. kötet) alapján a Budapest székesfőváros területén fogyasztásra kerülő gyógy- és ásványvizek, valamint a szénsavval telített víz (szikvíz) úgyszintén a Budapest székesfőváros területén eladott fürdőjegyek után szedhető díjak képezik. Az erre vonatkozó részletes rendelkezéseket a 9.800/1934. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

Budapest székesfővárosban gyógyhelynek illetőleg üdülőhelynek minősített területeken csak olyan lakást (szobát) szabad a gyógyhelylátogatóknak (üdülőhelylátogatóknak) bérbeadni, amelyet a hatósági biztos a hatósági vagy gyógyhelyi (üdülőhelyi) orvos véleménye alapján az egészségre kifizogástalannak nyilvánított. A kiadó lakás (szoba) adatait a Központi Bizottság által mérsékelt díj ellenében rendelkezésre bocsátott nyilvántartólapokon kell évente a hatósági biztosnak két példányban bejelenteni, aki az egyik példányt a Központi Bizottsághoz továbbítja. E rendelkezések áthágása: kihágás. Az a rövid idő, amely a fürdőtörvénynek és az ezt kiegészítő törvényeknek és kormányrendeleteknek kibocsátása óta eltelt, igazolja, hogy helyes intézkedés volt, amikor a budapesti gyógy- és üdülőhelyek egységes irányítására központi szerv állítatott fel, mert azóta fürdőink céltudatos fokozatos fejlődése és idegenforgalmunk örvendetes emelkedése bizonyítja ennek eredményes működését.

Az 1934:XXIV. törvénycikk feljogosítja a belügyminisztert arra, hogy az 1909:II. törvénycikk alapján létesített Kivándorlási Alapba befolyó jövedelmekből a gyógyhelyek és üdülőhelyek idegenforgalmának előmozdítására évenként legfeljebb 150.000 P-t, a kereskedelem és közlekedésügyi miniszter rendelkezésére bocsáthasson. Ezt az összeget egyelőre a balatonparti szállodák és penziók építésének előmozdítására fordítják.

A folyó-, tó- vagy kútvíznek egyszerű tisztasági, üdülési fürdőként felhasználására (uszodákra, strandfürdőkre) a fürdőtörvénynek rendelkezései nem vonatkoznak. Ezekre az ipartörvény (1884:XVII. tc. 25. §) rendelkezései irányadók és engedélyezésük a megfelelő iparjogosítvány megszerzésén kívül telepengedélyezési eljárás alá is tartozik.

Engedélyezett gyógyfürdők.

Rudas gyógyfürdő (Budapest).
 Szt. Gellért gyógyfürdő és szálló (Budapest).
 Szt. Imre gyógyfürdő (Budapest).
 Széchenyi gyógyfürdő (Budapest).
 Császárfürdő kegyes alapítványi gyógyfürdő (Budapest).
 Szent Margitsziget gyógyfürdő (Budapest).
 Szent Lukács gyógyfürdő (Budapest).
 Erzsébet gyógyfürdő (Budapest).
 Balatonfüred gyógyfürdő (Balatonfüred) Zala vm.
 Csillaghegyi gyógyfürdő (Csillaghegy), Pest vm.
 Hévíz gyógyfürdő (Hévíz), Zala vm.
 Eger városi gyógyfürdő (Eger), Heves vm.
 Parádi gyógyfürdő (Parád), Heves vm.
 Sikonda gyógyfürdő (Sikonda), Baranya vm.
 Székesfehérvári Árpád gyógyfürdő (Székesfehérvár), Fejér vm.
 Tisza szálló és gyógyfürdő (Szolnok), Jász-Nagykun-Szolnok vm.
 Harkány gyógyfürdő (Harkány), Baranya vm.

Ez idő szerint gyógyfürdői jellegét megtartotta.

Erdőbénye.
 Balf.

Feltételeesen engedélyezett gyógyfürdők.

Hajduszoboszlói gyógyfürdő (Hajduszoboszló), Hajdu vm.
 Nagyatádi gyógyfürdő (Nagyatád), Somogy vm.
 Pestszenterzsébeti gyógyfürdő (Pestszenterzsébet), Pest vm.

Éghajlati gyógyintézetek.

Lillafüredi palotaszálló, éghajlati gyógyintézet (Lillafüred), Borsod vm.
 Kékesszálló éghajlati gyógyintézet (Kékestető), Heves vm.
 Balatonfüred éghajlati gyógyintézet (Balatonfüred), Zala vm.

Gyógyhelyek.

Balatonfüred gyógyhely.
 Hévíz gyógyhely.
 Lillafüred gyógyhely.
 Kékestető gyógyhely

Üdülők helyek.

I. Balatoni üdülők helyek.

Balatonberény	Budatava
Balatonboglár	Balatonvilágos
Balatonújhely	Balatonszabadi
Balatonalmádi	Keszthely
Jankovich-telep	Alsóörs
Balatonmáriafürdő	Siófok
Balatonszemes	Badacsony
Szántód	Balatongyörök
Balatonföldvár	Balatonfüzfő
Balatonzamárdi	Révfülöp
Balatonlelle	Balatonakarattya
Fonyód-Sándortelep	Balatonkenese

Fonyód-Bélatelep
Balatonfenyves
Tihany

Balatonszárszó
Balatonaliga
Balatonkenesei fővárosi üdülő

2. Nem balatoni üdülőhelyek.

Agárd
Nagymaros
Zebegény
Klotildliget
Csillaghegy-békásmegyeri-
Dunapart
Mátyásföld
Máriabesnyő

Nógrádverőce
Görömbölytapolca
Tóváros
Tisza István kertváros
Mátrafüred
Leányfalu
Gárdony
Velençe

10. A hatósági jégellátás. A természetes jég gyűjtőhelyének kijelölése. A mesterséges jég gyártása. A jég raktározása (jégvermek). A jég üzletszerű árusítása és annak ellenőrzése. A jégszállítás szabályai. A magáncélra szolgáló természetes jég gyűjtésének ellenőrzése.

Közegészségügyi szempontból nagy jelentősége van annak, hogy a községek megfelelő mennyiségű és minőségű jég beszerzéséről és célszerű elhelyezéséről idejében gondoskodjanak. Erre a belügyminiszter ezelőtt minden évben felhívta a törvényhatóságok figyelmét, hogy a községi előljáróságokat a hatósági jég beszerzésére utasítsák.

A jégre szükség van egyfelől azért, hogy a közfogyasztásra szánt húst és a meleg időjárás következtében könnyen romlásnak induló egyéb élelmiszerek eltartását a nyári időszakban biztosítsuk, másfelől pedig azért, hogy szükség szerint egyes betegségek gyógykezeléséhez is rendelkezésre álljon.

A jég üzletszerű termelése, gyűjtése, forgalombahozatala és használata tárgyában a kereskedelemügyi miniszternek 17.233/1934. K. M. rendelete (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik. A forgalombahozatal szempontjából különbséget kell tenni természetes jég és műjég között. Természetes jég alatt a hideg időjárás folytán a fagyponthoz alatti hőmérsékleten megfagyott vízből származó jeget értjük. Műjégnek pedig a vegyi vagy más úton mesterségesen fagyponthoz alatti hőmérséklet segítségével termelt jeget nevezzük.

A természetes jég gyűjtőhelyének kijelölésénél a közegészségügyi hatóságoknak és szerveiknek, így a tisztí orvosoknak is közegészségügyi érdekből igen körültekintően kell eljárniuk. Természetes jeget ipari vagy kereskedelmi vállalat körében való felhasználás vagy árusítás, továbbá községi jégverem megtöltése céljából (hatósági jéggyűjtés) csak olyan helyen szabad gyűjteni, amelyet a közegészségügyi hatóság erre a célra véghatározattal kijelöl. A gyűjtőhely kijelölése évenként október hó folyamán egy-egy évre történik. Az érdekelt fél kérelmére egy-egy gyűjtőhelyet külön is ki lehet jelölni. Ha a közegészségügyi hatóság valamely helyet egymás után három éven át jéggyűjtőhelyül kijelölt, a következő évben azt a helyet a fél kérése nélkül ki kell jelölni. A természetes jég gyűjtésére szolgáló helyet közhírré kell tenni. A természetes jég gyűjtőhelyének kijelölése azonban a hatályban lévő egyéb közigazgatási (pl. vízjogi) szabályok megtartásától nem mentesít és a gyűjtőhely használatával kapcsolatban felmerülő magánjogi igények érvényesítését sem érinti. A jéggyűjtőhely kijelölése előtt a gyűjtőhelyet és annak vizét bakteriológiai és vegyi szempontból alaposan meg kell vizsgálni. A közegészségügyi hatóság szükség szerint bármilyen vízből termelt (gyűjtött) jégre, valamint bármely jégtermelésre nézve bármikor bakteriológiai és vegyi vizsgálatot rendelhet el. Ha pedig alapos gyanú merült fel, hogy a jég vagy az annak termelésére szolgáló víz fertőzött vagy egyébként az egészségre ártalmas, az említett vizsgálatokat a hatóság azonnal elrendelni köteles.

A természetes jég gyűjtőhelyéül — helyszíni szemle útján — a helyi viszonyok között rendelkezésre álló legtisztább helyet kell kijelölni. A fennforgó körülmények szükségessé tehetik, hogy az eredetileg is tiszta víz összegyűjtésére szennyvezetéstől védett helyen, esetleg mesterséges módon medence létesítessék. A jéggyűjtőhely kikeresésénél általában a 17.567/1936. K. K. M. rendelet értelmében (Atzél—Chyzer VIII. kötet) az alábbi követelményeket kell érvényesíteni:

1. a jéggyűjtőhely a környező lakott területeknél lehetőleg magasabb fekvésű, beépített községi területtől lehetőleg távol, legalább 1 km-nyire legyen és csak ha a közegészségügyi szempontok megengedik, lehet 1 km-nél kisebb távolság-

ban (48.179/1936. K. K. M. rendelet, Atzél—Chyzer VIII. kötet);

2. ha a jéggyűjtőhely a környező lakott területeknél alacsonyabb fekvésű, velük vízrajzilag össze nem függő szántóföldektől is lehetőleg távol, legalább 500 méternyire legyen és csak ha a közegészségügyi szempontok megengedik, lehet 500 m-nél kisebb távolságban;

3. ha a beépített községi területnél mélyebb fekvésű és ezzel vízrajzilag is összefüggő hely áll rendelkezésre, még távolabbi, a község beépített területétől lehetőleg 2—3 kilométernyire, a szántóföldektől lehetőleg 1 km-nyire eső helyen kell a jéggyűjtő helyet kijelölni;

4. álló vagy folyóvizek széli részeit (a szennyeződés feltehető foka szerint megfelelő), 20—50 m-ig terjedhető szélességben lehetőleg nem kell jéggyűjtőhelyül kijelölni;

5. nem jelölhető ki jéggyűjtőhelyül az a terület, ahol ürülék vagy erősen szennyező más anyagok (emberi ürülék, trágya, trágyalé, stb.) odajutása szabad szemmel megállapítható vagy amelyről a környezet átvizsgálása után joggal feltehető, hogy oda vagy hígítatlan ürülék vagy nem teljesen megtisztult szennyvíznek nagyobb mennyisége kerülhet.

A 17.567/1936. K. K. M. rendelet úgy intézkedett, hogy a természetes jéggyűjtőhely kijelölésére javaslatba hozott telep vizét csak akkor kell megvizsgálni: 1. ha az abból termelt jeget a hatóság vagy a fél korlátlan használatra alkalmasnak véli, avagy 2. ha a hatóság az érdekelt fél kérelmével szemben az abból termelhető jeget még korlátozott használatra sem tartja alkalmasnak azért, mert a vizet fertőzöttnek véli.

A természetes jég gyűjtőhelyének kijelölésével járó jégilletőleg vízvizsgálat díja csak akkor terheli a felet, ha a jégvizsgálatot a fél külön kéri. Ha a gyűjtőhely kijelölése nem az érdekelt fél külön kérése alapján történik, a kijelöléssel kapcsolatos vízvizsgálat is díjtalan. A vízvizsgálat díja fejében, mind a bakteriológiai, mind a vegyi vizsgálatért 20—20 P-t (tehát összesen 40 P-t) kell a vizsgáló-intézetnek fizetni. Egyébként a jég forgalombahozatala kapcsán a hatóság által elrendelt bakteriológiai illetőleg vegyvizsgálat díját csak akkor köteles az érdekelt fél megfizetni, ha a jég terme-

lését, gyűjtését, forgalombahozatalát vagy felhasználását a hatóság jogerős véghatározattal eltiltotta.

Abban az esetben, amikor a gyűjtőhelyet a fél kifejezett kérésére jelölik ki, a helyszíni szemlénél vagy a vízminta vételével kapcsolatban eljáró hatósági közegeket (tehát hatósági orvost is) a fennálló szabályok szerint járó napidíj és útiköltség illeti meg. Az útizámlát a fennálló törvényes rendelkezések szerint az érdekelt fél terhére kell érvényesíteni.

A jégrendeletnek azt a rendelkezését, hogy a jéggyűjtőhely a környezet lakott területénél alacsonyabb fekvésű és az azzal vízrajzilag össze nem függő szántóföldektől is lehetőleg távol, a 17.567/1936. K. K. M. rend. szerint 500 m-nyire legyen, nem kell minden esetben szigorúan érvényesíteni. Előfordulhatnak ugyanis olyan esetek, amelyekben kisebb távolság mellett is biztosítva van a víznek a szennyeződéstől való megóvása. Ezért az egészségügyi hatóság illetőleg a hatósági orvosok a természetes jég gyűjtőhelyéül azokban az esetekben, amikor a helyi viszonyok folytán a víznek szennyeződésétől nem kell tartani, olyan helyet is kijelölhetnek, amely a beépített községi területtől 1 km-nél illetőleg a szántóföldhöz 500 km-nél közelebb fekszik.

A természetes jég gyűjtőhelyének helyszíni adatai a jég minőségének elbírálásánál döntő fontosságúak, ezért az adatokat a legnagyobb pontossággal kell felvenni. A helyszíni viszonyokból sokszor kétségtelenül megállapítható az, hogy a jég gyűjtőhelyéül szóbahozott terület — akárcsak időnkint is — emberi vagy állati ürülékanyagokkal erősen szennyeződhetik. Az ilyen terület jéggyűjtőhelyül való kijelölése a víz megvizsgálata nélkül is mellőzendő. Ha a kijelölést magánfél kérte, költségére a víz a helyszíni adatok pontos közlésével a vizsgáló intézethez beküldhető.

A jeget közegészségügyi szempontból illetőleg a forgalombahozatal szempontjából három csoportba osztályozhatjuk: 1. teljesen kifogástalan, tehát korlátlanul árusítható jég, 2. korlátolt forgalmú és 3. fertőzött jégre.

Azt, hogy a jég melyik csoportba tartozik, a víznek vagy az abból származó jégnek bakteriológiai és vegyi vizsgálata állapítja meg. A vízmintavétel a jégrendelet (17.233/1934.

K. M. rendelet) mellékletében megállapított alábbi módon történik:

„Melléklet a 17.233/1934. K. M. rendelet 4. §-ának (1) bekezdéséhez. Bakteriológiai, valamint vegyivizsgálat céljára víz- és jégminta vételének, továbbá beküldésének módja:

(1) Víz és jég bakteriológiai, valamint vegyivizsgálata céljára a közegészségügyi hatóság szakközege vesz mintát. Mintavételnél az érdekelt fél is jelen lehet; ha tehát az eljárás céljával nem ellenkezik, őt a mintavétel idejéről előre kell értesíteni.

(2) Víz bakteriológiai vizsgálata céljára 1—2 dl., vegyi vizsgálata céljára 1 liter ürtartalmú üvegpalackot kell meg-tölteni. A palackokat előzetesen sterilizálni kell.

(3) Jégből annyi szintelen (átlátszó, üvegszerű), más-felől annyi szennyezett mintát kell venni, hogy azok aránya lehetőleg megfeleljen a figyelembejövő egész jégtömeg össze-tételének. Az egyes jégdarabokat előzően kifőzött vagy ki-izzított, azután levegőn vagy vízzel lehűtött eszközzel (pl. szénfogóval) kell megfogni és vízzel le kell öblíteni. A le-hűtésre illetőleg leöblítésre használt vizet előzőleg szintén fel kell forralni és lehűtés után kell használni. A leöblített jégdarabokat olyan edénybe kell összegyűjteni, amelyet víz-nek benne való főzésével tisztítottunk meg. A jég olvadákat ebből az edényből kifőzött tölcseren át ugyanolyan üveg-palackba kell tölteni, mint a (2) bekezdés szerint a bakterio-lógiai illetőleg vegyi vizsgálatra szánt vizet. Ha a jég olva-dékának üledéke van, ezt külön kifőzött palackokban kell felfogni és beküldeni.

(4) A vizsgálatra szánt palackok nyílását kifőzött üveg-vagy gumidugóval vagy lehetőleg új, de mindenesetre ép parafadugóval kell elzárni. Végül a palackokat pergament-papírral le kell kötni és hatósági pecséttel kell ellátni.

(5) Természetes jégből való mintavétel esetén a jég gyűjtőhelyéről leírást és vázlatos helyszínrajzot csak akkor kell beküldeni, ha a víz vizsgálata kötelező. Ezekben — a jég gyűjtőhelyétől való távolság, valamint a talajszint viszonyok figyelembevételével — fel kell sorolni illetőleg fel kell tüntetni a közelben lévő olyan berendezéseket, amelyek szennyező vagy fertőző tárgyak illetőleg anyagok tartására,

esetleg ilyen anyagok vezetésére szolgálnak (pl. pöcegödröket, szennyvízcsatornákat), s meg kell állapítani a szennyező vagy fertőző tárgyat illetőleg nemét is (pl. állati trágya, emberi ürülék, stb.).

Budapest székesfőváros egészségügyi hatóságai a bakteriológiai vizsgálatra szánt palackot Budapest Székesfőváros Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézetének (Budapest, IX. ker., Gyáli út 3), a vegyi vizsgálatra szánt palackokat pedig Budapest Székesfőváros Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézetének (Budapest, IV., Központi városháza) küldik be. Vidéki egészségügyi hatóságok mind a bakteriológiai mind a vegyi vizsgálatra szánt palackokat az Országos Közegészségügyi Intézetnek (Budapest, IX, Gyáli út 4—6) vagy fiókjainak illetőleg a belügyminiszter által ilyen hivatalos vizsgálatra jogosított más szakintézetnek küldik meg.

A palackok előzetes tisztításánál illetőleg sterilizálásánál, a minták vételénél, csomagolásánál és beküldésénél egyébként a 79.770/1924. N. M. M. körrendeletben megállapított eljárást kell követni. Ha kútvízről van szó, a vízmintákhoz e rendelet II. fejezetében említett kísérőíratot kell csatolni.“

A jégrendelet végrehajtására vonatkozó 66.700/1935. K. K. M. rendelet értelmében (Atzél—Chyzer VIII. kötet), amennyiben a víz vagy jég fertőzött, a vizsgálat eredményét „fertőzött, bármilyen használatra alkalmatlan“ megjelöléssel kell jelölni. Amennyiben a víz vagy jég nem bizonyul fertőzöttnek, de kifogásolható mennyiségű idegen anyagot vagy baktériumot tartalmaz illetőleg színe, szaga vagy íze miatt a jégnek az emberi szervezettel közvetlen (belső) érintkezése az egészségre mégis ártalmat jelentene, a vizsgáló intézeteknek a vizsgálat eredményére vonatkozó közlésükben a szennyezettség fokát „szennyezett“ illetőleg „erősen szennyezett“ megjelöléssel kell kifejezésre juttatniok. „Szennyezett“-nek minősített jégre mindig a korlátolt forgalmú jégre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A vizsgáló intézetnek véleménye megadásánál a helyszíni adatokat különösen figyelembe kell vennie; egyúttal kialakult felfogásának közlése végett a fent szorosabban körülírt megjelöléseket az adott helyzetre legjobban illő kifejezésekkel is kiegészítheti és kifejezésre juttathatja a víz fertőzöttségére vonatkozó

gyanúját is (pl. a vízminta illetőleg jégminta szennyeződése fertőzés lehetőségének kitett helyről származik; vagy: a jéggyűjtőhely időnkint erős szennyeződésnek van kitéve; vagy: ürülékanyagokat gyűjtő berendezésekhez túlságosan közelfekvő jéggyűjtőterület, stb.). A szennyezettség lehetőségének (gyanújának) megállapítását pedig az erős szennyezettség megállapításával kell egyenértékűnek tekinteni. Vigyázni kell arra, hogy maga a jégrendelet a forgalombahozatal szempontjából nem természetes és műjég között, hanem kifogástalan, kevésbé kifogástalan (szennyezett) és bármilyen használatra teljesen alkalmatlan (fertőzött) jég között tesz különbséget. Kétségtelen azonban, hogy a műjég rendszerint kifogástalan minőségű, a természetes jég pedig többnyire idegen anyagokkal szennyezett.

Műjég gyártására csak ivásra alkalmas vizet és pedig csak közhasználatú vízvezeték, artézi kút, vagy más zártrendszerű kút vizét szabad használni. A műjég termeléséhez szolgáló vizet adó berendezésnek (vízvezeték) az üzem telepére eső részét az egészségügyi követelményeknek megfelelő állapotban kell tartani. Ha a műjeget nem közhasználatú vízvezeték vagy ártéziskút vizéből állítják elő, a közegészségügyi hatóság köteles a bejelentéstől számított 15 napon belül a jégtermelésre szolgáló víz lelőhelyét (a vízadó berendezést) megvizsgálni és a vizet megvizsgáltatni. A vizsgálatot minden év április havában meg kell ismételni. A vízvizsgálat díja mindig a műjeget termelő vállalat tulajdonosát terheli.

A műjeget termelő vállalat tulajdonosai a jég termelésének megkezdése előtt nevüket, cégüket, telepeiket, végül a jég termeléséhez szolgáló víz lelőhelyét (a vizet adó berendezést) az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni kötelesek.

A műjég üzletszerű termelése és árusítása, valamint a természetes jég üzletszerű gyűjtése és árusítása az iparigazolvány alapján gyakorolható szabad iparok közé tartozik. Műjég gyártásához szükséges ipartelep, továbbá a műjég és a természetes jég eltartására rendelt raktár (verem) felállításához azonban iparhatósági telepengedély is szükséges.

Aki természetes jeget ipari vagy kereskedelmi vállalat körébe felhasználás vagy árusítás céljából raktáron tart,

köteles nevét, cégét, üzletének és a jég elhelyezésére szolgáló raktárának (vermének) helyét az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni. Különös rendelkezése a rendelkezni az, hogy olyan raktárt, amelyben rendszerint legfeljebb 25 métermázsa jeget tartanak, bejelenteni nem kell; ez a rendelkezés közegészségügyi szempontból helytelen és veszélyes. Mind a műjég, mind a természetes jég raktárául szolgáló helyiséget (vermet) használatbavétel illetőleg a jég beraktározása előtt gondosan ki kell tisztítani és állandóan tisztán kell tartani. A helyiség padlóját és falát olyan anyagból kell készíteni illetőleg olyan anyaggal kell burkolni, mázolni, hogy azoknak a jéggel érintkező részeit könnyen lehessen tisztítani és megfelelően fertőtleníteni.

Korlátolt forgalmú jég raktáron tartására szolgáló helyiségnél azonban a rendelet nem kívánja meg az előbb említett követelményeket. Ellenben a raktárt illetőleg vermet olyan felirattal kell ellátni, hogy ott csak korlátolt forgalmú jeget tartanak. A felirat nehezen eltávolítható, a tévedést kizáró alakú, szövegű és jól olvasható legyen. A jégraktárak (jégvermek) megépítésével és berendezésével kapcsolatban a helyi körülmények szerint különböző feltételeket kell teljesíteni. Ahol korlátlan forgalmú műjeget tartanak, ott a műszaki követelményeket fokozottabban kell érvényesíteni, mint az olyan helyiségeknél, ahol csupán korlátolt forgalomra szolgáló természetes jeget raktároznak. Műjég elhelyezésére hézagmentes, cementburkolatú helyiség a legalkalmasabb, ha azonban valamely jégraktár (jégverem) padlója téglából vagy fából van és azt megtöltés előtt évenként bemeszelik, továbbá ha lejtősen készített padló az olvadék elvezetését biztosítja, a raktár (verem) berendezése megfelelhet az egészségügyi követelményeknek és a jégnek ilyen helyen tartását általában nem lehet kifogásolni. Korlátolt forgalomra rendelt jeget földpadlójú veremben is lehet tartani, ha a padlót tiszta nád vagy szalma borítja. Bármilyen berendezésű raktárnál (veremnél) mutatkozhatnak olyan adottságok, amelyek azt a közhasználatú jég raktározására alkalmatlanná teszik. Ezért azt, hogy valamely raktár (verem) berendezése közegészségügyi szempontból megfelelő-e, a hatóságnak illetőleg a hatósági orvosnak — a figyelembe veendő körülmények mérlegelése alapján — esetenként kell megállapítania.

Jeget csak tisztántartott járművön szabad szállítani. Amikor a jeget a termelés vagy gyűjtés helyéről a termelő (gyűjtő) raktárába szállítják, elegendő, ha a szállítás olyan kocsin történik, amely a jég szennyeződését vagy az egészségre ártalmas behatás bekövetkeztét megakadályozza. A járműnek a jég elhelyezésére szolgáló részén senkinek sem szabad állania vagy másként helyet foglalnia és a személyzetnek nem szabad oly módon elhelyezkednie, hogy e miatt a jeget szennyeződés vagy az egészségre ártalmas más behatás érhesse. Törvényhatósági jogú város, valamint megyei város területén a jeget annak árusítója a felekhez csak fedett és belül hézagmentes járművön vagy ládában szállíthatja. Fémlemez-bélés használata esetén annak rozsdamentesnek kell lennie. Hézagmentes járművet illetőleg tartályt a jég olvadékának elvezetésére szolgáló kifolyóval kell ellátni. Ha a járművön elhelyezett jég más árunak szállítás alatti hűtését szolgálja, arra az esetre ez a rendelkezés nem vonatkozik. Nem vonatkozik ez a rendelkezés a korlátolt forgalmú jég szállítására sem, mert az ilyen jeget szennyezett anyagok szállítására nem használt és egyébként tisztántartott járművön is lehet szállítani. A szállítás alatt a fokozottabb szennyeződést ponyva vagy más hasonló tisztántartott göngyölet alkalmazásával kell kizárni.

A jég szállítására használt járművön — amikor a jeget a vevőkhöz szállítják — szembetűnő és könnyen el nem távolítható módon táblát kell alkalmazni, amelyen a jég minőségét, a felelős iparos vagy kereskedő nevét (cégét) és üzletének helyét jól olvashatóan fel kell tüntetni. Ha a járművön korlátolt forgalmú jeget szállítanak, hasonló módon „korlátolt forgalmú jég“ feliratot kell szembeötlő módon elhelyezni. A korlátolt forgalmú jég megőrzési helyét más — pl. „ipari jég“ vagy „ipari használatra alkalmas jég“ — megjelöléssel el nem látható. Ha a szállító eszközön alkalmazott „korlátolt forgalmú jég“ feliratot letakarják vagy bármi módon olvashatatlaná teszik, úgy kell tekinteni, mintha a rendelet rendelkezéseit megszegték volna. Emiatt az illető ellen kihágási eljárást kell indítani.

Ha korlátolt forgalmú jeget más község vagy város területére szállítanak, az illető község (város) területén ille-

tékes közegészségügyi hatóság a rendelet hatékonyabb végrehajtása érdekében megkivánhatja, hogy a jármű vezetőjénél vagy kísérőjénél a saját községi előljárósága által kiállított tanusítvány legyen, amely igazolja, hogy a jeget a rendelet értelmében kijelölt helyről gyűjtötték és feltünteti azt is, hogy a jeget kinek és hol elhelyezett raktárából szállítják.

Jeget szállítás vagy kiszolgáltatás közben a földre, utcára, járdára, ajtóküszöbre, stb. elhelyezni nem szabad. Fertőzött jeget, amelynek forgalombahozatalát illetőleg felhasználását a hatóság tiltotta, tárolási helyéről csak a hatósági közeg kíséretében és a hatóság rendelkezése szerint szabad elvinni. Azon a járművön, amelyen korlátolt forgalmú jeget szállítottak, más jeget csak a jármű felső részének alapos lemosása után, hézagmentesen jól elzárható külön tartályban (ládában) szabad szállítani.

A jég kezelésével megbízni csak olyan egyént szabad, aki undortkeltő betegségben, kiütésben, gennyedő sebekben, fertőzőbetegségben nem szenved vagy fertőzőbetegség csíráját magában nem hordja (nem bacillusgazda vagy bacillushordozó). Erről a hatósági orvosnak esetenként meg kell győződnie. Az általános ipari közigazgatási gyakorlat értelmében jeget csak annak a községnek (városnak) a területén szabad árusítani, amely város (község) területén az elárusító iparigazolványt nyert. Más község (város) területére csak azokhoz lehet jeget szállítani, akik a jeget az árusító üzletében (telepén) megrendelték. Olyan község (város) területén, amelyre az árusítónak iparigazolványa nincs, jeget házról-házra járva kínálni, alkalmoszerű vevőknek eladni nem szabad.

Korlátlanul csak az a jég árusítható, amely a bakteriológiai és vegyvizsgálat eredménye alapján teljesen tisztának bizonyult. Amennyiben a vizsgálat eredménye szerint a vizet illetőleg a jeget ugyan fertőzöttnek nem, de szennyezettnek minősítették, azt csak korlátolt forgalomban lehet árusítani. Minden jeget tehát, amelyik bár nem fertőzött, de nem is teljesen tiszta, korlátolt forgalmú jégnek kell tekinteni és a hatóság köteles erre a jégrendeletnek a korlátolt forgalmú jégárusításra vonatkozó rendelkezéseit (a 17.233/1934. K. M.

rendelet 6. §-át) alkalmazni. Korlátolt forgalmú jeget nem szabad:

1. közvetlenül a fogyasztóközönség részére háztartási célokra eladni;

2. a rendeltetésszerű használat során az emberi szervezettel közvetlen (belső) érintkezésbe jutó tárgy illetőleg anyag (pl. étel, ital, stb.) hűtéséhez, valamint a gyógyítás körében alkalmazott hűtéshez használni. Ilyen jeget tehát csak azok az üzletek adhatnak a félnek, amelyek az eladott árunak további hűtése céljából adják a jeget, szóval amelyek egyébként a jégeladással üzletszerűen nem foglalkoznak.

Nem vonatkozik azonban ez a rendelkezés olyan berendezéssel végzett hűtésre, amely a jégnek vagy a jég olvadékának a hűtött tárggyal érintkezését kizárja (pl. a hűtés épület vagy jármű elkülönített jégkamrájából vagy elszigetelt falbélésből áradó hideg levegő útján történik), továbbá olyan tárgy vagy anyag hűtésére sem, amelynek jéggel vagy jég olvadékával érintkezését vízhatlan szilárd anyagból készült (pl. hordó vagy más) tartály teszi lehetetlenné és amelyet azután a fogyasztóközönségnek más burkolatban vagy burkolat nélkül szolgáltatnak ki, végül olyan élelmiszer és ital hűtésére sem, amelyet a hűtés és az elfogyasztás közötti időben még fel kell főzni vagy meg kell sütni.

3. Korlátolt forgalmú jeget nem szabad továbbá olyan ipari vagy kereskedelmi üzem részére eladni, amely emberi szervezettel közvetlen (belső) érintkezésbe jutó tárgyat (pl. étel, italt) illetőleg anyagot közvetlenül a fogyasztóközönségnek árusít.

E rendelkezés alól azonban rendelettel kivétel állapítható meg, amely megengedheti, hogy korlátolt forgalmú jeget a 3. pontban említett üzem részére is eladjanak, ha az üzem tulajdonosa írásbeli nyilatkozatot ad arról, hogy a jeget csakis megfelelő jégszekrényben, elkülönített jégkamrában vagy csak hordók hűtésére használja, végül hogy a jéggel csak olyan élelmiszert hűt, amelyet fogyasztás előtt meg kell főzni vagy sütni. E kivételként megállapított rendelkezés igen figyelemreméltó, mert lehetővé teszi, hogy az élelmiszerszakmák jelentős körében természetes jeget használjanak.

Az élelmezési üzemek egy része, főként pedig az ú. n. „vendéglőiparok“ gyűjtőfogalma alá eső üzemek a korlátolt forgalmú jég használata tekintetében fokozottabb óvatosságot tesznek megokolttá. Ilyen helyeken a szokásos üzemi munka igen gyakran az ételnek-italnak a jéggel való közvetlen érintkezésével és így a jég szennyezettségével és ételre-italra közvetlen átvitelével jár, sőt az említett üzemek jelentékeny részénél a jégnek italba és egyéb hűsítő anyagokba keverése a meleg időszakban általános szokássá vált. Mint-hogy az ilyen üzemeknél az előbb említett írásbeli nyilatkozatnak adása a figyelembe jövő közegészségügyi érdekek megóvására nem nyújt teljesen megnyugtató biztonságot, ezért kávéház, kávémérés, tejívó, cukrászda, utcai fagyalt-árusító, továbbá vendéglő, büffé-üzlet, koresma és penzió részére korlátolt forgalmú jeget eladni még akkor sem szabad, ha ezek a kifogástalan felhasználást írásban kilátásba helyezik.

Azok az üzemek, melyek a korlátolt forgalmú (természetes) jeget maguk gyűjtik saját üzemük számára, olyan jég-szekrényben, amely a jégnek vagy a jég olvadékának a hűtött tárggyal érintkezést kizárja (vagy hordók hűtésére, végül felfőzés, megsütés alá kerülő nyers hús hűtésére) azt akadály nélkül felhasználhatják; így hentesek, mészárosok, élelmiszerárúsok. Ezek részére korlátolt forgalmú jeget eladni is szabad, ha írásbeli nyilatkozatot tesznek, hogy azt a rendeletben előírt módon tartják. Azt azonban, hogy valamely jég-szekrény a jégnek vagy olvadékának a hűtött tárggyal érintkezését kizárja-e vagy sem, csak esetenként és a helyszínen lehet megállapítani; erről tehát a hatósági ellenőrzések alkalmával a hatósági orvosoknak minden esetben a legalaposabban meg kell győződniök és az ilyen jégnek szabályellenes felhasználását minden egyes esetben kihágási eljárás útján kell megtorolni. Különösen fontos az, hogy a korlátolt forgalomra rendelt jég illetőleg annak olvadéka iparos vagy kereskedő üzemében étellel-itallal ne érintkezzék és ezáltal egészségi ártalmat ne okozzon. Pl. ha a jég-szekrény egyébként megfelelő, de bármilyen kis mennyiségű korlátolt forgalmú jeget — gyorsabb hűtés céljából — közvetlenül a hűtött tárgyak elhelyezésére szolgáló elkülönített

térben vagy ételt-italt a jég elhelyezésére szolgáló külön térben tartanak vagy közvetlenül a jégre helyeznek, ez a rendelet áthágását jelenti.

Ha a hatóság valamely természetes jeget korlátozott forgalmú jégnek minősít, nincs helye annak, hogy a hatóság ebben a határozatban a rendeletről eltérően intézkedjék. Pl. nem mondhatja ki, hogy az ilyen jeget csak maga a gyűjtő használhatja fel, vagy hogy a jeget kizárólag söröshordó hűtésére, elkülönített pincékben szabad csak felhasználni, stb.

Ha a törvényhatóság első tisztviselője megállapítja, hogy valamely község területén kifogástalan minőségű műjeget vagy természetes jeget kellő mennyiségben vagy kellő árban nem hoznak forgalomba, az illető község (város) egész területén vagy annak a véghatározatban megállapított részén, a jégrendeletnek a korlátozott forgalmú jégre megállapított korlátozó rendelkezéseit véghatározatilag felfüggesztheti. Előbb azonban az illetékes kereskedelmi- és iparkamarát meg kell hallgatni és a véghatározatot közhirrre kell tenni. Ha az ilyen rendelkezés alá eső községben (városban) termelt (gyűjtött) jeget az említett rendelkezés alá nem eső községbe (városba) szállítják, az az utóbbi helyen már korlátozott forgalmú jégnek tekintendő. Erősen szennyezett vagy fertőzött jeget az ilyen helyeken sem szabad árulni. Minthogy azonban nem egészen kifogástalan jég használata közegészségügyi szempontból mégis jobb, mint a hűtés teljes hiánya, szükség volt arra, hogy az ilyen községekben a nem egészen kifogástalan jeget is éppen olyan korlátlanul lehessen árusítani és használni, mint máshol a teljesen kifogástalan minőségű jeget. A hatósági orvosnak azonban a legkörültekintőbben kell eljárnia és gyakori bakteriológiai illetőleg vegyvizsgálat alapján ismételtén meg kell győződnie arról, hogy a jég nem fertőzött-e? A helykijelölésnél is ép ezért ilyen esetekben kivételes gondossággal kell eljárnia.

Ha a víz vagy a jég a bakteriológiai vizsgálat eredményeként fertőzöttnek bizonyult, a közegészségügyi hatóság köteles a jég termelését (gyűjtését), forgalombahozatalát, felhasználását azonnal eltiltani. Ilyen tilalmat a bakteriológiai vizsgálat foganatosítása előtt is el lehet rendelni, ha a fertőzőség más módon el nem hárítható vagy más körülménnyel kap-

csolatban kétségtelenül megállapított, hogy a jég forgalombahozatala vagy felhasználása egészségügyi tekintetben helyrehozhatatlan kárt okozna (pl. tifuszi járvány esetén). Ha a hatóság a tilalmat nem baktériológiai vizsgálat alapján állapította meg, az említett vizsgálat fogantatása iránt 48 órán belül intézkedni s a vizsgálat eredményéhez képest a tilalom fenntartása vagy megszüntetése felől újból határozni kell. A hatóság indokolt esetben a tilalomnak — fellebbezésre tekintet nélkül — azonnali végrehajtását rendelheti el.

A jégrendelet szigorú büntetést állapít meg azokkal szemben, akik a rendeletben foglalt rendelkezéseket megszegik. Ha a kihágást alkalmazott vagy megbízott követte el és az üzlet tulajdonosát (üzletvezetőjét) illetőleg a megbízót, felügyeleti vagy ellenőrzési kötelességének teljesítésében akár szándékos, akár gondatlan mulasztás terheli, az üzlettulajdonost, az üzletvezetőt illetőleg a megbízót is büntetni kell. Nem büntethető az, aki a cselekmény elkövetését rendes gondossággal nem előzhette meg.

Ha a rendelet valamely rendelkezése kifejezetten közegészségügyi hatóság jogkörét állapítja meg, az ilyen rendelkezés végrehajtása körében felmerült ügyek elbírálása harmadfokon a belügyminiszter hatáskörébe tartozik. A rendelet végrehajtásával kapcsolatos egyéb intézkedési (kihágási) ügyekben ipari vállalatokra nézve az ipariügyi, kereskedelmi vállalatokra nézve pedig a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter illetékes.

A jég üzletszerű termelése, forgalombahozatala és használata tárgyában kiadott rendeletek csak azokra az iparosokra (kereskedőkre) vonatkoznak, akik jeget üzletszerű eladás céljából, akár saját ingatlanukon, akár pedig mások ingatlanán gyűjtenek. Nem vonatkoznak azonban ezek a rendelkezések azokra az egyénekre, akik természetes jeget a saját ingatlanukon és azt kizárólag a saját háztartásukban felhasználás céljából termelnek és gyűjtenek. Az utóbbiak tevékenysége esetén ha az konkrét esetben közegészségügyi szempontból károsnak vagy veszélyesnek minősül, a közegészségügyi hatóság a szükséges intézkedéseket az 1876:XIV. tc. 15. §-ának (2) bekezdése alapján saját jogkörében megteheti és ezeknek az intézkedéseknek a megszegéséért vagy be nem

tartásáért az ellenszegülők a hivatkozott törvénycikk 7. §-a értelmében felelősségre vonhatók.

A jégellátásról való gondoskodás az 1876:XIV. tc. 10. §-a alapján eszközölhető. Teljesen tiszta és fertőzésmentes jég biztosítása igen fontos közegészségügyi érdek, azért a hatósági orvosoknak erre nagy gondot kell fordítaniok. A jégkérdés kifogástalan megoldása azonban mindenesetre szervesen összefügg a községeknek vízvezeték-rendszerrel illetőleg egészséges ivóvízzel való ellátásával, valamint a műjéggyártás fejlesztésével. A műjéggyártás pedig csak akkor éri el célját, ha az — a közegészségügyi feltételek betartása mellett — lehetővé teszi a jég olcsó beszerzését és ezzel együtt annak a közönség részéről való állandó és rendszeres használatát.

11. A lakások közegészségügyi feltételeinek biztosítása és a zsúfoltság megakadályozása. A lakások egészségügyi ellenőrzése. Egészséges lakás építésének feltételei. A gazdasági és ipari munkások lakásainak ellenőrzése. A zsúfoltság mértéke. Az időszaki gazdasági munkások elszállásolása. Munkáslakástelepek létesítése. A város- és községrendezés irányelvei. A lakások tűzrendészeti követelményei. A szükségslakások. Az építési szabályrendeletek egészségügyi alapelvei. A hatósági orvosok teendői az építési és lakhatási engedélyek iránti kérelmek elbírálásánál.

Amint a jó víz és a tiszta levegő, éppúgy az egészséges lakás is nélkülözhetetlen kelléke az emberi életnek. Egyfelől ugyanis az időjárás viszonyosságai ellen elsősorban a lakás nyújt megfelelő védelmet, másfelől az ember életének nagyrészt a lakásban tölti el. A lakásnak tehát nemcsak közegészségügyi, hanem társadalmi szempontból is nagy jelentősége van. A családi élet kialakulására, fenntartására, a család szaporodására és az egészség megőrzésére, de a társadalmi élet kifejlődésére is elengedhetetlenül szükséges az, hogy a lakás megfelelően mindazoknak a feltételeknek, amelyek az ott tartózkodást minden szempontból kielégítővé és kellemessé teszik.

Épp ezért az 1876:XIV. tc. 11. §-ában már hatvan évvel ezelőtt elrendelte, hogy a lakóházak építésénél a közegészségügy követelményei minden tekintetben betartassanak.

Minthogy ennek a kérdésnek szabályozása azonban szorosán összefügg a helyi viszonyokkal, a törvény a vonatkozó építési és lakhatási feltételek megállapítását a törvényhatóságok szabályrendeletalkotási jogkörébe utalta. Ettől függetlenül azonban elrendelte, hogy új lakásoknak mind építésére, mind lakhatására engedély csakis előzetes egészségrendőri szemle után adható meg. Ezzel kapcsolatban — amint munkánk I. kötetében is kifejtettük — igen fontos feladat vár a tisztiorvosokra. Ezért feltétlenül ragaszkodni kell ahhoz, hogy mind az építési, mind a lakhatási engedélyek megadásánál a tiszti orvos a szemlén résztvegyen.

A törvény alapján a hatóság a közegészségügyi szempontból veszélyes lakásoknak kiürítését rendelheti el, a közegészségügyi szempontból veszélyes épületekre nézve pedig az 1876:XIV. tc. 12. §-a alapján a kisajátítási eljárást is megindíthatja. Ezekben az esetekben a kisajátítási eljárás felett harmadfokon a belügyminiszter határoz. Az 1876:XIV. tc. 154. §-ának b) pontja a lakások egészségügyi felügyeletét az elsőfokú egészségügyi hatóságokra bizza, ugyanakkor 157. §-ának b) pontja a törvényhatóság első tisztviselőjének hatáskörébe utalja a lakások zsúfoltságának megakadályozását. A belügyminiszter 34.983/1891. B. M. rendeletében, hivatkozással az 1876:XIV. tc. 10. §-ára — amely megengedi, hogy a hatóság mindazt, ami a közegészségügyet előmozdítja, kényszer útján is eszközölhesse — felhívja a törvényhatóságok figyelmét arra, hogy a falusi házak tisztaságára és a zsúfoltság megakadályozására nagy gondot fordítsanak. Olyan lakásokban, amelyeknek padlója földes, a padlót időnként legalább egy lábnyi mélyen fel kell ásni és a felásott helyet máshonnan hozott tiszta földdel kitölteni. Elrendelhető minden ilyen lakásban a falaknak levakarása és újra való meszelése is. A hatósági orvosoknak tehát megfelelő propagandával kell a lakosságot kioktatni, hogy időnként — de különösen járványos betegség esetén — ássák fel a szoba földjét és azt tiszta földdel (agyaggal) pótolják, szobájuk falát pedig újra meszeljék.

A 900/1936. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) 22. §-ának d) pontja a tisztí főorvosok illetőleg a tisztí orvosok köteleességévé teszi annak ellenőrzését, hogy a lakások egészségtelenek és zsúfoltak ne legyenek és azok az egészségügyi követelményeknek minden tekintetben megfeleljenek. Ugyane rendelet 24. §-a pedig a városi, községi és körorvosokat kötelezi arra, hogy az egészségvédelmi szolgálat ellátása körében a lakásokkal kapcsolatos egészségügyi feltételek betartására gondot fordítsanak.

Egészséges lakás építése tekintetében a közegészségtan megfelelő módon útbaigazít, ezt tehát csak röviden óhajtjuk érinteni a következőkben.

Egészséges lakást csakis egészséges talajon lehet építeni. Ha tehát az a telek, amelyen a ház épül, szennyezett talajú, a felületes réteget távolítsuk el és egészséges földdel, kavicssal, homokkal pótoljuk. Ha a talaj nedves, csatornázással vagy árkolással segítsünk vagy víz által átjárhatlan talapzatra építsünk. Ahol a talajvíz magasan áll, a talajt feltöltjük és erre építünk, hogy a talajvíznek az alapfalaktól való távolságát növeljük. Feltétlenül gondoskodjunk arról, hogy az alapfalak ne érjenek a talajvízbe, mert a hajszálcsovesség folytán a talajvíz a falba kerülhet. Ilyen helyeken pincét sem lehet építeni és tanácsos az alapfalakat teljes egészükben betonból készíteni vagy a falba a talaj felszíne felett több rétegben cementvakolatba ágyazott téglát vagy bitument vagy aszfaltos réteget elhelyezni. Erre különben az építéstechnika ad megfelelő utasítást. A talaj felszínét töltjük ki kavicssal és durvaszemű homokkal és a padló alá legalább 10—20 cm vastag betonréteget fektessünk. A nedvesség ellen ezenkívül még más módon is védekezhetünk, például alagsövezéssel vagy helyes csatornázással. Egyébként is igyekezzünk magaslapon építeni, bár — sajnos — községekben is alig, városokban pedig a telek drágasága miatt még kevésbé felelhetünk meg annak a követelménynek, hogy a házat minden oldalról szabad térség vegye körül. Hegyoldalon épült házaknál is vigyáznunk kell, mert megtörténhetik, hogy a víztartó rétegnek a földszínéhez közel eső része éppen az építés helyén fekszik. Völgyfenéken pedig alig lehet egészséges lakást építeni.

Építési anyagnak legjobban megfelel a kiégetett téгла

Jó a vályog is, melyet falun még most is szívesen használnak, ennél azonban fontos — ha egészséges lakást akarunk építeni — hogy az alapfalakat a talaj felett 50 cm magasságig feltétlen vízálló rétegből rakjuk, mert különben a nedvesség szétáztatja a vályogot. A cement kevésbé alkalmas, bár mint összekötőanyag kiváló. A betonfalaknak az a nagy hátránya, hogy egyfelől természetes szellőzésük nincs, másfelől pedig hogy a hangot és a hőt is igen jól vezetik, ezért az ilyen lakás télen nagyon hideg, nyáron nagyon meleg. Terméskőből épült házak szintén nem minden tekintetben felelnek meg az egészségügyi követelményeknek. Az építőkövek illetőleg téglák összeragasztására oltott mészből, vízből és homokból álló habarcsot alkalmaznak, amely minden tekintetben megfelel. A fa mint építési anyag a mi éghajlati viszonyainkban nem megfelelő. Hibája, hogy vízszívó, hamar zsugorodik és repedezik, könnyen tüzet foghat, de különböző gombáknak is kedvenc letelepedési helye. A vas mint építési anyag nagyjelentőségű, azonban kizárólag vasból házat építeni nem lehet.

A falakat úgy kell megépíteni és kiképezni, hogy a természetes szellőzést lehetővé tegyék, de egyúttal rossz hang- és hővezetők legyenek. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy ólom- és arzéntartalmú festékek ne kerülhessenek a falra. Az ilyen festékek árusítását különben is törvény tiltja.

A padló legyen ruganyos, rossz hővezető és könnyen tisztítható (hézagmentes), de ne legyen szálkás. Legjobb az ú. n. hézagmentes padlók, pl.: azbesztpadló, linoleumpadló. Jónak tartjuk a keményfapadlót is. A puhafapadló nem jó, egyfelől mert a résekbe könnyen letelepszik az utcáról behozott és a lakásban összegyűlő por és piszok, miáltal betegség- okozó csíráknak is nagyszerű tanyája lehet, másfelől mert a puhafa igen nedvszívó és hamar vetemedik. Mindenesetre azonban sokkal jobb, mint az egyes helyeken még ma is dívó földpadló, amelynek használatát lehetőleg el kell kerülnünk. A puhafapadló hátrányait csökkenthetjük azáltal, ha olajos festékekkel vonjuk be, mert ez könnyen tisztíthatóvá teszi. A padló alatt fertőzött vagy vizes töltést ne alkalmazunk és vigyázzunk arra is, nehogy az gyúlékony legyen. Jól megfelel erre a célra az aprószemű kavics vagy a tiszta és

száraz folyami homok, valamint a sok helyen kapható ú. n. kazánsalak is.

A mennyezet tűzbiztos és rossz hővezető legyen. Nem szabad a pince és a földszint, továbbá ez utóbbi és az emelet közötti mennyezetet fából készíteni. A padlás alatti gerendázatra 8–10 cm vastag agyag- vagy téglaburkolatot kell alkalmazni a beégés meggátlására.

A ház födelét úgy kell megválasztani, hogy elsősorban tűzbiztos legyen, de a házat a hidegtől és a melegtől is megóvj és a csapadékvíznek a házba bejutását megakadályozza. A padlás is jól legyen kiképezve. A tető lehet eszerép-, fémlemez- vagy palatető. Egészségügyi szempontból főleg az olyan házak fedelének van jelentősége, ahol a padláson lakásokat is engedélyeznek. Városokban ma már a fa-, nád- és a szalmafedőlelet nem szabad használni, igen kívánatos volna azonban, hogy végre a falusi házakról is eltűnjön a nád- és szalmafedél. Gondoskodni kell továbbá arról is, hogy a tető megfelelő csatornával legyen ellátva, magas házaknál pedig hófogó rácsokat alkalmazzanak a hó lecsúszása ellen.

A szabályrendeletben meg kell szabni a házak és a szobák magasságát is. Ez utóbbi 2.60 méternél alacsonyabb nem lehet, átlagosan azonban 3 métert el kell érnie. A szoba legalább 2 méter széles legyen, legkisebb hossza pedig 4 és 5 méter között változhat. A folyosóknak legalább 1 méter szélesnek és tűzbiztosnak kell lenniök. A lépcsőházakat 1 m magas korláttal kell ellátni, a lecsúszás megakadályozására pedig arra kiemelkedő gombokat kell alkalmazni. A lépcsőket is tűzbiztos anyagból kell készíteni, nagyobb házakban és iskolákban melléklépcsőt is kell építeni. A lépcső fokai legfeljebb 16 cm magasak, legalább 130 cm szélesek és 30 cm mélyek legyenek. A melléklépcső is legalább 1 m széles legyen. Vaslépcső veszedelmes, mert tűz esetén hamar izzóvá válik és nem lehet rajta menekülni.

Pincét lakóhelyül kiadni nem szabad. Az inkább élelmickek elhelyezésére, tüzelőszer és mosókonyhák, esetleg konyhák elhelyezésére szolgálhat. A pincét a talajtól jól el kell szigetelni és megfelelő szellőző hézagokkal ellátni. A pincepadlónak legalább 30 cm magasan kell feküdni a csatorna felett. A pince ablaka legalább 1 m² legyen.

Az építési szabályrendeletben az ablakoknak a nagyságát is meg kell állapítani. Fontos, hogy ezek a természetes világítást jól szolgálják, megfelelő nagyok legyenek, közel érjenek a mennyezethez és a lakás ablakterülete legalább $\frac{1}{10}$ részét képezze a padlófelületnek.

Az udvar megfelelő nagyságára is gondot kell fordítani, különösen a bérházakban. Az udvari lakásokat egyáltalán nem lehet egészségeseknek tartani, főleg a mai építési rendszerek mellett, amikor igen szűk udvarokat alkotnak.

Lakásunkat a hideg és a meleg ellen is meg kell védenünk. A hideg ellen fűtéssel védekezünk. A fűtőszervezettől azt kívánjuk, hogy kezelése könnyű és tiszta, a meleg kihasználható és a szobák felmelegítésére alkalmas legyen. Nagyobb helyiségekben, iskolákban és tornatermekben átlagosan 18 C-fok, irodákban 20 C-fok, hálószobákban 12–18 C-fok meleg a legmegfelelőbb. Betegszobákban 20–24 C-fok melegnek kell lenni.

A fűtéssel kapcsolatban gondot okoz — különösen városokban — a füst. Sajnos, ma még a nagy gyárak is alig vannak füstemésztő-készülékkel ellátva.

A fűtési rendszernek a megválasztása is nagy körültekintést igényel. Leghelyesebb az ú. n. központi fűtési rendszer, de bármely fűtőrendszer is alkalmazunk, különösen arra vigyázzunk, hogy az a szoba levegőjét ne szennyezze. Háromféle központi fűtést ismerünk, ú. m. légfűtést, vízfűtést, gőzfűtést. A központi fűtés pótolja legjobban a természetes meleget, mert kitűnően szabályozható, táplálása nem jár piszokkal, sem nagy hőveszteséggel. Lényege az, hogy egy mélyebben fekvő helyiségben megfelelő nagyságú kályhában központilag történik a fűtés és onnan vezetik csöveken és radiátorokon keresztül a meleg levegőt vagy vizet vagy gőzt a szobákba.

Helyi fűtésre használják egyes országokban a kandallót. Ennek azonban nagy hátránya, hogy a fűtőanyagkalóriának kb. csak 6–20%-át tudjuk hasznos melegként felhasználni, mert sugárzás által melegít s így rengeteg fűtőanyagot kíván, tehát nem gazdaságos. A cserépkályha lassan melegszik fel, de lassan is hűl ki. A cserépkályha nem szabályozható és nem szellőztet. A vaskályhának az az előnye, hogy rend-

kívül gyorsan melegszik fel, de hátránya, hogy pörköli a levegőt és gyorsan kihűl. A köpönyeges vaskályhák azonban ezt a hiányt is kizárják, nem sugározzák olyan erősen a hőt és szellőztetnek is, mert a fűtőtest és a köpeny közötti levegő állandóan körforgásban van. Jó a fűrésporkályha is. A gázkályha is jó, de veszedelmes. Legjobb a villanykályha. Nagy hátrányuk azonban mind a gáz- mind a villanykályháknak, hogy igen költségesek.

A jó lakástól elengedhetetlenül megkívánjuk, hogy világos legyen. A világos és napos szoba ugyanis az ember kedélyére rendkívül nagy befolyással van. Egyfelől nagyobb a munkabírásunk, jobb a kedvünk, élénkebb az anyagcserénk. sőt a napfényen a kórokozó csírák is könnyebben elpusztulnak. Másfelől a világosság minden szennynek és piszoknak ellensége, ami által a tisztaság fenntartásának elsőrendű kelteke, viszont a tisztaság alapfeltétele az egészség megővésének. Ezzel szemben a sötét lakás megrontja a kedélyt és az ember menekül a lakásból. Egyszerűbb családoknál, akik sötét pincelakásban vagy udvari lakásban laknak, sokszor ez okozza azt, hogy a családfő inkább a kocsmában érzi jól magát, mint otthon. A jó világítás szemünk épségének is védelmezője, a helytelen világítás pedig a szemet tönkre teheti.

A világítás lehet természetes vagy mesterséges. A mesterséges világítástól megkívánjuk azt, hogy az a természetes világítást lehetőleg megközelítse. Ezért legyen egyenletes, ne vakítson, mert a túlerős világítás is árt a szemnek; ne fejlesszen sok meleget, ne rontsa a levegőt, kezelése olcsó és tiszta legyen, ne okozzon használat közben sem tüzet sem pedig robbanást (pl. acetilénlámpa). Világításra leginkább használatos a petróleum, a gáz és a villany. Mondanunk sem kell, hogy legmegfelelőbb a villanyvilágítás.

A lakás levegőjének tisztaságát szellőztetéssel biztosítjuk. A szellőztetés lehet természetes vagy mesterséges szellőzés. Természetes szellőzés történik kisebbrészen a falak pórusain, nagyobbreszen az ajtók és ablakok résein keresztül is, ezért kívánjuk meg, hogy a falak bizonyos mértékben levegővel átjárhatók legyenek. De a természetes szellőzésnek rendes módja az, hogy a levegő kicserélődése az ajtók és ablakok kinyitása útján történik. Ezt különösen télen igen könny-

nyűvé teszi a hőmérsékletkülönbség, mely a külső levegő és a szoba levegője között van, úgyhogy néhány perc alatt a levegő kieserélődik. Inkább gyakrabban, mint sokáig szellőztessünk, mert a hosszú ideig tartó szellőztetés a falak és a bútorok lehűlését okozza.

Olyan helyeken, ahol nagyobb tömeg hosszabb ideig tartózkodik (egyes műhelyek, iskolák, színházak, hangversenytermek, kocsmák, stb), a természetes szellőzés elégséges nem lehet. Ilyenkor a jó levegőt mesterséges szellőztetés útján biztosítjuk. Ennek többféle módja van. Így említettük, hogy a különböző kályharendszerek és a központi fűtések közül egy-néhány — főleg a légfűtés — kiválóan alkalmasak arra, hogy általuk a fűtési idényben állandóan szellőztessünk. Rendszerint azonban külön szellőztető berendezéseket alkalmazunk.

Ezeknek lényege, hogy vagy kiszívják a romlott levegőt a helyiségből, ilyenkor a friss levegő beáramlásának irányát nem befolyásolhatják, vagy pedig a friss levegőt benyomják a helyiségbe. Az előbbit aspirációs, az utóbbit pedig pulziós szellőztetésnek hívják. Mindkét szellőztetési mód gépi (mechanikus) erővel történhetik, az aspirációs ezenkívül még hőmérsékletkülönbségen alapuló módon is.

Az egészségtelen levegőben való huzamos vagy állandó tartózkodás előbb-utóbb a szervezet megbetegedésére, sőt tönkremenetelére vezet. Ezért különösen nagyjelentőségű a mesterséges szellőzés pl. bizonyos iparoknál, valamint az iskolákban. Az olyan iparban, amely nagymennyiségű mérges gázt vagy port termel, az ipartörvény értelmében is minden lehető el kell követni, hogy ez az ott dolgozó munkások egészségében kárt ne okozzon. Az iskolákra is külön rendelkezések állanak fenn, amennyiben az óráközti tízperces szünetekben az iskolatermeket szellőztetni kell, hogy azokba állandóan friss levegő kerüljön. Egyébként az iskolák levegőjének tisztántartása főleg a különböző kéményrendszerek igénybevétele útján történik.

A családi és laktanyaszerű munkáslakásokra vonatkozólag a belügyminiszter — éppen a tüdővész elleni védekezés-sel kapcsolatban — igen szigorú rendelkezéseket adott az alábbi fokú hatóságoknak, hogy azok a lakásegészségügy elő-

mozdítása érdekében mindent tegyenek meg. Erre vonatkozik a 34.983/1891. B. M. rendelet, a 49.851/1897. B. M. rendelet és különösen a 63.107/1906. B. M. rendelet. E rendeleteknek kihoesátására azért volt szükség, mert a gazdasági cselédlakások semmiképen sem feleltek meg sem a közegészségügy, nem pedig a közerkölcsiség követelményeinek. A rendelet előírja, — miután az 1876:XIV. törvényiekk 10.—12. §-ai megadják arra a lehetőséget — hogy a cseléd- és munkáslakások egészségügyi viszonyainak megjavítása végett a törvényhatóságok megfelelő szabályrendeletet alkossanak. Az 1907:XLV. törvényeikk 29. §-a értelmében a gazda köteles gondoskodni a cselédnek közegészségügyi szempontból megfelelő elhelyezéséről. A cselédlakásokat úgy kell építeni, hogy minden nős vagy családos gazdasági cselédnek ablakos szobája és külön kamrája legyen. Ez a törvény is elrendeli, hogy a részletes szabályokat törvényhatósági szabályrendeletben kell megállapítani. Azonban mindezek ellenére, különösen a cselédlakások terén, még ma is igen sok a kívánnivaló, ezért ebben a tekintetben a hatósági orvosoknak igen sok a tennivalójuk.

Zsúfoltnak az a lakhelyiség vehető, amely nem oly ürtartalmú, hogy minden felnőtt lakó számára legalább 10 m³ levegőtér és 4 m² alapterület jusson. Ezt a mértéket kell a hatósági orvosnak is alapul vennie minden olyan esetben, amikor valamely lakás, szálloda vagy egyéb intézmény zsúfoltságát kell megállapítania. Természetesen ezzel kapcsolatban gondoskodni kell arról is, hogy a szükséges mellékhelyiségek, különösen az árnyékszékek közegészségügyi szempontból megfelelően legyenek megépítve és a lakások tisztaság tekintetében is megfeleljenek a szükséges követelményeknek.

Az időszaki gazdasági munkások elszállásolásáról (e helyek berendezéséről) is a közegészségügy és köztisztaság követelményeinek megfelelően kell az uradalmak és gazdaságok tulajdonosainak (bérlőinek) gondoskodniok. Nem tűrhető tehát az, hogy elhagyott vagy éppen erre a célra kiürített istállók, aklok, pajták — még hozzá a szükséges átalakítások és berendezések nélkül — használtassanak fel a munkások elhelyezésére vagy a csupasz földre terített szalma legyen a munkások hálólhelye. A fekhelyek alapjaként szolgáló száraz

deszkából készült emelvényt (ágyakat) a földtől legalább 30—40 cm magasan kell elkészíteni oly módon, hogy egy-egy munkás fekhelyének szélessége, valamint az egyes fekhelyek közötti távolság legalább 1 m legyen. A deszkaemelvényre száraz (nem korhadt-rothadt) szalmával frissen töltött tiszta szalmazsákokat három-négyheti időközökben ki kell üríteni, ugyanannak a munkáscsoportnak huzamosabb otttartózkodása esetén pedig legalább hetenként egyszer az összes szalmazsákokat a szabadlevegőn ki kell porolni és szellőztetni. A szalmazsákokat három-négyheti időközökben ki kell üríteni, ki kell mosni és friss szalmával megtölteni. A munkások és munkásnők szállásait — erkölcsi tekintetektől — nemek szerint kell elkülöníteni. A munkáscsaládok részére kijelölt lakóhelyeket a gyermekek elhelyezésére is megfelelő berendezéssel kell ellátni. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 85.800/1929. F. M. rendelet és a 36.328/1930. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 255. oldal) tartalmazza.

Az 1907:III. törvénycikk éppen azért, hogy a munkaadóknak a mezőgazdasági és ipari munkások részére szolgáló egészséges lakások építését megkönnyítse, az ilyen lakásoknak állandó adómentességet biztosít, ha a lakás a közegészségügy követelményeinek megfelel. Ezt az adómentességet a törvény az olyan munkáslakások után is biztosítja, amelyeket a munkásoknak oly feltételek mellett adnak át, hogy azok csekélyebb munkabérben részesülnek és bérüknek egy része lakásuk megszerzésére fordíttatik. Egyébként azokat a munkáslakásokat, amelyeket a munkások részére bérfizetés mellett leendő használatra vagy oly célból építenek, hogy azokat a munkások a vételárnak részletekben való törlesztésével tulajdonul megszerezhetik, amennyiben új építményeknek tekinthetők, a kormány a használatbavételüktől számítandó 20 évre ideiglenes adómentességben részesítheti. Ez időtartamára azok az állami adó, a törvényhatósági és községi pótdadó, valamint az általános jövedelmi adó alól is mentesítve vannak. Kedvezményt természetesen az állam csak addig ad, amíg ezek a munkáslakások más célra nem használatnak. Az 1907. XLVI. törvénycikk ezenkívül külön intézkedik a gazdasági munkásházak építésének állami támogatásáról. Ennek értelmében, ha valamely törvényhatóság vagy község mun-

kásházak létesítése céljából gazdasági munkásoknak ingatlant elad vagy bérbead, a földművelésügyi miniszter az államkincstár terhére díjtalanul elkészíttetheti a szükséges felméréseket, felosztásokat, vázlatokat, terveket, szerződések és egyéb okmányok tervezetét, ezenkívül pénzbeli segítségben is részesítheti őket. Külön alap, az ú. n. „Országos Gazdasági Munkásházépítési Alap“ létesült a gazdasági munkásházak építésének előmozdítására. Az ezzel összefüggő egyéb részletes rendelkezéseket és kedvezményeket a törvény végrehajtására vonatkozó 67.000/1907. F. M. rendelet tartalmazza.

Közegészségügyi szempontból is nagyjelentőségű az 1937:VII. törvénycikk, mely a városrendezésről és az építésügyről szól (Atzél—Chyzer VIII. kötet). Ennek értelmében a belügyminiszternek joga van az iparügyi miniszterrel egyetértőleg oly rendelkezéseket kiadni, amelyek az építési anyagok minőségére és méreteire, továbbá az építkezéseknél és a használt épületeknél alkalmazott berendezések és átalakítások módjára, valamint az emberek által használt helyiségek egészségügyi követelményeire vonatkoznak.

A tűzrendészeti szabályokat a 180.000/1936. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

A szükséglakásokról a 4.780/1932. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 551. oldal) intézkedik. E szerint szükség-lakás az a lakás, amelyet az állam, törvényhatóság vagy község kizárólag hajléktalanok elhelyezésére létesít (épít) és kifejezetten ilyennek minősít. Az erre vonatkozó egyéb rendelkezéseket a rendelet részletesen felsorolja. A hatóságnak és a tiszti orvosoknak az építési engedélyek kiadásánál mindenestre helyszíni vizsgálat alapján kell eljárni és jegyzőkönyvbe kell foglalni, hogy a telek lakás céljára alkalmas-e, s különösen arra kell gondot fordítani, hogy a talaj nem szennyezett-e és nincs-e a telek árterületen.

Az építési szabályrendelet úgy legyen megalkotva, hogy az minden tekintetben megfeleljen nemcsak egy-egy község vagy város, de a törvényhatóság fejlődésének és a kulturális, gazdasági és közegészségügyi követelményeknek is. Erről az 1876:XIV. törvénycikk 11. §-a és a vonatkozó rendeletek intézkednek. Így pl. a 71.169/1901. B. M. rendelet nyomatköszön felhívja a törvényhatóságokat, hogy az építési szabály-

rendeletbe lehetőleg olyan rendelkezéseket is vegyenek fel, amelyek a helyi viszonyok között — az építkezések megnehezítésének lehető elkerülésével — alkalmasak a talajnedvesség behatolásának megakadályozására. Erre meg is jelöli a megfelelő eszközöket. Legcélravezetőbbnek tartja az építőhely feltöltését, körülárlását, csatornázását, alagsóvezetését, stb. és ajánlatosnak véli a falak szigetelését is. E célra alkalmas az aszfalttal épült réteg és a szigetelő lemez. Féloldali falnedvesség ellen csakis a forró állapotban használt természetes aszfalt ajánlatos. Az 53.438/1914. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 88. oldal) arra hívja fel a törvényhatóságok figyelmét, hogy folyóvizek és árterületek mentén fekvő községekben és városokban, valamint ezek határában az építkezések engedélyezése körül milyen eljárást kövessenek. Így az áradással járó károk megakadályozására olyan rendelkezéseket vétessenek fel — részletes műszaki megállapításokkal — a község (város) szabályrendeletébe, amelyek a helyi viszonyok között a legcélszerűbbek és legjobban kivihetők. Olyan területeken, ahol a föld árja magasan fel szokott jönni, lakóházak építésére csak igen kivételesen és csak abban az esetben adható engedély, ha az illető máshol egyáltalán nem építhet. Árterületeken gondot kell fordítani arra is, hogy az épületek magasabban fekvő helyre kerüljenek és a vízszabályozási munkálatokat az építmények ne akadályozzák. Az idézett rendelet arra is utasítja a törvényhatóságokat, hogy ilyen helyeken a nedves időjárás alkalmával a legmagasabb vízállást figyeljék meg. Az építkezések felügyeletére hivatott hatóságok pedig az árterületeken nem mellőzhető építkezéseknél a legnagyobb körültekintéssel járjanak el és a víz által esetleg rombadöntött, elmosott vagy megrongált épületek helyreállításánál vagy újraépítésénél ügyeljenek arra, hogy azok legalább is olyan magasságban, ameddig a talajvíz az épületet a nedves időjárás alkalmával átmedvesítheti, a helyi viszonyokhoz képest kő, téglá vagy egyéb szilárd vízálló anyaggal javíttassanak ki és egyúttal megfelelő védőművekkel biztosíttassanak.

A 116.370/1924. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 595. oldal) kellő útmutatást nyújt arra, hogy az építési engedélyek kiadásánál általában milyen alapelveket kell szem

előtt tartani. Ennek értelmében az építési szabályrendeletekbe a következő rendelkezések felvételét tartja szükségesnek:

Az épületeket, főként a lakóházakat lehetőleg szilárd alapra (kő, téglá, beton) kell építeni. Az épület belterületéről az építkezés alkalmával a trágyázott húmuszos réteget, a káros kigőzölgések megelőzése végett el kell távolítani. Az épület padlózata a talajszint felett legalább 30 cm magasságban legyen. Az ajtók és ablakok lehetőleg délre vagy délkeletre nézzenek és a lakásul szolgáló helyiségek ablaka szabad levegőre nyílják. A lakóhelyiségek magasságmérete legalább 2.6 méternél kezdődjek. A földszinti falak alatt az alapfalakba az esetleges nedvesség megakadályozása céljából megfelelő szigetelő lemezeket kell alkalmazni. A lábazat és a falak között szerves anyagoktól mentes föld- vagy kavicsfeltöltés legyen. Különösen a szobapadlózat alatti feltöltés legyen mentes minden szerves anyagtól, ide lehetőleg tiszta homokot vagy kirostált salakot használjunk. Különösen fontosak az alábbi méretek: a lakóhely (lakószoba) legalább 12 m², de a lakóhelyiség egyik szobája minden körülmények között 15 m² területű legyen. Az ablakterület nem lehet kisebb a lakóterület méretének 10%-ánál. Az ablakokat külső és belső szárnyakkal kell ellátni és úgy kell elhelyezni, hogy a keresztben való szellőztetés lehetősége fennálljon. Az ajtóknak legalább 2 m magas és 90 cm széles méretűeknek kell lenniök. A lakóhelyiségek belsejében a szobafenék deszkából vagy más anyagból készüljön. Ugyancsak szabályrendeletileg kell intézkedni aziránt is, hogy a lakóhelyiségek lábazati falában a nedvesség elleni védekezés céljából a padló alatt megfelelő szellőztető nyílások alkalmaztassanak, amelyeket a fal külső részén szita- vagy rostalemezekkel kell ellátni.

A belügyminiszter a 90.343/1928. B. M. körrendelettel (Atzél-Chyzer VI. kötet 765. oldal) hívta fel a törvényhatóságok figyelmét arra, hogy a Falusi Kislakásépítési Szövetkezettől (FAKSz) kapott hitelből teljesített építkezéseknél a lakóházakat szilárd anyagú alapfalakkal építtessék és intézkedjenek, hogy ezeket a falakat szigetelő lemezzel lássák el, általában az elengedhetetlenül szükséges egészségügyi követelmények betartásáról gondoskodjanak. A falusi kislakások

építésének népegészségügyi szempontból messze kiható célja ugyanis csak úgy érhető el, ha az építkezéseknél a legelemibb egészségügyi kívánalmak feltétlenül megvalósulnak. Az erre vonatkozó terveket — és a FAKSZ körleveleiben és útmutatójában tudtul adott építési követelményeknek a lehetőség szerint való betartását — a tisztí orvosoknak már az építési engedélyek kiadásánál ellenőrizniök kell.

Az építkezéshez külön hatósági engedély szükséges. Ezt kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városban a polgármester, törvényhatósági jogú városban az elsőfokú közigazgatási teendőkkel megbízott tisztviselő, Budapesten a kerületi előljáró adja meg. Maga az engedélyezés tulajdonképpen építési és lakhatási engedélyezési eljárásból áll. Az építési engedély az építés megkezdésére, a lakhatási engedély pedig a kész épület használatbavételére vonatkozó engedélyt tartalmazza.

A nem emberek által lakott épületekre azonban — a legtöbb törvényhatóság területén — építési engedély nem kell, ezeket egyszerűen csak a községi előljáróságnál kell bejelenteni (pl. kukoricagórék, sertésólak stb.). Akik építkezni akarnak, a község előljárósága útján a főszolgabíróhoz intézett kérvényben kérik az építési engedély kiadását. Ugyanez megtörténhetik szóbelileg is, amikor a községi előljáróság a kérelmet jegyzőkönyvbe foglalja és továbbterjeszti a főszolgabíróhoz, illetőleg az elsőfokú hatósághoz. Minden kérelemhez két példányban építési tervet kell csatolni. Az építéssel képesített kőműves- vagy építőmester bízható meg. Ez köteles a tervek aláírására is. Egyszerűbb földszintes lakások építésére kőművesek, illetőleg ács mesterek is jogosítva vannak.

A község az előterjesztett kérelmet helyszíni szemle útján az ú. n. építési bizottság által bírálja el. Legtöbb törvényhatóság építési szabályrendelete intézkedik abban a tekintetben is, hogy az építési bizottságnak kikből kell állnia. Tagjai rendszerint a bíró vagy helyettese, a jegyző, a községi (kör) orvos, tűzoltóparancsnok, továbbá oly egyének, akik építési ügyekben bizonyos szakismeretekkel rendelkeznek (mérnök, stb.) és a községi ügyek iránt érdeklődéssel viselkednek. A község szervezeti szabályzatában állapítja meg az építési bizottság összetételét és a megbízatás időtartamát.

Feltétlenül kívánatos, hogy nagyobb építkezéseknél a tisztí orvost is hallgassák meg. Egészen egyszerű építkezéseknél, pl. külterületen kisebb gazdasági épületek építésénél az építési bizottság szemléje esetleg mellőzhető. Belterületen, illetőleg lakott területeken azonban — bármily kis építkezésről van szó — mivel itt éppen az egészségügyi, tűzrendészeti, stb. körülményekre és a szomszédok érdekeire figyelemmel kell lenni, az építési bizottságnak feltétlenül helyszíni szemlét kell tartania. Lakóházak építésénél a külterületen is feltétlenül meg kell tartani a helyszíni szemlét. A helyszíni szemlére minden esetben meg kell hívni a szomszédokat és esetleg más érdekelteket is, nehogy a szándékoltt építkezés azok jogait sértse. A tárgyalásnak, illetőleg a helyszíni szemle megtartásának idejét pontosan meg kell állapítani és ott az érdekeltek mindegyike előterjesztheti észrevételeit. Ha állami vagy törvényhatósági kezelés alatt álló utak mentén való építkezésről van szó, az említetteken kívül az elsőfokú közigazgatási hatóságnak még az államépítészeti hivatalt is értesítenie kell. Az építést csak akkor szabad megkezdeni, ha a közigazgatási hatóság az építési engedélyt megadta és az jogerőre emelkedett. A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell készíteni és azt is továbbítani kell az elsőfokú közigazgatási hatósághoz. Az elsőfokú közigazgatási hatóság határozata ellen szabályszerű jogorvoslatnak van helye. Az építtető az építkezés megkezdését az engedély megadása után köteles bejelenteni a községi előljárásnak. Ennek kötelessége gondoskodni arról, hogy az építkezést építési engedély nélkül senki meg ne kezdhesse. Ha valaki ilyen engedély nélkül vagy annak jogerőre emelkedése előtt kezdi meg az építkezést, arról azonnal értesíteni kell az elsőfokú közigazgatási hatóságot. A községi előljárátság köteles ellenőrizni azt is, hogy az építési engedély szerint történik-e az építkezés. Azért az elsőfokú hatóság az építési engedély egy példányát minden esetben megküldi a községi előljárásnak. Az építésügyi hatóság úgy a közszempontok, mint a magánjog indokolt sérelme esetében megtagadhatja az építési engedély kiadását, így pl. ha előre megállapított, hogy az épület vagy berendezés létesítése a más területét érinti vagy az ott keletkezett por, füst, gőz, korom, bűz, zaj, stb. a szomszéd telekre behatással van.

Ügyelni kell a fentebb említettek szerint arra is, hogy az épület megfeleljen az építési telek nagyságának. Szűk telken a tűzveszélyre is gondolni kell, közös háztelkeknél pedig arra, hogy megfelelő udvartér maradjon. Gondoskodni kell arról is, hogy az építési engedély feltétlenül megfeleljen a község-rendezési terveknek, amire az 1937:VI. törvénycikk is igen nagy gondot fordít.

A fentebb elmondottakban ismertettük azokat a jogszabályokat, amelyekből megállapíthatjuk, hogy jogrendszerünk nagy súlyt helyez arra, hogy az egészségügyi, közbiztonsági és tűzbiztonsági szempontok az építési és lakhatási engedély kiadásánál minden esetben feltétlenül érvényesüljenek. Ezek a kérdések azonban sem törvénnyel, sem pedig miniszteri rendelettel egységesen szabályozva nincsenek. Ép ezért az 1937:VI. törvénycikk 22. §-ában feljogosítja a belügyminisztert és az iparügyi minisztert arra, hogy rendelettel szabályozzák mindazokat a kérdéseket, amelyek az egészség, biztonság, stb. ügyével összefüggnek. Az építési bizottság eredményes működésének előfeltétele, hogy olyan szabályrendelete legyen a törvényhatóságnak, amely a helyi körülményeknek teljesen megfelel. Ez esetben az építési bizottságnak csak az a teendője, hogy az abban foglaltakat minden tekintetben szigorúan és pontosan betartassa. A belügyminiszter állásfoglalása egyébként az, hogy az építési és lakhatási engedélyek kiadásánál — tekintettel arra, hogy az ily engedélyek kiadásával kapcsolatos kérdések elbírálása nagy körültekintést és elfogulatlanságot igényel — a tiszti orvosokat is hallgassák meg. (Lásd I. kötet 47. pont, 241.301/1936. B. M. rend.).

Célszerűnek látjuk éppen emiatt külön felhívni a tiszti főorvosok és a tiszti orvosok figyelmét azokra a főszempontokra, amelyek az építési és a lakhatási engedélyek kiadásánál a közegészségügyi feltételek biztosítása végett szükségesek:

Legelsősorban figyelembe kell venni a telket illetőleg azt a talajt, amelyen az új épületet építeni akarják. Meg kell nézni, hogy a talaj egészséges-e, nem fertőzött-e, nem magas vízállású, vagy árvízterület-e, de egyébként is teherbírásánál fogva alkalmas-e a lakásépítésre. Gondoskodni kell a fertőzött talaj eltávolításáról és egészséges talajpótlásról. Külö-

nösen megfelel erre a kavicsos homok- vagy salakfeltöltés, amelyet döngölt agyaggal vagy betonréteggel még biztosítanak, illetőleg lezárnak. Ha a telek árvízterület vagy pedig a talajvíz magas, úgy megállapítandó, miképen volna legjobban kiszárítható, pl. lecsapolással, alagcsövezéssel, csatornázással, stb. Ilyen helyeken a talaj felszíne legalább 50 cm-rel magasabb legyen a mindenkori legmagasabb vízállásnál és az épület vízálló és megfelelő szilárd anyagokból készüljön. Szükséges továbbá, hogy a víznek a falakba a hajszálcsövésség miatti felszivárgását megakadályozzuk. Szigetelésre azonban ne használjunk kátránypapírt, mert ez nem sokat ér, könnyen törik és porlik; legjobb a bitumen vagy 1 cm vastag aszfaltréteg. Árvízterületen, illetőleg magas talajvízállású helyeknél a talajvíz állásáról igen könnyen meggyőződhetünk úgy, hogy a kérdéses telken vagy annak szomszédságában levő kút vizének szintjét megfigyeljük és megállapítjuk, mennyire van az a föld felszínétől. A betongyűrűk rétegezetségéből is megállapítható, hogy legmagasabb vízállás esetén milyen magasan van a talajvíz. Legjobb azonban, ha a kultúrmérnökség útján szerezzük meg a vízállásra vonatkozó adatokat. Az építési engedély iránt benyújtott kérvényhez minden esetben csatolni kell a szabályszerű tervrajzot, amely feltünteti a telken létesítendő épületeknek alaprajzát 1:100-hoz méreteken, ezenkívül a már meglevő építményeket, pl. kút, trágyadomb, szemétdomb, istálló, pócegödör, stb. és ezeknek egymástól, valamint a szomszédos házaktól, illetőleg hasonló építményektől való távolságát. Nagy figyelemmel legyünk a kút megfelelő elhelyezésére és helyes kiképzésére (erre vonatkozólag lásd a 7. pontot). Különösen nagy gondot kell fordítani erre akkor, mikor olyan iparüzem létesítésével kapcsolatos az építkezés, ahol a víznek abszolút tisztasága és jósága közszempontból nagyjelentőségű (pl. tejipari vállalatok, szikvízkészítő üzemek, tejgyűjtő telepek, stb.). A tisztí orvos helyesen teszi, ha az alája rendelt hatósági orvosokat (községi-, kör- és városi orvosokat) utasítja arra, hogy az építkezéseknél az engedélyben foglalt rendelkezések betartását ellenőrizzék. Erről egyébként a tisztí orvosnak magának is módja van a lakhatási engedélyek kiadásánál meggyőződni. Nem szabad a lakhatási engedélyt

kiadni olyan épületekre, amelyek még nincsenek kellően kiszárítva. Ezért célszerű, ha az építkezés tavasszal történik. A tető ráhúzása után ugyanis több hónapig eltart, míg a falak kiszáradnak.

12. A kisajátítás fogalma és igénybevételének alapja.

A kisajátítási eljárás.

A magyar magánjognak egyik alappillére a magántulajdon feltétlen elismerése. A magántulajdon lényege abban áll, hogy mindenki szabadon rendelkezhetik a tulajdonát képező dolog felett és azt más, csak az ő akaratából illetőleg beleegyezésével szerezheti meg. A tulajdon szabadságát korlátozza azonban a közjognak az az alapelve, hogy a magánérdek sohasem ütközhetik közérdekbe, aminek további következménye az, hogy az állam a tulajdonos szabad rendelkezési jogát, mint feltétlen rendelkezési jogot közérdekből korlátozhatja. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a tulajdonos feltétlen rendelkezési jogának teljes elismerése a köznek súlyos károkat okozna, s ezért a törvény módot ad arra, hogy a közigazgatási hatóságok — a törvényben megállapított keretek között — bizonyos ingatlanok felett a tulajdonos akarata ellenére is közérdekből rendelkezhessenek és a tulajdont a közület vagy más számára megszerezhessék vagy ezek javára korlátozhassák.

A kisajátítási jog tehát azt jelenti, hogy az állam valamely ingatlanra vonatkozó tulajdonjogot megfelelő törvényes eljárás után a jogos tulajdonostól egészen vagy részben elvonhatja illetőleg azt másra ruházhatja át. A kisajátításra csak akkor van szükség, ha az ingatlan tulajdonosa ingatlanát a magánjog szabályai szerint nem hajlandó átengedni. Kisajátítani csak ingatlant lehet és ezt is csak úgy, hogy a tulajdonos teljes kártérítést nyerjen. A kisajátítás tehát jogállamban csak közérdekből, a törvény által meghatározott esetekben és keretekben történhetik meg.

A kisajátításról az 1881:XLI. törvénycikk intézkedik. Ez a törvény egyfelől felsorolja azt, hogy milyen közérdekű

esetekben van helye kisajátításnak (pl. közutak, vasútak, csatornázás, stb. miatt), másfelől pedig megállapítja, hogy a kisajátítást végső fokon melyik hatóság rendelheti el. De ezenkívül vannak még egyéb törvények is (mint pl. a fürdő-törvény), amelyek tágitják a kisajátítási törvény kereteit. Közegészségügyi érdekből is igen sok esetben találunk kisajátítási eljárási jogosultságot. Így pl. az 1876:XIV. tc. 12. §-a értelmében az olyan lakások illetőleg épületek, amelyek közegészségügyi szempontból veszélyesek, kisajátítás útján is megszüntethetők. Közegészségügyi érdekből kisajátításnak van helye pl. kórházak, temetők, iskolák, fürdők, vízművek, csatornák építése, mocsarak lecsapolása, belvizek levezetése céljaira.

A városrendezésről szóló 1937:VI. tc. 12. §-a szerint kisajátítási eljárásnak van helye pl. a városrendezés terve szerint szükséges szabályozások, a légvédelem és általában a honvédelem célját szolgáló berendezés létesítése, stb. végett.

A kisajátítási jog csak azokra az ingatlanokra terjed ki, amelyek az illetékes hatóság által jóváhagyott tervek szerint az intézmény (vállalat) létrehozására, átalakítására, megnagyobbítására, célszerűbb berendezésére vagy fenntartására szükségesek. Ha az intézmény vagy vállalat tervszerű létesítése céljából valamely ingatlannak csak egy részére van szükség illetőleg annak csak egy része vonandó kisajátítás alá, a kisajátítónak kell gondoskodnia arról, hogy az ezenfelül megmaradó birtokrészek rendeltetésüknek meg tudjanak felelni és célszerűen használhatók maradjanak. Ha a birtoktestnek csak egy része kerül kisajátítás alá és fennmaradó része a kisajátítás következtében használhatatlanná válik, joga van a tulajdonosnak az egész birtok kisajátítását követelni. Arról is gondoskodik a törvény, hogy ha a kisajátítás következtében a szomszédos birtokok használata bizonyos tekintetben nehezebbé vagy lehetetlenné válik, azok is megfelelő kártérítésben részesüljenek. Ha pedig a kisajátítás következtében valamelyik gyári- vagy iparüzlet vagy gazdasági épület válna használhatatlanná, a hatóságnak gondoskodni kell, hogy ez is kisajátítottassék, illetőleg a tulajdonos megfelelően kártalanítottassék. Vasútak vagy gőzhajózásra szánt víziutak vállalatai kötelesek a kisajátítási tervbe bele-

foglalni azokat az épületeket is, amelyek a szabályszerinti tűztávlat körén belül esnek.

Mind a kisajátítási, mind a városrendezési törvény Budapestnek és egyéb városoknak, valamint a községeknek is módot ad arra, hogy épületeket vagy egyéb ingatlanokat város-szabályozási célból kisajátíthassanak.

A kisajátítás csakis valódi és teljes kártalanítással történhetik. Ez azt jelenti, hogy a kártalanítási összeg mennyiségének megállapításánál nemcsak a kisajátított ingatlan értékét kell számításba venni, hanem azt az értékvesztést is, amelyet az ingatlan a megcsonkítás vagy részekrebontás által szenved, továbbá azt az átalakítási költséget, amellyel a megmaradt rész a kisajátítás előtt gyakorolt módon továbbra is használható maradhat és végül annak az esetleges költség-többletnek tőkét is, amelyet a megmaradt birtokrésznek a kisajátítás utáni művelése a kisajátítás előtti állapothoz viszonyítva igényel. A kisajátítás alá eső ingatlanon található függőtermés, ültetvények és állaguk sérelme nélkül elmozdítható egyéb tárgyak a kisajátítási összeg megállapításánál számításba nem vehetők, de ezekért a tulajdonos szintén kártérítést igényelhet. A kisajátítandó tárgyak értékét mindig a becsléskori árak szerint kell meghatározni. A kártalanítási összeget rendszerint készpénzben kell megállapítani, kivéve ha a kisajátító a tulajdonos beleegyezésével a tulajdonosnak megmaradt területrésszel határos más területet ajánl fel. Ilyen esetben a kártalanítás egészen vagy részben, készpénz helyett más ingatlanban is megállapítható. Ha azonban a felajánlott telek értéke nagyobb annál az összegnél, amit a kisajátító köteles fizetni és így ennek alapján a kisajátított ingatlan tulajdonosát terhelné fizetési kötelezettség, ez a felajánlott telket elfogadni nem köteles. Gyárak és egyéb üzemek felszereléséhez szükséges tárgyak, amelyek az épülettől nagyobb rongálás nélkül elkülöníthetők, nem esnek a kisajátítási kártalanítás alá, az áthelyezés és rongálódás költségeit azonban meg kell téríteni. Bérlők, haszonbérlők és haszonélvezeti vagy más szolgalmi joggal bírók igényei a kisajátítást nem gátolják.

A kisajátítási eljárás első feladata annak megállapítása, hogy a kitűzött munka olyan közérdekű tevékenységnek te-

kinthető-e, amelynél a törvény értelmében kisajátításnak van helye. Ez tulajdonképpen a kisajátítási jog engedélyezése. A kisajátítási jog megállapítása illetőleg engedélyezése általában a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter hatáskörébe tartozik, kivéve ha valamely törvény másként rendelkezik, pl. egészségügyi tekintetben e rendelkezést az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg gyakorolja.

A kisajátításra engedélyt nyert kisajátító (közintézmény) kisajátítási tervet köteles készíteni, még pedig, ha az több községre terjed, minden községre külön-külön. A kisajátítási terv tervrajzból és összeírásból áll. A tervrajzon a kisajátítási eljárás tárgyát képező birtokrészleteket (külön-külön színnel) és azok helyrajzi számait kell feltüntetni. Az összeírásban pedig a kisajátítandó ingatlanokat és egyéb tárgyakat, azok tulajdonosait, az ingatlanokért felajánlott kisajátítási árat tételenként és összesen, valamint a bíróilag vagy egyezségileg megállapított árat, stb. kell felsorolni. A kisajátítási terv elkészítéséhez rendszerint külön ú. n. előmunkálati eljárás szükséges, hogy a kisajátító a kisajátítási terv elkészítéséhez szükséges műszaki munkálatokat és anyagkutatásokat elvégezhesse. Az előmunkálati engedélyt rendszerint a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter illetőleg az a miniszter adja meg, aki a kisajátítási engedélyt is megadta. Bizonyos esetekben azonban az előmunkálati engedélyt, ha csak egy község (város) területére terjed ki, a törvényhatóság első tisztviselője adja meg. Előmunkálati engedély alapján mindenkinek kötelessége tűrni, hogy a kisajátító a kisajátítási terv elkészítésénél szükséges műszaki munkálatokat és anyagkutatásokat a kisajátítandó területen elvégezhesse, a kisajátítást szenvedő teljes kártalanítása mellett. Az előmunkálatok megkezdésének idejét és helyét azonban a megkezdés előtt 3 nappal az illető község előljárásiágánál be kell jelenteni, akik erről az érdekelt birtokosokat egyéneenként vagy a helyi szokásoknak megfelelően értesíti.

Ha a kisajátító a kisajátítandó ingatlanok tulajdonosaival megegyezett és az egyezséghez az illető község előljárásiága is hozzájárult, a kisajátítás befejezést nyert és az egyezségokmány végrehajtható okiratként szerepel. Ha azonban nem sikerült a tulajdonosokkal való megegyezés vagy

a község előljárósága ahhoz nem járult hozzá, a kisajátítási eljárás megindítását a törvény szerint arra illetékes minisztertől kell kérni, aki ennek alapján elrendeli a kisajátítási eljárást és erről az illetékes közigazgatási bizottságot értesíti; magának az eljárásnak a lefolytatása a közigazgatási bizottság kisajátítási albizottsága elé tartozik.

A kisajátítási eljárás két részből áll, ú. n. a kisajátítási tervek elkészítéséből és a kártalanítási összeg megállapításából. Ez — mint láttuk — megtörténhet az érdekelt felek megegyezésével vagy pedig a közigazgatási hatóság illetőleg ha a kártalanítás tekintetében vita merül fel, az illetékes kir. bíróság (törvényszék) útján. A közigazgatási bizottság eljárására a kisajátítási törvény 33—40. §-ai, a bírósági eljárásra pedig ugyanennek a törvénynek 43—57. §-a adják meg a részletes utasítást.

A kisajátítási jog elnyerése után joga van a kisajátítónak arra, hogy a tervbe felvett ingatlanokra a kisajátítási jog elnyerését telekkönyvileg feljegyeztesse. Ha a kártalanítási összeget végleg megállapították illetőleg a kártalanítási eljárás jogerőre emelkedett, a kisajátító a kisajátítási tervben felvett ingatlanokat — amennyiben azok még nem volnának birtokában — azonnal birtokába veheti és ha ebben bárki megakadályozná, a közigazgatási hatóság védelmét is kérheti. A kártalanítási összeget a bírói határozat jogerőre emelkedése után 15 nap alatt ki kell fizetni vagy ha a kisajátított ingatlanon bekebelezett terhek vannak, az illetékes telekkönyvi hatóságnál készpénzben le kell tenni. Ha a tulajdonos a kártalanítás jogerős megállapítása után 6 hónap alatt a kártalanítási összeg kifizetése vagy letétele végett nem kér végrehajtást vagy ha ugyanez alatt az idő alatt a kisajátító a kisajátítási területet sem birtokba nem veszi, sem a kártalanítási összeget az illetékes hatóságnál letétbe nem helyezi illetőleg ki nem fizeti, a tulajdonos és a kisajátító egyaránt úgy tekintetnek, mint akik a kisajátítástól visszaléptek, minélfogva a kisajátítási terv és a kártalanítási egyezség illetőleg határozat hatályukat veszítik.

A kisajátítás ideiglenes is lehet olyan közérdekű munkák megvalósítása céljából, amelyek irányában a kisajátítási jog

megengedett és a szomszédos területek ideiglenes használata szükséges.

Az ideiglenes használat a tulajdonos beleegyezésével legfeljebb 3 évre terjedhet. Ha azonban a kisajátító az ideiglenesen kisajátított területet 3 éven túl is igénybe venni óhajtja, tartozik legalább 6 hónappal a 3 évi határidő lejártá előtt a végleges kisajátítást kérni. Épületeket és iparműveket, továbbá olyan ingatlanokat, amelyek a kisajátító céljaira véglegesen szükségesek, valamint feltárt és használt kavicsbányákat ideiglenesen kisajátítani nem lehet. Az ideiglenes kisajátításra vonatkozó rendelkezéseket a kisajátítási törvény 66.—80. §-ai tartalmazzák. Az ideiglenesen kisajátított telek (ingatlan) után is jár kártérítés illetőleg megfelelő haszonbér. A kártalanítás összegét, megállapodás illetőleg egyezség hiányában a bíróság állapítja meg. A tulajdonos kérheti a haszonbérnek és a kártérítési összegnek előzetes biztosítását illetőleg bírói letétbe helyezését.

IV. RÉSZ.

13. A táplálkozásról általában. Az élelmiszerek és élvezeti cikkek forgalmának közegészségügyi szempontból való ellenőrzése. A forgalombahozatal fogalma. Az egészségre ártalmas élelmiszerekkel való elbánás. A lefoglalás, elkobzás és megsemmisítés lényege és alkalmazásának feltételei. Miként kell a hatósági orvosnak az élelmiszerárusító üzemeket vizsgálni és ellenőrizni. A Nemzeti Népelelmezési Bizottság működési köre.

A táplálkozás az az élettani folyamat, amellyel a szervezet az élet fenntartásához szükséges anyagokat felveszi és azokat felhasználásra alkalmasakká átalakítja. Az ember élete ugyanis — mint már említettük — lényegében lassú égésnek tekinthető, gondoskodni kell tehát olyan szerves anyagok felvételéről, amelyek az elhasználtaknak pótlására és ezáltal a szervezet fenntartására, valamint — bizonyos életkorban — a test fejlődésére alkalmasak. Testünknek ezen-

kívül azért is szüksége van a táplálkozásra, hogy hőmérsékletét állandóan fenntartsa illetőleg szerveinek működését a tápanyagok elégésével termelődő erő által lehetővé tegye. Ilyeneknek azonban csakis azok az anyagok tekinthetők, amelyek bonthatóságuk révén elégésük által erőforrásként szerepelhetnek, tehát csakis a zsírok, a szénhidrátok és a fehérjék jöhetnek számításba. A víz és egyéb ásványi anyagok, valamint az oxigén ily értelemben nem tápanyagok, hanem jelentőségük abban van, hogy a tápanyagok oldását, szállítását és elégését, általában a szövetek élettani működésének fenntartását lehetővé teszik. Egyes ásványi anyagoknak azonban a szövetek felépítésében is van szerepük. A fehérje a szervezet felépítésében nélkülözhetetlen alkotórész, ezért táplálkozásunkból nem hiányozhat. A különböző eredetű fehérjék — mint tápanyagok — élettani szempontból nem egyenlőértékűek. Teljes értékű az olyan táplálék-fehérje, melyet felépítő aminosavak között megvannak mindazok, amelyek az emberi szervezet fejlődéséhez és zavartalan működéséhez nélkülözhetetlenek.

Emésztő rendszerünk a bonyolultabb összetételű tápanyagokat egyszerűbb vegyületekre bontja szét, egyúttal vízben oldhatókká és felszívódásra alkalmasakká teszi. Az élelmiszer értékét általában a benne levő tápanyagok energiaértéke adja meg. Az energia értéket kalóriákban szokták kifejezni. Minél nagyobb kalóriaértéke van valamely élelmianyagnak illetőleg a benne foglalt tápanyagoknak, annál értékesebb az emberi szervezet szempontjából. Egy gramm zsír 9, egy gramm szénhidrát (keményítő, dextrin, cukor) úgyszintén egy gramm fehérje 4 kalória értékű. A kémiai energiát adó tápanyagokon és az ásványi anyagokon felül azonban a szervezetnek szüksége van olyan sajátos vegyületekre is, amelyeket maga felépíteni nem tud, ezeket tehát a táplálékban készen kell kapnia. Ilyenek a vitaminok és egyes nélkülözhetetlen, ún. n. esszenciális aminosavak. Utóbbiaknak a teljes értékű fehérjék (a tej, a tojás, a hús, a szója fehérjéi) a forrásai. A helyes táplálkozásnak az is feltétele, hogy táplálékunk útját a szervezetnek szükséges anyagokat megfelelő arányban nyujtsuk. A tápanyagokat — élelmiszer alakjában — úgy kell megválasztani és fogyasztásra elkészíteni,

hogy megfelelő élvezeti értékkel is bírjanak, emellett azokat a szervezet minél könnyebben feldolgozhassa és táplálkozásra megfelelően átalakíthassa. Ezért főleg a szegényebb néprétegek táplálkozása szempontjából igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy az élelmiszereket lehetőleg olcsón és úgy lehessen összeállítani, hogy azok az emberi szervezetnek mind kalóriaszükségletét mind fiziológiai igényét kielégítsék. Egy ember életének és munkaképességének fenntartásához szükséges egy-egy napi energiaszükséglet általában 1.700—5.000 kilogrammkalória között váltakozik. Ez az életkortól és a test súlyától, de a végzett munkától is függ. Mennél nagyobb az izommunka, annál tetemesebb a kalóriaszükséglet. A különböző élelmiszereknek kalória-értékét a közegészségtan részletesen feldolgozta. Helyes táplálkozásnak — a fentiek szerint — csak az olyant mondhatjuk, amely a szervezetnek, egyéb fiziológiai igényének kielégítése mellett, jól emészthető alakban megadja azt a kalóriamennyiséget is, amennyi az ember egészségének illetőleg életének fenntartásához szükséges.

Élelmianyagoknak (élelmiszereknek) nevezzük azokat az anyagokat, amelyeket táplálkozás céljából közvetlenül vagy ételeknek elkészítve magunkhoz veszünk. Az élelmianyagok növényi, állati vagy ásványi eredetűek. Vannak olyan anyagok is, amelyeket nem tápanyagtartalmuk miatt, hanem azért használunk, hogy színük, szaguk, ízük, vagyis zamatjuk révén az ételeknek kellemes fogyasztását elősegítsék és megkönnyítsék. Ezek az ún. élvezeti cikkek és fűszerek.

Egészségügyi szempontból feltétlenül szükséges, hogy azok az élelmianyagok (élelmiszerek), amelyeket az ember táplálkozásra felhasznál, mind minőség mind összetétel tekintetében megfeleljenek az előírt követelményeknek és az egészségre ártalmasak ne legyenek. Az élelmiszerek az ember táplálkozására megfelelőek, ha a test felépítéséhez illetőleg az élet fenntartásához szükséges alkatrészeket megfelelő minőségben tartalmazzák. A szervezetre és az életre ártalmas lehet a táplálkozás, ha emberi élelmezés céljára alkalmatlan tápszerket vagy azok elkészítésénél meg nem felelő edényeket vagy eljárásokat használunk. Az egészségre ártalmasak pl.

különösen a beteg állatnak húsa és teje, általában a kóros csírákkal fertőzött vagy romlott avagy romlásnak indult, továbbá mérgező vagy káros anyagokkal szennyezett vagy hamisított élelmiszerek. De az egészségre ártalmassá válhat mérgező gombák vagy más mérgező növényi anyagok fogyasztása, valamint az élelmiszerek főzésénél vagy sütésénél ólom- és réztartalmú edények használata is.

Ezért az 1876:XIV. törvénycikk szigorú rendelkezéseket tartalmaz arra, hogy egyfelől az élelmiszerek jóságát és tisztaságát biztosítsa, másfelől hogy forgalombahozatalát, ha az ember egészségére vgy életére veszélyesek — mert mérgezők, megromlottak, undortkeltők vagy hamisítottak — meggátolja.

Az élelmiszerek forgalmának ellenőrzése közegészségügyi szempontból az 1908:XXXVIII. tc. 2. §-a értelmében a községek egészségrendőri feladata. Ezt kis- és nagyközségekben a községi bíró és a községi (kör) orvos, városokban a rendőrség közbenjöttével a városi orvosok végzik. A község illetőleg város egészségrendőri teendői:

1. a hússzemlének megtartása és az árúbabocsátott, nemkülönben a közintézetekben kiszolgáltató tápszereknek és italoknak vizsgálata;

2. az egészségügyi rendészet körében előforduló hiányok és kihágások bejelentése az illetékes közegészségügyi hatósághoz, másrészt a lefoglalásnak, elkobzásnak és megsemmisítésnek végrehajtása.

Az 1876:XIV. tc. 8. §-a értelmében az egészségre ártalmas tápszerek, italok és edények, valamint az egészségre káros oly anyagok és készítmények, amelyeknek tartására az illető jogosítva nincs, a megfelelő büntetésen kívül rendőrileg elkobozhatók és megsemmisíthetők. Ha az ipari vagy tudományos célokra szánt — bár az egészségre ártalmas — anyag, szer vagy készítmény előállítására az illetők fel vannak jogosítva, de az előállítás vagy tartás és árusítás körül az egészség megóvása tekintetében hatóságilag megállapított szabályokat pontosan meg nem tartják, lefoglalásnak van helye. Az 1876:XIV. tc. 14. §-a értelmében ártalmas gyümölcsnek, gombának, valamint romlott, hamisított vagy ártalmas anyagokkal kevert tápszereknek

és italoknak árusítása, nemkülönben az ezek előállítására és eltartására szolgáló, egészségre ártalmas edényeknek készítése és használata tilos.

Forgalombahozatal alatt nemcsak magát az árusítást kell érteni, hanem mindazt a tevékenységet, amely az élelmiszert a termelőtől a fogyasztóig eljuttatja, tehát a hirdetést és ajánlást is.

Az egészségre ártalmas tápszerek és italok, valamint az egészségre veszélyes tárgyak lefoglalásáról, elkobzásáról és megsemmisítéséről a 31.026/1876. B. M. szabályrendelet intézkedik. Ennek értelmében az egészségrendőri teendőkkal megbízott közegeknek állandó felügyeletet kell gyakorolni arra, hogy az egészséges és életre közvetlen használat által veszélyessé váló, továbbá undort okozó élelmiszerek és italneműek elárusításra ne kerülhessenek. Ha az eladásra szánt ilyen élelmiszer vagy ital még nem idézett elő káros hatást és azt olyan egyének árulták, akik az árusítással iparszerűen nem foglalkoznak, azt egyszerű figyelmeztetéssel, eltiltással is meg lehet akadályozni. Ott azonban, ahol a tápszereket és italokat iparszerűen árusítják, vagy ahol ilyen élelmiszereknek ismételt eladása történt vagy a szakközeg szándékos hamisítást észlel vagy ahol az ilyen tápszereknek, italoknak a káros hatása már bekövetkezett, mindenkor lefoglalásnak van helye. Ilyen tárgyak lefoglalásánál a szakértő véleményét meg kell hallgatni. Szakértőül mindig hatósági orvos, tehát községi (kör) orvos vagy városi orvos jár el. Ugyanilyen szakközegnek kell azonban tekinteni nagyobb városokban az élelmiszerekre és italokra, valamint az edényekre nézve a vásári felügyelőket is, ha idevágó ismereteikről az erre kirendelt bizottság előtt szabályszerű vizsgát tettek.

A rendelet értelmében minden esetben lefoglalandók a következő tárgyak:

1. A közvetlen fogyasztásra, tehát nem befőzésre, eltartásra vagy egyébként való feldolgozásra (szánt) árubabocsátott olyan gyümölcs, amely annyira éretlen vagy megromlott, hogy az emberi egészségre kártékony lehet.

2. Az a tej, túró, sajt, kenyér vagy lisztneemű, mely akár magától, akár az előállítás vagy az eltartás helytelen módja,

akár pedig hamisítás következtében az emberi egészségre ártalmassá vált.

3. Mindennemű ártalmas gombák.

4. Azok az ételek és italok, amelyek méregtartalmúak.

5. Rothadásnak indult vagy oly hús, amely az élő állaton jelen volt betegség következtében az egészségre ártalmat jelenthet.

6. Az a zsír, olaj, vaj, mely annyira meg van romolva, vagy akként van meghamisítva, hogy az emberi étkekhez használva az egészségre ártalmassá lehet.

7. Azok a gabonaneműek, melyek közé az emberi egészségre ártalmas növénymagok vannak vegyülve vagy pedig az a gabonaliszt, burgonya, mely egyébként annyira meg van romolva, hogy az emberi egészségre ártalmas lehet.

8. Az eladásra vagy kimérésre szánt oly italok, amelyek annyira elromlottak és akként vannak készítve és meghamisítva, hogy az ember egészségére azok mértékletes használata is kártékony hatást gyakorolhat.

9. Mindazok az eladásra szánt élelmiszerek és italneműek, amelyeknek előállítása, árulása vagy kiszolgáltatása körül a megfelelő tisztasági szabályok annyira elhanyagoltattak, hogy undortterjesztőkké váltak és amelyeknek egyébként is az egészségre ártalmas voltát a szakértő közeg indokolja.

Lefoglalás alatt a hatósági őrizet alá vételt értjük. Ez lényegében a tulajdonos illetőleg a birtokos rendelkezési jogának korlátozása a tárgy felett és azt jelenti, hogy amíg el nincs döntve az, vajjon a kérdéses tárgy nem ártalmas-e az egészségre, addig a tárgyat elvinni illetőleg elárusítani nem szabad. Ha a lefoglalás szakközeg közbenjöttével történt és annak véleménye szerint a tárgyak az egészségre ártalmasak, további tartás folytán pedig elromlásuk által a közegészségre is károsan hatnának, azokat el kell kobozni és a fél jelenlétében meg kell semmisíteni abban az esetben, hogyha a lefoglalt tárgyak (azok, melyek főleg emberi ételmezésre használhatók) értéke a székesfővárosban 40 P-t, egyéb városokban 20 P-t, kis- és nagyközségekben 10 P-t meg nem halad. Ha azonban a lefoglalás nem szakközeg közbenjöttével történt, annak véleménye nélkül a tárgyat elkobozni illetőleg megsemmisíteni nem lehet. Sőt amelyikről a szak-

közeg utólag megállapítja, hogy egészségügyi tekintetben nem kifogásolható, azt vissza kell adni és további elárusítását akadályozni nem lehet. A lefoglalt kisebb terjedelmű tárgyat az elsőfokú egészségügyi hatósághoz kell beszállítani. Ha pedig a tárgy a fentebb meghatározottnál nagyobb értékű vagy nagyobb terjedelmű, az a helyszínén is hagyható, azonban biztosítani kell, hogy azt a tulajdonos fel ne használhassa vagy meg ne másíthassa. Leghelyesebb a lefoglalt tárgyat a község előljáróságának jelenlétében a községházán őrizet alá venni.

Az elkobzás a tárgynak az állam részére való elvonását jelenti, ezáltal tehát a fél teljesen elveszti rendelkezési jogát a tárgy felett és az állam azt tetszése szerint értékesítheti. Az elkobzást rendesen a kihágási- illetőleg a rendőri büntetőeljárás során hozott ítéletben kell kimondani. Ha azonban az ilyképpen elbírálandó cselekmény nem tartozik a rendőri büntetőbíróság hatáskörébe, aziránt a kir. bíróság rendelkezik. Ha pedig nem állapítható meg, hogy ki a terhelt vagy bármi okból kihágási eljárás nem indítható, véghatározattal kell intézkedni a tárgy elkobzásáról.

A megsemmisítés azt jelenti, hogy a hatóság az elkobzott tárgyat használatra alkalmatlanná teszi, ami törénhetik elégetés, szemétdobás, kiöntés, stb. által.

Az egészségrendőri teendőkkel megbízott közegek — az élelmiszereken és italokon kívül — minden eszközt, tárgyat és készítményt, amely az ember életére és egészségére veszélyes lehet, — a szakközeg véleménye szerint — kötelesek lefoglalni, azután az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni illetőleg beküldeni, amennyiben azokat jogtalanul tartják vagy árusítják. Ilyenek:

1. Minden emberi étel vagy ital készítésére használt edény, melynek anyaga az egészségre általában veszélyes lehet vagy amely nincs kellőkép veszélymentessé téve.

2. Jogosultság nélkül készített vagy tartott méregszerek, továbbá a jogosulatlanul készített és eladásra szánt oly gyógyszerek, amelyeknek készítését és eladását megszorító rendeletek korlátozzák.

3. Minden szövet és készítmény, melynek készítéséhez és festéséhez erősen ható mérgek használtattak, ha azokban a

méreganyag az emberéletre vagy egészségre kártékonnyá válható mennyiségben vagy minőségben van jelen.

4. Végül oly eladásra szánt ruha, ágynemű vagy egyéb használati tárgy, amelyről kiderül, hogy ragályos beteg használta és kellőleg nem fertőtlenítették.

Az elsőfokú egészségügyi hatóságnak illetőleg szakköze-gének, a tiszti orvosnak szigorúan ellenőrizni kell, hogy a községek ezeknek a rendőri teendőiknek eleget tesznek-e és a községi (kör-) és városi orvosok a felügyeletet megfelelő módon gyakorolják-e. Ezért időnkint — kiszállásaik alkal-mával — a helyszínén kell erről meggyőződniek.

Az elsőfokú egészségügyi hatóság a lefoglalt és hozzá beküldött vagy bejelentett tárgyat szükség esetén szakértőjével, a tiszti orvossal megvizsgáltatja, vagy ha a tárgy természetét megkívánja, vegyvizsgálatot rendel el. Az elsőfokú egészségügyi hatóság olyan lefoglalt élelmiszerekről és italeműekről, amelyek csak emberi használatra valók, ha azokról megállapíttatik, hogy emberi táplálkozásra általában veszélyesek, azok elkobzását illetőleg megsemmisítését is kimondja. Az olyan lefoglalt tárgy, amely emberi használaton kívül más célra veszély nélkül alkalmas, ha a tulajdonos nem tudott arról, hogy az emberi használatra ártalmas vagy pedig ha az ártalmasság árusítás közben, a tulajdonos által el nem hárítható módon következett be és ezt a tulajdonos igazolja, a tulajdonosnál hagyható, amennyiben a hatóság kellő biztosítékot nyer arra nézve, hogy a tárgy emberi használatra nem fog használtatni illetőleg elfogyasztatni. Ha azonban a tulajdonos a biztosítékot megadni nem tudja, a tárgyat el kell kobozni és csak olyanoknak lehet eladni, akik erre biztosítékot nyújtanak. Emberi élelmiszerek készítésére szánt illetőleg erre használt és az egészségre ártalmas vagy veszélyes edényeket — a kihágási eljárás lefolytatásával — a tulajdonos költségén ártalmatlanná kell tenni, azután a tulajdonosnak vissza kell adni. Megsemmisítésüket csak akkor kell kimondani, ha azokat ártalmatlanná tenni nem lehet.

A jogosultság nélkül készített vagy mért méregszereket, továbbá jogosulatlanul készített vagy eladásra szánt oly gyógyszereket, amelyeknek készítését és eladását rendelet korlátozza, a foganatosított vegyvizsgálat illetőleg szakértői vé-

lemény alapján mindenkor el kell kobozni és megsemmisíteni. Amennyiben értékesíthetők és esetleg felhasználhatók, eladhatók olyan egyének részére, akik azok tartására jogosultak.

Ha oly tárgyat foglaltak le (szövet, készítmény), amely-nél vegyvizsgálat alapján tényleg megállapították, hogy az erősen ható méreganyagot az ember életére és egészségére veszélyessé váló mennyiségben valóban tartalmaz, ha a méreg a tárgyból eltávolítható vagy egyébként ártalmatlanná tehető, az elsőfokú egészségügyi hatóság — az esetleg felmerülhetők költségek megtérítése ellenében — az ily tárgynak hatósági felügyelet mellett ártalmatlanná tételét rendelheti el. Az eljárás után az anyagot a tulajdonosnak vissza kell adni. Ha azonban a méreganyag a lefoglalt tárgyból el nem távolítható vagy az egyébként ártalmatlanná nem tehető, az egészségügyi hatóság a lefoglalt tárgy elkobzását és megsemmisítését rendeli el.

Fertőző betegről származó, eladásra szánt ruhát és ágyneműt vagy egyéb használati tárgyat, amennyiben beigazolódott, hogy azt kellőleg nem fertőtlenítették, mindig el kell kobozni és meg kell semmisíteni.

Az elkobzásra illetőleg a megsemmisítésre az indítványt minden esetben a tiszti orvos teszi meg, aki — midőn mint szakértő — valamely tárgy megsemmisítését véleményezi, annak módja iránt is javaslatot tenni köteles.

Az elkobzott, de meg nem semmisített tárgyak eladásából befolyt összeget a kihágási eljárás során megállapított célokra kell fordítani.

Ha valamely lefoglalt illetőleg elkobzott tárgy valamely más hatóságnál bűnjelül szolgál vagy arra egyébként szükség van, mindaddig hatósági őrizet alatt kell tartani — illetőleg szükség esetén az illető hatósághoz kell áttenni, — amíg a vonatkozó bírói vagy egyéb hatósági eljárás végleg befejezést nem nyert.

Az 1879:XL. tc. 107. §-a értelmében elzárással büntendő, aki az ételeknek réz-, cink- vagy más ércedényekben való főzésére fennálló szabályokat, úgyszintén aki az elárusításra és szétosztásra szánt étel- és italcikk tartására és az azokkal való bánásmódra vonatkozó szabályokat megszegi. (E kihágás elbírálása az 1897:XXXIV. tc. 19. §. 1. pontja

értelmében a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozik.) Az 1878:V. tc. 314. §-a értelmében az, aki a közfogyasztás tárgyát képező és elárúsításra vagy szétoztásra rendelt élelmicikkek közé az egészségre ártalmas anyagot kever vagy kevertet, úgyszintén az, aki az ekként meghamisított vagy életveszélyes élelmicikkeket elárúsítás vagy szétoztás céljából boltjában vagy más árúhelyen vagy raktárában tartja, közegészségellenes vétséget követ el és 1 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (Ezen cselekmények elbírálása a kir. járásbíróóság hatáskörébe tartozik.) E törvény 315. §-a értelmében az, aki egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmicikket annak veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva elárúsít, árúbabocsát vagy szétozt, 5 évtől 10 évig terjedhető fegyházzal, ha ebből valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be — amennyiben gyilkosság nem forog fenn — 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (Ezek az ú. n. ételmérgezés esetei.)

Amint az elmondottakból láthatjuk, a hatósági orvosoknak az élelmiszerek vizsgálatánál elsősorban azt kell ellenőrizniök, hogy vajjon azok az egészségre vagy az életre veszélyt jelentenek-e. Abban az esetben, ha hamisítással állunk szemben, közegészségügyi érdekből, a 31.026/1876. B. M. rendelet alapján csak akkor lehet további eljárásnak helye, ha kétségtelenül megállapítható, hogy a hamisítás oly mérvű, amiből az egészségre vagy az életre is ártalom származhatik. A hatósági orvosok közül a városi, községi és körorvosok, valamint a piac- illetőleg vásárfelügyelők csak az egészségre ártalmas élelmiszereknél teljesítenek egészségrendőri teendőket. A tisztí orvosok azonban, mint az egészségügyi hatóságok szakközegei, az élelmiszereket hamisítás szempontjából is ellenőrizhetik, a szükséges vegyvizsgálati mintavételt eszközölhetik és az 1895:XLVI. törvénycikk, illetőleg e törvény végrehajtása tárgyában kiadott 38.286/1896. F. M. rendeletben foglaltak szerint (10—12. §.) eljárhatnak. A hatósági orvosok ezirányú teendőit egyébként az egyes élelmiszereknél külön fogjuk ismertetni.

A hatósági orvosoknak legelsőrendű feladatai közé tartozik, hogy az élelmiszerek vizsgálatával és ellenőrzésével kapcsolatban mindazt megtegyék, amit a törvény és annak

végrehajtási utasítása kötelességükké tesz. A hatósági ellenőrzést elsősorban a városi, községi és körorvosok, azután pedig a tiszti orvosok teljesítik. A 900/1936. B. M. rendelet 24. §-ának d) pontja értelmében ugyanis a városi és községi (kör) orvosok ellenőrzik az élelmiszerellátást, gondoskodnak ezzel kapcsolatban a vizsgálatához szükséges mintának vételéről és a megfelelő vizsgáló intézethez való beküldéséről. Ellenőrzik továbbá a húsforgalmat, állatorvos vagy erre a célra kiképzett húsvizsgáló hiányában pedig végzik a húsvizsgálatot. Ugyane rendelet 22. §-ának g) pontja ezenfelül az élelmiszerüzemek és élelmiszerüzletek közegészségügyi szempontból való felügyeletét és ellenőrzését a tiszti orvosok és tiszti főorvosok hatáskörébe utalta. — Az 1876:XIV. tc. 154. §-ának b) pontja értelmében az egészségügyi hatóság feladata az élelmiszerek és italok, főző- és más edények közegészségügyi szempontból való ellenőrzése és az e részben tapasztalt hiányok elhárítására vonatkozó intézkedéseknek megtétele. Ennek alapján tehát minden olyan esetben, amikor jogszabály valamely élelmiszerüzem vagy üzlet különleges ellenőrzéséről nem rendelkezik, az egészségügyi hatóság intézkedési jogkörében megteheti mindazt, amit közegészségügyi szempontból szükségesnek vagy kívánatosnak tart.

A hatósági orvos a működési területén levő élelmiszerek és italok eladásával foglalkozó üzletekről és üzemekről, így pl. a szatócsokról, hentes- és mészárosüzletekről, pálinkamérésekről, korcsmákról, sörházakról, vendégfogadókról, szállodákról, gyümölcskereskedésekről, stb. olyan nyilvántartást köteles vezetni, amelyikben egyúttal fel lehet tüntetni azt is, hogy mikor történt a legutolsó vizsgálat és mily kifogás találtatott. Azokat az üzemeket és üzleteket, amelyeknél kifogás fordult elő, gyakrabban kell vizsgálni, mint a többieket. Bár az egészségügyre vonatkozó jogszabályok nem adnak kifejezett utasítást arra, hogy ezeket a vizsgálatokat hányszor és miképpen kell teljesíteni, általában ajánlatos, hogy a hatósági orvosoknak a működési területükön levő élelmiszerárusítással foglalkozó üzleteket és üzemeket legalább $\frac{1}{4}$ évenként megvizsgálják, a tiszti orvosok pedig ezeket lehetőleg évente egyszer ellenőrizzék.

A Nemzeti Népelelmezési Bizottságot a belügyminiszter 228.158/1937. B. M. rendeletével (Atzél—Chyzer VIII. kötet) állította fel. E bizottságban képviselve van a belügyminiszteren kívül a pénzügyi, a földművelésügyi, a vallás- és közoktatásügyi, a honvédelmi és az iparügyi miniszter, valamint a székesfőváros szociálpolitikai és közéleti ügyosztálya, az Országos Központi Statisztikai Hivatal, az Országos Közegészségügyi Intézet, az Országos Chémiai Intézet, a Budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem közegészségtani és dietetikai intézete, Budapest Székesfőváros Vegyvizsgáló Intézete, a Székesfőváros Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézet, a Magyar Gazdaságkutató Intézet, az Országos Mezőgazdasági Kamara és az Országos Közegészségügyi Egyesület. A bizottságba a kormány és a szakintézmények képviselőin kívül meghívták a kiválóbb egészségügyi és élelmezési szakértőket is. A bizottság öt albizottságban fejti ki munkáját. Az első albizottságnak feladata tudományos kísérleti és kutató munkával megállapítani az élelemszükséglet minimumát és optimumát különös tekintettel a hazai viszonyokra. Idetartozik a tápanyagok összetételének pontos vizsgálata is. A második albizottság végzi a magyar élelmiszerfogyasztás értékének megállapítását, s erre vonatkozólag megfelelő és a valóságos helyzetet visszatükröző adatfelvételeket eszközöl. A harmadik albizottság feladatkörébe tartozik a szükséglet és termelés egyensúlyának biztosítása tekintettel a különleges helyi viszonyokra, a kivitelre, a mezőgazdasági és nemzetgazdasági helyzetre. A negyedik albizottság végzi a racionális étrendeknek kidolgozását, mégpedig az egészségügyi, szociális és nemzetgazdasági szempontok, valamint kisebb csoportok, kórházak, munkások, gyermekek, stb. szükségleteinek figyelembevételével. Az ötödik albizottság feladata a népelelmezésre és a népelelmezési technika javítására vonatkozó oktatásnak és propagandának a keresztülvitele.

A bizottság elnöke a belügyminiszter illetőleg helyettese. Az albizottságoknak külön elnökük van. Az albizottságok a fontosabb kérdéseket megvitatják és határozataikat a bizottság együttes ülése elé illetőleg a belügyminiszterhez terjesztik fel avégből, hogy a belügyminiszter a szükséges intézkedéseket megtegye.

A bizottság eddig már megállapította a gyermekétkeztetési akciók érendjét és anyagkiosztását és kijelölte azt az utat, amelyen a táplálkozás javítását célzó oktatásnak és propagandának haladnia kell. Ezzel kapcsolatban egyfelől az élelmezés-technika javítása terén a tanítónők élelmezési átképzésének nagy fontosságára, másfelől pedig a gyümölcs-, tej-, tejtermék termelés és fogyasztás növelésének indítványozásán kívül a B-vitamint magában foglaló kenyér nagy népélelmezési jelentőségére mutatott rá.

A tisztí orvosoknak is nagy gondot kell fordítaniok e kérdésekre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a táplálkozás javítása által végzett egészségvédelmi munka kitűnő eszköze annak, hogy a szegény és kevésbé művelt néprétegek általános egészségi állapotát megjavítsuk és — különösen a járványos betegségekkel szemben — ellenállóképességüket is jelentősen fokozzuk.

14. Az élelmiszerpiac-higiéne alapelvei. A napi piacok engedélyezésének helyes módja. A piacok ellenőrzése.

Az élelmiszerpiac célja, hogy a község lakossága mindennapi élelmiszerszükségletének beszerzését megkönnyítse. Az élelmiszerpiac tehát az a hely, ahol különösen kell vigyázni arra, hogy az ott árusított cikkekkel kapcsolatban az egészségügyi követelmények betartassanak. Gondolni kell arra a veszélyre, amelyet előidézhethet az, ha a piacon levő élelmiszer olyan helyről származhatott, ahol esetleg fertőző beteg volt vagy ahol az élelmiszert tisztátalanul kezelték. Egyébként is a nyílt helyen árusításnak olyan leküzdhetetlen hátrányai vannak, hogy az egészségügyi érdekeket csak a legnagyobb körülmétekintéssel és gondossággal lehet megvédeni.

A piacok engedélyezése a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik. Napi piacok vagy a hét minden napjára vagy pedig csak a hét egy vagy több meghatározott napjára engedélyezhetők.

A belügyminiszter utasította a községeket arra, hogy megfelelő piacszabályrendeleteket alkossanak. Ezek meg-

alkotásánál a hatósági orvosnak a helyi viszonyok figyelembevételével igen körültekintően kell eljárnia és a közegészségügyi feltételeket úgy kell körvonalaznia, hogy a piac a közegészségügyi követelményeknek a hely, az áru, az árusítás és az árusító szempontjából is minden tekintetben megfeleljen. Ezért lehetőleg a községnek olyan helyét kell piac céljára kikeresni, amely nem esik közvetlenül nagyforgalmú út mellé. Gondoskodni kell a piactér megfelelő burkolásáról, tisztaságáról, pormentesítéséről, elegendő és egészséges ivóvízről, továbbá a kocsik és az állatok megfelelő elhelyezéséről. Ügyelni kell arra is, hogy a kirakodóhelyek tiszta sátrakban vagy bódékban legyenek, az élelmiszerek tiszta asztalokon, a közvetlen fogyasztásra szánt cikkek, tej, tejfel, cukor, túró, kenyér stb. pedig sűrű hálózövettel vagy üveggel, átlátszó műhártyaanyaggal letakarva helyeztessenek el. Az élelmiszereknek földre való lerakását — lehetőleg — nem szabad megengedni. A különböző élelmiszerek árusítása hasonlóságuknak megfelelően elkülönítve történjék, pl. külön a tej és a tejtermékek árusítása, külön legyenek a pékek, külön a baromfi- és egyéb árusítók. Nagy gondot kell fordítani a piac állandó tisztántartására és a hulladékanyagok megfelelő eltávolítására. Nagyobb helyeken célszerű a piacokat megfelelő épületekben elhelyezni, ahol a tisztaságról és a szellőztetésről kellően gondoskodtak. Semmiképen sem szabad a piacot szennyes, fertőzött környezetben vagy ott engedélyezni, ahol állandóan nagy por van vagy ahol a tisztántartásról megfelelően gondoskodni nem lehet. Ellenőrizni kell, hogy az élelmiszerek kiszolgáltatására szolgáló csomagolópapírok, a különböző ízlelőkanalak tiszták illetőleg használat után tisztíthatók legyenek. A cukor, kenyér és süteményfélék olyan módon legyenek letakarva, hogy szennyeződésüket vagy legyeketől való belepésüket mindenképen megakadályozzuk. Azokat az élelmiszereket, amelyek erősebb szagúak (pl. halak), a többiektől elkülönített helyen kell árusítani. Külön kell árusítani a húsféléket is. Zöldségárusítás is a piac elkülönített részén történjék. Nagy gondot kell fordítani ezenkívül a gombafélék és a gyümölcs árusítására, nehogy éretlen vagy romlott gyümölcs vagy pedig mérgesgomba kerüljön elárusításra. Különösen fontos a romlékony tápsze-

rek piaci vizsgálata amelyre a belügyminiszter a 86.928/1910. B. M. körrendeletben külön is felhívta a törvényhatóságok figyelmét.

Feltétlenül meg kell követelni, hogy az árusítók maguk is egészségesek és tiszták legyenek. Undortkeltő, fertőző betegségben ne szenvedjenek és bacillushordozók vagy bacillus-gazdák ne árusíthassanak. Olyan községek területén, ahol járvány van, a piaci árusítást lehetőleg meg kell tiltani. Erre vonatkozólag szintén a piacsabályrendeletnek kell intézkedéseket tartalmaznia.

A hatóságnak, de a hatósági orvosnak is elsőrendű feladata az élelmiszerek, élvezeti cikkek és italok forgalmával kapcsolatban a piacok megfelelő ellenőrzése. Az 1908:XXXVIII. tc. 2. §-ának a) pontjában foglalt rendelkezések betartására a községeknek is állandóan, de főleg a melegebb évszakban nagy szigorral és éberséggel kell ügyelniük és ott, ahol a község vagy a város nagy terjedelme miatt a hatósági orvos az állandó ellenőrzésben többé-kevésbé gátolva van, megfelelő piacellenőrökkel illetőleg élelmiszer-ellenőrökkel (egészségőrökkel) kell az állandó vizsgálatot végeztetniük. Egyébként az egyes élelmiszerek piaci árusítására vonatkozó különös tudnivalókat azokkal kapcsolatban a megfelelő pontok alatt ismertettük.

A vásárokra vonatkozó tudnivalókat a 36. pont foglalja magában.

15. Az élelmiszerül szolgáló mezőgazdasági termények, termékek és cikkek forgalmának ellenőrzése a hamisítások megakadályozása szempontjából, figyelemmel a közegészségügyi érdekekre. A hamis név és hamis cím fogalma. A mintavételek módja.

A törvényhozás a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló 1895:XLVI. törvénycikket a mezőgazdasági termelés és kereskedelem, továbbá a termelő- és a fogyasztóközönség együttes érdekeinek védelme céljából alkotta meg. Minthogy azonban e termé-

nyek, termékek és cikkek (e pontban ezeket összefoglaló név alatt ezután „áru“-nak nevezzük) hamisításának közegészségi vonatkozása is van és mert e törvény hatálya kiterjed olyan árukra is, amelyek főleg emberi táplálkozásra szolgálnak, ezért ez a törvény közegészségügyi szempontból is nagy-jelentőségű. Emberi táplálkozásra szolgáló ilyen áruk: a tej és tejtermékek (tejszín, vaj, sűrített tej, tejfel, túró); állati és növényi zsírok és olajneműek; gabonafélék és ezek őrleményei (liszt és lisztfélék), a lisztből készült tésztaeműek, kenyérfélék, szárított tészák; méz és paprika. A törvény egyfelől hatósági ellenőrzés alá helyezi ez áruk közforgalmát, másfelől szigorúan tiltja ezeknek hamisítását, hamisított áruk forgalombahozatalát, valamint a szóbanlevő áruk hamisítására alkalmas anyagoknak hirdetését vagy ilyen célra való forgalombahozatalát is. Az erre vonatkozó részletes rendelkezéseket törvény végrehajtási utasítását képező 38.286/1896. F. M. rendelet foglalja magában.

A közforgalomba hozott illetőleg kínált vagy iparszerű árusítás céljára előállított mezőgazdasági termények, termékek és cikkek — fenti rendelet értelmében — hamisítottaknak tekinthetők:

a) ha azok nem az illető termények, termékek és cikkek eredetének és természetének megfelelőek, hanem idegen anyagból bárminő úton vagy módon előállított utánzatok;

b) ha azokat idegen anyagok segélyével vagy ezek nélkül, terjedelem vagy súlyszaporítás céljából illetőleg eredetük, összetételük, minőségük vagy használhatóságuk tekintetében való megtévesztésre alkalmas módon megváltoztatták vagy kikészítették;

c) ha ezeket a terményeket, termékeket vagy anyagokat súly- vagy terjedelemszaporítás illetőleg rossz vagy gyengébb minőség elpalástolása céljából idegen anyagokkal vegyítik, illetőleg azok idegen vagy egyéb káros anyagokat az esetleg megengedett mennyiségen felül tartalmaznak;

d) ha azok eredet, minőség, összetétel vagy származás tekintetében való megtévesztés, súly- vagy terjedelemszaporítás céljából vagy más hasonló, de csekélyebb használati értékkel bíró vagy értéktelen vagy megromlott anyagokkal

kevertek, illetőleg idegen anyagot a megengedett mennyiségén felül tartalmazznak;

e) ha csekélyebb értékkel bírnak, mint ami a megjelölt használati érték, amellyel kínáltatnak illetőleg forgalomba hozatnak, ha erről a vevő előzetesen tudomással nem bírt vagy ezt nyilvánvalóan fel nem ismerhette;

f) ha azok megromlottak vagy használati értékükben megfogyatkoztak, s azokat e minőségükben a megtévesztésre alkalmas elnevezés vagy megjelölés alatt hozták forgalomba;

g) ha a kereskedelemben és a közforgalomban általánosan elfogadott és használt elnevezés és megjelölés alatt az azzal könnyen összetéveszthető vagy kevésbé ismert anyagokat árulnak illetőleg hoznak forgalomba és bár nincsenek hamisítva, de megtévesztésre alkalmasak és arra a célra, melyre elnevezés vagy megjelölés szerint árultatnak, csekélyebb használati értékkel bírnak.

Bár nem hamisítottak, de egyébként ugyanilyen elbírálás alá esnek azok az anyagok is, amelyeket *h a m i s n é v* vagy *h a m i s* cím alatt hoznak forgalomba. Hamis név: az, amely az áru minősége vagy alkatrészei illetőleg eredete vagy származása szerint — ha ehhez valamely minőség fűződik — nem felel meg annak az elnevezésnek, amely alatt az árut forgalomba hozták (pl. a közönséges kukoricaolajat valaki olivaolaj gyanánt, vagy a közönséges hegyi bort tokaji bor gyanánt adja el). Hamis cím: az a megjelölés, amely az árut más termelőnek vagy gyárosnak neve alatt hozza forgalomba, mint aki azt termelte vagy előállította.

Látjuk tehát, hogy általában hamisítás: e törvény alá helyezett áruknak minden utánzása vagy oly megváltoztatása, amely a fogyasztóközönséget az áru eredete, származása, minősége vagy összetétele tekintetében tévedésbe ejtheti. A szoros értelemben vett hamisításon kívül tiltja a törvény a már hamisított anyagok forgalombahozatalát, az eredetnek és a származásnak meg nem felelő elnevezések használatát és végre a hatóságok és ezek közegei ellenőrzésének és mintavételének bárminemű akadályozását. Ezeknek az áruknak ellenőrzése mind az illetékes m. kir. vegykísérleti illetőleg törvényhatósági vegyvizsgáló állomás szakközegeinek közre-

működésével, mind pedig — olyan áruknál, amelyek élelmiszerül szolgálnak — a tisztí orvosok által történik.

Az 1895:XLVI. törvénycikk értelmében ez áruk közforgalmának felügyeletére illetékes hatóságok: Elsőfokon kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városokban a polgármester, törvényhatósági jogú városokban az elsőfokú közigazgatási teendőkkel megbízott tisztviselő, Budapesten a kerületi előljáró. Másodfokon illetékes a törvényhatóság első tisztviselője, harmadfokon a földművelésügyi miniszter. Az ellenőrzést az ú. n. ellenőrzési szemléken fogantatosítják, ahol a mintavételeket is végzik. Azokra az árúkra vonatkozólag, amelyek élelmiszerül (tápszerül) is használhatók, szakközgeként vagy a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomás szakközgei vagy a tisztí orvos jár el. Ha a községek egészségrendőri teendőinek végzése közben a városi, községi (kör) orvosok vagy a községi előljárók azt tapasztalják vagy alaposan gyanítják, hogy ezek az árúk hamisítva vannak — még ha azok az emberi egészségre ártalmasnak nem tekinthetők is — kötelesek az elsőfokú közigazgatási hatósághoz azonnal jelentést tenni.

Joguk van tehát mind a hatóságoknak, mind a tisztí orvosoknak arra, hogy azokon a helyeken illetőleg olyan helyiségekben, ahol ilyen tápszerül (élelmiszerül) használt mezőgazdasági árukat előállítanak vagy árusítanak vagy ezek hamisítására alkalmas anyagokat raktároznak, a szokásos üzleti órákban vagy abban az időben, mikor a helyiségek a forgalom számára nyitva vannak, törvényszerinti ellenőrzés céljából szemlét tartsanak. Joguk van e készletekből vagy anyagokból ugyanakkor, úgyszintén a piacokon, vásárokon vagy más nyilvános helyeken, ahol ilyen árút kínálnak vagy árusítanak, ezekből szabad választás szerint mintát venni. A szakértői (vegyi vagy górcsővi) vizsgálat céljára két megbízható, egyenlő átlagmintát kell venni és amennyiben az illető fél kívánja, annak is egy-egy — kívánatra — több hasonló mintát (ú. n. ellenmintát) kell átadni. A megfelelő módon vett mintát mind az ellenőrző közegnek, mind lehetőleg az árú tulajdonosának pecsétjével úgy kell lezárni, hogy tartalmához a pecsét megsértése nélkül hozzá ne lehessen jutni. Hogy az egyes árúkból hogyan és mennyi mintát kell venni, azok ismertetésénél fogjuk előadni.

Azokban az üzletekben, amelyek ilyen árúk árusításával iparszerűen foglalkoznak, időnként váratlan ellenőrzési szemléket kell tartani még akkor is, ha erre különösebb ok vagy gyanú fenn nem forog. Vigyázni kell azonban a szemléknél, hogy a mintavétel az üzletmenetet ne zavarja és az eladót felesleges zaklatásnak vagy feltűnésnek ne tegye ki. A mintákért — tulajdonosuknak kívánatára — ha a vizsgálat alapján a kihágási eljárásnak nincs jogalapja, az eljáró elsőfokú hatóság által a forgalmi árnak megfelelően megállapítandó és a törvényhatóság házipénztárából a földművelésügyi tárca terhére előlegezendő kárpótlást kell adni.

A szemléről mindig rövid leletjegyzőkönyvet kell felvenni, amelyben a mintavétel idejét, helyét és a készlettulajdonos és a forgalombahozó nevét és lakhelyét, a mintavétel módját, a készlet mennyiségét, az árú elnevezését (jelzését), a tartály (esomagolási burkolat) nemét, nyitott vagy zárolt állapotát, a minták számát, fajtát és mennyiségét, megállapítandó értéküket és azt a körülményt, hogy azokért a tulajdonos igényel-e kártalanítást vagy sem, fel kell sorolni. Tejből való mintavétel esetében azt is fel kell jegyezni, hogy azt a termelő vagy a tejgyűjtő, a tejellátó vállalat vagy a közvetítő tejárus hozta forgalomba és hogy a tej egy, két vagy több tehéntől származik-e? Ha az ellenőrzési szemle alkalmával gyanú támad, hogy az anyag hamisított és esetleg megtörténhetik, hogy az eladó azt megsemmisíti, a készlet pontos mennyiségének, súlyának és fajtájának jegyzőkönyvi megállapítása után lefoglalható és zár alá helyezhető.

A tiszti orvosokon kívül a vegykísérleti állomások is — a hatósági közegek közbenjöttével — ellenőrző szemléket tarthatnak és mintákat vehetnek. Az ellenőrzési szemléken vett mintákat az illetékes vegykísérleti illetőleg vegyvizsgáló állomáshoz kell beküldeni. Ha az intézet megállapította, hogy az árú hamisított vagy törvénybe ütköző szabálytalanság merült fel, a hatóságot erről hivatalból értesíti, ennek pedig a kihágási eljárást meg kell indítania. A kihágási eljárás alapjául csak olyan árúk szolgálhatnak, amelyekből a minták a mintavételi szabályok pontos betartásával vétettek. A rendelet egyébként módot nyújt arra, hogy bizonyos hatósági ellenőrzés mellett vagy két nem érdekelt és kifogástalan tanú jelenlété-

ben magánfelek is szabályszerű mintát vehessenek. (R. 13. §. Hiteles magánminta). A hatóság a hivatalos használatra vett minták egyikét hivatalos őrizetbe veszi, a másikat pedig gondosan csomagolva jegyzék kíséretében szakvélemény megadása végett beküldi a vizsgáló állomáshoz. A kísérő jegyzéknek tartalmaznia kell a hatóság nevét, amely a mintát vette és vizsgálatra beküldötte, továbbá a mintavétel napját és helyét, a minta számát, a mintát vevő nevét és pecsétlenyomatát, úgyszintén a vizsgálandónak talált készlet (zsákok, tartályok, stb.) egész mennyiségét és ama zsákok (csomagok) számát, amelyekből a minta vétetett, valamint az illető árú használati értékére vonatkozó adatokat, végül a helyi szemlénél esetleg észlelt gyanús ténykörülmények rövid megemlítését. Az árút a kihágási eljárás során el kell kobozni, ha az hamisítottnak találtatott. A hamisításra alkalmas anyagok forgalombahozatala miatt indított kihágási eljárás esetében, ha a hamisítás céljára hirdetett vagy forgalomba hozott cikk másra, mint hamisításra nem alkalmas, megsemmisítését minden esetben el kell rendelni. Egyébként a hamisítványok megsemmisítése tekintetében a végrehajtási rendelet külön intézkedik. A vegykísérleti állomás véleményével szemben a tiszti orvos más véleményt nem adhat, azonban jogában áll a hatóságnak, amennyiben a szakvéleménnyel nem ért egyet, azt a földművelésügyi miniszterhez felterjeszteni, aki azt az Állandó Felülbíráló Tanácsnak szakszempontról felülbírálás végett kiadja. A hatóság megkeresésére a vegykísérleti állomás pontosabb mintavétel végett saját közegeit is kiküldheti vagy az állomás maga is kezdeményezheti az ellenőrző mintavételt.

Közegészségügyi szempontból szakvéleményt adni az 1895:XLVI. törvénycikk alapján vett és a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomás által megvizsgált mintákra vonatkozóan is a terület szerint illetékes tiszti orvos hivatott. Ha ilyen eset merül fel, a vizsgáló állomásnak a vizsgált mintára vonatkozó vizsgálati adatokat tartalmazó vegyelemzési bizonylatát az eljáró elsőfokú közigazgatási hatóság — közegészségügyi szakvélemény adása végett — az illetékes tiszti orvosnak küldi meg.

Ha ezeknek az árúknak hamisítása az ember egészségére

veszélyes vagy ártalmas, az 1878:V. törvénycikk, illetőleg az 1876:XIV. törvénycikk büntető rendelkezései alapján bírálendő el.

16. Az élelmiszerek és italok eltartásához és árusításához szükséges edények, tartályok és egyéb cikkek egészségügyi kellékei és hatósági ellenőrzése. A horgany- és ólomtartalmú edények használatának szabályozása az élelmiszerek és italok árusításánál.

Az élelmiszerek forgalmával kapcsolatban nagy gondot kell fordítani arra, hogy a tápszereknek és élvezeti cikkeknek, valamint az italoknak előállítására, eltartására és elárúsítására szolgáló evő-, ivó- és főzőedények, általában az emberi szervezettel közvetlenül érintkezésbe jövő tárgyak ne tartalmazzanak olyan anyagot, amely az egészségre bármi tekintetben is ártalmat jelenthetne.

Ezért a 34.652/1889. B. M. körrendelet értelmében tilos az evő-, ivó- és főzőedények készítéséhez ólmot vagy olyan fémöntvényt használni, amely 100 súlyrészben 10 súlyrésznél több ólmot tartalmaz. Ép így edények összeforrasztásához sem szabad olyan fémöntvényt alkalmazni, amelynek 100 súlyrészében 10 súlyrészénél több ólom van.

Bor- és sörszívó- vagy felnyomó készülékekhez és szén-savtartalmú italok eltartásához, szifonok előállításához tisztán ólmot felhasználni szintén tilos és e célra csakis oly fémöntvényt szabad használni, amely 100 súlyrészben legfeljebb 1 súlyrész ólmot tartalmaz. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik olyan vízvezetéki csövekre, amelyek — szerkezetüknél fogva — használatuktól kezdve vízzel állandóan telve vannak. Evő-, ivó- és főzőedények ónozásához is csak olyan fémöntvény használható, amelynek 100 súlyrészében 1 súlyrészénél több ólom nincs. Ételek, italok, élvezeti szerek készítésére, elárúsítására, csomagolására vagy elszállítására szintén csakis oly edényeket vagy fémlemezeket szabad használni, amelyek a fentebb említett feltételeknek megfelelnek. Nagyobb ólomtartalmú anyagok az edények elzárására, ille-

tőleg lezárt edények borítására vagy kupakolására is csak akkor használhatók, ha azok az edények tartalmával érintkezésbe semmiképpen sem kerülnek. De az emberi szervezettel közvetlen érintkezésbe jövő bármely egyéb tárgynál is csupán oly fémöntvény használata van megengedve, amely-nél 100 súlyrészben legfeljebb 1 súlyrész ólom van.

Tilos evő-, ivó- vagy főzőedényeket oly mázzal bevonni, amely 100 súlyrészben 4 súlyrész ecetsavat tartalmazó ecettel főzve, félóra múlva az ecetet ólomtartalmúvá teszi. Az ily mázzal bevont edények ételek, italok és élvezeti szerek készítésére, eltartására, csomagolására és elárúsítására nem használhatók.

Nem szabad használni ételek vagy élvezeti szerek készítésére oly malomköveket, amelyeknek őrlőfelülete ólommal vagy ólomtartalmú anyaggal van kitöltve. Tilos továbbá ólom- vagy cinktartalmú kaucsukból készíteni a szoptatóüvegek szopókáját, a csecsbimbófedőket, az ivóedényeket, a bor- vagy sörvezetékeket, a játékszereket és általában oly tárgyakat, amelyek az emberi szervezettel közvetlen érintkezésbe jöhetnek. Nem szabad végül ilyen anyagot edények elzárására, valamint ételek, italok, tápszerek és élvezeti szerek eltartására vagy elárúsítására felhasználni, általában ilyen szereket eladásra vagy üzletben készen tartani.

Amennyiben valaki e rendelkezéseket megszegi, ellene az 1879:XL. tc. 107. §-a alapján kihágási eljárást kell indítani. Ilyen tárgyak lefoglalása, elkobzása és megsemmisítése a 31.026/1876. B. M. rendeletben foglaltak szerint történik (lásd a 13. pontot).

A hatósági orvosok feladata ügyelni, hogy a nyilvános helyek, korcsmák, borházak, konyhák, kifőzések vagy penziók konyháiban rézszitákat ne használjanak; erről az 55.284/1892. B. M. körrendelet intézkedik. Ilyen sziták használata esetén is a 31.026/1876. B. M. rendelet alapján kell eljárni és el kell rendelni, hogy ezek helyett a teljesen ártalmatlan szőrszitákat használják. A sárgaréz ugyanis 24—30% cinkből és megfelelő mennyiségű vörösrézből áll, ezt pedig a hígított savak feloldják, illetőleg savak vagy sók oldatai levegő jelenlétében megtámadják és ennek következtében mérgező cink- és rézvegyületek keletkeznek. Minthogy pedig tápszereink

nagy része híg savakat és sókat tartalmaz, ha ezeket ily szitán szűrik át, az ételek cinkkel és rézzel fertőződhetnek, ami a fogyasztóknál mérgezést okozhat.

A 16.612/1923. N. M. M. rendelet (Atzél-Chyzer V. kötet 409. oldal) megtiltja olyan bádogdobozok használatát, amelyek cinkkel bevont (horganyzott) vaslemezekből készülnek, miután a cinkréteg — főleg ha a levegő oxigénje és szénsavja átalakítja — a vaslemezről igen könnyen leválik és a dobozban levő élelmiszerrel összekeveredve mérgezést okozhat. Ezért az idézett rendelet elrendeli, hogy élelmiszerek csomagolására használatos bádogdobozokat csakis tiszta (ólommen-tes), legfeljebb 1% ólmot tartalmazó ónnal bevont fehér bádogból szabad készíteni. Nem szabad cinkkel bevont edényeket sem használni, ha azok élelmiszerek, tejtermékek, gyümölcsíz, gyümölcs- és főzőkonzervek stb. eltartására vagy készítésére szolgálnak.

A 16.602/1934. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) a mértékekről, ezek használatáról és ellenőrzéséről szóló 1907. évi V. törvénycikk 17. §-a alapján az ónozás nélkül készült folyadékmértékekről és a száraz anyagok mérésére szolgáló ónozás nélkül készült, hitelesített ürmértékek anyagáról a következőket rendeli: Folyadékmértékek csak akkor hitelesíthetők, ha azoknak anyaga nikkel, zománcozott vas, üveg vagy alumínium, amelyeknek használatát a törvényes rendelkezések megengedik. Száraz anyagok mérésére szolgáló hitelesíthető ürmértékek pedig csak akkor használhatók, ha azok anyaga keményfa és alumínium, amelyeknek ónozás nélküli használatát az idevonatkozó törvényes rendelkezések megengedték. Használhatók, illetőleg hitelesíthetők más olyan anyagból készült mértékek is, amelyeknek használatára a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter a belügyminiszter meghallgatása után engedélyt adott, erre nézve azonban a belügyminiszter állásfoglalása előtt az Országos Közegészségügyi Tanács véleményét is meg kell hallgatni. Ez a rendelkezés is azt a célt szolgálja, hogy ne kerülhessenek forgalomba olyan ürmértékek, amelyek közegészségügyi ártalmat okozhatnak.

Az ilyen tárgyakra vonatkozó vizsgálatokat a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások teljesítik, de büntető eljárás

megindításához szakvéleményadásra — a vegykísérleti (vegyszervi) állomások laboratóriumi vizsgálati adatainak alapján — a tiszti orvos illetékes.

17. Az élelmiszerek és italok mesterséges festése. A mérgező festékek használatának tilalma általában.

Festéknek az élelmi-vagy élvezeti szerek és némely szükségleti tárgyak készítése céljából való használatára és ilyen élelmiszerek és szükségleti tárgyak forgalombahozatalára a belügyminiszternek a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg kiadott 35.556/1905. B. M. körrendeletében foglaltak az irányadók. Ennek értelmében eladásra szánt élelmi és élvezeti szereket egészségre ártalmas festékekkel festeni és ilyen állapotban eladni vagy árubabocsátani nem szabad. Ezek az ártalmas festékanyagok a következők: aurantia (császársárga), korallinsárga (aurin), korallinvörös (paeonin), dinitro-krezolok és fémmel való összeköttetések, (Viktóriasárga, sáfránypótlék), gumigutti, Martinsárga, orange II. (tropaeolin 2.), pikrinsav (trinitrophenol), annak bármely összeköttetése; továbbá a magukban véve ártalmatlan szerves festőanyagok oxálsavas sói; végül általában mindazok a szerves és ásványi festőanyagok, amelyek antimont, arzént, báriumot, kadmiumot, horganyt, ólmot, ónt, rezet, urániumot, cinket olyan mennyiségben tartalmaznak, amely a szokásban levő előállítási módok mellett elkerülhetetlen szennyeződés mértékét meghaladja.

Ilyen megítélés alá esik: 1. ha 5 gr. festőanyag (száraz állapotban vagy tészta-alakban, illetőleg 5 gr. szárazanyag-nak megfelelő oldatban) a Marsch készülékben harminc perc alatt határozottan látható arzéntükröt ad; 2. ha 5 gr. festőanyag (száraz állapotban) többet tartalmaz, mint 2 milligramm higanyt, vagy 10 milligramm ólmot, illetőleg antimont, vagy több mint 20—20 milligramm báriumot, kadmiumot, krómot, ólmot, urániumot, cinket, avagy több mint 50 milligramm rezet.

Élelmiszerek és élvezeti cikkek festésére szánt ártalmat-

lan festékeket iparszerűen eladni vagy áruba bocsátani csak olyan zárt edényekben vagy burkolatokban szabad, amelyekben könnyen észrevehető jelzés azt mutatja, hogy a festék „élelmiszerek festésére“ való és hogy „nem ártalmas“, amelyeken továbbá a gyár saját jelzése, az elárúsító kereskedő neve és amennyiben festőanyagok keveréséről van szó, ennek összetétele szintén fel van tüntetve.

Nem szabad az eladásra szánt élelmi- és élvezeti szereket még ártalmatlan festékekkel sem úgy festeni, hogy a festék a vevőt az élelmi- vagy élvezeti szerek minőségére nézve megtéveszthesse és a szereknek romlottságát vagy az egészségre ártalmas voltát (pl. hús, kolbász festése esetében) vagy csekélyebb értékét (pl. vaj, kávé festése esetén) leplezhesse; ilyen szereket eladni vagy forgalombahozni tilos.

Nem szabad továbbá élelmi- vagy élvezeti szerek eltarására vagy csomagolására olyan anyagokból készült festett edényeket, burkolatokat vagy fedőket sem használni, amelyeket a fentebb felsorolt ártalmas festőanyagokként írtunk le. Kivétel: a bárium-szulfát, a baritfesték-lakkok (amelyekben vízben oldható báriumvegyület nincsen és amelyekből 6%-os ecetsavval félóráig való pállítás után sem lehet kivonni a báriumot), továbbá krómoxid, cinóber színfényfestékek (ón-, réz- vagy cinkfém-ből vagy ezek ötvözeiből), ónszulfid (ú. n. muszivarany).

Nem szabad bőr, haj, száj stb. tisztítására, ápolására vagy festésére szolgáló, ú. n. szépítő (kozmetikai) szerekhez sem ezeket az anyagokat használni. Kivétel: a bárium-szulfát, kadmium-szulfid, krómoxid, cinóber és ónoxid.

Nem szabad ezeket az anyagokat eladásra szánt játékok, képesítők, képeskönyvek, gyermekeknek való festékek és mesterséges karácsonyfák készítésére, illetőleg festésére sem használni. Kivételek az alábbi szerek: antimón-szulfid és kadmium-szulfid, mint a kaucsukanyag festőszerei (de azzal a feltétellel, hogy a kaucsukanyagból 10%-os borkősav oldattal legalább egy óráig való pállítás után antimón ne legyen kivonható); bárium-szulfát, baritfestéklakkok (amelyekben nincs vízben oldható báriumvegyület és amelyekből 6%-os ecetsavval félóráig való pállítás után nem vonható ki a bárium); krómoxid, cinóber (az utóbbi azzal a megszorítással, hogy

gyertyák festésére használni nem szabad); cínfestékek (ón, réz, cínfémből vagy ezek ötvözetéből); ólomkromát magában vagy ólomszulfáttal keverve (olaj- vagy firniszfestékekkel vagy pedig lakkal bevonva), ólomfehér, mint a viaszöntvény (Wachsguss) alkotórésze (amennyiben mennyisége az anyag 100 súlyrészében 1 súlyrésznel többet nem halad meg) és ólomoxid, mint a firnisz alkotórésze; vízben oldhatatlan cinkvegyületek lakkal bevonva vagy mint olaj- és firniszfestékek alkotórészei avagy mint a kaucsukanyag festőrészei azzal a feltétellel, hogy a kaucsukanyagból 10%-os esetsavval egy óráig való pállítás után cink ne legyen kivonható.

Gyermekeknek való festékeket megfelelő jelzéssel kell ellátni, így pl. „gyermeknek való“ vagy „nem ártalmas“, „nem mérges“. Különösen vonatkozik ez az iskolai apró gömbfestékekre. Ilyen jelzést azonban csak akkor szabad alkalmazni, ha az minden tekintetben megfelel a valóságnak.

Nem élvezeti célra szánt (pl. pecsét) ostya készítésére szintén nem szabad ártalmasnak jelzett festékeket használni. Kivétel: a bárium-szulfát, krómoxid és a cinóber.

Ruhaszövetek, függöny- vagy bútorszövetek, kárpitok, tapéták, szőnyegek, mesterséges virágok, levelek, gyümölcsök, álarcok, írószerek, lámpaernyők, gyertyák készítésére és hús-véti tojások festésére arzéntartalmú festékeket használni nem szabad. Nem vonatkozik ez a rendelkezés az arzéntartalmú pácoknak és rögzítőszereknek szövetek és kelmék festésére vagy nyomására való használatára. De az ilyen módon kezelt szöveteknek az előbb említett tárgyak készítésére való felhasználása tilos, ha az arzéntartalom a kész tárgy 100 cm²-ében 2 milligrammot meghalad. A testtel közvetlenül érintkező ruházati tárgyak (fehérmű, harisnya stb.) készítésére azonban arzéntartalmú pácokkal vagy rögzítőszerekkel készült szöveteket, fonalakat és kötött árukat egyáltalán nem szabad használni. Szövetek, fonalak, kötött vagy paszomány-áruk súlyosbítására vagy csínózására (appretálására) ólomvegyületek sem használhatók. Általában nem szabad ruházati tárgyak készítésére használni olyan szöveteket, amelyeknek 100 cm²-ében 15 milligrammnál több antimón van.

Lakóhelyiségek vagy üzlethelyiségek menyezete, padozata, falai, ajtóí, ablakai, zsalui, redőí, úgyszintén berende-

zési tárgyai (bútor, állvány stb.) mázolására arzéntartalmú enyv- és vízfestékeket használni tilos. Nem szabad tehát olyan árukat és tárgyakat iparszerűen készíteni vagy eladni, amelyek a fentebbi rendelkezésekbe ütköznek. Akik ezt a rendelkezést megszegik, amennyiben cselekményük nem büntett vagy vétség a rendelet értelmében kihágást követnek el és elzárással büntethetők.

Altalában, ha a hatósági orvosok valamely anyagot a legkisebb mértékben is gyanúsak találhatnak, feltétlenül mintát kell venni és azt az illetékes állami, illetőleg törvényhatósági vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomáshoz be kell küldeni. A tárgyat le kell foglalni addig, amíg a vegykísérleti állomás megállapítása megfelelő felvilágosítást nem ad. E tekintetben egyébként a hatósági orvosoknak a legnagyobb gondossággal kell eljárniuk, kétes esetekben inkább azt kell vélelmezniök, hogy a kérdéses tárgy vagy anyag az egészségre veszélyes, semhogy az esetleges mulasztásból egészségi ártalom származhassék.

18. A vágóhidak (vágóhelyek) létesítése és berendezése. A hatósági orvosok ezzel kapcsolatos teendői. A vágóhidak (vágóhelyek) ellenőrzése.

Az állategészségügyről szóló 1928:XIX. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. köt. 391. old.) értelmében a közfogyasztásra szánt szarvasmarhát, bivalyt, lovat, szamarat, öszvért, juhot, kecskét és sertést, továbbá a magánfogyasztásra szánt szarvasmarhát, bivalyt, lovat, szamarat és öszvért a levágás előtt élő állapotban, valamint a levágás után is egészségi szempontból meg kell vizsgálni. Az állatok levágása a vágóhidakon illetőleg a vágóhelyeken történik. A törvény értelmében a törvényhatósági és a megyei városok közvágóhidat létesíteni feltétlenül kötelesek, egyéb községek pedig csak akkor, ha a közvágóhíd létesítésére és üzemeltetésére szükséges összeg az ott vágott állatok után szedhető vágódíjak jövedelméből biztosítottak látszik. A törvényhatósági jogú és a megyei városok közvágóhidjukat szarvasmarhák, bivalyok,

juhok, kecskék és sertések vágására kötelesek berendezni. Egyéb községek azonban csak akkor kötelesek a sertéseket a közvágóhídon vágatni illetőleg sertésvágóhidat berendezni, ha a költségek a vágódíjakból előálló jövedelemből fedezhetőnek látszanak. Azok a községek, amelyek közvágóhidat létesíteni nem képesek, közvágóhelyet kötelesek felállítani a szarvasmarhák, bivalyok, juhok és kecskék vágására.

Vágóhid alatt állatok vágására berendezett, egy vagy több zárt helyiségből álló épületet vagy épüle cso portot értünk, vágóhely alatt pedig állatok vágására alkalmas, fedetlen vagy oszlopokon álló tetővel fedett és esetleg egy vagy több oldalról fallal is körülépített területet kell érteni. Míg tehát a vágóhid zárt épület vagy épüle cso port, addig a vágóhely — még tökéletesebb alakjában is — egy vagy több oldalról nyitott, ajtó- és ablak nélküli színszerű építmény. A vágóhid legkisebb helyiségének is legalább 4—5 m széles és 6 m hosszú alapterületűnek és a padlótól az oldalfalak felső széléig, illetőleg a menyezeti g számítva legalább 4 m magasnak kell lenni, a vágóhely pedig — ha nagy állatok (szarvasmarha, bibaly, ló) vágására szolgál — legalább 4 m széles és 4 m hosszú alapterületű legyen.

Hogy melyik község köteles közvágóhidat és melyik közvágóhelyet létesíteni, azt a vármegye alispánjának javaslatára a belügy- és pénzügyminiszterrel egyetértőleg a földművelésügyi miniszter állapítja meg. Egymáshoz közelfekvő községek — közös használat céljából — közös közvágóhid vagy közös közvágóhely létesítésére a törvényhatósági kisgyűlés jóváhagyásával szövetkezhetnek. A törvényhatósági és megyei városok, továbbá azok a községek, amelyek már közvágóhíddal vagy közvágóhellyel rendelkeznek, kötelesek lóközvágóhidat illetőleg lóközvágóhelyet is létesíteni, ha a helyi fogyasztás céljára levágott lovak, szamarak és öszvérek után szedhető vágódíjak jövedelméből a vágóhid vagy vágóhely létesíthető és fenntartható. Afelől, hogy melyik város vagy község köteles lóközvágóhidat vagy lóközvágóhelyet létesíteni és üzem bentartani, törvényhatósági jogú városokra nézve a polgármesternek, megyei városokra és községekre nézve pedig a vármegye alispánjának meghallgatásával illetőleg javaslatára a földművelésügyi miniszter, a belügy- és

pénzügyminiszterrel egyetértve határoz. Egymáshoz közel fekvő városok és községek közös lóközvágóhidat illetőleg lóközvágóhelyet is létesíthetnek. Olyan helyeken, ahol lóközvágóhid vagy lóközvágóhely nincsen, a szarvasmarhák vágására szolgáló közvágóhídon vagy közvágóhelyen lehet a lovakat, csikókat, szamarakat, öszvéreket, stb. levágni, ha ez üzemi okokból nem ütközik akadályba. A levágás azonban csak olyan időben történhetik, amikor ott másfajta állatokat nem vágnak.

Ahol közvágóhid vagy közvágóhely van, szarvasmarhát, borjút, bivalyt, juhot, bárányt, kecskét és gödölyét közfogyasztás céljára, de szarvasmarhát, borjút és bivalyt magánfogyasztásra is, csak a közvágóhídon vagy a közvágóhelyen szabad levágni. A közfogyasztásra szánt sertést és malacot is csak közvágóhídon illetőleg közvágóhelyen szabad levágni ott, ahol a közvágóhid vagy közvágóhely sertések vágására is be van rendezve. A törvény értelmében a földművelésügyi miniszter egyéb állatoknak közvágóhídi vágatását is elrendelheti.

Azokban a községekben, ahol közvágóhid vagy közvágóhely nincs és azok létesítésére a községek csekély anyagi erejüknél fogva nem is kötelezhetők, a helyi közfogyasztásra szánt állatok vágására alkalmas, ú. n. magánvágóhelyet a felek maguk tartoznak létesíteni és fenntartani. Ahol szarvasmarhák vágására közvágóhid vagy közvágóhely van, a lóhústermelő felek csak akkor kötelesek lovak vágására alkalmas magánvágóhelyet létesíteni és fenntartani, ha a közvágóhid vagy közvágóhely üzemi okokból lovak vágására nem használható.

Magánvágóhidat vagy magánvágóhelyet többen együtt is létesíthetnek.

A vágóhidakat az állatok vágására és feldolgozására alkalmas helyiségekkel kell felszerelni. Nagyobb vágóhidakon a gyomor és a belek mosására külön helyiségről kell gondoskodni, kisebb vágóhidakon azonban a levágásra szolgáló helyiségekben is lehet bélmosóhelyet berendezni. Nagyszabású közvágóhidakon megfelelő berendezéssel bakteriológiai laboratóriumot is kell létesíteni.

A közvágóhidak és a magánvágóhidak építésére, lénye-

gesebb átalakítására, kibővítésére vagy nagyobb szabású újabb felszerelésére és berendezésére vonatkozó terveket a Közszállítási Szabályzat-ban megszabott kiírás, közzététel illetőleg a vállalati szerződés megkötése előtt, egészségügyi és műszaki szempontból leendő felülbírálás végett a földművelésügyi miniszterhez kell felterjeszteni. A községek és a megyei városok a költségvetést a területileg illetékes államépítészeti hivatal ellenőrzési és jóváhagyási záradékával is ellátni kötelesek. Közvägöhelyek és magánvägöhelyek terveit ellenben (ideértve a baromfi üzletszerű vágására szolgáló magánvägöhelyek terveit is) az elsőfokú állategészségügyi hatóság bírálja el és hagyja jóvá.

A közvägöhidak és magánvägöhidak építésére az engedélyt a földművelésügyi miniszter adja meg. A közvägöhidakat és közvägöhelyeket megszüntetni is csak a földművelésügyi miniszter engedélyével lehet.

A községi közvägöhidak méretezése, építési módja és belső berendezése tekintetében a minimális követelményeket a földművelésügyi miniszter által kiadott, ú. n. normáltervek foglalják magukban. Ezekben a tervekben foglalt követelményeken alul sem köz-, sem magánvägöhídat építeni nem szabad. A vägöhidakra vonatkozó rendelkezéseket egyébként az állategészségügyi törvény 23—30. §-ai illetőleg a törvény végrehajtási utasítását képező 100.000/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 604. oldal) 74—81. §-ai foglalják magukban.

A közvägöhidakra, közvägöhelyekre, stb. vonatkozó tervek felterjesztése előtt mindig meg kell hallgatni a tiszti orvost, aki írásban közli véleményét arról, hogy a közvägöhídnak, közvägöhelynek, stb. a kijelölt helyen való létesítése nem esik-e közegészségügyi szempontból kifogás alá. Ezért a tiszti orvosoknak tisztában kell lenniök azokkal a közegészségügyi követelményekkel, amelyek az ilyen tervek elbírálásánál figyelembe veendők. Ezek a következők:

Közvägöhídat, magánvägöhídat vagy közvägöhelyet csak a község (város) házsorokkal beépített területén kívül, a legközelebbi lakóháztól legalább 15 m távolságra szabad létesíteni és azt oly kerítéssel kell körülvenni, hogy abba az állatok csak az e célra szolgáló kapun legyenek beszállíthatók.

Ha a község (város) bővizű folyóvíz mellett fekszik és nincsen csatornázva vagy a vágóhíd (vágóhely) a csatornahálózatba valamilyen okból nem kapcsolható be, a közbűgőhídat illetőleg közbűgőhelyet — ha ennek egyéb akadályja nincs — a községen alul a folyó víz mellett kell elhelyezni oly módon, hogy a szennyvíz és a vér — előzetes ülepités vagy derítés után — csatorna útján közvetlenül a folyóvízbe legyen vezethető. A folyóvíznek közvetlenül a vágóhídnál vagy azon alul lévő részét állatúsztatóul vagy itatóul használni nem szabad. Az építésügyi hatóság a közbűgőhídnak vagy közbűgőhelynek ilyen helyen való építése esetén a vízjogi és halászati törvényeknek a vizek fertőzésére vonatkozó határozatait betartani köteles. Nagyobbszabású közbűgőhíd helyét lehetőleg a község (város) olyan részén kell kijelölni, amely a vasúthoz közel fekszik. Magánvágóhelyek a hústermelő felek házánál vagy azok háza közelében is létesíthetők. Ez a rendelkezés a baromfi üzletszerű vágására szolgáló magánvágóhelyekre is vonatkozik. Magánvágóhidak létesítéséhez az építésügyi hatóság engedélyén felül az 1884:XVII. tc. 25. §-a értelmében iparhatósági telepengedély is szükséges. Vágóhidak és vágóhelyek falait, oszlopait és lehetőleg földemeit is vízálló, patkányok által át nem rágható, szilárd anyagból (égetett téglából, terméskőből, betonból), tűzbiztosan kell építeni. Az üzemi helyiségek (vágóhelyek) talaját könnyen lemosható (nem síkos, nem töredező) vízálló anyaggal, oldalfalait és oszlopait pedig a padlótól legalább 2 m magasságig szintén könnyen lemosható, egészen síma vízálló anyaggal kell burkolni. Az üzemi helyiségek (vágóhelyek) padlójában a helyiségek oldala mentén nyitott folyókákat kell készíteni és ezek felé a padlót eséssel kell ellátni, hogy azokon a szennyvíz lehetőleg gyorsan lefolyjék. A felszerelési és berendezési tárgyakat — a felhúzó gerenda, a bélfejtő asztalok lapja és a sertésforrázó teknő kivételével — vasból kell készíteni. A falakat, felszerelési és berendezési tárgyakat vérszínűre, vörösbarnára és általában sötét színűre festeni nem szabad. Az istállót a vágóhíd épületétől, a telepen lévő lakóépülettől, irodától, öltöző- és mosdóhelyiségtől különállóan kell építeni és jól szellőző, kellő világosságot nyújtó ablakokkal kell ellátni. Az istállók, karámok, aklok oldalfalai

és talaja szintén vízálló, könnyen mosható anyaggal látandók el. Ilyen anyagból kell készíteni a jászolt és az itatóvályút is. A vágóhídnak vagy vágóhelynek bővízü kútja vagy vízvezetéke legyen, mert az esetleg közelében lévő patak vagy folyó vizét a vágásokkal járó munkálatoknál a hús esetleges megfertőzése miatt használni nem szabad. A vágóhidak és vágóhelyek körül akkora helyet kell bekeríteni, hogy benne a melléképítmények (kút, trágyagödör, szennyvízakna) a vágóhíd épületétől vagy a vágóhelytől legalább 3 m távolságra, az esetleg szükséges egyéb épületek, lakóház, istállók, stb. pedig kellőképpen legyenek elhelyezhetők és ezenfelül a telepen járművel is akadálytalanul lehessen közlekedni. Ha a lóköz-vágóhidat az egyéb állatok vágására szolgáló közvágóhíddal egy telepen helyezik el, annak udvarát a telep többi részétől teljesen el kell különíteni. Magánvágóhelyekre a bekerítés kötelezettsége nem terjed ki, ezekenél csak az a fontos, hogy területük a szomszédságtól el legyen kerítve. Folyékony hulladékok (vér, öblítővíz) befogadására — ha azokat nem folyóvízbe vagy a község (város) csatornahálózatába vezetik vagy biológiai szennyvíztisztítót nem létesítenek — a vágóhíd vagy vágóhely telepén vízálló fenékkal és oldalfalakkal ellátott gyűjtőaknákat kell létesíteni és azt a földbe fektetett, zárt csatornavezeték útján a vágóhíd üzemi helyiségeivel illetőleg a vágóhellyel össze kell kötni. Gyomor- és béltartalom gyűjtésére pedig, ha nem bocsátják kellően felhígítva a szennyvízesatornába, szintén vízálló fenékkal és oldalfalakkal ellátott trágyagödröt kell a telepen létesíteni. A vágóhídon vagy vágóhelyen a fogyasztástól elvont húsok és szervek részére jól zárható és könnyen fertőtleníthető ládát kell készenlétben tartani. A vágóhidak üzemi helyiségének és a vágóhelyeknek tisztántartására nagy gond fordítandó. Minden olyan munkát, amely híg vagy félig híg anyagok felszabadulásával jár, csak a vágóhídon vagy a vágóhelyen szabad végezni. Bőröket, körmöket, szarvakat és beleket a vágóhelyiségben vagy a vágóhelyen raktározni, illetőleg e helyeken az ember élelmezésére szolgáló húson kívül egyebet tartani tilos. Bőröket a vágóhídon vagy vágóhelyeken szárítani nem szabad, ezeknek ideiglenes raktározása, azaz legfeljebb egy-két napon át való gyűjtése külön e célra szolgáló zárt helyiség-

ben történik. A kobzóládát (edényt) a vágás után 24 órán belül, a trágyagödröt pedig nyáron naponkint, télen hetenkint legalább kétszer ki kell üríteni és tartalmukat el kell szállítani. A vágás után a vágóhelyet és az ott lévő tárgyakat teljesen le kell tisztítani és megmosni, ha pedig fertőzőbetegségben szenvedő állatot vágtak le, az összes tárgyakat, a vágóhelyiség környékét és azonkívül az állattól származó minden hulladékot, trágyát és szennyvizet fertőtleníteni kell.

Vágóhídon vagy vágóhelyen a vágás alkalmával 14 évesnél fiatalabb gyermekeknek — a tanoncok kivételével — tartózkodni nem szabad.

A vágóhíd üzemi helyiségeiben és a hűtőben dohányozni és köpködni tilos.

Kutyát a vágóhídra bevinni nem szabad, tartani pedig csakis az állategészségügyi hatóság engedélyével a patkányok irtására lehet. Az üzemi idő alatt azonban a kutyát kötve kell tartani.

Mészárosok, hentesek és általában az állatok vágásánál, a hús feldolgozásánál és kimérésénél foglalatосkodó egyének a vágás illetőleg a feldolgozás és kimérés alkalmával világos, könnyen kimosható zubbonyt és kötényt kötelesek viselni. A vágásoknál közreműködő metszők ehelyett ugyanilyen színű könnyen mosható hosszú kabátot viselhetnek. A vágóhelyiségekben a megtisztított vágóeszközökön kívül más tárgyakat, főleg beszennyezett ruhadarabokat tartani nem szabad. Nagyobbforgalmú vágóhídon gondoskodni kell arról, hogy az ott foglalatосkodó egyéneknek a vágás tartama alatt nem használt ruháik elhelyezésére elegendő számú szekrény álljon rendelkezésre, a vágásra használt mosható ruhát pedig a vágás után a vágóhídról el kell vinni és minden alkalommal csakis kimosva szabad oda visszahozni. A vágóhídek tisztaságára és szagmentességére nagy gonddal kell ügyelni. Ezért azt sem szabad megengedni, hogy a bétisztítók a vágóhíd helyiségében akkor végezzék piszokkal és bűzzel kapcsolatos munkájukat, amikor a bőrből kifejtett és fel nem dolgozott hús még ott lóg. Nem szabad a hús megtörlésére szennyes törülőt, elszállítására pedig olyan szekeret vagy targoncát használni, amelyen a hús szennyeződik.

Kis- és nagyközségekben a közbűrhidaknak illetőleg közbűrhelyeknek az ellenőrzése általában a helyi állategészségügyi hatóságként szereplő községi bíró és községi (kör) jegyző feladatkörébe tartozik. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy az állategészségügyi hatóságok első- és másodfokon ugyanazok, mint akik a közegészségügyi hatósági teendőket végzik, a harmadfokú hatóság azonban a földművelésügyi miniszter.

A vágóhidak és vágóhelyek ellenőrzését közegészségügyi szempontból a községi (kör) és városi orvosok végzik, ezeket pedig e tekintetben a tiszti orvosok és tiszti főorvosok ellenőrzik.

Ha a közbűrhídon vagy közbűrhelyen közegészségügyi szempontból kifogások merülnek fel, a szakképviselési teendőket a tiszti orvosok látják el.

19. A hús és húskészítmények árusítása. A húsnak és a kolbászaruk töltelékének salétrommal pácolása. Műbél használata. A húsfeldolgozó és húsárusító helyiségek (üzemek) berendezése és ellenőrzése. A lóhúsmészárszékek és hatósági hússzékek árusítási köre és egészségügyi ellenőrzése. Baromfi, vad- és halhús árusítása. Az alkalomszerű húsárusítás. Kóserhús árusítása. Sertésszalámi árusítása.

A hús és húskészítmények előállítására és árusítására vonatkozó szabályokat — általánosságban — az állategészségügyről szóló 1928. évi XIX. törvénycikk végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. rendelet tartalmazza.

Emberi élelemre csak romlatlan, a vizsgálat során a közfogyasztásra feltétlenül alkalmasnak talált és ennek tanúsításául szabályszerűen lebélyegzett húst szabad forgalombahozni illetőleg árusítani. Ha a hús árusítója a húsban feldarabolás közben bármilyen rendellenességet talál, ezt a húsvizsgálónak azonnal jelenteni köteles. Borjúhús gyanánt rendszerint csak a nyolc naposnál nem fiatalabb és a két hónaposnál nem idősebb borjú húsa mérhető ki. Két hónapos kort meghaladó, de hat hónaposnál még nem idő-

sebb szarvasmarha húsa borjúhúsként csak akkor árusítható, ha az állatot kizárólag tejjel táplálták. A himlőnyirok termelésére használt borjúk húsa csak a többi hústól elkülönítve „oltott borjúhús“ elnevezés alatt mérhető ki. A szarvasmarhát két hónapos korától (elválasztásától) mindaddig, amíg teljes fejlettségét el nem éri (a nyugati fajtát két éves, a magyar fajtát pedig három éves korig), növendékmarhának kell tekinteni. Az ilyen korú marha húsat kizárólag mint növendékmarhahúst és csak „növendékmarhahús“ felirattal ellátott hússzékekben (sátrakban, bódékban) szabad árusítani. (Ez a rendelkezés a kóser növendékmarhahúsra is kiterjed). Ha azonban a növendékmarha — bár még nem érte el a két-három éves kort — annyira fejlett, hogy élő súlya 300 vagy vágósúlya 180 kg-nál nem alacsonyabb, húsa — mivel tápláló és élvezeti értéke a felnőtt marháéval egyenlő — marhahúsnak minősíthető és marhahúsként forgalombahozható.

Bivalyihúst (bivalyborjúhúst) csak „bivalyhús“ feliratú hússzékekben (bódében, sátorban) szabad kimérni. A növendékmarhahús és bivalyhús árusítása közös székekben (sátorban, bódében) is történhetik, de ebben az esetben a széket (sátrat, bódét) mindkét felirattal el kell látni. Ilyen székekben (sátorban, bódében) a növendékmarhahúson és bivalyhúson felül legfeljebb juh-, kecske- és sertéshúst szabad kimérni, de borjú és felnőtt marha húsat nem. Ha a növendékmarhahús vagy bivalyhús árusítására szolgáló székekben (sátorban, bódében) juh-, kecske- vagy sertéshúst is árusítanak, az egyes húsféleségek feltüntetésére az illető székekben (sátorban, bódében) elhelyezett táblákon a „növendékmarha“ illetőleg „bivalyhús“ felírást a többi húsféleségek nevét jelző betűknél legalább felénnyel nagyobb betűkkel kell kiírni. Növendékmarha- és bivalyhús a felnőtt marha húsanak és a borjúhúsnak árusítására szolgáló mészárszék megfelelően elválasztott és külön bejáróval ellátott helyiségeiben is kimérhető, ha az így elhelyezett növendékmarha- illetőleg bivalyhússzéket a helyi állategészségügyi hatóság a visszaélések megelőzése szempontjából ellenőrizni képes. Kis községekben, ahol a mészáros egyidőben csak egy marhát vág és amelyeknek külön és helybenlakó húsvizsgálójuk van, a

növendékmарha- és bivalyhús — megfelelő felírás mellett — a rendes mészárszékekben is árusítható akkor, amikor abban marha- vagy borjúhús nincsen. Máskülönben növendékmарha-illetőleg bivalyhússzék hiányában a növendékmарha- és bivalyhús is rendszerint csak a hatósági hússzékből mérhető.

A kimért húst csak írástól, nyomtatástól és egészségre ártalmas anyagtól mentes, használatlan és tiszta papirosba szabad csomagolni. Fűszerüzletben friss húst árusítani tilos. Ezt a rendelkezést az teszi megokolttá, hogy a fűszerüzlet levegője telítve van a különféle fűszerek és háztartási cikkek szagával, a friss hús pedig könnyen magába veszi az illó anyagokat és ennek következtében élvezeti értéke annyira csökkenhet, hogy fogyasztásra alkalmatlanná válik.

A friss hússal való házalás tilos.

A földművelésügyi miniszter 97.354/1933. F. M. körrendelete (Atzél—Chyzer VII. kötet 854. oldal) megengedte, hogy az illetékes elsőfokú állategészségügyi hatóság helyszíni szemle alapján — azonban mindenkor csak egy és ugyanannak a személynek (jogi személynek) — a friss hús árusítását kivételesen fűszerüzletben is engedélyezheti, ha a hús árusítására szolgáló helyiség erre alkalmas, elég nagy, jól szellőztethető, az elválasztás tökéletes és a berendezés megfelelő. Az ilyen fűszerüzletet a padlótól a mennyezetig érő válaszfallal résmentesen ketté kell osztani és ha az ekként keletkezett két helyiség egyikében nem lehetne az utcáról vagy a kapu alól külön bejáróajtót létesíteni, a válaszfalba jól záró és állandóan becsukva tartandó összekötő csapóajtót kell alkalmazni, hogy ezen át közlekedhessen a vevőközönség az elkülönített üzletrészbe. Még ilyenkor is megtörténhetik ugyan, hogy a két üzlethelyiség levegője kicserélődik, de ha a húsárusításra használt rész az utcára vagy az udvarra jól szellőztethető, abban a fűszerárak és a háztartási cikkek szaga nem olyan erős, hogy az ott elhelyezett friss hús használati értékére hátrányos legyen. Az engedélyezésnél azonban az állategészségügyi hatóság köteles kikötni, hogy a húskiméréssel foglalkozó egyén a fűszerüzletrészben sem kiszolgálást, sem egyéb munkát nem végezhet és viszont. A fűszerüzlet-rész húsárusítása céljára albérletbe nem adható.

Közfogyasztásra szánt húskészítménnyé (pácolt és fűs-

tölt hús- és kolbásszá, stb.) csak olyan húst szabad feldolgozni, amelyet a húsvizsgálat során fogyasztásra feltétlenül alkalmasnak találtak, szabályszerűen lebélyegeztek és amely nem romlott. A húst csak olyan helyiségben szabad feldolgozni, amelyet az elsőfokú állategészségügyi hatóság helyszíni szemle után erre alkalmasnak talált. Ivarszerveket és egyéb hulladékokat közfogyasztásra szánt húskészítmények előállítására felhasználni nem szabad, úgyszintén nem szabad erre a célra olyan anyagokat felhasználni vagy olyan eljárásokat alkalmazni, amelyek az árút az ember egészségére ártalmassá tehetik. Húskészítmények előállítására szolgáló anyagoknak (víz, só, fűszer, belek) tisztáknak és jóminőségűeknek kell lenniök. Eladatlanul visszamaradt kolbászféléket és készítményeket újból feldolgozni illetőleg friss kolbásztöltelékhez hozzákeverni, valamint kolbásztöltelékül vagdalt vagy megőrölt zsigereket (hasnyálmirigyet, gyomrot vagy tőgyet) felhasználni tilos. Vendéglőkben és korcsmákban is csak a fenti követelményeknek megfelelő húskészítményeket szabad árusítani. Különösen vigyázni kell a hús ellenőrzésével kapcsolatban az ú. n. darálthús raktárontartására és árusítására. Lehetőleg oda kell hatni — mint ez a székesfővárosban meg is van — hogy ilyen darálthúst raktárontartani ne legyen szabad; ezt szabályrendeletileg el kell tiltani. Ez ugyanis módot ad arra, hogy másod- és harmadrendű húsoknak, sőt nem hús- és kolbász-éknak a vagdálékba bekeverése által a vásárlóközönséget megtévezzék.

Nem kifogásolható egészségügyi szempontból ha a hús- és kolbászárak pácolására és színének élénkítésére 1 kg húsban legfeljebb 2000 milligramm (= 2 gr) salétrom van, mert ezt a mennyiséget az ember egészségére ártalmatlannak vélelmezzük. Minthogy azonban az ezt meghaladó mennyiségű salétrom az egészségre ártalmas és mint táplálkozási szempontból értéktelen idegenanyag az árú súlyát is szaporítja, ezért fenti mennyiségnél többet használni tilos (5.528/1933. B. M. kih. ítélet — Atzél—Chyzer VII. kötet 780. oldal). Húskészítményeknek, de különösen vörös kolbászárúknak készítésénél egyes mészárosok és hentesek a töltelékanyagot kátrányfestékekkel megfestik vagy a kész kolbászárút festett vízben kifőzik, hogy ezáltal az árú szín és minőség tekintetében

előnyösebbnek illetőleg több napi állás után is frissnek lássék. Ez az eljárás azonban — még ha a használt festék egyébként ártalmatlan is — alkalmas arra, hogy a vevőt a hús- és kolbászfélék minőségére nézve megtévevessze és az árú romlottságát vagy az egészségre ártalmas voltát leplezze. Ezért a kereskedelmi miniszter 97.646/1927. K. M. körrendeletében (Atzél—Chyzer VI. kötet 314. oldal) nyomatékosan figyelmeztet arra, hogy ez az eljárás beleütközik a 35.556/1905. B. M. rendelet 4. §-ába, amely élelmi- és élvezeti szerek festését megtiltja.

Keményítő- és lisztféléknek kolbásztöltelékek készítésénél való felhasználásánál 2.2% keményítő az Országos Közegészségügyi Tanács megállapítása szerint még nem tekinthető olyan mennyiségnek, amely a kérdéses húskészítmény megengedhető keményítőtartalmát meghaladná és ezzel súlyának illetőleg térfogatának növelését, a közönség tévedésbe ejtését és megkárosítását célozná (47.331/1928. N. M. M. kih. ítélet—Atzél—Chyzer VI. kötet 728. oldal).

Hús- és kolbászkonzerváló, nagyrészt kénből álló szereknek, pl. a „Vapor“ nevű készítménynek behozatalát, forgalombahozatalát és árúbabocsátását 32.953/1913. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 19. oldal) eltiltotta.

A 147.040/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 762. oldal) a kolbászfélék előállításához papirosból és egyéb anyagokból készített műbél használatát megengedi, de a műbélnek világos színűnek kell lennie és az egészségre ártalmas anyagot nem szabad tartalmaznia. Aki papirosból vagy egyéb műhártyából készült műbélbe töltött kolbászfélét közvetlenül a fogyasztóközönség részére árusít, ezt az árút üzletében a természetes bélbe töltött árútól elkülönítve köteles tartani és azon a helyen, ahol a műbélbe töltött árút tartja „papirosból (műhártyából, cellofánból) készült műbélbe töltött kolbászárú“ jelzéssel figyelmeztető táblát köteles elhelyezni. Az iparügyi miniszter 17.485/1937. Ip. M. rendeletével (Atzél—Chyzer VIII. kötet) ezt a rendelkezést úgy módosította, hogy az azokra a kolbászfélékre, amelyeket a közönség héjukból megszabadítva és hideg állapotban szokott fogyasztani, nem vonatkozik. Ehhez képest az ily kolbászféléket az idézett rendeletszakaszban előírt és a természetes

bélbe töltött áruktól elkülönítés és figyelmeztető táblával való jelzés nélkül is szabad a közönség részére árusítani. Ilyenkor azonban az árú burkolatán 10 cm-es távolságban — egészségre ártalmatlan festékekkel — „műbél“ jelzést jól láthatóan kell feltüntetni.

A húsfeldolgozó helyiségek padlóját könnyen felmosható anyaggal (beton, cement, stb.) kell burkolni, oldalfalaikat pedig 2 m magasságig szintén vízálló, könnyen mosható anyaggal kell borítani vagy világosszínű olajfestékekkel mázolni.

A húsárúsítására szolgáló mészárszékek és hentesüzletek padlóját szintén burkolni kell vízálló és könnyen mosható anyaggal (betonnal, cement- vagy keramitlapokkal, terazzóval, azbesztes műanyaggal, stb.), oldalfalaikat pedig a padlótól legalább 2 m magasságig szintén vízálló, könnyen lemosható, síma anyaggal (simított és csiszolt portland-cementvakolással, keramit- vagy fajanszlapokkal, stb.) kell borítani vagy világos olajfestékekkel bevonni.

A hús piaci árúsítására szolgáló sátrak (bódék) oldalfalait és tetejét — legalább vízálló ponyvával — úgy kell befedni, hogy a sátor csak az árusító asztal felől legyen nyitva. A húsárúsításra használt faasztalokat, a húsfogasok fakeretét és a fogaskampókat befesteni tilos. A húsfogasok vaskeretét és a piaci sátrak (bódék) favázát csak világos olajfestékekkel szabad befesteni. Sötét vagy vérszínű festék használata tilos.

Az üzlethelyiségek és sátrak, valamint a húskimérések-re szolgáló tőkéik, asztalok, kések, bárdok, mérlegek, nemkülönben a hús letakarására szolgáló terítők és a kiméréssel foglalkozó személyek ruházatának és kezeinek tisztaságára a legnagyobb gondot kell fordítani. A húst mindig tiszta, száraz és hűvös helyen kell tartani, azt az üzlet elé az utcára vagy nyitott ablakba kirakatképen kifüggeszteni és általában pornak, piszoknak kitenni nem szabad. Mind az üzletekben, mind a piaci sátrakban a hús darabolása következtében keletkező és emberi fogyasztásra nem alkalmas hulladékot az árusítás tartama alatt olyan edényben kell összegyűjteni, amelynek fenekén denaturáló anyag (hamu, hamulúg, ártalmatlan festék) van. Ezt az árusítás után azonnal el kell távolítani és

ártalmatlanná kell tenni. A hús elhelyezésére szolgáló jég-szekrényben a húson kívül egyebet — ideértve az ipari célokra szolgáló faggyút is — tartani tilos.

Olyan helyiségekbe (sátrakba, bódékba) ahol húst árusítanak, kutyát vagy macskát bebocsátani illetőleg ott megtérni nem szabad.

A hús árát minden mészárszékben és hentesüzletben — állat- és húsféleségek szerint — külön e célra szolgáló táblán szembeötlő helyen jelezni kell.

Ló-, számár- és öszvérhúst húsiparosok csak az elsőfokú állategészségügyi hatóságnak bármikor visszavonható engedélyével mérhetnek ki. A hatóság az engedélyt csak akkor adhatja meg, ha az illető községben (városban) az említett húsokat nem maga a község (város) méri ki kizárólagos joggal. Az ilyen hús árusítására szolgáló széket „lóhús“ felirattal feltűnően meg kell jelölni és abban másfajta állat húsát tartani vagy árusítani tilos.

Vendéglősök, korcsmárosok és kifőzők csak az elsőfokú állategészségügyi hatóságnak bármikor visszavonható engedélyével használhatnak fel üzletükben ló-, számár- vagy öszvérhúst. Az ilyen hús használatát feltűnő módon jelezni kötelesek. Ló-, számár- vagy öszvérhúsból 3 kg-nál többet egy-egy félnek egy napon eladni tilos, kivéve az engedéllyel ellátott vendéglősöket, korcsmárosokat, kifőzőket, továbbá a szegényházakat, népkonyhákat és hasonló emberbaráti intézményeket, valamint a fogházakat. Ezek szükségletüket nagyobb mennyiségben is beszerezhetik.

Húskészítményeket ló-, számár- vagy öszvérhúsból csak az elsőfokú állategészségügyi hatóság által külön erre a célra engedélyezett helyiségben szabad előállítani. E helyiségekben másfajta állatokból eredő húskészítményeket előállítani nem szabad. Ilyen húskészítmények árusítása és felhasználása csak a lóhússzékben van megengedve azzal a korlátozással, hogy ezekből a feleknek — az engedéllyel ellátott vendéglősök, korcsmárosok, kifőzők, továbbá szegényházak, népkonyhák és más emberbaráti intézmények, valamint fogházak kivételével — egy napon 1—1 kg-nál többet kiszolgáltatni tilos. Az ilyen húskészítményeket kiszolgáltatás előtt „lóhús“ felírással bélyegzővel le kell bélyegezni úgy, hogy 10 cm-nél

hosszabb kolbászféléknél minden 10—10 cm távolságra essék egy-egy bélyeg. Kolbászkákat, (virslit) lebélyegezni nem kell, azonban ezeket csak egy darabban (nem párosan) szabad árúsítani. Egyebekben azonban e húskészítmények előállításánál a közfogyasztásra szánt húskészítményekre vonatkozó rendelkezések az irányadók.

Húskészítményekkel házalni tilos.

Hatósági hússzék alatt az ember egészségére nem ártalmas, de csekélyebb értékű hús árúsítása céljából a közvágóhídon vagy más alkalmas helyen (munkástelepen) létesített hússzékeket kell értenünk. Olyan községekben, amelyekben közfogyasztásra szánt nagyobb állatokat vágnak, ilyen létesíteni kell. Ennek is meg kell felelni a fentebb leírt, általában a hús készítésére és árúsítására vonatkozó rendelkezéseknek. Kisfogyasztású községekben a rendes mézsárszékek is időlegesen hatósági hússzékeknek minősíthetők, ilyenkor azonban az ily mézsárszékekben az odaült húsán kívül más húst árúsítani nem szabad. A hatósági hússzéket közintézménynek kell tekinteni és azt kívülről szembeötlő módon „hatósági hússzék“ felírással kell ellátni. Az ilyen hússzék is a húsvizsgáló állandó felügyelete alá tartozik. A hatósági hússzékben az árúsítást a helyi állategészségügyi hatóság által megbízott kezelő végzi a meghatározott időben és az előre meghatározott áron, kimérőül azonban képesített húsiparost is szabad alkalmazni. A helyi állategészségügyi hatóság megengedheti — mint fentebb is említettük — hogy a növendékmarha- és a bivalyhúst, továbbá a húsiparúzásra nem jogosított személyek által alkalmasszerűleg levágott állatoknak a fogyasztásra feltétlenül alkalmas húsát rendes áron a hatósági hússzékben kimérhessék, de csak az árúsítás rendes idején kívül eső időben és akként, hogy az ilyen hús között olyan húst, amelyet csak hatósági hússzék útján lehet forgalomba hozni, elhelyezni nem szabad. Itt árúsíthatók azok a húsok is, amelyek azért, mert nem voltak szabályszerűen lebélyegezve, vagy mert hamis bélyeggel voltak ellátva, hatóságilag elkoboztak, bár azokat egyébként egészségesnek minősítették. A hatósági hússzékben kivételesen nemcsak a helyben levágott vagy elkobzott állatok húsa árúsítható, hanem olyan állatoké is, amelyeket a közös vágóhíd vagy köz-

vágóhely létesítésére és használatára egymással szövetkezett községek körzetén belül vágtak le, valamint árusítható itt olyan friss hús is, amelyet más községből (városból) közfogyasztásra behoztak és a vágás helyén fogyasztásra feltétlenül alkalmasnak találtak, de szállítása közben valamilyen okból csekélyebb értékűvé vált vagy azt a termelés helyén tévesen minősítették teljesen kifogástalannak, származási helyére visszaszállítása pedig a megromlás veszélye miatt aggályos. Olyan községekből, ahol a hatósági hússzékben árusítandó húsok értékesítése a csekély húsfogyasztás miatt nehézségekbe ütközik, a helyi állategészségügyi hatóság az ilyen húsokat elárusítás végett nagyobb fogyasztású szomszéd község (város) hatósági székébe is elszállíttathatja, ha az utóbbi község (város) helyi állategészségügyi hatósága ehhez hozzájárul és intézkedés történik aziránt, hogy a hússokkal szállítás közben visszaélést ne követhessenek el. A hatósági hússzékbe utalt hús árát a helyi állategészségügyi hatóság állapítja meg. Ez az ár azonban nem lehet magasabb, mint a szabadforgalomban levő ugyanolyan fajú állatok húsarának 70%-a, a pácolt, sózott állapotban kimérésre kerülő húse pedig, mint a szabadforgalomban levő, ugyanilyen módon kezelt hús árának 60%-a, a párolt és főtt húse, mint az ugyanolyan szabadforgalomban levő nyershús árának 50%-a, a szalonnáé, mint a szabadforgalomban levő szalonna árának 70%-a, a sertésszír é pedig mint a szabadforgalomban levő sertésszír mindenkori árának 80%-a.

A hatósági hússzékbe utalt húsból vagy zsírból 3 kg-nál többet egy-egy félnek egy napon eladni nem szabad, kivéve a népkonyhákat, szegényházakat és más emberbaráti intézményeket, valamint a fogházakat, amelyek szükségletüket nagyobb mennyiségben is beszerezhetik. Mészárosoknak (henteseknek), vendéglősöknek, korcsmárosoknak, kifőzőknek, általában hús árúsításával és feldolgozásával iparszerűen foglalkozó egyéneknek hatósági hússzékben húst, zsírt, zsigert, csontot eladni nem szabad. A hús árát, a hatósági hússzékbe utalt hús beutalásának okát és az állatféleséget a hatósági hússzékben feltűnő helyen kifüggesztett táblán közhírré kell tenni. Ha a hatósági hússzékbe utalt hús (zsír, zsigér) nem húsárusítással iparszerűen foglalkozó egyén (húsiparos, hús-

kereskedő, kolbászkészítő, vendéglős, korcsmáros, kifőző stb.) tulajdona, hanem magánemberé, az a tulajdonosnak kiadható olyan nyilatkozat ellenében, hogy csak saját háztartásában használja fel.

Baromfi, vadak és halak húsának árusítása is a húsvizsgáló felügyelete alá tartozik. Minden romlott vagy egyébként az ember egészségére ártalmas baromfi, vad vagy hal húsát el kell kobozni és ártalmatlanná kell tenni.

Vágott baromfival és vadhússal házalni nem szabad.

A kereskedelemügyi miniszter 101.664/1927. K. M. körrendeletével (Atzél—Chyzer VI. kötet 316. oldal) megengedte, hogy piacokon, hetivásárokon és egyéb helyeken húsárúsításra nem jogosított személyek (gazdák, állattartók, stb.) is árusíthassanak húst, de csak alkalmoszerűleg, azaz kizárólag akkor, ha az árusítás nem iparszerűleg, hanem alkalmilag eszközölt vágások kapcsán történik. Ilyen esetekben a húsárúsítás iparüzésére nem jogosított személy köteles igazolni, hogy a levágott állat húsának azt a részét akarja friss állapotban árusítani, amelyet saját háztartása körében felhasználni nem tud. Az igazolvány kiállításáról a 108.036/1927. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 317. oldal) intézkedik.

Alkalmilag eszközölt vágásnak tekintendő:

1. a kényszervágás esete;
2. az az eset, amikor a gazda vagy más állattartó késre érett és veszteség nélkül tovább nem tartható állatját azért vágatja le, mert azt helyben vagy a környéken élő állapotban egyáltalában nem vagy csak olyan áron tudja értékesíteni, amely a forgalmi ár alatt van; illetőleg ha a helyi hatóság a termelőknek a saját maguk által nevelt vagy hizlalt állatok elárúsítására való levágását azért engedélyezi, mert a helybeli kicsinybeni eladási árak és az élő állatok eladási ára között olyan szembeötlő különbség van, hogy a fogyasztóközönség szempontjából is kívánatos, hogy a termelő árui a fogyasztókhoz közvetlenül eljuttathassa (125.887/1930. K. M. rendelet — Atzél—Chyzer VII. kötet 306. oldal);
3. ha a gazda saját cselédsége vagy aratómunkásai részére a természetben kiadandó szalonnajárandóság fedezésére vág sertést;

4. ha a gazda vagy más fogyasztó azért vág sertést, hogy abból a saját háztartásában szükséges zsírt állítsa elő.

Minthogy kényszervágások esetén a húsvizsgálónak nincs módjában az állatot élő állapotban is megvizsgálni, ilyen friss hús szállítása alkalmával — a földművelésügyi miniszternek 88.416/1936. F. M. rendelete szerint (Atzél—Chyzer VIII. kötet) — a szállítási igazolványt az alábbi záradékkal kell ellátni: „Alulírott igazolom, hogy a húsküldemény az általam megejtett szabályszerű húsvizsgálat során fogyasztásra feltétlenül alkalmasnak talált állatból (állatokból) származik.“

Kóserhúst a 48.151/1888. K. M. és az ezt módosító 78.372/1902. K. M. rendelet alapján csak annak van joga kimérni, akit erre az illető községben fennálló izraelita hitközség feljogosított, feltéve hogy az illető az ipartörvényben előírt feltételeknek és kötelezettségeknek egyébként megfelel. A rendelet a kóserhúsneműeknek az izraelita hitközségi tagok részére való kiszolgáltatását az izraelita hitközség kizárólagos jogává tette. A hitközség e tekintetben autonóm jogkörében ennek megfelelő módon önállóan intézkedik és a kóserhús kiszolgáltatását vagy önmaga kezelteheti vagy bérbeadhatja vagy megállapíthatja azokat a feltételeket, amelyekkel a kóserhús árusítását a jelentkező mészárosoknak megengedi. Olyan helyeken azonban, ahol a húskimérés iparszerű gyakorlását az ipartörvény értelmében bizonyos számhoz kötötték vagy egyébként korlátozták (ennek olyan esetekben van helye, amikor valamely községnek marhahússal való állandó ellátása másképen nem biztosítható), az izraelita hitközség a kóserhúsárusítási jogosítványt az ott működő mészárosnak (mészárosoknak) köteles átengedni, aki viszont az izraelita hitközség által a kóserhús árusítása tekintetében meghatározott feltételeket betartani köteles. Mindazok a jogok, amelyeket ez a rendelet az izraelita hitközség számára biztosít, a hitközségek székhelyén kívül fennálló fiókhitközségeket és imaházakat is, saját területükön megilletik.

A rendelet szigorú büntetést szab arra, aki cégében, üzlet-helyiségében, nyomtatványán vagy hirdetésén „kóserhús“ megjelölést használ, tényleg azonban nem kóserhúst, hanem más húst árusít.

Belföldön csak olyan sertésszalámit szabad a 2.117/

1933 K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 767. oldal) értelmében forgalombahozni, amely az előállító vállalat megjelölését (cégét, rövidített cégjegyét, védjegyét) tartalmazó jelzéssel (felirattal, plombával, vignettával) van ellátva. Ezt a megjelölést a szaláminak felszeletelve árusítása esetén is mindig az árún kell tartani, amíg abból árusítás történik.

Egyes esetekben, így pl. a sertéshúsnak szállításánál vagy pedig külföldre szánt sertéshús, szalámi, stb. kivitelénél a trichina-vizsgálat is igen fontos. Ezért a 33.111/1937. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) úgy rendelkezett, hogy a trichinamentes sertéshússra, amelyet mindig állatorvos húsvizsgálónak kell megvizsgálni, a kör alakú bélyegző helyett 4 cm oldalhosszúságú, egyenlő oldalú, háromszögalakú, a község (város) nevét és a vizsgálat időpontját feltüntető bélyegzőt kell alkalmazni. Az ilyen húsnak közfogyasztás végett más községbe (városba) szállítása esetén az igazolványt is ilyen háromszögalakú bélyegzővel kell ellátni.

A 32.770/1937. F. M. körrendelet értelmében (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a húsraktározó és feldolgozó helyiségek (műhelyek, húsárúgyárak) és a húsárúsító helyiségek (mészárszékek, hentesüzletek), valamint a húsárúsító helyek (vásárcsarnokok) vizsgálatára nemcsak az illetékes húsvizsgálók, hanem a kir. állatorvosok és a helyhatósági állatorvosok, nemkülönben a tisztí orvosok és a helyhatósági orvosok is kötelesek. Minthogy pedig a hatósági szakközeg által észlelt hiányokról vagy szabálytalanságokról, valamint a kifogásokról és intézkedésekről az ellenőrzést később végző másik szakközeg rendszerint nem szerez tudomást és emiatt a szakközegeknek nincs módjukban meggyőződni arról, hogy az illető húsiparos vagy árusító a korábban eljárt hatósági szakközeg intézkedéseinek megfelelt-e, ezért az egyöntetű eljárás biztosítása érdekében a földművelésügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg elrendelte, hogy a kérdéses helyek illetőleg helyiségek tulajdonosai kötelesek „Ellenőrzési könyv”-et beszerezni. A 37.513/1937. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tehát 210x297 mm. oldal nagyságú, 100 oldal terjedelmű, oldalszámozással ellátott, fogalmi papírosból készült zsinórral lepecsételésre al-

kalmasan átfűzött, címkével ellátott, félkemény kötésű és megfelelő fejfeliratú és beosztású szabványos ellenőrzési könyv használatát írja elő, mely a m. kir. állami nyomda igazgatóságánál (Budapest, I., Vár Kapisztrán tér 1.) szerzhető be. A vizsgáló állategészségügyi vagy közegészségügyi szakközegek az ellenőrzési könyvet betekintés végett minden alkalommal előkérni, s annak hasábjait pontosan kitölteni kötelesek.

Közfogyasztásra szánt friss húst csak a termelés helyéről szabad más községbe (városba) szállítani. A szabály alól csak Budapest székesfőváros nagy vágótelepe kivétel, ahonnan az oda vidékről szállított friss hús megfelelő igazolvánnyal más községbe is szállítható. Húst más községbe szállítani — kivéve a közös vágóhíd vagy közös vágóhely létesítésére vagy közös húsvizsgáló alkalmazására egymással szövetkezett községeket körzetükön belül — csak a húsvizsgáló által megvizsgáltan és az általa kiállított és lebélyegzett igazolvánnyal szabad. Az igazolvány 48 óráig érvényes. Ha a húsvizsgálatot nem állatorvos, hanem orvos vagy képesített húsvizsgáló végezte, a más községbe szállítandó közfogyasztásra szánt szarvasmarha és bivaly legfeljebb 5 részre darabolható, kisebb állatok pedig csak hosszirányban felezhetők. Nem állatorvos által megvizsgált húst kisebb darabban szállítani nem szabad, azonban sertés leszallonázva szállítható. A megszabott húsdarabolásban a hús zsírgerek nélkül is szállítható, ellenben a zsírgerek egymagukban nem. Az igazolványt is a húsvizsgáló bélyegzőjével kell lebélyegezni, mégpedig ugyanazzal a keltezéssel, mint amely a lebélyegzett húson van. Állatorvos-húsvizsgáló által megvizsgált állatok húását kisebb darabolásban is lehet szállítani. A rendeltetési helyre illetékes állategészségügyi hatóság vásári pecsenyesütők részére friss húsnak kisebb darabban való behozatalára is kivételesen engedélyt adhat azzal a feltétellel, hogy a húszállítási igazolványban a származási hely húsvizsgálójának a hús darabszámát és súlyát is fel kell tüntetnie.

Ló, szamár és öszvér közfogyasztásra szánt friss húását és az ilyen húsból készített húskészítményt egyik községből a másikba szállítani csak ismételdás (közvetítés nélkül) vagy kizárólag a termelő által történő kimérés céljából sza-

bad. Szállításnál az egyéb friss hústra előírt szabályokat itt is be kell tartani.

Minden község (város) jogosult a közfogyasztásra behozott friss húst újabb vizsgálatnak alávetni. Magánfogyasztás céljára (saját háztartása céljára) azonban bárki más községből (városból) friss húst (lő-, szamár- vagy öszvérhúst is) engedély nélkül behozhat. Lő-, szamár- és öszvérhús, valamint az ilyen húsból előállított húskészítmény magánfogyasztás céljára más községből (városból) megrendelésre nem szállítható.

A húst, hordása, fogasokra való felfüggesztése, kocsira lerakása stb. közben szájjal érinteni nem szabad. A hordást végző egyének ruházatuknak azt a részét és azokat a testrészeit, amelyek a hússal érintkeznek, világosszínű, tiszta terítővel tartoznak borítani.

A húst csak tiszta, lehetőleg ónozott bádoggal bevont vagy világos, könnyen mosható, tiszta lepellel letakart járművön szabad szállítani és azt az idő viszontagságai ellen még külön vízálló ponyvával is be kell fedni. Bőrbenhagyott, levágott állatokat (borjút, bárányt) a bőrből kifejtett hústól gondosan el kell különíteni és külön szállítani vagy a letakart hústra helyezve azt is a vízálló ponyvával be kell fedni. A húst pokróccal letakarni vagy a hústra ülni nem szabad. A hús elhelyezésére és betakarására szolgáló edényeket, tartályokat, kosarakat, ponyvákat, takarókat vagy gyékényeket mindig tisztán kell tartani. Olyan kocsikat, amelyekből a tartalom kihullhat, használni nem szabad. Olyan anyagokat, amelyek a húst beszennyezik, bűzössé vagy egyébként undorítóvá vagy az ember egészségére ártalmassá teszik, a hússal együtt ugyanazon a kocsin illetőleg ugyanabban a tartályban vagy kosárban szállítani tilos.

20. A tej közegészségügyi jelentősége és forgalmának szabályozása. A tejfélésegek. A tej fejésére, kezelésére és szállítására és az eközben használt edényekre vonatkozó szabályok. A tej és tejtermékek árusításának egészségügyi ellenőrzése. A tejszín és tejföl forgalmának szabályozása. Az egészségre ártalmas és a hamisított tejfélékkel való eljárás. A tejmintavétel módja. A tej és tejtermékek értékesítése. Az uradalmi tej. A különleges tejfélésegek (minősített tej, elsőrendű nyers-tej, szénsavas tej, tejpor, gümőkórmentes tej) forgalma és ellenőrzése. A túrófélék, gomolyafajták, a sajt forgalma és ellenőrzése.

A tej egyik legfontosabb élelmiszerünk, mert éppen azokat az anyagokat tartalmazza (zsír, cukor, fehérje, ásványi anyagok, lipoidok, vitaminok), amelyek a test táplálására elsősorban szükségesek. Különösen nagyjelentőségű a csecsemők, a betegek és az idősebb emberek táplálkozásánál. Közvetlenül fogyasztható, de felhasználható az ételek (levesek, tésztaneműek) készítésénél is. Forgalmára tehát említett jelentőségénél fogva, de azért is nagy gondot kell fordítanunk, mert tejet naponként fogyasztunk, hamisítása pedig könnyű, s emellett a beteg állattól származó vagy a romlott tej súlyos fertőzést, sőt mérgezést is okozhat.

A tej a gerinces állatok tejmirigyeinek váladéka, illetőleg terméke. „Tej” elnevezés alatt általában az édes állapotban levő teljes tehéntejet kell érteni. Más állattól származó tejet minden esetben csak az állat fajának megnevezésével szabad forgalombahozni, pl. bivalytej, juhtej, kecsketej stb. Mint-hogy a tej a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló 1895:XLVI. törvénycikkben felsorolt termékek közé tartozik, forgalmát a 71.000/1924. F. M. rendelet (Atzél-Chyzer V. kötet 572. oldal) e törvénycikk alapján szabályozta. A rendelet a tejféléket nyolc csoportba sorozza:

1. Teljes tej a tehéntől megszakítás nélküli fejéssel ki-fejt, édes állapotban levő, romlatlan tej, amelynek alkat-részeiből semmit el nem vontak, sem idegen anyagot hozzá nem tettek. Fajsúlya 15 C fokra vonatkoztatva, 1029 és 1033 között váltakozik; zsírtartalma — mely az állat faja, táplál-

kozása, a tejelés időszaka, a tehén állapota és a fejés ideje szerint különböző — legalább 3.3%; ezenkívül kb. 3.5% fehérjét (2.8% kazeint, 0.7% albumint) és 4.5% tejcukrot tartalmaz. Összes szilárdanyag-tartalma tehát kb. 12.5%, hamutartalma 0.7%, víztartalma 87.5%. A teljes tej enyhén édeskés ízű, fehér vagy sárgásfehér színű, átlátszatlan és könnyen folyó folyadék. A teljes tej nem csikolt vagy tarkázott színű és nem savanyú vagy más kellemetlen mellékízű. Savfoka legfeljebb 9 fok Soxhlet-Henkel szerint mérve.

A 13.000/1933. F. M. rendelet (Atzél-Chyzer VII. kötet 785. oldal) olyképpen egészíti ki a 71.000/1924. F. M. rendeletet, hogy a városi tejellátó vállalatok által forgalombahozott teljes tej zsírtartalmának alsó határértékét mind a kannában, mind a palackban árusított tejnél 3.5%-ban állapítja meg, ezenfelül a tej zsírtartalmának feltüntetését kötelezővé teszi.

2. Lefölözött tej az édes állapotban levő teljes tej zsíros részének, azaz a tejszínnek természetes kézi fölözéssel vagy mesterséges módon (fölözőgéppel) elválasztása után megmaradó része. Ha zsírtartalma legalább 2%, részben lefölözött, ha pedig ezen alul van, egészen lefölözött tejnek mondjuk.

3. Forralt tej az édes állapotban forrásig felmelegített (felforralt) tej. A forralt tejhez a forralás folytán annak felületén képződő bőr is hozzátartozik.

4. Pasztörözött tej a 65 °C fokon legalább 30 percen át vagy 70 fokon legalább 20 percen át vagy 75 fokon legalább 15 percen át vagy 80—85 fokon legalább 5 percen át melegen tartott, azután legalább a kútvíz hőfokára, 12 °C fokra azonnal és gyorsan lehűtött édes, teljes tej. A tartós pasztörözés időpontját (nap és napszak) Budapesten az Országos M. Kir. Chemiai Intézetnél és a tiszti főorvosi hivatalnál, vidéken — vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások székhelyén — az állomásnál, egyéb helyeken pedig az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnál be kell jelenteni, hogy az megfelelően ellenőrizhető legyen.

5. Savanyú tej az, amelynek tejsavas erjedéstől eredő savfoka a 9 savfokot meghaladja. Savanyú tej alatt általában savanyú állapotban levő teljes tejet kell érteni.

6. Aludttej a természetes vagy mesterséges úton (savanyító tejsavas baktérium-szintenyészet használata útján) a

teljes alvadásig megsavanyodott, kb. 36—38 savfokú tej. Az aludtej legyen kellemesen savanykásízű és egyenletesen, májszerűen megalvadt. Aludttej alatt általában megalvadt állapotban levő teljes tejet kell érteni.

A részben vagy egészen lefölezött forralt tejre, a pasztörözött tejre, a savanyú tejre és az aludttejre külön-külön rendelkezések állanak fenn.

7. Joghurt az édes állapotban levő teljes tejnek főzéssel (rendesen felére) sűrített vagy zsírtartalomban tejszín hozzáadásával dúsított és 50 fokon bacillus *Bulgaricus* és ezenfelül esetleg más előnyös hatású baktériumot tartalmazó tenyésztettel avagy Mayafermenttel beoltott, majd 3—5 órán át 34—45 C fokon érlelt, végül 3—4 órán át hidegen tartott terméke. A joghurtnak legalább 5% zsírt kell és tejsavban kifejezve legfeljebb 1% savat szabad tartalmaznia. A joghurt arómasan savanykás, üdítőízű alvadt tejtermék.

8. A kefir az édes állapotban levő teljes tejnek *saccharomyces kefir* vagy *saccharomyces fragilis* élesztőfajta és ezenfelül több más előnyös hatású baktérium alkalmazása útján alkoholerjedéssel készült terméke. A kefir savtartalmának tejsavban kifejezve 0.8%-ot nem szabad meghaladni, állaga tejszínhez hasonló, íze enyhén savanykás és szénsavtól üdítően csípős legyen. Sovány kefir az említett módon, azonban lefölezött tejből készült tejtermék.

E rendeletnek a tehéntejre vonatkozó rendelkezései általában a bivalytejre, a juhtejre és a kecsketejre is irányadók. Ugyanez a rendelet egyúttal azokat a határértékeket is megszabja, amelyeket szakszerű vegyvizsgálatnál, illetőleg az elbírálásnál irányadóul kell venni.

A tejet és a tejtermékeket sem hamisítani, sem pedig hamis név alatt forgalombahozni nem szabad. Ezért a közfogyasztásra szánt tejet tilos vízzel, jéggel, savtompító szerekkel (szódabikarbóna, szóda, marólúg, mész stb.), konzerváló szerekkel (hidrogénszuperoxid, formalin, szalicilsav, bórsav, benzoésav stb.), sűrítő szerekkel (keményítőtartalmú anyagok, tojásfehérje, glicerin stb.) vagy festő szerekkel vagy bárminemű idegen anyaggal keverni. Nem szabad jobb minőségű teljes tej összetételét vízzel vagy vizezett tejnek hozzákeverésével vagy vizezett tej összetételét jobb minőségű

teljes tejnek hozzákeverésével a megszabott határértékre beállítani. Épúgy nem szabad a különbözőfajú fejős állatok (tehén, bivaly, juh, kecske) tejét egymással keverni. Forgalmahozni csakis egészséges állattól származó olyan tejet szabad és csak olyan elnevezéssel, amely a rendeletben előírtaknak megfelel. Nem tehéntől fejt tejet tehát mindig az állatfaj feltüntetésével kell megnevezni. Nem szabad beteg, így lépfenében, veszettségben, takonykórban, ragadós szájszél- és körömfájásban, ragadós tüdőlobban, bivalyvészben, juhhimlőben levő fejős állattól származó tejet forgalmahozni és eladni. Felforraltva és „hatósági rendeletre forralt tej“ jelzéssel azonban az illetékes állategészségügyi hatóság engedélyével a ragadós tüdőlobban vagy ragadós szájszél- és körömfájásban szenvedő vagy e betegségek gyanújában álló állatoktól kifejt tejet is forgalmahozható. Nem szabad olyan tejet sem forgalmahozni, amelynek előállítás módja vagy kezelése az előírt szabályoknak (lásd alább) nem felel meg, továbbá amelyik fertőző, véres, gennyes vagy egyéb szennyező (trágya, légy, stb.) anyagot vagy literenként 12 milligrammnál több szennyeledéket tartalmaz vagy amelynek bármi okból kellemetlen mellékíze van. Nem szabad az ellést követő nyolc nap alatt kifejt, ú. n. föcs-tejet (kolosztrumot) forgalmahozni. Olyan teljes tejet, amely egyébként megfelel a követelményeknek, azonban zsírtartalma természetes okból (pl. a tehén fajtája) a teljes tejnek megszabott határértékét nem éri el, csakis a zsírtartalom százalékos feltüntetésével vagy „gyenge tej“ elnevezéssel szabad forgalmahozni. A teljes tejnek és a lefölözött tejnek keverékét még abban az esetben is csak lefölözött tejként szabad forgalmahozni, ha a keverék zsírtartalma a teljes teje megszabott határértékét eléri vagy meghaladja.

A tej fertőzőttségéből súlyos egészségi ártalmak származhatnak, leginkább gümőkór vagy tifusz. Különösen veszedelmesek a tőgygümőkórban szenvedő állatok. A szarvasmarhaállományban ugyanis kb. ötödrésze szenved kórbonctanilag is kimutatható gümőkórban. Emiatt igen nagy a lehetősége annak, hogy a tejbe tuberkulózis-bacillusok kerülhetnek, abban mint igen jó táptalajban rendkívül gyorsan elszaporodhatnak és így fertőzést okozhatnak.

Könnyen okozhatnak gümőkóros fertőzést a tej útján a tüdőbajos emberek is, ezért a belügyminiszter 76.453/1898. B. M. rendeletével — amelyben hangsúlyozza, hogy téves az a felfogás, mintha tüdőgümőkórban szenvedő betegek a tehén-istállók kigőzölgésekkel telt levegőjében gyógyulást találhatnának — tüdővésztes egyéneknek a tejgazdaságokban való alkalmazását eltiltotta, s megtiltotta az istállókban való alvást is.

Az állategészségügyi törvény végrehajtására vonatkozó 100.000/1932. F. M. rendelet 506—524. §-áig terjedőleg fontos rendelkezéseket tartalmaz a gümőkórban szenvedő állatok irtására. Elsősorban államsegélyt nyújt azoknak a gazdaságoknak, amelyek gümőkóros állataikat kiirtják. Egyébként pedig elrendeli, hogy ha a szarvasmarhánál a nyílt gümőkórt klinikai vizsgálattal megállapították, az elsőfokú állategészségügyi hatóság köteles azt leöletni. A rendelet a tüdőgümőkóros szarvasmarhák állandó megjelölésére s azoknak az egészségesektől való eltávolítására és elkülönítésére is szigorú rendelkezéseket tartalmaz. A rendelet szerint gümőkóros tehén tejét állatok etetésére is csak felforralás után szabad használni. Egyébként azt közforgalomba hozni nem szabad. Ehelyütt megjegyezzük, hogy a magyarfajtájú tehenek sokkal kevésbé hajlamosak gümőkórra, mint egyéb fajták.

A tej útján állatról emberre áttérjedő gyakori megbetegedés a tifusz is, amely különösen ott terjed ilyen úton, ahol a tejet főleg nyersen fogyasztják.

A tejnek tifusszal fertőzése rendszerint olyan egyénektől származik, akik maguk is abban szenvednek vagy szenvedtek, de még bacillushordozók vagy bacillusgazdák. Nagy gondot kell tehát fordítani egyfelől ezek felkutatására, de másfelől a tej kémiai vizsgálata mellett annak bakteriológiai, illetőleg mikroszkópiai vizsgálatára is. (A tej Coli-tartalma pl. bizonyos tekintetben annak helytelen kezelésére és fertőzöttségére utal.) Nagyfontosságú ezért a pasztörözésnek minél szigorúbb keresztülvitele is; alacsony hőfokon (63—65 °C) félórán át tartó, ú. n. kíméletes pasztörözéssel a tej élettani értéke elég jól megtartható.

A tej fejésére és kezelésére külön rendelkezések állanak fenn. A fejést és a tej kezelését nem szabad oly személynek

végezni, aki maga vagy akinek családtagja fertőző betegségben szenved vagy szenvedett, de még bacillushordozó, vagy bacillusgazda. A fejést és a tejkezelést tiszta ruhában (kötényben) kell végezni. A fejést végző személy fejés előtt kezét és az állat tőgyét tiszta vízzel mossa meg és tiszta ruhával törülje szárazra. A csecsbimbókat ne a kifejt tejjel, hanem az ú. n. tőgyzsír használatával tegyük símává. Az istállót fejés előtt ki kell szellőztetni. Az állatokat fejés közben száraz takarmánnyal etetni nem szabad. Fejés után a tejet a fejésre szolgáló helyiségből azonnal el kell távolítani. A frissen kifejt tejet forró vízben kimosott, sűrű, fehérvászon vagy flanell szűrőn át kell szűrni, legalább 12 C fokra le kell hűteni, szállítás előtt lakásul nem használt, hűvös és tiszta helyiségben kell tartani. A tejjel telt edényeket a fülledéstől megóvás végett nem kell teljesen befedni, hanem az edényt csak közvetlenül az elszállítás előtt kell lezárni. A tejet olyan helyen kell tartani, ahol sem rovarok, sem más állatok (egér, macska stb.) nem jutnak a tejhez. A termelő mellőzheti a tej hűtését, ha közvetlenül a fejés után a fogyasztónak vagy olyan üzemnek adja át, amely a tej hűtését maga végzi.

Nagyobb tejgazdaságokban a tej kezelésére (hűtésére, stb.) szolgáló helyiségnek jól szellőztethetőnek és világosnak, a helyiség padlózatának pedig vízállónak és jól moshatónak (beton, keramit, aszfalt, stb.) kell lennie. A tejkezelésre szolgáló helyiségben nem szabad olyan anyagot tartani, amelytől a tej kellemetlen ízt vagy szagot kaphat, s amely a tejet megfertőzheti. Az ilyen gazdaságokban az évnek május hó 1-től szeptember hó 30-ig terjedő szakában a tejet fejés után legalább 8 C fokra le kell hűteni és elszállításig ilyen hőfokon kell tartani. Ugyanez a szabály irányadó az ezen időszakon kívüli meleg napokon is. Nagyobb mennyiségű tejnek hűtésére nagyfelületű (ú. n. bordás vagy tányéros) hűtőt kell alkalmazni. A savanyú tejet az édes tejjel együtt kezelni nem szabad.

A fejéshez, s általában a tej kezeléséhez és forgalomba-hozatalához (szállítás, raktározás, árusítás, kimérés) csakis olyan edényt szabad használni, amelynek érintkező felületét az édes tej nem támadja meg. Ilyenek a belül tiszta (arzenmentes és ólommentes, azaz legfeljebb 1% ólmot tartalmazó)

ónnal teljesen bevont bádogg-, az egészségre ártalmatlan anyaggal zománcozott fém-, az egészségre ártalmatlan mázzal bevont cserép-, kő-, porcellán-, alumínium-, az üveg- és a könnyen tisztítható keményfaedények. Tilos azonban az ónoztatlan vashól, vörösréz-ből, sárgarézből vagy más ártalmas fémből készült avagy horgannyal vagy más ártalmas fémmel bevont edények használata. Repedezett, rozsdás, lekopott vagy lepattogzott ónozású, zománcú vagy mázú edényt használni nem szabad. Az edényt közvetlenül a használat előtt és azonnal a használat után alaposan ki kell mosni, kiöblíteni és kicsurgatni. A tejhez használt edényt más célra, pl. ételmaradék, moslék vagy más eféle tartására használni nem szabad. (Budán pl. több tifuszos megbetegedést idézett elő az a tejesasszony, aki a tejeskannákban hazafelé moslékot szállított).

A tej forgalombahozatalára szolgáló edények külső felületén a tej szabályszerű elnevezését olvashatóan (legalább 1 cm magas, arányosan vastag betűkkel) és könnyen el nem távolítható módon fel kell tüntetni. A részben lefölezött tej tartályának külső felületén annak legalább $\frac{1}{4}$ részét befödő, világoskék színű, az egészen lefölezött tejet tartalmazón ugyanilyen méretű, tűzpiros színű sávot kell könnyen el nem távolítható módon alkalmazni. A pasztörözött tej tartályán (palack, kanna, stb.) vagy az azt elzáró dugón vagy fedőn (kupakon) a szabályszerű elnevezésen felül a pasztörözés módját (hőfokát, stb.) és időpontját (nap és napszak) is fel kell tüntetni. A pasztörözött tejet egyébként csak megfelelően sterilizált, a tartósan pasztörözött tejet pedig ezenkívül csak sterilen elzárt tartályban szabad forgalomba hozni.

A tejesedény tömítésére egészségre ártalmatlan anyagot (gumi- vagy papírgyűrű, gyékény, fehér vászon, stb.) kell alkalmazni, melyet használat előtt forró vízben alaposan meg kell mosni. Nem szabad tömítésre használni olyan anyagot, amely szennyeződést idézhet elő, így pl. korhadt, szennyes gyékényt, rongyot, hulladékpapírost vagy más, az egészségre ártalmas anyagot.

Palackot — a tömített fedő és zár helyett — az egészségre ártalmatlan anyagú és jól záró fémkupakkal vagy fedőlappal (paraffinált papírlappal stb.) lehet elzárni. A kupa-

kot vagy fedőlapot a felelős forgalombahozó nevével vagy más egyéni jelzésével kell ellátni. A zárószerkezet alkalmasságának megállapítására a magyaróvári m. kir. gépkísérleti állomás illetékes. A zárat a szállítás alatt nem szabad felbontani.

A tejet szállító edényeket nyílt járművön (kocsin) szállításuk alatt, valamint szállítás közben nyílt helyre (vasúti állomás) lerakásukkor a felmelegedéstől és a szennyeződéstől (nap heve, por stb.) letakarással (vizes ponyva vagy gyékény) kell megóvni. A tejszállítmányok megsavanyodásának és megromlásának igen gyakran az az oka, hogy a tej a feladó állomáson a sínek között letakaratlanul, a nap hevének közvetlenül kitéve, hosszabb ideig áll. Az édes tejként forgalombahozni kívánt tej szállítását úgy kell intézni, hogy útnak indításától számított 24 órán belül a fogyasztás helyére jusson, mert ennél hosszabb ideig úton levő tejet édes tejként forgalombahozni csak az illetékes egészségügyi hatóság szakértőjének előzetes hozzájárulásával szabad. Meleg időben a felelős forgalombahozó vagy szállító köteles 2 órán belül a tejet az állomásról telepére szállíttatni. A tejszállító járműveken a tulajdonos (felelős forgalombahozó) nevét, lakhelyét és cégét feltüntető felírást kell alkalmazni és a kísérő személyeket az illetékes helyi hatóság által e célra szolgáló személyazonossági igazolvánnyal kell ellátni.

A tejszállító járművek tiszták legyenek. Nem szabad rajtuk sem vízzel telt edényt, sem tisztátalan, fertőzésre veszélyes vagy olyan anyagot tartani, amelytől a tej kellemetlen ízt vagy szagot kaphat vagy amely a tejet megfertőzheti.

A tejellátó vállalatok kötelesek a tejkészleteket telepükre érkezésük után azonnal szakszerűen megvizsgálni, osztályozni és elkülönítve kezelni az édes, a savanyú, a teljes, a lefölezött, a hibás, a romlott, a szennyezett és a hamisított tejkészleteket. Különös gondossággal kell megvizsgálni azokat a tejekeket, amelyeknek tartálya zárolás nélkül vagy sérült zárral érkezett meg. A tejgyűjtő telepeken is azonnal meg kell szűrni a tejet és 5 C fokra le kell hűteni. A zárolást köteles a tejet forgalombahozó annyiszor alkalmazni, ahányszor a tej, az árusítás, kimérés (felszolgálás) helyére érkezéséig végzett kezelés során (vidéki gyűjtőtelepen, városi gyűjtőtelepen) átöntésre kerül.

A tej árusítására (kimérésére) szolgáló helyiséget cégtáblával kell ellátni, amelyen fel kell tüntetni az üzlet tulajdonosának nevét és az üzlet megfelelő jelzését (tejcsarnok, tejivó, tejvállalat főüzlete vagy fiókja stb.). Fel kell tüntetni egyúttal azt is, hogy a tej közvetlenül a termelőtől vagy valamely megnevezett tejvállalattól származik-e. Fűszer- és vegyeskereskedések vagy péküzletek, amelyek tejárusítással csak mellékesen foglalkoznak, e rendelkezések betartására szintén kötelesek.

A tej árusításával (kimérésével és felszolgálásával) foglalkozó vállalatok (vállalkozók) kötelesek a tejet jól szellőztethető, egészséges helyiségben, mégpedig az egyes tejfélék (teljes tej, lefölözött tej, savanyútej stb.) szerint elkülönítve tartani. Ez a rendelkezés olyan vállalatokra (üzem, üzlet) is kötelező, amelyek tej árusításával (kimérésével és felszolgálásával) csak mellékesen foglalkoznak pl. kávéház, kávémérs, vendéglő, cukrászda, fűszer- és vegyeskereskedés stb.

Olyan helyiségben, ahol csak lefölözött tejet árusítanak, legalább 5 cm magas és arányosan vastag betűkkel „itt csak lefölözött tejet árusítanak“ szövegű felírást kell szembeötlő módon kifüggeszteni.

Tejárusító helyiségben nem szabad semmiféle olyan anyagot tartani, amelytől a tej kellemetlen ízt vagy szagot kaphat vagy amely a tejet megfertőzheti.

Az árusító a kimérő helyiségben vizet csakis a vevőktől jól látható és „víz“ felírással ellátott olyan edényben tarthat, amelynek külseje lényegesen eltér a tejes edényekétől. Ahol pedig vízvezeték van, a vízcsap a vevők által jól látható helyen legyen, s annak közvetlen közelében a tejkezelést és kimérést végezni nem szabad. A tejjel telt edények felbontását és a tej kimérését a vevők által jól látható helyen kell végezni, egy-egy tejféléből-egyszerre csak egy-egy edényt szabad felbontani és kiürítésig abból kell folytatni a tej kimérését. A tejet kimérés előtt zsírtartalmának elosztása végett fel kell kavarni. Az árusító helyen a tejfélék árát árjegyzéken fel kell tüntetni. A tejárusító (kimérő, felszolgáló) helyiségben levő bármely tejkészletet, illetőleg tejterméket úgy kell tekinteni, mint amelyet közfogyasztásra (árusításra) szántak.

Tejet házhoz szállítani csak megrendelésre szabad. Tejjel

házalni tilos. Nem szabad a tejet házhoz szállítás közben nyílt helyen (utcán, kapu alatt, lépcsőházban, folyosón) átönteni.

A székesfővárosban és minden más városban, valamint 10.000-nél nagyobb lélekszámú községben a piaci (vásárcsarnok, fedett szín, piactér) árusításra szánt tejet csak az illetékes helyi hatóság által — a közegészségügyi követelmények figyelembevételével — engedélyezett helyen szabad árusítani.

Ha a termelő a saját gazdaságából származó tejet kicsinyben (50 litert meg nem haladó mennyiségben) saját maga (családtagja, cselédje, megbízólevéllel ellátott megbízottja) árusítja vagy szállítja az árusító üzletnek, a tejesevény zárolását mellőzheti ugyan, köteles azonban a rendeletben meghatározott módon nevét (cégét) és lakóhelyét a tejesevényen feltüntetni, személyazonosságának igazolására pedig a helyi hatóságtól igazolványt magával vinni.

Ugyanez a szabály irányadó azokra az árusokra (milimárikra) is, akik a tejet a termelőktől kicsinyben (5 litert meg nem haladó mennyiségben) összevásárolják és az említett módon hozzák a közvetlen fogyasztás céljára forgalomba. Ez utóbbi árusítást azonban, ha annak ellenőrzése közegészségügyi szempontból nehézségekbe ütközik, a város, illetőleg a község szabályrendelettel eltilthatja. (Budapesten a tej értékesítéséről szóló 6860/1935. M. E. rendelet alapján eltiltatott).

A tejszín és a tejföl forgalmát a 76.000/1924. F. M. rendelet (Atzél-Chyzer V. kötet 583. oldal) szintén az 1895. évi XLVI. törvény cikk alapján a következőképpen szabályozta:

Tejszín (édestejszín) az édes állapotban levő tejnek természetes (kézi fölözéssel) vagy mesterséges módon (fölözőgéppel) elválasztott zsíros része. A kávétejszínnek legalább 16%, a habtejszínnek legalább 30% zsírtartalmúnak kell lennie, savtartalmuk pedig 9 savfoknál nagyobb nem lehet. A tejszín enyhén édeskés ízű, fehér vagy sárgásfehér színű, átlátszatlan és elég könnyen folyó folyadék, nem csikolt vagy tarkázott színű, mentes minden mellékiztól és szagtól. Pasztörözött tejszín előállítására a pasztörözésre vonatkozó rendelkezések irányadók.

Tejföl (savanyú tejszín, főzötejszín) a tejnek zsíros része, amely természetes úton megsavanyodott vagy savanyító

tejsavas baktérium-szintenyésztet alkalmazásával megsavanyított tej lefőlözése útján vagy édestejszínnek ugyanilyen módon való megsavanyítása útján készül. A tejfelnek legalább 16% zsírtartalmúnak kell lennie, savtartalma pedig 30 és 38 fok között váltakozhatik. A tejföl kellemesen savanykás, sárgás vagy sárgásfehér, átlátszatlan és sűrű folyadék, mely sem kellemetlen ízű vagy szagú, sem csíktolt vagy tarkázott színű nem lehet. Egyébként a tejszín és a tejfel elnevezésére, kezelésére, szállítására, árusítására és hamisításának tilalmazására ugyanazok a rendelkezések irányadók, amelyek a tejre és a többi tejtermékekre vonatkoznak.

Az egészségre ártalmas tejfélékkel való eljárásra a 31.026/1876. B. M. rendelet rendelkezései irányadók. Elkobzásnak, lefoglalásnak és megsemmisítésnek itt is van helye ugyanazokkal a feltételekkel, mint azt a 13. pontban előadtuk.

A hamisított tejfélékkel való eljárást a 38.286/1896. F. M. rendelet szabályozza.

A tejből való mintavételt a 38.286/1896. F. M. rendelet a következőképpen rendeli el: A tejnek tiszta alumíniumból, nikkelből vagy ónozott vasból vagy keményfából való kanállal vagy tiszta fadarabbal alapos összekeverése, esetleg egy másik tiszta edénybe többszöri áttöltögetése után azonnal merőkanállal kell a mintához szükséges tejmennyiséget kiemelni. A mintát tisztára (lehetőleg desztillált vízzel) kimosott és kiöblögetett erős falú üvegpalackba kell önteni úgy, hogy abban még mintegy $\frac{1}{2}$ deciliter ür maradjon. A palackot új (forró vízben megmosott) parafa- vagy gumidugóval vagy pergamentpapírral kell légmentesen lezárni. A különböző tejet tartó edényekből (tejeskannákból) vett mintamennyiség nem keverhető össze, hanem minden edényből külön mintát kell venni úgy, hogy egy-egy minta $\frac{1}{2}$ liter tejből álljon. A mintákat a községekre illetékes vegyvizsgáló állomáshoz kell beküldeni.

A földművelésügyi miniszter a 6.860/1935. M. E. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) értelmében a tejipari vállalatok (tejcsarnokok, tejgyűjtőtelepek stb.) üzemait bármikor megvizsgáltathatja és ha a vállalat működése — az üzem be rendezésének vagy felszerelésének hiányossága miatt — köz-

egészségügyi szempontból nem megfelelő, felhívja az ipar-engedélyest a hiányoknak záros határidőn belül pótlására. Ha a tejipari vállalat ennek a kitűzött időn belül nem tesz eleget vagy ha az engedélyest az 1876:XIV. vagy az 1895. évi XLVI. vagy az 1922:XII. törvénycikk rendelkezéseibe vagy a 6.860/1935. M. E. rendeletbe ütköző kihágás miatt több ízben elítélték, a földművelésügyi miniszter az iparengedélyestől az iparüzési jogot elvonhatja.

E rendelet a tejtermelők termelési és értékesítési érdekeinek védelmére megalakítja a Tejtermelők Országos Szövetségét.

A rendelet szerint a székesfőváros területére tejet, tejszín- és tejfelt behozni csak tejbehozatali igazolvánnyal lehet. Tejjel, tejszínnel, tejfellel, vajjal és más tejtermékkel házalni nem szabad.

A tejipari vállalatok, valamint a tejbehozatali igazolványok jogosultjai tejellenőrzési díjat fizetnek. A 13.896/1936. F. M. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) alapján azonban azok, akik a tejipart iparengedély nélkül üzemeltetik, tejellenőrzési díjat nem kötelesek fizetni.

Budapesten a napi 50 liter forgalmat el nem érő tejesarnokok, tejgyűjtőtelepek, tejkereskedelmi vállalatok és tejtermékeket feldolgozó vállalatok megkezdéséhez és gyakorlásához is a 2.000/1935. F. M. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) értelmében iparengedély szükséges. Az egyszerű tejkimérés — a székesfőváros kivételével — az ország egész területén nincs továbbra sem engedélyhez kötve. Egyszerű tejkimérésnek kell minősíteni a napi 50 liter mennyiséget meg nem haladó tejnek nyílt üzletben, piacon vagy vásárcsarnokban minden kezelés nélküli egyszerű árusítását. Ezek azonban csak egyetlen szállítótól beszerzett tejet mérhetnek ki. A tejellátó vállalat saját tejfiókjaiban, üzeméből származó higiénesen kezelt tejből nagyobb készletet is kimérhet.

Az 1935. évi október hó 15-től kezdve tejipari vállalatra új iparengedélyt kiadni általában csak a földművelésügyi miniszter előzetes hozzájárulásával lehet.

A tej és a tejtermékek értékesítésére vonatkoznak a 6.860/1935. M. E. és a 9.360/1935. M. E., valamint a 82.000/1935. F. M., a 84.800/1935. F. M. és a 13.896/1936. F. M.

rendeletek. (Lásd valamennyit Atzél—Chyzer VIII. kötetében).

A zsírtartalom és általában az összetétel szempontjából jobb minőségre utaló „uradalmi tej” elnevezést a 47.302/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 568. oldal) csak abban az esetben engedi alkalmazni:

1. Ha a tejet maga a termelő gazdaság (uradalom) a termelőnek saját egyéni jelzését viselő, sértetlen zárjeggyel és megfelelő jelzéssel ellátott edényben (kannában, palackban) közvetlenül szállítja a megrendelőnek illetőleg hozza forgalomba a saját kezelésében levő árusító üzletében.

2. Tejellátó vállalat, valamint a tejkereskedő (tejárúsítással foglalkozó üzlettulajdonos) a telepén, illetőleg árusító üzletében forgalombahozott tej megjelölésére az „uradalmi tej” elnevezést szintén alkalmazhatja, ha üzletében (fiókjában) kizárólag közvetlen a tejgazdaságtól (uradalomtól) a termelő saját egyéni jelzését viselő, sértetlen zárjeggyel ellátott edényben (kannában, palackban, stb.) érkezett tejet árusít illetőleg mér ki. Egy bizonyos tejgazdaság (uradalom) nevére, mint a tej származására utaló jelzést használni azonban csak akkor szabad, ha az illető árus a tejet kizárólag a forgalombahozatalkor megnevezett (feltüntetett) egy bizonyos tejgazdaságtól (uradalomtól) szerezte be.

Közegészségügyi szempontból nagyjelentőségű a minősített tej és az elsőrendű nyerstej, amelyeknek termelését, kezelését és forgalombahozatalát a földművelésügyi miniszter 15.500/1933. F. M. rendeletében (Atzél—Chyzer VII. kötet 788. oldal) a következőképpen szabályozza:

Minősített tej alatt kiváló minőségű, felforralás nélkül is fogyasztható, édes, teljes tejet kell érteni, amelyet a földművelésügyi miniszter által megállapított különleges feltételek és szabályok betartásával termeltek, kezeltek és hoznak forgalomba. Minősített tej elnevezéssel más állat tejét is meg lehet jelölni, általában azonban ha a tejen csak „minősített tej” elnevezés van, ez alatt mindig tehéntejet kell érteni.

Elsőrendű nyerstej alatt olyan nyers állapotú minősített tejet kell érteni, amely azonfelül, hogy a 71.000/1924. F. M. rendelet követelményeinek mindenben megfelel, egészséges (gümőkórtól, Bang-féle bacillustól, stb. mentes), gondosan

ápolt, megfelelően takarmányozott több tehéntől származik, s amelyet különleges ember- és állategészségügyi szabályok megtartásával termeltek, kezeltek és hoznak forgalomba. Az elsőrendű nyerstej feltételeire a rendelet 2. §-a nyújt részletes felvilágosítást. Minősített tejet, így tehát elsőrendű nyerstejet is csak az olyan termelő hozhat forgalomba, aki erre a földművelésügyi minisztertől — a belügyminiszterrel egyetértőleg — kifejezett engedélyt kapott. A termelőnek igazolni kell erkölcsi megbízhatóságát, a termelésre és forgalombahozatalra megfelelően berendezett megfelelő mennyiségű és minőségű fejőszállatállományát és a szükséges szakismeretet. Azt, hogy a tejgazdaság minősített tej forgalombahozatalára alkalmas-e, a földművelésügyi miniszter a folyamódó költségére hatósági szakértőkkel helyszíni szemle alapján állapíttatja meg. Az engedélyes először csak 1 évre kap ú. n. „Ideiglenes engedély“-t. A végleges engedélyt csak akkor kapja meg, ha az előírt követelményeknek minden tekintetben megfelelt és erről az ellenőrzés folyamán meggyőződtek. A rendelet állami ellenőrzőjegy használatának lehetőségét is biztosítja. Az engedélyezésről mind a belügyminisztert, mind a terület szerint illetékes hatósági (állategészségügyi és közegészségügyi) szerveket — tehát a tisztiorvost is — értesíteni kell. Minősített tej termelésére csakis olyan teheneket szabad tartani, amelyeket előzőleg az állatorvos elsőrendű tej termelésére alkalmasnak és teljesen egészségesnek talált. Az itt foglalkoztatott egyéneket is csak akkor szabad alkalmazni, ha azok előzetes orvosi vizsgálaton teljesen egészségeseknek találtattak.

A tejtermelő köteles személyzetéről, valamint a tejgazdaságban levő tehenekről nyilvántartást vezetni, amelybe minden változást vagy megbetegedést be kell jegyezni. A tejtermelő köteles személyzetét és az állatokat még gyanú nélkül is havonként szakértő orvos illetőleg állatorvos által ellenőriztetni.

A termelő a saját szakközegei által végzett vizsgálatokról üzemi vizsgálati naplót köteles vezetni, amelybe a vizsgálatot végző orvos és állatorvos a közegészségügyi és állategészségügyi ellenőrzés eredményét legalább havonként, a felelős üzemvezető pedig a tej minőségére vonatkozó vizs-

gálat eredményét naponként bejegyezni köteles. Ez az ellenőrzés illetőleg felügyelet kiterjed a tejgazdasági üzem környezetére, berendezésére, felszerelésére, az edények anyagára, állapotára, a tej termelésére, kezelésére, szállítására, a fejősállatok egészségi állapotára, ápolásra, takarmányozásra, a tej minőségére, összetételére, szállítására; közegészségügyi szempontból pedig az ott alkalmazott személyzet egészségi állapotára, a tisztaságra, stb.

A hatósági ellenőrzést a tejgazdaságok szerint illetékes közigazgatási hatóság (szakszempontból a tiszti orvos, a járási m. kir. állatorvos), a vegykísérleti állomás és a m. kir. járási gazdasági felügyelő végzik.

A tiszti orvos és a járási (városi) kir. állatorvos a nyers-tej minőségét a tejgazdaság üzemhelyén legalább havonként egyszer váratlanul ellenőrzi, mégpedig az ellenőrzés folytonosságának biztosítása végett egymás között lehetőleg időrendben megosztva, pl. a tiszti orvos a hónap első felében, az állatorvos a hónap második felében. Ha azonban a tejgazdaságnak saját orvosa illetőleg állatorvosa van, az illetékes miniszter a helyi körülmények figyelembevételével — a felügyelő hatósági szakértő meghallgatása után — a tiszti orvos illetőleg a járási kir. állatorvos egyes tennivalóinak ellátásával a tejgazdaság orvosát illetőleg állatorvosát is megbízhatja. Ilyen esetekben a miniszter a hatósági orvos és állatorvos ellenőrző szemléjére hosszabb időszakot is megállapíthat. Az említetteken kívül évenként legalább egyszer az illetékes vegykísérleti állomás, valamint az illetékes járási gazdasági felügyelő is gyakorol a tejgazdaságban ellenőrzést. E többirányú többszörös váratlan ellenőrzés is a nyersen fogyasztásra szánt minősített tej megbízhatóságának biztosítását szolgálja. A hatósági közegek, ha bármiféle visszaélést vagy visszaállást tapasztalnak, arról jegyzőkönyvet felvenni és a kihágási eljárás megindítása végett az illetékes közigazgatási hatóságot azonnal értesíteni tartoznak. A szakellenőrző közeg egyúttal intézkedik a mulasztás illetve visszaélés elhárítása iránt is.

A minősített tejet a palack hosszában végigfutó legalább 1½ cm széles ráégetett, zománcozott, sárgaszínű sávval ellátott, átlátszó, tisztára mosott, csírától mentesített (sterile-

zett), a termelés helyén megtöltött és a közönséges tejespalackokétól jól megkülönböztethető jelzéssel ellátott üvegpalackban kell forgalombahozni. Az üveget a zár sérelme nélkül fel nem bontható módon és csíramentesen kell zárni. A palack kiöntőjének a szálló portól vagy összefogdosástól eredő szennyezéstől megfelelően (fém vagy más vízhatlan kupakkal avagy lemezzel leborítás útján) védettnek kell lennie, hogy a tej a palack felnyitása után szennyezés és fertőzés nélkül legyen kiönthető. A minősített tej palackjának lezárására papírlemez használni nem szabad. Kivételes esetekben a földművelésügyi miniszter engedélyével az elsőrendű nyerstej más (de átlátszó) üvegekben is forgalombahozható. A palackzáron fel kell tüntetni a termelő tejgazdaság egyéni jelzését (ú. n. márkáját) naptári kelettel és a fogyaszthatóság határidőpontját (pl. nyersen január hó 1 [kedd] reggelig élvezhető). Ha az elsőrendű nyerstej nem tehéntől, hanem más fejőállattól ered (pl. kecsketej), erre szintén utalni kell. A minősített tej szállítására szolgáló tartályon fel kell tüntetni a termék általános elnevezését (pl. minősített tej) és a tejtermék közelebbi megjelölését (pl. elsőrendű nyerstej), továbbá a tejtermelő gazdaság címét, esetleg védjegyét. Fel szabad azonban tüntetni a tej minőségére és használhatóságára vonatkozó (egyébként a valóságnak megfelelő) egyéb jelzést is, pl. „csecsemőtej“ vagy „gyermektejnek kiválóan alkalmas“, stb.

Ha a gazdaságban fertőző emberi vagy állati betegség van, a nyerstejet addig nem szabad forgalomba hozni, amíg a terület szerint illetékes elsőfokú közegészségügyi illetőleg állategészségügyi hatóság újból meg nem engedi.

Minősített tej, illetőleg elsőrendű nyerstej forgalombahozatalára szolgáló palackban más tejet forgalomba hozni nem szabad.

A végleges engedélyt nyert termelőnek a földművelésügyi miniszter — a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterrel egyetértőleg — megengedheti, hogy a tej szállítására szolgáló tartályt (palackokat) állami ellenőrzőjeggyel lássa el.

A minősített tejet úgy kell szállítani, hogy a termelés helyétől a fogyasztóhoz legkésőbb 20 órán belül eljusson. A szállítóeszköz (kocsi, vasúti kocs) kifogástalanul tiszta

legyen és a tartályt a portól, felmelegedéstől feltétlenül meg kell óvni. A szállítás alatt a tej megfelelő hidegen tartásáról gondoskodni kell. A jármű belsejének hőmérséklete 8 C fokot nem haladhatja meg, de 2 C fok alá sem szállhat le. Vasúti szállításkor a tejszállító edényt jól szigetelt, pormentesen csukható, megfelelően lezárt ládába csomagolva hűtőkocsiban kell rendeltetési helyére juttatni.

Minősített tej árusításával csak olyan üzletet vagy intézetet (kórház, stb.) lehet megbízni, amelyet a felügyelő szakértők erre alkalmasnak nyilvánítottak. Abban az üzletben, ahol minősített tejet árusítanak, ezt a körülményt szembe-tűnő helyen, fehérpapíron legalább 10 cm magas, arányosan vastag, sárgaszínű nyomtatott betűkből álló jól olvasható felirattal kell jelezni. Ilyen tejet 2—8 C fok közötti hőmérsékleten, másféle tejtől és egyéb anyagtól elkülönítve kell tartani. Árusítás után a minősített tej tartására szolgáló helyen (szekrényben) nem szabad olyan minősített tejet tartani, amelynek fogyasztási határidőpontja lejárt. Az ilyen tejkészletet el kell különíteni és „visszamaradt tej” jelzéssel kell ellátni. Gondot kell fordítani a minősített tejet árusító üzlet tisztaságára, az üresen visszahozott palackok fertőtlenítésére, továbbá a személyzet ellenőrzésére is annak biztosítása céljából, hogy a tej tisztán, romlatlanul, szennyeződéstől, fertőződéstől és hamisítástól mentesen kerüljön a fogyasztóhoz.

A forgalomban levő minősített tej ellenőrzésére és a mintavételre a földművelésügyi miniszter által kiadott külön utasítás az irányadó. A fizikai, vegyi, gőrcsövi, továbbá a szennyezettségre vonatkozó vizsgálatra a terület szerint illetékes vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomás, emberi betegség kórokozója és szennyezettséget jelző baktérium vizsgálatára az Országos Közegészségügyi Intézet és vidéki állomásai, Budapesten a Székesfővárosi Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézet, állati fertőző betegségek kórokozóira és szennyezettséget jelző bacillusok vizsgálatára pedig a m. kir. Országos Állategészségügyi Intézet illetékes.

A rendelet a minősített tejrel kapcsolatos minden visszaélésre igen szigorú büntetést állapít meg. Így ha a termelő a tej kifogástalan minőségét ismételten veszélyezteti vagy

pedig ismételten mulasztást vagy visszaélést követ el vagy a tej nem felel meg az előírt kellékeknek, a földművelésügyi miniszter — a felügyelő szakértők meghallgatása után — a minősített tej árusítási jogát felfüggesztheti, súlyosabb visszaélés esetén pedig az engedélyt véglegesen el is vonhatja.

Az 1925:X. törvénycikk felhatalmazta a földművelésügyi minisztert, hogy a hazai tejtermelés fejlesztése, a hazai tejtermékek külföldi hírnevének emelése és jelentőségének fokozása végett a megfelelő ellenőrzés alatt készült belföldi tejtermékeket forgalombahozatal előtt állami ellenőrzőjeggyel láthassa el. Az ellenőrzőjegy azt jelenti, hogy a tejtermék állami ellenőrzés alatt készült és minősége a törvényben megszabott magas színvonalat eléri. A törvény az ellenőrzőjegyekkel való minden visszaélést igen szigorúan büntet és hamisítását közokirathamisításnak minősíti. Ez a törvénycikk a vajról tartalmaz különösen fontos rendelkezéseket, amelyeket a 21. pont alatt fogunk részletesen ismertetni.

A szénsavas tej is a különleges tejkészítmények közé tartozik. Erre a 48.300/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 570. oldal) tartalmaz részletes rendelkezéseket. Szénsavas tej (pezsgőtej) a vegytiszta szénsavval (karbónium-dioxiddal) legalább két légköri nyomás alatt telített hamisítatlan édes tehéntej. A szénsavas tej alapanyagául pasztörözött tejet vagy a földművelésügyi miniszter által külön megállapított szabályok betartásával termelt és kezelt, ú. n. elsőrendű nyerstejet (minősített tejet) kell használni. Zamatosításához (izesítéséhez) pedig egészségre ártalmatlan anyag (naracsolaj, citromolaj, málna, eper, vanília, stb.) használható. A zamatosító anyagot vagy csíramentes állapotban kell a tejhez hozzáadni vagy — ha az alapanyag pasztörözött tej — a pasztörözés előtt lehet azt a tejhez keverni. A szénsavas tejnek az egészségre ártalmas minden kórokozó vagy más csírából (baktériumtól) mentesnek kell lennie. Ilyen tejet forgalombahozatal céljára (fogyasztásra) csak annak szabad előállítani, akinek erre megfelelő iparengedélye (1922:XII. tc. 34. §-ának 25. pontja), de ezenfelül olyan be rendezése és oly szakképzett felelős irányítója (tulajdonosa, üzemvezetője) is van, aki az alapanyagként használt tejnek

szakszerű pasztörözésére, vegyi és egészségügyi (baktériológiai) szempontból való vizsgálatára is képes és erre a vizsgálatra az üzem be is van rendezve. A szénsavas tej készítésére és befogadására szolgáló berendezés és felszerelés oly anyagból legyen, hogy felületét a szénsavas tej (pezsgőtej) még savanyú állapotban se támadhassa meg az ember egészségére ártalmas mértékben. A szénsavval telített tejet „Szénsavas tej“ elnevezés alatt kell forgalomba hozni. Az erre szolgáló tartályon a termék elnevezését, az előállító nevét és telephelyét, a fogyaszthatóság határidőpontját (pl. fogyasztható 1928 május 1. reggelig) szembetűnő, jól olvasható módon kell feltüntetni. A tartály töltőnyílásán a szénsavval telítés idejét is jelezni kell. Az üvegen (címkén) az alapanyagul szolgált tej minőségét és a zamatosító anyagot is meg kell jelölni.

A szénsavas tej ellenőrzésére — hamisítására is — az 1895:XLVI. törvénycikk és ennek végrehajtási utasítása, a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. Szénsavas tejet előállító üzemet a tiszti orvosnak évenként legalább háromszor kell ellenőrizni. A szakértői vegyvizsgálatra a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások illetékesek, közegészségügyi szempontból a baktériológiai vizsgálatot az Országos Közegészségügyi Intézet és vidéki állomásai, Budapesten pedig a Székesfőváros Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézete teljesítik. A kihágási eljárásról a 84.200/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 594. oldal) intézkedik.

A földművelésügyi miniszter a tej és tejtermékek fogyasztásának fokozása céljából 24.114/1930. F. M. rendeletével (Atzél—Chyzer VII. kötet 251. oldal) megalakította az Országos Tejpropaganda Bizottságot, a 132.162/1937. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) értelmében azonban ennek hatáskörét a földművelésügyi minisztérium tejgazdasági ügyosztálya vette át.

A tejpor előállításáról és forgalombahozataláról a 88.000/1913. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 24. oldal) rendelkezik. Ennek alapján „tejpor“ vagy „besűrített tej“ gyanánt csak olyan tehéntejből készült áru hozható forgalomba, amelynek száraz maradékában a tehéntej egyes

alkatrészei ugyanolyan arányban vannak jelen, mint a rendes tehéntej száraz maradékában, feltéve, hogy minőségük illetőleg eredetük tekintetében sem térnek el a rendes tehéntej alkatrészeitől. E szempontból kivétel csak oly ártalmatlan anyagok tekintetében állhat fenn, amelyek csupán a gyártás eredményessége illetőleg a gyártmány jobb használhatósága céljából adhatók mérsékelt mennyiségben a készítményhez (pl. nádcukor, nátriumhidrokarbonát) anélkül azonban, hogy ezáltal a tej rendes alkatrészei között fennálló mennyiség-arány lényegesen megváltoznék. A tejpornál sem szabad ártalmas konzerválószeret alkalmazni. Lefölözött tejből előállított hasonló készítményeket szintén csak idegen anyagoktól mentesen szabad forgalomba hozni. A tejport az egészségre nem káros módon készített papiros csomagokban (kartondobozban) vagy üvegtartályokban kell forgalombahozni olyképen, hogy a teljestejből készült tejporthoz közvetlenül a burkolópapírra nyomott illetőleg magára a tartályra ragasztott világosvörös címkén fekete betűkkel feltüntetett „tejporthoz teljestejből“, a lefölözött tejből készült tejporthoz ugyanolyan módon, azonban kék címkén ugyancsak fekete betűkkel feltüntetett „tejporthoz lefölözött tejből“, a nádcukorral készült tejporthoz pedig aszerint, hogy teljes vagy lefölözött tejből készült, az előbb előírt címkéknek megfelelőleg, azonban fehér betűkkel nyomott „cukrozott, kondenzált tejporthoz“ jelzővel kell ellátni. A lefölözött tejporthoz hirdetése vagy ajánlása esetében a hirdetésben vagy ajánlásban meg kell jelölni annak zsír-, szárazanyag- és hamutartalmát is. Az ilyen készítményeknél gyári- illetőleg védjegy is alkalmazható, azonban csak az előírt jelzések alatt és csak sokkal kisebb betűkkel. Tejporkészítményekből előállított folyadékokat, eredeti vagy felhígított készítmények keverékeit természetes állapotban levő tejjel keverve „tej“ vagy „lefölözött tej“ elnevezés alatt forgalombahozni nem szabad. E rendelkezések megszegése az 1895:XLVI. törvénycikkbe ütköző kihágás.

A gümőkórmentes tej forgalmával kapcsolatosan a földművelésügyi miniszter 12.130/1926. F. M. körrendeletében (Atzél—Chyzer V. kötet 771. oldal) nyomtatékosan felhívta a törvényhatóságok figyelmét arra, hogy a tőgygümőkóros tehenek ellenőrzését a legszigorúbban vigyék keresztül.

Ugyanerre vonatkozik a 83.000/1930. F. M. rendelet is. A 36.276/1931. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 431. oldal), továbbá a 263.472/1934. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) pedig utasítja a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy hívják fel a hatóságuk területén működő állami vagy magánkórházak (gyógyintézetek, szanatóriumok), diszpanzerek, gyermekmenhelyek, hadiárvaintézetek és árvaházak vezetőségét, hogy azok a tejszükségletükről való gondoskodás során azokat az ajánlattevőket, akik a földművelésügyi miniszter által államilag gümőkórmentesnek nyilvánított tehenészetből származó tejet ajánlanak, részesítsék előnyben még abban az esetben is, ha ezek ajánlata a gümőkórtól nem mentes tejre vonatkozó árakkal szemben némi eltérést mutat.

A túrófélék és gomolyafajták készítéséről és forgalomba hozataláról a 27.100/1922. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 322. oldal) intézkedik. Ezek a rendelkezések a következő tejtermékekre vonatkoznak:

a) nyersanyagok: 1. juhgomolya, 2. kevertgomolya (elegygomolya), 3. tehéngomolya, 4. orda, 5. tehéntúró;

b) késztermékek: 1. csemege juhtúró, 2. juhtúró, 3. kevert túró, 4. orda, 5. tehéntúró;

c) hulladékok: 1. gomolya kéreg, 2. gomolyavakarék.

Juhgomolya alatt tiszta és teljes juhtejből tejoltóval leválasztott sajtanyagot értünk, amelyet csak romlatlan tejből, szakszerű eljárással szabad készíteni és forgalomba hozni. Akár közvetlen fogyasztásra, akár nyersanyagként túróipari felhasználás céljára forgalomba hozott juhgomolya víztartalma az 56%-ot meg nem haladhatja és szárazanyagához viszonyítva legalább 47% zsírt kell tartalmaznia.

Kevertgomolya alatt teljes juhtej és teljes tehéntej keverékéből (elegyből) tejoltóval leválasztott, romlatlan tejterméket kell érteni. Víztartalma 58%-nál nagyobb nem lehet, szárazanyagához viszonyítva pedig legalább 45% zsírtartalma legyen.

Tehéngomolya alatt olyan romlatlan tejterméket értünk, amely teljes tehéntejből, tejoltóval leválasztott sajtanyagból szakszerű eljárás útján készült. Víztartalma a 60%-ot nem haladhatja meg, zsírtartalma legalább 43% legyen.

Orda (albumintúró) alatt olyan fehér vagy sárgásfehér színű tejterméket értünk, amely a sajtkészítésnél visszamaradó, kifogástalan, édes savó megfelelő forralása, megsűrése és a szűrőn maradó fehér anyag kellő kicsepegtetése útján készült. Vízirtartalma 65%-ot, a préselt orda név alatt forgalomba hozott ordáé pedig 60%-ot meg nem haladhat.

Tehéntúró alatt olyan romlatlan, édes vagy tejsavas ízű tejterméket értünk, amely tiszta tejsavas erjedés útján meg-savanyodott teljes vagy lefölozött tehéntejből legfeljebb még állati vagy növényi oltó hozzáadásával kellő hőfokú felmelegítés útján készül. Az étkezési illetőleg élelmiszeripari célra szánt tehéntúró előállításához más idegen anyagokat (savakat, stb.) használni nem szabad. A forgalombahozott tehéntúró zsirtartalma szárazanyagára vonatkoztatva legalább 20% legyen, vízirtartalma pedig 70%-ot — a préselt tehéntúróé 60%-ot — meg ne haladjon. A sovány tehéntúró teljesen lefölozött tejből az előbb leírt módon előállított termék.

A földmívelésügyi miniszternek az állandó felülbíráló tanács javaslatára 42.322/1937. F. M. szám alatt hozott, s a vegyvizsgáló (vegykísérleti) állomásokhoz intézett elvi határozata szerint a tehéntúrónál 75% vízirtalom még eltűrhető. Szárazanyagában 15%-nál kevesebb zsirt tartalmazó tehéntúróat „sovány tehéntúró“ néven kell forgalomba hozni. Az asztali tehéntúró szárazanyagában a 142.972/1937. F. M. elvi határozat szerint legalább 35% zsírnak kell lenni és vízirtalmának a 75%-ot nem szabad meghaladnia.

Az állandó felülbíráló tanács javaslatára a belügyminiszter hozzájárulásával kiadott 121.622/1923. F. M. rendelet megengedi túrósaft (pogácsasaft) készítésére szánt tehéntúrónak a vegy-kísérleti (vegyvizsgáló) állomás ellenőrzése mellett 100 súlyrész túróra számítva 2 súlyrész 25%-os vegytiszta, arzénmentes sósavval tartósítását, a 60.848/1923. F. M. rendelet pedig a sajtérlelés előmozdítása céljából lehetővé teszi a tehéntúróból készített saft alapanyagául szolgáló tehéntúróhoz 1% vegytiszta szó-dabikarbóna hozzákeverését.

Csemege juhtúró néven szakszerű eljárás útján, friss és teljes juhtejből készült, megfelelően érlelt és gondosan kiválogatott és legfeljebb enyhén csípős ízű olyan romlatlan tejterméket értünk, amelynek vízirtartalma 50%-ot meg nem

halad és legalább 48% zsírt tartalmaz. A csemege juhtúró csakis március hó 15. napjától november hó 15. napjáig terjedő idő alatt és kizárólag zárt csomagolásban hozható forgalomba. Ilyen túró tartályból, bödönből, stb. kimérni nem szabad. E megjelölt időn túl csemege juhtúró néven semmiféle túró nem szabad forgalomba hozni. Közelebbi megjelölésként csak a következő jelzők használhatók: 1. májusi, tavaszi, nyári, 2. lipthói módra, székely módra készült, tömlős.

Juhtúró néven friss és teljes juhtejből szakszerű eljárás útján elért, megfelelő juhgomolyából előállított olyan romlatlan tejterméket értünk, amelynek víztartalma 53%-ot nem halad meg és zsirtartalma legalább 46%. Közelebbi megjelölés gyanánt csak a következő jelzőket szabad használni: 1. lipthói módra, székely módra készült, tömlős, 2. sózott vagy „hordózott”. Csemege juhtúró vagy juhtúró származásának megjelölésére jelzőül csak annak a vidéknek vagy a helynek a nevét szabad használni, ahol a túró készült vagy ahonnan alapanyaga (a gomolya) származik, pl. somogy megyei csemegejuhtúró.

Keverttúró néven olyan romlatlan tejterméket értünk, amely gomolyából vagy gomolyák keverékéből tehéntúrónak, ordának vagy ezek keverékének hozzáadásával szakszerű eljárás útján készült. Víztartalma 56%-ot nem haladhat meg, zsirtartalma legalább 32% legyen. E terméket minden más jelző mellőzésével, kizárólag csak „keverttúró” néven szabad forgalomba hozni.

A túrófélék tiszta tejanyagon kívül legfeljebb 3% tiszta konyhasót tartalmazhatnak. Kizárólag élelmiszeripari feldolgozásra (pogácsasajt) szánt tehéntúró vegytiszta, híg sósavval szabad konzerválni, de tartályát erre utaló jelzővel kell ellátni és felhasználás előtt a sósavat vegytiszta szódabikarbónáttal közömbösíteni kell (konyhasó keletkezik). Egyébként minden más konzerválószer használata tilos.

Minden olyan túrókészítmény, amely tisztátalanságot, gomolyakéregreől penészt, légypetét, légyálcát vagy légy-piszkot tartalmaz, keserű ízű, nyálkás, nyúlós, elfolyósodott vagy egyenlőtlen barnásszínű illetőleg rothadásba megy át, romlottnak tekintendő.

Gomolyák feldolgozásánál visszamaradó gomolyavakaré-

kot és gomolyakérget akár magában, akár mással keverve emberi táplálkozásra szolgáló élelmiszerül (pl. körített túró gyanánt) forgalomba hozni vagy valamely túróféle készítéséhez felhasználni tilos. Külföldi áru jóságáért és forgalombahozataláért a belföldi vállalkozó felelős. Nem szabad sem hirdetésen, sem üzleti papíron, sem az áru címkéjén, csomagolásán vagy tartályán olyan megjelölést, képet vagy rajzot alkalmazni, amely a termék eredete, minősége vagy összetétele tekintetében megtéveszthetné a vásárlót. Juh- vagy tehén kép túrófélén csak akkor alkalmazható, ha az a túróféle eredetének megfelel.

A túrófélék ellenőrzése a 38.286/1896. F. M. rendelet hatálya alá tartozik. Azok szakszerű megvizsgálásához legalább $\frac{1}{4}$ kg-os minta szükséges. A mintát pergamentpapírba burkolva bádogszelencébe, vagy fadobozba, esetleg szélesszájú üvegpalackba kell helyezni és azt légmentesen le kell kötni. A szakértői vizsgálatra és az ellenőrzésnél szükséges szakértői közreműködésre — körzeti beosztásuk szerint — a vegy-kísérleti (vegyvizsgáló) állomások illetékesek.

Sajt az a tejtermék, amely tejből, tejszínből vagy tejfölből illetőleg ezek keverékéből a sajtanyagnak (kazeinmésznek) és ezzel együtt a tej egyéb alkotórészeinek sajtoltóval leválasztása által vagy pedig aludttejből kiválasztott túróból vagy a savókból felbomlás útján kiválasztott ordából vagy ezek keverékéből megfelelő szakszerű eljárás és érlelés útján készül.

A sajtféléket a tej eredete (tehéntej, juhtej, stb.) zsírtartalma (tejszínsajt, kövérsajt, félkörvérsajt, soványsajt), továbbá a kikészítési eljárás és az érlelés módja (kemény, félkemény, puha sajt, ömlesztett sajt, túrósaajt, gomolyatúró, stb.) szerint különböztetik meg.

Tehéntejből készített kövérsajt szárazanyagára vonatkoztatva — a túrósaajtot és a parmezánt kivéve — legalább 45% tejszírt tartalmaz.

Ha a sajt ónlemezbe van burkolva, vigyáznunk kell arra, hogy a burkolat nem tartalmaz-e a megengedett mennyiség-nél több ólmot. Újabban az ömlesztett sajtoknak a velük érintkező ónlemeztől eredő megfeketedést akként hárítják el, hogy az ónlemez belső felületét parafinnal vagy más kö-zömbös fedő (védő) réteggel vonják be.

21. A vaj, a zsírok, az olajok és a tepertő forgalmának ellenőrzése.

Vaj az a termék, amely tejfelből, tejszínből vagy a sajtkészítésnél keletkező savóban visszamaradó tejzsírból (savószínből), esetleg közvetlenül a tejből, a tejzsírnak köpüléssel kiválasztása és a külön nem vált írónak kigyúrással, s rendszerint még kimosással lehető eltávolítása útján — konyhasó hozzáadásával vagy anélkül — szakszerűen készül.

Vaj név alatt a 38.286/1896. F. M. rendelet értelmében akár valamely jelzővel megjelölve, akár anélkül csak olyan tejterméket szabad forgalombahozni, amelynek zsírtartalma kizárólag tehéntejből származik. A vajban a zsírgolyócskák egy tömeggé állnak össze, s igen finom eloszlásban kb. 16% írórt zárnak magukba, ezért a vaj aránylag igen könnyen emészthető zsírtápszer. Az I. rendű minőségű vaját teavaj néven is forgalomba hozzák. Az I. rendű vaját vagy pasztörözött édes tejszínből vagy pasztörözött és tejsavas baktérium szintenyészettel savanyított tejszínből állítják elő. Az I. rendűnél gyöngébb minőségű vaj asztali- illetőleg főzővaj néven jön forgalomba. Az I. rendű vaj 82% zsírt, 14–16% vizet és legfeljebb 1.5% nemzsírt (kazein, albumin, tejcukor, stb.) tartalmaz. A jó vaj egyenletes fényű, nem morzsás, nem szétfolyó, fehér vagy sárgás színű, szaga nem savanyú és nem avas ízű. Az I. rendű vaj kellemes, mogyoróra, mandulára emlékeztető, enyhén édeskés, esetleg tejsavtól eredően enyhén savanykás ízű, kifogástalan szagú, egyenletes sima állományú, 12–20 C° közötti hőfokon jól formálható és kenhető, egyenletes színű, tompa fényű. Mennél kevesebb a vaj víztartalma, annál könnyebben tartható el. Hogy jobban eltartható legyen, gyakran sót is tesznek hozzá. A vaját gyakran hamisítják, legtöbbször az író nagyobb részének visszahagyásával, ezenkívül még idegen olcsóbb zsírokkal, főleg margarinnal vagy vegyi úton keményített növényi zsírral, faggyú első olvadékával, liszttel, keményítővel, túróval, stb. Néha ezenkívül kátrányfestékekkel meg is festik, vagy hogy eltartását elősegítsék, különböző konzerválószerkeket (pl. bóraxot, bórsavat, timsót, szalicilsavat, benzoetsavat, stb.) kevernek bele. Ezeknek a konzerválószerkeknek használata

egyébként szigorúan tilos. Külföldi kivitelre szánt vajnak a Brixia orelanából eredő, zsírban oldódó, sárgaszínű növényi festékekkel színezése meg van engedve. Elég gyakori hamisítási módja az, hogy vajízú margarint csomagolnak a vajra jellemző téglalakú adagokban.

Különösen vigyázni kell arra, hogy az egészségre ártalmas, tehát avas, romlott, szennyezett, gümőkör vagy hasi-hagymáz bacillusaival fertőzött vajot ne hozzanak forgalomba.

A vaj iparszerű előállításával és elárusításával foglalkozók a vajot nem kizárólag tejből származó vagy a vaj hamisítására alkalmas más zsiradékkal ugyanabban a helyiségben nem tarthatják, csomagolhatják és árusíthatják, sem a vaj gyártását, raktározását, csomagolását, illetőleg elárusítását ugyanabban a helyiségben másnak meg nem engedhetik. Nem vonatkozik ez azonban azokra a nyilvános üzletekre, amelyek vegyes élelmiszereket kicsinyben árúsítanak.

A vaj vizsgálatára a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók.

A vajból mintavétel céljára $\frac{1}{4}$ kg-ot kell pergamentpapírba burkolva bádogszelencébe, fadobozba vagy szélesszájú üvegpalackba helyezni és légmentesen lekötni. A vizsgálati anyagot az illetékes vegykísérleti (vegyszervizsgáló) állomáshoz kell beküldeni.

A vaj is azok közé a mezőgazdasági termékek közé tartozik, amelyek hamisításának tilalmazásáról az 1895:XLVI. törvénycikk intézkedik. Hamisítása esetén tehát ennek alapján kell a kihágási eljárást megindítani és a büntetést kiszabni. Ha pedig a vaj az egészségre vagy az életre ártalmas vagy veszélyes anyagokkal van keverve, az 1876:XIV. törvénycikk alapján kell eljárni.

Az 1895:XLVI. törvénycikk alapján gyakorolt kihágási büntető bíraskodás során kialakult gyakorlat (elvi határozatok) értelmében a vaj víztartalma 20%-nál nem lehet több, finom teavajnál pedig 16%-ot nem haladhat meg; savfokának sem szabad 3-nál nagyobblnak lenni.

Az 1925:X. törvénycikk értelmében állami ellenőrző jeggyel csak olyan vajot szabad ellátni, amely a földművelésügyi

miniszter által előírt módon pasztörözött tejből illetőleg tejszínből (a 71.000/1924. F. M. rendelet 4. §-a és a 76.000/1924. F. M. rendelet 3. §-a), mégpedig tejsavat és zamatot (aromát) termelő baktérium-színtenyészet hozzáadásával készült és víztartalma a 15%-ot ($14.5\% + 0.5\%$ tűrhető eltérés), nemzsír-tartalma az 1.5%-ot meg nem haladja, minőség tekintetében pedig nemcsak az 1895:XLVI. törvénycikkben és az ennek végrehajtása tárgyában kiadott 38.286/1896. F. M. rendeletben megszabott feltételeknek felel meg, hanem ezenkívül azoknak a feltételeknek is, amelyeket a földművelésügyi miniszter külön megállapít (83.700/1928. F. M. és 117.399/1928. F. M.). Ily vaj tartósítására csak elsőrendű, kalcium- és magnéziummentes, aprószemű kristályszót, festésére pedig csak az egészségre nem ártalmas oly vajfestéket szabad használni, amelyet a földművelésügyi miniszter engedélyez (Brixa ore-lana). Nem szabad állami ellenőrző jegyet alkalmazni olyan vajra, amelynek készítéséhez savószínt (savótejszínt) használtak vagy amely savóvaját tartalmaz. Savószín a sajtanyagnak (kazeinmész) tejből oltó (chimosin-enzim) hatására végbemenő kiválásakor a sajtanyagban vissza nem tartott, s ezért a savóba ment tejszír anyaga, amelyet a fölös savótól rendszerint centrifugagép alkalmazásával választanak el. Savóvajnak nevezzük a savószínből köpült vajat. A savóvaj összetétel tekintetében az I. rendű vajnak megfelelő lehet, azonban nem olyan tartós, mint az I. rendű vaj és rendszerint íze sem olyan jó, mint az I. rendű vajé, ezért I. rendű jelző meg nem illeti.

Az állami ellenőrzőjegyet a vajra közvetlenül kell rátenni. Erre a célra különleges vékony papírlap szolgál, amelyen az ellenőrzőjegy ábráján kívül a jogosult szerint meghatározott betűk és sorszám van avégből, hogy a vaj forgalombahozójának személyét és a forgalombahozatal időpontját meg lehessen állapítani. Külföldre olyan vajat, amelyen állami ellenőrzőjegy nincsen, csak külön kormányhatósági engedéllyel és akkor is csak oly csomagolásban szabad kivinni, amely némileg sem téveszthető össze az állami ellenőrzőjeggyel ellátott vaj csomagolásával. Az állami ellenőrzőjeggyel ellátott vajat belföldön csak az eredeti csomagolásban szabad eladni. Az állami ellenőrzőjegy használatára joga-

sított tejgazdaságokban (telepen, üzemben) nem szabad olyan vajat készíteni, amely nincs állami ellenőrzőjeggyel ellátásra szánva. Nem szabad továbbá ilyen helyen margarint, zsiradékot vagy a vaj hamisítására alkalmas egyéb anyagot tartani.

Állati és növényi zsírokat, zsiradékokat és olajokat eredetüket (disznózsír, libazsír) és esetleg származásukat (magyar, jugoszláv) is megjelölő jelzővel vagy a kereskedelmi forgalomban elfogadott és általánosan használt megjelölés alatt a kereskedelmi szokásoknak megfelelően kell forgalombahozni (a 38.286/1896. F. M. rendelet 8. §-ának 2. pontja). „Táblaolaj” gyűjtőnév alatt a 8.782/1900. F. M. rendelet értelmében emberi használatra szánt, különféle növényi eredetű és összetételű olajok elegyítéséből származó olajokat kell érteni, tehát nem kizárólagosan olajbogyókból (oliva) előállított olajat. Ha tehát a kereskedő „táblaolaj” elnevezés alatt szezám, stb. olajat vagy pedig oliva és szezám, stb. olaj keveréket hoz forgalomba, ez nem tekinthető hamisításnak. Ha azonban a közönség kifejezetten bizonyos minőségű vagy származású (pl. „nizzai”, „aixi”, stb.) olajat kér, a kereskedő illet tartozik kiszolgáltatni. Az emberi ételmezésre alkalmas állati és növényi zsiradékok és olajok nem tartalmazhatnak olyan anyagokat sem, amelyek az egészségre vagy az életre ártalmasak.

A külföldi kivitelre szánt „Magyar olvasztott disznózsír”-nak állami árújeggyel ellátásáról az 50.700/1929. F. M. és az ezt módosító 63.503/1935. F. M. rendelet, a neutrális (közönbös) magyar disznózsírnak állami zárjeggyel ellátásáról a 121.109/1936. F. M., a finomított magyar disznózsírnak állami zárjeggyel ellátásáról pedig a 89.400/1937. F. M. rendelet rendelkezik. Ezek a rendeletek a különféle disznózsírok előállításának és forgalombahozatalának különleges egészségügyi rendészeti és technikai módozatait, úgyszintén az egyes disznózsírfélék fokozottabb minőségi és összetételi kellégeit is megállapítják.

Az olajok, zsiradékok és zsírok vizsgálatát a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások végzik. Az eljárást a 38.286/1896. F. M. rendelet írja elő.

Mintavétel a következőképen történik: Szilárd zsírokból

$\frac{1}{4}$ kg. veendő egy-egy mintának, ezt tiszta és száraz bádogdobozba vagy szélesszájú üvegpalackba kell helyezni és pergamentpapírral légmentesen lezárni. Olajokból és folyékony zsiradékból egy-egy mintára $\frac{1}{4}$ litert tiszta és teljesen száraz, erősfalú palackba kell helyezni és jól záró, tiszta parafadugóval kell lezárni, s a dugót ezenfelül még pergamentpapírral vagy vászonnal is le kell kötni.

Töpörtyű alatt a sertés testében nagyobb összefüggő tömegben előforduló zsirtelepeknek (így a szalonnának nevezett bőralatti zsírpárnának, a háj néven ismeretes hashártyamögötti zsírrétegnek, továbbá a gátor- és a szívburokzsír, nemkülönben a cseplesz- és bélfodorzsír keverékének) kiolvasztása után visszamaradt részeket értjük. Toka- és hasaaljaszalonna készítésekor a többi szalonnarészeket bőröstül szokták az olvasztandó zsiradékanyaghoz keverni és ezért — főleg a hentesüzletekben árusított töpörtyűben — bőrös darabok is lehetnek. Sem a bőrös szalonnadarabok, sem a bélfodorrészeket tartalmazó töpörtyű nem ártalmasak az ember egészségére. Vigyázni kell azonban arra, hogy a bélfodorzsír a bél gondatlan kifejtése közben béltartalommal ne szennyeződjék és ettől a töpörtyű kellemetlen szagot ne kapjon, aminek ugyanígy a szennyezett háj- és csepleszrészecskék is okozói lehetnek. Erre tekintettel a zsírszöveteket a levágott disznó felbontása után kiolvasztás előtt tiszta vízzel alaposan megmossák és ha a kiolvasztás nem azonnal történik, hűvös, száraz, szellős helyen, esetleg sós vízben tárolják. A töpörtyűben lévő megfeketedett húsdaraboknak nincs különösebb jelentősége. Ezek úgy keletkeznek, hogy az olvasztóba olyan szalonna kerül, amelyben bőrizzomból származó húsrészecskék voltak. Ha a zsírt — kellő módon — annyi ideig olvasztják, amíg víztartalmát elveszti, tehát habzása megszűnt, a húsdarabok is egészen elvesztik víztartalmukat és a zsírolvasztás magasabb hőfokán (150—200 C. fokon) fekete, kemény rögökké alakulnak. A modern zsírolvasztókban a zsír kiolvasztása nem közvetlen tüzelésű, hanem kettősfalú, magasabb nyomású, gőzzel fűtött üstökben történik, mely esetben a hőfok úgy szabályozható, hogy a zsírszövetek és a beléjük kerülő hús szövetrészek túlhevítése elkerülhető. Mindezek alapján a bélfodorrészekkel vagy bőrös szalonnadarabokkal

kevert töpörtyű nem tekinthető hamisítottnak. Ha azonban a töpörtyű szennyezett, avas vagy bűzös — vagyis az egészségre ártalmas — az ilyen készítményt a 31.026/1876. B. M. rendeletnek megfelelően le kell foglalni és intézkedni kell a kihágási eljárás megindítása iránt.

A hatósági orvosnak ellenőrizni kell, hogy a zsírolvasztásnál illetőleg a töpörtyű készítésénél és a szalonna feldarabolásánál az egészségügyi követelmények betartatnak-e. De gondot kell fordítania arra is, hogy az e célra használt gépek, edények és eszközök is tiszták legyenek.

22. A mesterséges ételzsírok, a margarin forgalmának szabályozása és ellenőrzése.

Mesterséges ételzsír elnevezés alatt olyan zsiradékot vagy zsírkeveréket kell érteni, amely sertészsírhoz hasonló és ugyanarra a használatra készült, mint a zsír, de nem kizárólag sertészsírból származik. A 25.873/1900. F. M. rendelet ennek gyártását és iparszerű forgalombahozatalát következőképpen szabályozza:

A forgalomba kerülő mesterséges ételzsírok szakszerű megvizsgálásának és megkülönböztetésének megkönnyítése végett mindazok, akik mesterséges ételzsír készítésével foglalkoznak, kötelesek e zsiradékokba dimetilamidoazobenzolt keverni, mégpedig olyan mennyiségben, hogy 100 kg. zsírra 1 decigramm essék és ez a zsírban oly egyenletesen legyen elosztva, hogy annak jelenléte a zsírtömeg minden részében sósavval eldörzsölés által megállapítható legyen. A mesterséges ételzsírok csakis vasabroncsokkal ellátott olyan tartályokban (hordókban) hozhatók forgalomba, amelyek szélüktől 3 cm-nyi távolságban egész körzetükre kiterjedően legalább 5 cm széles vörösszínű sávval vannak ellátva és amelyekre legalább 10 cm nagyságú eltörölhetetlen fekete betűkkel ez van írva: „mesterséges ételzsír“; ezenkívül fel kell azokon tüntetni a készítő gyár nevét (cégét) is. Mindazokban a helyiségekben, amelyekben mesterséges ételzsírt árusítanak, legalább 30 cm magasságú és arányosan vastag betűkkel, szembeötlő helyen

„itt mesterséges ételzsír kapható“ felírást kell alkalmazni. Az elárúsító helyiségekben a mesterséges ételzsír csak olyan tartályokban árusítható, amelyek a reájuk alkalmazott vörös sávval és „mesterséges ételzsír“ felírással feltűnően el vannak látva.

Margarin elnevezés alatt kell forgalombahozni minden olyan zsiradékot vagy zsírkeveréket, amely a vajhoz hasonló és ugyanarra a használatra készült, mint a vaj, de amely nem kizárólag tejből származik (38.286/1896. F. M. rendelet 2. pontja). Mindazokat a helyiségeket, amelyekben margarint gyártanak vagy árusítanak, legalább 30 cm nagyságú betűkből álló, szembeötlő helyen alkalmazott következő felírással kell ellátni: „margarinsajt-gyár“ vagy „eladás“. A margarin gyártásához tejszír csak korlátolt mennyiségben és kizárólag csak tej alakjában — mégpedig 100 súlyrész margarinhoz legfeljebb 100 súlyrész tej — használható fel, de csak akként, hogy a margarinnak 5%-nál több tejszírt tartalmazni nem szabad. Margarin csakis csomagolva, 5 kg és ezen aluli mennyiségben, szabályos, csonkítatlan kockaalakban, a burkolaton és magán a margarin kockán is benyomva, tisztán olvasható „margarin“ megjelöléssel hozható forgalomba. A kereskedelmi forgalomban margarin szállítására használt hordók (ládák) és egyéb burkolatok felső részeit, alját és oldalait le nem törülhető és szembeötlő betűkkel „margarin“ felírással, valamint a gyáros nevével és cégével is meg kell jelölni. Margaringyárosoknak és elárúsítóknak ugyanabban a helyiségben vajat előállítani, tartani illetőleg árusítani vagy a vaj előállítását, raktározását, eltartását másoknak megengedni nem szabad. Nem számíthatók azonban ide azok a nyilvános üzletek, amelyek vegyes élelmicikkeket kicsinyben árusítanak. Azonban ezeknek is a készletben tartott margarint a vajkészlettől elkülönített helyen és „margarin“ felírással megjelölt külön tartályban vagy rekeszben kell tartani.

A margarinba — készítésekor — dimetilamidoazobenzolt (jelző festéket) szintén bele kell keverni.

Margarin-sajt név alatt kell forgalombahozni minden olyan sajtfélét, amely tejszírt vagy egyáltalában nem tartalmaz vagy a tejszír mellett idegen zsiradékot, pl. margarint

is tartalmaz. Forgalmahozni csak olyan margarin-sajtot szabad, amely dimetilamidoazobenzollal van keverve olyan mennyiségben, hogy 1 kg sajtra 3 milligramm essék és az egyenletesen legyen elosztva, hogy annak jelenléte a sajtnak minden részében sósavval eldörzsölés által megállapítható legyen. Margarinsajt-szállítmányok tartályait, valamint a kisebb, közvetlen fogyasztásra szolgáló csomagoknak burkolatát „margarin-sajt“ felirattal kell ellátni. Azokat a helyiségeket, amelyekben margarin-sajtot gyártanak, legalább 30 cm nagyságú betűkből álló, szembeötlő helyen alkalmazott „margarinsajt-gyár“ felirattal kell ellátni. Margarinsajt-gyárosoknak, előrusítóknak ugyanabban a helyiségben tisztán tejből készült sajtféléket előállítani, tartani illetőleg árusítani nem szabad. Nem számíthatók ide azok a nyilvános üzletek, amelyek vegyes élelmicikkeket kicsinyben árusítanak, de ezeknek is a margarin-sajtokat elkülönített helyen, „margarin-sajt“ felírással ellátott rekeszben kell tartaniok.

A margarint is mesterséges ételzsírnak kell tekinteni. A földművelésügyi miniszter a 47.000/1909. F. M. rendeletben nyomatékosan felhívta a hatóságokat hogy mindazon a helyeken, ahol bármiféle mesterséges ételzsírt, margarint vagy margarin-sajtot készítenek vagy árusítanak, gyakori ellenőrzés által győződjenek meg, vajjon az erre vonatkozó rendelkezéseket betartják-e és nem használják-e fel azokat mezőgazdasági termények hamisítására. Az említett anyagokat vajba vagy bármely természetes zsírba belekeverni nem szabad, még akkor sem, ha azoknak az ilyen anyagokba belekeverése fel van tüntetve. „Margarinvaj, újfajta margarin, vajpótlék, művaj, növényvaj“ elnevezést használni tilos; a vaj szót csakis olyan termékekre szabad alkalmazni, amelyek kizárólag tejből származnak. Viszont a margarin név alá foglalt zsiradék vagy zsírkeverék semmiféle más jelzővel nem látható el. A mesterséges ételzsíroknak (műételzsíroknak) szabályba nem ütköző, félreértést kizáró bármely más (pl. kókuszszír, ceres, stb.) elnevezés adható ugyan, de ezen az elnevezésen kívül az előírt nagyságú betűkkel a „mesterséges ételzsír“ megjelölést is mindig alkalmazni kell. A 66.779/1929. F. M. rendelet szerint (Atzél—Chyzer VII. kötet 113. oldal) nem szabad a margarint a közönségnek olyan ajánlással hirdetni,

amely a tejgazdasági iparnak meg nem engedett versenyt okozva, mások megtévesztésére alkalmas. Pl. nem szabad használni a „tökéletes teavajból, legnemesebb növényi olajokból konzervált vaj, tejszín-margarin, olyan mint a vaj, tej-margarin“, továbbá a margarin elnevezés mellőzésével egymagában „vajpótlék“, stb. jelzéseket. Ha a margarinra vonatkozó jelzés szövegében a tej felhasználására illetőleg a tejalkatrészre külön utalás történik, csak a valóságnak megfelelően „100 rész margarin 100 rész tej felhasználásával készült“ szöveget szabad alkalmazni, olyant azonban nem, amely a margarin elnevezéssel szemben a tej felhasználást kiemeli.

Margarin készítéséhez régebben csak marhafaggyút és tejet használtak fel, ma azonban már sertézsírt, gyapotmagolajat, szezámolajat, kókuszszírt és olcsóbb, keményített növényi zsírokat is használtak. A faggyú eredetű margarin alapanyaga a faggyúnak alacsonyabb olvadáspontú része, az ú. n. oleomargarin.

Azokban a pék- és cukrászüzletekben, ahol margarinnal készült süteményeket árusítanak illetőleg ahol a vajat margarinnal pótolják, feltűnő helyen táblát kell kifüggeszteni: „Itt a sütemények margarinból készültek.“

A mesterséges ételzsírokra és a margarinra is a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. A mintavétel úgy történik, hogy a szilárd zsírból $\frac{1}{4}$ kg-ot kell tiszta bádogdobozba vagy szélesszájú üvegbe helyezni és pergamentpapírral lekötni; folyékony zsírt pedig tiszta, száraz palackba kell helyezni szintén $\frac{1}{4}$ liter mennyiségben és tiszta, alsórészen pergamentpapírral borított parafadugóval kell jól lezárni vagy pergamenttel vagy tiszta vászonruhával jól lekötni. De lehet jólzáró, beköszörült üveg dugót is használni.

A vizsgálatot az illetékes vegyakisérleti (vegyvizsgáló) állomások végzik.

23. Az élesztő gyártása és forgalmának ellenőrzése.

Az élesztő gyártásáról és forgalombahozataláról — a 97.700/1910. F. M. rendelet hatályon kívül helyezésével — jelenleg a 62.200/1916. F. M. rendelet intézkedik. Ennek értelmében élesztő alatt (*Saccharomyces cerevisiae*) olyan kelesztő és szeszes erjedést létesítő terméket kell érteni, amellyel ipari értelemben szesz illetőleg sör termelhető. Jelenleg az élesztőgyárak az élesztő előállításával kapcsolatban (ú. n. szellőztető eljárással) szeszt csak minimális mennyiségben termelnek, úgy hogy azt nem érdemes lepárlás útján a cefréből kinyerni. Csakis tiszta szeszélesztőt vagy tiszta sörélesztőt szabad forgalomba hozni. A szeszélesztő erjedési optimuma 16—20 C fok körül van, a sörélesztő ellenben alacsonyabb, 0 fok körüli hőfokon erjeszt a sörgyártás folyamán, ezért kenyérsütési illetőleg tészta kelesztési célra előbbi előnyösebben használható.

Romlott vagy bomlásnak indult élesztőt forgalombahozni tilos. Az élesztő vagy téglalakban, az egészségre nem káros módon készített papirosomagolásban vagy tartályban hozható forgalomba olyképen, hogy:

a) a szeszélesztőt közvetlenül a burkolópapírra nyomott illetőleg magára a tartályra ragasztott, világosvörös címkén a 49.000/1928. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 730. oldal) értelmében legalább 7 mm-es fehér betűkkel „tiszta szeszélesztő” felirattal,

b) a sörélesztőt pedig ugyanilyen módon, azonban citromsárga címkén feketebetűkkel „sörélesztő” felirattal látják el. Ezenfelül magába az élesztőbe a gyár nevét és az élesztő mennyiségét is bele kell nyomni, a címkén pedig a gyár nevét és helyét, valamint az élesztő súlyát is fel kell tüntetni. Másféle elnevezéseket az élesztőn csak abban az esetben szabad alkalmazni, ha azok nem alkalmasak arra, hogy az élesztő eredete vagy minősége tekintetében a közönséget megtéveszték. Belföldön eladásra kerülő belföldi származású élesztőt a kereskedő eredetben vagy kisebbitve átesomagolhat ugyan, de ebben az esetben azt nem a termelő, hanem az átesomagoló nevével kell ellátni. Külföldi származású élesztőt nem szabad átesomagolni. A kereskedő (sütő, stb.), aki élesztőt fogyaszt-

tásra árusít, köteles ezt üzletében felirattal jelezni. Az élesztődarabot a vevő előtt úgy kell levágni, hogy az eredeti csomagolás is látható legyen. A megmaradt élesztőt mindig az eredeti csomagban kell meghagyni.

Az élesztő vizsgálatára a 38.286/1896. F. M. rendelet intézkedései az irányadók. A vizsgálatnál gondot kell fordítani arra, hogy az élesztő nem száradt-e ki, nem dohos vagy penészes illetőleg nem rothadt szagú-e. Ezekben az esetekben azt — mint romlott élesztőt — azonnal le kell foglalni illetőleg zár alá kell helyezni.

Az élesztő hamisítása az 1895:XLVI. törvénycikk alapján bírálendő el. Leginkább keményítőliszttel vagy a szeszélesztőt sörélesztő hozzákeverésével hamisítják. De előfordulhat, hogy a szeszélesztő gyártási hiba következtében hibás erjedést (kelesztést) eredményező ú. n. vad élesztővel van szennyezve vagy kórokozó csirákkal van fertőzve.

Mintavételre és a vizsgálati módszerekre a 17.000/1911. F. M. rendelet tartalmaz útmutatásokat. Eszerint 200 gr súlyú, két egyenlő átlagmintát kell vennünk kifogástalan csomagolásban, pl. pergamentpapirosban vagy bádogdobozban. Egyiket a vizsgáló állomáshoz kell küldeni, a másik — a 38.286/1896. F. M. rendelet szerint — az elsőfokú egészségügyi hatóságnál marad. A mintavételi jegyzőkönyvbe fel kell venni, hogy a mintát kitől, mikor és mily mennyiségű élesztőből vették, a küldemény melyik gyárból származik és mikor érkezett. Lehetőleg azt a színezett pergamentpapirost vagy borítékot is mellékelni kell, amelyben az élesztő csomagolva volt. A mintát lehetőleg új csomagnak a közepéből kell venni. Az olyan csomagból, amelynek fele vagy nagyobb része apránként már eladatott vagy amely már kiszáradt, nem kell mintát venni. Ha azonban a kiszáradton kívül más élesztő raktáron már nem volna, akkor a minta ebből veendő. A mintavételi jegyzőkönyvben fel kell tüntetni, hogy a csomagból mily mennyiség adatott már el, ennek alapján tehát kisebb mennyiséget is lehet mintául beküldeni.

Az élesztőt nem szabad árusítása alkalmával kézzel törni, sem annak vágására cérnát vagy rézdrótot használni, hanem erre a célra megfelelő módon kifeszített acéldrótot vagy fehérszínű galalitból készült kést (ú. n. vajkést) kell használni.

24. A fűszerfélék, a fűszerkeverékek és a paprika forgalmának szabályozása és ellenőrzése.

A fűszerek az ételeket és italokat ízesítik, azok élvezeti értékét növelik és azáltal, hogy szagló- és ízlelőidegeinkre hatnak, étkezésünket kellemessé teszik és ugyanekkor az emésztő nedveket kiválasztó mirigyek ingerlése következtében az emésztést is kedvezően befolyásolják.

A fűszerek forgalmának szabályozásáról a 66.666/1923. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 422. oldal) intézkedik. Ennek alapján fűszer alatt oly terményeket és növényi termékeket kell érteni, amelyek emberi élvezetre szolgáló ételek és italok ízesítésére, szagosítására, zamatosítására szolgálnak. E rendelet rendelkezései alá 23-féle fűszer tartozik. Ezek: az ánizsmag, babérlevél, csillagánizs, édeskömény, fahéj, fehérbors, feketebors, fehérmustár, feketemustár, gyömbér, hosszúbors, kapri, kardamómum, koriander, köménymag, majoránna, római kömény, sáfrány, szegfűszeg, szegfűbors, szerecsendió, szerecsendióvirág és vanília.

Tilos e fűszereket bármilyen idegen anyaggal (tehát fűszerekből kivont anyagokkal, kivonatokkal is) keverni, olajozni vagy festeni vagy e fűszerekből az értékes alkotórészeket elvonni és az ily módon kikészített fűszereket forgalombahozni. A fűszerek idegen anyagokat (pl. földes részeket, fűszerező anyagot nem tartalmazó növényi részeket) csak annyiban tartalmazhatnak, amennyiben rendes termésük és szakszerű kikészítésük szerint ily anyagok bennük természetük szerint előfordulhatnak. A fűszereket csak oly anyagokkal szabad kezelni, amelyek az áru eltarthatóságának, külső csínjának fokozását célozzák, de annak értékét nem csökkentik, az egészségre ártalmatlanok és nem olyanok, amelyek az áru minősége tekintetében a vevőt megtéveszthetik.

Nem szabad olyan fűszerutánzatokat előállítani vagy forgalombahozni, amelyek fűszerek hamisítására szolgálhatnak. Bármilyen fűszerpótlót előállítani és forgalombahozni csak a földművelésügyi miniszter engedélyével lehet. A fűszerek elnevezésére csak azokat a neveket szabad használni, amelyeket a rendelet megenged s egyúttal meg kell jelölni azt

is, hogy a fűszer egész vagy őrölt (törött) állapotban került-e forgalomba (pl. őrölt fahéj).

A fűszer eredetének (származásának) vagy minőségének közelebbi megjelölése csak a valóságnak megfelelő és általánosan elfogadott jelzőkkel történhetik. Eredeti csomagolásban forgalombakerülő áru csomagolásán (burkolatán) a fűszer elnevezésére és közelebbi megjelölésére vonatkozó szabályos jelzéseket könnyen olvasható módon, szembetűnő helyen kell feltüntetni. E jelzéseket eredeti csomagolásban forgalombakerülő árura a termelő illetőleg a forgalombahozó vállalkozó (gyáros, őröltető), átcsomagolt (átöntött) árura pedig az azt végző vállalkozó köteles alkalmazni. Kimérés útján, kicsinyben forgalombahozott fűszereket tartályban kell tartani, amelyen szembetűnően fel kell tüntetni a fűszer nevét. Külföldi áruért a belföldi vállalkozó felel, így az áru csomagolásán annak nevét és telephelyét is fel kell tüntetni. Nem szabad a fűszerárakkal kapcsolatban sem az üzleti levelezésben, sem az áru csomagolásán vagy tartályán oly megjelölést, képet vagy rajzot alkalmazni, amely a vásárlót a fűszer eredete vagy minősége tekintetében megtéveszthetné. őrölt vagy törött fűszerek csak olyan zárt csomagolásban kerülhetnek eladásra, amely vagy az őröltető illetőleg exportáló vállalatnak (vállalkozónak) vagy ezenfelül még a hatósági vegyvizsgáló állomásnak zárjeggyével úgy van ellátva, hogy a zár sérelme nélkül felbontani nem lehet. A kereskedő vagy exportáló a sáfrányt is csak zárt csomagolásban hozhatja forgalomba.

Azokra a fűszerekre, amelyek gyógyszerként is szerepelnek (tehát a gyógyszerértárban raktáron tartott és forgalombahozott árukra), ez a rendelet nem vonatkozik; azokra a hivatalos gyógyszerkönyv előírásai irányadók.

Az áru hatósági ellenőrzésére és a mintavételre a 38.286/1896. F. M. rendelet intézkedései irányadók. A vizsgálatokat az illetékes vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások végzik. Vizsgálatra sáfrányból 2 gr, vaniliából 5 gr, borsból (fehér, fekete, hosszú), fahéjból, babérlevélből, gyömbérből, kapriból, kardamumból, szegfűborsból, szegfűszegből, szerecsendióból, szerencsendióvirágból 20—20 gr, ánizsmagból, csillagosánizsmagból, édesköményből, korianderből, kömény-

magból, majorannából, fehér- fekete mustármagból pedig 50—50 gr mintát kell venni.

A fűszerkeverékek forgalmát a 72.910/1924. F. M. rendelet szabályozta. Fűszerkeverékek alatt hamisítatlan, romlatlan és kellő tisztaságú, egész vagy törött (őrölt) fűszerek, esetleg fűszer és az egészségre ártalmatlan, zamatot adó vagy a fűszer értékét emelő egyéb anyagok egyszerű keverékét értjük. Fűszerkeveréket csakis zárt csomagolásban, olyan zárjeggyel ellátva szabad forgalombahozni, amelynek megtörése nélkül a csomag fel nem bontható. A fűszerkeverék csomagolásán mindig fel kell tüntetni a készítő illetőleg a felelős forgalombahozó nevét, a készítés helyét, az áru rendeltetését (pl. pástétom-fűszerkeverék) és súly szerint azokat az alkatrészeket, amelyekből a fűszerkeverék áll. A készítő azonban — kivételes esetben — a földművelésügyi minisztertől engedélyt nyerhet, hogy a fűszerkeverékeket az alkatrészek feltüntetése nélkül is forgalombahozhassa. A fűszerkeverékek a fentebb felsoroltakon kívül esetleg olyan fűszert is tartalmazhatnak, amelyet a 66.666/1923. F. M. rendelet nem említ.

Ezek ellenőrzésére egyébként szintén a fentemlített rendelet rendelkezései irányadók.

Paprika elnevezés alatt csakis a paprika (*Capsicum annum* L.) nevű növénynek gyümölcsalkatrészéből őrlés vagy törés útján nyert paprikaport szabad érteni.

A fűszerpaprika feldolgozására, minősítésére és forgalombahozatalára a részletes utasításokat a 27.000/1936. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) foglalja magában. A fűszerpaprika a paprikatermésnek (hüvelynek) burkát (pericarpium) és magját tartalmazza. A paprika forgalmát szabályozó rendelet következő minőségi fokozatokat különbözteti meg: csemege édesnemes, édesnemes, félédes, rózsza és erős paprika. Minden egyes minőségi fokozatra megállapítja készítési módját, s ezen felül minőségi összetételi kellékeit. A csípősséget okozó kapszicin nevű anyagot a paprika erezetét borító, ú. n. mirígysejtek tartalmazzák. A csemege, az édes, a félédes paprikából a csípősség csökkentése céljából az erezetet a kikészítés során kivágják. Van olyan magyar fűszer-

paprikafajta is, amely nem tartalmaz kapszicint. Az ebből készült fűszert „csípősségmentes“ jelzővel kell ellátni.

A hamisítás meggátlása s általában a jó minőség biztosítása céljából a fűszerpaprikát — közvetlen őrlés előtt — előzetes laboratóriumi ellenőrző vizsgálat alapján az illetékes m. kir. paprikakísérleti állomás minősíti és a minősítés eredménye alapján minden egyes paprikát tartalmazó zsákon a minőségi fokozatot is megjelöli olyképpen, hogy a zsákot igazoló állami minősítőjeggyel és ólom (fém) zárral látja el. Fűszerpaprikát csak 1 kg-os és ennél nagyobb súlyú adagokban, állami zárjeggyel ellátva szabad forgalombahozni továbbadás céljából.

Tekintettel a magyar fűszerpaprika kiviteléhez fűződő nagyjelentőségű nemzetgazdasági érdekekre, a fűszerpaprika értékesítéséről különleges rendelkezéseket találunk a 4.650/1936. M. E. és az ennek végrehajtási utasítását képező 26.500/1936. F. M. rendeletben, a fűszerpaprika őrlésére pedig a 121.300/1936. F. M. rendelet tartalmaz részletes utasításokat. Minthogy azonban ezeknek közegészségügyi vonatkozásuk alig van, ismertetésüket mellőzzük.

A paprika ellenőrzésére is a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. Mintavétel céljára a paprikából — a megvizsgálandó készlet különböző rétegeiből — kb. 30 gr-nyi mennyiséget kell venni, ezt jól össze kell keverni, ebből azután egy-egy mintára 10 gr-ot kell üveg- vagy más jól záró dugóval lezárható és légmentesen leköthető üvegpalackba helyezni. A vizsgálatot az illetékes vegyvizsgáló (vegykísérleti) állomások végzik.

25. A liszt és a szárított tésztaneműek, a leveskészítmények és a levesízesítők forgalmának szabályozása és ellenőrzése.

A liszt legfontosabb élelmiszereink közé tartozik, mert egyik legfőbb és nélkülözhetetlen táplálékunknak, a kenyérnek alapanyaga. A lisztet gabonaneműek, főleg búza, rozs, árpa, zab, esetleg kukorica, stb. magvak őrlése útján nyerik és aszerint, hogy azt milyen gabonaneműből őrölték, beszé-

lünk búza-, rozs-, árpa-, zab-, kukoricalisztről, stb., továbbá búza és rozs keverékéből őrölt, ú. n. kétszeres lisztről. A lisztben 60—70% keményítő, 8—15% fehérje és 0.5—2% zsír van. Legtöbb zsír a kukoricalisztben, legtöbb fehérje, az ú. n. sikér (gliadin és glutenin) pedig a búzalisztben van. Ez utóbbi teszi lehetővé a tészta nyújthatóságát, ezért a finom tésztaneműek készítésére elsősorban a búzalisztet használják. A gabonamagvaknak héjas része adja a korpát, belső része pedig a lisztet. A különböző minőségű liszteket az őrlés finomsága és a korpatartalom szerint osztályozzák.

A lisztet és egyéb őrleményt annak a gabonának a nevével kell — mint jelzővel — ellátni, amelyből származik. Ezenfelül meg kell jelölni még a fajta- vagy számjelzést is (pl. 0, 00, 0g, 0gg, 1—7), amelyre a tőzsdei lisztjelleg-minták irányadók. A rozsliszteket: I—II számokkal jelölik.

A lisztből készült különböző tésztaneműeket (szárasztésztát, konzervtésztát, stb.) és a kenyérféléket is, amennyiben azokat nem kizárólag búzalisztből állítják elő, ama gabonának nevének jelzésével kell forgalombahozni, amelyből tényleg készültek. Az iparszerűen előállított vagy forgalombahozott tésztaneműek a liszten kívül csak oly megengedett más segédanyagokat (víz, tej, vaj, tojás vagy emberi táplálkozásra alkalmas zsiradék, élesztőszerek, burgonya, stb.) tartalmazhatnak, amelyek a tésztát élvezetesebbé vagy eltarthatóbbá teszik (a 38.286/1896. F. M. rendelet 8. §-ának 3. c) pontja).

A búzaliszt és a rozsliszt fehér, sárgásfehér vagy gyengén sárgásbarna színű, szaga nincsen, kissé édeskés, összenyomva sajátságosan nyikorog, a nyomás megszűnésekor pedig szétesik. Tapintata száraz. Megkülönböztetnek igen finomra őrölt, ú. n. síma búzalisztet (0) és szemcsés, ú. n. dara (grizes) búzalisztet (0g, 0gg).

Ártalmas a dohos liszt és az olyan, amelyikbe mérgező magvak (anyarozs, üszög, stb.) kerültek bele. A pellagrát pedig a kukoricaliszt túlságos és egyoldalú fogyasztásával hozzák összefüggésbe.

A lisztet gyakran hamisítják. Így súlyszaporítás céljából vagy olesóbb lisztfajtákat, pl. búzaliszthez árpalisztet adnak hozzá vagy pedig a búza tisztító mosása után annak

kellő kiszáritását mellőzik és ezáltal víztartalmát a megengedetnél nagyobb mérvűnek hagyják; a liszt eltartása céljából pedig timsót adnak hozzá. Ma már azonban a lisztet igen ritkán hamisítják ásványi eredetű súlyszaporító anyaggal (krétaapor, gipszpor, márványpor, stb.). Újabb időben egyes országokban igen elterjedt a lisztnek vegyszerrel kezelése fehérítés, sterilizálás, vízfelvevőképesség növelése vagy a gyenge siker erősítése, a sütemény térfogatának, likacsosságának növelése céljából.

A 84.131/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 593. oldal) a magyar liszt jóhírnevének megóvása, valamint a gazdasági és közegészségügyi érdekeknek megvédése, továbbá az emberi táplálkozásra szolgáló liszt és abból készített kenyérfélék, sütemények, tésztaeműek, hamisítatlan minőségének biztosítása céljából a liszt előállításánál, valamint az említett termékek feldolgozásánál tiltotta minden olyan vegyiszer, illetőleg vegyi eljárás alkalmazását, amely a lisztbe vagy az abból előállított késztermékbe természetüknek meg nem felelő idegen anyagokat juttat. E tekintetben teljesen mellékes, hogy az alkalmazott vegyiszer vagy eljárás a lisztre vagy a belőle készített termékekre hat-e fehérítőleg. Az ily módon készített kenyérféléket, süteményeket vagy tésztaeműt forgalombahozni nem szabad. Ez a rendelkezés a külföldről behozott termékekre is vonatkozik.

Külföldre szállított termékeknél az illető állam szabályai irányadók. Abban az esetben, ha a lisztet olyan országba szállítják, ahol a lisztnek a rendeletben tilalmazott eljárással (szerrel) kezelését az ottani törvények megengedik, illetőleg nem tilalmazzák, a malom felelős vezetője köteles a telephely szerint illetékes hatóságnál és vegykísérleti (vegyszervizsgáló) állomásnál megfelelő hiteles irattal igazolni, hogy a külföldi vevő vegyszerrel illetőleg vegyi eljárással kezelt (pl. fehérített) lisztet rendelt és hogy a megrendelő (importáló) országban a kezelésre megjelölt vegyszer alkalmazása nincsen tilalmazva. Ugyanekkor be kell jelenteni azt is, hogy a liszt fehérítésére milyen szert kívánnak használni. A miniszter ilyen esetben a vegyszer alkalmazását megengedheti. Az ilyenképen elküldött árukról pontos nyilvántartást kell vezetni. E rendelet végrehajtására vonatkozó fontosabb

tudnivalókat egyébként a 84.343/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 596. oldal) tartalmazza.

A liszt előállítására, valamint a lisztből emberi táplálkozásra szánt termékek készítésére felhasználható segédanyagok forgalmára vonatkozik a 84.252/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 595. oldal). Ennek alapján liszthez és lisztből emberi táplálkozásra készített termékekhez csak olyan segédanyagokat szabad felhasználni, amelyek a termék tulajdonságára előnyösen hatnak és amelyek forgalmát illetőleg felhasználását a földművelésügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg engedélyezte.

A 78.750/1931. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 451. oldal) értelmében a lisztet hamisítottnak kell tekinteni, ha azt idegen anyagok segélyével vagy ezek nélkül, terjedelem vagy súlyszaporítás céljából illetőleg használati értéke tekintetében megtévesztő módon megváltoztatták vagy kikészítették. Ezért az ú. n. lisztfehérítő szereknek vagy általában minden olyan szernek alkalmazása is, amely a liszt gyengébb minőségének elpalástolására, jobb minőségű liszt látszatának előidézésére illetőleg a liszt használati értéke tekintetében megtévesztésre alkalmas: hamisításnak tekintendő. A 46.200/1932. F. M. rendelet szerint (Atzél—Chyzer VII. kötet 561. oldal) tilos az olyan lisztfehérítő anyagok (halványító szerek) használata, amelyek az alább felsorolt anyagokat, elemeket, vegyületeket vagy ezek keverékeit tartalmazák; úgyszintén tilos minden olyan eljárás, amely a liszt kezelése közben ilyen anyagokat fejleszt. Ilyenek a benzoilperoxid, nitrogénperoxid, klórdioxid és más szerves vagy szervetlen peroxid, az ózon, klór és általában a halogének (bróm, jód, fluór), a benzoilklorid, nitrosilklorid és a hipokloritok (natriumoxiklorid, stb.). Nem tekinthető azonban a liszt hamisítottnak, ha azt az ember egészségére ártalmatlan anyaggal vagy szerrel vegyítik illetőleg kezelik avégből, hogy ezáltal eltarthatóbbá, szállítóképesebbé vagy a használatra alkalmasabbá váljék, anélkül azonban, hogy ezzel rendeltetészerű használati lehetősége megváltoznék, a liszt súlya vagy terjedelme megtévesztés céljából szaporíttatnék, illetőleg a gyengébb minőség elpalástoltatnék. Hogy mely anyag illetőleg eljárás tekinthető ilyennek, annak megállapítására a földművelésügyi miniszter illetékes.

Azokat, akik a fenti két rendelet ellen vétének, kinágás miatt az 1895:XLVI. tc. 3. és 4. §-a illetőleg az 1876:XIV. tc. 7. és 14. §-ában foglaltak szerint büntetik.

A szárított és konzervált tésztaneműek festésének eltiltásáról a 40.800/1910. F. M. rendelet intézkedik. Ennek rendelkezései főleg a szárított és konzervált tésztákra és ezek közül is különösen a tarhonyára, a csőtésztára (makaroni) és a levestésztákra vonatkoznak. A levestészták készítésénél egyes gyárak a tojás színét utánzó növényi festékeket használnak. Ilyen festékek a sáfrány vagy a sáfrány hamisítására alkalmas egyéb anyag, szeklice (saflor, carthamus), a kalendulavirág, a kurkumagyökér, szantálfa, kampesfa, fernanbukfa, gránátalmavirág, bazsarózsavirág, feminel, tengeri bibeszár, paprikatermés, Scalimusvirág, s más vadsáfrányok bibéi és porzói. Azonban még a növényi festékek használatánál is gyakoribb eset az, hogy az ily téztaféleket kátrányfestékkel (dinitrokrezol, stb.) festik. A tészták festése által azok gyártói azt a látszatot iparkodnak kelteni, hogy gyártmányaik tojással készültek, azaz hogy azok eredetük, összetételük, minőségük és ezen keresztül tápértékük tekintetében jobbak annál, mint aminők tényleg. Ez azonban nem egyéb, mint a közönség megtévesztése. Ezért hangsúlyozza a rendelet, hogy az ily tésztaneműeket a 38.286/1896. F. M. rendelet értelmében hamisítottoknak kell tekinteni. E rendelet rendelkezéseit a 74.968/1924. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 581. oldal) ideiglenesen hatályon kívül helyezte, azonban a 42.500/1928. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 721. oldal) bizonyos kiegészítésekkel újra életbeléptette.

A 74.968/1924. F. M. rendelet értelmében „tojásos árú“ jelzéssel csak olyan árut szabad forgalomba hozni, amely az áru 1 kg-jára számítva legalább 2 tojást tartalmaz. Amennyiben pedig a forgalombahozatalkor a felhasznált tojások számára hivatkozás történik, az a valóságnak megfelelő legyen. A „tojásos árú“ jelző alkalmazása nem kötelező, azonban a tojás nélkül vagy kg-kint kettőnél kevesebb tojással készített árúkat „fehér-árú“ megjelöléssel kell forgalombahozni. Ezt a jelzést a forgalombahozatalkor csak az előállítónak és a kereskedőnek kell megfelelő módon alkalmazni, ellenben a jelzés kötelezettsége nem vonatkozik a tésztaneműek felhasználásával készí-

tett ételek kiszolgáltatóira. A jelzéseket forgalombahozatalkor az áru csomagolási burkolatán illetőleg az áru tartályán, ezenfelül az árua vonatkozó kötlevényen, számlán, stb. mindig alkalmazni kell. Átsomagolt árunál az átsomagolást végző vállalkozónak (vállalatnak) címét az áru csomagolási burkolatán fel kell tüntetni és az ilyenkor alkalmazott jelzések helyességéért az átsomagolást végző vállalkozó (vállalat) is felelős. Külföldre szállított árunál a megfelelő jelzéseket szintén mindenkor alkalmazni kell.

A 45.768/1925. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 720. oldal) nyomatékosan figyelmezteti a törvényhatóságokat, hogy ellenőrizték, vajjon az ilyen tésztákat készítő ipari vállalatok nem alkalmaznak-e kátrányfestékeket. A 38.000/1926. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 788. oldal) értelmében a szárított tésztát gyártó vállalatok kötelesek az egy tojással vagy tojás felhasználása nélkül készített „fehéráru“ forgalombahozatalakor az áru közelebbi minőségét jelölő „fehéráru“ jelzöt közvetlen az áru neve mellett (pl. „Tarhonya fehéráru“ stb.) szembetűnően és jól olvasható módon, a csomagolás színétől elütő színben legalább 5 mm nagyságú betűvel írva vagy nyomtatva feltüntetni. A 77.331/1924. F. M. rendelet értelmében pedig az egy tojással készült fehéráru forgalombahozatalakor a „fehéráru“ jelzés mellett „egy tojással készült“ jelző alkalmazásával utalni szabad az egy tojás felhasználására.

A festést tilalmazó rendelkezések nem vonatkoznak azokra a tésztaneműekre, amelyek külföldre szállítás végett készültek. Az ilyen tésztaneműek egészségre nem ártalmas növényi vagy kátrányfestékekkel megfesthetők, feltéve, hogy ezt annak az államnak szabályai, ahová a tésztát forgalombahozatal céljából kiszállítják, megengedik. A külföldi kivitelre készített árúkat azonban a belföldi forgalombahozatalra szánt árútól elkülönítve és megfelelően jelezve kell raktározni.

Leveskészítmények, leves- és ételízesítők gyártását és forgalmát a 28.000/1922. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 326. oldal) szabályozza. A rendelet ezeket a cikkeket is az 1895:XLVI. törvénycikk hatálya alá tarto-

zóknek jelenti ki. A rendelet hatálya alá tartoznak a következő árúk:

A) Leveskészítmények:

1. húsleveskészítmények,
2. húslevespótló készítmények,
3. növényi leveskészítmények,

B) Leves- és ételízesítők.

A húsleveskészítmények besűritett húslevesnek vagy húskivonatnak, állati eredetű zsírnak, továbbá ízesítőnek (fűszer, zöldség, gomba) és tiszta konyhasónak olyan keverékei, amelyek vízben főzés által közismert, a húslevessel megegyező jellegű és tartalmú levest adnak. A húsleveskészítmény azonban lisztet, élesztőt, élesztőkivonatot, lisztes anyagot, keményítőcsirizt, cukrot vagy más értékesöskkentő idegen anyagot nem tartalmazhat. Ily készítménynek legfeljebb 65% konyhasót és legalább annyi szárazanyagot (húskivonatot) kell tartalmaznia, hogy nitrogéntartalmú szerves tápanyagtartalma együttvéve legalább 3% nitrogénnek feleljen meg. Leveskészítmény néven csakis az egészségre ártalmatlan, romlatlan készítményt szabad forgalombahozni.

Húslevespótló készítmény alatt állati (kazein, tojásfehérje, stb.) vagy növényi (élesztő, stb.) eredetű, fehérjékben gazdag anyagokból feltárással készített olyan termékeket értünk, amelyek a feltárt fehérjén kívül állati eredetű zsírt, ízesítőt (fűszer, zöldség, gomba) és konyhasót tartalmaznak. E készítmények konyhasó tartalma azonban 65%-nál több nem lehet és emellett legalább 3% nitrogénnek megfelelő nitrogéntartalmú szerves tápanyagot kell tartalmazniok.

A növényi leveskészítmények gabonaneműek, hüvelyesek, burgonya, kukorica, rizs, szágó vagy hasonlók lisztjének, továbbá szárított zöldségnek, szárított főzeléknek vagy gombának fűszerekkel és legfeljebb 20% konyhasóval és zsírral készült oly keverékei, amelyeknek vízben főzése által a közismert rántott-, zöldség- vagy gombaleves ízével megegyező, emberi élvezetre alkalmas levesétel Készíthető.

Leves- és ételízesítők alatt az egészségre ártalmatlan és romlatlan olyan készítményt értünk, amelyben levesnek vagy bármely más ételnek és ezeknek fűszerezésére általában hasz-

nálatos valamely fűszernek zamatos alkotórészei sűrítve foglaltatnak. A leves- és ételízesítők lehetnek folyékonyak, pépesek vagy szilárdak, azonban olyan folyékony levesízesítők, amelyeknek szerves tápanyagtartalma 18%-ot nem ér el, forgalomba nem hozhatók. Ezeknek fő alkotó része növényi kivonat vagy romlatlan húsból közvetlenül vagy feltárással készült húskivonat; konyhasótartalmuk a 20%-ot meg nem haladhatja és konyhasón kívül más konzerválószerrel nem tartalmazhatnak. Ezeknél a készítményeknél — az eredetre utaló jelzés mellett — a megfelelő jelzöt is (pl. marhahús leveskocka, stb.) minden esetben alkalmazni kell. Növényi leveskészítményeknél pedig meg kell jelölni azt az alkotórészt, mely a leves jellegét megadja (pl. zöldborsó leveskocka). A csomagolási burkolaton — a jelzéseken kívül — fel kell tüntetni a gyártó (készítő) nevét, a telep helyét és a megfelelő használati utasítást. Külföldi áru tartályán a belöldi felelős forgalombahozó nevének is rajta kell lennie, aki a készítmény jóságáért és megfelelő minőségéért is felel. A szóbanlevő készítményeken semmi olyan képet vagy rajzot nem szabad alkalmazni, amely a termék eredete vagy összetétele tekintetében a jóhiszemű vásárlót megtéveszthetné. Az árut átöntéskor vagy átcsomagolásakor nem szabad semmiféle más készítménnyel keverni. Az itt felsorolt készítményeket csakis olyan nyersanyagból szabad készíteni, amely az emberi szervezetre nem ártalmas. A rendelettel megállapított összetételi és minőségi kellékek nem vonatkoznak azokra a készítményekre, amelyek külföldön való forgalombahozatalra készültek, ha készítőjük illetőleg raktározójuk hiteltérdemlően igazolja, hogy az árut közvetlenül külföldre szállította vagy szállítja és a termék a külföldön érvényes rendelkezéseknek megfelel. Az ilyen árukat azonban csak megfelelő felirattal ellátott és csak külföldi kiviteltre szánt áru befogadására szolgáló külön helyiségben kell raktározni és azokról árujegyzéket kell vezetni.

Mind a liszt, mind a szárított tésztaneműek, leveskészítmények és levesízesítők forgalmára egyébként a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. Ellenőrzésük is ennek megfelelő. Vizsgálatra a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások illetékesek.

Mintavétel a következőképpen történik: Lisztfélékből a zsák vagy tartály különböző rétegeiből szűrősap illetőleg bádogkanál segítségével legalább 2 kg-nak megfelelő mennyiséget kell kivenni és ezt jól (de nem kézzel) össze kell keverni. Ebből azután egy-egy mintára $\frac{1}{2}$ kg teljesen tiszta és száraz, lehetőleg beköszörült üvegdugóval ellátott, szélesnyílású üvegbe helyezendő és pergamentpapírral légmentesen lekötenendő. Szárított tésztaeműekből, leveskészítményekből pedig $\frac{1}{4}$ kg-ot kell venni, s azt nedvesség ellen legcélszerűbb pergamentpapírba becsavarni vagy leköszörült üvegdugós tartályba zárni. Folyékony leveskészítményekből és levesízesítőkből $\frac{1}{2}$ kg minta szükséges, amit vagy eredeti üvegben vagy pedig tiszta, száraz, üvegdugós üvegben vagy tiszta parafadugóval bedugaszolt és pergamenttal leköötött üvegben kell beküldeni az illetékes vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomáshoz.

26. A kenyér és kenyérfélék, a pék- és cukrászsütemények forgalmának szabályai és egészségügyi ellenőrzése.

A kenyér, lisztből készül, só, erjesztő élesztő (kovász) és víz hozzáadásával. Ezeket egyenletes eloszlás céljából jól összegyúrnak és langyos helyen állni hagyják, kelesztik. A tésztában levő élesztőgombák által termelt fermentek (enzimek) eközben a liszt egy részében bomlást idéznek elő, a lisztben eredetileg jelenlevő és a kelesztés közben a keményítőből képződő cukrot elerjesztik. Az erjedés egyik terméke alkohol, a másik szén-sav (széndioxid) gáz. Ez utóbbi apró hólyagok alakjában felfujja és lazábbá, könnyebbé, emészthetővé teszi a tésztát. Ilyenkor mondjuk, hogy a tészta megkelt. A jó búza sikérje rugalmas és szívós. Jól magában tartja a kelesztéskor képződő, a kenyér likacsosságát eredményező szén-savat. A gyenge búza sikérje gyorsan ellágyul, s így nem képes a szén-savat magában tartani; ha kellő időben nem vetik be a kemencébe, a szén-sav elszáll, a tészta összeesik, a kenyér lapos és likacs nélkül való lesz. A tésztát végül 200—270 C fokú forró kemencébe vetik és megsütik. Sü-

tés alatt a nedvességtől átázott keményítőszemcsék elcsirizednek, s a siker-fehérjével együtt az emésztés és élvezeti érték szempontjából előnyös átalakuláson mennek át, a víztartalom egy része elpárolog, a szénsavbuborékok hólyagokká nőnek, az élesztőgombák és a lisztben levő illetőleg a megmunkálás közben a tésztába jutó baktériumok — a spórás baktériumok kivételével — elpusztulnak. A földes anyaggal szennyezett búza lisztjéből spórás talajbaktériumok (pl. bacillus mesentericus stb.) kerülhetnek a kenyérbe, melyek sütés közben nem pusztulnak el. Ezek a gyorsan le nem hűtött kenyérben könnyen elszaporodhatnak, s ennek nyúlósodását vagy más hibáját okozhatják. Az ilyen nyúlós kenyér undorító szagú és ízű. Savanyú tejsavónak a tésztába gyúrásával a baktériumok elszaporodása elhárítható. A búzának gyommagvaktól kellő meg nem tisztítása esetében az egészségre ártalmas vagy a kenyér színét, ízét rontó gyommag-örlemények kerülhetnek a lisztbe, illetőleg a kenyérbe (kék kenyér). Minthogy a kenyér héját sütés közben közvetlenül éri a nagy forróság, az megszárad, az e helyen levő keményítő dextrinné, s részben karamellé alakul át.

A kenyérnek egyenletesen megkeltnek és jól kisültnek kell lenni. A jó kenyér domború, barnahéjú, bele ruganyos, egyenletesen elosztottan likacsos, nagy lyukak vagy repedések benne nincsenek, az ujj benyomási helye visszasimul, felvágáskor kellemes, ú. n. kenyérszaga van.

Egészségtelen a ragadós tapintatú, szalonnás, savanyú ízű vagy penészes kenyér. Ha a kenyér szalonnás, ez azt bizonyítja, hogy az élesztő nem jól működött. A romlott lisztből készült kenyér pedig rossz, undorító ízű és rendkívül gyorsan penészedik.

Legízletesebb és élettani szempontból is legjobb a búza- és rozsliszt keverékéből készült kenyér. Az árpa és zab lisztjéből, valamint a hüvelyesekből (bab stb.) készült kenyér nem likacsos, gyorsan repedezik, íze sem kellemes.

A kenyér hamisítása leggyakrabban olcsóbb lisztfajtákkal történik. Sokszor, hogy a kenyeret fehérebbé és likacsosabbá tegyék, timsót szoktak hozzákeverni. Egészségi okból ezt megengedni nem szabad. Általában erre is vonatkozik — a lisztnél említett — az a rendelkezés (a 38.286/1896. F. M.

rendelet 8. §-ának 3. c) pontja), hogy a kenyérhez, de általában a tésztaeművekhez, valamint a pék- és cukrászsüteményekhez sem szabad mást hozzákeverni, mint ami azokat élvezetesebbé és eltarthatóbbá teszi.

A sütőipari munkának szabályozásáról szóló 1923:XV. törvénycikk illetőleg ennek végrehajtási utasítása, az 59.667/1924. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer V. kötet 942. oldal) elrendeli, hogy a kenyérhez és a süteményekhez használt anyagok a tisztaság és a közegészségügyi követelmények szempontjából kifogástalanok legyenek. Az anyagkészletet és a készárut száraz és szennyezéstől mentes helyen kell tartani. A kenyérnek és a süteménynek külső megnedvesítésére használt vizet naponta többször meg kell újítani. Kenyeret és süteményt a pusztta földön elhelyezni nem szabad. A kenyér és sütemény kihordására csak 14 éves vagy ennél idősebb, fertőző vagy undorító betegségben nem szenvedő egyént szabad alkalmazni, a kenyeret és süteményt csak tiszta kosarakban és tiszta vászonkendővel letakarva szabad kihordani. E tekintetben azonban igen sok kifogásolni valót találunk, mert a pékek ezeknek a rendelkezéseknek ritkán tesznek eleget.

Nem szabad megengedni, hogy a vásárlók a süteményt árusítása közben kézzel válogassák, fogdossák és megropogtassák. Az erre vonatkozó írásba foglalt tilalmat, jól olvasható módon és feltűnő helyen az üzlethelyiségben ki kell függeszteni. Kenyeret és süteményt minden egyéb árutól, különösen a tisztátalan, bűzös áruktól elkülönítve kell tartani. Ez a rendelkezés főleg a fűszer- és vegyeskereskedésekre vonatkozik, ahol különféle bűzös anyagokat és árukat is tartanak, amelyek szagát a kenyér könnyen magábaveszi.

Az utcán és a piacon árusított kenyeret és süteményt a földre lerakni nem szabad, árusításuk csak tiszta asztalon vagy kosarakban, tiszta vászonkendővel letakarva történhetik. Az erre vonatkozó rendelkezések be nem tartása: kihágás.

A cukrászsütemények forgalmára ugyanezek a rendelkezések irányadók.

A sütőipari termékekkel házalni nem szabad, a megrendelt sütőipari termékek azonban a megrendelőkhöz elszállíthatók. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 102.183/1928. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VI. kötet 772. oldal) tartalmazza.

A kenyér és a péksütemények forgalombahozataláról a 93.608/1928. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VI. kötet 767. oldal) intézkedik. Ennek értelmében péksüteményt (vizes zsemlyét, császárzsemlyét, kiflit stb.) közfogyasztás céljára csupán 0-ás és 2-es számú buzalisztból (főzőlisztből) szabad előállítani. A vizes zsemlyének legalább 50 gr., a kiflinek legalább 35 gr súlyúnak kell lenni. Az egyéb fehérsütemények (vajjas, mákos, köményes pereg, kifli, zsúrkenyér stb.) súlya korlátozás alá nem esik. A kenyeret csak súly szerint szabad árusítani és árát az árusítás helyén ki kell függeszteni.

Kenyeret és fehérsüteményt a pékeken kívül szatócások, fűszerkereskedők, csemegekereskedők, tejkimérők, hentesek, élelmiszerkereskedők, kávémérések, továbbá azok is árusíthatnak, akik a kenyérnek és fehér süteménynek utcán, téren, piacon és vásárcsarnokokban árusítására a reájuk irányadó szabályok értelmében jogosultak. Vendéglőben, kávéházban, korezmában, valamint egyéb nyilvános étkező helyiségben kenyeret és fehérsüteményt a nyílt üzletekben szokásos módon, az üzlethelyiségen kívül történő fogyasztás céljára nem szabad kiszolgáltatni. E rendelkezés megszegése: kihágás.

A sütőipari munka szabályozásáról szóló 1923:XV. törvény cikk egyes rendelkezéseit az 1929:V. törvény cikk módosította (Atzél-Chyzer VII. kötet 11. oldal), az erre vonatkozó részletes utasításokat pedig a 82.921/1929. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VII. kötet 114. oldal) foglalja magában. E jogszabályok egyfelől a kenyér kovászolási és dagasztási idejére, illetőleg a kenyér- (sütemény-) készítő munka elkezdésének időpontjára vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák, másfelől szabályozzák azt, hogy meddig tarthat az ilyen (kenyeret, péksüteményt, cukrászsüteményt előállító) üzemekben a munkaidő. Budapesten, valamint a rendeletben felsorolt pestkörnyéki városokban és községekben reggel 5 órakor, vidéken reggel 4 órakor szabad megkezdeni az ú. n. táblamunkát.

A kenyeret, péksüteményt és cukrászsüteményt a műhelyekből (péküzletekből) reggeli $\frac{3}{4}$ óra után, Budapesten és a rendelet 2. §-ában felsorolt megyei városokban és községekben pedig csak reggeli $\frac{3}{4}$ óra után szabad elszállítani. (Ide tartozik többek között Kispest, Újpest, Rákospalota, Pest-

szenterzsébet, Pestszentlőrinc stb.). Ezzel kapcsolatban a rendelet megtiltja, hogy kereskedők, kávésok, vendéglősök, korcsmárosok, általában olyan egyének, akik kenyérnek, péksüteménynek vagy cukrászsüteménynek árusításával vagy üzletükkel kapcsolatosan annak kiszolgáltatásával foglalkoznak. úgyszintén pékfiókok is, péksüteményt vagy pedig cukrászsüteményt az előbb jelzett idő előtt átvehessenek. Az erre vonatkozó rendelkezések megszegését a rendelet kihágásnak minősíti.

Az 59.667/1924. K. M. rendelet értelmében megrendelőhöz 16 évesnél fiatalabb egyénnel is lehet kenyeret és péksüteményt szállíttatni. A 14 évét betöltött, de 16 életévet még el nem ért fiataikorúakkal szállított kenyér és péksütemény súlya azonban a 15 kg-ot, a 16 évesnél idősebb, de a 18 évét el nem ért fiataikorúak által szállítandó kenyér és péksütemény súlya pedig a 20 kg-ot nem haladhatja meg. Ezt a súlyt is csökkenteni kell, ha a szállítás hosszabb távolságra vagy rossz úton történik.

A hatósági orvosoknak igen fontos feladata, hogy a pék- és cukrászsüteményeket előállító üzemekben (üzletekben) a rendet és a tisztaságot biztosítsák. Ezért gondoskodni kell arról, hogy undorító vagy fertőző betegségben szenvedő egyének vagy akiken seb vagy kiütés van, a sütőiparban és a kiszolgáltatásnál ne alkalmazzassanak, ha pedig valamely alkalmazotton ilyen betegség jelei mutatkoznak, azonnal orvosi kezelés alá kerüljön. Az alkalmazottnak fertőző betegsége esetén városokban a tiszti orvos, kis- és nagyközségekben pedig a községi (kör-) orvos azonnal köteles erről az iparost, illetőleg az üzem vezetőjét értesíteni. Olyan egyének sem végezhetnek ily helyeken munkát, akik fertőző betegekkel érintkeznek vagy akiknek lakásán fertőző beteg tartózkodik. Különösen vigyázni kell a hatósági orvosnak arra, hogy ilyen helyen bacilluszgazdák vagy bacillushordozók alkalmazásban ne legyenek, s általában ilyenek élelmiszerüzletekben alkalmazást ne nyerjenek. Gondoskodni kell arról is, hogy mindenütt, ahol kenyeret, pék- és cukrászsüteményeket készítenek vagy árusítanak, a legyek irtása megfelelő módon történjék, a kenyérhez és a süteményekhez por, piszok, szenny ne kerülhessen, az ott foglalkoztatott egyének kezei tiszták

legyenek, s kezeiket mindannyiszor újra megmossák, valahányszor az valamely okból beszennyeződhetett. Szükséges végül, hogy a süteményeket tüllel vagy celofánnal letakarva árusítsák. Súlyosan kifogásolható, ha ugyanaz foglalkozik a kenyérnek és a süteménynek kiszolgálásával, aki a pénzbeszedéssel is. Megfelelően ki kell tehát oktatni az iparosokat, hogy azok az egyének, akik közvetlenül kiszolgálják, semmi mással ne foglalkozzanak.

Igen helyesnek tekinthető rendelkezés az, ha (mint pl. Budapesten) a forgalombahozott kenyérnél fel kell tüntetni azt is, hogy az tisztán búzalisztból vagy rozslisztból, vagy búza- és rozsliszt keverékéből, burgonyával vagy anélkül van-e sütvé. Burgonyával sült kenyeret tisztán lisztből készült kenyér gyanánt eladni nem szabad.

Fel kell tüntetni a különböző minőségű kenyerek árát is.

A margarinnal vagy mesterséges ételzsírral készült süteményt természetes vajjal készült sütemény gyanánt eladni nem szabad, s a margarinnal készítést az elárúsító helyiségben jól olvasható írással ki kell függeszteni.

Az izraelita húsvéti kenyér (pászka) forgalombahozataláról a 14.040/1889. F. M. rendelet intézkedik. Ennek értelmében az izr. húsvéti kenyérnek készítése és forgalombahozatala az izraelita hitközség, ennek székhelyén kívül a fiókhitközség és imaházegyesület kizárólagos joga. Húsvéti kenyeret előállítani és árusítani, valamint a hitközség körén kívül eső területre szállítani csak az jogosult, aki erre az illető községben fennálló hitközségtől engedélyt nyert. Az árusításhoz a hitközségnek is iparhatósági engedélyre van szüksége. Egyéb-ként a sütőiparral kapcsolatos rendelkezések erre is minden tekintetben vonatkoznak, az előállításra és az árusításra szolgáló helyiségek pedig szintén hatósági ellenőrzés alatt állanak.

27. Az ecet, az ecetsavfélék és a só forgalmának szabályozása és egészségügyi ellenőrzése.

Az ecet és az ecetsavfélék forgalmát a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló 1895:XLVI. tc. 1. §-a alapján kiadott 54.600/1924. F. M. rendelet szabályozza. Ennek értelmében az emberi élvezetre szolgáló ecetféléknek, továbbá az ecetsavnak, valamint az ennek előállítására szolgáló töményecetsavnak hamisítása, romlott vagy egészség szempontjából kifogásolható állapotban forgalombahozatala tilos. Így tehát a felsorolt különböző ecettermékek hamisításának, valamint e hamisítványok forgalombahozatalának megtorlására a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók.

Minden forgalombakerülő ecetnek tisztának és romlatlannak kell lennie. Az eceterjedés előmozdítására megfelelő baktériumtápláló anyagnak és a kész ecet festésére csekély mennyiségű karamelnek használata azonban megengedett. Mesterséges szagosító — ízesítő — esszenciák és minden más hozzáadása tilos. A rendelet értelmében különböző ecetfajták vannak: 1. Borecet néven csak olyan ecet jöhet forgalomba, amely kizárólag a szőlő levéből készült, tehát a bor alkatrészeit — az ecetkészítés által megváltozott arányokban — tartalmazza. A borecetet szeklicén (saflor, carthamus tinctoria) és karamelen kívül mással festeni nem szabad. A borecet 100 köbcm-ében legalább 4 gr. ecetsavat, legfeljebb 1 térfogat % alkoholt és 100 köbcm-re legalább 0.8 gr. cukormentes kivonatot tartalmazzon. 2. Gyümölcsacet, mézacet, sörecet alatt kizárólag a megnevezésben előforduló termékekből eceterjedés útján előállított terméket kell érteni. 3. Ecet alatt a hígított szeszből eceterjedés útján előállított oly termék értendő, amely minden 100 köbcm-re legalább 4 gr. ecetsavat tartalmaz. Ha ennél nagyobb százaléku az ecetsav, ezt a gyáros (nagykereskedő) és a kiskereskedő viszonylatában a forgalombahozatal alkalmával szembetűnő módon százalékokban fel kell tüntetni. Közvetlenül kimérésre szánt eceten nem kötelező az ecetsavtartalom feltüntetése, amennyiben azonban ezt a kiskereskedő feltünteti, annak a valóságnak

meg kell felelnie. Ecetesszencia alatt olyan terméket kell érteni, amely 100 köbcm-re legalább 10 gr ecetsavat tartalmaz.

4. Ecetkülönlegességek alatt olyan ecetféléket kell érteni, amelyek bizonyos fűvek, fűszerek és más eféléknek a zamatosításra való felhasználásával készültek. Az ecetkülönlegességek a felhasznált anyagok megnevezésével (pl. mustárecet, stb.) hozhatók forgalomba, azonban ecetsavtartalmuk legalább 4%-os legyen.

5. Olyan ecetsavas folyadékot, amely nem szesznek vagy szesz-s folyadékoknak ecetsavas erejedése útján készült vagy amelyhez más ecetsavat is keverték, egyszerűen „ecet“ elnevezés alatt nem szabad forgalombahozni, hanem csak olyan jelzővel, amely eredetének megfelel. Faecetnek nevezhető tehát úgy a tiszta faecet maga (a fa száraz desztillálása útján előálló folyadék) valamint az olyan keverék, amely ilyent tartalmaz. Azonban ezeknek is 100 köbcm-ben legalább 4, legfeljebb 14 gr. ecetsavat kell tartalmazniuk.

6. Higított ecetsav alatt olyan vegytiszta ecetsavoldat értendő, amely a Magyar Gyógyszerkönyv követelményeinek megfelel és 100 gr-ban legalább 20 gr. ecetsavat tartalmaz. Címkéjén mindig feltűnően fel kell tüntetni, hogy élvezeti célokra csak vízzel hígítva alkalmas, különben veszélyes.

7. Töményített ecetsav vagy ecetsavesszenc alatt olyan folyadékot kell érteni, amely 100 gr-ban legalább 80 gr. ecetsavat tartalmaz, s amely tisztaságánál fogva alkalmas arra, hogy belőle vízzel hígítás útján élvezeti célokra alkalmas ecetsavoldat készíttessék. Ecetsavtartalmát a címkén mindig fel kell tüntetni és egyúttal feltűnő módon még a következő figyelmeztetést kell alkalmazni: „vízzel való erős hígítás nélkül élvezetre alkalmatlan és veszélyes!“ Ezenkívül a címkén olyan használati utasításnak kell lenni, amely megmondja, hogyan lehet a folyadékból étkezés céljára szolgáló 4—6%-os ecetsavoldatot készíteni.

8. Töményecetsav (acidum aceticum concentratum) alatt olyan vegytiszta ecetsavat kell érteni, amely a Magyar Gyógyszerkönyv követelményeinek megfelel és 100 gr-jában legalább 95 gr. ecetsavat tartalmaz. Töményecetsavat a fogyasztónak közvetlenül nem szabad eladni, hanem azt az illetékes elsőfokú hatóság által kiállított igazolvány felmutatása ellenében csak ipari célokra szabad kiszolgáltatni. Az ilyen árun is feltűnő módon

kell azonban alkalmazni a következő jelzést: „vízzel való erős hígítás nélkül élvezetre alkalmatlan és veszélyes!”

Az ecetsav hatósági ellenőrzésével kapcsolatban vigyázni kell a következőkre: Nem szabad forgalombahozni olyan ecetsavat tartalmazó folyadékot, amely akár hígítatlanul, akár hígítva élvezeti célokra szolgál és az egészségre ártalmas anyagokat (pl. ásványi savakat), továbbá 100 gr. ecetsavra számítva 0.05 gr-ot meghaladó hangyasavat vagy más ártalmas szerves savat tartalmaz. Nem szabad továbbá élvezeti célokra szolgáló oly ecetsavat tartalmazó folyadékot sem forgalombahozni, amely nyers ecet vagy ú. n. technikai tisztaságú (tehát minden szennyeződéstől technikailag elérhető mértékben még nem mentes) ecetsav felhasználásával készült.

Minta céljára az ecetfélékből és a hígított ecetsavból legalább 1 litert, erjedésszerű ecetesszenciából, töményített ecetsavból, továbbá töményecetsavból legalább $\frac{1}{4}$ litert kell venni, ezt tiszta, száraz üvegbe kell tenni, amelyet üveg dugóval vagy parafadugóval kell lezárni és pergamentpapírral lekötöni.

A szóbanlevő rendelet hatálya alá tartozó termékek minőségét a termékek tartályán (üvegeken, hordókon) vagy azok burkolatán könnyen olvasható és szembeütően nyomtatott betűkkel fel kell tüntetni. Nem szabad sem a hirdetésen, sem a csomagoláson, stb. olyan megjelölést vagy rajzot alkalmazni, amely a vásárlót a termék származására, minőségére vagy összetételére nézve megtéveszthetné. Ecet- vagy ecetsavpótló készítményeket forgalombahozni csak a földművelésügyi miniszter előzetes engedélyével szabad.

A rendelet előírásai külföldi forgalomra készített ecetfélékre vagy ecetsavra nem terjednek ki abban az esetben, ha a készítő hitelt érdemlően igazolja, hogy azokat külföldre szállította vagy szállítja és a termék a külföldön érvényben levő rendelkezéseknek megfelel. Az ilyen készítményeket azonban külön helyiségben kell raktározni és róluk árujegyzéket kell vezetni. Ecettel konzervált zöldség- és főzelékkészítményeknél az ecet eredetének megjelölése nem kötelező.

Az ecetfélék ellenőrzésénél ügyelnünk kell az ecetes hordó tisztántartására; annak csapját vagy dugóját is csak tiszta ruhával szabad tömíteni. A híg ecetekben, különösen

a gyengébb borecetben — kellő tisztántartás híjján — megtelepszik az ecetféreg (*Anguillula aceti*), keskeny, fonálszerű állatka, mely az ecetben kígyózva úszik. Maga az állatka ártalmatlan.

Az ecet kiméréséhez kizárólag üvegtölcséreket és üveg mérőedényeket szabad használni.

A só (konyhasó) igen fontos élelmicikkünk, így annak forgalmára nagy gondot kell fordítanunk. A kereskedésekben kapható sót részint bányászati úton (ez az őrlött só), részint pedig a sósforrások vizének elpárologtatása útján (ez az ú. n. főtt só) nyerjük. A jó konyhasónak legalább is 96—98% tiszta nátriumkloridot kell tartalmaznia. A kereskedelmi forgalomban levő konyhasó azonban sokszor tartalmaz idegen (szervetlen) anyagokat is, főleg agyagot, gipszet. A konyhasó tisztaságának elbírálására a 75.640/1928. N. M. M. elvi jelentőségű határozat (Atzél—Chyzer VI. kötet 759. oldal) ad útmutatást. A m. kir. sójövedék újabban higiénikusan csomagolt, finom asztali só hoz forgalomba, amely a legtisztább, hófehér bányasóból emberi kéz érintése nélkül, géperővel készül. Éppen ezért kiválóan alkalmas arra, hogy legelsősorban az egészségügyi intézményeknél kerüljön fogyasztásra, ahol a higiéné követelményeit — főleg az étkezés tekintetében — fokozottabb mértékben kell érvényesíteni (39.034/1927. N. M. M. körrendelet — Atzél—Chyzer VI. kötet 266. oldal).

Ha a sót az ellenőrzés során bármiképen szennyezettnek találjuk, azt vidékről vizsgálatra az Országos Közegészségügyi Intézethez, Budapesten pedig a Budapest Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézethez kell beküldeni. A laboratóriumi vizsgálatokat vidéken az 1895:XLVI. törvénycikk alapján működő — terület szerint illetékes — vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások is elvégzik, közegészségügyi szakvéleményt adni azonban csak a tisztí orvos illetékes.

28. A gyümölcsízek és kocsonyák, a gyümölcslevek és szörpök gyártásának és forgalmának szabályozása és egészségügyi ellenőrzése. A gombák forgalmának egészségügyi ellenőrzése.

A gyanús gombafélék szakértői vizsgálata.

A gyümölcsízek és gyümölcskocsonyák forgalmát a 130.910/1918. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 205. oldal) szabályozza. Ez a rendelet az emberi táplálkozásra szolgáló gyümölcsízeket (lekvár, marmelád, jam, gyümölcs-sajtok) és a gyümölcskocsonyákat (gelée) ama cikkek közé sorozza, amelyeknek hamisítása és hamisított állapotban forgalombahozatala az 1895:XLVI. törvénycikk értelmében tilos. Fenti rendelet alapján ezekre is a 38.286/1896. F. M. rendelet általános rendelkezései irányadók.

Gyümölcsízek és gyümölcskocsonyák alatt olyan termékeket értünk, amelyeket romlatlan, kellően tisztított gyümölcsből közönséges (nád vagy répa) cukorral vagy anélkül állítanak elő. Ilyenek:

1. A szorosabb értelemben vett gyümölcsíz vagy lekvár, amely a gyümölcs áttört vagy át nem tört húsából és egyéb élvezhető részéből pépsűrűsége való befőzéssel készül és pedig cukorral vagy anélkül.

2. Áttört ízek vagy marmeládok, amelyek egyféle gyümölcs áttört húsából répa- illetőleg náduckorral (saccharoze) készült ízek.

3. A gyümölcssajtok, melyek sajtállományúra besűrített lekvárok vagy marmeládok.

4. A kocsonyás gyümölcsíz vagyis jam, kocsonyás jellegű gyümölcsíz, amelyben a gyümölcsnek élvezhető részei a lehetőség szerint darabos állapotban vannak.

5. A gyümölcskocsonya vagyis gelée, amely erjesztésnek alá nem vetett gyümölcs levéből répa- illetőleg nádcukorral sűrítéssel készül.

Ezeket a készítményeket minden esetben annak a gyümölcsnek a nevével kell megjelölni, amelyből készültek (pl. baracklekvár, cseresznyejam, stb.). Ha kétféle gyümölcsből készült, akkor mind a kétfajta gyümölcsöt meg kell jelölni rajta, ha kettőnél több gyümölcsből, akkor „vegyes“ jelzöt kell rajta alkalmazni és egyúttal meg kell jelölni, hogy mi-

lyen gyümölcsökből (pl. almából, szederből és cseresznyéből) készült. Az itt felsorolt készítményeket úgy kell elkészíteni, hogy 100 súlyrészben legalább 45 súlyrész gyümölcs legyen; ez az arány azonban a narancs- és citromízekre, valamint a gyümölcskocsonyákra nem kötelező. A gyümölcsön és cukron kívül készítésükhöz bizonyos megszorításokkal felhasználhatók keményítőcukor, keményítőszörp, kocsonyásító anyagok, ártalmatlan és természetes festőanyagok, borkósav és citromsav is. Keményítőcukor vagy szörp felhasználása esetén azonban, ha ez 10%-nál kevesebb „keményítőcukorral készült“ megjelölést, ha pedig annál több, annak százalékát is fel kell tüntetni a címkén. E gyümölcsstermékek készítéséhez nem szabad felhasználni konzerváló szereket, mesterséges gyümölcs-zamatanyagokat, esszenciákat, mesterséges édesítőszereket, keményítőtartalmú anyagokat, erjesztett vagy kilúgozott gyümölcstörkölyt vagy gyümölcsmaradékokat, ártalmas festőanyagokat, a gyakorlati életben a gyümölcs fogalmát nem fedő termékeket (sárgarépa, paradicsom, stb.) és más egyéb anyagokat. E rendelkezések a külföldről behozott gyümölcsstermékekre is kiterjednek. Nem terjednek ki azonban olyan gyümölcsíz- és gyümölcskocsonyák készítésére, amelyek külföldön való forgalombahozatalra készültek, ha készítőjük hitelt érdemlően igazolja, hogy az általa készített (raktáron tartott) gyümölcsíz- és gyümölcskocsonyákat közvetlenül külföldre szállította és a termék a külföldön érvényben levő rendelkezéseknek megfelel. Ilyenkor azonban ezeket a készítményeket külön helyiségben, árújegyzékkel kell rakározni.

Minta céljára — a 38.286/1896. F. M. rendelet szerint — $\frac{1}{2}$ kg-ot kell venni olyan csomagolásban, ahogy az a szilárd illetőleg folyékony anyagokra elő van írva.

A gyümölcslevek és gyümölcsszörpök gyártására és forgalombahozatalára vonatkozó rendelkezéseket a 84.660/1916. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 138. oldal) tartalmazza. Ez az emberi fogyasztásra szolgáló gyümölcsleveket és gyümölcsszörpöket ama cikkek közé sorolja, amelyeknek hamisítását és hamisított állapotban forgalombahozatalát az 1895:XLVI. törvénycikk tiltja; így ezekre is a 38.286/1896. F. M. rendelet általános rendelkezései irányadók.

Gyümölcslé (nyers gyümölcslé) alatt e rendelet értelmében olyan termékeket kell érteni, amelyeket akár friss, akár erjedésben lévő gyümölcsből sajtolás útján állítanak elő. Aszalt gyümölcsnek vizes kivonatát gyümölcslének tekinteni nem lehet. Romlott gyümölcsből gyümölcslét sajtolni és mint gyümölcslét forgalombahozni nem szabad. A 84.660/1916. F. M. rendelet azonban a szőlőre és az ebből nyert készítményekre nem vonatkozik, mert erre a bortörvény és végrehajtási rendeletei irányadók. Kisajtott gyümölcsmaradéknak vízzel vagy pedig cukoroldattal való kioldása útján nyert terméket csak „gyümölcscsingér (csiger), „gyümölcstörköly“ néven, gyümölcscsingér és más gyümölcslé keverése útján előállított terméket pedig csak „csingérral (törkölyrel) kevert gyümölcslé“ megjelöléssel szabad forgalombahozni.

Gyümöcsszörp (szirup) alatt a gyümölcslének cukorral való befőzése útján nyert terméket értjük. Gyümölesszörp készítéséhez azonban mesterséges illatot és ízt adó esszenciákat felhasználni nem szabad, romlástól való megóvására (konzerválására) pedig csakis alkoholt szabad használni. Az ilyen konzervált gyümölcslét „alkohollal konzervált“ elnevezéssel kell megjelölni. Ízjavítás céljából csekély mennyiségben citromsavat vagy borkósavat is szabad hozzáadni. Gyümölcslé és gyümölesszörp készítéséhez keményítő-cukrot (kapillárszirupot) szabad felhasználni, ezt azonban a címkén láthatóan fel kell tüntetni, ha pedig 10%-nál nagyobb mennyiségű, akkor azt százalékban is meg kell jelölni. Gyümölcslének mindennemű festése tilos. Gyümölesszörpöket ártalmatlan festékkel (pl. ártalmatlan kátrányfestékkel vagy más gyümölcs levével) szabad festeni, de a festés alkalmazását a címkén láthatóan jelezni kell. A festés azonban nem lehet oly mértékű, hogy az a gyümölesszörp eredeti ízét és szagát észrevehetően befolyásolja. A címkén látható módon fel kell tüntetni azt az anyagot, amellyel a szörpöt festették s egyúttal a gyárosnak (készítőnek) nevét is. Ha az árusító a gyümölcslevet vagy gyümölesszörpöt az eredeti tartályból átönti, az új tartályon az eredeti megjelöléseket ő köteles alkalmazni. E rendelkezések a külföldről behozott gyümölcslevekre és gyümölesszörpökre is érvényesek. Nem terjed ki azonban e rendelkezés olyan gyümölcslének és gyümölesszörpnek a ké-

szítésére, amely külföldön való forgalombahozatalra készült, ha készítője (raktáron tartója) hitelt érdemlően igazolja, hogy az általa készített (raktáron tartott) gyümölcslevet vagy gyümölcsszörpöt külföldre szállította vagy szállítja és a cikk a külföldön érvényben levő rendelkezéseknek megfelel.

A mintavételre a 38.286/1896. F. M. rendelet megfelelő rendelkezései irányadók.

A 163.620/1918. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 212. oldal) ideiglenesen megengedte a gyümölcsíz- és gyümölcskocsonyák nyers anyagainak romlástól való megóvására (konzerválására) a benzoosavas nátrium használatát olyképen, hogy ennek mennyisége 1 kg gyümölcsízre vagy gyümölcskocsonyára nem lehet több 1.5 gr-nál. A földművelésügyi miniszter 120.068/1917. F. M. rendelete (Atzél—Chyzer V. kötet 161. oldal) értelmében a gyümölcslének romlástól való megóvására (konzerválására) ideiglenesen — alkoholon kívül — még a következő konzerválóanyagok alkalmazhatók: benzoosavas nátrium, még pedig 1 liter nyers gyümölcsléhez 1.5 gr; benzoosav 1 liter nyers gyümölcsléhez legfeljebb 0.5 gr; hangyasav 1 liter nyers gyümölcsléhez legfeljebb 2.5 gr (a kereskedelmi forgalomban szokásos 25%-os hangyasav oldatból legfeljebb 10 gr). Azonban az így konzervált gyümölcslét a használt konzerválóanyag neméhez képest „benzoosavas nátriummal konzervált“, stb. szavakkal kell megjelölni.

A 10.500/1933. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 784. oldal) végül megengedte, hogy a gyümölcslének és a gyümölcskocsonyának romlástól megóvására (konzerválására) további intézkedésig fel szabad használni a paraoxibenzoosavnak etil- és propilesztereit illetőleg ezeknek nátriumsóit vagy ezeknek megfelelő keverékét és pedig 1 kg gyümölcsízre vagy gyümölcskocsonyára legfeljebb 0.8 gr mennyiségben. Az így konzervált gyümölcslevet, gyümölcsízt vagy gyümölcskocsonyát a felhasznált konzerváló anyagoknak megfelelően „paraoxibenzoosavas etileszterrel“ vagy „paraoxibenzoosavas propileszterrel“ konzervált stb. szavakkal kell megjelölni.

A gombaféléknek, mint élelmicikkeknek használata általánosan szokásos. Mivel azonban a mérges gombák felismerése illetőleg az ehető (nem mérges) gombáktól megkü-

lönböztetése a gyakorlatban igen nehéz, nagy gondot kell fordítani arra, hogy csak olyan gombaféléket árusíthassanak, amelyeket biztosan ismerünk. Ezért mind a piacokon, mind pedig a nyílt árusítási üzletekben csak olyan gombát engedjen a hatósági orvos árusítani, amelynek jóságáról határozottan meggyőződött.

Sajnos, nincsen még olyan általános rendelkezés, amely a gombák árusítását megfelelő módon szabályozná. Ellenben követésreméltónak találjuk a székesfőváros 76/1899. kgy. szabályrendeletét és ajánljuk, hogy a többi törvényhatóságok is saját hatáskörükben a gombafélék forgalmának hatóságuk területén szabályozására — a helyi körülmények mérlegelésével — megfelelő szabályrendeletet alkossanak. Fenti szabályrendelet értelmében a székesfőváros területén gombákat házalva vagy a gombaárusításra kijelölt helyeken (vásárcsarnokokon, nyílt vásártereken) kívül árusítani nem szabad. A gombák árusítási helyeit a polgármester jelöli ki, ő állapítja meg azokat a gombafajokat is, amelyeket a székesfőváros területén árusítani szabad. A fővárosban a polgármester által kijelölt helyeken kívül (pl. füszer-, szatócs-, gyümölcs- és más hasonló üzletekben) csak ott szabad gombát friss vagy szárított állapotban árusítani, ahol az üzlettulajdonos erre az illetékes kerületi előljárótól engedélyt kapott. Mind a kijelölt helyekről, mind pedig az egyes üzleteknek megadott engedélyről az előljáróságnak a rendőrséget esetről-esetre értesíteni kell. Nem friss, fonnyadt vagy felismerhetetlen törmeléket, kivénült, kevert és túlságosan nedvdús vagy oly szárított gombát, amelynek fajtája meg nem állapítható, minden esetben el kell kobozni.

A gomba számtalan esetben okozott már halálos mérgezéseket. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a hatósági orvosok működési területükön ismeretlen gombafajok árusítását ne engedjék meg, ha pedig a gomba jósága tekintetében a legkisebb gyanú merül is fel, annak megfelelő szakértői megvizsgáltatásáról azonnal gondoskodjanak. Erre vonatkozik a 87.224/1916. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 142. oldal). Gyanús gombafélék szakértői megvizsgálás végett Budapestre a műegyetem növénytani intézetéhez küldendőők be. Ezenkívül még az Országos M. Kir. Chemiai Intézetnek

(Budapest, II, Keleti Károly-u. 24) is van gombászati osztálya, amely gombaismereti kérdésekben mind a hatóságnak mind magánosoknak rendelkezésére áll. Az intézet gombaszakértők kiképzésére időszaki tanfolyamokat is tart.

Az Intézet kétféle tanfolyamot rendez. Az egyik a „Gombaszakértő Tanfolyam“, a másik a „Gombaismerő Tanfolyam.“

A gombaszakértő tanfolyamon azok vehetnek részt, akiknek legalább érettségi bizonyítványuk vagy tanítói (tanítónői) oklevelük vagy ezekkel egyenlő értékű más végzettségük van. E tanfolyam hallgatói elméleti és gyakorlati képzésben részesülnek és ezt követően — megfelelő elméleti és gyakorlati — szakismeretük igazolásául vizsgát tesznek. A tanfolyamra jelentkezni a tanfolyam évét megelőző év végéig kell, s a jelentkezőknek az Országos M. Kir. Chemiai Intézet igazgatóságánál igazolniuk kell előképzettségüket. A tanfolyam résztvevői tandíjat és vizsgadíjat kötelesek fizetni. A tanfolyam elméleti és gyakorlati ideje kb. két hetet vesz igénybe. A gombaszakértői vizsgát nem közvetlenül a tanfolyam után, hanem azt követően egy teljes nyári és őszi gombatermesidény elmúltával lehet csak letenni.

A gombaszakértői oklevél birtokosai ú. n. „Gombaismerő Tanfolyam“-ok tartására jogosultak. E tanfolyamokra olyanok is felvehetők, akik legalább az elemi iskola VI. osztályának elvégzését igazolják, előnyben részesülnek azonban az igazolványos katonai és csendőrségi altisztek. Ezeket a tanfolyamokat a vidéki gombaszakértők hirdetik meg. E tanfolyamok lehetőleg a gombatermes idényében tartandók. A tanfolyam ideje itt is mintegy 10—14 nap. Az azon résztvevők tandíjat és vizsgadíjat fizetnek. A gombaismerő tanfolyamok tartásának célja az, hogy még a legkisebb községben is legyen olyan szakértő egyén, aki a gyakrabban előforduló és élelmezés céljára felhasználni szokott ehető gombákat biztosan felismerni képes. Azokat, akik — kellő iskolai előképzettség igazolása után — magánúton szerzett megfelelő elméleti és gyakorlati gombászati ismeretekkel rendelkeznek — a tanfolyam előadójának javaslatára — az Országos M. Kir. Chemiai Intézet igazgatója a tanfolyam hallgatása nélkül is vizsgára bocsáthatja.

Vizsgálat esetén a gombák és gombamaradványok csomagolásánál és elküldésénél a következőket kell szem előtt tartani: Gondoskodjunk arról, hogy a beküldés a lehető leggyorsabban (expressz) történjék. A vizsgálandó gombákból minél nagyobb mennyiséget, főleg az épebbeket kell beküldeni. A gombákat vagy gombamaradványokat alkoholban (esetleg denaturált szeszben) jól záró, nem könnyen törékeny üvegben kell elhelyezni. Ha nagymennyiségű gomba áll rendelkezésre (pl. a piacon), megvizsgálásra egy kosárnyi is küldhető. Ily esetben a gombát (fiatalabbat és öregebbet) keverten, száraz csomagoló anyagba (fagyapotba, gyapotba, fűrészporba) lazán kell berakni. A küldeményhez mellékelve minden esetben le kell írni — lehetőleg a természethez hűen — a gomba alakját, színét, ugyanakkor közölni kell ottani népies elnevezését is. Fel kell jegyezni továbbá a gomba származását, még pedig nemcsak azt, hogy hol szerezték be és hol vásárolták, hanem azt is, hogy hol szedték és gyűjtötték össze. Egyúttal közölni kell azokat a körülményeket is, amelyek a küldemény megvizsgálását indokolttá tették és mindazt, ami a gomba felismerését megkönnyítheti. A beküldött gombafélék vizsgálata díjtalan.

A hatósági felügyelet kapcsán gondoskodni kell arról is, hogy rothadt, penészes vagy kukacos, rovarálcákkal telített árút ne hozzanak forgalomba. A további eljárásra egyébként a 31.026/1876. B. M. rendelet rendelkezései irányadók.

Célszerű ha a hatósági orvosok megfelelő propagandát fejtenek ki a nép körében, hogy csakis olyan gombát egyenek, amelynek jóságáról feltétlenül meggyőződtek és amelyet jól ismernek. Fontos óvintézkedés továbbá az is, ha a gombák első főzövizét kiöntik. Ez mindenestre nagymértékben gátolja azt, hogy a gomba — legalább is halálos — mérgezést okozhasson.

29. A méz és a kávéfélék (kávépótlék, maláta, fügekávé) forgalmának egészségügyi ellenőrzése. A kakaó és csokoládé, valamint ilyen készítmények forgalmának egészségügyi feltételei és ezek ellenőrzése. A cukorkák árusításának szabályai. A cukorkagyufák árusításának tilalma. A mesterséges édesítőszer (saccharin) árusítása.

A méz azok közé a mezőgazdasági termények és termékek közé tartozik, amelyek hamisításának tilalmára az 1895: XLVI. törvénycikk illetőleg a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. Egyébként a méz forgalmát a 49.000/1937. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) szabályozza. Ennek értelmében méz az a termék, amelyet a mézelő méhek növényeknek, főleg azok virágainak cukortartalmú nedveiből gyűjtöttek, szervezetükben átalakítva vagy a teljesen általuk épített viaszlép-sejtekbe vagy a számukra elkészített műlép-közfalra épített sejtekbe ömlesztettek és rendszerint befedeleztek. A méz alapanyaga invertcukor, mellette kisebb arányban természetes (nektárból gyűjtött), nem invertálódott nád- illetőleg répacukor (saccharose) is lehet. Víztartalma legfeljebb 20%, savfoka legfeljebb 4 fok.

A rendelet a mézet különbözőképen osztályozza. Így állaga szerint van: lépesméz és színméz vagy röviden méz. Eredete szerint van: virágméz, mézharmat méz, fenyőméz. Minősége szerint pedig van: lépesméz (jelző nélkül), csemege lépesméz, színméz vagy röviden méz és másodrendű méz. A rendelet részletesen külön meghatározza, hogy az egyes mézfélések alatt mit kell érteni. Általában azonban tudnunk kell, hogy a közfogyasztásra szánt mézhez bármilyenű idegen anyagot keverni, a rendeletben megengedett eljárásan kívül mást alkalmazni akár a termék súlyának vagy terjedelmének szaporítására, akár azért, hogy ez a fogyasztót a termék eredetére vagy minőségére nézve tévedésbe ejtse vagy a termék fogyasztását palástolja, tilos. Így nem szabad pl. a mézet vízzel hígítani, a mézbe akár invert-, akár más cukrot (cukorszörpöt, keményítőszörpöt, dextrint, stb.) keverni, nem szabad továbbá akár természetes, akár mesterséges illat- vagy zamatanyagot hozzáadni, nem szabad festeni és nem szabad a mézet kéndioxid, hangyasav, benzoésav vagy más hasonló

szerrel konzerválni, stb. A forgalombahozott áru tartályán pontosan fel kell tüntetni a méz termelőjének illetőleg felelős forgalombahozójának nevét, cégét és a méz minőségét. Zárt tartályban forgalombahozatal esetén fel kell tüntetni a méz eredetét is (pl. akácméz). Ugyanez a rendelkezés irányadó a csemege-lépesméznél. Ha a mézet a termelő maga (családtagja vagy állandó alkalmazottja) közvetlenül kicsinyben, házában vagy nyílt piacon hozza forgalomba, a termelő nevének feltüntetését, valamint a méz minőségének jelzését mellőzheti.

„Méz“ szót — a bortörvényben meghatározott „must-méz“ kivételével — egyéb termék vagy készítmény elnevezésére alkalmazni nem szabad. Méz felhasználásával készült készítményeknél a „méz“ szót csak a következő módon szabad használni: mézeskalács, mézessütemény, mézzel töltött cukorka és tömörmézcukorka (az előbbiek szárazanyagukban legalább 25%, a tömörmézcukorka szárazanyagában pedig legalább 15% mézből eredő cukrot tartalmaznak). A jelzéseket minden árun pontosan fel kell tüntetni. Étkezőhelyeken (vendéglő, kávéház, cukrászda, tejivó) az étlapon, árlapon feltüntetett méz közelebbi minőségét csak abban az esetben kell megjelölni, ha az másodrendű minőségű. Nem szabad azonban semmi olyan megtévesztő adatot, jelzést vagy képet alkalmazni, amely a termék minősége, eredete vagy származása tekintetében a közönséget megtévesztheti. Kivitelre szánt méz tartályán magyarnyelvű felirat alkalmazása nem kötelező. De a kivitelre szánt mézet magyar származására vonatkozó jelzővel, pl. „magyar“, „magyarországi“, vagy magyar vidék, táj, hely megnevezésével csak akkor szabad ellátni, ha a méz összetétele és minősége legalább a jelen rendeletben előírt kellékeknek megfelel.

A méz kezelését nem szabad olyan egyénnek végezni, aki undortkeltő betegségben, aki maga vagy családtagja fertőző betegségben (vérhaj, vérhas, nyílt gümőkór, tifusz, stb.) szenved vagy ilyen betegség csíráit magában hordja (bacillus-gazda vagy bacillushordozó) akinek kezén nyílt seb vagy testen bárhol fekély vagy kiütés van.

A méz kezelésével foglalkozó egyéneknek mosható tiszta ruhát (kötényt, köpenyt) kell viselniök, hajukat be kell fedni,

kezüket a munka megkezdése előtt és ha közben beszennyeződött, többször is újra meg kell mosniok.

A méz kezelésére és raktározására szolgáló helyiség megfelelő nagyságú, száraz és jól szellőztethető, teljesen meszelt vagy festett, világos illetőleg kellően kivilágított és mosható padlózatú legyen. Ügyelni kell arra, hogy a helyiség menyezetéről vagy oldalfalairól leválás, lepattogzás útján a mézbe vakolat ne kerülhessen. A helyiséget legyek és egyéb rovarok ellen megfelelően (ablakoknak, ajtóknak hálózattal bevonásával) védeni kell. Egyébként el kell látni a tisztasághoz szükséges vízzel és szennyvíz eltávolítására szolgáló megfelelő felszereléssel is.

Nem szabad a méz kezelésére szolgáló helyiségben olyan anyagot tartani, amelytől a méz ízt vagy szagot kaphat vagy ami a mézet beszennyezheti vagy megfertőzheti, általában tehát gondoskodni kell arról, hogy a helyiség mindenkor tiszta és jól szellőztetett legyen.

A méz kezelésére és raktározására szolgáló helyiség közelében nem szabad szemétkorlatódó helynek, pöcegödörnek, trágyadombnak vagy bármiféle más olyan dolognak lennie, amely az említett helyiséget bűzzel árasztthatja el vagy beszennyezheti. Ezekben a helyiségekben dohányozni vagy állatot (kutyát, macskát) tartani illetőleg megtérni tilos. Tilos a helyiséget lakásul használni.

A méz kezelésére szolgáló helyiségben cukoroldatot (cukorszörpöt) tartani nem szabad. Méhetetés céljára engedélyezett ú. n. cukoretetési mézet, stb. anyagokat pedig a kezelésre szolgáló helyiségben elkülönített helyen, a tartalmát feltűntető tartályban kell tartani.

Azokban az üzemekben, amelyek évente 6000 kg-nál több mézet termelnek, a méz kezelésére szolgáló helyiség padlózatát és oldalfalait legalább 1 m magas vízhatlan burkolattal (beton, keramit, csempe) kell fedni, 1000 kg-on aluli mennyiségű méz kezelésére ellenben külön helyiséget tartani nem kell. Ugyanez vonatkozik a kereskedőkre, ideértve a mézeskalácsosokat is, ha a méz eredeti tartályából való átöntésen és szétadagolásán kívül egyéb kezelést nem végeznek. Annak a helyiségnek azonban, ahol a kereskedő (mézeskalácsos) a mézet kezeli, tisztának és minden tekintetben olyannak kell len-

nie, hogy a méz beszennyeződése vagy fertőzése meg ne történhessék. Ha a méz kezelését szabadban végzik (vándorméhészet), az e célra használt terület is portól védett és mindenkor tisztántartott legyen.

A méz kezeléséhez, tárolásához, kiméréséhez csak olyan edényt (gépet) szabad használni, amelynek anyagát vagy bevonatát (zománcát) a méz nem támadja meg oly mértékben, hogy a bekövetkezett oldódás folytán a méz az egészségre ártalmas anyagot, a természetestől eltérő idegen ízt vagy szagot vegyen fel. Ilyen alkalmas anyagok: ón, nikkel, saválló és rozsdamentes acél, üveg-, porcellán-, kőedény, boroví-fenyő, vörösfenyő, stb. A színméz kivételével egyéb méz tárolására és szállítására bükkfából vagy tölgyfából való hordó is alkalmas. Ónozatlan vasból, ónozatlan vörösréz-ből, horganyból, ólomból, sárgaréz-ből vagy más ártalmas hatású fémből vagy ily fémekkel meg nem engedett mértékben (lásd a 16. pontban) kevert anyagból való vagy ily fémekkel bevont avagy 1%-nál nagyobb ólomtartalmú ónfedőrésszel bevont edényt vagy eszközt használni nem szabad. Általában az edényeknek és eszközöknek jó állapotban kell lenniök; ennél fogva rozsdás, repedezett, lekopott vagy lepattogzott bevonatú, ónozású, zománcú vagy mázú vagy korhadtt fából való edényt használni tilos. Az edényeket és az eszközöket közvetlenül a használat előtt és azonnal a használat után forró vízzel tisztára kell mosni s utána tiszta törölővel teljesen szárazra meg kell törölni vagy forró levegővel ki kell szárítani. A méz kezelésére és tárolására szolgáló eszközöket és edényeket csakis erre a célra szabad használni. A méz szállítására szolgáló járműveknek is teljesen tisztáknak kell lenniök, s azokon olyan anyagot, amely a mézet fertőzheti vagy annak esetleg rossz ízt vagy szagot adhat, szállítani nem szabad.

A méz árusítására, kimérésére szolgáló helyiségeket és berendezéseket, úgyszintén a nyílt helyen (piacon, vásárcsarnokban) való árusításnál (kimérésnél) használt berendezési tárgyakat (eszközöket és edényeket, mérőkanalat, jégsczerényt, asztalt) a szennyeződéstől, portól, rovaroktól tisztán kell tartani. Nyitott edényben árusított méz közvetlen közelében nem szabad olyan anyagot tartani, amely beszennyezheti, megfertőzheti vagy amelytől a méz idegen ízt vagy sza-

got kaphat. Kimérés közben a mézhez pusztá kézzel nyúlni nem szabad.

A mintavétel módjára a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései irányadók. Csurgatott mézből negyed kg-nyi mintát erősfalú, nem nagyon szűkszájú, száraz üvegbe kell tenni, a lépesmézből pedig egy-egy mintára $\frac{1}{2}$ kg mennyiséget pergamentpapirba burkolva bádog- vagy fadobozba, esetleg szélesnyílású üvegpalackba kell helyezni és jól lezárni.

A szakértői vizsgálatokat az illetékes vegykísérleti (vegyszervi) állomások végzik. Ha azonban a vizsgálat annak megállapítása végett szükséges, hogy a méz nem tartalmazza-e emberi fertőzőbetegség kórokozóit vagy általában az egészségre nem ártalmas-e, ez esetben az Országos Közegészségügyi Intézet illetőleg annak a terület szerint illetékes vidéki állomásai, állatbetegségek kórokozóival való fertőzés gyanúja esetén pedig az Országos Állategészségügyi Intézet (Budapest, XIV, Tábornok-u. 2.), Budapest székesfőváros területére nézve pedig a Budapest Székesfővárosi Bakteriológiai és Közegészségügyi Intézet illetékes.

Ha a szakvizsgálatot végző intézet a méz fertőzőttségét állapítja meg, abban a kérdésben, hogy van-e helye a kihágási eljárás megindítására irányuló feljelentés megtételének, véleményadás végett a kerületi méhészeti felügyelőt keresi meg.

A 49.000/1937. F. M. rendeletről eltérő összetételű méznek akár belföldön, akár külföldön való felhasználására és forgalombahozatalára a földművelésügyi miniszter adhat engedélyt.

A rendelet előírásai a gyógyászati célokra szolgáló (gyógyszert tartalmazó) vagy gyógyjavallatot feltüntető mézes készítmények előállítását és forgalmát nem érintik.

A méz származásának és minőségének tanúsítására mind a hazai, mind pedig a külföldre irányuló forgalomban állami ellenőrzőjegy használható. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 89.000/1937. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

A kávéfélék forgalmáról a 26.555/1922. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 319. oldal) intézkedik. Ez a rendelet — hivatkozva az 1895:XLVI. törvénycikk 1. §-ában nyert felhatalmazásra — e törvény alapján szabályozta a kávéfélék

forgalmát. Ennek értelmében emberi élvezetre szolgáló kávéféléknek, így kávénak és kávékeverékeknek, pörköltkávénak és pörköltkávéféléknek, valamint az ezekből készült őrölt kávénak, továbbá a pótkávénak, a kávékonzervnek és a kávékivonatoknak hamisítása, úgyszintén hamisított, romlott vagy egészségre ártalmas kávénak forgalombahozatala tilos.

Kávé vagy kávékeverék néven (akár egészszemű, akár őrölt állapotban) csak olyan terméket szabad forgalombahozni, amely kizárólag a kávécserje magjából származik. A rendelet 3. §-ában meghatározza, hogy a kávé vagy a kávékeverék mikor tekinthető hamisítottnak. Így — többek között — ha nincs értéktelen termésrészekből oly mértékben megtisztítva, amennyire az műszaki eljárás útján lehetséges; ha idegen anyaggal, pótkávéval, kávépótlékkal van keverve; ha mesterségesen van festve; ha fontos anyagát kivonták (kivéve ha a koffeint vonták ki és megfelelő jelzéssel „mesterségesen kivont“, „coffein-szegény“, „coffeinmentes“ jelzéssel hozzák forgalomba).

Romlottnak kell tekinteni az olyan kávé (kávékeveréket), amely a helytelen kezelés, gondatlan raktározás következtében előidézett rossz szaga vagy íze miatt emberi élvezetre alkalmatlan (pl. penészes vagy a pörkölésnél elszenesedett).

Egészségre ártalmasnak kell tekinteni azt a kávé (kávékeveréket), amely kikészítése vagy idegen anyagok hozzákeverése folytán, esetleg más okból az ember egészségét veszélyezteti (pl. ártalmas anyagokkal festett, arzéntartalmú salakkal vagy más anyagokkal kevert, bóraxsal kezelt, stb.).

Kávénak és kávékeveréknek megjelölésére csak olyan általánosan elfogadott jelzőket szabad használni, amelyek egyúttal a kávénak illetőleg kávékeveréknek származását és minőségét is kifejezésre juttatják (pl. mokka, jávai pörköltkeverék, ceyloni gyöngykávé, stb.). Ezt a jelzőt a kávé (kávékeverék) tartályán szembetűnő módon fel kell tüntetni.

Pótkávé (kávépótlék) néven a cikóriagyökér, maláta, füge, rozs, árpa, kukorica, rizs, cukorfélék, répafélék, gyümölcsök, gyümölcsmagvak, gesztenye, csillagfűrtmag, tölgy- és bükkmakk szakszerű feldolgozása útján előállított terméket értjük. Az áru csomagolásánál mindig fel kell tüntetni, hogy

a kávépótlék milyen anyagból készült, továbbá a készítő gyár (gyáros) nevét és telephelyét. Pótkávét forgalombahozni csakis csomagolt állapotban szabad. A fenti anyagokon kívül más anyagból készült pótkávét forgalombahozatalához a földművelésügyi miniszter engedélye szükséges. Így nyert pl. egyik vállalat engedélyt arra, hogy a pótkávét (kávépótlék, kávékonzerv) gyártásánál saccharint használjon, ezt a rendelkezést azonban a 45.878/1925. F. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 721. oldal) megszüntette. Tehát ettől az időtől fogva saccharinnal ízesített kávépótlék-készítményt forgalombahozni nem szabad.

A kávépótló (kávéhelyettesítő), a malátakávét és a fügekávét forgalmának szabályozásáról a 72.920/1924. F. M. rendelet rendelkezik. Ez a rendelet a kávépótló (kávéhelyettesítő) fogalmát is meghatározza. Ilyent csakis a földművelésügyi miniszter előzetes engedélye alapján szabad forgalombahozni.

Kávékonzerv néven az őrölt kávénak vagy őrölt kávénak és pótkávének cukorral vagy anélkül készült száraz keverékét vagy ezeknek szörppé elkészített főzetét kell érteni. A kávékonzerv csomagolásán is mindig fel kell tüntetni a kávékonzerv elnevezését, továbbá a készítő gyáros nevét és telephelyét, valamint azt, hogy a kávékonzerv pótkávéval készült-e és ha igen, ennek százalékos arányszámát (pl. 70%-os pótkávéval készült kávékonzerv). A kávékonzervet is csak csomagolva szabad árusítani. Külföldi árú csomagolási burkolatán -- és pedig minden kávékészítményen -- a forgalombahozó belföldi árusító nevét és telephelyét is fel kell tüntetni. Nem szabad azonban semmiféle olyan jelzést (képet, rajzot) használni, amely a vásárló közönséget az árú eredete vagy minősége tekintetében tévedésbe ejthetné.

Nem esik a 26.555/1922. F. M. rendelet hatálya alá azoknak a kávéféléknek árusítása és raktárontartása, amelyek külföldön való forgalombahozatalra készültek és készítőjük illetőleg raktárontartójuk hitelesen igazolja, hogy az árúkat közvetlenül külföldre szállította vagy szállítja és a termék a külföldön érvényes rendelkezéseknek megfelel. Ilyen árúk azonban a többtől elkülönítve árújegyzék mellett tartandók.

A kávéfélék ellenőrzésére a 38.286/1896. F. M. rende-

let rendelkezései irányadók. Vizsgálatra szemeskávéból $\frac{1}{8}$ kg-nyi, ömlesztett pótkávéból és kávékonzervből pedig $\frac{1}{4}$ kg-nyi mintát kell beküldeni.

A szakértői vizsgálatok elvégzésére a vegykísérleti (vegyszervvizsgáló) állomások illetékesek.

A belügyminiszter 18.729/1880. B. M. rendeletében felhívta a hatóságok figyelmét az ú. n. zöldkávé forgalmára. Miután ez a készítmény külföldön mesterségesen megfestett kávé, amely esetleg az egészségre ártalmas anyagokkal van festve (pl. krómsavas ólom, rézgálic, stb.), éppen ezért a kávé ellenőrzése különösen olyan vidékeken, ahol annak használata nagyobb mértékben elterjedt, fokozottabb figyelmet igényel. Abban az esetben, ha az ily kávé ártalmas festékekkel kezelt, az eljárás nem a 38.286/1896. F. M., hanem a 31.026/1876. B. M. rendeleten alapul.

A kakaó és a csokoládé minőségének és forgalmának szabályozásáról az 51.000/1934. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik, amely ezeket a készítményeket is az 1895:XLVI. törvénycikk rendelkezései alá helyezi. Ugyanakkor meghatározza azt is, hogy ezek a rendelkezések milyen terményekre, termékekre és cikkekre terjednek ki. Ezek a következők: kakaóbab, kakaótésztá, kakaóvaj, kakaópor, csokoládéfélék. Meghatározza ezeknek a fogalmát is.

A kakaóbab a *theobroma cacao* L. termésének a termés húsától megszabadított és kemény héjából kifejtett magja.

A kakaótésztá (kakaómassza) erjesztéssel érlelt és megszáritott, a megszáritás után a romlott, éretlen szemektől különválasztott (szemelt), a szükséghez képest megpörkölt, a kísérő tisztátalanságoktól, továbbá héjától, a csíra gyököcskéjétől és a külső magfehérjétől szakszerű eljárással megtisztított kakaóbabból megőrlés útján előállított termék. Meghatározza a rendelet azt is, hogy milyen alkatrészeket kell tartalmazni a kakaótésztának és milyen minőségi (finomsági) fokokat illetőleg kellékeket kíván meg tőle.

Kakaóvaj a kakaótésztából melegen, sajtolás és az esetleg ezt követő szűrés útján minden vegyi kezelés nélkül nyert zsiradék.

Kakaópor (röviden kakaó) a kakaótésztából a zsírtartalom fölös részének melegen sajtolással elvonása és azt követő

örlés és szitálás útján előállított termék, amelyik szárazanyagában legalább 22% zsírt (kakaóvaját) tartalmaz. A rendelet a kakaó minőségére is pontos előírást tartalmaz. Soványkakaó az, amelynek zsírtartalma 22%-nál kevesebb, de legalább 15%. Cukrozott kakaópor 40% kakaópornak, továbbá porrá-tört cukornak és esetleg még zamatosító anyagnak egyszerű összekeverése útján előállított termék, amely szárazanyagában legalább 10% zsírt (kakaóvaját) tartalmaz.

Különleges kakaófélék még: a malátakakaó, a zabkakaó, a cukrozott kakaó, a szójakakaó, ezeknek leírását a rendelet szintén tartalmazza.

A csokoládé legalább 40% kakaótésztának, továbbá porrá-tört cukornak és az ezekhez esetleg még hozzáadott zamatosító anyagoknak (fűszer, stb.) különleges műszaki eljárás (keverés, hengerlés stb.) útján előállított egyenletes és finom eloszlású (homogén) keveréke. Minőségének jellemző százalékos összetételét a rendelet határozza meg. Beszél a rendelet ezenkívül még a csokoládé-mártógyúrmáról, a csemege-csokoládéről, a tejescsokoládéről, a sovány tejescsokoládéről, a tejszíncsokoládéről, a tejszínes csokoládémártógyúrmáról, a kávéscsokoládéről, a kávéstejszín-csokoládéről, a kávéstejszíncsokoládéről, a malátás csokoládéről és a malátás tejszíncsokoládéről, a gyümölcs-csokoládéről, a diós, moggyorós, mandulás, édes barackmagos, kókuszdiós, amerikai moggyorós, stb. csokoládéfélékről, amelyek mindegyikének százalékos összetételét és jellemző tulajdonságait is meghatározza. Ugyanakkor meghatározza azt is, hogy e termékek előállításához milyen alap-, járulékos- és segédanyagokat szabad használni. Igen fontos rendelkezés az is, hogy a csokoládéfélék burkolására csak az egészségre ártalmatlan (a 16. pontban leírt feltételeknek megfelelő) fémlemez, műhártya vagy papírost (ez utóbbit csak cerezinnel vagy parafinnal átitatva) szabad közvetlenül használni. A megengedett alap-, járulékos- és segédanyagokon kívül más anyagot a fogyasztásra szánt csokoládé- és kakaófélékhez felhasználni vagy hozzákeverni nem szabad, mert ez hamisítás. Különösen pedig nem szabad a csokoládé és kakaófélékhez olyan anyagokat hozzákeverni, amelyek a készítmény valamely fogyatékoságának elpalástolására szolgálnak. Egyébként a rendelet 15. §-ában

sorolja fel azokat az anyagokat, amelyeket semmiképen sem szabad a kakaóhoz illetőleg csokoládéfélékhez hozzákeverni; ezek között szerepel a saccharin s általában a mesterséges édesítőszer. Új anyagok felhasználására engedélyt a földművelésügyi minisztertől kell kérni. Nem szabad kakaó- és csokoládéféléket sem a kakaó színét utánzó idegen festékkel, sem olyan festékkel festeni, amely a 35.556/1905. B. M. rendelet tilalmába ütközik. Fontos rendelkezése a rendeletnek az is, hogy a kakaó- és csokoládékészítmények előállításához a megengedett anyagokat csakis tiszta, romlatlan, kellően érett, az egészségre ártalmatlan, rovaroktól és penésztől meg nem támadott, meg nem avasodott állapotban szabad felhasználni.

A kakaó- és csokoládéfélék forgalmára és jelzésére tartozik, hogy az árún illetőleg csomagolási burkolatán mindig fel kell tüntetni a készítő (gyáros) nevét, cégét, telephelyét, a készítmény megnevezését és minőségét. A burkolat nélkül forgalombahozott közönséges csokoládé kötelező megjelöléseként elegendő a készítő nevét és telephelyét feltüntetni.

Az 51.000/1934. F. M. rendelet hangsúlyozza, hogy diétikus célokra szolgáló kakaó- és csokoládékészítmények forgalombahozatalához — amennyiben ezek a célok a jelen rendeletben megállapított összetételtől és minőségi kellékektől való eltérést kívánják — a földművelésügyi miniszternek a belügyminiszterrel egyetértőleg adott engedélye szükséges. Gyógyszert tartalmazó vagy gyógyjavallatot feltüntető, gyógyító hatásra hivatott kakaó- és csokoládékészítmények előállítására és forgalombahozatalára a belügyminiszter ad engedélyt.

A kakaónak, csokoládénak és a csokoládéjellegű készítményeknek, továbbá a kakaóvajnak készítésére, kezelésére és forgalombahozatalára vonatkozó egészségügyi rendelkezéseket a 13.000/1934. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza. Ennek értelmében kakaónak, csokoládénak és ezek csokoládéjellegű készítményeinek, továbbá kakaóvajnak kezelését, készítését és forgalombahozatalát (burkolatba, tartálybatöltését, árusítását és kimérését) nem végezheti olyan egyén, akinek undortkeltő betegsége van, vagy aki maga vagy akinek vele élő hozzátartozója fertőzőbetegségben (tifusz, vérhas, nyílt gümőkór, gennyes mandulagyulladás, stb.) szenved

vagy aki bacillusgazda vagy bacillushordozó. A készítéssel, kezeléssel és forgalombahozatallal foglalkozó egyéneknek könnyen mosható, tiszta munkaruhát, kötényt, köpenyt és sapkát (fejkötőt) kell viselniök és munkájukat mindenkor tisztára mosott kézzel kell végezniök. Akkor is újra meg kell mosni kezüket, ha időközben bármi oknál fogva beszennyeződött.

A készítésre és kezelésre szolgáló helyiség közelében nem szabad nyílt személtlerakódó helynek, pócegdörnek, trágyadombnak, s általában olyan dolognak lenni, amely a helyiséget bűze által beszennyezheti vagy fertőzheti. A készítésre és kezelésre, valamint a raktározásra szolgáló helyiség megfelelően tiszta és jól szellőztethető legyen. Padlózatát és oldalfalait 1 m magasságban vízhatlan burkolattal vagy cementtel, betonnal, üveggel, olajfestékkel kell fedni. Gondoskodni kell a tisztántartáshoz szükséges vízről, mosdókról, törülközőkről, a helyiségek ajtaját és ablakait a legyek ellen hálóval kell ellátni. Nem szabad az ilyen helyiségekben semmi mást tartani, mint ami az anyagkezeléssel összefügg, de főleg olyan dolgot nem, amely a helyiséget bármiképen beszennyezheti, vagy amitől az árú szagot kaphat. Az ilyen helyiségben dohányozni, azt hálóhelyiségül használni vagy pedig abban kutyát, macskát tartani illetőleg megtérni tilos.

Kakaónak, csokoládénak és csokoládékészítményeinek, továbbá kakaóvajnak készítésére és kezelésére csak kifogástalan edényeket és gépeket szabad használni (ón, nikkel, ezüst, sav- és rozsdáálló acél, üveg, porcellán, stb.), szóval csak olyant, amelynek anyagát e készítmények meg nem támadják vagy amelyektől a készítmény jellegétől elütő szagot vagy az egészségre ártalmas anyagot nem vehet fel. Nem szabad letöredezett vagy felpattagozott zománcú edényeket sem használni, mert így a készítményekbe könnyen idegen anyag kerülhet. Nem szabad használni a termékekkel érintkező, horganyból, ólomból, sárgarézéből vagy más mérgező anyagokból, ártalmashatású fémből (ónoztatlan vashól, stb.) készült vagy ilyen anyagokat meg nem engedett mértékben tartalmazó fedőréteggel borított edényeket sem (lásd a 16. pontban).

A készítmények csomagolására (a közvetlenül érintkező

burkolat céljára), továbbá a csomagolatlanul kimérésre kerülő készítmények árusítására szintén csak olyan burkoló anyagot (önt, alumíniumot, viasszal vagy paraffinnal átitatott papírost), tartályt (üveget, porcellánt, kőedényt) szabad használni, amelynek anyagát a vele érintkező készítmény nem támadja meg olyan mértékben, hogy azáltal a készítmény a jellegétől elütő ízt vagy szagot vagy az egészségre ártalmas anyagot vehet fel. A készítmények előállítására és eltartására használt edényeket más célra használni nem szabad. Lepattogzott zománcú edények használata szintén tilos. Az edényeket használat előtt és után forró vízzel ki kell mosni, s utána lehetőleg gőzzel fertőtleníteni. A szállításra szolgáló járműveknek is tisztáknak kell lenni és fertőző-anyagokat azokon szállítani nem szabad. Burkolattal el nem látott készítményeket a beszennyeződés, por, rovar, összefogdosás, stb. ellen megfelelő anyagú tartályban (üveg, porcellán, stb.), zárható szekrényben vagy üvegbura vagy celofán alatt kell tartani. A készítményeket kirakatban elhelyezni is csak ily módon szabad.

Az árusításra (kimérésre) szolgáló helyiségeket és berendezéseket, úgyszintén nyílt helyeken (utcán, piacon, vásártéren) történő árusításnál (kimérésnél) az arra szolgáló berendezést és eszközöket (szekrényt, asztalt, edényt, stb.) tisztán kell tartani. Az árúk közelében nem szabad olyan anyagot tartani, amely azokat beszennyezheti vagy megfertőzheti. Az árusítás és kimérés alkalmával, ha az árú nem az eredeti burkolatban, hanem tartályban — nagyobb tömegben — áll, a kiszolgálás alkalmával azt kézzel megfogni nem szabad. Az árút olyan burkolatban (zacskóban) kell kimérni és kiszolgáltatni, amely semmiféle mérgező, az egészségre ártalmas illetőleg festékanyagot vagy oly anyagot nem tartalmaz, amely által az árú ízt vagy szagot kaphatna és szennyeződhetne vagy fertőződhetne. Csomagolásra nem szabad olyan papírost vagy burkolatot használni, amelyen idegen írás, festés van (pl. ujságpapírost, kiselejtezett papírost).

Forgalombahozni csakis az egészségre ártalmatlan, mérgező, szennyező vagy fertőző alkatrészekről mentes anyagokat és termékeket szabad. De az ilyen minőségű anyagok és termékek is csak friss és romlatlan állapotban hozhatók forga-

lomba. Romlott minden olyan termék, amelynek az egyes készítmények sajátos jellegétől elütő, kellemetlen, undorító íze vagy szaga van (pl. erjedt, penészes, keserűízű, bűzös), így az olyan árú is, amelynek esetleg érzékszerveinkkel észlelhető hátrányos tulajdonsága nincs ugyan, de benne kórokozó vagy annyi egyéb baktérium van, hogy azok tömegükkel avagy anyagszertermékeikkel a fogyasztó egészségére ártalmasak. Kirakatban hosszabb időn át tartott és állás következtében megromlott, pl. megavasodott vagy beszennyeződött árút forgalombahozni nem szabad.

Vizsgálatra e készítményekből legalább 150 gr súlyú min-tát kell venni és azt a 38.286/1896. F. M. rendelet rendelkezései szerint kell csomagolni. (A bakteriológiai vizsgálat szempontjából lásd a 32. pontot).

Az ismertetett rendelkezések a kakaóra, a csokoládémártógyúrmára vagy kakaó felhasználásával készített hasonló termékek anyagára is vonatkoznak. Ilyen árúk a csokoládébonbon, pasztilla vagy más alakban (cigaretta, szivar, húsvéti bárány, nyúl, karácsonyfadíszek, stb.) formált csokoládétártyák; szilárd (mandula, mogyoró) vagy vajszerű töltelékkel (gyümölcsíz, gyümölcszselé, tojás, tej, tejszín, vaj) készített töltöttcsokoládé, fondantmassza; csokoládéval vagy mártógyúrmával bevont készítmények, praliné, drazsé; folyadékkal (konyak, likőr, rum, bor, erjesztett gyümölcslevek) töltött csokoládé vagy csokoládé cukorka, továbbá csokoládéval bevont teasütemény, biszkvitt, piskóta, stb.; végül csokoládékávé. Minthogy ezek a cikkek rendkívül nagy kelendőségnek örvendenek, különösen nagy gondot kell fordítaniok a hatósági orvosoknak, hogy a rendelet rendelkezéseit egészségügyi tekintetben mindig a legpontosabban betartsák. Egyebekben a lefoglalásra és elkobzásra szintén a 38.286/1896. F. M. illetőleg a 31.026/1876. B. M. rendelet rendelkezéseit kell alkalmazni.

A cukorkák árusítására nézve is — minthogy erre vonatkozóan külön generális rendelkezések nincsenek — analógia legis alapján a kakaó, csokoládé illetőleg csokoládékészítmények árusítására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmaznunk. A cukorkák illetőleg cukorkaárúk azonban a 27.809/1904. K. M. rendelet értelmében kofák által is árúsíthatók.

A cukorkagyártásnál felhasználható edényzetre a 20.076/1900. B. M. körrendelet tartalmaz bizonyos útmutatást. Ennek értelmében e célra ónozott rézüstök nem alkalmasak, mert ilyen üstökben főzve a legfehérebb finomított cukor is barnásszínűvé válik, ennél fogva a belőle készített cukorkák alig értékesíthetők. Minthogy a cukor tiszta, fényes felületű vörösréz üstben főzve nem vesz fel idegen anyagot olyan mennyiségben, amely aggodalomra okul szolgálna, a cukorkagyártásnál a vörösrézből készült üst alkalmazása — használat előtt fényesre tisztítva — közegészségügyi szempontból nem kifogásolható. Csokoládégyártásnál azonban nem szabad rézedényeket használni (13.000/1934. F. M. rendelet). Cukorkák festésére csakis azokat a készítményeket szabad használni, amelyeket a 35.556/1905. K. M. rendelet (lásd a 17. pontban) megenged. Ezért a gyanús festékanyaggal festett cukorkákat szigorúan ellenőrizni kell. (A vizsgálati módokra nézve lásd a 32. pontot). A cukorkák kémiai vizsgálatát a terület szerint illetékes vegyakisérleti (vegyvizsgáló) állomások is végezhetik, azonban közegészségügyi szakvélemény adására a tisztí orvos illetékes.

A cukorkagyufáknak, azaz gyufaalakú cukorkáknak árusítását a 66.274/1926. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 852. oldal) megtiltotta. Ezek a készítmények ugyanis megtévesztésig hasonlítottak a svéd gyufához és ugyanolyan dobozokban is kerültek forgalomba, ami kis gyermekeknél alkalmat adhatott a kezük ügyébe került svéd-gyufával való összetévesztésre és egészségük veszélyeztetésére.

A mesterséges édesítőszereket az 1912. évi XXII. törvénycikk állami egyedárusítási cikké tette. Ennek értelmében minden olyan vegyészeti cikket, amelynek a tiszta répa- vagy nádcukornál nagyobb édesítő ereje van, mesterséges édesítőszernek kell tekinteni és ezek az állam kizárólagos rendelkezési jogának tartatnak fenn. A mesterséges édesítőszerek állami egyedárusításának igazgatása a pénzügyminiszter illetéke az e célra kijelölt pénzügyi hatóságok hatáskörébe tartozik. Szabályozza a törvény a mesterséges édesítőszerek gyártását, valamint árusítását és felhasználását is.

Azok az iparosok, akik az élelmi és élvezeti cikkeket eladási áron beszerzett mesterséges édesítőszerek felhasználá-

sával kívánják előállítani, engedélyt a pénzügyi hatóságtól nyerhetnek és ennek a műveletnek tartama alatt a pénzügyi hatóság ellenőrzése alatt állanak. Azok az iparosok, akik más árúkat szándékoznak az eladási áron beszerzett mesterséges édesítőszerrel felhasználásával előállítani, kötelesek ezt a pénzügyi hatóságnak bejelenteni és szintén a pénzügyi hatóság ellenőrzése alatt állanak. Azokat az élelmi és élvezeti cikkeket, amelyeket mesterséges édesítőszerrel felhasználásával állítottak elő, csakis „saccharin tartalmú” jelzéssel ellátva szabad forgalombahozni. Egyebekben a mesterséges édesítőszer behozatalára és átvitelére, valamint a kihágások büntetésére is a törvény tartalmaz rendelkezéseket.

A mesterséges édesítőszernek közvetlenül a fogyasztó részére való árúsítását az 1912. évi XXII. törvénycikk végrehajtási utasítása, a 62.100/1912. B. M. rendelet szabályozza. Ennek értelmében az árúsítás joga (a mesterséges édesítőszernek a fogyasztóközönség részére való kiszolgálása) a gyógyszerházakat illeti meg. A gyógyszerházak felelős vezetői kötelesek a mesterséges édesítőszer árúsítását a pénzügyigazgatóságnak bélyegtelen beadványon bejelenteni és azon azt is feltüntetni, hogy az árúsítást hol (megye, község, város, utca, házszám) és melyik gyógyszerházban gyakorolják, mennyi lesz az eladási árszabás alapján az egész évben eladott mesterséges édesítőszer előrelátható legnagyobb mennyisége és hogy azt melyik engedélyestől (nagybani árúsítótól) szerzi be a gyógyszerház. Ha a gyógyszerház felelős vezetésében változás áll be, ezt a pénzügyigazgatóságnak 8 nap alatt be kell jelenteni. A pénzügyigazgatóság a bejelentés megtörténtét a gyógyszerház felelős vezetője részére kiállított igazolvánnyal ismeri el, melyet állandóan a gyógyszerház helyiségében kell tartani. A gyógyszerházak „feljegyzést” kötelesek vezetni a mesterséges édesítőszer neméről, tiszta súlyának édesítőerejéről, a csomagolás módjáról; egyúttal a kiszolgáltatás napját, valamint az átvevő nevét is fel kell jegyezni. A gyógyszerkészítmények előállításához felhasználandó mennyiségeket nyomban a csomag felnyitása után a csomagoláson feltüntetett súllyal kell a feljegyzésbe bevezetni.

Az árúsítók a mesterséges édesítőszereket a beszerzési forrásként megjelölt nagybani árúsítótól eladási (egyedárú-

sági) áron, a jutalék egyidejű levonása mellett tartoznak beszerezni. Kicsinybeni árusítóknak saccharint csakis egyedárúsági csomagolásban, eladási áron szabad eladni.

A mesterséges édesítőszerekről a gyógyszerterek beszerzési könyvet tartoznak vezetni, amelyeket előállítási áron a pénzügyigazgatóság bocsát rendelkezésükre. Megrendelés alkalmával a megrendelőjegyet három egybehangzó példányban kell kiállítani. A megrendelőlapon fel kell tüntetni a megrendelt mesterséges édesítőszerek eladási árát, tételszámát, csomagolását, csomagjainak számát, módját, édesítő-erejét, eladási, egyedárúsági árát. Nagy gondot kell fordítani a megrendelőlap kiállítására, mert a vakart vagy kiigazított megrendelőlapot a nagybeni árusítók visszautasítják. Szabályellenesen vagy tévesen kiállított megrendelőlapok helyett új megrendelőjegyet kell kiállítani, az elrontott három példányt pedig a beszerzési könyvben kell hagyni.

Az árusítónak a mesterséges édesítőszereket csak azokban a helyiségekben szabad árusítania, amelyeket az igazolvány feltüntet. A gyógyszertereknek a mesterséges édesítőszereket csak felbontatlan, egyedárúsági csomagolásban szabad kiszolgáltatniok. Azonban kizárólag gyógyszerkészítmények előállításához, poralakú mesterséges édesítőszert tartalmazó egyedárúsági csomagolást — mégpedig a meglevő készlet legkisebb súlyú csomagolását — nyitva szabad tartani.

A mesterséges édesítőszert árusítók pénzügyi ellenőrzés alatt állanak és az ellenőrző közegeknek az árusító helyiségbe való belépését, a lajstrom és üzleti könyvek betekintését, valamint a készleteknek külső és belső megvizsgálását megengedni kötelesek. Ha pedig a külső vagy belső megvizsgálás céljából mintavétel szükséges, mindig az egész csomagolást kell venni. Gyógyszerterekben ilyen mintavételnek indokolt gyanú esetén is csak akkor lehet helye, ha a nyitva tartható poralakú csomagoláson kívül még mesterséges édesítőszert tartalmazó más egyedárúsági csomagolás is nyitva van. A mesterséges édesítőszerek árát legújabban 1937. évi augusztus hó 1-től kezdődőleg a 114.000/1937. P. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) szabályozta.

30. A fagylalt készítésének, kezelésének és forgalmának szabályai és egészségügyi ellenőrzése.

A fagylalt előállítása és forgalma közegészségügyi szempontból nagyjelentőségű azért, mert nagy kelendőségnek örvendő, s emiatt — tisztátalansága esetén — tömeges fertőzésnek és mérgezésnek lehet forrásává. Előállítására a 48.400/1932 F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 573. oldal) tartalmazza a szükséges útmutatást.

Fagylaltnak tekinthető a gyümölcsnek és vizes cukorszörpnek, mint alapanyagoknak vagy tejes cukorszörpnek és tojásnak, esetleg még tejszínnek, mint alapanyagoknak, továbbá a tápértékben dúsításra, ízesítésre, szilárdításra és színezésre szolgáló járulékos anyagoknak elkeverés és fagyasztás útján készült terméke. Alapanyaguk szerint a következő fagylalt típusokat különböztetjük meg: 1. gyümölcsfagylalt, 2. tejfagylalt, tejszínnel dúsított tejfagylalt (jégtejkrém), 3. tejszínfagylalt (jégtejszínrém, parfait). A fagylalt készítéséhez, valamint az ehhez szükséges edények mosására hatósági ellenőrzés alatt álló vagy vízvezetékéből származó vizet szabad használni. Azokban a községekben, ahol rendszeres hatósági ellenőrzés alatt álló vízmű (kút, vízvezeték) nincs, más vízműnek ivásra használt vizét is szabad a most említett célokra felhasználni, ha a víz kifogástalan és előzőleg felforralták. Arra tehát a hatósági orvosnak nagy gondot kell fordítania, hogy fertőzött vízzel készített fagylalt forgalomba ne kerülhessen. A fagylaltanyag ugyanis általában a baktériumok jó tápanyaga. A fagylaltkészítés járulékos anyagai: mogyoró, mandula, dió, édes barack, csokoládé, kakaó, kávé, gesztenye, pasztörözött tejszín, tej, tea, vanília, mandulatej, aszutor, tejpör, citromlé, tojás, stb. A járulékos anyagokat a rendelet részletesen felsorolja.

A fagylalt készítéséhez szükséges jeget úgy kell kezelni, hogy a fagylalttal közvetlenül érintkezésbe ne kerülhessen. Fagylalt készítésére csak fertőzéstől mentes, az egészségre ártalmatlan és romlatlan anyagokat szabad használni. A hatósági orvosi vizsgálatnál erre is ügyelni kell.

Diétikus célra szolgáló fagylalt készítéséhez a föld-

mívelésügyi miniszternek — a belügyminiszterrel egyetértőleg adott — engedélye szükséges.

A rendelet felsorolja még a gyümölcsfagylaltok, tejfagylaltok, tejszínfagylaltok mennyiségi és minőségi összetételét és a támasztható követelményeket.

A fagylalt is az 1895:XLVI. törvénycikk rendelkezései alá vont készítmények közé tartozik és így hamisítása e törvény értelmében szigorúan tilos. A fagylalt előállításához vagy pedig a fagylalt-készítmény valamely fogyatékoságának elpalástolására az engedélyezett alap- és járulékananyagokon kívül más anyagot használni nem szabad. A rendeletben felsorolt anyagokon kívül más anyag felhasználásához a földmívelésügyi miniszternek az érdekelt miniszterekkel együttesen adott engedélye szükséges. A rendelet 10. §-ában külön felsorolja azokat az anyagokat is, amelyeket a fagylalt készítéséhez felhasználni egyáltalán nem szabad. Ilyenek pl. a mesterséges édesítőszer, gyümölcstörköly, mesterséges zamatosító anyagok, mesterséges festékek, különböző konzerváló szerek (formalin, szalicilsav, stb.).

Fagylaltot csakis friss és használati értékben meg nem fogyatkozott (romlatlan) állapotban szabad forgalombahozni. Egészségtelennek (használati értékben megfogyatkozottnak) kell tekinteni azt a fagylaltfélét, amely a fagylalt eredeti ízétől és színétől elütő (kozmás, sós vagy savanyú ízű, ha t. i. a fagylalt savanyodása a rendes tejsavas erjedéstől történt). A nem fagyasztással készült, ú. n. „krém“ készítményeket nem szabad fagylalt elnevezés alatt illetőleg fagylalt gyanánt forgalombahozni. A gyümölcsfagylaltot csakis arról a gyümölcstről szabad elnevezni, amelyből készült. Többféle gyümölcsanyagból készültet vegyes gyümölcsfagylaltnak kell nevezni.

A fagylalt kimérésére szolgáló helyiségben (üzletben) szembetűnő és jól olvasható módon fel kell tüntetni az ott valóban kimérésre kerülő fagylaltok közelebbi minőségét (pl. barack, citrom, eper, vanília, kávé, stb. fagylalt).

A fagylalt fogyasztására szolgáló helyiségben (cukrászda, kávéház, étterem, vendéglő, stb.) elegendő a fagylalt eredeti minőségét az árlapon feltüntetni. Zárt burkolatban forgalomba került fagylaltoknál a parafinnal bevont dobo-

zon vagy papírburkon stb., a fagylaltféleséget, a fagylaltkészítő nevét és telephelyét fel kell tüntetni.

A fagylalt vegyi vizsgálatához mintegy 200 gr. minta szükséges. A vizsgálatra vonatkozólag egyébként a 38.286/1896. F. M. rendeletet kell irányadónak tekinteni (lásd a 13. pontban).

A fagylalt készítésére, kezelésére és forgalombahozatalára a már fentebb említett 48.400/1932. F. M., valamint a 134.135/1932. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet, 714. oldal) irányadó. Ugyanezek a rendeletek tartalmazzák azokat a rendelkezéseket is, amelyeket egészségügyi szempontból a fagylalt készítésénél illetőleg forgalombahozatalánál követni kell, miért is ezeket a hatósági orvosoknak jól kell ismerniök.

A fagylalt készítését, kezelését és forgalombahozatalát nem szabad olyan egyénnek végezni, aki undortkeltő betegségben vagy aki maga vagy akinek vele érintkező családtagja fertőző betegségben (nyílt gümőkör, vérbaj, gennyes mandulagyulladás stb.) szenved, aki bacillusgazda vagy bacillushordozó, vagy akinek a kezén nyílt seb vagy testén bárhol kiütés vagy fekély van. A fagylalt kezelését csakis tiszta, ujjas munkaruhában, sapkával vagy fejkötővel szabad végezni. A munkás munkájához mindenkor tisztára mosott kézzel nyúljon és mindannyiszor újra mossa meg a kezét, valahányszor az bármiképen beszennyeződött. A kézmosás elmulasztása gyakran okozta már a fagylaltnak coli baktériumokkal nagymérvű fertőzését.

Nem szabad a fagylalt készítésére szolgáló helyiség közelében pöcegödörnek, szemétlerakódó helynek vagy trágyadombnak, általában olyan létesítménynek lenni, amely annak beszennyezését okozhatja. Fagylalt készítése csak megfelelő nagyságú, jól szellőztethető, kellő vízellátású helyiségben történhetik, amelyben a tisztaságra nagy gondot kell fordítani. Mosdóról, szappanról és törülközőről gondoskodni kell, azonkívül a helyiség ajtaját és ablakait a legyek és rovarok ellen tüllhálóval kell védeni. Ha a fagylalt előállítására szolgáló berendezés az árusító helyiségben van, azt megfelelő módon (üvegfallal) teljesen el kell különíteni. E berendezést sem nyitott kirakatban (ablakban), sem szabadon (a helyiség bejáratánál) elhelyezni nem szabad.

A fagylalt készítésére szolgáló helyiséget lakóhelyül vagy hálólhelyiségül használni tilos. Abban dohányozni vagy oly anyagot, amely a tisztaságot veszélyeztetheti, vagy pedig a fagylalt anyagát megfertőzheti, illetőleg amelytől a fagylalt szagot kaphatna, tartani nem szabad. Kutyát vagy macskát oda beengedni vagy ott megtérni nem szabad. A fagylalt fagyasztását ugyanazon a helyen (telepen) kell végezni, ahol a készítésére szolgáló alap- és járulékos anyagot a fagyasztásra alkalmas állapotra előkészítették (megfőzték stb.).

A fagylalt készítéséhez csak olyan edényeket és eszközöket szabad használni, amelyek minden tekintetben megfelelnek az egészségügyi követelményeknek (tehát ón, nikkel, sav- és rozsdálló acél, porcellán, üveg vagy kőedényt). Arra is ügyelni kell, hogy a hűtésre használt jég és sós lé a fagylalttal érintkezésbe ne kerüljön. Nem szabad olyan edényt vagy eszközt használni, amelyből a fagylalt az egészségre ártalmas anyagot vehet fel, vagy melyből letöredezés vagy leválás által a fagylalthoz idegen anyagok (faszilánk, üvegcserep, zománc, stb.) kerülhetnek.

Az edényeket és a gépeket használat előtt és után mindig tisztára kell mosni és azután forró gőzzel vagy forró vízzel fertőtleníteni.

Fagylalt szállítására szolgáló járműveket és eszközöket (edény, láda) tisztán kell tartani és nem szabad rajtuk vagy bennük tisztátalan anyagokat szállítani.

A fagylalt árusítására szolgáló helyiséget és berendezéseket, úgyszintén a nyílt helyen (utcán, köztereken, piacon, vásárcsarnokban, stb.) történő árusításnál (kimérésnél) az arra szolgáló berendezési tárgyakat és eszközöket (jégszekrény, asztal, edény, stb.) tisztán kell tartani. Fagylalt közelében nem szabad olyan anyagot tartani, amelytől a fagylalt eredeti jellegétől elütő szagot vagy ízt kaphat vagy amely beszennyezheti, fertőzheti. A fagylalt adagolásánál (kimérésénél) a hozzávaló tartálynak vagy burkolatnak (ostyának, papírpohárnak, stb.) az egészségre ártalmatlan olyan anyagból kell lennie, amelytől a fagylalt elütő szagot vagy ízt nem kaphat, amely azt be nem szennyezheti, nem fertőzheti és amelyből ártalmas anyag (festék, stb.) a fagylaltba nem kerülhet. Az adagolásra szolgáló tartályokat (edényeket) és ka-

nalakat a beszennyeződéstől — portól, légytől — védett tiszta helyen (üvegszekrényben, ládában) kell tartani. Az elárusító személyzet az ehető burkolatokhoz (ostyatölcsér, stb.) lehetőleg ne pusztá kézzel, hanem tiszta papirossal vagy fogóval nyúljon. Amennyiben pusztá kézzel fogja meg az ehető burkolatot, úgy kezének tisztára mosásához az árusító helyiséget el kell látni lefolyó vízzel, szappannal és tiszta törülközővel. Ezek mind olyan alapvető egészségügyi feltételei a fagyalt forgalmának, hogy ezekre a hatósági orvosoknak minden esetben nagy gondot kell fordítaniok.

A fagyalt közegészségügyi ellenőrzésével kapcsolatban igen fontos az, hogy a hatósági orvos évenként legalább háromszor a fagyaltkészítő és árusító helyeket megvizsgálja és különösen arra vigyázzon, hogy a fertőző betegségek esetében a legnagyobb gonddal járjon el. Miután a fagyaltkészítőket és árusítókat a hatóságnak mindig nyilván kell tartania, helyes ha azokról a hatósági orvos (a tiszti orvos) is nyilvántartást vezet. Ugyanezekről a vegyikísérleti (vegyvizsgáló) állomásnak is nyilvántartást kell vezetnie, a tiszti orvos tehát a szükséges adatokat innen bármikor beszerezheti.

A fagyalt utcai árusítását a 63.013/1926. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 849. oldal) szabályozza. Ennek értelmében fagyaltot utcákon, utakon, tereken csak az iparhatóság által kiállított engedély alapján szabad árusítani. Ilyen engedély azonban csak meghatározott számban állítható ki. Ezeknek számát az iparhatóság állapítja meg. Az elsőfokú iparhatóság állapítja meg azt is, hogy az árusítás állandóan csak egy-egy helyen avagy járva-elve mely utcákon, utakon, tereken végezhető. Ha az árusítás egyhelyből történik, a hely nem jelölhető ki cukrászüzlet közvetlen közelében. Fagyalt utcai árusítására engedélyt, mely egyszersmind a helyfoglalási engedélyt is magában foglalja, csak igazolt hadirokkant vagy hadiözvegy kaphat. Nem kaphat azonban ily engedélyt az az igazolt hadirokkant vagy hadiözvegy sem, aki gondnokság alatt áll, aki ragályos vagy undortkeltő betegségben szenved, továbbá akit büntett vagy az állam- vagy szeméremelleni vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt jogerősen elítéltek, ha a büntetés kiállításától vagy elévülésétől két év még nem telt el. Az engedélyes fényképpel ellátott

igazolványt kap, amelyen fel van tüntetve az engedély száma, az árús neve, születési éve, helye, lakása és hogy az árusítás egyhelyben vagy a város (község) melyik területén végezhető. Az engedély mindig egy-egy időnyire érvényes, de meghosszabbítható. Az árús köteles az engedély számát ruháján is látható helyen viselni. Ezt a számot, továbbá az árús nevét és a fagylalt készítőjének nevét (üzlethelyiségét) az árusításra szolgáló állványon (kocsin) is fel kell tüntetni. Az árusítást az engedélyes csak maga, esetleg felesége vagy 16 éven felüli leszármazottja segédletével végezheti. Alkalmazottat nem tarthat, kivéve ha oly nagyfokú hadirokkant, hogy az árusítást ő maga nem tudja végezni és sem felesége, sem 16 éven felüli leszármazottja nincsen. Az utcai árús a fagylaltot maga nem készítheti, hanem köteles azt fagylaltkészítőtől vagy cukrásztól beszerezni. Hogy honnan szerzi be a fagylaltot, azt az elsőfokú iparhatóságnak szintén be kell jelentenie.

A 10.829/1936. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a 63.013/1926. K. M. rendelet 8. §-át úgy módosította, hogy az árusnak a fagylaltot csak a cukrász illetőleg a fagylaltkészítő csomagolásában vagy ostyalapok között vagy ostyaformába töltve vagy a vevő által hozott edénybe helyezve szabad kiszolgáltatni. A kiszolgáltatásnak oly módon kell történnie, hogy az árús keze se a fagylalthoz, se annak elfogyasztható burkolatához (az ostyához) ne érjen. Az elfogyasztható burkolatot (ostyát) a beszennyeződéstől alkalmas módon (üvegszekrénybe vagy celofán burkolatba helyezve, stb.) meg kell védeni.

A fagylalt utcai árusításánál különösen nagy gondot kell fordítani a hatósági orvosoknak az egészségügyi követelmények betartására, többek között tehát arra, hogy az árús öltözete tiszta, ő maga egészséges, az árú pedig a szennyeződéstől mindenképen védve legyen. Ezeket a hatósági orvosnak legalább havonta egyszer ellenőriznie kell. Egyébként a községek képviselőtestülete, valamint a városi törvényhatóságok a rendeletben megszabott korlátozásokon felül még külön korlátozásokat is állíthatnak fel, sőt a fagylalt utcai árusítását a község illetőleg a város területén el is tilthatják.

Előfordult egyes esetekben, hogy a fagylalt utcai árusítására vonatkozó rendelkezéseket az országos vásárkor — kocsi-

kon való — árusításra is vonatkoztatták. Ezért a 133.236/1930. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet, 310. oldal) arra figyelmezteti a hatóságokat, hogy a 63.013/1926. K. M. rendelet rendelkezései nem vonatkoznak a fagylaltnak cukrászok és fagylaltkészítő iparosok részéről az országos vásárokon és búcsúkon való árusítására. Vásárban tehát nemcsak hadirokkantak és hadiözvegyek, hanem fagylaltkészítő (cukrász) iparosok is jogosultak fagylalt árusítására.

A nyílt árusítási üzletek fagylaltárusításáról éppen a 63.013/1926. K. M. rendelettel kapcsolatban külön intézkedést tartalmaz a 147.903/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet, 463. oldal). Ez a hadirokkantak és hadiözvegyek idevonatkozó jogainak megvédése céljából, közegészségügyi érdekből, de az utcai közlekedés zavartalanságának érdekében is a következőképen rendelkezik: Nyílt árusítási üzletben (vagy annak tekinthető helyiségben) a fagylalt árusítására szolgáló tartályokat olymódon kell elhelyezni, hogy azok az üzlethelyiségnek (valamint a nyílt árusítási üzemnek tekinthető helyiségnek) a belsejében, az ajtótól távolabb eső helyen álljanak. Nem szabad az üzlethelyiségből, stb. az árusítást olymódon végezni, hogy az árú kiszolgáltatása az üzlethelyiségen kívül közterületen (utcán, úton vagy téren) át történjék. Ez a rendelkezés azonban nem vonatkozik azokra a nyílt üzletekre, amelyekben a fagylalton kívül egyéb élelmiszereket is kiszolgáltatnak. Ilyenek a kávéházak, kávémérések, cukrászdák, vendéglők, stb., amelyek ülővendégek kiszolgálása céljából az utcának, útnak vagy térnek üzlethelyiségük előtt lévő részét bérlik.

31. A szeszesitalok (bor, sör, borpárlat, pálinka és mesterséges pálinkák) árusításának egészségügyi feltételei és ellenőrzése. Mérgezésre gyanús szeszesitalok vizsgálata. Az alkoholizmus elleni küzdelem hazánkban.

Szeszesitalok alatt általában az emberi élvezetre alkalmas alkoholtartalmú folyadékokat értjük.

Az italmérésnél és italárusításnál követendő egészség-

ügyi felügyeletre vonatkozóan a szükséges utasításokat az 502/1922. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet, 282. oldal) tartalmazza. A rendelet szigorúan utasítja a szeszes italok kimérésével és kismértékben árusításával foglalkozó üzletek és vállalatok engedélyeseit (üzletvezetőit) az egészségügyi szabályoknak megtartására. Ennek értelmében minden italmérés céljára szolgáló helyiséget és ezzel összefüggő udvart állandóan tisztán kell tartani. A helyiség falait legalább évente egyszer ki kell meszelni vagy festeni, padlóját legalább minden héten egyszer fel kell surolni, magát a helyiséget pedig naponként legalább kétszer ki kell szellőztetni és ki kell seperni. Italmérés céljára szolgáló helyiségben a látogatók használatára rendszeren felszerelt külön árnyékszékkel kell tartani és a hatóságnak nagy gondot kell fordítania arra, hogy azt megfelelő módon minden héten fertőtlenítsék. Ezért az italmérőüzletek tulajdonosainak a megfelelő fertőtlenítőszerkészletben tartásáról is gondoskodniuk kell.

Az italmérés céljára szolgáló helyiségben az edények tisztántartására csapból folyó és közvetlen lefolyóval ellátott vízszolgáltató berendezésnek kell lenni. Sajnálatos, hogy ez igen gyakran hiányzik. Poharak, valamint más edények öblögetésére víztartó tartályokat használni nem szabad. Italmérőüzletekben kellő számú, vízzel ellátott köpöcsészét kell tartani, amelyeket naponta ki kell mosni és tiszta vízzel ellátni. A fertőzőbetegségek nagyobb mértékben elterjedése vagy annak veszélye esetén az italmérőüzletek helyiségeinek tisztántartására, udvarainak, emésztőgödreinek, árnyékszékeinek ellenőrzésére a hatóságnak fokozott gondot kell fordítania.

Tisztátalanul kezelt, megromlott vagy az egészségre ártalmas vagy közvetlen használata által veszélyessé válható, továbbá undortkeltő italneműeket árusításra tartani, emberekre ártalmas anyagú edényeket ezek számára használni és használat céljából tartani (lásd a 16. pontot) vagy azokat tisztátalanul kezelni nem szabad. Nem szabad az italokat hamis név illetőleg hamis cím alatt forgalombahozni. Hamis névvel árusított ital az, amelynek minősége és alkatrészei nem felelnek meg annak az elnevezésnek, amely alatt az italt áruba bocsátották. Hamis cím alatt árusított szeszesital pedig az, amelyet más termelő vagy gyáros neve alatt hoztak

forgalomba, mint aki az italt termelte. Az italmérő azonban a saját neve alatt a szeszesitalt akkor is eladhatja, ha az nem saját termése.

Italmérő üzletekben az italok kezelésével és kiszolgálásával csak olyan egyént szabad megbízni, aki nyílt gümőkórban, vérbajban vagy más fertőző, továbbá undortkeltő betegségben nem szenved és nem bacillushordozó vagy bacillusgazda. Ha az engedélyes illetőleg az üzletvezető az alkalmazotton ilyen betegség gyanúját észleli, erről az elsőfokú egészségügyi hatóságot azonnal értesíteni, ez pedig az alkalmazottat 48 órán belül a hatósági orvossal megvizsgáltatni köteles. Ha a hatósági orvos e betegségek valamelyikét az alkalmazotton megállapítja, köteles arról az elsőfokú közegészségügyi hatóságot azonnal értesíteni, aki az alkalmazottat azonnal eltávolítja illetőleg kórházi vagy egyéb gyógykezelésről gondoskodik.

Az 502/1922. N. M. M. rendeletben előírt felügyeleti és ellenőrzési jog kiterjed a szeszesitalok korlátolt vagy korlátlan kimérésével és kismértékben árusításával foglalkozó összes engedélyesekre (üzletvezetőkre), a nagybani árusítókra (engedélyesekre, közvetítőkre) és azokra is, akik állandó üzlethelyiséghez nem kötött alkalmi kimérésekkel foglalkoznak. A felügyeletet és ellenőrzést nagy- és kisközségekben a községi előljáróság és a községi (kör) orvosok, törvényhatósági joggal felruházott városokban a m. kir. rendőrség és a városi hatósági orvosok, Budapesten a kerületi előljárók és a kerületi tiszti orvosok végzik.

Vásárok, búcsúk és egyéb alkalmakkor gyakorolt kiméréseknél a felügyeletre és ellenőrzésre a vásári felügyelők — ha ebbeli ismereteikről az erre kirendelt bizottság előtt vizsgát tettek — és az egészségőrök jogosultak. Ezek mellett azonban a pénzügyi közegek is kötelesek a rendeletben foglalt rendelkezések pontos megtartására felügyelni illetőleg azt ellenőrizni. Ez a felügyeleti jog az 1908:XXXVIII. tc. 2. §-a értelmében a községek egészségrendőri teendői közé tartozik. A felügyelet ezeken kívül megilleti a tiszti orvosokat (a 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ának d) és g) pontja), továbbá a községi és körorvosokat is (a 900/1936. B. M. rendelet 24. §-ának 1. bekezdés d) pontja). Az 502/1922. N. M. M.

rendelet előírja azt is, hogy vizsgálatot évente legalább egyszer a tiszti orvos közbenjöttével kell tartani. Ha a szemle alkalmával az ember egészségére ártalmas szeszesitalokat vagy ezek készítésére és tartására rendelt, de egészségre ártalmas anyagból készült vagy tisztátalanul kezelt edényeket vagy anyagukra gyanúsnak tetsző italneműeket és edényeket találunk — amennyiben a vizsgálat az illetékes hatóság és a hatósági orvos együttes jelenlétében megy végbe — ezeket a dolgokat lefoglalják és az italneműeket hivatalos pecsétjükkel és lehetőleg a tulajdonos pecsétjével is ellátják. Amennyiben a vizsgálat hatósági orvos távollétében megy végbe, a foganatosító hatóság vagy közeg a kifogásolható vagy gyanús tárgyakat a hatósági orvos meghallgatás előtt is lefoglalhatja, de erről az orvost azonnal értesíteni, az pedig a tárgyak megvizsgálására haladéktalanul megjelenni köteles. A vizsgálati jegyzőkönyv beterjesztése útján gondoskodni kell a kihágási eljárás megindításáról. Ha a lefoglalás hatósági orvos közbejötté nélkül történt, a lefoglalt dolgok közül azokat, amelyeket a hatósági orvos utóbb egészségi szempontból nem kifogásol, a tulajdonosnak vissza kell adni. Ha a kérdéses dolgokat a hatósági orvos az egészségre ártalmasnak találta, a lefoglalt szeszesitalok közül azokat, amelyek az ember egészségére ártalmasak, továbbra is hatósági őrizetben kell tartani illetőleg hatósági őrizetbe kell venni, s ezekkel a 31.026/1876. B. M. rendelet előírása szerint kell eljárni. Nagyobb mennyiségű lefoglalt tárgyakból, ha az elsőfokú közegészségügyi hatóság székhelye más községben van, csak mintát kell küldeni, a többi mennyiséget pedig a községi előjáróság köteles őrizetbe venni. Ily nagyobb mennyiségű tárgyak a tulajdonosnál is meghagyhatók, de azok fel nem használását illetőleg megsemmisítését kellően biztosítani kell. Ugyanez az eljárás a szeszesital készítésére rendelt edényekkel is. Ha a lefoglalt illetőleg elkobzott tárgyak valamely bírói vagy más hatósági eljárásnál bűnjelül vagy egyébként szükségesek, azokat az illetékes hatósághoz kell átszállíttatni vagy mindaddig hatósági őrizetben kell tartani, amíg a vonatkozó bírói vagy egyéb hatósági eljárás végleg befejezést nem nyert.

Az italmérés vagy elárusítás céljára szolgáló helyiségek

vizsgálatánál kötelesek a hatósági közegek az előírt vizsgálati (szemle) íveket kitölteni. Ilyen íveket kötelesek az italmérő engedélyek tulajdonosai (üzletvezetők) készletben tartani, s minden egyes vizsgálat alkalmával a hatósági közegeknek felmutatni. A vizsgálati ívben fel kell tüntetni a vizsgálat (szemle) napját, a vizsgálatot tartó közeg nevét, állását, székhelyét, a vizsgálat alkalmával észlelt szabálytalanságokat és a vállalkozó esetleges megjegyzéseit.

A 4.300/1924. N. M. M. eln. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet, 504. oldal) az 502/1922. N. M. M. rendelet rendelkezéseit részben olyképp változtatta meg, hogy a szeszesitalok kimérésével és kismértékben árusításával foglalkozó üzletekben a tartályon (hordók, korsók, palackok), amelyből a fogyasztónak a szeszesitalt kiszolgáltatják, nem kell az abban foglalt ital szesztartalmának százalékat is feltüntetni, csak annak faját és minőségét kell megjelölni.

A 76.796/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet, 196. oldal) 11. §-ában elrendeli, hogy — a fertőzőbetegségek megakadályozása végett — melegebb évszakban a vendéglőkben, kávéházakban, kocsmákban, stb. az árnyékszéket naponta kell fertőtleníteni. A fertőtlenítés módját a hatósági orvos véleménye alapján a közegészségügyi hatóság jelöli meg.

Az 1.653/1931. B. M. kih. elvi jelentőségű határozat (Atzél—Chyzer VII. kötet, 389. oldal) alapján az italmérőüzletekben elkövetett minden kihágásért az engedélyes saját személyében felelős, kivéve ha a pénzügyi hatóság üzletvezető alkalmazását engedte meg.

A bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabályozásáról, valamint a borhamisítás tilalmazásáról és az erre vonatkozó tudnivalókról az 1936:V. törvénycikk (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik. A törvény egyes részleteire vonatkozó intézkedéseket az annak végrehajtása tárgyában kiadott 70.000/1936. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

A törvény elsősorban meghatározza a bornak, valamint a jellegzetes borféléknek fogalmát és azoknak jellemző tulajdonságait. Bor az a szeszesital, amely friss szőlő levéből, szőlőmustból szeszes erjedés útján származik. Az aszu pedig

az a bor, amely a tőkén aszusodott, töppedt vagy nemesen rothadt szőlőből illetőleg ennek cefréjére ugyanazon borter-mőhelyen termett mustnak vagy bornak felöntéséből szeszes erjedés útján származott. Vörösbor az olyan bor, amely kék-szőlő levének annak héjján vagy törkölyén való erjesztése útján származik. Siller az az aránylag világosabb pirosszínű és csersavban a vörösbornál jóval szegényebb bor, amelyet kékszőlőből, de annak héjján vagy törkölyén való erjesztés nélkül szűrték. Szőlőmust vagy röviden must a szőlőnek a fűrtöktől elválasztott és ki nem erjedt leve.

A bor alkoholtartalma változó, 5—16 fok között van. A magyar borok alkoholtartalma fogyasztás céljára legalább 9 tf. % és a legfeljebb 18.5 tf. %. Szeszipari célra azonban még a 7 tf. %-os bor is felhasználható.

A törvény meghatározza még a törkölyös must, a szőlő-törköly, a borseprő, a kemény borseprő fogalmát. Tartar-mazza továbbá ezenkívül a típusbor, a csemegebor, az ürmös-bor, a fojtott must (misztella), a pezsgő, a habzóbor, a törkölybor, a borpárlat és a gyógybor előállítására, kezelésére és forgalombahozatalára vonatkozó rendelkezéseket. Gondosan meghatározza továbbá mindezeknek a tartalmát és jellemző tulajdonságaikat is. A Tokaj-hegyaljai borvidékről a törvény külön rendelkezéseket tartalmaz. A törvényen kívül a 70.000/1936. F. M. rendelet is fontos rendelkezéseket foglal magában, amelyek a must és a bor kezelése körül megengedett eljárásokra és anyagokra, a must feldolgozására, a bor javítására, borpárlat készítésére, borecet gyártására, a bor kénezésére, a bor színének és ízének javítására, a borélesztők használatára, a hibás és romlott borokra, a közfogyasztás céljára forgalomba hozott borok szesztartalmára, a borvidékek beosztására, és a fokozottabb védelemben részesülő borfajták megállapítására vonatkoznak. Ugyanitt találjuk meg az állami ellenőrzőjegy alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket, — amely mint tudjuk — azt bizonyítja, hogy a bor — hatósági vizsgálat alapján — mind származás, mind minőség és jellegzetes tulajdonságok tekintetében megfelel annak az elnevezésnek, amelyet a palackon levő címke feltüntet. Ez tehát mintegy tanusítvány a bor feltétlenül tiszta és eredeti voltáról. Általában véve a bortörvény és annak végrehajtási

utasítása mindazokat a rendelkezéseket magában foglalja, amelyek a bor tisztántartására, kezelésére és forgalombahozatalára illetőleg a borhamisítás tilalmazására vonatkoznak. Megtaláljuk benne a borok palackozására, címkézésére, kupakolására, a borpárlat és a különböző borfélék készítésére, jellemző tulajdonságaira, valamint a tokaji borokra vonatkozó különleges rendelkezéseket is.

A bor derítésére szolgáló eljárások közül meg kell említenünk a bor ú. n. feketetörésének elhárítására használatos kékderítést. Ennek lényege az, hogy a borban előzetes vizsgálat és számítás alapján meghatározott mennyiségű sárga vérlúgsó (ferrociankálium) oldatot kevernek, mely a borban eredetileg jelenlévő ferri-vegyületekkel a borban nem oldódó kettős sót képez, s ez kékszínű csapadék alakjában a hordó aljára ülepedik és róla a megtisztult bort lefejtik. E derítés alkalmazásához a kerületi borászati és szőlészeti felügyelő külön engedélyre szükséges. Vigyázni kell arra, hogy derítés után a sárga vérlúgsó feleslegben ne maradjon vissza, mert ez egészségi ártalmat okozhat. Egészségi ártalmat okozhat a gyakorlatban többször előfordult, egyébként azonban tiltott az a derítő eljárás is, amely szerint a borba a sárga vérlúgsón kívül vele együtt cinkvegyületet adnak abból a célból, hogy a zavaros borban nagy felületű és gyorsan ülepedő csapadék keletkezzék, s ezáltal a bor tisztulása gyorsíttassék. A borban fölöslegben visszamaradt cinkvegyület azonban több alkalommal súlyos mérgezéseket okozott.

Különösen érdekel közegészségügyi vonatkozásban a bortörvénynek illetőleg végrehajtási utasításának a gyógyborokra vonatkozó rendelkezése. Eszerint a hivatalos Magyar Gyógyszerkönyv-be fel nem vett gyógyborok (gyógyszeres borok) készítésére és forgalombahozatalára közvetlenül a belügyminisztertől kell engedélyt kérni, aki az engedély megadásáról a földművelésügyi miniszterrel egyetértve határoz. Gyógyszereket tartalmazó borokat gyógyszerárúkereskedésekben, drogériákban is szabad árusítani, de csak zárt palackokban.

A végrehajtási utasítás fontos rendelkezéseket tartalmaz ezenfelül az ellenőrzésről, a mintavételről és a szakképviselek működéséről. A szakképviseleői teendőket az illeté-

kes szőlészeti és borászati kerületi felügyelő látja el. Meghatározza a végrehajtási utasítás azután az ellenőrző bizottságoknak, a megvizsgált minták elbírálására illetékes borvizsgáló szakértő bizottságnak és az Országos Szőlő és Borgazdasági Tanácsnak összetételét. Rendelkezik végül a különböző kihágási cselekményekről illetőleg mulasztásokról, amelyek a bor kezelésével, forgalombahozatalával, stb. kapcsolatban fordulnak elő.

A bortörvény tulajdonképpen csak részben érint egészségügyi vonatkozású kérdéseket. A hatósági orvosnak ugyanis — hivatali tisztjéből kifolyóan — a szeszesitalok árusításával foglalkozó üzemek vizsgálatánál a borral kapcsolatban csak azt kell néznie, hogy a bor nem tartalmaz-e olyan anyagot illetőleg annak kezelése vagy a vele való bánásmód, valamint magának a bornak minősége nem olyan-e, amely az egészségre ártalmat jelenthetne. Amennyiben az ellenőrző szemle során gyanú merül fel arra, hogy a bor mérges anyagot tartalmaz, vagy hamisított, mintáját vizsgálatra a borvizsgáló szakértő bizottsághoz (Budapest, II., Herman Ottó út 15.) kell beküldeni. A gyanús italból három-három és a fél részére leendő visszahagyás céljából további egy-egy egyenként $\frac{1}{2}$ liter mintát kell venni, a megmintázandó itallal előzetesen kiöblített teljesen megtöltött és tiszta dugóval jól bedugaszolt palackokban, a tiltott vagy erre nézve gyanús anyagból pedig megfelelő mennyiségben mintát kell venni.

A jövedéki ellenőrzést az arra illetékes pénzügyi közegek gyakorolják.

Az ellenőrzés legfőbb felügyelete, valamint általában a bor árusításával és forgalmával kapcsolatos legfőbb ellenőrzés a földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozik.

Mindenesetre, ha a hatósági orvos szemléje alkalmával az ital kezelésével vagy forgalombahozatalával kapcsolatban oly körülményt észlel, amely a bortörvénnyel illetőleg a végrehajtására vonatkozó rendelkezésekkel ellenkezni látszik, leghelyesebb, ha az illetékes szőlészeti és borászati felügyelőhöz vagy esetleg az illetékes vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomáshoz fordul. Ezek a szükséges helyszíni vizsgálatokat — amelyek különleges szakismeretet kívánnak — el-

végzik illetőleg, ha szükségét látják, szabályszerűen mintákat vesznek.

Kíváncsi, hogy a hatósági orvos a borüzemek, valamint az élelmiszerek árusításával foglalkozó különböző szatócsüzletek, festéküzletek, stb. vizsgálatánál a hordó kénezésére szolgáló kénszeleteket vagy kénrudakat is ellenőrzés alá vegye abból a szempontból, hogy nem tartalmazznak-e arzént meg nem engedett mennyiségben. Minthogy teljesen arzénmentes kénrudak a kereskedelembe alig szerezhetők be, azokat a kénszeleteket és kénrudakat, amelyek 100 gr. kénben 2 milligr. arzénál többet nem tartalmazznak, s amelyek elégséssel 100 cm³ borból 0.00033 milligr.-nál több arzén nem kerül, a rendelet értelmében arzénmentesnek kell tekinteni. Az evégből szükséges vizsgálatokat a vegyvizsgáló (vegykísérleti) állomások végzik.

A sör árpa csírázása és szárítása útján készített maláta kivont levéből (édes cefréből) és komlóból készült, részben elerjedt és további erjedésében hűtéssel meggátolt, aránylag kisebb alkoholtartalmú folyadék. A sört úgy készítik, hogy az árpát megáztatják, utána enyhe meleg helyen csíráztatják és azután megszáritják. Ez a termék a maláta, amelynek levél- és gyökércsúcsrészét szárítás után eltávolítják. A malátát előzetes megdarálás után 70–80 C. fokos vízbe teszik. A melegvíz hatására a malátában még megmaradt keményítő a csírázás közben felszaporodott diasztáz enzim hatására részben malátacukorrá, részben dextrinné alakul. Ez az édes sörcefre. Ezt a malátatörkölytől elválasztott édes cefrét kihűlés után komlóval felfőzik, majd ismét szűrik, s azután lehűtik. A lehűlést követően sörélesztővel alacsony hőfokon erjesztik, ennek révén alkoholos erjedésbe megy át. Az így keletkező szénsavdús sört még erjedésének befejezése előtt ú. n. ászok hordóban lefojtják és erősfalu hordókba vagy palackokba fejtve hozzák forgalomba. A sör igen sok széndioxidot tartalmaz, amely azután a hordó vagy a palack felbontásakor felszabadul és a sör erősen habzik, pezseg. A sörnek alkoholtartalma aránylag csekély, 3–5% között váltakozik, de annál több benne az el nem erjedt, ú. n. kivonatanyag, amely főleg dextrinből, s emellett fehérjéből, peptonokból áll. A sör Magyarországon is kedvelt élvezeti cikk, s miután alkohol-

tartalma aránylag csekély, mérsékelt fogyasztása károsnak nem tekinthető. Széndioxid tartalma és a komlóból származó keserű anyagok az emésztésre serkentőleg hatnak, s a szomjúságot is jól csillapítják.

A jó sör készítési módja szerint világossárga vagy barnaszínű és teljesen átlátszó. Zavarossága rendszerint romlását bizonyítja vagy pedig a sör silányságára mutat. Egyes nyugati országokban (Belgiumban, stb.) az élesztőtől zavaros, de friss és romlatlan sört is forgalombahoznak, amely élettani szempontból — az élesztőnek vitamin és provitamin tartalmánál fogva — igen előnyös hatású. Kellemetlen, penészes vagy ecetes szagú sör nem élvezhető és ilyet forgalombahozni nem szabad. Egyes országokban tejsavas, szénsavas és alkoholos erjedésű sört is mérnek. A belügyminiszter 148.660/1913. B. M. körrendeletével (Atzél—Chyzer V. kötet 68. oldal) a sörnek sötétebbé festését vagy bármely sörhöz hasonló készítmény forgalombahozatalát eltiltotta. Ennek alapján ehhez hasonló italok készítése vagy a sörnek sötétebb színűre festésére szolgáló sörkivonatoknak, úgyszintén házisör készítésére szolgáló cikkeknek forgalombahozatala is egészségi okokból tilos.

A sör ellenőrzésénél a hatósági orvosnak arra kell ügyelnie, hogy a sör nem tartalmaz-e olyan anyagokat, amelyek az egészségre ártalmasak, hogy a sör kezelésénél nem történtek-e olyan hibák, amelyek az egészségre veszélyt jelenthetnek vagy hogy nincsen-e a sör megromolva. A sört vizsgálatra a vegyvizsgáló (vegykísérleti) állomásokhoz kell beküldeni. Ha a palack fala nem elég erős, célszerű a sörből — amennyiben hamisításra vagy hibás erjedésre gyanús — a szénsavat előzetesen kirázással eltávolítani.

A sör- és borszívó- vagy felnyomókészülékek, valamint a szénsavtartalmú italok eltartásához szolgáló edényeken levő szelepes fejek (szifonok) előállítására csak olyan fémtövényeket szabad használni, amelyek 100 súlyrészben legfeljebb 1 súlyrész ólmot tartalmaznak (lásd a 16. pontot). Erre a belügyminiszter 82.002/1889. B. M. körrendeletében külön is figyelmezteti a hatóságokat.

Pálinka alatt 20–50%-os alkoholt tartalmazó szeszes italt értünk, amelyet gyümölcslének vagy más eredetű cukros

leveleknek szeszes erjesztése útján, s azt követő desztillálással állítanak elő. Különböző pálinkafajok vannak, ú. m. eseresznye, eper, szilva, törköly, seprő, rozs, stb. Cukornádszirupból szintén szeszes erjesztéssel készül a rum, a kierjedt szőlő-törkölyből készül a törköly-, a bor aljából a seprőpálinka, borból készül a konyak, az olcsóbb gabonapálinkákat pedig különböző gabonaféleségekből (búza, rozs, kukorica) állítják elő.

Mesterséges pálinkák a likőrök, melyek finomított szesz- vagy gyümölescápa, továbbá cukor és megfelelő mennyiségű növényi (gyümölcs, stb.) kivonat és víz hozzáadásával készülnek. A pálinkák különböző illó anyagokat tartalmaznak, ezek adják sajátos zamatjukat.

Igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy a különböző mesterséges pálinkafélék gyártásánál ne használjanak fel olyan készítményeket és kivonatokat, amelyek metilalkoholt tartalmaznak, mert a faszesz igen erős mérgező. A faszesznek (metilalkoholnak) gyógyszerek, illatszerek, szeszesitalok és bármely ital készítésénél való felhasználását a 9.681/1911. B. M. körrendelet külön is eltiltotta. A faszesztartalmú szeszes italok élvezete ugyanis nem egyszer halálos mérgezéseket is okozott.

A mérgező szeszes italok vizsgálatát — amennyiben a hatóság szükségesnek tartja — a m. kir. Orsz. Bírósági Vegyészeti Intézet (lásd I. kötet 26. pontot) végzi. Ezt az intézményt abban az esetben kell igénybevenni, ha alapos a gyanú, hogy a súlyos testi sértést vagy halált szeszes ital élvezete idézte elő. Egyébként a szükséges vizsgálatokat a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások teljesítik.

Éterrel kevert szeszt (népiesen Hoffmann-cseppeknek nevezett szert) a 16.082/1904. B. M. rendelet értelmében ital gyanánt árusítani nem szabad.

Az egészségre ártalmas italok, valamint az egészségre veszélyes tárgyak lefoglalására, elkobzására és megsemmisítésére a 31.026/1876. B. M. rendelet intézkedései irányadók. Ezért az italoknál is — épúgy mint a tápszereknél — akár rendőri tilalom áthágása, akár szándékos hamisítás vagy bármi más, egészségre káros hatás esete forog fenn, lefoglalásnak van helye. Minden esetben föltétlenül le kell foglalni

azokat az italokat, amelyek méregtartalmúak vagy amelyek annyira romlottak vagy akként vannak készítve illetőleg hamisítva, hogy mértékletes használatuk is káros hatást gyakorolhat az ember egészségére. Előfordul olyan eset is, hogy az aránylag gyengébb pálinkát — hogy azt erősebbnek érezzék — erőspaprika vagy más maróízű növényi kivonattal keverik; ez is tiltva van. Le kell foglalni azokat az italokat és italneműeket, amelyek előállítására vagy kiszolgáltatására körül a megfelelő tisztasági szabályokat annyira elhanyagolták, hogy undortgerjesztőkké válnak vagy amelyek az ember egészségére ártalmasak és ezt a szakértő közeg indokolja. Épúgy lefoglalandó minden italkészítésre használt edény, amelynek anyaga az egészségre általában veszélyessé lehet, ha nem szüntették meg veszélyességét (lásd a 16. pontban).

Minthogy mindezeket a rendelkezéseket a 31.026/1876. B. M. rendelet részletes tárgyalása során (a 13. pontban) már ismertettük, külön nem kívánunk ezzel foglalkozni. Megjegyezzük azonban, hogy az egészségre ártalmas vagy veszélyessé válható élelmiszerekről szóló összes rendelkezések az italneműekre is vonatkoznak. Ha tehát bármiféle kétség merül fel abban a tekintetben, hogy az ital az egészségre ártalmas-e, a hatóságnak feltétlenül el kell járnia, nehogy esetleges hanyagság vagy mulasztás folytán a közegészség kárt szenvedjen.

Az italneműeknek, bornak, mustnak, gyümölcsbornak, sörnek, égetett szeszesitaloknak kimérése vagy kismértékben elárúsítása, valamint égetett szeszesitaloknak nagyban való árúsítása felett az 1921:IV. törvénycikk értelmében kizárólag az állam rendelkezik; ez az ú. n. állami italmérési jövedék (monopólium). Ennek folytán szeszes italokat csak az mérhet ki és azokat kismértékben csak az árúsíthatja, továbbá égetett szeszes italok nagybani eladásával csak az foglalkozhatik, aki erre a pénzügyi hatóságtól engedélyt nyert. A kimérés lehet korlátlan vagy korlátolt. Korlátlan kimérésnek a szeszesitaloknak üllő és álló vendégek részére az üzlethelyiségben vagy azon kívül való fogyasztásra, akár nyitott, akár zárt edényekben kicsiben való iparszerű kiszolgáltatását nevezik. Korlátolt kimérés pedig szeszesitaloknak — a poharzásnak vagy a szesznek és az abból készült közönséges pálin-

kának, továbbá a sörnek kizárásával — az üzlethelyiségben való fogyasztása, s legfeljebb egyes palackokban való kiszolgáltatása. Az utcán át való kimérése szeszes italoknak — a szesznek és az abból való közönséges pálinkának, továbbá a sörnek kizárásával — az üzleten kívül történő fogyasztásra nyílt edényekben kicsiben való kiszolgáltatása. Palackbor- és palacksörkimérés bornak és sörnek — az üzlethelyiségben való fogyasztásra — zárt palackokban történő kiszolgáltatása. Végül a kizárólagos pálinkamérés, égetett szeszes italoknak álló vendégek részére kismértékben való fogyasztás céljából legfeljebb 1 dl-es poharakban való kiszolgáltatása és utcára nyílt edényekben kimérése. Minden kimérő és kismértékben árusító, továbbá mindazok, akik égetett szeszes italoknak nagyban való eladására engedélyt nyertek, az államkincstárnak engedélyilletéket (jövedéket) kötelesek fizetni. Az italmérési engedélyokmányt az üzlethelyiségben szembeötlő helyen mindenkor kifüggesztve kell tartani, az üzlethelyiséget pedig kívül a rendeleti úton megállapított külső felírással vagy jelzéssel kell ellátni. Az államnak az italmérési jövedék illetőleg az italfogyasztás megadóztatása (monopóliummá tétele) egyik jelentős jövedelmi forrása, ami közegészségügyi szempontból azért sajnálatraméltó, mert éppen ez a körülmény az alkoholizmus elleni küzdelemnek legnagyobb akadályja.

Hazánkban elég nagy az alkoholfogyasztás, ami különösen veszélyes a szegényebb és műveletlenebb néprétegek-nél. A munkások és a gazdálkodó emberek ugyanis szinte nélkülözhetetlennek tartják nemcsak a bor és a sör fogyasztását, ami még kevésbé volna ártalmas az egészségre, hanem — sajnos — a pálinkaivást is. Minthogy azonban kétségtelenül megállapították, hogy az alkohol semmiképen sem szolgálja a munkaképesség és az erő fokozását, hanem az — mint sejtmeleg — az idegrendszer működésére bénítólag hat és a szervezetnek a betegségekkel szemben való ellenállóképességét nagymértékben csökkenti, mindent el kell követnünk abban az irányban, hogy a szeszfogyasztást, különösen pedig az erősen alkoholtartalmú italok élvezetét csökkentsük.

Az iszákosság azonban nemcsak az egyén egészségét rontja meg, hanem rendkívül nagy közegészségügyi és szo-

ciális ártalmat is okoz. Gondoljunk arra, hogy hány család boldogságát teszi tönkre az iszákos apa vagy családtag, hány gyermek születik terheltten a szülők iszákossága miatt és az elmebajosoknak is mily nagy csoportja kerül ki az alkoholisták vagy azok ivadékai közül. Ép ezért újólag hangsúlyozzuk, hogy a hatósági orvosoknak mindent el kell követni az alkohol káros hatásának megfelelő propaganda útján való csökkentésére, hogy — ha már teljesen absztinensekké nem is tehetik a gondjukra bízott embereket — legalább mértéktesebbé és tartózkodóbbá tegyék azokat a szeszes italok fogyasztása tekintetében. Hazánkban az alkoholizmus ellen társadalmi úton is nagyobb megmozdulásokat láttunk. Egyesületek alakultak, amelyek erős propagandát fejtenek ki az alkohol élvezete ellen és ennek eredményeképp ma már számos olyan vendéglőt, étkezőt, stb. találunk, ahol szeszes italokat egyáltalán nem szolgáltatnak ki.

Különösen veszedelemes a szeszfogyasztás a gyermek- és serdülőkorban, amikor a fejlődésben levő szervezetben testi- leg is, lelkileg is rendkívül súlyos kárt okoz. Ezért a törvényhozás az 1927:XXXIII. törvénycikkben (Atzél—Chyzer VI. kötet 98. oldal) a szeszes italok által a fiatalság körében okozható ártalmak csökkentése végett úgy intézkedett, hogy annak a fiatakorúnak, aki 18. életévét még nem töltötte be, nyilvános helyiségben (vendéglőben, kávéházban, szállodában, koresmában, automata-büffében) szeszes italt (bort, gyümölcsbort, pezsgőt, pálinkát, likört, stb.) sem fizetésért, sem ingyen kiszolgáltatni még abban az esetben sem szabad, ha az ifjú, felnőtt egyén vagy akár hozzátartozója illetőleg törvényes gyámja kíséretében van. Erre nézve a törvény rendkívül szigorú rendelkezéseket tartalmaz és ismételt kihágás esetén a kiszolgáltatót, az engedélyest vagy annak felelős üzletvezetőjét illetőleg alkalmazottját az italmérési engedély elvonásával is bünteti.

A törvény végrehajtási utasítását a 329.609/1928. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 9. oldal) tartalmazza. A rendelet hangsúlyozza, hogy a hatóság közegei (rendőrség, csendőrség) kerüljék azt, hogy a törvény rendelkezéseinek végrehajtása során szembetalálják magukat a népesség általános felfogásával és szokásaival, hanem igyekezzenek a

törvény célzatait a közönség támogatásával keresztülvinni. A törvénynek ugyanis nem az a célja, hogy az ifjú egyének alkoholfogyasztását egyáltalán megakadályozza, hanem az, hogy ezeknek főleg nyilvános helyen való italozását kizárja. Ezért tehát a hivatkozott törvénycikk rendelkezéseit nem lehet a magánéletben előforduló szórakozásnál alkalmazni. Ha azonban az italfogyasztás ilyen helyeken úgy történik, hogy a lakásban ellenérték fejében szolgáltatják ki a szeszes italokat és általában nem is rokonok, barátok, hanem kizárólag szeszes ital fogyasztása végett idegenek járnak be az illető lakására, az ilyenek ellen épúgy, miként a különböző zúgkorcsmák ellen is el kell járni. Ha a hatósági orvos ellenőrzései során esetleg ilyet észlel, arról értesítse a hatósági közegeket (rendőrséget, csendőrséget vagy a község jegyzőjét).

Hazánkban sokfelé foglalkoznak szőlőtermeléssel, s így mintegy önként adódik alkalom arra, hogy az emberek már ifjúkoruktól kezdve a borfogyasztásra rászokjanak. Ép ezért ma már erős törekvések vannak olyan irányban, hogy a szőlő értékesítése — a szőlők nemesítése és csemegeszőlő honosítása útján — úgy történhessék, hogy ne csak szeszes italok készítésére szolgáljon. A szőlő egészséges és gazdaságos felhasználására egyébként is számos mód van. Így pl. az édes mustnak erjedését megakadályozhatjuk és azt szesztartalom nélkül fogyaszthatjuk. Épígy a szőlő aszalása, a különböző szőlőkonzervek készítése és népszerűsítése is mindenesetre nagy mértékben hozzájárul az, alkoholelleses küzdelem eredményességéhez.

Az alkoholelleses küzdelemre a 25.649/1909. B. M. körrendelet hívta fel a hatóságok figyelmét. Ebben a rendeletben a belügyminiszter rámutat arra, hogy — tudományos tapasztalatok alapján — a szeszes italok mértéktelen fogyasztása végtelen nyomornak és számtalan betegségnek az okozója. Már ezért is kívánatos, hogy nemzetgazdasági és közegészségügyi érdekből az alkoholelleses küzdelemben a hatósági orvos tevékenyen résztvegyen.

32. A fűszer- és vegyeskereskedések, (élelmiszerüzletek) egészségügyi ellenőrzése.

A fűszer- és vegyeskereskedések ellenőrzése igen fontos feladata a hatósági orvosoknak, mert a közönség a legtöbb élelmiszert és élvezeti cikket ezekből az üzletekből szerzi be, s így elsőrendű közegészségügyi érdek, hogy ezeknél az egészségügyi követelmények minden tekintetben betartassanak.

Elsősorban arról kell gondoskodni, hogy maga az üzlethelyiség alkalmas legyen ilyen üzlet céljára. Ha valamely üzlet — így tehát a fűszer- és vegyeskereskedés is — a közönségre hátrányos vagy veszélyes, a káros befolyás megszüntetése iránt az 1884:XVII. tc. 36. §-a értelmében az iparhatóság intézkedik. Ha a fél az iparhatóság ily irányú rendelkezésének nem tesz eleget, a rendelkezés a fél terhére közigazgatási úton foganatosítható. A kereskedelmi miniszternek 150.041/1930. K. M. rendelete (Atzél—Chyzer VIII. kötet) az üzlethelyiségek létesítésével kapcsolatban útmutatást ad a hatóságoknak a káros befolyások elhárítására. Ha tehát a hatósági orvos azt látja, hogy valamely üzlethelyiség nem felel meg céljának, a közegészségügyi szempontból szükséges kívánalmakat az iparhatóságnak jelenti; ez főleg az élelmiszerüzletekre vonatkozik. Az üzlethelyiségekkel kapcsolatban ugyanis közegészségügyi, tűzrendészeti, de egyéb közszempontokból is bizonyos követelmények támaszthatók, amelyek hiánya miatt az iparhatóság a kérdéses üzlethelyiség használatbavételét vagy használatban tartását megtilthatja. Azoknál az iparoknál, amelyeknek gyakorlásához szükséges üzlettelep felállítása és fenntartása iparhatósági telepengedély megszerzésétől függ, a közérdek megóvását a telepengedélyezési eljárás során biztosíthatjuk. De módjában áll az iparhatóságnak a közegészségügyi, közbiztonsági és egyéb közszempontokat a telepengedélyezés alá nem kerülő egyéb üzemek felállításánál is érvényesíteni. Nincs tehát semmi akadálya annak, hogy az iparhatóság az érdekeltet — ha üzlethelyisége a közegészségügyi szempontoknak nem felel meg — a hatósági orvos véleménye alapján üzlethelyiségének megfelelő átalakítására kötelezze. Ha pedig nyilvánvaló,

hogy az üzlethelyiséget megfelelően átalakítani nem lehet és az előrelátott káros hatások másként meg nem előzhetők, az iparhatóság az ipar gyakorlásának helyére vonatkozó bejelentés tudomásulvételét megtagadhatja. A rendelet szerint azonban a megjelölt rendelkezések nem akadályozzák meg az iparigazolvány kiadását, sőt az iparigazolványt abban az esetben is ki kell szolgáltatni, ha az üzlethelyiség valamely közegészségügyi vagy egyéb közszempontból nem megfelelő. Viszont az iparigazolvány kiadása nem gátolja meg a hatóságot abban, hogy az a közegészségügyi érdekeket érvényesíthesse. Az iparos ennél fogva iparának gyakorlását csak abban az esetben kezdheti meg, ha a kifogásolt üzlethelyiséget megfelelően átalakítja vagy más megfelelő üzlethelyiséget jelent be. Az engedélyhez kötött iparoknál azonban az iparengedélyt az 1922:XII. tc. 39. §-ának (4) bekezdéséből kitűnően csak abban az esetben lehet kiadni, ha az üzlethelyiség megfelelő. A tejellátó vállalatok iparüzésénél, a fogadóiparnál, szálló, penzió, kávéház, kávémérés és korcsmaiparnál, stb. az engedély kiadásával kapcsolatban a közegészségügyi és egyéb közszempontokat tehát mindig érvényesíteni lehet.

Ha a hatósági orvos az üzlethelyiséget közegészségügyi szempontból megfelelőnek tartja is, a már működő fűszerilletőleg élelmiszerüzleteknél szintén joga van — az előbb említettek alapján — a közegészségügyi érdekből szükséges átalakításokat az iparhatóság útján keresztülvinni. Ellenőriznie kell tehát, hogy az élelmiszerüzlet minden tekintetben megfelel-e a szükséges kívánalmaknak, tisztán tartják-e, a padló tiszta-e, gondoskodtak-e a portalanításról, az élelmiszerek elhelyezésére szolgáló állványok, fiókok, dobozok tiszták-e, a papírzacskók és üvegedények is tisztán vannak-e tartva. Gondoskodni kell arról is, hogy a földön semmiféle élelmiszert ne tartsanak. A liszteszákok elhelyezésére olyan emelvényt kell létesíteni, amely a zsákok alatt levő helyek szellőztetését és tökéletes takarítását teszi lehetővé; arra egyfelől azért van szükség, hogy a seprésnél a piszok a zsákok alatt meg ne rekedjen vagy férgek meg ne telepedhessenek, másfelől pedig azért, hogy a liszt meg ne dohosodjék és szagot ne kapjon. Arra is ügyelni kell, hogy az erősszagú

anyagokat (petróleumot, ecetet, stb.) az élelmiszerektől megfelelően távol tartsák, nehogy ezek amazoknak szagát magukba vehessék. A kiszolgálásra szolgáló eszközök, mérlegek az egészségügyi követelményeknek minden tekintetben megfelelőek legyenek, az élelmiszerek közvetlen csomagolására újságpapírt vagy más használt vagy hulladékpapírt alkalmazni nem szabad. A kenyér- és süteményféléket a többi élelmiszertől elkülönítve, letakarva kell tartani, hogy azokra légy, por, piszok ne szállhasson. Gondoskodni kell, hogy a felvágottak és a közvetlenül fogyasztásra kerülő — tehát főzés-sütés nélkül élvezhető — élelmiszerek letakarva legyenek, s általában hogy az egyes élelmiszereknél az előírások betartassanak. Így pl. az élesztő vágásánál rézdrót vagy spárga, ecet kimérésénél réz, horgany, ónoztatlan vasból való ürmértékek alkalmazása tilos. Az élelmiszerek kiszolgálásánál sem azokkal közvetlenül érintkező réz mérőeszközöket, sem pedig olyan edényeket alkalmazni nem szabad, amelyeknek zománca lepattogzott. Semmiféle olyan anyagot, amely az élelmiszereknek beszennyezésére, bepiszkolására vagy esetleg mérgező anyagokkal való szennyeződésére vezethetne (pl. lúgkő), nem szabad olyan helyen tartani, ahol az az élelmiszerekkel érintkezésbe kerülhet.

Az alkalmazottak kezeinek tisztántartására megfelelő mosdó álljon rendelkezésre, törülközővel és szappannal.

Az élelmiszerüzletekben nem árusíthatnak olyan élelmiszert vagy olyan anyagokat, amelyek az egészségre ártalmasak, romlottak, szennyezettek vagy annyira hamisítottak, hogy az ember egészségében is kárt okozhatnak.

Míg az egészségre ártalmas vagy veszélyes élelmiszereket lefoglalni és azokból mintát venni illetőleg azoknak kiszolgáltatását meggátolni a hatósági orvosok, tehát a községi, kör- és városi orvosok is jogosítva vannak, addig a hamisított (de az egészségre nem ártalmas) élelmiszerekkel és mezőgazdasági terményekkel kapcsolatban ezt a jogot csak a tisztí orvosok gyakorolhatják. Kihágási eljárás alapjául is felhasználható, ú. n. hiteles magánmintát (15. pont) azonban a 38.286/1896. F. M. rendelet 13. §-ában foglalt szabályok betartásával a községi-, kör- és városi orvos is vehet.

Ha valamely élelmiszer az egészségre ártalmas vagy az

életre veszélyt jelent, az 1876:XIV. törvénycikk illetőleg ennek végrehajtási utasítása, a 31.026/1876. B. M. rendelet szerint, míg ha élelmiszerül szolgáló mezőgazdasági termék vagy cikk hamisítása forog fenn, az 1895:XLVI. törvénycikk illetőleg annak végrehajtási utasítása, a 38.286/1896. F. M. rendelet (11—13. §) alapján kell eljárni.

Azoknak a cikkeknek vizsgálatára, amelyek hamisításának eldöntéséhez szakvélemény (vegyi, fizikai, mikroszkópi vizsgálat) szükséges, a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások illetékesek. Ha a készítmények vizsgálatát emberi fertőző betegségek kórokozóival való fertőzés vagy annak gyanúja szempontjából kívánjuk, azokat az Országos Közegészségügyi Intézethez illetőleg vidéki állomásaihoz, állati fertőző betegségek kórokozóival való fertőzés gyanúja esetén pedig az Orsz. Állategészségügyi Intézethez (Budapest, XIV. ker., Tábornok u. 2.) kell beküldeni. A székesfőváros területéről származó minták egészségügyi illetőleg bakteriológiai szempontból való ellenőrzése Budapest Székesfővárosi Bakteriológiai és Közegészségügyi Intézethez tartozik.

A vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások közegészségügyi szakvélemények adására nem illetékesek. Ellenben a közegészségügyi hatóság azokat igénybeveheti olyan vegyvizsgálatokra, amelyek eredményei (adatai) az illetékes tisztí orvos által alkotandó közegészségügyi szakvéleményhez szükségesek.

33. A szikvízgyártás szabályai. A szikvíz forgalmának és szállításának egészségügyi ellenőrzése.

Szikvíznek kell tekinteni a szénsavval mesterségesen telített ivóvizet (kút, forrás, vízvezeték stb. vizét). Szénsavval telített ásványvizet tehát nem lehet szikvíznek minősíteni. A szikvíz előállításánál követendő egészségügyi és biztonsági szabályoknak közegészségügyi szempontból nyomós jelentősége van, azért mert a szikvíz — különösen a nyári időszakban — azok közé az élvezeti italok közé tartozik, amelyeket rendkívül nagy mennyiségben fogyasztanak. Ép ezért

a hatósági orvosnak a szikvízüzemek ellenőrzésére különös gondot kell fordítania.

A közfogyasztásra szánt szikvíz előállítására és forgalombahozatalára vonatkozó rendelkezéseket a 67.007/1928. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VI. kötet 735. oldal) tartalmazza. Az ily szikvíz előállítása az iparendelélyhez kötött iparok közé tartozik; az erre vonatkozó tudnivalókat a 38. pontban ismertetjük.

A rendelet értelmében szikvizet csakis tágas, világos, jól szellőztethető, vidéken legalább 12 négyzetméter, Budapesten pedig legalább 25 négyzetméter alapterületű, külön helyiségben szabad előállítani (tölteni). A szikvíz előállítására szolgáló helyiségek padlóját könnyen tisztítható, résmentes, vízhatlan anyagból (cementből, aszfaltból, betonból stb.) kell készíteni úgy, hogy a padlón a víz lefolyása csatorna útján biztosítva legyen. A helyiségek falait legalább 1.5. m magasságban könnyen tisztítható anyaggal (olajfestékkel, csempével stb.) kell fedni. A rendelet kibocsátása után csakis földfeletti helyiségre adható engedély.

A szikvíz előállításához kizárólag tiszta, az egészségre nem ártalmas vizet szabad használni, mégpedig ha a városban (községben) vízvezeték van, akkor csak ennek a vizét, ha pedig ilyen nincs, csak olyan vizet, amelyet a hivatalos vegyi és bakteriológiai vizsgálat alkalmasnak minősített. Éppen ezért a szikvízkészítő iparos az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni és pontosan megjelölni köteles, hogy honnan és hogyan szerzi be a gyártáshoz szükséges vizet. A vízmintáknak vétele — amennyiben nem vízmű vize szolgál a szikvízgyártás céljára — a tisztí orvos jelenlétében a 79.770/1924. N. M. M. körrendeletben (Atzél—Chyzer V. kötet 587. old.) megállapított eljárás szerint történik és a mintákat az Orsz. Közegészségügyi Intézethez, illetőleg annak vidéki állomásaihoz kell beküldeni. Az ezzel kapcsolatos költségek a folyamodót terhelik. Oly községben, ahol a lakosság közönséges ivóvizül nem használ jobb vizet, mint amilyent a folyamodó szikvíz előállítására felhasználni kíván és annál jobb víz — több kút vizével végzett vegyi és bakteriológiai vizsgálat alapján kimutathatólag — nem is szerezhető be, az engedély megadható, ha a folyamodó a víz javítására vonatkozó ható-

sági intézkedéseket teljesíti. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a vizet szolgáltató helynek (kútnak, forrásnak stb.) környéke is tiszta és közegészségügyi szempontból teljesen kifogástalan legyen (lásd a 7. pontban). A szikvíz előállítására és töltésére szolgáló helyiségtől a trágyadomb, pöcegödör, árnyékszék és mindaz, ami a kút vizét fertőzhetné, legalább 10 m. távolságra legyen. Ezt a rendelkezést szigorúan kell keresztülvinni. Ahol vízvezeték és csatornázás van, az iparhatóság a tisztí orvos meghallgatása után a távolság tekintetében eltérést engedélyezhet, azonban a földfeletti és vízvezetéki csövek akkor sem helyezhetők el fertőzést okozható hely (árnyékszékek, stb.) közvetlen közelében.

Ha a szikvízgyártáshoz szükséges vizet a kútból, forrásból nem közvetlenül — csöveken át — nyerik, hanem víztartó edényben, tartályban hordják a szikvízgéphez, erre a célra csak az egészségre ártalmatlan edényeket, tartályokat szabad használni és ezek csakis ilyen célra használhatók. Az ilyen víztartó, vízhordó edényeket, tartályokat naponta tiszta vízzel, hetenkint egyszer gőzzel, forróvízzel alaposan ki kell mosni és állandóan fedve tartani, hogy a vizet szennyezés ne érhesse. Általában a szikvíz előállítására szolgáló helyiségnek, gépeknek, csöveknek mindig jókarban kell lenniök és azokat kifogástalanul tisztán kell tartani.

A szikvíz gyártására (töltésére) szolgáló helyiségben csak az üzemben használt felszereléseket szabad elhelyezni, ilyen helyiségben azonban sem lakni, sem aludni nem szabad.

A szikvíz előállításához használt gépeknek, készülékeknek, csöveknek, amelyek a vízzel, illetőleg a szikvízzel érintkeznek, legfeljebb 1% ólmot, illetőleg 1% idegen fémeket tartalmazó tiszta ónanyagból kell lenniök. Ha pedig az ilyen géprészek és alkatrészek nem ónból készültek, azokat vastagon be kell vonni az előbb megjelölt tisztaságú ónrészekkel. A szikvízgyártó iparos köteles gondoskodni, hogy az ónréteg mindig jókarban legyen.

Szikvíz készítéséhez csak olyan vulkanizált tárgyakat (edényeket, csöveket, csapokat), úgyszintén szikvíztartó zárókészülék tömítéséhez csak olyan kaucsukot szabad használni, amely megfelel a 35.556/1905. B. M. rendelet előírásainak (lásd a 17. pontban).

A szikvíz előállításához — rendszerint már gyárilag beszerezhető — folyékony szénsavat kell használni. Ennek mérgező gázoktól és minden káros anyagtól mentesnek kell lennie, s ezért a gyáros felelős. Az ilyen szénsavas tartályokat, a szikvízzel töltött palackokat és kimérő készülékeket kályha mellé állítani vagy a nap hevének kitenni nem szabad, mert könnyen felrobbanhatnak. A rendelet megengedte ugyan, hogy szénsavat házilag is előállíthassanak, azonban ennek ma már gyakorlati jelentősége nincs. Ha azonban a szénsavat maga a szikvízgyártó akarja előállítani, köteles azt az illetékes iparhatóságnak 8 nappal előbb bejelenteni és a szénsavgyártást csak olyan helyiségben kezdheti meg, amely a szikvízkészítő helyiségtől teljesen elkülönített, világos és külön kijáratú. A szénsav előállításához szükséges gépet (szénsavfejlesztő készüléket), ameddig az előállítás szünetel, hatósági zárral kell ellátni.

A szikvizet szifonfejjel (kupakkal), kengyelzárral vagy a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter és belügyminiszter által megengedett más zárral ellátott, teljesen átlátszó üvegpalackban kell forgalombahozni. A szifonfejjel ellátott üvegpalack ürtartalma 1 liternél, a kengyelzárral ellátott üvegpalack ürtartalma pedig 2 liternél nagyobb nem lehet. A szifonfejjel ellátott üveg falvastagságának legalább 15, a kengyelzárral ellátott üvegpalack falvastagságának legalább 8 légköri nyomást kell kibírnia. Más zárókészülékkel engedélyezett üvegpalackoknak nagyságát és falvastagságát az engedélyezés alkalmával kell megállapítani. A szifonfejnek vagy más zárókészüléknek a vízzel közvetlenül érintkező része üvegből, porcellánból vagy legfeljebb 3% idegen fémeket tartalmazó tiszta ónból, alumíniumból, nikkelből vagy arzénmentes kaucsukból készüljön vagy pedig azt olyan ón vagy alumínium betéttel (béléssel) kell ellátni, amely megfelel a fenti követelményeknek. Szifonfejeknél (kupakoknál) vagy más zárókészülékeknél a belső szerkezet vízzel érintkező rézalkatrészeinek ezüstözötteknek kell lenniök. A szifonfej egyéb tartozékai (szelep és üvegcső) szintén legfeljebb 3% idegen fémeket tartalmazó tiszta ónból készülhetnek. Más anyagot és más fémkeveréket csak külön miniszteri engedély alapján szabad használni. Az ón-ötvözetből vagy — alumínium

és nikkkel kivételével — más fémből készült szifonfejnek (kupaknak) kívül nikkelezettnak kell lennie és a nikkelezés állandó jókarbantartásáról a tulajdonos köteles gondoskodni. A zárókészüléken, illetőleg a szifonfejen — a vízzel érintkező külön alkatrészekén (szelepeken, szeleprudakon, üvegcsövön, öntvényeken — mindig fel kell tüntetni a készítőnek nevét, gyártási jelzését, illetőleg a készítés évszámát. A szifonfejen (kupakon), úgyszintén a kengyelzár kivételével más zárkészítményeknek a külső oldalán fel kell tüntetni a készítő iparos cégét és telephelyét is.

A szikvízkészítő iparos cégét, (nevét) és telephelyét a szikvizes palackon égetéssel, bevéséssel vagy dombornyomással mindig fel kell tüntetni oly módon, hogy az eltávolítható ne legyen. A palackon ezenkívül még a védjegy és a „szikvíz“ megjelölés tüntethető fel, azonban díszítéses képet vagy ásványvízre utaló címkét használni nem szabad. A kengyelzáros üvegen, ha annak ürtartalma $\frac{1}{2}$ liter vagy ennél kisebb, az üveg nyakát körülfogó bádogból vagy más fémből készült 1 cm széles, ha pedig az üveg $\frac{1}{2}$ literesnél nagyobb ürtartalmú, 1.5 cm széles címkét kell alkalmazni, mégpedig oly felírással, amelynek szövege szembeötlő betűkkel jelzi, hogy az üveg tartalma nem ásványvíz. Ennek a felírásnak szövege lehet pl. „közönséges szikvíz“, „ivóvízből készült szikvíz“, stb. (a 125.314/1928. K. M. rendelet 3. §-a, — Atzél-Chyzer VI. kötet 779. oldal). Kengyelzáras üvegekre (a saját üzemben forgalombahozottak kivételével) töltés után a szikvízkészítő iparos nevével, (cégével) ellátott papír vagy fém zárószalagot kell alkalmazni.

Az ú. n. autósziponpalackban, amelyben szikvíz házilag előállítható, a szikvíz forgalomba nem hozható. Az ilyen palackot drót- vagy fémhálóba kell burkolni és arra csak olyan szénsavbomba erősíthető, amely legfeljebb 15 légkörnyomást fejleszt. Az autószipon-üvegpalacknak legalább 20 légkörnyomást kell kibírnia.

A szikvíz előállítható és forgalombahozható vörösrézből készült, belül 99%-os, tiszta, legalább 1 mm vastag és folytonos ónréteggel bevont, lecsavarható fenékkal vagy fedéllel ellátott, könnyen tisztítható és belső részében is könnyen megtekinthető és legalább 20 légkörnyomásra kipróbált kimérő

készülékekben (tankokban) is. A készüléket — a robbanás veszélyének elhárítása végett — biztonsági szeleppel kell ellátni. Az ilyen készüléknél azonban ki kell zárni azt, hogy a kibocsátott szikvíz oly gépalkatrésszel jusson érintkezésbe, amelyből ólmot vagy rezet vehetne fel.

A szikvizes palackokat minden töltés előtt alaposan ki kell mosni, csapból folyó tiszta vízzel többször ki kell öblíteni, a palackok mosására az üzem nagyságához mért áztatókádákat, készülékeket kell beszerezni, a palackok belső és külső mosásához pedig mosókefét kell készenlétben tartani. A palackokat csakis olyan kifogástalan vízben szabad mosni, amelyből szikvíz is volna készíthető.

Szikvízüzemeknél csak olyan munkást (személyzetet) szabad alkalmazni, aki fertőző vagy undortkeltő betegségben nem szenved és ezt előzetesen hatósági orvos vagy társadalombiztosító intézeti orvos megállapította. Az alkalmazottaknak munkájuk megkezdése előtt kizárólag erre a célra szolgáló tiszta (mosható) ruhát, köpenyt, kötényt kell magukra öltetni, kezeiket a munka megkezdésekor és valahányszor azokat újra beszennyezhették, szappannal gondosan meg kell mosni, mosdásra pedig csak a csap alá elhelyezett mosdókészülék használható, melyről — miként a szappanról, törülközőről és körömkeféről — az üzem tulajdonosa köteles gondoskodni. A munkások védelmére szükséges óvintézkedéseket is meg kell tenni. Nagy nyomású gépek és egyéb készülékek pontos kezelésére, az esetleges balesetek elkerülése végett a személyzetet megfelelő módon ki kell oktatni.

Szikvíz töltésénél a palackokra drótkosarat, a munkások arcára drótból készült arcvédőt, folyékony szénsav alkalmazása esetén pedig a szénsavtartó és szikvízgéphez expanziós edényt vagy szabályozó készüléket (reduktort) kell alkalmazni. A szikvízkészítő iparosok, szikvízárúsítók, vendéglősök, italmérők, kereskedők stb., épűgy a szifonkészítő üzemek iparhatósági felügyeleten kívül közegészségügyi felügyelet alatt is állanak. Ezért az ilyen iparokat mind az elsőfokú iparhatóságnál, mind a közegészségügyi hatóságnál mindig pontosan be kell jelenteni. A hatósági orvosoknak a működési területükön levő szikvízüzemekről pontos nyilvántartást kell vezetniök. Az ilyen üzemeknél beálló változást, átruházást és

áthelyezést is mindig 8 nap alatt be kell jelenteni az elsőfokú ipar- és közegészségügyi hatóságnak.

A felügyeletet és ellenőrzést kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városokban a polgármester, törvényhatósági jogú városokban a polgármester által megbízott tisztviselő, Budapesten a kerületi előljárók gyakorolják. Az ellenőrző hatóságokat e működésükben mind a rendőrségnek, mind a csendőrségnek támogatni kell, s ezek a tudomásukra jutott bármilyen szabálytalanságot haladéktalanul jelenteni tartoznak. Az egészségügyi felügyeletet és ellenőrzést — mint a hatóságoknak egészségügyi szakközegei — a tisztí orvosiok gyakorolják, akik kötelesek minden szikvízüzemet legalább negyedévenként egyszer a helyszínen megvizsgálni. A rendelet értelmében azonban a főszolgabíró az ellenőrző vizsgálatok teljesítésével kis- és nagyközségekben a községi (kör-) orvost is megbízhatja. Ezenkívül a belügyminiszternek is joga van bármelyik szikvízüzemet közegészségügyi szempontból bármikor megvizsgáltatni. Az ellenőrzésért díj nem számítható fel.

Az ellenőrzés során főleg azt kell vizsgálni, hogy a 67.007/1928. K. M. rendeletben foglaltak minden tekintetben betartatnak-e. Ha a hatósági orvosok e tekintetben mulasztást észlelnek, erről hatóságuknak javaslattal együtt jelentést tesznek vagy esetleg a kihágási eljárás megindításáról gondoskodnak.

Ha a szikvíz előállításához és kezeléséhez nem a város vagy a község kezelésében levő vízmű szolgáltatja a vizet — szóval ott, ahol nincs vízvezeték — az ellenőrzést végző közeg évenként legalább egyszer köteles szikvízzel töltött egy 1 literes vagy két kisebb palackot a forgalombahozatalra váró készletből kiválasztani és azt a hatóságnak, valamint a szikvízkészítő iparosnak pecsétjével ellátva, vegyi és bakteriológiai vizsgálatra az Országos Közegészségügyi Intézethez, illetőleg ennek illetékes vidéki állomásához beküldeni. Ugyanilyen lepecsételt palackot kell a vizsgálat teljesítéséig a szikvízkészítő iparosnál is hagyni.

Az ellenőrzést gyakorló hatóságoknak és közegeknek joguk van a berendezést, a berendezési tárgyakat, palackokat, edényeket, készülékeket, gépeket stb., amelyekről megállá-

pítják, hogy az egészségre ártalmasak vagy az egészségre ártalmas anyagból készültek vagy egyébként a rendelet követelményeinek meg nem felelnek, lefoglalni és használatukat eltiltani. Így tehát a tiszti orvosnak is joga van ezt a rendelkezést megtenni, de köteles erről hatóságának jelentést tenni. Ugyanilyen eljárást kell követni az egészségre ártalmasnak látszó vízzel is. Amennyiben a szabálytalanság megállapításához vegyi vagy bakteriológiai vizsgálat szükséges, a határozathozatalt arra az időre kell halasztani, mikorra az illetékes intézettől a vélemény megérkezik. Ha az egészségügyi hatóság határozatának késedelmes végrehajtása miatt — esetleges jogorvoslat során — a közönségre nagy közegészségügyi kár származna, a hatóságnak joga van határozatának végrehajtását a jogorvoslatra tekintet nélkül elrendelni (lásd I. kötet 76. pontot). Ha a hatósági eljárás, illetőleg a vizsgálat során megállapították, hogy a kifogásolt víz az előírásoknak meg nem felel, a vegyi és bakteriológiai vizsgálat költségeiben a vétkes felet kell elmarasztalni. Ha pedig a vizsgálat eredménye nemleges, a költségek az államkincstár terhére esnek. Az ilyen költségek megtérítése végett a belügyminiszterhez — a tárgyiratok felterjesztésével — esetenként jelentést kell tenni. A vegyi és bakteriológiai vizsgálatért — ha a vízminta kifogástalannak minősült — az intézet díjat nem számít fel.

A hatósági orvosok az ellenőrzés során tudomásukra jutott üzleti és üzemi viszonyokat titokban kötelesek tartani, mert a titoktartás megsértése, amennyiben súlyosabb beszámítás alá nem esik, fegyelmi vétség.

A szikvíz szállítására szolgáló kocsiknak közegészségügyi szempontból kifogástalanoknak kell lenniök. A 250.000/1929. B. M. rendelet (Atzél-Chyzer VII. kötet 124. oldal) 54. §-a értelmében a szikvizet csak csukott vagy ponyvával fedett járművön szabad szállítani.

Olyan szikvizet, amely idegen névvel (idegen cégjeggyel) van megjelölve, amelynél az üveg alján vagy falán lerakódások vannak vagy amely egyébként tisztátalan, forgalombahozni nem szabad.

Minthogy a szikvíz előállítására szolgáló iparendedély szénsavval telített üdítő italok (málnaszörp, narancsszörp

stb.) előállítására és forgalombahozatalára is jogosít, vigyázni kell arra, hogy a szikvíz forgalombahozatalára szolgáló palackban egyéb üdítő italt (tehát limonádét, málnaszörpöt stb.) forgalomba ne hozzanak. Gyümölcseredetre utaló elnevezéssel (jelzéssel) forgalombahozott, szénsavas vízzel hígított gyümölcsszörpöknek (gyümölcsszörp-fröccs természetes gyümölcslevet illetőleg szörpöt kell tartalmazniok. Nem teljesen kifogástalan vízből készült szikvíz csak azon a helyen árusítható, ahol a gyártás történt; más községben való forgalombahozatalát, amennyiben ott kifogástalan víz található, az ottani hatóság közegészségügyi szempontból megtilthatja.

A szikvíz szállításánál és árusításánál nem szabad olyan egyéneket alkalmazni, akik undorító vagy fertőzőbetegségben szenvednek vagy bacillusgazdák vagy bacillushordozók. A tisztaságra előírt rendelkezéseket pontosan be kell tartani.

A hatóság engedélyt adhat a jogutódnak arra, hogy — üzletátadás vagy üzletmegszüntetés esetén — a jogelőd palackjait bizonyos ideig használhassa. Külföldön készített szikvíz csak abban az esetben hozható forgalomba, ha mind a palack, mind a benne levő szikvíz a rendeletben előírt követelményeknek megfelel. Ezért a felelősség a forgalomba hozót terheli.

Hogy a szikvízgyártókat a szikvizes üvegeknek elvesztése, elcserélése vagy mások által való használata miatt károsodás ne érje, a rendelet cserecsarnokok létesítését ajánlja s ezt Budapesten kötelezőleg el is rendelte. A cserecsarnokok a forgalomban levő szikvizes üvegek kölcsönös kicserélésére szolgálnak s erre a rendelet megfelelő szabályzati mintát is mutat be.

A 33.956/1933. K. M. rendelet (Atzél-Chyzer VII. kötet 804. oldal) megengedi, hogy a szikvizes palackok olyan szelepes zárókészülékei (szifonfejek, kupakok), amelyek nem felelnek meg az említett rendelet rendelkezéseinek, de 3%-nál több ólmot vagy idegen fémet nem tartalmaznak, még egy ideig forgalomban maradhassanak. Az ilyen meghosszabbítás azonban nem vonatkozik az olyan szelepes zárókészülékekre, amelyet az említett rendelet hatálybalépése óta készítettek vagy hoztak forgalomba.

A 125.314/1928. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 779.

oldal) szabályozta, hogy a vendéglősök, koreszmárosok, kávé-sok, tisztviselő- és munkásétkezők tulajdonosai autótank útján milyen feltételekkel állíthatnak elő szikvizet. Itt is érvényesülni kell a 67.007/1928. K. M. rendelet alapelveinek. Az autótankot teljesen tisztán kell tartani és havonta legalább egyszer kefével alaposan ki kell mosni. A szikvíz előállítása alkalmával az ezzel foglalkozó személyeken kívül a helyiségben más nem tartózkodhatik. A szikvizes tankot csupán az előállítás idejében kell külön helyiségben vagy a helyiség elkülönített részében tartani, a szikvíz előállítása után azonban a tartály más helyiségben is felállítható; azonban a felrobbanás veszélyének elhárítása végett arra kell ügyelni, hogy az a nap hevének vagy a kályha melegének ne legyen kitéve (85.614/1929. K. M. rendelet — Atzél—Chyzer VII. kötet 117. oldal). A 139.048/1932. K. M. rendelet azonban (Atzél—Chyzer VII. kötet 718. oldal) szikvíz előállítására szolgáló autótankkészüléknek a fentemlített üzemekben való felállítását többé nem engedi meg.

A 67.007/1928. K. M. rendeletet minden szikvízkészítő iparosnak üzemi helyiségében szembetűnő helyen ki kell függeszteni.

A rendelet a szikvíz gyártásánál, kezelésénél, szállításánál, árusításánál, kiszolgáltatásánál előforduló minden visszaélést súlyosan büntet és a legtöbb ilyen cselekményt kihágássá minősíti. Azt is külön meghatározza, hogy mely kihágások elbírálása tartozik a közegészségügyi hatóság és melyeké az iparhatóság hatáskörébe.

A szikvízüzemeknek negyedévi vizsgálatáról jegyzőkönyvet kell készíteni. Ezt az elsőfokú hatóságnak ugyanakkor be kell mutatni, de ha semmi kifogás sem merült fel, a helyszíni szemlének megtörténtét egyszerűen csak jelenteni kell.

34. Az ipari közigazgatási jog rövid ismertetése. Az iparok felosztása: a képesítéshez, az engedélyhez kötött és a szabad iparok. Az iparigazolvány, az iparengedély és az ipardíj fogalma. Az ipar gyakorlásának általános és különös feltételei. Az ipar gyakorlásának korlátai. Az iparüzési jog elvonása. A vándoriparok.

A magyar ipari közigazgatási jog alapjait az 1884. évi XVII. törvénycikk (az ú. n. ipartörvény), az ezt módosító 1922:XII. törvénycikk (Atzél—Chyzer V. kötet 274. oldal) és az ipari közigazgatás egyes kérdéseinek szabályozására vonatkozó 1936:VII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VIII. kötet), valamint az e törvények alapján kiadott rendeletek képezik.

Ipar alatt azt a termelési ágat értjük, mely a nyereségtérelés útján előállított anyagokat átalakítva, emberi szükséglet fedezésére alkalmassá teszi. Az iparnak különböző nemei: a kézműipar, a gyáripar, a háziipar és a vándoripar. Az iparüzés fogalma alá tartozik minden keresetszerűen — iparszerűen — folytatott tevékenység, amelynek célja első sorban a magánhaszon szerzése, amennyiben az a szellemi foglalkozások körébe nem sorolható. A kereskedés minden neme is az ipar fogalma alá tartozik.

Az ipartörvény rendelkezései alól ki vannak véve: a mezőgazdaság, az erdőtermelés, az állattenyésztés, a halászat, a szőlőművelés, a háziipar, a bányászat, a kohászat, a házaló-kereskedés, a közönséges napszámosmunka, az oktató intézetek, fegyintézetek, börtönök és fogházak ipari foglalkozása, stb. Ha kétség merül fel abban a tekintetben, hogy valamely foglalkozás ipari közigazgatási szempontból iparnak tekinthető-e, az 1884:XVII. tc. 183. §-a irányadó, amely felsorolja azokat a foglalkozásokat, — amelyek miként a szellemi foglalkozások (pl. orvos, ügyvéd, stb.) — ugyancsak nem tartoznak az ipartörvény rendelkezései alá.

Az ipartörvény az iparszabadság elvén épült fel. Ennek alapján minden önjogú egyén (nő is) a törvényben meghatározott feltételekkel és a törvényben meghatározott korlátok között bármely ipart — ideértve a kereskedést is — bárhol

önállóan folytathat. A 18 évet betöltött kiskorú egyén atyjának (gyámjának) gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével szintén folytathat ipart.

Külföldiek iparüzése tekintetében a nemzetközi szerződések irányadók, ilyenek hiányában a viszonyosság szerint kell eljárni.

Az 1922: XII. törvénycikk az iparokat három csoportba osztja. Ezek: 1. a képesítéshez kötött iparok, 2. az engedélyhez kötött és 3. a szabad iparok.

Képesítéshez kötött ipar az, amely kézműves jellegénél vagy a munka természeténél fogva csak megfelelő szakképzés és hosszabb gyakorlat útján sajátítható el. Ezért ezek az iparok csak a törvényben előírt szakképzettség igazolása után gyakorolhatók. Ezeket a törvény egyenként felsorolja. Ebbe a csoportba tartoznak általában a kézműves iparok.

Engedélyhez kötött ipar az, amelynek gyakorlása közszempontból megkívánt különös feltételek (megbízhatóság, közszükséglet, stb.) fennforgása esetében engedhető meg.

Szabad ipar az, amely sem képesítéshez, sem engedélyhez kötve nincsen.

Külön kell megemlíteni a képesítéshez és egyszersmind engedélyhez kötött iparokat. Eszerint a képesítéshez kötött iparok egy része iparigazolvány, másik része iparengedély alapján gyakorolható. Ez azt jelenti, hogy utóbbiaknál a képesítésen kívül még az engedélyhez kötött iparok feltételeit is igazolni kell.

Jogi személyek képesítéshez kötött ipart a kézműves jellegű iparüzés szokásos keretein belül (78.000/1923. K. M. rendelet 4. §.) egyáltalában nem űzhetnek. Ez a rendelkezés nem vonatkozik azonban a képesített iparosok által alapított ipari termelő szövetkezetekre és az államra, amelyek bármely képesítéshez kötött ipart, továbbá a fogyasztási szövetkezetekre, amelyek vendéglőipart üzletvezető alkalmazásával gyakorolhatnak. Községek képesítéshez kötött ipart a kézműves jellegű iparüzés szokásos keretein belül csak a közérdek által indokolt szükség esetében és csak a kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszter előzetes jóváhagyásával űzhetnek. Jogi személyek azonban képesí-

téshez nem kötött ipart, továbbá a kézműves jellegű iparüzés keretein túl bármely képesítéshez kötött ipart üzletvezető alkalmazásával űzhetnek.

A közkereseti és a betéti társaságok engedélyhez kötött ipart, továbbá a kézműves jellegű iparüzés szokásos keretein belül képesítéshez kötött ipart önállóan akkor gyakorolhatnak, ha az önálló ipar gyakorlása tekintetében megállapított feltételek a közkereseti társaság minden egyes tagjának illetőleg a betéti társaság minden egyes beltagjának személyében megvannak.

A képesítéshez kötött iparhoz, ha azt gyárszerűen űzik (miután így elveszti kézműves jellegét), képesítés kimutatása nem szükséges.

Az olyan képesítéshez kötött ipar önálló gyakorlására, amely egyben iparendedélyhez kötve nincs, valamint a szabad ipar önálló gyakorlására iparigazolványt, az engedélyhez kötött ipar gyakorlására pedig iparendedélyt kell kérni az elsőfokú iparhatóságtól. Egyes esetekben az engedélyt a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel, pl. a drogéria iparendedélyt a belügyminiszterrel egyetértően adja meg.

Az iparigazolványt, illetőleg iparendedélyt írásban kell kérni. A kérvényben fel kell tüntetni a kérvényező nevét, életkorát, állampolgárságát, lakását s meg kell jelölni, hogy milyen ipart, mely községben (utca, házszaám) kíván folytatni. Ha üzletvezetőt alkalmaz, ennek fenti személyi adatait és az iparüzés feltételeit szintén okiratokkal kell igazolni.

Aki kereskedést akar űzni, kérvényében köteles megjelölni azt a kereskedői szakmát, amelyet folytatni kíván.

Kereskedő szakmára szóló iparigazolvány alapján képesítéshez kötött ipar üzletkörébe tartozó munkát végezni nem szabad és a kereskedő ilyen munkát csak arra feljogosított iparossal végeztethet.

A megbízhatóságot rendőrhatósági bizonyítvánnyal (erkölesi bizonyítvánnyal) kell igazolni.

Aki ipart kíván folytatni, ipardíjat tartozik fizetni, amelynek összegét a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter illetőleg az iparügyi miniszter az üzlet minőségének és helyének figyelembevételével rendelettel állapítja

meg 103.002/1926. K. M. rendelet). Az ipardíj címén befolyt jövedelem a község pénztárát illeti és azt az ipari illetőleg kereskedelmi oktatás céljára kell fordítani.

Az iparigazolvány illetőleg iparendedély iránt benyújtott kérvényhez az ipardíj befizetését tanusító pénztári elismervényt kell csatolni. Képesítéshez kötött iparra szóló iparigazolvány illetőleg iparendedély iránt benyújtott kérvényhez csatolni kell továbbá az ipartestületi felvételi díj befizetését tanusító elismervényt is.

Iparigazolvány illetőleg iparendedély kiállítása előtt az iparhatóság az üzlet helyére illetékes ipartestületet — folyamodó szakképzettségéről való véleményadás végett — értesíteni tartozik. Az illetékes iparhatóság a folyamodót a kérvényre hozott határozatról a kérvény benyújtásától számított 15 nap alatt, képesítéshez vagy engedélyhez kötött iparnál pedig 30 nap alatt értesíteni köteles. Ha a folyamodó a megállapított feltételeknek megfelel, az iparigazolványt illetőleg iparendedélyt ki kell adni, ellenkező esetben a folyamodót az ok közlésével el kell utasítani illetőleg a hiányok pótlására kell felhívni. A fentebbi idő eltelte után a folyamodó az ipart akkor is megkezdheti, ha az iparigazolványt még kézhez nem vette, az engedélyhez kötött ipart azonban csak az engedély kézhezvétele után kezdheti meg.

Az iparos üzlethelyiségét — annak külső részén — cégtáblával megjelölni köteles.

A képesítéshez kötött iparok gyakorlásának általános feltételei a következők: 1. segédlevéllel igazolása annak, hogy az ipart űzni kívánó az ipart mint tanonc az előírt, illetőleg a tanoncszerződésben megállapított idő alatt, mégpedig az ipartörvényben megszabott iskolalátogatás mellett megtanulta és — amennyiben az ipartörvény másként nem rendelkezik — a tanidő végén a segédvizsgát sikerrel letette; 2. munkakönyvvel igazolása annak, hogy az ipart űzni kívánó a segédvizsga letétele (segédlevél megszerzése) után mint segéd vagy szakmunkás szakbavágó üzletben vagy üzemben két éven át dolgozott; 3. mesterlevéllel igazolása annak, hogy az ipart űzni kívánó a mestervizsgát sikerrel letette. A mestervizsga annak igazolására szolgál, hogy a vizsgázó az iparban multhatatlanul szükséges gyakorlati szakismeretekkel és

szakmabeli készséggel rendelkezik. A mestervizsgára bocsátás felett az illetékes mestervizsgáló bizottság határoz.

A kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszter e rendelkezésektől eltérően az iparigazolvány illetőleg iparendély kiadását egyes iparoknál meghatározott szakiskola vagy szaktanfolyam eredményes elvégzéséhez illetőleg vizsga letételéhez kötheti és ily esetben a gyakorlat tartamát leszállíthatja illetőleg a szakbavágó gyakorlat kimutatását elengedheti. Ha ezt az eltérést közegészségügyi érdekek teszik szükségessé (pl. látszerész, kozmetikus, drogista), a rendelkezéseket a belügyminiszterrel egyetértőleg adja ki. A kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg iparügyi miniszter a megszabott szakképzettség megszerzése és igazolása tekintetében könnyítéseket tehet.

Ha a tanonc vagy segéd egyik képesítéshez kötött iparból a másikba lép át, a már eltöltött idő beszámításának van helye. Rokon-iparoknál (t. i. amelyeket az 1922:XII. tc. 13. és 14. §-a ugyanazon folyószám alatt említ, mint pl. cukrász, piskóta és kekszkészítő, mézeskalácsos és viaszöntő), a szakbavágó tanonc- és segédgyakorlatot a maga egészében be kell számítani.

Az engedélyhez kötött iparoknál az iparüzés általános feltételein felül a megbízhatóságot is igazolni kell, valamint az 1922:XII. törvényeikk alapján alkotott törvényhatósági és megyei városi szabályrendeletben megállapított követelményeknek is eleget kell tenni. Az engedélyhez kötött ipar gyakorlására engedélyt nem kaphat és ily iparban üzletvezető sem lehet az, aki nem nagykorú, aki gondnokság vagy csőd alatt áll vagy aki büntett vagy az állam vagy szemérem ellen vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt bűnvádi eljárás alatt áll vagy akit ilyen büntett vagy vétség miatt elítéltek, a szabadságvesztés tartama alatt és a büntetés kiállításától vagy elévülésétől számított 3 éven belül.

A kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszter az érdekelt miniszterek hozzájárulásával egyes engedélyhez kötött iparoknál a megbízhatóság és az üzem berendezése szempontjából még különös feltételeket is állapíthat meg.

A kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi

miniszter az illetékes érdekképviselők meghallgatása, s az érdekelt miniszterek véleményének kikérése után bizonyos kereskedelmi szakmáknak, bizonyos ipari munkáknak vagy ezeknek és bizonyos kereskedelmi szakmáknak ugyanegy helységben folytatását köztisztasági, közegészségügyi vagy közrendészeti szempontból eltilthatja vagy feltételhez kötheti. A község képviselőtestülete illetőleg a város törvényhatósága az illetékes rendőrhatalóság meghallgatásával az iparnak általában vagy csak egyes iparoknak utakon, tereken, utcákon felállított bódékban, sátrakban, asztalon, talapzaton vagy a pusztára földön való gyakorlását egyes utakon, utcákon, tereken időben megszoríthatja vagy egészen el is tilthatja vagy a község meghatározott részére és a napnak meghatározott óráira korlátozhatja.

A kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértően rendelettel mindazokat a rendelkezéseket megteheti, amelyek a közérkölc, a közegészségügy, az állategészségügy, a közbiztonság, a közrendészet és a tűzrendészet követelményeinek, valamint a honvédelem érdekeinek megvédése céljából muhatatlanul szükségesek; az említett közszempontokból bizonyos ipari munkáknak végzését, anyagoknak és félgyártmányoknak feldolgozását, árucikkeknek forgalombahozatalát feltételekhez kötheti, esetleg el is tilthatja és az 1936:VII. tc. 12. §-a értelmében rendelettel kijelölheti azokat az engedélyhez kötött iparokat, amelyek gyakorlására kiadható iparendedélyek számát a törvényhatóságok és a megyei városok szabályrendelettel megállapíthatják.

Az iparigazolványt illetőleg az iparendedélyt az annak kiállítására illetékes hatóság *visszavonhatja* attól az iparostól, akiről utólag megállapítást nyert, hogy az iparának üzéséhez előírt törvényes követelmények valamelyikével nem rendelkezik és azt hivatalos felszólítás után sem pótolja. Az iparüzési jog elvonásának okait az 1936:VII. tc. 19. §-a tartalmazza.

Aki iparát az iparigazolvány illetőleg az iparendedély kézbesítése napjától számított egy éven belül meg nem kezdi, az azt csak újabb iparigazolvány illetőleg iparendedély alapján gyakorolhatja. Az iparhatóság az egy évi határidőt 6

hónappal meghosszabbíthatja. Aki iparát egyfolytában egy éven át nem gyakorolta, azt csak újabb iparigazolvány illetőleg iparendedély alapján folytathatja.

Ha az iparos üzletét más községbe helyezi át és üzlete ugyanannak az iparhatóságnak területére esik, nem kell új iparigazolványt váltania, de az áthelyezést be kell jelenteni. Ha azonban üzletét más iparhatóság területére helyezi át, új iparigazolványt kell váltania. Engedélyhez kötött iparoknál ellenben az iparendedély mindig csak egy község (város) területére szól. Minden iparos ugyanabban a községben (városban) főüzletén kívül személyes vezetése illetőleg amennyiben iparát üzletvezető alkalmazásával gyakorolja, az üzletvezető vezetése alatt egy vagy több új üzletet nyithat. Budapest székesfőváros területére különleges szabályok irányadók.

Az ipart az iparos halála után életbenmaradt házastársa saját jogán, s amennyiben az iparos után törvényes, törvényesített vagy örökbefogadott kiskorú gyermekek vagy unokák (1936 július 15. után elhalt iparos kiskorú unokáját, ha ellátott, ez nem illeti meg) maradtak, egyszersmind ezeknek a javára is újabb iparigazolvány illetőleg iparendedély nélkül folytathatja, de ha a képesítés kivételével az önálló iparüzés valamelyik feltételével nem rendelkezik, a törvényes követelményeknek megfelelő üzletvezetőt kell alkalmaznia.

A mesterséges ásványvizeket, gyógyszereket és mérgeket előállító, továbbá a drogéria- és gyógynövénykereskedő, végül a fogműves iparok bármelyikénél az életbenmaradt házastárs az elhunyt iparát csak abban az esetben folytathatja, ha egyéb feltételeken felül az illető iparra előírt szakképzettséget vagy saját személyében igazolja, vagy pedig az előírt kellékekkel rendelkező üzletvezetőt alkalmaz.

Vándoriparnak a 71.103/1925 K. M. rendelet értelmében azt az ipari tevékenységet kell tekinteni, amelyet általában vagy csak bizonyos keretek között, természeténél fogva üzlet vagy telephely nélkül, házról-házra járva, vándorolva szoktak végezni.

Ilyen vándoripar a drótosok drótozó és foltozó munkája, a vándorablakosok (beüvegezés ablakba és képkeretbe), a vándorköszörűsök munkája, a vándor nap- és esernyőjaví-

tók, a vándorüstfoltozók és vándorteknővájók munkája.

Vándoripart csak vándoripari engedély alapján lehet gyakorolni. Ezt a lakóhely szerint illetékes elsőfokú iparhatóság állítja ki. Érvénye 1 évre terjed, de meghosszabbítható. Törvényhatósági és megyei városok a kiadható vándoripar-engedélyek számát közgyűlési határozattal megállapíthatják illetőleg a vándoriparok egyes ágainak gyakorlását a városnak meghatározott részére és a napnak meghatározott óráira korlátozhatják, sőt a város területén állandó lakhellyel nem bíró vándoriparosokat egészen eltilthatják attól, hogy vándoriparukat a város területén gyakorolják. Egyébként a vándoriparos — e korlátozásoktól eltekintve — vándoriparát az ország egész területén gyakorolhatja, segédet azonban nem tarthat. A vándoriparos foglalkozásának megkezdése előtt engedélyét a törvényhatósági és megyei városokban, valamint azokban a községekben, amelyeknek a m. kir. rendőrségi kirendeltsége vagy kapitánysága van, a rendőri kirendeltségnek (rendőrkapitányságnak), más helyeken pedig a községi előljáróságnak láttamozás végett bemutatni köteles.

Vándoriparengedélyt csak az kaphat, aki magyar állampolgár, 24. évét betöltötte és az ország valamely községében állandó lakhelye van. Olyan egyéneknek, akik vándoripar foglalkozásban nevelkedtek (vándoriparosok gyermekei), amennyiben megélhetésükről másként gondoskodni nem tudnak, az atyának gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezése alapján már a 18. életév betöltése után is kiadható a vándoripari engedély. Nem kaphat engedélyt, aki ragályos vagy undorító betegségben szenved, aki gondnokság alatt vagy bírói vagy közigazgatási határozat alapján rendőri felügyelet alatt áll, aki büntett vagy az állam és a társadalom rendje, szemérem ellen vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt bűnvádi eljárás alatt áll, vagy akit büntett vagy vétség miatt elítéltek, a szabadságvesztésbüntetés tartama illetőleg a büntetés kiállásától vagy elévülésétől számított 3 év alatt; továbbá akit csavargás vagy koldulás miatt 2 év alatt jogerősen ismételtelen elítéltek és az utolsó büntetés kiállásától számított 2 év még nem telt el; végül kit a 71.103/1925. K. M. rendelet alapján kihágás miatt 2 éven belül ismételtelen elítéltek és utolsó büntetésétől számított 2 év még nem telt el.

A 141.113/1931. K. M. rendelet a cigányoknak vándoripari és házalási engedélyét úgy korlátozta, hogy azok ilyen engedélyt csak annak a törvényhatóságnak területére kaphatnak, ahol rendes lakóhelyük van. Házaló cigányok családtagjaikat nem vihetik magukkal és foglalkozásuk gyakorlása céljából járművet sem használhatnak.

35. Az iparhatóságok. Az ipartestületek. A törvényhatósági ipartanács és az Országos Iparügyi Tanács. A kereskedelmi és iparkamarák. Az ipartársulatok. Az iparfelügyelők.

Az 1884:XVII. tc. 166. §-a értelmében az *iparhatóságok* a következők: Elsőfokú iparhatóság kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városokban a polgármester, törvényhatósági jogú városokban a polgármester által megbízott tisztviselő, Budapest székesfővárosban a kerületi előljáró. Másodfokú iparhatóság vármegyékben az alispán, törvényhatósági jogú városokban a polgármester. Harmadfokú iparhatóság a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter illetőleg az iparügyi miniszter. E két miniszter ügykörének kettéválasztásáról az 1935:VII. törvénycikk végrehajtási utasítása a 7500/1935. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik.

Az iparhatóságoknak szakkérdésekben az ipartestületek, a törvényhatósági ipartanács és az Országos Iparügyi Tanács, a kereskedelmi és iparkamarák és az ipartársulatok állnak rendelkezésre.

Az *ipartestületek* a képesítéshez kötött iparosoknak kényszertársulásai. Ezekre vonatkoznak az 1884:XVII. tc. 127. és 140. §-a, az 1932:VIII. törvénycikk, az 1936:VII. tc. 25—32. §-ai, valamint a 30.000/1936. Ip. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) 51—57. §-ai. A képesítéshez nem kötött ipart űző iparosok (kereskedők) nem lehetnek az ipartestületnek tagjai. A gyárosok az ipartestületbe önkéntes tagokul beléphetnek, ha az ipartestület alapszabályai ezt megengedik. Az ipartestület feladata: tagjai érdekeinek gaz-

dasági, művelődési és emberbaráti téren való felkarolása; a tökéletesebb termelési eljárások meghonosítása; anyagraktárak, áru- és mintacsarnokok létesítése; tagjai és alkalmazottaik szakmabeli továbbképzésének előmozdítása; tanoncok és segédek munkájának bemutatására kiállítások rendezése, egészséges közszellem ápolása, az üzleti és kari tisztesség követelményeinek érvényesítése, az iparúzással kapcsolatban tagjainak tanácsadás és útmutatás szolgáltatása, ha erre rászorulnak, úgyszintén jogsegélyben való részesítése; tagjai és ha meghaltak, özvegyei segélyezése, e célból segélyalap teremtése; az ipar békéjének ápolása, az ipartestület tagjai és alkalmazottaik között felmerülő vitás kérdésekben békéltetés; ipari és gazdasági vidékek képviselése hatóságok, testületek és magánfelek előtt; az ipart érintő kérdésekben az iparhatóságnak, az illetékes kereskedelmi és iparkamarának, valamint az Ipartestületek Országos Központjának tájékoztatása.

Az ipartestületek a hatóságok felhívásait, valamint a kereskedelmi és iparkamaráknak és az Ipartestületek Országos Központjának megkeresését elintézni kötelesek.

Az ipartestületek sem felekezeti, sem politikai pártot nem alakíthatnak, ilyen célú tevékenységet nem fejthetnek ki.

Az ipartestületek bizonyos iparhatósági jogokat gyakorolnak; előttük kell megkötni a tanoncszerződést, ők vezetik a segédek lajstromát is.

Az ipartestületek működésüket az alakuló közgyűlésen megállapított alapszabályok szerint végzik. Az alapszabályokat az elsőfokú iparhatóság (Budapesten a polgármester) jóváhagyási záradékkal látja el és egy példányát a kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszterhez terjeszti fel.

Az ipartestület önkormányzati teendőit a közgyűlés, és az előjáróság külön erre a célra alakított bizottságokban és szakosztályokban, továbbá az elnök gyakorolja. Az ipartestületek felett a hatósági felügyeletet Budapest székesfőváros területén a polgármester, vidéken az ipartestület székhelye szerint illetékes elsőfokú iparhatóságok végzik.

Az ipartestületeknek és az ezekbe tömörült kézműves-iparosságnak közös szerve az *Ipartestületek Országos Köz-*

pontja, amelynek célja illetőleg feladata a kézművesiparosok egyetemes érdekeinek gondozása.

A másodfokú iparhatóságnak iparügyi kérdésekben véleményyt nyilvánító szerve az *ipartanács*, amelyet minden törvényhatóságban meg kell alakítani. Tagjai: a közigazgatási bizottság által, továbbá az illető kereskedelmi és iparkamara által választott és a törvényhatóság területén lakó 2 iparos (kereskedő). Elnöke az alispán illetőleg a polgármester, jegyzője pedig a törvényhatóság e célból kirendelt tisztviselője.

Az iparügyi miniszternek ipari, munkaügyi, mezőgazdasági, stb. kérdésekben véleményező és indítványozó szerve az *Országos Iparügyi Tanács*. Erre vonatkoznak az 1936:VII. tc. 33. §-a és a 30.000/1936 Ip. M. rendelet 58—69. §-ai. A Tanács a feladatkörébe utalt ügyeknek megfelelő 7 szakosztállyal működik. A Tanács elnöke az iparügyi miniszter. Két alelnökét, valamint a szakosztályok elnökeit, alelnökeit és a Tanács tagjait az iparügyi miniszter nevezi ki. A Tanács ülésén résztvehetnek az érdekelt miniszterek kiküldöttei és a meghívott szakértők is.

A *kereskedelmi és iparkamarák* a kereskedelem és ipar érdekeinek együttes előmozdítására hivatott érdekképviseltek, amelyeket az 1868:VI. törvénycikk szervezett meg. A kereskedelmi és iparkamarák feladata, hogy a kereskedés és az ipar ügyeit állandóan figyelemmel kísérik és a szükséges javaslatokat az illetékes miniszter elé terjesszék. Hatáskörükbe tartozik a kereskedelmi és ipari statisztika gyűjtése és a kamaránál letett árúbélyegekről, mustrákról és mintákról lajstrom vezetése, tisztességtelen versenyügyekben választott bíróság szervezése, mestervizsgabizottságok alakítása, stb. Ezenfelül hatáskörükbe tartozik oly panaszok eldöntése, amelyeket az ipartestületek előljárósága intéz a kereskedelmi és iparkamarához azért, mert valamely iparban az ipartestület tagja vagy a tagok egy része az ipari készítmények árát illetőleg a vállalt munkának díját az iparüzés tisztességét sértő, egészségtelen versennyel oly mértékben szorítja le, hogy emiatt az iparosság többségének életfenntartását veszélyezteti (1936:VII. tc. 28. §-a). Ez esetben e panasz felett a kereskedelmi és iparkamara kebelében háromtagú bizottság határoz. Végül az 1936:VII. tc. végrehajtási utasítása, a

30.000/1936. Ip. M. rendelet értelmében a kereskedelmi és iparkamara feladata mestervizsgálóbizottság alakítása, amelynek elnökét és alelnökét — az Ipartestületek Országos Központjának meghallgatása után — 3 év tartamára a kereskedelmi és iparkamara elnöke nevezi ki. A kamarák számát, székhelyét, területét a kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter határozza meg. A kereskedelmi és iparkamarák székhelyei: Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Sopron és Szeged. A kamarák a törvényhatóságokkal, magánosokkal és egymással szabadon érintkezhetnek. Minden egyes kereskedelmi és iparkamara két osztályból, ú. m. kereskedelmi és iparosztályból áll. Tagjai rendestagok és levelezőtágok. A kamara területén lakó, választási joggal bíró iparosok és kereskedők kamarai illetéket kötelesek fizetni, amelyet közadók módjára kell behajtani.

A kereskedelmi és iparkamarák az iparhatóságok szaktanácsadói. De ezenfelül a közigazgatási hatóságok, sőt a községek is minden vitás ipari- és kereskedelmi igazgatási ügyben vagy szakkérdésben tájékoztatásért a kamarához fordulhatnak. Ha a kamara törvényellenes működést fejt ki, a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter azt feloszlathatja.

Az *ipartársulatok* az egy vagy több községben önálló ipart gyakorló iparosoknak közös érdekeik előmozdítására alakult és az ipartörvény (az 1884:XVII. tc. 149—154. §-ai) alapján létesített egyesületei. Ezekben mindazok tömörülhetnek, akik egy vagy több község területén ipart folytatnak, tekintet nélkül arra, hogy képesítéshez vagy nem képesítéshez kötött iparosok. Felvehetők az ipartársulatokba még a segédek és a gyárimunkások is, de a belépésre senkit sem lehet kényszeríteni. Az ipartársulatok az illetékes iparhatóság felügyelete alatt állanak és működésüket alapszabályaik szerint gyakorolják.

Az *iparfelügyelőről* az 1893:XXVIII. törvénycikk rendelkezik. Az iparfelügyelők az iparügyi miniszternek alárendelt állami tisztviselők. Teendőjük az iparügyekre vonatkozó törvények és rendeletek végrehajtásának ellenőrzése és az iparfejlesztéssel kapcsolatos teendők ellátása. De legfontosabb feladatuk a gyáraknak és a nagyobb ipartelepeknek ellenőrzése abból a szempontból, fogyanatosítva vannak-e a

balesetek megelőzését és az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének megóvását célzó intézkedések. Ezért az iparfelügyelők legalább évenként egyszer kötelesek a gyárakat és a nagyobb ipartelepeket megvizsgálni.

Az iparfelügyelők vizsgálati jogköre kiterjed minden olyan gyárra és ipartelepre, amelyek elemi (víz-, gőz-, gáz-, szél-, elektromos, stb.) erő által hajtott erőgépet alkalmaznak vagy amelyek bár erőgépet nem, de legalább 20 alkalmazottat rendszerint foglalkoztatnak, továbbá azokra a mezőgazdasági és erdei, tej-, sajt-, vaj- és selyemtermelés sel kapcsolatos ipari telepekre is, amelyeket elemi erő által hajtott mű hoz üzembe vagy amelyek gőzkazánnal dolgoznak. Tekintet nélkül azonban az alkalmazottak számára és arra, hogy erőgép által tartatnak-e működésben, az iparfelügyelők vizsgálati jogköre kiterjed, a következő ipartelepekre: lőpor- és robbanószergyártó üzemek, gáz- és villanyvilágítást előállító ipari vállalatok, agyagárúgetőkemencék, ásványolaj-finomítók, csontfehérítők, csontégetők, csontfőzők, csontzúzó, enyvfőzők, faggyúolvasztók, fémöntődék, gyúszergyarak, len- és kenderáztatók, pörkölőkemencék, ronggyűjtő és osztályozó telepek, vegyészeti gyárak, vér- és lúgfőzők. Ezt a felsorolást, — amennyiben a technika fejlődéséhez képest az alkalmazottak biztonságára való tekintetek más ipartelepeknél is felmerülnek — a kereskedelem- és közlekedésügyi illetőleg az iparügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértően rendelettel módosíthatja, de a módosítást a törvényhozásnak utólag be kell jelenteni.

Igy terjesztették ki az iparfelügyeletet az építőiparra, a nyomdákra, a betüöntődékre, a zsákkölesönző-ipartelepekre és az iparhatósági telepengedély alapján létesíthető minden ipartelepre, az összes sütőipari üzemekre és cukrászüzemekre stb. Az iparfelügyelő jogosult a hatáskörébe tartozó ügyekben a vállalatnál alkalmazottak bármelyikéhez, valamint a munkaadókhoz kérdést intézni, a vizsgálatához szükséges okmányokat és kimutatásokat megtekinteni. A munkaadó köteles a szükséges felvilágosítást megadni. Az iparfelügyelők kötelesek minden tudomásukra jutott üzleti vagy üzemi titkot megőrizni. Az iparfelügyelő jogosult a helyi hatóságot és a hatósági orvost (tishti orvost) is a vele való közreműködésre

szükség szerint megkeresni, s ezek a közreműködésre az 1893: XXVIII. tc. 27. §-a értelmében kötelesek is. Az iparfelügyelőnek kötelessége az alkalmazottakat és a munkaadókat a hiányok pótlására figyelmeztetni és a szükséges utasítást és tanácsot megadni. Ha az iparfelügyelő a törvénybe ütköző mulasztásokat tapasztal és a munkaadó ezeket a hiányokat figyelmeztetés ellenére sem pótolja, az illetékes hatósághoz fordul a további eljárás megindítása végett. A hatóság ilyen határozatát az iparfelügyelővel is közölni köteles, aki az ellen felfolyamodással (felebbezéssel) élhet.

Amint tehát látjuk, az iparfelügyelőknek biztosította a törvény azt a jogot, hogy azok a hatóságok határozatai ellen — ha azokat ipari szempontból nem tartják megfelelőknek — jogorvoslattal élhessenek. Helyes és célszerű volna, ugyanezt az intézkedést a tiszti orvosokra illetőleg tiszti főorvosokra is kiterjeszteni és minden egészségügyi vonatkozású véghatározatban őket is érdekeltnek tekinteni.

Az iparfelügyelők a kerületükbe tartozó gyárakról és nagyobb ipartelepekről nyilvántartást kötelesek vezetni és a gyári és ipari alkalmazottak helyzetére, bérviszonyaira vonatkozó statisztikai adatokat gyűjteni, stb. Egyébként az iparfelügyelők megbízhatók azzal a feladattal is, hogy a munkaadók és munkavállalók között felmerülő bérviták esetén a törvényben meghatározott keretek között a tárgyalásokat vezessék. Ezekre a tárgyalásokra az iparfelügyelőket különben is mindig meg kell hívni. Ezidőszereint a bérviszályok ügyében a 6.405/1923. M. E. rendelet értelmében a ki-nevezett békéltetők járnak el.

Az iparfelügyelő minden vizsgálatról jegyzőkönyvet köteles felvenni és a vizsgálatok eredményéről évenként ki-merítő jelentést kell tennie az iparügyi miniszternek.

36. A vásártartási jog lényege és engedélyezése.

A vásár az eladók és a vevők adásvételi ügyeinek, ügyleteinek lebonyolítására szolgáló hely és alkalom. Ez lehet országos- és hetivásár.

Vásártartási jogot régebben királyi privilégium alapján egyesek vagy jogi személyek (leginkább városok, testületek) nyertek. A vásárügy ma sincs még törvényileg rendezve, de erre a kereskedelmi miniszter 45.899/1892. K. M. rendeletét lehet irányadónak tekinteni.

A vásárokat ma már csak községek és városok részére engedélyezi a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter, mégpedig az illetékes miniszterek meghallgatásával. Az engedélyezett vásárokról, nevezett miniszter törzskönyvet vezet.

Vásárokat csak az előre meghatározott napokon lehet tartani. Indokolt esetben (pl. járvány esetén) a törvényhatóság első tisztviselője a vásárnak kivételesen valamely másik napra helyezésére, valamint a teljesen elmaradt vásár helyett pótvásár tartására adhat engedélyt. Pótvásárok azonban csakis a tényleg teljesen elmaradt vásárok helyett engedélyezhetők. Vásárokon és napi piacokon helypénz csakis a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter által jóváhagyott helypénzdíjszabályzat alapján szedhető.

Allatvásárok engedélyezése tekintetében a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter a földművelésügyi miniszterrel egyetértőleg határoz, aki az Országos Állategészségügyi Tanácsot is meghallgatja.

Hetivásárok a hétnek mindig ugyanarra a napjára engedélyeztetnek. A törvényhatóságok kötelesek a 11.701/1896. B. M. körrendelet értelmében vásárrendtartásra vonatkozóan szabályrendeletet alkotni, amely a vásárok kezdetét, befejező időpontját, az egyes árusok elhelyezkedésének beosztását, árusítási jogosultságát, valamint a közrendészeti és a köztisztasági rendelkezéseket tartalmazza.

A vásároknak azért van nagy jelentőségük, mert sok helyen a kereskedelmi forgalom jórészt itt bonyolítják le. Országos vásárokon bármely jogosított iparos árusíthat, hetivásárokon csak a helybeli iparosok árusíthatnak. Hogy nem helybenlakó iparosoknak a hetivásárokon való árusítása

mégis mennyiben engedhető meg, azt a törvényhatóságok a kereskedelmi és iparkamara, valamint az illetékes közületek meghallgatása után szabályrendeletileg állapítják meg. Élelmicikkeket, kerti és mezei terményeket, valamint házi iparcikkeket hetivásárokon is bárki árusíthat.

Országos- vagy hetivásárt a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter keresztény, valamint nemzeti ünnepre nem engedélyez.

A napi (élelmiszer) piacokat az elsőfokú közigazgatási hatóság engedélyezi (lásd a 14. pontban). A hatósági orvosoknak a vásárral kapcsolatban igen fontos teendőik vannak. Ezekre általában a piac ellenőrzésére vonatkozó rendelkezések irányadók. Azokon sem történhetik tehát oly tárgyak, élelmiszerek vagy cikkek árusítása, amelyek az egészségre veszélyesek lehetnek, de olyanoké sem, amelyeknek vásári árusítása tilos. Különösen nagy gondot kötelesek fordítani a tisztí orvosok s főleg a tisztí főorvosok a vásártartási szabályrendeletekre abból a szempontból, hogy azok megalkotásánál a közegészségügyi követelmények föltétlenül érvényesüljenek. Eszerint biztosítaniok kell azt, hogy a vásárokon egyfelől a por, piszok, hulladékanyagok távoltartása és eltávolítása, valamint a kellő vizellátás mindenképen biztosítottassék, másfelől pedig azt, hogy ne árusíthassanak azokon oly egyének, akik fertőzőbetegségben szenvednek vagy áruikat járványos helyekről hozták. Erre vonatkozik egyébként a földművelésügyi miniszter 60.832/1893. F. M. rendelete, amelynek értelmében a vásártartásra jogosult (vásártulajdonos, bérlő) a vásártéren visszamaradt trágyát és hulladékot minden vásár után összetakarítani és fertőtleníteni tartozik. Ennek a rendelkezésnek a megszegése: kihágás.

Ha egyes helyeken veszélyesebb járványok léptek fel, intézkedni kell az ottani vásárok betiltása iránt.

A vásárokat megtartani csakis az adománylevélben illetőleg az engedélyokiratban megszabott időben és keretek között szabad.

Országos vásáron az iparos köteles iparigazolványát felmutatni, amelynek alapján iparát folytathatja, különben

onnan kitiltható. Házalókereskedők szabadon árusíthatnak sátorban vagy asztalon, de csakis házalási cikkeket.

A különböző szórakoztató látványosságok (hinták, cirkusz, stb.) engedélyezése a rendőrhatalóság hatáskörébe tartozik.

37. A közegészségügyi szempontból fontosabb, képesítéshez kötött iparok. A hatósági orvosok ezekkel kapcsolatos teendői.

A) A közegészségügy szempontjából fokozottabb jelentőségű, iparigazolvány alapján gyakorolható, képesítéshez kötött iparok:

1. A látszerész (optikus) ipar.

A látszerész (optikus) ipar és a szemüvegkereskedés gyakorlására vonatkozó rendelkezéseket a 68.400/1925. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 727. oldal) tartalmazza. Ennek értelmében a látszerész (optikus) iparos munkakörébe tartozik:

a) a szemüvegre vonatkozó bármely orvosi rendelvénnyel elkészítése, az üvegek fénytörő értékének megváltoztatása nélkül;

b) orvosi rendelvénnyel egyszerű gömbi üveg kiszolgáltatása, de csak + 8 D-ig és csupán olyan egyének részére, akik 20. életévüket betöltötték és látható szembajuk nincsen;

c) segédkezés az orvosi rendelvénnyel vásárló félnek a szemüveg megválasztásában és ebből a célból látásvizsgálatok végzése.

Ezzel szemben a szemüvegkereskedő csak egyszerű gömbi szemüveget árusíthat, de azt is csak + 6 D-ig és csak olyan egyén részére, aki 20. életévét már betöltötte és látható szembaja nincsen. A szemüvegkereskedő hengeres, hátsós, kombinált, stb. szemüveget nem árusíthat. Ha azonban olyan községben (városban) van üzlete, amelyben látszerész (optikus) nincsen, orvosi rendelvénnyel alapján ilyen szemüvegnek látszerésztől való megszerzését közvetítheti.

A hatósági orvosi felügyelet szempontjából fontos tudni

azt, hogy szemüveggel házalni vagy azt utcán, valamint országos és hetivásárokon árusítani nem szabad. Ha tehát a hatósági orvos működési köre területén ilyen árusítást észlel, lefoglalásnak van helye és a rendelet alapján kihágási eljárás megindítása iránt kell intézkedni.

A látszerészipar gyakorlására iparigazolványt csak olyan egyén kaphat, aki a képesítéshez kötött iparokra meghatározott általános feltételeken kívül azt is igazolja, hogy a látszerész-szakvizsgát az illetékes iparvizsgáló bizottság előtt sikerrel letette illetőleg a látszerész-szaktanfolyamot sikerrel elvégezte. Az a látszerész-segéd, aki a 68.400/1925. K. M. rendelet életbeléptetése (1925. évi július hó 1.) előtt legalább 2½ évi látszerészsegédi gyakorlattal rendelkezett, összesen 5 évi látszerészsegédi szaktanulmány gyakorlat kimutatása esetében a látszerészipar gyakorlására látszerész-szakvizsga letétele illetőleg a látszerész-szaktanfolyam sikeres elvégzése nélkül is iparigazolványt nyerhet.

A szemüvegkereskedés gyakorlása szabadipar és az iparigazolvány megszerzésénél csak a szabadiparok gyakorlására megállapított általános feltételeket kell igazolni.

A rendelet kivételt tesz azokra a szemüvegkereskedőkre, akik iparigazolványukat 1923. évi november hó 1. előtt nyerték. Ha ezek igazolják, hogy látszerészi munkakört végeztek, továbbá azok, akik iparigazolványukat a látszerészipar gyakorlására a 68.400/1925. K. M. rendelet megjelenése előtt nyerték, továbbra is látszerészi munkát végezhetnek és ezt a címet is használhatják.

A látszerész (optikus), valamint a szemüvegkereskedő a fentebb megállapított munkakörön kívül a szemmel összefüggő más munkát nem végezhet; így a szemet vizsgáló eszközzel (szemtükörrel, tonométerrel, ophthalmometerrel, stb.) nem vizsgálhatja, objektív szemvizsgálatot nem végezhet, pupillát ki nem tághat, általában a szemorvoslásra tanácsot nem adhat, sőt a 20. éven aluli egyént, valamint annak kísérőjét figyelmeztetni köteles, hogy a szemüvegviselés kérdésében orvoshoz kell fordulnia. A feltűnő — egyszerű rátekintéssel is megítélhető — szemhibában szenvedő egyént — feltéve, hogy nem orvosi rendelvény elkészítését kéri — szintén orvoshoz kell utasítania. Ha a látszerész a neki bemuta-

tott rendelvénnyben nyilvánvaló tévedést vagy hiányt vesz észre, köteles az azt kiállító orvoshoz fordulni.

A látszerész „okleveles látszerész“, optikus, refractionista, optometrista, stb. megjelölést nem használhat. Sem a látszerész, sem a szemüvegkereskedő üzletét nem nevezheti rendelőnek, intézetnek, rendelőintézetnek, sem orvosok tevékenységére utaló megjelöléssel azt el nem láthatja. Egyéb-ként a kereskedelmi miniszter 71.670/1927. K. M. körrendeletében (Atzél—Chyzer VI. kötet 303. oldal) nyomatékosan felhívta a hatóságokat annak megakadályozására, hogy látszerészipart gyakorolhassanak olyan szemüvegkereskedők, akiknek erre jogosultságuk nincsen.

2. A kozmetikai iparról a 46.414/1933. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 806. oldal) tartalmazza a szükséges rendelkezéseket.

A kozmetikai ipar munkakörébe az egészséges bőr szépségének ápolása, hibáinak palástolása illetőleg — a rendelet korlátai között — azoknak megszüntetése tartozik. Így a kozmetikus iparos:

a) nem foglalkozhatik a bőrnek betegségre gyanús tüneteivel, vagyis kiütéseket, gennyes pattanásokat, daganatszerű képleteket, sömört, bőr- és hajmegbetegedéseket, gyulladásos arcot, izzadó vörös és fagyos bőrfelületeket nem kezelhet;

b) nem végezhet a bőrbe behatoló vagy a bőrön áthatoló illetőleg bőr alatt vagy a szervezet valamely más részén tartós elváltozást előidéző beavatkozást, mint pl. szőr, lencse, szemölcs, májfolt, anyajegy eltávolítást, szeplőhámlasztást, stb.;

c) nem használhat munkájához Röntgen-készüléket, nagyfrekvenciájú villamos-készüléket, univerzális kapcsolókészüléket, galván-telepet, quarelámpát, diathermiás vagy ehhez hasonló vagy ezeket pótló készüléket;

d) nem alkalmazhat erőhatású szert (pl. olyan anyagot, amelyet a gyógyszerértárban is csak orvosi rendelvénnyre szolgáltathatnak ki); nem készíthet és árusíthat erőhatású (egy és kétkeresztes) szereket tartalmazó készítményeket. Ha két-ség merül fel, hogy valamelyik kozmetikai szer erőhatású-e,

azt a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter a belügy-miniszterrel egyetértően állapítja meg.

A kozmetikai készítmények fokozottabb ellenőrzésére közegészségügyi érdekből igen nagy szükség van, mert a szépségápoló (kozmetikai) szerek használata a társadalom minden rétegében szinte mindennapos. Megérthetjük a kérdésnek közegészségügyi szempontból való jelentőségét különösen akkor, ha meggondoljuk, hogy e készítmények megbízhatóságához sajnos sok esetben szó fér, továbbá, ha figyelembe vesszük azt is, hogy sok ilyen készítményt bizonyos gyógyjelszóval is ellátnak, amiáltal ily készítményeket, habár burkoltan, de mégis gyógyszerként is szerepeltetnek. Gyakori tapasztalat, hogy a legtöbbször nem szakszerűen készült és sokszor az egészségre is veszélyes anyagot tartalmazó, azonban hangzatos reklámmal ajánlott szépségápoló készítmények számtalan egészségi ártalmat okoztak (pl. az arckenőcsök között található különböző mérges higanykészítmények, a hajfestékek, fogpépek, szőrirotók, ajakpirosítók, stb.)

Ezeknek az ártalmaknak eredete sok esetben a hatósági orvosok és a kórházak által az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldött készítmények vizsgálata során válik ismeretessé. Éppen ezért kívánatos, hogy csak az a kozmetikai készítmény kerülhessen forgalomba, amelyet előzetesen a hatóság megvizsgált. E kérdést az Országos Közegészségügyi Intézet útján kitűnően meg lehetne oldani. Ugyanakkor meg kellene határozni azoknak a szereknek a jegyzékét is, amelyeket a kozmetikai készítményeknél fel lehet használni illetőleg amelyeket felhasználni nem szabad. Éppen azért, mert a kérdés még rendezve nincs, a hatósági orvosnak a kozmetikai készítmények ellenőrzésénél nagy körültekintéssel kell eljárnia és ha gyanu merül fel, hogy a készítmény erőshatású szert tartalmaz, a vizsgálat megejtésére az Országos Közegészségügyi Intézetet (Budapesten a Székesfővárosi Chémiai Intézetet) lehet igénybe venni. Egyébként ily anyagokkal úgy kell eljárni, amint azt a 31.026/1876. B. M. rendelet előírja (13. pont).

A kozmetikus iparos az üzemében használt kozmetikai szert — ha az nem erőshatású — maga készítheti, de annak árusítására nem jogosult, kivéve, ha kozmetikai szerek elő-

állítására vagy forgalombahozatalára jogosító külön iparjogosítványa van. Ily iparjogosítvány nélkül e szereket csak az üzemében kezelt egyéneknek és csak a kezeléshez szükséges mennyiségben adhatja el, másoknak azonban nem árusíthatja és azokat nem is hirdetheti. Az ilyen szerek festéséhez csak a 35.556/1905. B. M. rendelet szerint nem tilalmazott (17. pont) festőanyagok használhatók.

Azok a kozmetikus iparosok, akik a 46.414/1933. K. M. rendelet életbeléptetése előtt (1933. évi október 27.) nyertek a kozmetikai ipar gyakorlására iparigazolványt, pantostatkészüléket és quarelámpát használhatnak, de kizárólag szőr, lencse és szemölcs eltávolítására. Haj- és körömápolással mind a kozmetikus iparosok, mind a fodrásziparosok külön iparigazolvány nélkül foglalkozhatnak. A haj festése és a haj színének bármily eljárással való megváltoztatása azonban a fodrászipar, míg arcnak, szemöldöknek, szempillának festése, továbbá a hajnak és szőrnek a rendelet szerint megengedett eltávolítása a kozmetikai ipar munkakörébe tartozik. Ha tehát a szóbanlevő iparosok valamelyike a másik ipart is folytatni kívánja, arra — a képesítés igazolása mellett — külön iparigazolványt kell kérnie.

A kozmetikus iparos ipara gyakorlásával kapcsolatban (cégében, nyomtatványain, hirdetésein) doktori címet még abban az esetben sem használhat, ha ez a cím egyébként megilleti. (A hatósági orvosnak erre különös gondot kell fordítania.)

Kozmetikai ipar csak olyan helyiségben gyakorolható, amelyet bármilyen más ipar gyakorlására szolgáló helyisegtől szilárd falazat vagy ajtó választ el.

A kozmetikai ipar gyakorlásával foglalkozók ellenőrzésére a hatósági orvosoknak, különösen a tisztí orvosoknak nagy gondot kell fordítaniok, nehogy ezek, feleik testi épségét illetőleg egészségét veszélyeztető olyan munkát végezzenek, amely kifejezetten az orvosi tevékenység körébe esik.

3. A mészáros- és hentesiparra vonatkozó, közegészségügyi szempontból szükséges tudnivalókat a 19. pontban tárgyaltuk.

4. A cukrásziparra a sütőiparra vonatkozó összes rendelkezések kiterjednek, s így azokat e helyen külön nem tárgyaljuk.

5. A fodrászipar gyakorlására közegészségügyi vonatkozású tételes jogszabályok — sajnos — nincsenek. Ezért a hatóságok és a hatósági orvosok figyelmét az alábbi követelményekre, mint olyanokra hívjuk fel, amelyek betartását lehetőleg érvényesíteni kell.

A fodrászüzletben a helyiség padlója ne legyen csupasz föld. A padlót hetenként legalább egyszer forró szódaslúggal fel kell súrolni. Az üzlet nyitása előtt a helyiséget nedves ruhába burkolt seprővel vagy kefével kell kiséperni. Az összes eszközöket kifogástalanul tiszta állapotban kell tartani és azokat gyakran kell fertőtleníteni. Hengerkefe és közös bajuszkötő használatát el kell tiltani. Púderezés céljára nem szabad pamacsot, hanem esetenként tiszta kendőt vagy vattát kell használni. Közös szivacs és szappanozó használatát lehetőleg meg kell akadályozni vagy csak az orvos által előírt fertőtlenítés után engedhető meg azok használata. (E célra pl. 3%-os forró szóda vagy 70%-os alkoholban tartás megfelelő). Kendő és törülköző csak egyízben használható.

A fodrásziparban csak egészséges, fertőző vagy undortkeltő betegségben nem szenvedő egyén alkalmazható. A borbélyok, fodrászok mindig tiszta, lehetőleg fehér munkakabátot használjanak. Kezüket minden vendég kiszolgálása előtt mossák meg. Körmeiket tartsák tisztán. Oly vendégeket, akik valamely látható bőr-, haj- vagy szakállbetegségben szenvednek, csak akkor szabad kiszolgálni, ha az illetőknek saját eszközeik, kendőik és törülközőik vannak. Ha pedig mégis a követelmények ellenére helytelen kiszolgálás történt, a tulajdonost kötelezni kell, hogy a használt eszközöket a leg gondosabban fertőtlenítsse.

Halottak nyírásához és borotválásához csak külön erre a célra szolgáló eszközöket szabad használni és ezeket, valamint a munkát végző kezét utólag a leg gondosabban fertőtleníteni kell.

Kétségtelen, hogy ha a fodrászipar, valamint a manikűr- és pedikűrpar gyakorlásánál általános jogszabály kötelezően írná elő azokat a közegészségügyi feltételeket, amelyekkel azok gyakorolhatók, sok bajnak és betegségnek lehetne elejét venni.

B) A közegészségügyi szempontból fokozottabb jelentő-

ségű, iparendély alapján gyakorolható képesítéshez kötött iparok:

1. A drogériaüzlet és a gyógyárunagykereskedés. (A gyógyszerek és gyógyszerfélék kereskedelmi forgalma. A mérgekkel való kereskedés.)

A drogériaüzletről és a gyógyárunagykereskedésről, mint képesítéshez és iparendélyhez kötött iparokról a 21.000/1936. K. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) intézkedik, amely egyúttal a gyógyszerek és gyógyszerfélék kereskedelmi forgalmát is szabályozza. E rendelet a drogériaüzletet és a gyógyárunagykereskedést rokoniparokká nyilvánította, de ezek köréből kivette a kizárólag gyógynövénybevéltással, gyógynövénynagykereskedéssel vagy gyógynövénykiviteli kereskedéssel foglalkozó iparokat.

Drogériaüzletre iparendélyt az nyerhet: aki az ipartörvényben előírt képesítésnek megfelel vagy akinek 1. gyógyszerészi oklevele van és az oklevél megszerzése után hat hónapi szakba vágó gyakorlatot munkakönyvvvel igazol; 2. aki oly bölcsészdoktori oklevéllel rendelkezik, amelynek főtárgya a vegytan; 3. akinek középiskolai vegytantanári oklevele van; 4. akinek orvosi oklevele van; 5. akinek vegyész-mérnöki vagy kohómérnöki oklevele van; 6. akinek állatorvosi oklevele van (a 2—6 alattiaknak még külön egy évi szakbavágó gyakorlatot kell munkakönyvvvel, az 1—6 alattiaknak továbbá a mestervizsga sikeres letételét kell mesterlevéllel igazolniok); 7. aki a budapesti m. kir. állami felső ipariskola vegyészeti szakosztályát elvégezte és a végbizonyítvány elnyerése után végzett két évi szakbavágó gyakorlatot munkakönyvvvel a mestervizsga letételét pedig mesterlevéllel igazolja. Általában azoknál az iparoknál, amelyeknél szakbavágó gyakorlatot kell kimutatni, az ipar önálló gyakorlásához mestervizsga letételét kell igazolni.

Ebben az iparban csak olyan egyén vehető fel tanonc-nak, aki valamely középiskola vagy polgári iskola hat osztályát elvégezte.

Az engedélyt a belügyminiszter meghallgatása után a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter adja. Ezekre az iparokra iparendély csak akkor adható, ha az illető községben (városban), Budapesten a közigazgatási kerületben

ilyen ipart még nem folytatnak vagy ha egy-egy drogériaüzletre 5000-nél több lakos esik. A számításbavételnél a drogériaüzletre irányadó az, hogy mennyi a drogériaüzletek száma, gyógyszerárúnagykereskedésre az, hogy mennyi a gyógyszerárúnagykereskedések száma. Gyógyszerárúnagykereskedés folytatására iparengedélyt csak az kaphat, aki a fentebbi feltételek igazolásán felül készpénzben vagy óvadékképes értékpapírokban 5000 P biztosítékot letett.

Drogériaüzlettel illetőleg gyógyszerárúnagykereskedéssel kapcsolatban iparengedély ezeknek az iparoknak meghatározott részére is kiállítható; így méregkereskedésre, meghatározott gyógyszereknek vagy meghatározott gyógyszerféléknek nagybani árusítására, stb.

A rendelet gyógyszerek és gyógyszerfélék közvetítésére vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz.

Meghatározza továbbá, hogy a rendelet szempontjából ki tekinthető készítőnek, forgalombahozónak és továbbárusítóknak.

A drogéria üzletkörébe tartozik egyrészt a rendelethez csatolt I. és II. sz. jegyzékben felsorolt gyógyszerféléknek, továbbá kötszereknek, mérgeknek, háztartási, fényképészeti cikkeknek és végül az üzleti szokások szerint a drogériaüzletben árusítani szokott egyéb cikkeknek árusítása és a saját üzletében közvetlenül árusítható kozmetikai szereknek készítése.

Gyógyszerárúnagykereskedő fogyasztók részére nem adhat el. Továbbárusítók részére azonban gyógyszereknek, továbbá a rendelethez csatolt I. és II.sz. jegyzékbe sorozott gyógyszerféléknek, mérgeknek, vegyszereknek, kötszereknek árusítása megengedett.

Sem drogista, sem más kereskedő orvosi rendelvényre semmiféle szert el nem adhat és ki nem szolgáltatathat, üzlet-helyiségében semmiféle árút gyógyítás céljából nem ajánlhat és gyógyítási cél említésével ki nem adhat. Kötszer-, gummi-áru, betegápolási cikk, fertőtlenítőszer kiszolgálása nem tekinthető orvosi rendelvényre való kiszolgáltatásnak, ha azt az orvos csak magyar néven jelöli. Ebből következik, hogy az orvosi rendelvényt a 260.510/1934. B. M. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) előírásainak megfelelően kell kiállítani.

lalását a kérvénynek a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterhez való továbbítása mellett nyilvánítja; a tiszti orvos a kérvénynek a belügyminiszterhez való felterjesztése előtt köteles megvizsgálni, hogy a drogériaüzlet illetőleg gyógyszer-nagykereskedés céljára szolgáló helyiségek megfelelnek-e közegészségügyi szempontból azoknak a követelményeknek, amelyeket a rendelet (20. §-a) előír.

A drogéria és gyógyszer-nagykereskedés üzlethelyisége valamint raktára céljára csak földfeletti, világos, száraz, jól szellőztethető és egyébként is a közegészségügyi és tűzbiztonsági követelményeknek megfelelő kifogástalan helyiséget lehet igénybevenni. A rendelet kibocsátása után drogéria üzlet helyiségét, raktárát nem szabad oly épületben létesíteni, melyben gyógyszer-nagykereskedés üzlethelyisége vagy raktára van, viszont gyógyszer-nagykereskedés üzlethelyiségét vagy raktárát nem szabad oly épületben elhelyezni, amelyben drogéria üzlethelyisége vagy raktára van. E rendelkezés elejét kívánta venni azoknak az esetleges visszaéléseknek, amelyek azzal a rendelkezéssel szemben fölmerülhetnének, amely szerint a drogéria a közvetlen fogyasztók részére is árusíthat, míg a gyógyszer-nagykereskedő erre nem jogosult. Ha pedig a drogériának a rendelet hatálybalépése előtt létesített üzlethelyisége vagy raktára, valamint a gyógyszer-nagykereskedésnek a rendelet hatálybalépése előtt létesített üzlethelyisége vagy raktára között közvetlen kapcsolat (ajtó, közös folyosó vagy előszoba) van, ezt kő, deszka vagy más megfelelő anyag alkalmazásával el kell zárni. Új drogériaüzlet csak utcára nyíló helyiségben létesíthető és azt — kivéve, ha a közelebbi elhelyezéshez a már fennálló drogéria tulajdonosa hazzájárult — a már meglevő drogériától legalább 150 m távolságra kell elhelyezni. Minderre a tiszti orvosnak — véleménye megadásánál — tekintettel kell lennie.

Drogéria megjelölést (drogok illetőleg drogéria cikkek eladásánál) csak drogista használhat. Gyógyszertárak tehát ilyen megjelölést nem használhatnak. Gyógyszer-nagykereskedés kiszolgálóhelyiségében a bejáratnál szembetűnő módon fel kell tüntetni, hogy ott árukat csak a továbbárusítók részére adnak ki. Gyógyszerész megjelölést drogista, gyógyszer-nagykereskedő vagy más kereskedő üzemével kapcsolat-

ban üzleti címén, nyomtatványain akkor sem használhat, ha ez a cím őt egyébként megilleti.

Gyógyszer vagy gyógyszerfélék árusításával foglalkozó üzletek csak azt az anyagot tarthatják készletben, amelynek árusítására jogosítva vannak. Drogista azonban zárt szekrényben, más anyagoktól elkülönítve, kozmetikai szerek készítéséhez még a következő anyagokat is tarthatja: bismuthum salicylicum, bismuthum subnitricum, bismuthum subgallicum, chininum sulfuricum, chininum bisulfuricum, ichtyol; ezekről azonban (mind a beszerzett, mind a felhasznált mennyiségről) külön nyilvántartást köteles vezetni.

Gyógyszert és gyógyszerféléket külön-külön tartályban olyképen kell elhelyezni, hogy azok összekeveredése kizárásuk és ezért a tartályokat — tartalmuk összetévesztését kizáró módon — meg kell jelölni.

Gyógyszert vagy gyógyszerféléket nem szabad lakóhelyül szolgáló vagy olyan helyiségben tartani, ahol azokat szennyeződés vagy más káros hatás érheti. A gyógyszer tartása tekintetében az érvényben levő jogszabályok, valamint a gyógyszerkönyv előírásai irányadók.

A kereskedelmi fogalomban (a gyógyszertárak forgalma nem kereskedelmi forgalom) gyógyszer és gyógyszerféle anyagot csak az iparos üzlethelyiségéből, telephelyéről, raktárából szabad kiszolgáltatni, tehát ezekkel házalni, azokat vásáron vagy piacon árusítani nem szabad. A rendelet az erőshatású anyagok tartására és kiadására szigorú rendelkezéseket tartalmaz. Erőshatású szerek a rendelet II. jegyzék B. pontja alatt felsorolt szerek, továbbá: conium maculatum (bűrök), veratrum album (fehér zászpa), atropa belladonna (maszlagos nadragulya), datura stramonium (redőrszirom), hyoscyamus niger (beléndek), colchicum autumnale (kikirics), secale cornutum (anyarozs), aconitum napellus (sisakvirág), digitalis purpurea (gyűszűvirág) minden faja, helleborus niger (hunyor) minden faja, végül a cantharides (kőrisbogár).

Szigorúan vett mérgek árusításával a 111.005/1894. B. M. rendelet szerint csak drogisták vagy olyan bejegyzett cégű kereskedők foglalkozhatnak, akik a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztertől ú. n. méregárusítási engedélyt kaptak,

de áruikat azok is csak hatósági engedélyre szolgáltatathatják ki. A szigorúan vett mérgeket a 111.005/1894. B. M. rendelet V. sz. táblázata tünteti fel. Ezek a következők: acidum arsenicosum, aqua amygdalarum amararum, aqua laurocerasi, auripigmentum, cobaltum, hydrargyrum bichloratum, hydrargyrum oxydatum rubrum, hydrargyrum sulfuricum basicum, kalium cyanatum, oleum amygdalarum amararum aethereum, oleum laurocerasi aethereum és a nyers nikotin. (127.069/1930. K. M. rendelet értelmében, Atzél—Chyzer VII. kötet 307. oldal.) A mérgek árusítására lásd az 50. pontot.

Erőshatású anyagokat nem szabad olyan helyiségben tartani és kiszolgáltatni, ahol élelmi és élvezeti cikkeket is tartanak. Ezeket olyan tartályban (dobozban, edényben) kell tartani és kiszolgáltatni, amelyben az anyag kiömlése, elporlása, más anyaggal keveredése vagy elpárolgása be nem következhet. A 21.000/1936. K. K. M. rendelethez tartozó II. jegyzék B. pontja alá sorozott anyagot nem szabad pohárban, sörösüvegben, ivó- vagy főzőedényben illetőleg más olyan tartályban kiszolgáltatni, amely annak étellel, itallal összeállítását teszi lehetővé. Ilyen anyagok mérésére nem szabad olyan eszközöket használni, amelyekkel más anyagot mérnek, kezelnek vagy használnak. Az előbb felsorolt gyógynövényekről és a kőrishogárról, de a mérgekről is pontos raktárkönyvet kell vezetni, amelybe a beszerzett és a kiadott mennyiséget — utóbbit a vevő nevének és lakásának feltüntetésével — folyószám és kelet szerint be kell vezetni. Egyébként is köteles az iparos és a kereskedő, aki ilyen anyagok tartására jogosult, ezeket az anyagokat úgy megőrizni, hogy mások életét vagy egészségét ne veszélyeztessék; ezért ezeknek a szereknek tartályát mindenkor „mérreg“ felírással vagy halálfej jelzéssel kell ellátni.

A drogista és gyógyárúnagykereskedő köteles iparjog-sítványát üzlethelyiségében tartani, azt az ellenőrző hatósági közegek kívánságára felmutatni, valamint a 21.000/1936. K. K. M. rendelet egy példányát bárki által hozzáférhető helyen üzlethelyiségében tartani.

Drogériaüzletben és gyógyárúnagykereskedésben az alkalmazottak munkájukat csak tiszta munkaruhában (fehér kabátban) végezhetik. Az üzem tulajdonosának gondoskodni

kell arról, hogy részükre csapból folyó vízzel ellátott mosdókészülék, szappan, körömkefe és tiszta törülköző álljon rendelkezésre. Nyílt gümőkóros megbetegedésben, nemi vagy bőrbajban, gennyedő sebekben vagy undorító betegségben szenvedő egyénnel gyógyszer vagy gyógyszerfélék kezelését végeztetni nem szabad.

A rendelet a gyógyszerháttérrel kapcsolatban is szigorú rendelkezéseket tartalmaz. Ebből kifolyólag a gyógyszerháttér tulajdonosa, felelős vezetője, alkalmazottja, egyidejűleg sem drogériaüzletet, sem gyógyárúnagykereskedést nem folytathat, gyógyszer és gyógyszerféle anyag adásvételének közvetítésével nem foglalkozhatik és ilyen üzletek alkalmazottja sem lehet. Az a gyógyszerháttértulajdonos azonban, aki az 1936. évi január hó elsejével külön jogosítvány alapján drogériaüzletet, gyógyárúnagykereskedést illetőleg gyógyszer és gyógyszerféle anyag adásvételének közvetítésére irányuló tevékenységet (közvetítést) folytatott, ezt a jogot továbbra is gyakorolhatja. Nem szabad a gyógyszerháttérnek továbbárusítók részére olyan anyagok eladásával és közvetítésével rendszeresen foglalkozniok, amelyeket a rendelet I. és II. jegyzéke felsorol és a község területén erre jogosult kereskedő árusít. Azonban kórháznak vagy más gyógyintézetnek bármilyen anyagot eladhat.

Gyógyszert, gyógyszerfélét, mérgeket árusító kereskedő (iparos) mind az iparhatóság, mind a közegészségügyi hatóság ellenőrzése alatt áll. Ezeket az üzemeket legalább évenként egyszer ellenőrizni kell. A vizsgálatokat a tisztí orvos végzi, de a közegészségügyi hatóság más hatósági orvossal is végeztetheti. A végzett vizsgálatról és eredményéről vizsgálati jegyzőkönyvet kell felvenni, az ellenőrző vizsgálaton észlelt szabálytalanságokról pedig a hatóságnak jelentést kell tenni. A szükséges intézkedés megtétele azonban az iparhatóság feladata.

A rendelet szigorú büntető rendelkezéseket tartalmaz.

A 21.000/1936. K. K. M. rendelet

I. JEGYZÉKE.

Gyógyítási, háztartási, gazdasági, ipari, laboratóriumi stb. célra szolgáló azok az anyagok, amelyeket fogyasztók részére gyógyszertárakon felül csak drogéria-üzletek adhatnak el:

Acaroid.	Ammonium bromatum (50 gr.).
Aceton.	Ammonium carbanicum pyro-
Acetum aromaticum.	oleosum.
Acetum pyrolignosum.	Ammonium chloratum fer-
Acidum aceticum purum et	ratum.
glaciale.	Ammonium fluoratum.
Acidum benzoicum.	Ammonium jodatum (50 gr.).
Acidum boricum.	Ammonium succinicum pyro-
Acidum carbolicum purum.	oleosum solutum.
Acidum chloronitrosusum.	Ammonium valerianicum.
Acidum chromicum purum.	Aqua carbolisata.
Acidum formicum.	Aqua chlorata.
Acidum hydrochloricum purum.	Aqua dentifricia ad pondus
Acidum lacticum purum.	particulatim (kimérve).
Acidum nitricum concentra-	Argentum bromatum.
tum purum.	Argentum jodatum.
Acidum oxalicum fusum.	Argentum nitricum crystalli-
Acidum phosphoricum glaciale.	satum.
Acidum phosphoricum purum.	Aurum chloratum crystalli-
Acidum pyrogallicum.	satum.
Acidum succinicum.	Aurum natrio chloratum.
Acidum sulfuricum concentra-	Balsamum canadense.
tum purum.	Balsamum copaivae.
Acidum tannicum.	Balsamum peruvianum.
Adeps lanae anhydricum puris-	Balsamum toltutanum.
simum.	Baryum chloratum.
Aether aceticus.	Baryum nitricum.
Aether petrolei.	Baryum sulfuratum.
Aether sulfuris.	Benzonaphtol.
Agar-agar.	Bismutum oxychloratum.
Agaricus albus.	Blatta orientalis.
Alcohol absolutus.	Bromum.
Alcohol amylicus purus.	Calcium phosphoricum.
Aloe.	Cantharides.
Aluminium acetico tartaricum.	Caraghen.
Ambra grisea.	Cassia fistulae.

- Catechu.
 Charta sinapisata.
 Chloroformium ad usum externum.
 Chlorogenium.
 Cholesterin.
 Collemplastrum adhaesivum.
 Collemplastrum saponato salicylatum.
 Cortex angosturae.
 Cortex berberidis.
 Cortex canellae albae.
 Cortex cascarillae.
 Cortex chinae succirubra.
 Cortex coto.
 Cortex cubebae.
 Cortex fraxini.
 Cortex gossypii.
 Cortex granati arboris.
 Cortex granati fructuum.
 Cortex granati e radicis.
 Cortex hamamelidis.
 Cortex hypocastanei.
 Cortex juglandis nucae.
 Cortex mezerei.
 Cortex quebracho.
 Cortex rhamni catharticae.
 Cortex salicis.
 Cortex sambuci.
 Cortex sassafras.
 Cortex simarubae.
 Cortex spinosae.
 Cortex ulmi.
 Creolin medicinale.
 Cuprum acetico arsenicosum.
 Cuprum chloratum purum.
 Cuprum sulfuricum ammoniatum.
 Eucerin.
 Eugenol.
 Farina foeni graeci.
 Farina sinapis.
 Farina (placenta) amygdalarum.
 Farina (placenta) lini.
 Ferrum citricum.
 Ferrum pyrophosphoricum ammonio citrico.
 Ferrum sesquichloratum.
 Ferrum sulfuratum.
 Ferrum sulfuricum oxydulatum purum.
 Flores acaciae.
 Flores acaciae Robiniae.
 Flores achilleae.
 Flores altheae.
 Flores arnicae.
 Flores boraginis.
 Flores calcatrippae.
 Flores carthami.
 Flores cassiae.
 Flores chamomillae Romanae.
 Flores cinae.
 Flores croci.
 Flores farfarae.
 Flores genistae.
 Flores humuli lupuli.
 Flores hyperici.
 Flores lamii albi.
 Flores liliorum.
 Flores macis.
 Flores malvae arboreae.
 Flores malvae silvestris.
 Flores meliloti.
 Flores millefolii.
 Flores paeoniae.
 Flores primulae.
 Flores pruni spinosae.
 Flores rosae.
 Flores rosmarini.
 Flores salviae.
 Flores spiraeae ulmariae.
 Flores stoechados citrini.
 Flores tanacetii.
 Flores trifolii albi.
 Flores trifolii arvensis.
 Flores violae odoratae.
 Flores violae tricoloriae.
 Folia seu herbae abrotani.
 Folia seu herbae absinthii.
 Folia seu herbae acaciae.
 Folia seu herbae achilleae.
 Folia seu herbae agrimoniae

- Folia seu herbae alchemillae.
 Folia seu herbae althaeae.
 Folia seu herbae anagallidis.
 Folia seu herbae anchusae.
 Folia seu herbae angelicae.
 Folia seu herbae anserinae.
 Folia seu herbae aquilegiae.
 Folia seu herbae arboris vitae.
 Folia seu herbae arenariae.
 Folia seu herbae aristolochiae.
 Folia seu herbae arnicae.
 Folia seu herbae artemisiae.
 Folia seu herbae asperulae.
 Folia seu herbae aurantii.
 Folia seu herbae ballotae.
 Folia seu herbae ballotae
   lanatae.
 Folia seu herbae basilici.
 Folia seu herbae beccabungae.
 Folia seu herbae berberidis.
 Folia seu herbae betonicae.
 Folia seu herbae betulae.
 Folia seu herbae bistortae.
 Folia seu herbae boldo.
 Folia seu herbae boraginis.
 Folia seu herbae bucco.
 Folia seu herbae buxi.
 Folia seu herbae calendulae.
 Folia seu herbae calcatrippae.
 Folia seu herbae capillorum
   veneris.
 Folia seu herbae cardui
   benedicti.
 Folia seu herbae carlinae.
 Folia seu herbae caryophylli.
 Folia seu herbae castaneae.
 Folia seu herbae centauri.
 Folia seu herbae cerasorum.
 Folia seu herbae cerefolii.
 Folia seu herbae chamaedryos.
 Folia seu herbae chenopodii.
 Folia sep herbae cichorei.
 Folia seu herbae cisti helianthi.
 Folia seu herbae clematidis.
 Folia seu herbae cochleariae.
 Folia seu herbae conolidae.
 Folia seu herbae crataegi.
 Folia seu herbae cynoglossi.
 Folia seu herbae dracunculi.
 Folia seu herbae drosera
   rotundifolia.
 Folia seu herbae ephedrae
   verae.
 Folia seu herbae equiseti
   arvensis.
 Folia seu herbae equiseti mayo-
   ris.
 Folia seu herbae eryngii.
 Folia seu herbae eryodicti cali-
   forniensis.
 Folia seu herbae eucalypti.
 Folia seu herbae euphrasiae.
 Folia seu herbae farfarae.
 Folia seu herbae foeniculi.
 Folia seu herbae fragariae.
 Folia seu herbae fraxini.
 Folia seu herbae fumariae.
 Folia seu herbae galeopsidis.
 Folia seu herbae galii aparini.
 Folia seu herbae galii lutei.
 Folia seu herbae gei urbani.
 Folia seu herbae genistae.
 Folia seu herbae gentianae.
 Folia seu herbae gratiolarum.
 Folia seu herbae hamamelidis.
 Folia seu herbae herderae ter-
   restris.
 Folia seu herbae helianthi.
 Folia seu herbae hennae.
 Folia seu herbae hepaticae.
 Folia seu herbae hermariae
   vulgaris.
 Folia seu herbae hyperici.
 Folia seu herbae hyssopi.
 Folia seu herbae ivae moscha-
   tae.
 Folia seu herbae jaborandi.
 Folia seu herbae jaceae albae.
 Folia seu herbae jaceae trici-
   loris.
 Folia seu herbae juglandis.
 Folia seu herbae juniperi.
 Folia seu herbae lamii.

- Folia seu herbae ledi palustris.
 Folia seu herbae leomuri cardiaca.
 Folia seu herbae levistici.
 Folia seu herbae ligustri.
 Folia seu herbae linariae.
 Folia seu herbae lycopodii.
 Folia seu herbae mari veri.
 Folia seu herbae marubii vulgaris albi.
 Folia seu herbae marubii vulgaris nigri.
 Folia seu herbae matico.
 Folia seu herbae matricariae.
 Folia seu herbae meliloti.
 Folia seu herbae melissae.
 Folia seu herbae menthae aquatica.
 Folia seu herbae menthae arvensis.
 Folia seu herbae menthae balsamitae.
 Folia seu herbae menthae crispae.
 Folia seu herbae menthae piperitae.
 Folia seu herbae millefolii.
 Folia seu herbae myrtilli.
 Folia seu herbae myrti.
 Folia seu herbae nasturtii.
 Folia seu herbae oculi christi.
 Folia seu herbae origani.
 Folia seu herbae oxalis acetosellae.
 Folia seu herbae paeoniae.
 Folia seu herbae passiflorae.
 Folia seu herbae patschuli.
 Folia seu herbae pericariae.
 Folia seu herbae petroselini.
 Folia seu herbae pini.
 Folia seu herbae pimpinellae.
 Folia seu herbae plantaginis.
 Folia seu herbae polygalae amarae.
 Folia seu herbae polygalae vulgaris.
 Folia seu herbae polygoni avicularis.
 Folia seu herbae polypodii.
 Folia seu herbae populi.
 Folia seu herbae portulaccae.
 Folia seu herbae potentilli.
 Folia seu herbae prunellae.
 Folia seu herbae pulmonariae.
 Folia seu herbae resedae.
 Folia seu herbae ribis nigri.
 Folia seu herbae rosmarini.
 Folia seu herbae rubi.
 Folia seu herbae rumicis acetosellae.
 Folia seu herbae rutae hortensis.
 Folia seu herbae salicis.
 Folia seu herbae salviae.
 Folia seu herbae sambuci.
 Folia seu herbae saniculae.
 Folia seu herbae saponariae.
 Folia seu herbae saraceniae.
 Folia seu herbae saturejae.
 Folia seu herbae saxifragae.
 Folia seu herbae scabiosae.
 Folia seu herbae scolopendrii.
 Folia seu herbae scopariae.
 Folia seu herbae scordii.
 Folia seu herbae sorophulariae.
 Folia seu herbae sempervivifoliae.
 Folia seu herbae serpyllii.
 Folia seu herbae sideritidis.
 Folia seu herbae solidaginis.
 Folia seu herbae spartii scoparii.
 Folia seu herbae stellariae.
 Folia seu herbae spireae.
 Folia seu herbae spilantis olivaceae.
 Folia seu herbae succisae.
 Folia seu herbae tanacetii.
 Folia seu herbae taraxaci.
 Folia seu herbae thymi.
 Folia seu herbae tormentillae.
 Folia seu herbae ulmariae.
 Folia seu herbae ulmi.

- Folia seu herbae urticae.
 Folia seu herbae verbenae.
 Folia seu herbae veronicae.
 Folia seu herbae vincae per-
 vincae.
 Folia seu herbae violae odo-
 rateae.
 Folia seu herbae virgeae
 aureae.
 Formaldehyd.
 Fructus auranti immaturi.
 Fructus berberidis.
 Fructus cubebae.
 Fructus crataegus.
 Fructus cynosbati.
 Fructus frangulae.
 Fructus foeni graeci.
 Fructus lauri.
 Fructus myrtilli.
 Fructus phaseoli sine semine.
 Fructus querci.
 Fructus rhamni carthartici.
 Fructus sambuci.
 Fructus sorborum.
 Fucus vesiculosus.
 Gemmae betulae.
 Gemmae populi.
 Gemmae quercini.
 Glandes quercus excorticatus.
 Globuli camphorat.
 Globuli martiales.
 Gummi ammoniae.
 Guttapercha.
 Hexamethylentetramin.
 Hyperoli tabulae.
 Jodum resublimatum (50 gr.).
 Kalium bicarbonicum.
 Kalium bromatum (50 gr.).
 Kalium carbonicum purum et
 depuratum.
 Kalium chloricum.
 Kalium ferricyanatatum.
 Kalium ferrocyanatum.
 Kalium hypermanganicum.
 Kalium hydricum purum
 fusum.
 Kalium stibio tartaricum.
 Kalium jodatum (50 gr.).
 Kalium nitricum purum.
 Kalium metabisulfuratum.
 Kalium sulfuricum crystal-
 lisatum.
 Kreosotum.
 Lac sulfuris.
 Lichen caraghen.
 Lichen islandicus.
 Lignum cedri raspat.
 Lignum fernambuci.
 Lignum quajaci.
 Lignum juniperi.
 Lignum santalini rubrum.
 Lignum sassafras.
 Liquor formaldehydi sapo-
 natus.
 Liquor hydrogenii super-
 oxidati.
 Lycopodium.
 Magnesia usta.
 Magnesium stearinicum.
 Magnesium sulfuricum.
 Mastix.
 Moschus.
 Myrrha.
 Naphtol B.
 Natrium aceticum crystalli-
 satum.
 Natrium benzoicum.
 Natrium bitartaricum.
 Natrium bromatum (50 gr.).
 Natrium fluoratum .
 Natrium hyperboricum.
 Natrium hydrocarbonicum tabl.
 Natrium hydricum purum
 fusum.
 Natrium jodatum (50 gr.).
 Natrium phosphoricum.
 Nuces coale.
 Nuces moschatae.
 Oleum absynthii.
 Oleum amoni.
 Oleum anethi.
 Oleum anisi vulgaris.
 Oleum anisi stellati.
 Oleum arnicae.

- Oleum aurantiorum corticum.
 Oleum aurantiorum florum.
 Oleum bergamottae.
 Oleum betulae aethereum.
 Oleum calami aromaticae.
 Oleum carvi.
 Oleum caryophilli.
 Oleum chamomillae.
 Oleum cinnamomi cassiae.
 Oleum citri.
 Oleum citronellae.
 Oleum coriandri.
 Oleum eucalypti.
 Oleum foeniculi.
 Oleum geranei.
 Oleum jecoris aselli.
 Oleum juniperi.
 Oleum lauri pressum.
 Oleum lavandulae.
 Oleum ligni santali.
 Oleum limoni.
 Oleum macidis.
 Oleum majorannae.
 Oleum melissae.
 Oleum menthae crispae.
 Oleum menthae piperitae.
 Oleum neroli.
 Oleum nucis moschatae.
 Oleum nucum ad pondus particulatim (kimérve).
 Oleum originae.
 Oleum paraffini purissimum albissimum.
 Oleum petit grains.
 Oleum pini piceae.
 Oleum pini pumillionis.
 Oleum pini silvestris.
 Oleum resedae.
 Oleum ricini.
 Oleum rosae.
 Oleum rosmarini.
 Oleum salviae.
 Oleum sassafras.
 Oleum spicae.
 Oleum succini.
 Oleum terebinthinae rectificatissimum.
 Oleum thymi.
 Oleum unonae.
 Oleum zingiberis.
 Oleum cadini.
 Paraformaldehydi tablettae.
 Plumbum aceticum crystallisatum purum.
 Plumbum nitricum.
 Phenolphthalein.
 Pulpa tamarindorum.
 Pulvis ad aquam alcalino-sulfato salinam.
 Pulvis cosmeticus ad pondus particulatim (kimérve).
 Pulvis dentifricus ad pondus particulatim (kimérve).
 Pulvis lithargyri grossus.
 Radix alcaeae.
 Radix althaeae.
 Radix angelicae.
 Radix apii graveoleit.
 Radix armoraciae.
 Radix arnicae.
 Radix artemisiae.
 Radix asari cum herba.
 Radix bardanae.
 Radix berberifidis.
 Radix bistortae.
 Radix bryoniae.
 Radix calami.
 Radix carlinae.
 Radix caryophyllatae.
 Radix cichorei.
 Radix cochleariae.
 Radix colombo.
 Radix consolidae.
 Radix curcumae.
 Radix cynoglossi.
 Radix diotamni.
 Radix ebuli.
 Radix enulae.
 Radix eryngii.
 Radix farfarae.
 Radix foeniculi.
 Radix fragariae.
 Radix gentianae.
 Radix graminis.

- Radix imperatoriae.
 Radix iridis.
 Radix levistici.
 Radix ononidis.
 Radix peoniae.
 Radix petroselini.
 Radix pimpinellae.
 Radix polypodii.
 Radix pyrethri Romana.
 Radix ratanhiaae.
 Radix rubiae tinctoratae.
 Radix rumicis.
 Radix salep.
 Radix sambuci.
 Radix sarsaparillae.
 Radix saxifragae.
 Radix scrophulariae.
 Radix serpentariae.
 Radix taraxaci.
 Radix tormentillae.
 Radix trifolii.
 Radix urticae.
 Radix valerianae.
 Radix violae odoratae.
 Rhisoma galangae.
 Saccharum lactis.
 Salol.
 Sebum salicylatum.
 Semen angelicae.
 Semen cynae.
 Semen cydoniorum.
 Semen cucurbitae.
 Semen euracae.
 Semen foeniculi.
 Semen miristicæ.
 Semen paeoniae.
 Semen petroselini.
 Semen phelandrii.
 Semen psylii.
 Solutio jodi.
 Spiritus camphoratus.
 Spiritus saponatus.
 Spiritus saponis kalini.
 Spiritus vini concentratus.
 Spiritus vini gallicus.
 Stannum oxydatum.
 Stigmata maidis.
 Stipides cerasorum.
 Stipides dulcamarae.
 Strontium et eius salia.
 Styrax.
 Succinum.
 Sulfur sublimatum lotum.
 Thymol.
 Tinctura gallarum.
 Tinctura myrrhae.
 Tinctura ratanhiaae.
 Tubera salepis.
 Turiones pini.
 Tyúkszemirtó tapaszok.
 Unguentum glycerini ad pondus perticulatim (kimérve).
 Unguentum stearini ad pondus particulatim (kimérve).
 Vasenol.
 Vaselineum cum acido borico in tubu.
 Vaselineum cum zinco oxydato in tubu.
 Viscum album.
 Viscum quercin.
 Zincum aceticum.
 Zincum chloratum.
 Zincum sulfuricum.
 Zincum stearinicum.

A 21.000/1936. K. K. M. rendelet

II. JEGYZÉKE.

Gyógyítási, háztartási, gazdasági, ipari laboratóriumi stb. célra szolgáló azok az anyagok, amelyeket fogyasztók részére gyógyszertárakon felül drogéria-üzletek és más kereskedők is eladhatnak:

A.

Acidum aceticum concentratum 80%.
 Acidum carbolicum crudum.
 Acidum citricum crystallisatum et pulveratum.
 Acidum salicylicum.
 Acidum tannicum technicum.
 Acidum tartaricum crystallisatum et pulveratum.
 Alumen crudum.
 Ammonia pura liquida.
 Ammonium carbonicum.
 Ammonium chloratum.
 Aqua coloniensis.
 Aqua dentifricia ordine verum factus (előre kiszerezve)
 Aqua naphae.
 Aqua rosarum.
 Assa foetida.
 Baccae juniperi.
 Benzinum.
 Benzoe resina.
 Benzol.
 Calcium chloratum fusum.
 Calcium hypochlorosum.
 Camphora.
 Carbon ossium.
 Cortex aurantii.
 Cortex cassiae.
 Cortex citri e fructu.
 Cortex quercus.
 Cortex quillajae.
 Cresolin pro desinfectione.
 Cuprum sulfuricum crystallisatum venale,
 Emplastrum anglicanum.

Faba pichurim.
 Faba tonca.
 Ferrum sulfuricum crystallisatum venale.
 Flores aurantiorum.
 Flores calendulae.
 Flores caryophylli.
 Flores chamomillae vulgaris.
 Flores cyani.
 Flores lavandulae.
 Flores papaveris.
 Flores sambuci.
 Flores tiliae.
 Flores verbasci.
 Folia ilexis mate.
 Folia lauri.
 Fructus amomi.
 Fructus anisi vulgaris.
 Fructus anisi stellati.
 Fructus carvi.
 Fructus ceratoniae.
 Glycerinum.
 Herba anethi.
 Herba majorannae.
 Kalium carbonicum crudum.
 Lignum campechianum.
 Lignum quassiae.
 Lignum santali.
 Liquor cresoli saponatus.
 Liquor formaldehydi saponatus (előre kiszerezve).
 Magnesium carbonicum venale.
 Magnesium sulfuricum venale.
 Mentholum recrystallisatum.
 Natrium biboricum.
 Natrium carbonicum crudum.
 Natrium hydrocarbonicum purum et purissimum.

- Natrium sulfuricum venale.
 Oleum amygdalarum dulce.
 Oleum camphoratum aethereum.
 Oleum cornu cervi empyreumaticum.
 Oleum lini.
 Oleum nucum ordine verum factum (előre kiszernelve).
 Oleum olivarum.
 Oleum raparum.
 Olibanum.
 Pulvis amyli tritici.
 Pulvis carbon tiliae.
 Pulvis coccionellae.
 Pulvis cornu cervi.
 Pulvis cosmeticus ordine verum factus (előre kiszernelve).
 Pulvis cremoris tartari.
 Pulvis cretae.
 Pulvis dentifricus ordine verum factus (előre kiszernelve).
 Pulvis glandum quereus tostus.
 Pulvis lapidis baptistae.
 Pulvis ossium saepiae.
 Radix galangae.
 Radix ireos pulvis.
 Radix liquiritiae.
 Radix saponariae.
 Radix zedoariae.
 Radix zingiberis.
 Resina copal.
 Resina damarrae.
 Resina pini.
 Resina quajaci.
 Rotulae vel pastilli altheae.
 Rotulae vel pastilli extracti multi.
 Rotulae vel pastilli menthae piperitae.
 Sebum ovile.
 Semen cinae conditum.
 Semen sinapis albae in toto.
 Semina cocculi.
 Species pro absynthiaco.
 Species rosarum.
 Spiritus lavandulae.
 Spiritus rosarum.
 Stibium sulfuratum nigrum pulvis communis.
 Sulfur venale.
 Tinctura benzoës.
 Tinctura vaniliae.
 Unguentum glycerini ordine verum factus (előre kiszernelve).
 Unguentum stearini ordine verum factus (előre kiszernelve).
 Vaselinum album et flavum.
 Zincum oxydatum venale.
- B.
- Acidum hydrochloricum concentratum crudum.
 Acidum nitricum concentratum crudum.
 Acidum nitricum fumans concentratum crudum.
 Acidum sulfuricum concentratum crudum.
 Acidum sulfuricum concentratum fumans crudum.
 Alcohol sulfuris.
 Bulbus scillae.
 Cinnabaris praeparata.
 Cuprum aceticum crystallisatum.
 Cuprum muriaticum.
 Cuprum nitricum.
 Cuprum oxydatum.
 Cuprum subaceticum (aerugo).
 Gummi gutti.
 Hydrargyrum vivum.
 Kalium bichromicum crystallisatum et pulveratum.
 Kalium chromicum.
 Kalium oxalicum (sal acetosellae).
 Natrium causticum venale et solutum (külön szabályok szerint).
 Plumbum aceticum crudum.
 Pyridinum.
 Stannum chloratum.

2. A sütőiparra vonatkozó rendelkezéseket az 1923:XV. törvénycikk (Atzél—Chyzer V. kötet 393. oldal) illetőleg ennek végrehajtási utasítása, az 59.667/1924. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 942. oldal), valamint az előbbi törvényt kiegészítő 1929 : V. törvénycikk (Atzél—Chyzer VII. kötet 11. oldal) és az ennek végrehajtási utasítását képező 82.921/1929. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 114. oldal) tartalmazza. A sütőipart a 60.729/1933. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 810. oldal) az iparendelő alapján gyakorolható, képesítéshez kötött iparok közé sorolta. A sütőiparra vonatkozó rendelkezések teljes egészükben vonatkoznak a cukrásziparra is.

A sütőiparban 14 évesnél fiatalabb gyermeket foglalkoztatni tilos. Egyébként is az 1922:XII. tc. 78. §-a értelmében gyermeket és fiatakorút mindaddig, míg a segédlevelet meg nem szerezte, a képesítéshez kötött iparban csak tanoncszerződés alapján szabad alkalmazni. A hatósági orvos tehát abból a célból, hogy valamely 14 évesnél fiatalabb gyermeket sütőipari tanoncnak szerződtessenek, orvosi bizonyítványt nem állíthat ki. Olyan munkára azonban, amely csak a sütőiparral kapcsolatos műhely és üzlethelyiségek tisztántartására szorítkozik, 12 éven felüli, de 14 évesnél fiatalabb gyermek is alkalmazható. Sütemény és kenyér kihordására 14 évesnél fiatalabb gyermek nem alkalmazható. A 14 évesnél idősebb de 18 évesnél fiatalabb személyt sütőipari üzemekben előállítási munkálatokra akár tanoncként, akár más minőségben alkalmazni csak akkor szabad, ha hatósági vagy társadalombiztosító intézeti orvos bizonyítványával igazolja, hogy teljesen egészséges és arra a munkára alkalmas.

Kenyeret, péksüteményt vagy cukrászsüteményt előállító üzemekben e cikkek előállításával kapcsolatos munkát Budapest székesfőváros területén este 9 és reggel 4 óra között, Újpest, Kispest, Rákospalota, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc megyei városok, továbbá Csepel község területén pedig esti 9 és reggel 5 óra között végezni nem szabad. A kovászkészítés és dagasztás azonban reggel egy órával előbb megkezdhető. Az éjjeli munka tilalma csak az előállítási munkákra vonatkozik, így tehát egyéb munkák, különösen a cukrásziparban cukrászati kész cikkek árusítása, továbbá

azok az apróbb műveletek, amelyek a teljesen kész cikkeknek közvetlen fogyasztásra való készítését (pl. fagylaltnak adagolását) vagy díszítését célozzák, az éjjeli órákban is végezhetőek.

Kenyeret és péksüteményt (cukrászsüteményt) a műhelyből Budapesten reggel $\frac{3}{4}$ 6 óra előtt, Ujpesten, Kispes-ten, Rákospalotán, Pestszenterzsébeten, Pestszentlőrincen és Csepelen pedig reggel $\frac{3}{4}$ 7 óra előtt elszállítani nem szabad. Épígy nem szabad az említett időpont előtt kenyeret, péksüteményt illetőleg cukrászsüteményt az ezek árusításával foglalkozó üzletek (kereskedők, tejivócsarnokok, vendéglősök, stb.) részére kiszolgáltatni illetőleg elküldeni, sem az ily üzleteknek aznap készült süteményt, kenyeret ez idő alatt átvenni, készletben tartani illetőleg kiszolgáltatni.

A sütőiparban 18. életévüket be nem töltött egyéneket az előállítási munkáknál napi 8 óránál, 18 évesnél idősebb alkalmazottakat napi 10 óránál tovább foglalkoztatni nem szabad. Minden alkalmazottnak egyhuzamban legalább 11 órai pihenőt kell biztosítani. Ennek ellenőrzése céljából a munkahelyiségben a munkaidő nyilvántartását ki kell függeszteni és azon a munkások nevét, valamint a munka megkezdésének és befejezésének időpontját fel kell tüntetni. Kivételes esetekben az iparhatóság engedélyt adhat arra, hogy az iparos a 18 évesnél idősebb alkalmazott napi munkaidejét legfeljebb két órával meghosszabbítsa, továbbá az ilyen alkalmazottat éjjel is foglalkoztassa. Ilyen kivételes eset pl. az, ha az iparos rendes munkabeosztás mellett előre meghatározott időre a szükséges mennyiségű süteményt elkészíteni nem tudja, így nagy ünnepek alkalmával, fürdőhelyen ünnepnapok előtt, stb. Ilyenkor azonban az illetékes érdekképviselőt meg kell hallgatni.

Kenyeret és péksüteményt előzetes megrendelés nélkül házról-házra járva árusítani nem szabad. Megrendelőhöz 14 évet betöltött, de 16 évet még el nem ért fiatalok legfeljebb 15 kg, 16 évet betöltött de 18 évet még meg nem haladt fiatalok legfeljebb 20 kg kenyeret vagy péksüteményt szállíthat. Ezt a mennyiséget rossz út vagy két kilométernél hosszabb távolság esetén megfelelően csökkenteni kell. Kenyer- és süteményszállításra csak egészséges, fertőző

vagy undorító betegségben nem szenvedő egyént szabad alkalmazni. Kenyeret és süteményt csak tiszta kosarakban, tiszta vászonkendővel letakarva szabad kihordani és szállítani.

A sütőiparral foglalkozó üzemek céljaira olyan helyiségeket szabad csak használni, amelyek megfelelő nagyságúak, kellő számú szabadba nyíló ablakkal vannak ellátva, világosak és jól szellőztethetők. Pincehelyiségek kivételes esetekben és csak akkor használhatók, ha szárazak és az egészségügyi követelményeknek egyébként is megfelelnek. Munkahelyiségek illemhelyekkel közvetlen kapcsolatban nem állhatnak, s az üzemhelyiségek közelében, 10 m-nél kisebb távolságban istálló, ól, pöcegödör, trágyadomb, szeméttlerakodóhely nem lehet. A munkahelynek olyan nagynak kell lennie, hogy az ott foglalkoztatott egyének mindegyikére legalább 10 m³ levegő jusson. A munkahelyiségek falait, mennyezetét, padlózatát tisztán kell tartani, évente legalább egyszer ki kell meszelni, ha pedig a helyiségek vízhatlan burkolattal vannak ellátva, azt negyedévenként legalább egyszer alaposan le kell mosni. A padlózatnak vízhatlan, szilárd burkolatúnak (cement, beton) kell lennie, az esetleges hézagokat, repedéseket pedig — hogy azokban féreg ne tanyázzék és piszok meg ne gyűljék — mindjárt keletkezésükkor ki kell javítani.

A munkások részére megfelelő helyiségről kell gondoskodni, amelyben ruháikat elhelyezhetik és a szükséges tisztálkodást elvégezhetik. A helyiséget szappannal, tiszta törülközővel és kellő mennyiségű tiszta vízzel is el kell látni.

Gondot kell fordítani arra is, hogy a kenyér és sütemény készítéséhez szolgáló anyagok a tisztaság és a közegészségügy követelményeinek megfeleljenek. Kenyeret és süteményt közvetlenül a padlón elhelyezni nem szabad. A kenyér megnedvesítésére szükséges vizet többször kell cserélni és kifogástalanul tisztán kell tartani. Munkahelyiségben lakni, aludni, mosdani, fésülni, dohányozni vagy oda nem tartozó tárgyat tartani tilos. A sütemény előállítására vagy elhelyezésére szolgáló asztalokon ülni vagy aludni nem szabad. A munkahelyiség padlózatát naponta fel kell mosni és a féregtelenítésről is gondoskodni kell. Az üzemben használt asztalokat, gépeket, kendőket, stb. más célra használni nem

szabad. Háló és pihenő helyiségek — melyeknek jól szellőztethetőeknek és világosaknak kell lenniök — közvetlenül a kemence mellett nem lehetnek. Férfiak és nők közös hálóhelyiségben nem helyezhetők el.

A hatósági orvos szigorúan megkövetelni köteles, hogy a sütőipari üzemekben a legnagyobb tisztaság és rend uralkodjék. Fertőző vagy undortkeltő betegségben (seb, fekély, kiütés) szenvedő egyéneket ilyen üzemekben foglalkoztatni még ideiglenes alkalmazásban sem szabad. A munkaadó köteles, ha valamely alkalmazottján bármily betegséget észlel, erről a hatósági orvost azonnal értesíteni. Sütőipari üzemekben munkát olyan egyének sem végezhetnek, akik fertőzőbetegekkel érintkeznek vagy akiknek lakásán fertőzőbeteg van. Az ily egyéneket tehát vagy el kell távolítani az üzemből vagy gondoskodni kell arról, hogy fertőzőbeteggel ne érintkezhessenek. Erejét meghaladó munkát egyik alkalmazott se végezzen; liszthordásra az alkalmazottat nem lehet kötelezni, sőt 18 évesnél fiatalabb egyént liszthordásra alkalmazni tilos.

Kenyeret és süteményt minden egyéb árutól, különösen tisztátalan és bűzös áruktól elkülönítve kell tartani. Piacon és utcán árusított kenyeret nem szabad a földre lerakni, hanem csak tiszta asztalon vagy kosarakban, tiszta vászonkendővel letakarva szabad tartani. Sütemény árusítása közben a vásárlók a süteményt kézzel nem válogathatják (fogdoshatják, ropogtathatják). Az erre vonatkozó tilalmat jól olvasható és feltűnő helyen kifüggesztett táblára kell felírni. Az 59.667/1924. K. M. rendelet egy példányát minden munkahelyiségben ki kell függeszteni.

A háziiparszerű kenyérsütésről a 134.191/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 459. oldal) intézkedik.

Háziiparszerű kenyérsütés az, amelynek keretében valaki értékesítés céljából kizárólag a saját termelésű gabonájából őrölt lisztből, a saját házi szükségletére szükséges kenyérrel együtt több kenyeret is süt és a kenyérsütést a háztartásokban használni szokott kemencében maga végzi. Nem tekinthető háziipari kenyérsütésnek az, ha valaki, bár a háziszükséglet fedezésével kapcsolatban, de vásárolt lisztből süti a kenyeret.

Sütőiparos a fogyasztók részére lisztet iparjogosítványa alapján árusíthat.

3. Fogadók (szállók, panziók) vendéglő, büffé, kávéház, valamint a más elnevezés alatt azonos célt szolgáló iparok külön-külön önálló képesítéshez kötött iparok. Ugyanegy személy azok mindegyikét csak külön-külön engedély alapján gyakorolhatja.

A 78.000/1923. K. M. rendelet 129. §-a értelmében fogadó (szálló, panzió) iparnak azt az ipart kell tekinteni, amelynek célja embereknek a szükséges bútorzattal és egyéb berendezési tárgyakkal ellátott szobákban való keresetszerű elhelyezése és ezzel kapcsolatos kiszolgálása. Embereknek gyógyintézetben, szanatóriumban, oktató és nevelő intézetben, internátusban, emberbaráti intézményben, menhelyen, menedékházban, munkásotthonban, legényotthonban, ú.n. munkásszállóban való elhelyezése, még ha keresetszerűen történik is, nem minősíthető a fogadóipar gyakorlásának. Nem lehet a fogadóipar gyakorlásának minősíteni egyes lakásrészeknek bútorozva vagy bútorozatlanul hosszabb időre bérbe (albérletbe) adását, fürdőhelyeken, nyaralóhelyeken, üdülőtelepeken villák szobáinak a fürdővendégek részére bérbeadását, valamint a csárdákban szokásos elszállásolásokat sem.

Vendéglő az az iparüzlet, amelyben hideg és meleg ételeket, a korcsmák üzletkörét (38. pont) meghaladó kereteken belül szolgáltatnak ki.

Kávéház az az iparüzlet, amelyben kávé, csokoládét, kakaót, tejet, tejterméket, tejben főttet, sajtot, teát, csáját, fagylaltot, jegeskávé, tojástart, ebből készült ételeket, hideg és meleg hentesárut (sonkát, felvágottat, kolbászt), egyéb hideg húskételeket, valamint konzervféléket, gyümölcsöt, mézet, üdítő italokat és a felsorolt cikkekkel fogyasztani szokott cukrász- és péksüteményeket szolgáltatnak ki és amelyekben legalább egy tekeasztal áll állandóan a közönség rendelkezésére.

Vendéglők és korcsmák nem létesíthetők templomok, iskolák, kórházak, szanatóriumok, gyermekgondozóintézetek és temetők közelében (1922:XII. tc. 62. §-a), sőt ily üzletek létesítését bizonyos utcákon, utakon vagy tereken el is lehet

tiltani. Ilyen üzletek, úgyszintén kávéházak, kávémérések nyitásának és zárásának idejét szabályrendelet állapítja meg.

Az üzlethelyiségek külső megjelölésére tulajdonosaik az említett elnevezés mellett más elnevezést is használhatnak, ha az megtévesztésre nem ad alkalmat. Büffé szót azonban csak vendéglő megjelölésére szabad használni.

Fogadó (szálló, panzió) iparnak és az ipar gyakorlására szolgáló helyiségnek megjelölésére a szálloda (szálló, hotel, panzió) elnevezést csak akkor szabad használni, ha az ipar gyakorlására szolgáló helyiség az épület jellegének, fekvésének, berendezésének, valamint a helyi viszonyoknak figyelembevételével az idegenforgalom követelményeit kielégíti.

Az italmérő üzletek, így a korcsmák, vendéglők, stb. rendőri, szóval közrendészeti és közerkölcsi szempontból történő felügyeletére és ellenőrzésére vonatkozó feltételeket a 94.453/1921. B. M. rendelet tartalmazza. Rendészeti szempontból tudnunk kell, hogy az ilyen üzletekben alkalmazottak, különösen pedig a közönséggel érintkező pincéernők, italmérők a közönséggel szemben illedelmesen viselkedni tartoznak. Gondoskodni kell arról, hogy az ilyen alkalmazottak erkölestelen életet ne folytassanak, az italmérés cégére alatt az üzletet ilyen célokra ne használják.

Ujjonnan nyitandó korlátlan kimérés és kizárólagos pálinkamérés céljaira szolgáló helyiségnek templomoktól, iskoláktól, kórházaktól, gyermekgondozó intézetektől, temetőktől legalább 200 m távolságra kell lennie. Kivételnek csak abban az esetben van helye, ha ez a távolság a község fekvése, kis terjedelme vagy más különösen méltánylandó körülménynél fogva nem tartható be. Gondoskodni kell arról, hogy a kimérésül használt épületnek a fekvése olyan legyen, hogy a rendőri felügyelet gyakorlása nehézségbe ne ütközzék. Istentiszteletek, egyházi ünnepélyek, körmenetek alkalmával a templom vagy az egyházi ünnepély helyének közelében levő korcsmákat és pálinkaüzleteket az ünnepély vagy körmenet alatt zárva kell tartani. Ezen idő alatt a kimérő üzletekben vendégek nem tartózkodhatnak és azoknak ott ételt vagy italt kiszolgáltatni sem szabad.

A fogadó (szálló, panzió) ipar csak akkor tartozik a

képesítéshez kötött iparok közé, ha az iparos 10 vendégszobánál többet tart fenn.

A 80.202/1934. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) szerint a fogadó-, szálloda- és panzióipar gyakorlásánál a vendégszobákat, valamint az ipar gyakorlására szolgáló egyéb helyiségeket, nemkülönben azok berendezését és felszerelését (ágyakat, ágyneműt, bútorokat, stb.) tisztán és féregmentesen kell tartani. Amennyiben a vizsgálatnál a hatósági orvos arról győződne meg, hogy az iparüzésre jogosított ezeknek a feltételeknek nem felel meg, az iparhatóságnak azonnal jelentést köteles tenni, aki véghatározattal hívja fel az iparost, hogy záros határidőn belül tegyen eleget a követelményeknek. Ha pedig az iparos ezen határidőn belül a fogadót rendbe nem hozza, ellene a kihágási eljárást meg kell indítani. Ismételt esetben 15 napi elzárásig is terjedhet a büntetés. Ismételt marasztalás és írásbeli megintés sikertelensége esetén az iparüzési jog elvonható. A hatósági orvosnak a szállodák, panziók, vendégfogadók, stb. ellenőrzésénél nagy gondot kell fordítani arra, hogy a vendégszobák, valamint annak összes helyiségei (szobák, személyzeti szobák, hálólhelyek, árnyékszékek, raktárak, udvar stb.) a köz-tisztaság és a közegészségügy követelményeinek minden tekintetben megfeleljenek. Gondoskodni kell arról, hogy megfelelő árnyékszékek és vízellék még olyan helyeken is rendelkezésre álljanak, ahol megfelelő vízvezeték nincsen. Fontos az árnyékszékek takarítása, szellőztetése, fertőtlenítése és szagtalanítása. Gondosan ellenőrizni kell, hogy a padlók állandóan tisztán legyenek tartva és a helyiségek lehetőleg hézagmentes parkett- vagy deszkapadlókkal legyenek ellátva. A konyha, mosogató- és éléskamra összes ablakai légy ellen megfelelő módon védve legyenek, ezeket a helyiségeket is állandóan tisztán tartsák és semmiféle hulladék vagy szemét ott felhalmozva ne legyen. Gondoskodni kell a szemét megfelelő eltávolításáról és összegyűjtéséről. A használt eszközöket, asztalokat mindennap forró vízzel és szódával le kell mosni. A konyhában hozzáférhető, csapból folyó mosdóvíz legyen a szolgaszemélyzet illetőleg a konyhaszemélyzet részére. A konyhát, mosogatót és éléskamrát nem szabad hálólhelyiségül használni. A szálló-

dában, panzióban elhelyezett berendezési tárgyak moshatók legyenek. A nem mosható ágyneműket, így a paplant, matracot, ágyterítőt, s általában az egész ágyat kifogástalanul, tisztán és jókarban kell tartani. Minden vendég után feltétlenül tiszta ágyneműt kell váltani, előzőleg a tollat ki kell szellőztetni. Az el nem foglalt szobákban az ágyneműnek behúzatlanul kell lenni. Különösen nagy gondot kell fordítani arra, hogy a szobák féregmentesek legyenek. Amennyiben a szállodában, panzióban, stb. italkimérés történik, erre vonatkozóan az 502/1922. N. M. M. rendelkezéseit (31. pont) kell alkalmazni. Gondoskodni kell továbbá kellően felszerelt és tisztán tartott elégséges számú fürdőszobáról. A fürdőszobákban árnyékszék elhelyezni nem szabad. Legyen megfelelő számú, vízzel kevert fertőtlenítő anyaggal ellátott, zománcozott köpöcsésze, ezeket időnkint forró szódával ki kell mosni. A szállodák udvarát tisztán kell tartani, oda semmiféle szemét, trágya vagy ételhulladék ne kerüljön. Általában mindezekre vagy a helyhatósági szabályrendeletek adnak útmutatást vagy — ha ilyen nincs — a helyi körülmények figyelembevételével a hatósági orvosnak kell a szükséges rendelkezéseket megtennie.

4. A fogműves (fogtechnikus) ipar. A fogművesek (fogtechnikusok) munkakörét a 150.000/1924. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 629. oldal) szabályozza. Eszerint a fogtechnikusok kis része a fogorvoslás körébe eső munkálatokat végezhet, míg másik része csak a fogtechnikusipar körébe eső ipari munkát teljesíthet. A fenti rendelet értelmében azok a fogtechnikusok, akik a 112.026/1911. B. M. körrendelettel kibocsátott szabályrendelet 6. és 7. §-ai alapján vizsgát tettek és ennek alapján tanusítványt kaptak, a fogművesipar gyakorlásáról kötelesek voltak lemondani. — Megkülönböztetésül a fogműves iparosoktól a 43.500/1931. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 439. oldal) a tanusítvánnyal ellátott fogműveseket „vizsgázott fogászmeszter” cím használatára jogosította fel. Ezek foglalkozása iparnak nem minősíthető és ezért a közegészségügyi hatóságok ellenőrzése alatt állanak, segédet és tanoncot nem tarthatnak és fogtechnikai munkát csak saját betegek részére készíthetnek. Egyébként a vizsgázott fogászmesterekről mun-

kánk III. kötetében fogunk részletesebben megemlékezni.

A fogműves iparos a 112.026/1911. B. M. körrendelettel kiadott szabályrendelet 19. §-a értelmében a fogműves ipar körén kívül eső semmiféle fogászati műveletet nem végezhet. Annak megakadályozására, nehogy a fogműves iparos a hozzá forduló betegeken fogászati (fogorvosi) műveleteket végezessen, a 27.633/1919. N. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 225. oldal) elrendeli, hogy az elsőfokú közegészségügyi hatóságok a tisztiorvosok útján szigorúan ellenőrzék a vizsgázott fogászmesteri gyakorlatra nem jogosított fogművesek (segédek, tanoncok) tevékenységét abban a tekintetben, hogy azok nem végeznek-e tiltott fogászati működést. Ezeknél tehát több alkalommal váratlan helyszíni szemlét kell tartani, annak alapján esetleg a szükséges további nyomozást le kell folytatni és ha bebizonyosodnék, hogy fogászati munkát végeztek, a tilos műveletek végzésére alkalmas eszközöket, műszereket és egyéb tárgyakat leltár mellett le kell foglalni és hatósági őrizetbe kell venni, egyúttal ellenük a büntető eljárást az 1936 : I. tc. 52., esetleg 51. §-a alapján (lásd I. kötet 108. pont) meg kell indíttatni.

5. A sebészeti kötözőszerek iparszerű előállítása. A sebészeti kötözőszerek iparszerű előállításáról és forgalombahozataláról az 52.533/1926. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 813. oldal) intézkedik. Ennek az iparnak gyakorlására iparendélyt csak az kaphat, akinek megfelelő üzemi helyiségei vannak és aki az iparendély elnyerésének a törvényben megállapított általános feltételeit, valamint azt, hogy a szükséges szakképzettséggel rendelkezik, kellőképpen igazolja. A szakképzettség megszerzését igazolni lehet az 1922 : XII. tc. 18. §-ában a képesítéshez kötött iparok gyakorlásához általában megállapított módok szerint továbbá: gyógyszerészi oklevéllel, b) a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem által kiállított vegyész-mérnöki oklevéllel, c) valamely magyar tudományegyetem által elismert, fő tárgyként vegytant tartalmazó doktori oklevéllel, d) orvosdoktori oklevéllel, e) állatorvosi vagy állatorvosdoktori oklevéllel. A b), c) és d) pont alatt említett oklevelek birtokosának ezenfelül igazolnia kell azt is, hogy: 1. sebészeti kötözőszert gyártó ipari vállalatnál legalább 6 hónapon

át szakbavágó gyakorlatot folytatott, 2. a sebészeti kötözőszerek sterilizálásában és sterilitásuk megállapításában kellő jártassága van és, hogy 3. a mestervizsgát sikerrel letette. Az engedélyt a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértően adja meg. A folyamodványt szabályszerűen felszerelve az elsőfokú iparhatóságnál kell benyújtani és csatolni kell a használni kívánt üzemhelyiségek pontos rajzát is. Az iparhatóság a tisztí orvossal együtt megállapítja, hogy a helyiség a rendeletben előírt követelményeknek megfelel-e, s ennek megtörténte után a kérvényt véleményes jelentésével együtt közvetlenül a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterhez terjeszti fel.

Sebészeti kötözőszereket iparszerűen csak földfeletti, világos, száraz, jól szellőztethető, könnyen tisztítható, vízhatlan, résnélküli padlóval ellátott és tűzrendészeti szempontból is kifogástalan helyiségben szabad előállítani. Az 52.533/1926. K. M. rendelet életbeléptetése előtt használt munkahelyiségek megfelelő szellőztetéséről és világításáról — amennyiben természetes világításuk és szellőztetésük nem kielégítő — villamos világítás és mesterséges (pulziós) szellőztetés útján kell gondoskodni. A munkahelyiségek falait mintegy 1½ m magasságban könnyen tisztítható olajfestékkel vagy csempevel kell bevonni. A sebészeti kötözőszerek sterilizálásának, fertőzésellenes szerrel telítésének (impregnálásának), szárításának és csomagolásának külön helyiségekben kell történni. Ezek a helyek átjáróhelyül nem használhatók, azokban más munkával foglalkozni nem szabad s nyersanyagot vagy készárút csak a munka bevégezéséig szabad ott tartani. Az alkalmazottak részére külön öltözőhelyiséget kell berendezni és azt megfelelően fel kell szerelni a ruhák elhelyezésére szolgáló szekrénnel, s oly mosdókészülékkel, mely a vizet csapról kapja. Az üzemet fel kell szerelni továbbá mindazokkal a készülékekkel, eszközökkel és berendezésekkel, amelyek a sebészeti kötözőszerek kifogástalan előállítására szükségesek. Általában gondoskodni kell arról, hogy ezeknek a szereknek előállítása a közegészségügyi követelményeknek minden tekintetben megfeleljen. A sebészeti kötözőszerek minőségére, előállítására és eltartására a IV. Magyar Gyógyszerkönyv vonatkozó rendelkezései irányadók.

A sebkötözőszereket gyártó iparban foglalkoztatott munkásoknak a tisztaságra nagy gondot kell fordítaniok, ezért munkájuk megkezdése előtt kötelesek kezeiket csapról folyó mosdóban a leggondosabban megmosni. Munkaközben fehér munkakabátot, a férfiak fehér sapkát, a nők pedig fityulát kötelesek használni. Szappanról, törülközőről, körömkefééről az üzem tulajdonosa köteles gondoskodni. A tisztálkodásra vonatkozó rendelkezéseket a munkahelyiségben — figyelmeztetésképpen — jól olvasható írással állandóan kifüggesztve kell tartani. Ebben az iparban sem szabad olyan egyéneket foglalkoztatni, akik nyílt gümőkórban, nemi vagy bőrbetegségben vagy undorító betegségben szenvednek. Ezért alkalmazás előtt minden egyes alkalmazottat a hatósági orvosnak meg kell vizsgálni. Sebészeti kötözőszereket előállító üzemek tulajdonosa köteles az általa készített sebészeti kötözőszerekről rendes munkakönyvet vezetni.

A sebészeti kötözőszert tartalmazó minden egyes csomagon fel kell tüntetni: 1. az előállító (feldolgozó) ipari üzem nevét (cégét), telephelyét; 2. a készítmény pontos megnevezését, minőségét, mennyiségét; 3. az esetleges hatóanyag súlyszázalékos tartalmát és a szövetalapanyagú kötözőszer egy-egy folyóméterében foglalt hatóanyag abszolút mennyiségét; 4. a gyártási számot; 5. a csomagolás idejét és 6. feltűnő módon a „sterilezett“ jelzést. Azokat a kötszereket és hasonló anyagokat, amelyeket nem használnak sebészeti célokra, csak „sebkötőzésre nem alkalmas“, „nem sterilizált“ jelzéssel szembevetően ellátva szabad forgalomba hozni.

A hatósági orvosoknak erre különösen akkor kell gondolniok, amikor festékküzeteket, illatszertárákat, stb. vizsgálnak: előfordul ugyanis, hogy ezek egyszerű ipari vattát olyan csomagolásban hoznak forgalomba, amely megtévesztő. A vatták tekintetében mindenesetre rendet kellene teremteni, s nem szabadna olyan jelzéseket is megengedni a vattán — mint pl. „tisztított Bruns-gyapot“ — amelyek a felületes vásárlót a vatta felhasználhatása tekintetében megtéveszthetik. Gondoskodni kellene tehát arról, hogy a rendes sebkötőzésre nem alkalmas készítményeket csakis a sebkötőzésre használatos kötözőszerektől teljesen eltérő csomagolás-

ban lehessen forgalomba hozni, nehogy a jóhiszemű vásárlóközönséget megtéveszthessék. Kivánatos, hogy ipari vattaként csak zsíros vattát legyen szabad árúsítani, mert így önmagától rájön a közönség arra, hogy ez a vatta sebkötőzésre nem alkalmas.

A sebészeti kötözőszert előállító üzemek vizsgálatánál a hatósági orvosnak elsősorban arra kell figyelemmel lenni, hogy a helyiségek megfelelnek-e a rendeletben előírt követelményeknek, s hogy a tisztaság tekintetében nincs-e kifogás, nincsenek-e olyan anyagok az üzemben illetőleg a helyiségekben, amelyek nem oda valók vagy nem raktároznak-e azokban olyan mennyiségű nyers kötszeranyagot, amely az előállítható napi mennyiséget meghaladja. Meg kell továbbá győződnie arról is, hogy a sterilizőgépek megfelelően működnek-e; ezért a működésben nem talált készüléket is minden esetben működésbe kell hozatni. Sterilezettség és hatóanyag megállapítása céljából az Országos Közegészségügyi Intézetet lehet igénybevenni. Nagy gondot kell fordítani annak ellenőrzésére is, hogy a sebészeti kötözőszerek csomagolása megfelel-e a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásainak, hogy az üzemben alkalmazott egyéneket orvos előzetesen megvizsgálta-e és hogy nem szenvednek-e azok olyan betegségben, amely a sebkötözőiparban való foglalkoztatásukat kizárja. Ha a hatósági orvos ilyen üzemben bármiféle közegészségügyi hiányt vagy mulasztást észlel, köteles ezt az illetékes hatóságnak azonnal jelenteni, amely a szükséges intézkedéseket ennek alapján megteszi.

Egyébként a belügyminiszternek is joga van arra, hogy a sebkötözőszereket előállító üzemeket saját megbízott szakértője által megvizsgáltathassa.

Sebészeti kötözőszereket csak gyógyszerterek, drogisták valamint kötszerészek és orvosi műszerészek árúsíthatnak. Más kereskedő sebészeti kötözőszerek árúsítására, valamint raktárontartására csak olyan községekben nyerhet engedélyt, ahol ilyen üzem nincs. Az engedélyt az elsőfokú közegészségügyi hatóságtól kell kérni. Ezekről a kereskedőkről az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak nyilvántartását kell vezetnie. A tisztí orvos időnkint szigorúan ellenőrizze, hogy a sebészeti kötözőszerek raktárontartására és árúsítására

vonatkozó rendelkezéseket pontosan betartják-e. Gondot kell fordítani arra, hogy a sebészeti kötözőszerek elkülönített, a szennyeződéstől, nedvességtől megvédett helyen, jól zárható, könnyen tisztítható, pormentes szekrényben, a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásai szerint legyenek eltartva. A kereskedőnek adott engedélyek csak visszavonásig érvényesek és ha ilyen közsgben gyógyszer vagy kötszerárúsításra jogosult üzem létesül, attól számított 1 év eltelte után a sebészeti kötözőszerek árúsítására vonatkozó engedélyt vissza kell vonni.

Külföldi sebkötözőszereket csak a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásainak megfelelő módon szabad forgalombahozni és ezeknek a követelményeknek betartásáért a belföldi forgalombahozó felelős.

6. A mesterséges ásványvizeknek, gyógyszereknek és mérgeknek készítésére vonatkozó ipar.

A mesterséges ásványvizek készítését az 1929:XVI. törvénycikk megszüntette; az erre vonatkozó tudnivalókat a 8. pont tartalmazza.

Gyógyszerek és mérgezszerék készítésére, gyógyszeres készítmények, steril ampullákba töltött gyógyszeres folyadékok, valamint a galenikus készítmények iparszerű előállítására az engedélyt az iparügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértve, amennyiben pedig az állatgyógyászatban használt szerek előállításáról és forgalombahozataláról van szó, a földművelésügyi miniszterrel egyetértően adja meg (1922:XII. tc. 40. §-a). Ennek az iparnak keretében gyógyszereket és mérgezszeréket készíteni csak azoknak a szereknek kivételével szabad, amelyeknek készítése kizárólag a gyógyszerészeknek van fenntartva illetőleg amelyeknek készítése közegészségügyi vagy állategészségügyi szempontból külön feltételhez vagy magasabb szakismeretek igazolásához kötve nincs. Az ezekre vonatkozó tudnivalókat munkánk III. kötetében tüzetesebben ismertetjük.

E készítményeknek iparszerű illetőleg a kézművesjellegű iparúzés kereteit meghaladó, vagyis gyári előállítására az engedélyt a következő feltételek mellett adják ki:

1. Az üzemet olyan helyisgben szabad folytatni, amelynek az előállításra, továbbá a nyersanyagok és készárúk

raktározására szolgáló részei a föld felett vannak elhelyezve, világosak (kellően világíthatók), szárazak, jól szellőztethetők, s általános közegészségügyi, építésrendészeti és tűzrendészeti szempontokból nem esnek kifogás alá.

2. A munkahelyiségeket vízhatlan és résnélküli padlóval kell ellátni. A falakat legalább $1\frac{1}{2}$ m-nyi magasságban könnyen tisztítható anyaggal (olajfesték, csempé) kell fedni.

3. A munkahelyiségben foglalkoztatott alkalmazottak részére minden üzemben belül csapról folyó mosdókészülékkel ellátott külön öltözőhelyiséget kell létesíteni, ahol azok munkájuk megkezdése előtt kezeiket megmosni és munkaruhába átöltözni kötelesek. Ezek az alkalmazottak munkájukat csakis erre a célra szolgáló, tiszta munkaruhában (mosható vászonöltözékben), a nők ezen felül tiszta és mosható kendővel bekötött fejjel, a férfiak pedig tiszta vászonsapkában végezhetik. Munkájuknak és kezeiknek állandóan kifogástalan tisztaságára különös gondossággal kell ügyelniük. Szappanról, körömkeféről és tiszta törülközőről az üzem tulajdonosa köteles gondoskodni.

4. Az üzemben a sterilizésre, az ampullák megtöltésére és csomagolására külön helyiséget (helyiségeket) kell tartani. Ezekben a helyiségekben más munkával foglalkozni tilos. Ezeket a helyiségeket úgy kell elhelyezni, hogy azok más (irodai, csomagoló, elárúsító, stb.) helyiségek között átjáróhelyül ne szolgáljanak. Más helyiségekbe vezető ajtóikat állandóan zárva kell tartani. Ezeknél a helyiségeknél azt, hogy a külső por behatolása ellen védve legyenek, szükség esetén külön berendezéssel kell biztosítani. A sterilizésre és ampullák megtöltésére szolgáló helyiségekben nyersanyagokat vagy készárút csak a munka természete szerint elkerülhetetlen mennyiségben és legfeljebb a napi munka befejezéséig szabad tartani.

5. Az üzem tulajdonosa üzemét mindazokkal a készülékekkel, eszközökkel és berendezésekkel felszerelni köteles, amelyek az általa készített szerek kifogástalan előállításához, főként pedig az oldatok és szuszpenziók szabatos elkészítéséhez és az ampullákba zárt folyadék sterilitásának biztosításához szükségesek. Általában gondoskodni köteles arról, hogy a készítmények előállítása közegészségügyi szempont-

ből minden tekintetben kifogástalan és teljesen szakszerű legyen.

6. Azokat az eszközöket és edényeket, amelyek a munkatermekből leszerelés nélkül eltávolíthatók, használat után a munkatermeken kívül kell tisztítani. Az extraktorok, vákuumok, szivattyúk, nagyobb üzemi berendezések és eszközök tisztítását a legnagyobb gondossággal és szakszerűséggel kell végezni.

7. Erős méregként ható (†† jelű) készítményeket, amennyiben azoknak más cikkekkel egy helyiségben való előállításából veszély származhatnék, csak külön helyiségben szabad előállítani. Erős méregként ható (†† jelű) gyógyszerek oldatainak és szuszpenzióinak kezelésére használt eszközök, más enyhébb hatású szerek oldatainak és szuszpenzióinak kezeléséhez csak abban az esetben használhatók, ha azokat használatbavétel előtt teljesen megtisztították és a közös használatból semminemű veszély nem állhat elő.

8. A gyógyszerek és gyógyszeres készítmények előállítására szolgáló helyiségekben más munkával foglalkozni tilos. Azokban nyersanyagot vagy készárút csak a munka természete szerint elkerülhetetlen mennyiségben és legfeljebb a napi munka bevégezéséig szabad tartani.

9. A gyógyszerek és gyógyszeres készítmények, továbbá a sterilkészítmények előállítására szolgáló külön helyiségeken átjárni vagy ezekben tartózkodni csak azoknak szabad, akik az ott folyó munka rendszeres végzésével vagy ellenőrzésével vannak megbízva.

10. A munkahelyiségeket kifogástalanul tisztán kell tartani.

11. Nyílt gümőkóros megbetegedésben szenvedő, nemi- vagy bőrbajos, valamint gennyedő sebekben, vagy undorító betegségben szenvedő egyént a készítmények előállításával vagy csomagolásával kapcsolatos munkákra alkalmazni tilos. Az alkalmazottak egészségi állapotát alkalmaztatásuk előtt az illetékes hatósági orvossal meg kell vizsgáltatni.

12. A 6—11. pontokban foglalt rendelkezéseket a munkahelyiségekben figyelmeztetésként feltűnő helyen, jól olvasható írással állandóan kifüggesztve kell tartani.

13. Az üzem tulajdonosa az üzemben mindazt létesíteni és

fenntartani köteles, ami tekintettel az üzem minőségére, az alkalmazottak testi épségének és egészségének lehető biztosítása érdekében szükséges.

14. Olyan készítményt vagy gyógyszeralakot, amelynek készletben tartását a IV. Magyar Gyógyszerkönyv nem engedi meg, előállítani nem szabad.

15. A gyógyszeres készítmények, valamint oldatok és szuszpenziók előállításához felhasznált gyógyszereknek, úgyszintén az előállított gyógyszereknek és gyógyszeres készítményeknek minősége és raktáron tartása tekintetében a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásai az irányadók. A nem hivatalos szerek tekintetében az újabb keletű külföldi gyógyszerkönyvek előírásait vagy az ezeket a szereket előállító üzem utasításait kell követni.

16. Az üzemben előállított készítmények minőségét (a sterilkészítményeknél azok steril voltát) egy-egy gyártási sorozatból vett minta alapján vagy magában az üzemben kell megvizsgálni vagy valamely vegyvizsgáló állomáson (állami, székesfővárosi, főiskolai intézetben) meg kell vizsgáltatni és a vizsgálat eredményét az üzem munkakönyvébe be kell vezetni. Amennyiben a vizsgálat vegyvizsgálati intézetben történt, a munkakönyvbe a kérdéses állomás nevét és a vizsgálat számát is be kell vezetni.

17. Az üzemben előállított gyógyszereket és gyógyszeres készítményeket, valamint a steril gyógyszeres folyadékokkal töltött ampullákat a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásai, illetőleg általános rendelkezései szerint kell csomagolni és a valóságnak megfelelő jelzéssel kell ellátni.

18. A steril gyógyszeres folyadékkal töltött ampullákat csak olyan berendezéssel szabad előállítani, amelynek tisztántartása a bakteriológiai technika követelményeinek megfelelően lehetséges. Az ezeknek a készítményeknek előállításához szükséges berendezést és eszközöket más célra használni nem szabad.

19. Azokat az oldatokat, amelyek hatóanyagai magasabb hőmérsékleten kémhatású közegben változást szenvednek, csak olyan ampullákba szabad tölteni, amelyekben a közömbös kémhatású lepárolt víz a szokásos sterilizálás időtartama

alatt sem válik lúgos kémhatásúvá (srichninsulfátos, vagy phenolphtaleinos próba).

20. A folyadék köbcentiméterekben kifejezett mennyiségét, úgyszintén a hatóanyagok megnevezését és mennyiségét minden egyes ampullán az üvegbe edzett vagy festett írással vagy olyan ráragasztott jelzéken (címkén) kell feltüntetni, amelynek nagysága a tartalom láthatóságát nem befolyásolja.

21. A megtöltött ampullákat befogadó doboz vagy más külső burkolat címkéjén fel kell tüntetni a készítő nevét (cégét), telephelyét, az egy-egy ampullában foglalt folyadék köbcentiméterekben kifejezett mennyiségét, úgyszintén az egy-egy ampullában foglalt hatóanyag megnevezését és mennyiségét, a töltés folyószámát és időpontját, továbbá azt, hogy a készítmény mely gyógyszerkönyv vagy előirat szerint készült, végül az ampullák tartalmának steril voltát és azt a körülményt, hogy az üveg anyaga megfelel a 19. pontban előírt követelményeknek.

22. Ha a készítmény erős hatású vagy méregként ható szert tartalmaz, a címkén feltűnő helyen keresztet (†) illetőleg „méreg“ jelzést kell alkalmazni és a címkét a középen áthúzódó 5 mm széles, vörös nyomású sávval kell ellátni.

23. Ha a külföldön előállított steril gyógyszeres folyadékkal töltött ampullák illetőleg azok külső burkolata bármily elrendezésben, könnyen észlelhető módon nincsenek az előző pontban előírt jelzésekkel ellátva, akkor az engedélyes, azaz aki a készítményt belföldön forgalomba hozza, köteles az ampullákat illetőleg azok külső burkolatát megfelelő jelzésekkel ellátni. A belföldi forgalombahozó a külső burkolaton saját nevét (cégét) is feltüntetni köteles.

24. Az ampullákat csakis eredeti alakjukban, azok felnyitása, külső jelzésük megsértése, eltávolítása, vagy bármilyen megtevesztésre alkalmas megváltoztatása nélkül szabad kiszolgáltatni. A fogyasztóközönség részére való kiszolgáltatásnál egyébként a IV. Magyar Gyógyszerkönyv előírásai irányadók.

25. Az engedélyes az általa előállított galénikus készítmények jegyzékét az elsőfokú közegészségügyi hatóság útján a belügyminiszternek, a csak állatgyógyászatban használt ilyen készítmények jegyzékét pedig az elsőfokú állategész-

ségügyi hatóság útján a földművelésügyi miniszternek, legkésőbb előállításuk megkezdésekor bemutatni köteles.

26. Az előállított galénikumok jegyzékében azokat a szereket, amelyek a IV. Magyar Gyógyszerkönyvben nincsenek felvéve, egyenkint meg kell nevezni. A hivatalos szereknél a IV. Magyar Gyógyszerkönyvnek azt a csoportját kell megjelölni, amelyekbe ezek tartoznak.

Amennyiben az engedélyes gyógyszerkülönlegességeket óhajt gyártani és forgalombahozni, annak előzetes engedélyezése végett a 90.000/1903. B. M. és a 200/1933. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 747. oldal) értelmében szabályszerűen felszerelt kérvénnyel kell a belügyminiszterhez fordulni.

Ha az engedélyes az 1933:VIII. törvénycikkben (Atzél—Chyzer VII. kötet 734. oldal) felsorolt kábítószereket vagy kábítószer tartalmú gyógyszerkészítményeket kíván üzemében előállítani, feldolgozni, raktáron tartani vagy forgalombahozni, úgy a 2222/1934. M. E. rendeletben (Atzél—Chyzer VIII. kötet) előírt módon kábítószerüzemi engedélyt tartozik beszerezni.

Az erre vonatkozó tudnivalókat munkánk III. kötetében részletesen ismertetjük.

38. A közegészségügyi szempontból fontosabb engedélyhez kötött iparok. A hatósági orvosok ezekkel kapcsolatos teendői.

1. A tejellátó vállalatok:

A tejellátó vállalatok iparúzéséről a 19.300/1925. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 690. oldal) intézkedik.

Az 1936:VII. tc. 34. §-a szerint mindennemű tejipar, tejjel vagy tejtermékkel való kereskedés engedélyhez kötött ipar. Nem engedélyhez kötött ipar az egyszerű tejkimérés, valamint tejterméknek egyszerű árusítása. Ilyen üzletek tulajdonosai csak iparigazolványt kötelesek szereztetni. Az egyszerű tejkimérés az, amelynél a tej árusítása nyílt üzletben, piacon vagy vásárcsarnokban, minden kezelés nélkül

történik s annak mennyisége a napi 50 litert meg nem haladja. Kezelés nélkülinek számít az egyszerű kézisűrőn történő szűrés és az olyan hűtés, amely a lezárt tejeskanna felbontása nélkül történik. Nem kell iparendedély annak, aki kizárólag saját vagy általa haszonbérbe vett mezőgazdasági üzemben termel tejet vagy tejterméket és ezt értékesíti vagy feldolgozza. Az ilyen tejnek tejesarnokban árusításához azonban iparendedély szükséges. Nem tartozik a 19.300/1925. F. M. rendelet hatálya alá a tejtermékkel (sajt, vaj, túró, stb.) kereskedés, ha a vásárolt tejterméket változás nélkül, eredeti állapotban hozzák forgalomba. Végül nem tartozik e rendelet hatálya alá az olyan iparüzem sem, amely a tejterméket nem emberi célokra (élelmiszerré), hanem ipari célokra (pl. ipari kazeinné) dolgozza fel.

A rendelet értelmében a törvényhatósági jogú és a megyei városok szabályrendelettel kötelesek szabályozni, hogy hatóságuk területén mikép történjék a tej kimérése és üzletekben, piacokon, vásárcsarnokokban árusítása, a tejnek házhoz illeltőleg közvetlenül a fogyasztóhoz szállítása, végül az 50 literen aluli napi forgalmú tejkereskedők, kofák, milimárik tejárusító tevékenysége. A szabályrendelet azonban egészségügyi és rendészeti szempontból az iparendedéllyel bíró tejellátó vállalatok működését is szabályozhatja, továbbá azt is, hogy a termelők a város területén mily feltételekkel hozhatják a tejet forgalomba.

A hatósági orvosok ezeknek a szabályrendeleteknek megalkotását szorgalmazzák és gondosan ügyeljenek arra, hogy a tejellátásra vonatkozó szabályrendeletekbe mindazok a rendelkezések felvéssenek, amelyek egészségügyi szempontból a helyi viszonyok miatt szükségesek; különösen fontos az olyan helyeken, ahol járványos betegségek fellépése vagy terjesztése körül esetleg a tejellátó vállalatok is szerepeltek, vagy ahol a tejellátó vállalatok működése egészségügyi tekintetben nem kielégítő.

Tejkereskedés, tejesarnok, tejgyűjtőtelep fenntartására, továbbá tejterméket előállító ipar gyakorlására iparendedélyt csak az kaphat, aki az iparendedély elnyeréséhez a törvényben megállapított feltételeknek megfelel és igazolja, hogy az üzem céljára megfelelő és kellően felszerelt illetőleg berende-

zett helyiséggel rendelkezik. Engedélyt nem kaphat az, aki ama kizáró okok alá esik, amelyek miatt iparengedélyt nem nyerhet (lásd a 34. pontot), továbbá az sem, akit tej (tejtermék) hamisításáért vagy hamisított tej (tejtermék) forgalombahozataláért szabadságvesztésbüntetésre jogerősen elítéltek, ha az ítélet jogerőre emelkedésétől 3 év még nem telt el.

A tejgazdasági üzemek vezetéséhez nagyságukhoz mérten, különböző szakképesítést kell igazolni, mégpedig: 1. a nagyobb városi tejellátóüzem és nagy tejgyűjtőtelep (napi 3.000 litert meghaladó forgalommal) vezetéséhez a tejipari szakiskola üzemvezetői tanfolyamának sikeres elvégzését; 2. kisebb városi tejellátó üzem (napi 3.000 litert el nem érő forgalommal) és tejtermékeket gyártó üzem vezetéséhez a vajmesterről, amennyiben pedig az üzem főleg sajtkészítéssel foglalkozik, a sajtmesteri vizsga letételét; 3. falusi tejszövetkezet vezetéséhez, amennyiben működése a kisebb fölöző állomások és vidéki kis tejgyűjtőállomások működésének mértékét felülhaladja (akár tejtermékeket állít elő, akár tejet hoz forgalomba), a tejgazdasági munkásképző iskola sikeres elvégzését; 4. fölöző állomások vagy vidéki tejgyűjtőállomások, valamint kisebb mennyiségű (napi 30 kg nyersanyagot meg nem haladó forgalmú) juhtúrót feldolgozó üzemek vagy kisebb tejszövetkezetek vezetéséhez az e célra rendezett időszakos tanfolyam sikeres elvégzését. Ahol pedig vegyes üzem van, ott az az üzem az irányadó, amelyhez a magasabb fokú szakismeret szükséges.

Az iparengedély iránti kérvényt az elsőfokú iparhatóságnál kell benyújtani. A szabályszerűen felszerelt kérvényhez mellékelni kell a szakismeretet igazoló bizonyítványt, valamint az üzem elhelyezését (község, utca, házszám megjelölésével) és berendezését feltüntető vázlatrajzot; az üzem felszereléséről pedig oly jegyzéket kell mellékelni, amely az egyes berendezési tárgyak rendeltetését, rendszerét és teljesítőképességét is feltünteti. Az ilyen üzem létesítésére felhasználni kívánt helyiséget előzetesen a tisztí orvos az iparhatósággal együtt megvizsgálja abból a szempontból, hogy az üzem az illető helyiségben közegészségügyi és egyéb szempontok sérelme nélkül folytatható-e; az üzem tervezett berendezése és felszerelése tekintetében a járási gazdasági fel-

ügyelő szakvéleményét kell kikérni. A tisztí orvosnak tehát módja van minden esetben, amikor tejellátó vállalat létesítéséről van szó, azokat a közegészségügyi feltételeket érvényesíteni, amelyeket a tej és a tejfélék feldolgozásával és árusításával kapcsolatban a 20. pontban felsoroltunk.

A hatóság a helyszíni szemle alapján véghatározatot hoz, amelyben a tisztí orvos és a m. kir. járási gazdasági felügyelő szakvéleményének figyelembevételével meghatározza azokat a követelményeket, amelyek az üzem létesítéséhez még szükségesek (berendezés, felszerelés, stb.), s amelyeknek teljesítése esetére az iparendedély kiadását kilátásba helyezi. A szükséges pótlásokra a véghatározatban megfelelő határidőt kell kitűzni, amely kivételes esetben meghosszabbítható. Ha a folyamodó az előírásokat a kitűzött határidőn belül nem teljesíti, úgy kell tekinteni, mintha az ipar gyakorlására vonatkozó szándékától elállott volna. Ha pedig a folyamodó az előírt követelményeknek megfelel, az iparendedélyt ki kell adni. Az erre vonatkozó véghatározatot az iparhatóság a tisztí orvossal, a kir. járási gazdasági felügyelővel és a vegyvizsgáló (vegykísérleti) állomással közölni köteles. Ezek a véghatározatban foglaltak ellen közérdekből 14 napon belül fellebbezéssel élhetnek. A rendelet értelmében tehát a tisztí orvosnak is joga van a tejellátó vállalatoknál a közegészségügyi szempontból szükséges követelmények nem teljesítése miatt fellebbezéssel élni. A hivatalból történt fellebbezésnek a véghatározat végrehajtására felfüggesztő hatálya van. A székesfővárosban — a járási gazdasági felügyelő véleménye helyett — a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet szakvéleményét kell kikérni. Az iparhatóságnak az iparendedély kiadására vonatkozó véghatározatot a m. kir. országos chemiai intézettel is közölni kell, s ennek szintén fellebbezési joga van. A kiadott engedélyekről az iparhatóság ú. n. iparlajstromot vezet, amelybe mind a tisztí orvosnak, mind a járási kir. gazdasági felügyelőnek és a területileg illetékes vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomásnak szabad betekintése van. A kiadható engedélyek számát a rendelet kis- és nagyközségekben korlátozza, városokban pedig szabályrendelet korlátozhatja. Minthogy a tejipari vállalatok — a fentebb említett kivétellel — iparendedélyhez kötött iparok, csak

az iparendedély kézhezvétele után lehet az ipart megkezdeni. Az iparos a kérvényben megjelölt iparágat csak az engedélyben meghatározott terjedelemben gyakorolhatja.

A tejipari vállalatokkal kapcsolatban a tisztí orvosok különös gonddal kötelesek ellenőrizni, hogy a rendeletben előírt alábbi közegészségügyi rendelkezések pontosan betartassanak: Az üzemhelyiség az ott eladásra kerülő vagy feldolgozott tejmennyiséggel arányos nagyságú, de legalább 12 m² területű és 30 m³ űrtartalmú legyen. A tejkezelő és feldolgozó helyiség padlóját és falait 1 m magasságig jól mosható (cement, aszfalt, keramit, csempe, stb.) burkolattal kell ellátni. A helyiségnek kellő szellőzéséről és világosságáról gondoskodni kell, ezért megfelelő nagyságú ablakai legyenek. Az üzemhelyiséget csak az üzem céljára szabad használni. Más célra rendelt és nem az üzemhez tartozó helyiséget (lakás, padlás, pince, stb.) még átjáróul sem szabad használni és ezeket az ilyen helyiségtől kellően el kell zárni. Csakis olyan helyiséget szabad erre a célra használni, amelynek penészes, dohos vagy kellemetlen szaga nincs, s amelynek közelében (legalább 10 m körzetben) sem trágyadomb, sem az üzemhez nem tartozó bűzös vagy más olyan dolog nincsen, amely a tejnek az egészségre ártalmatlan, tiszta kezelését veszélyeztetné vagy a tejet kellemetlen szagúvá tenné. Ilyen üzemből csak azok a szerek és felszerelések tarthatók, amelyek a tej eltartásához és kezeléséhez feltétlenül szükségesek. A falnak, a mennyezetnek és a földmennyetnek olyannak kell lennie, hogy az a tej tisztaságát lehullással ne veszélyeztesse. Megfelelő módon gondoskodni kell a helyiség tisztántartásáról és vízzel ellátásáról, valamint a szennyvíz elvezetéséről, a tej elhelyezésére megfelelő gyűjtőtartály (gyűjtőkészülék, felszerelés) létesítéséről. A szállító edények a követelményeknek megfelelőnek. A tej vizsgálatára szükséges eszközök rendelkezésre álljanak. A hűtéshez szükséges jégről és ennek megfelelő elhelyezéséről gondoskodni kell. Megfelelő mosdókészlet is legyen, hogy az alkalmazottak kezüket állandóan tisztántarthassák. A városi tejellátó vállalatok ezenkívül a pasztörözésre alkalmas készüléket és a vizsgálatokra jól berendezett külön laboratóriumot is kötelesek tartani. Az üzemi helyiségben savtompítószerket és konzerválószerket (lásd

a 20. pontban) tartani nem szabad. A tisztításra szolgáló vegyszereket külön szekrényben és a tartalmukat megjelölő és a tejeltartó edényekétől elütő külsejű edényekben kell őrizni. A tejjel és a tejtermékekkel érintkezésbe jövő minden tárgyat mindig a legtisztábban kell kezelni. Az edényeket a munka megkezdése előtt ki kell mosni. A munkásoknak a munka megkezdése előtt kezüket meg kell mosniuk s munkaközben kifogástalan tiszta ruhát (kötényt, fejkendőt) kell viselniük. Nem szabad nyílt gümőkórban, undorító vagy fertőzőbetegségben szenvedő egyéneket vagy bacillusgazdákat és bacillushordozókat alkalmazni. A tejipari vállalatoknál erre különösen nagy gondot kell fordítani.

A városi tejellátó vállalat fiókjainak kellő tisztántartásáért felelős és köteles azokat saját ellenőreivel hetenkint legalább egyszer, a nap különböző szakában ellenőriztetni. A tejipari vállalatok kötelesek a beérkező és a kiszállított tejről és tejfélékről pontos, az iparhatóság által láttamozott könyvet vezetni, amelybe a beérkezett, feldolgozott és elszállított, valamint a raktáron maradt tej mennyiséget naponként be kell jegyezniük. Köteles a vállalat az általa végzett tejevizsgálatokról külön tejevizsgálati naplót is vezetni és minden szállítótól származó tejet legalább hetenkint egyszer a zsírtartalom, fajsúly, savtartalom, tompítószerek és konzerválószerek, valamint gyanús esetekben a refrakció szempontjából megvizsgálni. Amennyiben a tejszállítmány hamisított vagy savanyúan érkezik, erre a tej szállítóját (távirat, telefon útján) azonnal figyelmeztetni kell. A hatósági közegnek joga van a vállalat vizsgálati naplójába betekinteni. Az iparengedély alapján működő tejüzemek a földművelésügyi miniszter főfelügyelete és ellenőrzése alá tartoznak, aki az ellenőrzést az iparhatóságok, a tisztí orvosok, a területileg illetékes vármegyei illetőleg járási kir. gazdasági felügyelők, a m. kir. országos chemiai intézet és a vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások útján gyakorolja.

A tisztí orvos köteles a működése területén levő tejüzemeket legalább is évnegyedenként közegészségügyi és köz-tisztasági szempontból megvizsgálni és meggyőződni, hogy a munkások egészségi állapota kielégítő-e. A városi tejellátó vállalatok kötelesek alkalmazottaikat havonta orvosilag meg-

vizsgálatni; a vizsgálatot végző orvos az ellenőrzés megtörténtét és esetleges észrevételeit a naplóba bevezeti. Ha hiányt vagy mulasztást észlel, erről az illetékes elsőfokú hatóságot haladéktalanul értesíti, aki azután a szükséges intézkedéseket megteszi. A tiszti orvosnak ez esetben is módjában van közegészségügyi érdekből indítványt tenni az iparhatóságnak. A vegykísérleti (vegyvizsgáló) állomások a körzetükben működő tejgazdaszövetkezeteket évente egyszer kötelesek megvizsgálni; a vizsgálat az üzem felszerelésére és berendezésére terjed ki. A városok a hatóságuk területén működő tejiparosokat saját közegeikkel is ellenőriztethetik; ennek költségét a város viseli. Budapest székesfővárosban ezeket a vizsgálatokat a tiszti orvosok vizsgálatán kívül külön közegek is végzik. Ha az iparos a fennálló rendelkezéseket nem tartja be, tőle — ismételt kihágás esetén — az engedély visszavonható.

2. A féregirtó, rovarirtó és kártékony állatokat irtó ipar.

A féregirtó, rovarirtó és kártékony állatokat irtó vállalatokkal kapcsolatban főleg a kéksavgázzal (ciánhidrogénnel) és hasonló hatású gázhalmazállapotú vagy könnyen elporladó ciánvegyületekkel végzett féregirtásnak (rovarirtásnak) van különös jelentősége. Az erre vonatkozó tudnivalókat a 60.342/1926. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 819. oldal) tartalmazza. Arra a nagy veszélyre tekintettel, amelyet kellő óvatosság és körültekintés figyelmen kívül hagyása esetén a kéksavgáznak féregirtásra, rovarirtásra és egyéb kártékony állatok irtására használata okozhat, e műveleteknél a legnagyobb gonddal kell eljárni. Ezért a 132.413/1930. K. M. rendelet értelmében (Atzél—Chyzer VII. kötet 309. oldal) férgeknek, rovaroknak és egyéb kártékony állatoknak kéksavgázzal (ciánhidrogénnel), ciánszénsaveszterrel és általában ciánvegyületekkel irtására jogosító iparengedélyt csak az kaphat, akinek a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem által kiállított illetőleg az egyetem által elismert vegyész-mérnöki oklevele van és az iparengedély elnyerésének az ipartörvényben megállapított általános feltételein kívül az iparhatóság által láttamozott bizonyítványával igazolja, hogy egy vagy esetleg több idényben,

összesen 6 hónapon át a 60.342/1926. K. M. rendelet 1. §-ában meghatározott szakbavágó gyakorlatot folytatott. Akik ilyen képesítéssel nem rendelkeznek, féregirtásra, rovarirtásra és egyéb kártékony állatok irtására iparengedélyt csak az iparengedély szövegébe felvett azzal a korlátozással kaphatnak, hogy az iparengedély kéksavgázzal, általában ciánvegyülettel irtásra nem jogosít.

Az irtási munkálatoknál a vegyész-mérnökön kívül legalább még egy személynek jelen kell lennie. Egyúttal az esetleg előforduló balesetek elhárítása végett gázmaszkot és egyéb, az első segélynyújtáshoz szükséges szereket mindig készletben kell tartani. A fertőtlenítésnél köteles az iparos a közreműködő egyének nevét, a munkálat helyét (utca, házszám, emelet, ajtószám), a felhasznált anyag mennyiségét és minőségét a fertőtlenítés megkezdése előtt 24 órával az államrendőrség működése területén illetékes m. kir. rendőrkapitányságnál, máshol pedig az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnál, Budapest területén a kerületi előljárónál bejelenteni. Bérházakban a fertőtlenítést megkezdni csak akkor szabad, ha a fertőtlenítendő helyiséggel szomszédos (oldalsó, alsó, felső) lakók a fertőtlenítés megkezdése előtt 12 órával, a családfő átvételi elismervénye ellenében kikézbcsített értesítést kaptak a művelet megkezdéséről. Bérházakban a fertőtlenítést reggel 6 óra előtt nem lehet megkezdni és azt oly időben kell befejezni, hogy a fertőtlenített helyiségek este 10 óra előtt kinyithatók legyenek. Fertőtlenítésnél mindig a legnagyobb gondossággal kell eljárni, a helyiséget tökéletesen elzárni, a repedéseket, hézagokat pontosan tömíteni kell. Az említett helyiségre feltűnő „Mérges gázokkal telítve, a belépés halált okoz“ felírású, halálfejjel ellátott jelzőlapot kell alkalmazni; a jelzőlapon fel kell tüntetni a fertőtlenítő iparos nevét (cégét) és telephelyét is. A felnyitás előtt figyelmeztetni kell a szomszédos helyiségek lakóit — a házmester vagy annak helyettese jelenlétében —, hogy helyiségeik ablakait, ajtóit be kell zárni és azoknak a telített helyiségek szellőzése alatt zárva kell maradniok. Világító udvarra, lépcsőházra, úgyszintén minden oldalon körülvett udvarra nem szabad szellőztetni. A szellőztetést végző iparos legalább is a szellőztetés első órájára az említett helyiségekhez őrt köteles állítani.

3. Állati hullák feldolgozásával foglalkozó ipar.

Állati hullák iparszerű feldolgozásával mind a községek és városok, mind a magánosok csak akkor foglalkozhatnak (lásd erre vonatkozóan az 5. pontot), ha ennek az iparnak gyakorlására az 1922:XII. tc. 34. §-ának 1. pontjában előírt iparengedélyt elnyerték. Az iparengedélyt az előírt kellékekkel felszerelve (1922:XII. tc. 39. §-a) a földművelésügyi minisztertől kell kérni.

4. A szemétfeldolgozó ipar, a csatornatisztító ipar.

Szemétfeldolgozó és csatornatisztító iparra vonatkozó iparengedélyhez az általános feltételek igazolása szükséges; egyúttal azokat a követelményeket is igazolni kell, amelyeket az egyes törvényhatóságok illetőleg községek szabályrendeletileg előírnak.

5. A gépkocsival való iparszerű fuvarozás.

A gépkocsival való iparszerű fuvarozásra vonatkozóan lásd a 46. pontot.

6. Kávémérés és korcsma-ipar.

Kávémérésnek az olyan iparüzletet kell tekinteni, amelyben kávé, csokoládé, kakaót, tejet, tejtermékeket, tejben-főttet, sajtot, teát, csáját, fagylaltot, jegeskávé, tojást, ebből készült ételeket, hideg és meleg hentesárut (kolbászt, felvágottat, sonkát) egyéb hideg húseleket, valamint konzervféléket, gyümölcsöt, mézet, üdítőitalokat és a felsorolt cikkekkel fogyasztani szokott cukrász- és péksüteményeket szolgáltatnak ki.

Korcsma alatt oly ipari üzletet kell érteni, amelyben az iparhatóságtól a korcsmaipar gyakorlására nyert iparengedély alapján hideg ételek illetőleg — amennyiben a korcsma valamely kis- vagy nagyközség területén vagy valamely húshezernél kevesebb lakost számláló város illetőleg húshezernél több lakost számláló olyan város területén van, amelyben vendéglői iparengedéllyel bíró iparos nincsen — hideg ételeken kívül villás reggelire egyféle meleg húsetel, tojás és tojásból készült rántotta, továbbá mindennemű kolbászárú, ebédre és vacsorára pedig egyféle leves, egyféle főzelék egyféle feltéttel, egyféle (főtt vagy sült)

hús és egyféle tészta szolgáltatható ki. Ha a korcsmában ezeken kívül még más melegélt is kiszolgálnak, ez kihágásnak számít.

7. A szikvízkészítő ipar.

A szikvízkészítő iparra vonatkozó rendelkezéseket a 33. pont alatt ismertettük. Itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a 18.925/1937. Ip. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. k.) a szikvízkészítő ipart oly iparrá nyilvánította, amelynél a kiadható iparendelékek száma szabályrendelettel korlátozható. Olyan város vagy község területén, ahol ilyen szabályrendelet hatályban nincs, a szikvízkészítő iparra iparendélység csak akkor adható, ha az illető városban vagy községben szikvízkészítő üzem nem tartanak fenn vagy ha az új üzem létesítése után a tényleg működő szikvízüzemek mindegyikére Budapest székesfővárosban, továbbá Kispeszt, Pestszent-erzsébet, Rákospalota és Újpest megyei városokban 25.000, más városban illetőleg községben pedig 7000-nél több lakos jut.

8. A temetkezési vállalatok. A temetkezési vállalatok, valamint a koporsót és halotti kegyeleti cikkeket elárúsító vállalatok üzletkörének meghatározását a 110.699/1932. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 710. oldal) tartalmazza.

A temetkezési vállalatok üzletkörébe tartozik:

1. a halottaknak koporsóba helyezése és az ezzel összefüggő összes tennivalók ellátása (a halott megmosása, felöltöztetése és a koporsó lezárása, stb.);

2. a halottaknak a város vagy a község közigazgatási területén a halálozás helyéről a ravatalozás helyére illetőleg a sírhoz bármilyen módon való szállítása; ha a ravatal, illetőleg a sír nem annak a községnek vagy városnak közigazgatási területén van, ahol a halálozás történt, oly körzetben, amely a vállalat székhelyéül szolgáló város vagy község közép-pontjától legfeljebb 30 kilométer távolságra van, a temetkezési vállalat a hulla szállítását kizárólag emberi vagy állati erő igénybevételével is végezheti;

3. a halottak ravatalozása, őrzése és sírbahelyezése;

4. a hulla kiföldelése (exhumálása) és kifejezett kíván-

ságra az ezzel kapcsolatos engedélynek és egyéb okiratoknak megszerzése;

5. a fél kívánságára temetési engedélyek és a temetéshez szükséges okiratok megszerzése. E tennivalók közül azokat, amelyeket a vallási törvények és szokások szerint a felekezeti szervezeteknek kell végezniük a jövőben is ezek teljesíthetik. A temetkezési vállalkozó jogosult a koporsók, halotti vánkások, szemfedők, s általában a temetkezésnél használt kegyeleti cikkek árusításával illetőleg bérbeadásával (pl. a ravatalozás idejére) is foglalkozni.

A halottasházi ravatalozás kötelezővé tétele a temetkezési vállalatok üzletkörét nem érinti. Ahol azonban 1931. évi január hó elsejét megelőzően a halottaknak halottasházi kötelező ravatalozását kizárólag a város vagy község közüzemének üzletkörébe utalták és halottaknak a halálozás helyéről a ravatalozás helyére való szállítását, ravatalozását, őrzését, sírba helyezését a temetkezési vállalatok üzletköréből egészen vagy részben kivették, ott a temetkezési vállalatok ilyen munkakörben nem járhatnak el. (132.627/1933. K. M. rendelet, Atzél—Chyzer VII. kötet 856. oldal).

Halottaknak valamely község vagy város területéről más község vagy város területére gépkocsin szállítása az 1930. évi XVI. tc. 2. §-ának 5. pontjában említett hullafuvarozás üzletkörébe tartozik (46. pont); azonban hullafuvarozási engedély alapján sem temetkezési vállalkozás, sem kegyeskereskedőipari tevékenység nem folytatható. Koporsókat, halotti vánkásokat, szemfedőket és temetkezésnél használni szokott egyéb kegyeleti tárgyakat az az iparos és kereskedő is árusíthat (asztalos, szemfedélkészítő, koporsókereskedő), akinek a felsorolt cikkek előállítására illetőleg forgalombahozatalára jogosító igazolványa van vagy akinek ez a fennálló szokásos gyakorlat szerint munkakörébe tartozik.

A temetkezési vállalkozó köteles a temetkezésnél végzett szolgálatokért és halotti kegyeleti cikkekért (azok bérbeadásáért) felszámítható díjakat (árjegyzéket) az iparhatóságnak bemutatni és üzlethelyiségében szembetűnő helyen kifüggeszteni. Az, aki koporsó és halotti kegyeleti tárgyak árusítására jogosult, ezen az alapon nem jogosult a temetkezés üzletkörébe tartozó tevékenység végzésére. Jogosult

azonban a temetkezés megrendelésére szóló megbízás és a temetkezési díjak átvételére és ennek következtében a temetkezési vállalkozónál a temetkezési megbízás teljesítésére illetőleg a díjak lefizetésére, de ezért a szolgáltatért semminemű díjat fel nem számíthat és el nem fogadhat.

A temetkezési vállalkozók szolgálataikat és cikkeiket csak olyanképpen ajánlhatják fel, hogy az a gyászolóknak és a megrendelőknak kegyeleti érzését ne sértse.

9. Az ószeres ipar. E helyütt különösen a csont, rongy és nyersbőr gyűjtésére vonatkozó rendelkezéseket kell megemlítenünk. Ezeket a 68.467/1903. B. M. körrendelet tartalmazza. Aki csontot, rongyot vagy nyersbőrt akár gyalogszerrel, akár lókocsi igénybevételével gyűjt, a rendőrhatóságtól kifogástalan magaviseletét tanúsító igazolványt köteles beszerezni és azt állandóan magánál hordani (ez szükséges az iparengedély elnyeréséhez is). Minthogy a csont, rongy és nyersbőr gyűjtése fertőzésre (himlő, difteria, vörheny, lépfene, stb.) adhat alkalmat, az ilyen iparral foglalkozók nyalánságot és egyéb ennivalót, továbbá olyan tárgyakat, amelyeket a gyermekek szájukkal érinteni szoktak, így játékszereket, levonóképeket, írót, palavesszőt, stb. nem árusíthatnak, sem cserébe, sem ajándéknak nem adhatnak. Ha pedig a csont-, rongy- és nyersbőrkereskedők ily árukat helyiségükben elárusításra, becserélésre vagy elajándékozásra tartanak, azokat csonttal, ronggyal és nyersbőrrel együtt nem raktározhatják. E rendelkezések megszegése kihágás.

10. A gázvédelmi és légoltalmi eszközök előállítására szolgáló ipar.

Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 12.600/1938. Ip. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) tartalmazza. Ez ipar keretébe az alábbi cikkek és eszközök előállítása tartozik:

1. gázálarcok, valamint azonos célt szolgáló más eszközök és azok szűrői;
2. gázfelderítő, gázmegállapító és gázkimutató készülékek;
3. gázvédelmi oktatóeszközök;
4. gázvédőruházati cikkek (ruha, lábbeli, kesztyű, stb.);
5. gázmentesítésre szolgáló berendezések, eszközök és

anyagok, amelyek tekintetében a honvédelmi miniszter — az iparügyi miniszterrel egyetértően — a légvédelemről szóló 1935:XII. törvénycikk alapján kiadott rendeletben különleges műszaki követelményeket állapít meg;

6. önmentő készülékek (oxigénlégzők);

7. óvóhelyszűrők és ezek levegőt szállító berendezései;

8. óvóhelyek nyíláselzáró szerkezetei, úgymint gáz- és szilánkbiztos óvóhelyajtó- és óvóhelyvészkijárat szerkezetek;

9. faszerkezetek égését megnehezítő (lángmentesítő), légoltalmi célra szánt oly anyagok, amelyekkel szemben a honvédelmi miniszter — az iparügyi miniszterrel egyetértően — a légvédelemről szóló 1935:XII. törvénycikk alapján kiadott rendeletben különleges műszaki követelményeket állapít meg;

10. gyakorló gyújtóbombák és harcászati utánpótlásra szolgáló anyagok;

11. a 3 Kw-nál nagyobb teljesítményű akusztikai riasztóeszközök, azok kapcsoló és vezérlő berendezései, valamint a közületek légoltalmát szolgáló hatósági riasztó rendszerben alkalmazásra kerülő riasztóeszközök.

Az ipar gyakorlására az engedélyt az iparügyi miniszter a honvédelmi miniszterrel egyetértően adja meg. Iparengedélyt csak magyar honos kaphat.

Az ipar gyakorlásánál a rendelet különös feltételeket ír elő. Gyárszerű iparüzés esetében e cikkek előállításához szükséges munkálatokat oly magyar honos műszaki vezetőnek kell irányítani, aki a rendeletben előírt magasabb tudományos képzettséggel rendelkezik, megbízhatóságát igazolta és akinek alkalmaztatásához a honvédelmi miniszter hozzájárult. A honvédelmi miniszter a gyártás menetét hivatalos közegeivel bármikor ellenőriztetheti.

11. A gázvédelmi és légoltalmi eszközök kereskedelmi forgalmára vonatkozó ipar.

Erre az iparra vonatkozó rendelkezéseket a 15.600/1938. Ip. M. rendelet (Atzél-Chyzer VIII. kötet) tartalmazza.

Az iparengedély a 10. pontban felsorolt cikkekkel kereskedésre vonatkozik. Iparengedélyt csak magyar honos kaphat. Az iparengedélyt az iparügyi miniszter a honvédelmi miniszterrel egyetértően adja meg. Az ilyen üzletben az eladással csak olyan egyén foglalkozhatik, aki a hatósági lég-

oltalmi tanfolyamot sikerrel elvégezte. A légmentesítési célra szánt gázálarok és ezek szűrői csak olyan üzlethelyiségben hozhatók forgalomba, ahol annak kipróbálására alkalmas helyiség van. A honvédelmi miniszter hivatalos szakközegeivel ennek az iparnak gyakorlását bármikor ellenőriztetheti.

39. A közegészségügyi szempontból fontosabb szabadiparok.

A szabadiparok gyakorlása, a képzéshez kötött és az engedélyhez kötött iparok csoportjával szemben csak az iparüzés általános feltételeihez van kötve (lásd 34. pontot). Akik tehát az ipartörvény általános szabályai szerint iparüzésre jogosultak, bármely szabad ipar önálló gyakorlására is jogosítva vannak. Ehhez is azonban előzetesen iparigazolvány váltása szükséges. A szabadiparok csoportjában közegészségügyi szempontból nagy fontosságúak az élelmiszerkereskedések, fűszerkereskedések, az illatszertárak, kifőzősek, fagyaltkészítők, stb., általában azok az üzemek, amelyek egészségügyi vonatkozású dolgok árusításával illetőleg élelmiszerek eladásával foglalkoznak. Minthogy ezekről a megfelelő helyeken már részletes ismertetést adtunk, csak az illatszertárakkal kapcsolatban kell még megemlítenünk, hogy melyek azok a szerek, amelyeknek tartására jogosultak. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a gyógyszerek és gyógyszerfélék kereskedelmi forgalmára vonatkozó 21.000/1936. K. K. M. rendelet II. jegyzéke tartalmazza (lásd a 37/B. pont 1. alpontját).

Az illatszertárakkal kapcsolatban főleg azt kell ellenőrizni, nem tartanak-e olyan cikkeket, amelyeknek tartására nem jogosultak s nem árusítanak-e esetleg gyógyszerfélét, gyógyszereket és olyan anyagokat, amelyek mérget tartalmaznak. A hatósági orvosnak a kozmetikai szerek eladása körül nagy gondnal kell eljárni, már csak azért is, mert szépitőszerek ellenőrzésére vonatkozó rendelet még nincsen és nagyon sok olyan kozmetikai szer lehet forgalomban, amely az egészségre ártalmas anyagokat tartalmaz, így elsősorban a különböző bőrszépítő, szeplőeltávolító, stb. szerek. Meg kell

győződni azután arról, hogy ezeket a készítményeket nem hozzák-e forgalomba olyan burkolatban vagy tartályban, amelyre tiltó rendelkezések állanak fenn (16—17. pont) vagy nem árulnak-e sebkötözőszereket, amelyeknek árusítására az illatszerészek jogosítva nincsenek, hacsak erre az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságtól (lásd 37/B. pont 5. alpontját) külön engedélyt nem nyertek. Ha a hatósági orvos a vizsgálatnál olyan készítményeket talál, amelyek készítésére az illatszerész nem jogosult vagy amelyeket gyanúsaknak tart, megvizsgálásuk végett a megfelelő intézetekhez illetőleg intézményekhez kell fordulnia (32. pont). Ha pedig valamely kétségtelen szabálytalanságot észlel, köteles — a vonatkozó jegyzőkönyv felvétele mellett — hatóságának jelentést tenni, esetleg a kihágási eljárást megindíttatni.

Hasonló módon kell vizsgálni a festékeket és különböző háztartási cikkeket árusító üzemeket is.

Kifőzés az olyan iparüzlet, amelyekben egyeseknek rendszerint előzetes megállapodás alapján meghatározott egységáron nem egy-egy alkalommal, hanem huzamosabb időn át meghatározott fogásokból álló ebédet, esetleg vacsorát szolgáltatnak ki. A kifőzés iparigazolvány alapján gyakorolható szabadipar. Panziókban szokásos ételkiszolgáltatást kifőzésnek kell minősíteni. A kifőzések egészségügyi ellenőrzésére ugyanazok a tudnivalók, mint amit a fogadó iparral kapcsolatban előadtunk (lásd 37/B. pont 3. alpontját).

A fagylaltkészítő iparra vonatkozó tudnivalókat lásd a 30. pont alatt.

Ide tartozik a cukorkafőző ipar is, az erre vonatkozó tudnivalókat lásd a 29. pont alatt.

40. A telepengedélyhez kötött iparok. A telepengedélyezési eljárás és annak közegészségügyi szempontjai.

Az 1884:XVII. tc. 25. §-a értelmében az olyan ipar (tartozzék az akár a képesítéshez, akár az engedélyhez kötött, akár a szabad iparok csoportjába), amelyik oly üzlettelep felállításával jár, amely fekvése vagy az üzlet minősége által a szomszéd birtokosokat vagy lakókat, s általában a közönsé-

get háborgathatja, károsíthatja vagy veszélyeztetheti, csakis iparhatósági telepengedély alapján gyakorolható. Az iparhatósági telepengedély alapján felállítható és üzemben tartható ipartelepeket az 1884:XVII. tc. 25. §-a és e törvény-szakasz alapján kiadott rendeletek sorolják fel.

Aki telepengedélyért folyamodik, köteles a telepnek, a felállítandó épületeknek és belső berendezéseknek pontos rajzát és körülményes leírását, magyarázatát az iparhatóságnak bemutatni. Az iparhatóság a telepengedély iránti kérést közhírré teszi, mind a közeli, mind esetleg a távolabbi szomszédokat arról értesíti és a közhírrétételt követően haladéktalanul, de legfeljebb 4 heti idő után helyszíni tárgyalást tűz ki. A telepengedélyezési eljárásról a község előljáróságát mindig értesíteni kell. Akik bármilyen kifogást emelnek a telep vagy vállalat ellen, kifogásukat kötelesek szóval vagy írásban előadni. A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell vezetni és az érdekelt felek, valamint a helyi viszonyok ismeretével bíró egyének, szakértők jelenlétében az általuk előadottakat meg kell vizsgálni. Minden ellenvetést a legalaposabban meg kell tárgyalni és ha olyan kifogások merülnek fel, amelyek magánjogi igényen alapulnak, a barátságos egyezkedést meg kell kísérelni, ha pedig ez nem sikerülne, a kifogást tevő felet peres útra kell utasítani. Ez a körülmény egyébként a telepengedély kiadását nem akadályozza és az nem függ az érdemben hozandó bírói határozattól.

Ha valamely üzlet- vagy telephelyen olyan építkezéseket terveznek, amelyeknek létesítése szabályszerű építési engedélytől függ, az építés miatt szükséges helyszíni szemlét a fentebb említett tárgyalással lehetőleg egyidőben kell megtartani. Az iparhatóság azonban a felek kifogásain kívül hivatalból is köteles megvizsgálni, nem okoz-e a tervezett telep a közönségre nagyobb háborgatást, kárt vagy veszélyt, s megfelel-e a fennálló tűzbiztonsági és közegészségügyi szabályoknak. A vizsgálatnak ki kell terjednie az ott foglalkoztatott egyének életének és egészségének megóvására is. A vizsgálat eredménye alapján kell az engedélyt megadni vagy megtagadni vagy a mutatkozó szükséghez képest annak megadását feltételek teljesítéséhez kötni. Az iparhatóság mind az engedély megtagadását, mind megadását minden esetben indokolni köteles.

Az iparhatóság véghatározata ellen szabályszerű jogorvoslatnak van helye. A hivatalos eljárás költségeit meg kell állapítani és azokat a telepengedélyt kérő köteles fizetni. Alaptalan kifogások esetén a belőlük származó költségek megtérítésében a kifogást tevő felet kell elmarasztalni. A telepengedély érvénye megszűnik, ha a kézbesítéstől számított 2 év alatt az üzemet meg nem indítják vagy ha az 2 éven át egyfolytában szünetel. Ha azonban a telep létesítése nagyobb építkezésekkel van összekötve, az üzem megindításának határideje 3 évre kiterjeszthető.

A telepengedély nem személyhez, hanem bizonyos helyhez kötött jog. Ennek alapján, amint azt a 79.238/1902. K. M. határozat is kimondja, az engedély alapján másnak is joga van azon a területen ugyanolyan ipart folytatni. Az üzemtelepnek minden lényeges átalakítását vagy kiterjesztését, valamint az üzem módjának lényeges megváltoztatását mindig be kell jelenteni az iparhatóságnak és ha az szükségesnek tartja, azt új telepengedélyezési eljáráshoz kötheti illetőleg arra új tárgyalást tűzhet ki.

Nagy zajt okozó üzemek (üzletek) nyitása megtiltható templomok, iskolák, kórházak és oly középületek szomszédságában, melyeknek kellő használatát akadályozza. Ha a telepengedélyhez kötött üzlettelepet az iparhatóság engedélyezte, a szomszédok káros befolyások címén az üzlet megszüntetését többé nem követelhetik és legfeljebb oly intézkedéseket kérhetnek, amelyek a bebizonyítható káros befolyást elhárítják. Ahol a káros befolyások elhárítása nem lehetséges, esetleg peres úton lehet kárpótlást követelni. Olyan üzlet (üzem), amely az egészségre ártalmas vagy egyébként a közönségre hátrányos vagy veszélyes hatást gyakorol vagy nagy zajt okoz, templomok, iskolák, kórházak, középületek szomszédságában vagy népesebb utcákban nagyobb mennyiségű gyúlékony anyaggal vagy ilyenek készítésével könnyen tűzveszélyt okozhat, ha a káros befolyás másként el nem hárítható, teljes kártalanítás mellett, kisajátítás útján megszüntethető. Ilyen üzemek kisajátításánál a kisajátítást igénylő vállalat káros hatása sohasem a magán-, hanem mindig a közérdek szempontjából ítélendő meg.

A telepengedélyezési eljárásnál a közegészségügyi szem-

pontból való szakértői teendők ellátása a hatósági orvos hatáskörébe tartozik. Leghelyesebb azonban, ha a hatóság saját szakközegét (az iparhatóságok a harmadfok kivételével teljesen egyeznek a közegészségügyi hatóságokkal; pl. kis- és nagyközségre vonatkozóan mind az iparhatóság, mind a közegészségügyi hatóság a főszolgabíró), a tisztí orvost veszi igénybe, aki az általános higiéné szempontjából, de a jogszabályokra figyelemmel is a legjobban és legszakyszerűbben tudja megítélni azt, hogy valamely ipartelep közegészségügyi szempontból nem káros hatású-e illetőleg, hogy az engedély megadását közegészségügyi érdekből milyen kikötések teljesítésétől kell függővé tenni.

Az iparhatósági telepengedélyhez kötött, közegészségügyi szempontból fontosabb iparok a következők:

aceton gyáarak;
 aether-, esszencia- és illóolaj gyáarak;
 alkáliák gyártása (marónátron- és káli-, szóda- és hamuzsírgyártás);
 állati szőr előkészítésére szolgáló telepek;
 ásványi-sav gyáarak (kénsav-, sósav-, salétromsav, stb.);
 bélhúr- és béltisztító-telepek;
 bélszárításra szolgáló telepek;
 bőrszárító telepek;
 cukorkagyáarak;
 csontégetők, csontfehérítők, csontfőzők;
 döngnyűző helyek, döngfeldolgozó telepek;
 enyvfőzők;
 falepároló telepek és kereskedelmi fatelepek;
 fürdők (strandfürdők);
 gőzfűrészek;
 gőzmalmok;
 gummigyáarak;
 gyógyszervegyészeti gyáarak;
 kazeingyáarak;
 lőporgyáarak, lőporraktáarak;
 marha- és sertéshizlalók;
 ronggyűjtő és osztályozó telepek;
 sörgyáarak;

szappanfőzők;
 szeszgyárak;
 tímárműhelyek;
 trágyagyárak (műtrágyagyárak);
 uszodák;
 vegyészeti gyárak.

Az említett üzemek és gyárak legnagyobb részét az 1884. évi XVII. tc. 25. §-a és a 79.884/1923. K. M. rendelet sorolja fel. Ezekre vonatkozóan megjegyezzük még a következőket: A bélszárító telepekről a 99.349/1909. K. M. rendelet intézkedik. Béltisztító és bélszárító telep létesítése a község belterületén és a lakóházak közvetlen szomszédságában nem engedélyezhető. A már megtisztított és árúbabocsátott, nem teljesen száraz beleknek besózása és hordóbarakása nem minősíthető béltisztító iparnak, hanem az magával a bélkereskedéssel kapcsolatban álló művelet s mint ilyen telepengedélyhez kötve nincs. Nyersbőrnek besózása nem esik a bőrszárítás fogalma alá. Kizárólag kész bőrök megmunkálására szolgáló telepek létesítéséhez telepengedély nem szükséges. Az olyan bőrök kikészítése, amelyekről a szőrt nem veszik le, nem tartozik sem a szűcsipar, sem a tímáripár körébe és ezt a műveletet telepengedélyezési eljáráshoz kötni nem lehet. A kereskedelmi fatelepek közül nem esik telepengedélyezés alá olyan faanyagok raktározása, amelyeket az iparos saját részére, ipari feldolgozás céljából készletben tart. Az ócska-épületfatelepek és raktárak telepengedélyhez vannak kötve. Sertéshizlaló telep felállítása a 20.205/1896. K. M. rendelet alapján város vagy község külterületén, a lakott részekről kb. 400 m távolságban engedhető meg. A sertésöl-állást és annak előterét cementhabarcsba rakott téglával kell burkolni, a szennyvizek felfogására pedig a hizlaló előterének közepén cementfalazatú medencét kell létesíteni. Mihelyt a medence megtelik, abból az összegyűlt szennyvizet azonnal el kell távolítani s a telepen keletkező trágyát és a szennyvizet is a téli hónapokban hetenkint 3—5-ször, a nyári hónapokban pedig naponként a szántóföldekre kell kihordani. Az összegyűlemlő szennyvíz felfogására — 100 db sertés után — a telep előterének köze-

pén 6 köbméter ürtartalmú medencét kell építeni. A rongygyűjtő és osztályozó telepeket — a tiszti orvos véleménye alapján — a városok és községek lakott részeitől kellő távolságban, teljesen elszigetelve kell felállítani. Ugyanez vonatkozik a műtrágyagyárak, sörgyárak, szappanfőzők, szeszgyárak, tímárműhelyek és uszodák felállítására is. Vegyészeti gyárnak az olyan gyár nevezhető, amelyben vegyi műveletek útján állítanak elő valamely anyagot, s amelynek üzemében jelentősebb vegyi folyamatok vagy legalább számottevő halmazállapot-átalakulások mennek végbe. Hogy valamely illatszer-, kenőcs stb. gyár vegyészeti gyárnak tekinthető-e, az az illető gyár nagyságától, terjedelmétől és berendezésétől függ. Vízimalmok és víziépítmények felállítására az 1885. évi XXIII. tc. 18. és 161. §-ának rendelkezései irányadók. A vízimalmok nem tartoznak a telepengedélyezés alá sorozott üzlettelepek közé; ha azonban a vízimalmot motorral hajtott malommá alakítják át, megszűnik vízimalom lenni, s telepengedélyezés alá esik.

A tiszti orvos — mint az iparhatóság szakközege — nagy gondot köteles fordítani arra, hogy a közegészségügyi érdekek a telepengedélyezési eljárásnál feltétlenül érvényesüljenek. Ezeket külön-külön felsorolni nem lehet, mert az egyes különleges üzletágak szerint kell azokat megállapítani. Így pl. bűztkeltő üzemeknél vigyázni kell arra, hogy milyen az állandó szélirány, az üzemből származó bűz a telep hibás fekvése miatt nem teszi-e lehetetlenné a környékbeli lakosoknak a lakásokban tartózkodását. Sertéshizlalóknál pl. megvannak-e a kellő tisztasági követelmények, lehet-e valamilyen módon olyan feltételekhez kötni a sertéshizlalót, hogy ha már a bűz keletkezését nem lehet megakadályozni, azt legalább lényegesen csökkentjük, stb. A tiszti orvosnak a telepengedélyezési eljárás előtt is joga van az eziránt beadott folyamodványokat megtekinteni és meggyőződni, hogy a közegészségügyi feltételeknek eleget tettek-e, a telepengedélyezési eljárás során pedig mindazokat a követelményeket elő kell terjesztetni, amelyek egészségügyi szempontból szükségesek. Ha a már meglevő üzemek későbbben okoznak közegészségügyi ártalmakat és a káros befolyás másképpen meg

nem szüntethető, az iparhatósághoz kisajátítási eljárásra kell előterjesztést tenni.

41. Az állati szőrneműeket feldolgozó ipartelepek egészségügyi ellenőrzése.

A 18.848/1905. K. M. rendelet értelmében a ló-, szarvasmarha- és sertésszőröket feldolgozó ipartelepeken (kefe, ecset, seprő, lószőrfonó, stb.) alkalmazott munkások egészségének megóvása céljából a következő óvóintézkedéseket kell alkalmazni:

Nyers lószőrt és sertés oldalszőrt feldolgozásuk előtt szabályszerűen fertőtleníteni kell, mégpedig vagy $\frac{1}{2}$ órán keresztül áramló vízgőzzel vagy 2 órán keresztül forralandó vízben vagy legalább $\frac{1}{4}$ óráig forralandó valamely fertőtlenítő anyag oldatában. Elrendelhető azonban az is, hogy a gőzfertőtlenítés fertőtlenítő intézetben történjék. Ha a munkaadó az ilyen nyersanyag fertőtlenítését valamely nyilvános fertőtlenítő intézetben végezteti, köteles arról bizonyítványt szerezni, azt egy évig megőrizni és az iparfelügyelő illetőleg az iparhatóság kívánságára felmutatni. Az ilyen fertőtlenítésről a hatósági orvos is meggyőződést szerezhet. Egyéb fertőtlenítő eljárásra a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter külön engedélyt adhat.

A fertőtlenítésre kötelezett, említett anyagokkal, fertőtlenítésük előtt csakis olyan műveletek végezhetők, amelyek a nyers szőrök kicsomagolására, megvizsgálására, osztályozására, a fertőtlenítéshez való előkészítésére, nemkülönben azoknak a romlástól megóvására vonatkoznak. Olyan nyersanyagokat, amelyeknél a munkaadó hiteltérdemlően igazolja, hogy fertőtlenítésük a beszerzés előtt már megtörtént, fertőtleníteni nem kell. Kétes esetekben azonban az ilyen anyagok fertőtlenítése is elrendelhető. A nem fertőtlenített, de fertőtlenítésre köteles anyagot elkülönített és jól elzárható tiszta helyiségben zár alatt kell tartani. A port a padlóról és a falakról nedves seprűvel kell eltávolítani és a seprés alkalmával összegyűlt port tűzben kell elégetni. A helyiség falait és

padlóját évenként legalább kétszer alaposan fertőtleníteni kell. Fertőtlenítéssel egyértelműnek kell venni a szőrök fehérítését vagy festését, ha az olyan fertőtlenítő anyaggal történik, mint pl. a kénessav, a salétromsavas-ezüst, a hidrogén, stb., amely tehát a fehérítés illetőleg a festés mellett egyúttal fertőtleníti is vagy amelynél a színtelenítés vagy festés tartós főzéssel jár együtt. Az ily szőroket tartalmazó zsákokat kiürítésük után szintén fertőtleníteni kell, azokat a gépeket pedig, amelyek ilyen szőrök összekeverésére, tisztítására, tépésére szolgálnak, porköpennyel kell körülvenni, s a szívókészülékben levő port el kell égetni. A munkaadó a nem fertőtlenített szőrfélék feldolgozásával, valamint fertőtlenítésével foglalkozó munkások részére a munka tartamára munkaruhát köteles adni. A ruhát hetenként legalább egyszer fertőtleníteni kell. Minden munkásnak külön munkaruhájának kell lenni. Köteles a munkaadó gondoskodni arról is, hogy a még nem fertőtlenített anyagokkal dolgozó, úgyszintén a fertőtlenítést végző munkások hetenként egyszer meleg tisztasági fürdőt vegyenek.

A munkások az étkezőhelyiségbe való belépésük, valamint az ipartelepről eltávozásuk előtt munkaruhájukat levetni, kezeiket, arcukat szappannal megmosni és szájukat kiöblíteni kötelesek. Mosdás céljára megfelelő öltözőhelyiséget kell létesíteni, szappanról és törülközőről a munkaadó köteles gondoskodni. A munkahelyiségeknek tágasaknak — minden munkásra legalább 15 köbméternyi légtér jusson — és naposaknak kell lenniök, s azokat naponta legalább kétszer szellőztetni kell. A hatósági orvosok erre nagy gondot fordítsanak, hogy ezáltal a portalanítás lehető tökéletességét biztosítsák. Az ajtókat és az ablakokat a munka megkezdése után, valamint a munkaszünetek alatt naponként legalább is kétszer $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ óráig nyitva kell tartani, miközben a munkásoknak a helyiségen kívül kell tartózkodniok. Takarítás csak nedves seprővel történhetik és az ily módon összegyűlt port el kell égetni. A munkaasztalokat naponta nedves seprővel le kell seperni és hetenként legalább egyszer alaposan le kell mosni. Azt a helyiséget, ahol a fertőtlenítendő anyagokat raktározzák és ahol a fertőtlenítést végzik — ha azok nem moshatók — évenként legalább kétszer frissen kell meszelni, padlóját

pedig — hogy rendesen fertőtleníteni lehessen — asztfaltból, betonból vagy cementből kell készíteni.

A munkahelyiségekben enni nem szabad. Nagyobb ipar-telepeken a munkahelyek szellőztetési idejére külön fűthető helyiséget kell létesíteni, amelyben a munkások télen a szellőztetés tartama alatt tartózkodhatnak. Étkezőhelyiség létesítése csak olyan telepen engedhető el, ahol a munkások a telepen való tartózkodásuk ideje alatt egyáltalán nem étkeznek.

Az üzemekben a rendeletet ki kell függeszteni s annak a munkásokra vonatkozó rendelkezéseit a munkarendbe is fel kell venni.

A munkaadó köteles jegyzéket vezetni a nyersanyag beszerzéséről, mennyiségéről és arról, hogy a fertőtlenítést hol és milyen eljárással végezte. A rendelkezések megszegése: kihágás.

A hatósági orvosoknak az ilyen üzemek vizsgálatánál nagy körültekintéssel kell eljárniok, mert ebben az iparágban a munkások egészségét, sőt életét is rendkívül nagy veszély fenyegeti.

42. A gyáripár lényege és egészségügyi felügyelete. Az ipar-felügyelő és a tiszti orvosok szerepe a gyárvizsgálatoknál.

Az ipartörvényt módosító 1922:XII. tc. végrehajtási utasítása, a 78.000/1923. K. M. rendelet 4. §-a alapján gyárszerűnek kell tekinteni azokat az iparüzemeket: 1. amelyekben elemi erővel hajtott munkagépet használnak és állandóan legalább 10 alkalmazottat foglalkoztatnak feltéve, hogy a termelés kizárólag továbbeladók részére történik; 2. amelyek nem csupán továbbeladók részére, hanem a fogyasztók közvetlen kielégítésére is dolgoznak ugyan, de elemi erővel hajtott munkagépet használnak és állandóan legalább 20 alkalmazottat foglalkoztatnak, végül 3. amelyekben elemi erővel hajtott munkagépet nem használnak ugyan, de állandóan legalább 25 alkalmazottat foglalkoztatnak. Fogadók (szállodák, panziók) iparát akkor kell a kézműves ipar jellegét meg-

haladónak tekinteni, ha a vendégek elhelyezésére szolgáló szobák száma legalább 20.

E létszámban csak a műszaki tisztviselőket és az illető ipar körében szakmunkát végző segédeket és szakmunkásokat lehet számításba venni. Tanoncokat figyelmen kívül kell hagyni. A vendéglői és kávéházi iparokban azonban a felíró-nőket, valamint — a tisztogatást végzők kivételével — a konyhában alkalmazott személyzetet is számítani kell.

Az ipartörvény értelmében a gyárakban alkalmazott összes munkásokról a személyi adatokat magában foglaló pontos jegyzéket kell vezetni, amelyet az iparhatóságnak kívánatra elő kell mutatni. Minden egyes műhelyben munkarendnek kell lenni. A munkarend tartalmazza a munkaidő tartamára, a leszámolás idejére, a munkabérfizetésre, a felügyelők egyéni jogaira, a munkásokkal való bánásmódra, a felmondás idejére, stb. vonatkozó rendelkezéseket.

A munkarendet az iparhatóság láttamozza. Az ipartörvény 114. §-a értelmében minden gyáros köteles gyárában — saját költségén — mindazt létesíteni és fenntartani, ami tekintettel az iparüzem minőségére, a munkások életének, egészségének lehető megóvására és biztosítására szolgál. A gyárakban alkalmazott gyermekek és fiatalok egészségének megóvására az 1922:XII. tc. 74. §-a és az ipartörvény alapján kiadott 67.674/1926. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 853. oldal) a következőket rendeli: Az ott alkalmazott munkásoknak munkakönyvüknek kell lenni. A 12. életévüket már betöltött, de 16. életévüket még el nem ért gyermekek és fiatalok gyárakban munkakönyvet csak abban az esetben kaphatnak, ha hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolják, hogy a gyáripari foglalkozás egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja; a 12. életévüket el nem ért gyermekeket egyáltalában nem szabad iparüzemekben (gyárakban) alkalmazni.

Az iparfelügyelők kötelesek évenként legalább egyszer rendszeres gyárvizsgálatot tartani. Az iparegészségügyi vizsgálatok tárgyában intézkedik a 65.057/1925. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 726. oldal), amely utasította az egészségügyi hatóságokat, hogy az illetékességi területükön levő gyárakat, műszaki üzemeket a tisztí orvosok

félévenként egyszer vizsgálják meg és a vizsgálati jegyzőkönyveket a tiszti orvosok a tiszti főorvosokhoz terjesszék fel. Ha az iparfelügyelő a tiszti orvos közreműködését is igénybevette, külön egészségügyi vizsgálatot nem kell tartani. A hatósági orvosoknak kötelessége az iparhatóság felhívására a gyárvizsgálatban résztvenni és az iparhatóságot szaktanácsaikkal támogatni (lásd 35. pontot). Egyúttal a 21.560/1926. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 774. oldal) előírja, hogy a 65.057/1925. N. M. M. körrendelettel elrendelt gyáregészségügyi vizsgálatok alkalmával milyen jegyzőkönyvet kell felvenni.

A 21.560/1926. N. M. M. rendelettel előírt jegyzőkönyv-minta.

	vármegye	kerület
	város.	járás

JEGYZŐKÖNYV

az 19.... év ..... felében tartott gyári vizsgálatokról.

I.

1. A megvizsgált gyár megnevezése és helye.

2. Közegészségi tekintetektől nincs-e káros befolyással a gyár üzeme annak közvetlen környezetére vagy viszont a környezet a gyár üzemére?

a) Ha igen, miből áll a káros befolyás?

b) Milyen intézkedés történt a káros befolyás elhárítására?

3. Csatornázva van-e a gyártelep?

Ha igen, a csatorna megfelel-e a közegészségi kívánalmaknak?

Ha nincs csatornázva, mily módon és kielégítően történik-e a szennyvizek és gyári hulladékok összegyűjtése és eltávolítása?

4. Az udvar és a gyár üzeméhez tartozó épületek, ideértve a melléképületeket is, nem esnek-e kifogás alá köztisztasági és közegészségi tekintetektől?

Ha igen, mi esik kifogás alá és miért?

II.

5. A munkások száma?

a) férfi,

b) nő,

c) hány 18. éven aluli férfi és nő van alkalmazva és milyen munkára?

6. A munkahelyiségek a köztisztasági és közegészségi kívánalmaknak általában megfelelnek-e? Szárazak, jól szellőztethetők, világosak? Nem zsúfoltak-e?

Ha nem felelnek meg a kívánalmaknak, mely helyiségek esnek kifogás alá és milyen tekintetben?

7. A világításra szolgáló fényforrások és maga a mesterséges világítás módja nem esik-e kifogás alá közegészségi tekintetből?

Ha igen, mely helyiségekben és miért esnek kifogás alá?

8. Ha a gyár üzeme különös nagy hőfejlesztéssel jár, a munkások meg vannak-e védve a túlhevüléstől és a hirtelen lehüléstől?

9. Az üzemből származó por, repülő forgács és szilánk, gőz, mérges gázok mechanikai és vegyi behatása, továbbá idült mérgezések ellen a munkások kellőleg meg vannak-e védve, különös tekintettel az egyes gyárakról különlegesen intézkedő törvényekre és rendeletekre?

Ha nem, mi és mennyiben esik kifogás alá?

Használnak-e védőálarcot, porvédőt, respiratort?

10. A trachoma és a tuberkulózis ellen elrendelt óvintézkedések keresztül vannak-e véve?

Ha nem, mik a hiányok?

11. Észlelhetők-e a munkások között különösebb, a gyár berendezéséből vagy a foglalkozásból származó megbetegedések? Ha igen, melyek azok?

12. Szabályszerűen kezelik-e az erősebb hatású és mérges anyagokat?

Ha nem, a kezelés mennyiben esik kifogás alá?

A munkások munkaköpenyt, védőruhát használnak-e, ha nem, miért nem?

13. Meg vannak-e előírás szerint az első segélynyújtáshoz szükséges gyógy- és kötszerek, hozzáférhetők-e és kezelésük megfelelő-e?

14. Van-e a munkásoknak külön étkező (kantin) és mosdóhelyisége? Van-e gyári fürdő? Milyen (kád, zuhany, közös medencefürdő)? Használják-e ezt rendszeresen?

Ha igen, azok berendezése megfelel-e a köztisztasági és közegészségi kívánalmaknak?

15. Vannak-e a gyárral kapcsolatban hálóhelyiségek?

Ha igen, megfelelnek-e a köztisztasági és közegészségi kívánalmaknak?

Ha nem, mennyiben esnek kifogás alá?

(Ha zsúfoltság mutatkozik valahol, közelebből körül kell írni az illető helyiséget, valamint a zsúfoltság okát és mérvét).

16. Miféle ivóvíz áll a munkások rendelkezésére?

Az ivóvíz kifogástalan-e?

17. A szükséges balesetelhárító berendezések meg vannak-e?
18. Az árnyékszékek és vizezhelyiségek a köztisztasági és közegészségi kívánalmaknak megfelelnek-e? Ha nem, melyek és miért esnek kifogás alá?
19. Az árnyékszékek száma megfelel-e a munkások számának?
20. Az árnyékszékek nem szerint elkülönítettek-e?

III.

21. A munkaidő tartama:
  - a) a felnőtteknél?
  - b) 18 éven aluliaknál?
  - c) ez utóbbiaknál beszámítják-e a tanonciskolában töltött időt a munkaidőbe?
  - d) van-e éjjeli munka? Mely órákban?
  - e) nők és fiatalok dolgoznak-e éjjeli időben?

Mely órákban?

22. Mit gyártanak?

(Az oly gyáraknál, amelyek élelmi és élvezeti cikkek, italok, vegyszerek és általában oly tárgyak előállításával foglalkoznak, amelyek élvezetéből illetőleg használatából a fogyasztóközönségre esetleg ártalom származhatik, minden egyes gyártmányt névszerint fel kell sorolni).

23. A gyártásnál használt nyersanyagok, a gyártás módja, az eszközök, maguk az előállított gyártmányok (élelmi és élvezeti cikkek, italok, használati tárgyak stb.) és az előállításnál foglalatokódó egyének, az élelmi és élvezeti cikkek gyártására szolgáló helyiségek megfelelnek-e a törvényekben és rendeletekben közelebbről megjelölt köztisztasági és közegészségi követelményeknek?

Ha nem, mik és miért esnek kifogás alá?

24. Vettek-e mintát a gyártmányokból vagy a gyártásnál használt anyagokból és eszközökből közelebbi vegyi és bakteriológiai vizsgálatra?

Ha igen, névszerint melyek azok?

25. A vegyi és bakteriológiai vizsgálat eredménye.

26. A netán még észlelt közegészségügyi ártalmak és szabálytalanságok.

27. Az észlelt közegészségügyi ártalmak és szabálytalanságok megszüntetése céljából tett javaslat rövid kivonata.

IV.

28. Vannak-e a gyári munkások részére természetbeni munkáslakások?

Ha igen, családok vagy egyesek részére és milyen számban?

Egészségesek-e, nem zsúfoltak-e?

Hány személy lakik egy-egy szobában vagy helyiségben?

Mennyi légűr esik egy-egy lakóra? (helyiség belső magassága x szélesség x hosszúság).

29. Vannak-e a gyárral kapcsolatban különleges egészségügyi intézmények? Tüdőbeteg dispensairek, orvosi rendelő intézetek, külön betegszobák stb.)

30. Vannak-e nőmunkások részére külön szoptatószobák?

Meg van-e a lehetőség, hogy a munkásnők munkaidő alatt szoptathassák gyermekeiket?

31. Van-e a gyárral kapcsolatban anya- és csecsemővédő intézet, bölcsőde vagy napközi otthon?

32. Van-e a munkásoknak ételmezésére és ruhával, tüzelővel ellátására külön intézmény (szövetkezet, gyári ételmiszer-, tüzelő-raktár, kereskedés?)

33. Vannak-e a munkások részére külön sport és közművelődési berendezések (sportpálya, munkáskaszinó, mozgóképvetítő?)

..... 19.... évi ..... hó ....n.

Látta:

főszolgabíró.

tiszti orvos.

kerületi előljáró.

Az egészségügyi gyárvizsgálatokról készített jegyzőkönyveket a tiszti főorvos köteles a belügyminiszterhez felterjeszteni. Ha figyelemmel kísérvük e rendelet „Jegyzőkönyv” mintáját, láthatjuk, hogy benne vannak mindazok a rendelkezések, amelyek általában a munkások egészségének megóvására, a munkahelyiségek tisztaságára és a közegészségügyi követelmények biztosítására alkalmasak. A 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ának b) pontja értelmében az iparüzemeknek és a gyáraknak közegészségügyi szempontból ellenőrzése a tiszti orvosok illetőleg tiszti főorvosok feladatkörébe tartozik.

43. A fehér vagy sárga foszforral való gyújtógyártásra vonatkozó rendelkezések.

A fehér (sárga) foszforral való gyufagyártást a Bernben kötött nemzetközi egyezmény rendezte, amelyet az 1925: XLIX. törvénycikkkel iktattuk törvénybe. A berni egyezményhez tartozó országok területén tilos a fehér (sárga) foszfort tartalmazó gyufa gyártása, tartása és forgalombahozatala. Egyúttal a szerződő államok megállapodtak abban, hogy ennek biztosítása céljából a vonatkozó nemzetközi rendszabályokat pontosan betartják. Egyébként hazánkban a fehér (sárga) foszforral való gyufagyártást már az 1911: V. törvénycikk is tiltotta, a törvény végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket pedig a 9.889./1912. K. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 4. oldal) tartalmazza. Ennek értelmében gyufa vagy más gyújtószer előállítására oly gyújtóanyagot, amely fehér vagy sárga foszfort tartalmaz, sem felhasználni, sem raktáron tartani nem szabad. E rendelkezés betartásának ellenőrzése első sorban a kir. iparfelügyelő hatáskörébe tartozik. Annak megállapítására, hogy a gyufa tartalmaz-e fehér vagy sárga foszfort, a m. kir. ipari kísérleti és anyagvizsgáló állomás illetékes. A sárga foszforon kívül nem szabad azonban olyan készítményeket sem használni, amelyek az egészségre ártalmas vagy veszélyes gyújtóanyagot tartalmaznak. Ha az iparfelügyelő olyan jelenséget észlel (gyári munkásoknak ilyen természetű megbetegedése), amelyből arra következtethet, hogy az üzem veszélyes anyagot használ, mintát venni és erről az iparhatóságot értesíteni köteles.

A gyufagyáarak egészségügyi ellenőrzésére egyébként a 24.929/1898. B. M. körrendelet tartalmaz hasznos útbaigazításokat, bár ez még abban az időben kelt, amikor a gyufagyártásnál a fehér illetőleg sárga foszfort használták.

A hatósági orvosok jogosultak a gyufagyáarak megvizsgálására is (lásd a 42. pontban) arra vonatkozóan, hogy közegészségügyi szempontból kifogástalanok-e és hogy a munkások egészségét nem veszélyeztetik-e. Ha kifogásolható körülményeket észlelnek, az iparfelügyelővel kell érintke-

zésbe lépniök, akivel tüzetes vizsgálatot tarthatnak és a szükség intőzkedésre javaslatokat tehetnek.

44. Az ammoniákkal, kénessavval vagy szénsavval működő nagyobb hűtőberendezéseket üzemben tartó ipartelepekre vonatkozó rendelkezések.

A 138.727/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 460. oldal) értelmében a címben említett ipartelepeken alkalmazott munkások életének és egészségének megóvása végett a következő szabályokat kell betartani:

A 10.000 kalória óránkénti teljesítménynél nagyobb sűrítőkkel működő hűtőberendezéseknél csak olyan szívószelepkosarakat szabad alkalmazni, amelyek kizárják azt, hogy az esetleg letört szívószeleptányérok a sűrítőhengerekbe jussanak. A hűtőberendezéseken alkalmazott zárócsapok és zárószelepek zárásirányát feltűnően meg kell jelölni. A kiáramló ammoniákkal, kénessavval illetőleg szénsavgázokkal szemben való védekezés céljából a munkások az üzem által a helyszínen állandóan rendelkezésre tartott megfelelő gázálarcot és légzőkészüléket kötelesek viselni. A munkaadó vagy a felügyelő személyzet ellenőrizni köteles, hogy a munkások ezt a gázálarcot vagy egyéb légzőkészüléket tényleg használják-e és hogy a gázálarclégzőbetétek használaton kívül, a vegyhatástól való megóvás céljából, jól záródó fémdobozban tartassanak. Ammóniákat, kénessavat vagy szénsavat tartalmazó palackokon azt, hogy mit tartalmaznak, feltűnő módon meg kell jelölni.

A rendelet egy példányát a hűtő- vagy jéggépezemek sűrítőhelyiségében szembetűnő helyen ki kell függeszteni.

45. A higiéné céljait szolgáló egyes cikkek árusítására vonatkozó rendelkezések.

A 45.414/1923. N. M. M. rendelet értelmében (Atzél—Chyzer V. kötet 416. oldal) oly *szopóüveget* forgalombahozni vagy használni, amely az üveg belsejébe lenyúló és az üvegbe

esetleg parafa- vagy más dugóval beerősített csővel van ellátva, tilos. Szopóüvegként csupán olyan szélesebb szájú, belül legömbölyített, színtelen üvegpalackokat szabad forgalombahozni, amelyek egyszerű keztyűujjalakú, könnyen le-szedhető gumiszopókával vannak ellátva. A rendelet meg-szegése: kihágás.

A *fogtisztító és egyéb kozmetikai szerek* ólomtartalmú fémburkolatban forgalombahozatalára vonatkozik a 91.272/1928. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 765. oldal). Ennek értelmében belföldön fogtisztítópépek és egyéb kozmetikai szerek 1 súlyszázaléknál több ólmot tartalmazó fémtövényből készült burkolatban csak akkor hozhatók forgalomba, ha a burkolat belső felülete valamely az egészségre ártalmatlan védőréteggel (legfeljebb 1 súlyszázalék ólmot tartalmazó ónréteggel, cellonlakkal, stb.) könnyen el nem választható módon úgy van bevonva, hogy az a burkolat tartalmával érintkezésbe nem juthat. Külföldi készítményekért az felelős, aki a készítményt belföldön forgalombahozta. Fogtisztítópépet illetőleg kozmetikai szert tehát fémből készült burkolatban csak akkor szabad forgalombahozni, ha a burkolat külső felületén, arra ragasztott címke útján vagy más módon fel van tüntetve annak a belföldi egyénnek (vállalatnak) neve (cége) és telephelye, aki e rendelkezések betartásáért felelős. E rendelkezések betartásának ellenőrzése mind az iparhatóságnak, mind a közegészségügyi hatóságnak feladatkörébe tartozik. Ha valamely készítményre vonatkozóan gyanú támad abban a tekintetben, hogy a burkolat megfelel-e az előírt követelményeknek vagy ha a hatóság egyébként szükségesnek tartja, a Budapesten székelő hatóságoknak Budapest székesfőváros vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézetéhez (Budapest, IV., központi városháza), a vidéki hatóságoknak pedig az Országos Közegészségügyi Intézethez kell fordulniok. Ugyane célból az érdekelt iparosok, gyógyszerészek és kereskedők a m. kir. ipari kísérleti és anyagvizsgáló intézethez (Budapest, VIII., József körút 6.) fordulhatnak; a vizsgálatokért az előírt díjat meg kell fizetniök.

A 139.374/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 461. oldal) értelmében az illatszerkereskedők, továbbá a ház-

tartási cikkel kereskedők az általános higiéné céljait szolgáló különböző gumiárúkat, nem steril kötözőanyagokat, irrigátort, fecskendőt, sérvkötőt, iparigazolványuk alapján — tehát külön iparigazolvány nélkül is — árúsíthatnak.

46. A közhasználatú gépjárművállalatokra vonatkozó rendelkezések rövid ismertetése.

A közhasználatú gépjárművállalatokról az 1930:XVI. törvénycikk (Atzél—Chyzer VII. kötet 132. oldal) szól (továbbiakban K. G. T.). Eszerint a közhasználatú gépjárművállalat olyan üzem, amely utakon és tereken sinpálya nélkül közlekedő, géperővel hajtott vagy vontatott járművel, személyek, podgyász, árúk vagy egyéb ingó dolgok fuvarozását akár rendszeres, akár esetenkénti, akár külön személy-, akár külön teherjáratokkal vagy mind személyeket, mind árúkat fuvarozó vegyesjáratokkal keresetszerűen gyakorolja és amelynek járművét — rendeltetésének megfelelően — bárki igénybeveheti.

A közhasználatú gépjárművállalatok e fogalommeghatározását a K. G. T. 1. §-a tartalmazza. A törvény végrehajtása tárgyában kiadott 57.000/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 445. oldal) értelmében a továbbiakban a keresetszerűség akkor áll fenn, ha a fuvarozás ismétlődően, akár fuvardíjszolgáltatás, akár az ellenszolgáltatásnak belépődíjba vagy fuvardíjba, útiellátásba, stb. beszámítása vagy üzleti jutalék alakjában, elszámolás ellenében vagy bármilyen hasonló módon történik.

Közhasználatúnak kell tekinteni a fuvarozást akkor is, ha a gépjárműtulajdonos a gépjárművet egyes esetekre, rövidebb vagy hosszabb időre, akár fuvarozási, akár bérleti szerződés alapján, akár másféle jogcímen használatra másoknak rendelkezésére bocsátja. Mentese az engedély alól azok a fuvarozások, amelyeket a vállalatok főüzemükkel kapcsolatosan kizárólag a főüzem érdekeinek előmozdítására alakítottak, így a nem mindenki által igénybevehető, tehát melléküzemként folytatott gépjárművállalatok még akkor is, ha a fuvarozásért külön díjat számítanak fel.

Közhasználatú gépjárművállalatok: a társaskocsi-, az árúfuvarozási-, a vegyesfuvarozási-, a betegszállító- és végül a hullaszállító gépjárművállalat.

Betegszállító gépjárművállalatok erre a célra felszerelt gépjárművekkel kizárólag a betegeket és ezek kísérőit fuvarozzák. (Megjegyezzük, hogy a mentőegyesületek, nyilvános gyógyintézetek, kórházak és szanatóriumok betegeiket a kórházba vagy lakásukba, s onnan vissza, nyilvános tanintézetek tanulóikat lakásukról a tanintézetbe és vissza, engedély nélkül fuvarozhatják).

Hullafuvarozó gépjárművállalat az, amely erre a célra berendezett gépjárművön hullákat fuvaroz. A vállalat üzletkörébe tartozik a helyközi hullafuvarozás, tehát a vidékek egyes helyei között vagy vidékről Budapest székesfőváros területére vagy a székesfőváros területéről vidékre történő hullafuvarozás. Helyközi hullafuvarozó gépjárművállalat valamely község vagy város területén túl nem terjedő helyi fuvarozással csak akkor foglalkozhat, ha erre engedélye kifejezetten feljogosítja. Kizárólag helyi hullafuvarozásra is adható engedély.

Nem esik a gépjárműfuvarozás a közhasználatú gépjárművállalatokra vonatkozó törvény alá: 1. ha a fuvarozás valamely város vagy község területén túl nem terjed, a) a fuvarozást is végző szállítmányozónak gépjárműfuvarozása, b) a temetkezési vállalatnak gépjárművel üzött helyi fuvarozása; 2. a gépjárművel üzött bérkocsivállalat, ha csak a K. G. T. idevonatkozóan külön nem rendelkezik.

Közhasználatú gépjárművállalat létesítésére és fenntartására engedélyt, az érdekelt törvényhatóságok meghallgatása után, a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter adhat, aki — a szükséghez képest — a belügyminiszter illetőleg a többi érdekelt miniszter meghallgatása után határoz.

Kizárólag egy város vagy egy község belterületére korlátozott közhasználatú gépjárművállalatra engedélyt városokban a polgármester, községekben a főszolgabíró, Budapest székesfővárosban a polgármester ad.

Közhasználatú gépjárművállalat létesítésére az engedélyt nagyobb beruházás esetén legfeljebb 10 év tartamára lehet megadni. Az adott engedély hatályát az új engedélyre

megállapított feltételekkel, meghatározott időre, de legfeljebb 10 évről 10 évre meg lehet hosszabbítani. A meghosszabbításnál a hatóság az engedélyben foglalt kikötéseket és feltételeket módosíthatja. Állami hatóságok, hivatalok, üzemek, intézetek és intézmények, úgyszintén az önkormányzati hatóságok (törvényhatóságok, városok, községek) vállalatai, végül a közcélú mentőegyesületek betegszállító vállalatai részére az engedélyt határozatlan időre is ki lehet adni.

A közhasználatú gépjárművállalat létesítésére kiadott engedély kifejezetten személyre szóló jogosítvány, ennek folytán az engedélyes ezt a jogosítványt (engedélyt vagy annak gyakorlását) az engedélyező hatóság előzetes hozzájárulása nélkül társulás, bérbeadás útján vagy bármely más módon át nem ruházhatja; átruházást pedig csak arra lehet engedélyezni, aki a törvény értelmében erre engedélyt kaphat. Az engedélyes halála után az üzemet életben maradt házastársa — saját jogán — és amennyiben az engedélyes után törvényes, törvényesített vagy örökbefogadott kiskorú gyermekek vagy unokák maradtak, egyszersmind ezeknek a jogán is és ezek javára is, újabb engedély nélkül folytathatja. Köteles azonban az özvegy az átvételt 4 hét alatt a hatóságnak bejelenteni és ez alkalommal a törvényben megszabott mindazokat a feltételeket igazolni, amelyeket a törvény az engedély kiadásának előfeltételül előír. Ha az életben maradt házastárs e személyi feltételekkel nem is rendelkezik, a vállalkozást üzletvezető alkalmazásával folytathatja. Házastárs az elhunyt üzemet az engedély érvényének lejártáig folytathatja, még akkor is, ha az özvegy házasságra lép. Gyermekek és unokák javára folytatott üzem is csak az engedély lejártáig folytatható.

A gépjárművállalatok által szedhető fuvardíjak legmagasabb tételét (díjszabást) és a fuvarozás gyakorlásának módját az engedélyező hatóság állapítja meg. Az önkormányzati közhatóság helyközi üzemének díjszabását a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter állapítja meg, aki a belügyminiszterrel egyetértően jár el.

Szabályszerű engedély nélkül az üzemet megkezdeni nem szabad. Közhasználatú gépjárművállalatra szóló engedély megadásánál az érdekelt közforgalmú és hajózási vállalato-

kat, m. kir. póstát és az ezek által fenntartott intézményeket, belterületen a községeket, betegszállító vállalatok tekintetében a közcélú mentőegyesületeket elsőbbség illeti meg. Az engedély kiadásáért, átruházásáért, meghosszabbításáért és kiterjesztéséért, a vállalat időszakos ellenőrzéséért díjat kell fizetni. Közhasználatú gépjárművállalatnak közlekedési rendészeti szempontból ellenőrzése a rendőrhatalóság feladatkörébe, az üzemére vonatkozó ellenőrzés pedig a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter hatáskörébe tartozik.

Gépjárművel üzőtt bérkocsivállalat alatt előre meg nem állapított útvonalon, esetenként, ellenszolgáltatás fejében fuvarozó olyan vállalatot kell érteni, amelynek közhelyeken vagy a telephelyen a közönség rendelkezésére tartott gépjárművét csak egészben lehet fuvarozásra igénybevenni. Ennek gyakorlására az iparendedélyt városokban a polgármester, községekben a járási főszolgabíró adja (K. G. T. 4. §-a, 1922:XII. törvénycikk, 162.000/1931. K. M. rendelet).

A közhasználatú gépjárművállalatokkal kapcsolatban a 250.000/1929. B. M. rendeletnek a gépjármű vezetésére vonatkozó közlekedésrendészeti rendelkezéseit is ismertetjük. Ezek szerint gépjárművezetői vizsgára csak az bocsátható, aki: 1. a 18. életévét betöltötte, 2. gépjárművezetésre alkalmasságot kizáró betegségben, testi vagy szellemi fogyatékosságban nem szenved, 3. erkölcsi és közrendészeti szempontból teljesen megbízható. Gépjárművezetői igazolvány csak annak adható, aki a megfelelő gépjárművezetői vizsgát sikerrel letette. A vezetői vizsgára bocsátást a lakhely szerint illetékes gépjárműkerületi elsőfokú rendőrhatalóságnál kell kérni. A kellően felszerelt kérvény alapján az elsőfokú rendőrhatalóság gondoskodik a folyamodó orvosi megvizsgálásátáról. Az orvosi vizsgálatnak főleg arra kell kiterjednie, hogy a folyamodó nem alkoholistae, s nem szerved-e olyan testi vagy szellemi fogyatkozásban, amely gépjármű vezetésére alkalmatlanná teszi. Amennyiben ily körülmény nem forog fenn, a hatóság a folyamodót a vizsga idejéről értesíti, ellenkező esetben kérésével elutasítja. Az elutasító véghatározat ellen fellebbezésnek van helye, végsőfokon a belügyminiszter határoz.

Közhasználatú géperező bérkocsit (taxit) csak olyan

férfi vezethet, aki életének 20. évét, autóbust pedig csak olyan férfi, aki 22. életévét betöltötte és a megfelelő vezetői igazolvány megszerzése után ezt az alkalmaztatást közvetlenül megelőző 3 év alatt legalább 1 éven át rendszeresen gyakorolta a vezetést.

A gépjárművezetői igazolványt — sikeres vizsga alapján — a gépjárműkerületre illetékes elsőfokú rendőrhatóság állítja ki. A vezetői igazolvány személyre szóló, másra át nem ruházható rendőrhatósági jogosítvány, amelyet csak abban az esetben lehet kiadni, ha az illetőnek erkölcsi és közrendészeti szempontból megbízhatósága kétségtelen. A vezetői igazolvány visszavonásig érvényes és azzal csak olyan gépjárművet szabad vezetni, amelynek vezetésére az igazolvány jogosít.

Az igazolvány tulajdonosa minden harmadik évben, a közhasználatú gépjármű vezetője pedig minden évben magát orvosi vizsgálatnak alávetni köteles. A vizsgálat megtörténtét a rendőrhatóság vezeti be az igazolványba. A megvizsgálatnak e vizsgálatért 3 P díjat a „Belügyminisztérium: Gépjármű és vezetői vizsgadíjak, stb. Budapest“ című 100.946. számú postatakarékpénztári bevételi számlára kell befizetnie. A vizsgálatot végző orvosnak e vizsgálatáért esetenként járó 2 P 50 fillért az illetékes gépjárműkerület székhelyén lévő m. kir. rendőrkapitányság csak abban az esetben utalhatja ki, ha az orvos a csekkelsmervényt hozzá beterjeszti.

Visszavonhatja az igazolványt az elsőfokú rendőrhatóság meghatározott időre vagy véglegesen: 1. ha az engedélyes olyan cselekményt követ el vagy olyan magatartást tanúsít, amely megbízhatóságát erkölcsi vagy közlekedésrendészeti szempontból nyilvánvalóan kétségesse teszi; 2. ha a vezető testi fogyatkozás miatt vagy egészségi okokból a vezetésre tartósan vagy állandóan képtelenné vált; 3. ha utólag megállapítják, hogy a vezetői igazolványt az előírt feltételek valamelyikének hiánya miatt nem lett volna szabad kiállítani; 4. ha az igazolvány adatai (fénykép, személyleírás, stb.) a személyazonosság ellen bizonyítanak vagy az igazolvánnyal annak tulajdonosának hibájából másvalaki visszaélt. Ideiglenesen azonnal vissza kell vonni a vezetőtől az igazolványt,

ha oly balesetet idézett elő, amely valakinek a halálát okozta vagy az elsősegélynyújtást oly esetben mulasztotta el, amikor a balesetet ő okozta vagy ha szolgálatot teljesítő közbiztonsági közeget (rendőrt, csendőrt) gázolt el.

Véglegesen vissza kell vonni a gépjárművezetői igazolványt attól, aki ittasan vezet és ittasságát hatósági orvos állapította meg.

Közúti forgalomban — a fenti rendelet értelmében — csak az a gépjármű vehet részt, amely forgalmi engedéllyel, rendszámmal, igazolólappal el van látva.

A nagyobb városokon kívül közlekedő gépjárműveket el kell látni az elsősegélynyújtáshoz szükséges kötöző- és fertőtlenítő szerekkel.

47. A hatósági orvos iparegészségügyi teendői általában.

Az iparüzletek egészségügyi felügyeletére vonatkozó rendelkezéseket az 1876:XIV. tc. 15. és 154. §-ai tartalmazzák. Ez utóbbi szakasz (1) bekezdésének b) pontja értelmében az elsőfokú közegészségügyi hatóság az egészségügyi szabályoknak az iparüzletekben megtartására felügyelni s az e részben tapasztalt hiányok elhárítása iránt intézkedni köteles. A 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ának g) pontja értelmében az iparvállalatokat és a gyárakat közegészségügyi szempontból a hatósági orvos illetőleg a tiszti főorvos és tiszti orvos ellenőrzi.

Az iparegészségüggyel kapcsolatos tudnivalókat a vonatkozó pontok alatt részletesen és tételenként előadtuk. Vigyázni kell azonban arra, hogy az 1876:XIV. tc. 15. §-ának (1) bekezdése az ipartörvény hatálya alá tartozó iparüzletekre nézve a közegészségügyi hatóságnak csupán felügyeleti jogkört biztosít abban a tekintetben, hogy azok nem okoznak-e közegészségügyi ártalmat. Intézkedési jogkörrel a közegészségügyi hatóság — a közegészségre káros és veszélyes befolyások elhárítása és megakadályozása tekintetében — csak az ipartörvény hatálya alá nem eső üzletekre és foglalkozásokra nézve rendelkezik.

Mivel a legtöbb vállalkozás (a háziipar, vándoripar, stb. kivételével) az ipartörvény rendelkezései alá esik, ha az ilyen üzlet (üzem) a közönségre káros hatást gyakorol, az annak megszüntetésére irányuló intézkedésre nem a közegészségügyi, hanem az iparhatóság jogosult. Minthogy azonban az iparhatóságok (a harmadfok kivételével) majdnem teljesen egyeznek a közegészségügyi hatóságokkal, a szükséges rendelkezések keresztülvitele különösebb nehézségbe nem ütközik.

A 133.609/1930. K. M. rendelet értelmében, ha valamely ipartelep vagy üzlettelep a közönségre közegészségügyi vagy tűzrendészeti szempontból hátrányos vagy veszélyes hatást gyakorol, a közegészségügyi hatóság hatásköre csak odáig terjed, hogy a kifogásolt káros befolyások megszüntetésére az iparhatóságnak javaslatot tehet, de a szükséges intézkedéseket az illetékes közegészségügyi és tűzrendészeti hatóságok (illetőleg ezek szakközegeinek) meghallgatása után kizárólag az iparhatóság rendeli el.

A hatósági orvos az iparüzletek vizsgálatát illetőleg ellenőrzését csak úgy tudja helyesen és körültekintően elvégezni, ha ismeri azokat a tételes jogszabályokat, amelyek a vizsgált üzletre (helyesen: iparra) fennállanak. A hatósági orvos munkáját igen megkönnyíti, ha a vizsgálatot egységes irányelvek szerint végzi, mert ez egyfelől munkáját rendszerezéssé teszi, másfelől kizárja azt, hogy az ellenőrzésnél figyelmét bizonyos fontos szempontok elkerüljék. Ajánlatos az iparüzemek ellenőrzésénél alaposan megvizsgálni a következőket:

Az üzem helyiségei, ú. m. a kiszolgáló-, a munka-, a raktár- és a mellékhelyiségek megfelelnek-e a közegészségügyi követelményeknek. Padlók, falak megfelelnek-e az előírásnak (résmentes, csempézett, stb.), nem nedvesek-e, nincs-e a helyiség pincében, alagsorban. Nem olyan helyiségben gyakorolják-e az ipart, amely a fennálló tételes jogszabályok — ha ilyenek nincsenek, a kialakult gyakorlat (szokásjog) — szerint tilos. A helyiségek alapterülete megfelel-e az előírásnak illetőleg a közegészségügy követelményeinek. A szükséges levegőmennyiség biztosítva van-e, nincs-e zsúfoltság (egy-egy munkásra legalább 10 köbm. légtér jusson), a szellőzés, a portalanítás, a hulladékanyagok elhelyezése és el-

távolítása helyesen történik-e. A szükséges felszerelések (mosdó, törülköző, tiszta munkaruha, védelmi eszközök) megvannak-e. A mellékhelyiségek (árnyékszék, vizelő, stb.) rendben vannak-e tartva, a szagtalanításról és fertőtlenítésről gondoskodva van-e. Az árúk elhelyezése a fennálló törvényes rendelkezések szerint történik-e, közegészségügyi szempontból nincs-e kifogás (pl. a petróleum nincs-e a liszt mellett elhelyezve, az árúk nincsenek-e közvetlenül a padlóra lerakva, stb.). Az árúk minősége és eltartása megfelel-e a törvényes rendelkezéseknek, pl. az élelmiszerek és italok nem romlottak vagy hamisítottak-e, nem az egészségre veszélyes edényekben történik-e azok eltartása vagy kiszolgálása. Az árúk kiszolgálása hogyan történik (nem fogdossák-e össze pl. a péksüteményt, nem tisztátalan eszközökkel történik-e az árú, az élelmiszer kiszolgálása, nem ujságpapírosba csomagolják-e a húst, stb.).

A munkások egészségesek-e, nincs-e közöttük beteg (pl. nyílt gümőkóros, trachomás) nem szenved-e valamelyik ragályos vagy undortkeltő betegségben, nincs-e közöttük bacillusgazda vagy bacillushordozó, nincs-e valamelyiknek családjában fertőzőbeteg. A munkások egészségügyi állapota az üzemben megfelelő-e, nincs-e közöttük foglalkozási ártalom miatt beteg (pl. idült ólommérgezésben szenvedő, stb.). A munkaidő tartama megfelel-e az előírásnak. Nem dolgoztatják-e, különösen a fiatalabb munkásokat, tanoncokat erejükön felül (éjjel). A tanonc foglalkoztatása és táplálkozása megfelelő-e. A munkások étkező- és alvóhelyei nem kifogásolhatók-e, fűtésről, világításról, szellőztetésről, féregmentesítésről gondoskodás történt-e. A vizsgáló hatósági orvos kérdezze meg közvetlenül a munkásokat is, nincs-e valami panaszuk vagy közölnivalójuk.

Nagy gondot kell fordítani az árúmintavételekre. Ügyelni kell arra, hogy milyen esetekben kell az egészségügyi törvény alapján, mikor a mezőgazdasági termények hamisításának tilalmazásáról szóló (lásd 13. és 15. pontokat) és mikor az ipartörvény alapján eljárni. A hatósági orvos az iparhatósághoz tett iparegészségügyi vonatkozású jelentésében ne csak a szankciókat maga után vonó kihágási cselekményeket illetőleg mulasztásokat említse meg, hanem

tegyen egyúttal a fennálló szabálytalanság (egészségügyi ártalom) megszüntetésére alkalmas javaslatot is.

A hatósági orvosnak az iparegészségügyet összefogó rendelkezések lelkiismeretes elvégzése legfontosabb teendői közé tartozik. Éppen ezért ne csak arra legyen gondja, amit a jogszabályok kifejezetten elrendelnek, de vigyen bele munkájába előrelátást és szociális érzést is. Akkor el fogja érni, hogy mind az iparos, mind az alkalmazottak nemcsak a hatóság egyik közegét látják őbenne, hanem jóakarójukat és megértő barátjukat is, akinek bizalommal elmondhatják panaszait, kikérhetik tanácsát és aki ügyes-bajos dolgaikban felebaráti szeretettel van segítségükre.

48. A lúgkő és a lúgkőoldat forgalombahozatalának szabályozása és a hatósági orvosoknak ezzel kapcsolatos teendői.

A lúgkő (lúgkőoldat) forgalombahozataláról szükséges tudnivalókat a 98.982/1928. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 769. oldal) tartalmazza. E rendelet értelmében lúgkövet, marónátront, marókálit, marószódát és lúgkőoldatot, valamint az említett anyagokat 5%-nál nagyobb mennyiségben tartalmazó készítményeket a közvetlen fogyasztók részére árusító üzletekben háztartási célokra — a házilag végzett szappanfőzés kivételével — kiszolgáltatni nem szabad. A rendeletnek erre vonatkozó szakaszát a 127.071/1928. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 783. oldal) kiegészítette olyképen, hogy a közvetlen fogyasztók részére árusító üzletekben olyan készítményeket sem szabad háztartási célokra kiszolgáltatni, amelyek ugyan 5%-nál kisebb mennyiségben tartalmazznak lúgkövet (marónátront, marókálit, marószódát), azonban ezekkel az anyagokkal egy tekintet alá eső olyan anyagokat is tartalmazznak, amelyekkel a készítményben levő lúgkőmennyiség egyszerű, a háztartásban is elvégezhető művelettel (feloldással, stb.) 5%-nál nagyobb mennyiségre fokozható. Az ilyen készítmények lúgkőtartalmát tehát úgy kell értelmezni, hogy az 5% az a felső határ, amely a lúgkőoldatra meg van

engedve és amely a háztartásban végrehajtandó valamely művelet által sem fokozható. A mondottakból következően nem szabad ezeket a készítményeket olyan használati utasítással ellátni, amely azok eredeti lúgkőmennyiségének fokozására alkalmas eljárásra vonatkozik. A 98.982/1928. K. M. rendelet értelmében a házilag végzendő szappanfőzés céljára és ipari célokra lúgkövet és lúgkőoldatot (marónátront, stb.) 2 kg vagy azt meghaladó mennyiségben ki szabad szolgáltatni annak: 1. aki az iparüzést iparjogosítvány felmutatásával igazolja; 2. aki városban a polgármester által megbízott tisztviselőtől, kis- és nagyközségekben a községi előjáróságtól lúgkővásárlásra engedélyt kapott. Ily engedélyt azonban csak az kaphat, aki igazolja, hogy háztartásában — állattelhullás következtében vagy egyébként — 10 kg-ot meghaladó zsiradék fölött rendelkezik és abból házilag szappant kíván főzni. Csak annyi lúgkőmennyiséget szabad kiadni, amennyi a zsiradék súlymennyisége egyötöd részének megfelel (pl. 10 kg zsiradék után 2 kg lúgkövet). A lúgkőengedélyt — amely a vásárlás szempontjából 30 napig érvényes — díjmentesen kell kiállítani s a lúgkövet csak ezen időn belül szabad kiszolgáltatni. A lúgkő kiszolgáltatására vonatkozó engedélyt a kereskedő 6 hónapig megőrizni köteles.

A lúgkövet vagy 5%-nál nagyobb tartalmú lúgkőoldatot csak fémből vagy kőanyagból készült, erős és jól zárható edényben szabad kiszolgáltatni, amely a szétporlást és kifolyást teljesen kizárja. Ilyen lúgkőtartó edényt ajánl a 89.020/1926. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 867. oldal). Ezeket az edényeket és tartályokat halálfejjel, „mérreg“ jelzéssel és az anyag nevét feltüntető címkével kell ellátni. A címkét az edényre úgy kell ráhelyezni, hogy annak megsértése nélkül az edényt felbontani ne lehessen. Azonkívül a tartályra szembetűnő betűkkel a következő figyelmeztetést kell alkalmazni: „Figyelmeztetés! Óvja meg gyermekeit a lúgmérgezéstől! Súlyos büntetés éri azt, aki folyékony lúgot pohárban, csészében vagy más edényben, konyhaasztalon, széken vagy más olyan helyen tart, ahol a gyermek hozzáférhet, mert a gyermek játékból vagy étel helyett szájába veheti, s a lúgmérgezés igen gyakran halált okoz. A lúgot csak gondosan elzárt edényben és csak olyan helyen szabad

tartani, ahol a gyermek el nem érheti. A lúgkőből csak annyit szabad feloldania, amennyit egyszerre elhasznál. Annak, aki lúgot ivott, addig is, míg az orvos megérkezik, azonnal adjunk — ha le tudja nyelni — híg ecetet vagy citromos vizet, de mindenesetre bőven tejet vagy olajat.“ Az 5%-nál kisebb, de 1%-nál nagyobb tartalmú lúgoldatokat is csak csomagoltan szabad forgalombahozni. Ugyanez vonatkozik a lúgkőpótló készítményekre is. A csomagoláson fel kell tüntetni a készítmény előállítójának nevét (cégét), továbbá azt, hogy a készítmény 5%-nál több lúgkőoldatot nem tartalmaz.

Sajnálatos módon, még ma is igen gyakran történnek súlyos és a legtöbbször halálos kimenetelű lúgkőmérgezések, mert a lúgkővet legnagyobb részben háztartási célra (súrolásra, mosogatásra, stb.) és nem szappanfőzés céljára (amelynél tényleg nélkülözhetetlen) használják. Pedig éppen háztartási célra teljesen veszélytelen anyagok (pl. kálishappan, bikarbonátszóda) is kitűnően megfelelnek; itt tehát a lúgkő használata mellőzhető volna. Amellett sokszor az engedély kiadására jogosult szervek sem járnak el kellő óvatossággal és engedélyt adnak annak ellenőrzése nélkül, hogy vajjon tényleg szappanfőzési célra kell-e a lúg. De szabályellenesen — házalás útján is — sok lúgkészítmény kerül forgalomba. A balesetet a legtöbb esetben az a minősíthetetlen könnyelműség okozza, amellyel a tisztításra használt lúgkőoldatot kezelik. Így pl. a lúgot ivásra használt edényben, palackban, bögrében, s azt is olyan helyen tartják, ahol ahhoz a gyermek könnyen hozzáférhet.

A hatósági orvosoknak, így a községi (kör) orvosoknak is, a fűszer- és festékküzletek, valamint a háztartási cikkek árusító üzletek vizsgálatánál nagy gondot kell fordítaniok arra, hogy a marólúgra vonatkozó rendelkezéseket pontosan betartsák, de propagandaelőadások során is fel kell világosítaniok a közönséget azokról a veszedelmekről, amelyek a lúg használatával járnak. Emellett rá kell terelni a közönség figyelmét azokra a készítményekre (szóda, stb.) is, amelyek a lúgot — annak veszélyei nélkül — pótolják.

Bármennyire szigorú rendelkezések állanak is fenn a lúgkő forgalmára, kétségtelen, hogy azok még ma sem kielégítőek. Minthogy pedig a szappanfőzéssel elért gazdasági

eredmény semmiképpen sem hozható arányba azzal a közegészségügyi hátránnyal, amelyet a lúgmérgezések okoznak, legfőbb ideje volna a lúgkövet a kereskedelmi forgalomból teljesen kizárni vagy legalább is rendelkezni aziránt, hogy a lúgkészítményeket csak megfelelő szakképzettséggel és ipar-engedéllyel rendelkező iparosok (pl. drogisták) árusíthassák.

49. A hatósági orvos teendői a kártékony állatok irtása körül. A patkányirtás szabályai.

Az 1876:XIV. tc. 18. §-a értelmében a háziállatok, úgyszintén a ragadozó állatok által előidézhető veszélyek elhárítása érdekében bizonyos óvórendszabályok elrendelése a hatóság intézkedési körébe tartozik. Az ilyen állatok mérgezésével irtására a 23.542/1895. B. M. rendelet tartalmaz részletes rendelkezéseket. Ennek értelmében ragadozó vagy kártékony állatok méreggel irtása rendőrhatósági engedély alapján eszközölhető.

A 25.444/1897. B. M. körrendelet figyelmezteti a hatóságokat, hogy a dúvadak mérgezésére benyújtott kérvényeket azonnal tárgyalják le. Ezért az ilyen kérvényeket mindig sürgőseknek kell tekinteni és azokat soronkívül kell elintézni.

A ragadozó és kártékony állatok mérgezésére vonatkozó engedély kiadására a 77.686/1922. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 342. oldal) alapján a járási főszolgabíró illetőleg ott, ahol m. kir. rendőrség van, a rendőrkapitányság vezetője illetékes; másodfokon az alispán illetőleg (ott, ahol elsőfokon a m. kir. rendőrség kapitánysága járt el) a m. kir. rendőrség főkapitánya, harmadfokon a földművelésügyi miniszter jár el. A kérvény benyújtásáról — elbírálása előtt — a szomszédos községeket és birtokosokat értesíteni kell; a szándékolt mérgezést pedig közhírré kell tenni és az erről szóló értesítést a községházán 8 napig ki kell függeszteni. Ha ez alatt az idő alatt az érdekeltek nem nyilatkoztak, későbbi felszólalások a 16.086/1900. B. M. körrendelet értelmében figyelembe nem vehetők.

A mérgezésre meg kell adni az engedélyt, ha igazolva

van, hogy a ragadozó vagy kártékony állatok nagy számban elszaporodtak, a folyamodónak kárt okoznak és másképen el nem pusztíthatók, a folyamodó pedig a méreg tartására és használata körül megszabott óvórendszabályok betartása iránt kielégítő biztosítékot nyújtott. A méreg kiszolgáltatására szükséges utalványt az engedélyezésre illetékes hatóság adja ki és esetről-esetre megállapítja a kiszolgáltatható mennyiséget is.

Az utalvány kiadásánál a hatóság megszabja azokat a módozatokat, amelyeket a méreg kezelése, tartása és ellenőrzése tekintetében követni kell.

A mérgezési engedély minden esetben 1 év tartamára, mégpedig január 1-től december 31-éig terjedő hatállyal adható ki. A kiadott méregengedélyről az elsőfokú rendőrhatalóság az alispánhoz illetőleg a m. kir. rendőrség főkapitányához 8 napon belül jelentést tenni köteles, aki a jelentést a földművelésügyi miniszterhez terjeszti fel (121.325/1930. B. M. körrendelet — Atzél—Chyzer VII. kötet 299. oldal). Dúvadírtás iránt benyújtott kérelmek a 39.649/1908. B. M. rendelet értelmében bélyegmentesek.

A mérgezést csak teljesen megbízható erdészeti és vadászati alkalmazottak végezhetik. Az engedély megadása esetén közhírré kell tenni, hogy a méreg kinek a számára adatott ki, milyen határrészen (hegy, erdő, dűlő) történik a mérgezés, s egyben figyelmeztetni kell a közönséget, hogy a mérgezett tárgyakhoz hozzányúlni vagy azokat eltulajdonítani tilos. Mérgezett állati hullákat (ló, birka, sertés, szárnyas), vért, tojást lehetőleg az erdők sűrűjében illetőleg a mérgezés ideje alatt használatban nem álló, legeltetésre nem használt területeken úgy kell elhelyezni, hogy azok a közlekedési utaktól legalább 100 m távolságra legyenek. A méreg kitevője a mérgezett tárgyak kihelyezéséről az érdekelt községek előljáróságait legalább 5 nappal előzőleg írásban értesíteni köteles, azok pedig a mérgeztételt az értesítés vételétől számított 3 nap alatt — a szokásos módon — közhírré tenni kötelesek. A mérgezett tárgy kihelyezésénél a legnagyobb gondossággal kell eljárni, hogy idegen egyének ahhoz hozzá ne juthassanak. Ha pedig a mérgezett tárgy kitevőjének vagy bárki másnak tudomására jut, hogy a mérgezett tárgyat valaki

mégis elvitte, személyes felelősséggel köteles erről a község előljáróságának vagy a rendőrhatóságnak jelentést tenni. A község előljárósága köteles ezt a főszolgabírónak azonnal jelenteni, aki a nyomozás megejtése iránt intézkedik. A városban e teendő végzése a rendőrkapitányság vezetőjének feladata. Olyan helyeken, ahol háziállatok járnak, mérgezett tárgyakat kihelyezni nem szabad. A mérgezési idő elteltével annak elhelyezője a mérgezett tárgyat megsemmisíteni és erről a község előljáróságának jelentést tenni köteles.

A patkányok irtására vonatkozó utasításokat a 3.040/1922. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 307. oldal) tartalmazza. A patkányirtásnak — eltekintve attól, hogy a patkányok az épületek, lakóházak, termények, élelmiszerek megrágása és bemocskolása, a baromfiak pusztítása által nagy gazdasági kárt okoznak, s így irtásuk gazdasági szempontból is fontos — közegészségügyi szempontból is nagy jelentősége van. A patkányok ugyanis a házban lakók egészségét nagy mértékben veszélyeztetik azáltal, hogy veszedelmes emberi és állati betegségek (bányaféreg, trichina, pestis, stb.) hordozói és terjesztői. Erre való tekintettel az 1876:XIV. tc. 10. és 18. §-ában utasította a hatóságokat, hogy az összes háztelkek, épületek, lakóházak, ipari és gazdasági épületek, továbbá csatornák, pöcegödrök, szemétkerakodó helyek, bányák, stb. tulajdonosait kötelezzék, hogy a tulajdonukban levő ingatlanon a patkányokat rendszeresen irtsák. A rendelet a patkányok irtására az emberre és a háziállatokra veszélytelen tengeri hagyma (*bulbus Scillae*) használatát ajánlja.

A rendelet felhívja egyúttal a hatóságot, hogy a patkányirtás megszervezésével és irányításával a község egyik tisztviselőjét vagy az előljáróság erre alkalmas tagját bízta meg, aki ezt a községi (kör) orvos illetőleg az állatorvos felügyelete alatt végzi. Különösen nagy gondot kell fordítani — a rendelet szerint is — a csatornákra, általában az olyan helyiségekre, amelyekben a patkányok tömegesen tanyáznak, mint pl. a malmok, vágóhidak, mészárszékek, börgyárak, sörgyárak, gabona- és más élelmiszerraktárak, szemét- és hulladéklerakodó telepek, stb. Ha a hatóságnak bármily tekintetben felvilágosításra van szüksége, a m. kir. Rovartani Állomáshoz (Budapest, II. ker., Kitajbél Pál u. 1) fordulhat, ahol a szük-

séges utasításokat megadják. A patkányok irtására a hatósági orvosoknak is igen nagy gondot kell fordítaniok, mert azok — mint fentebb említve volt — az élelmiszerek bemocskolása és megfertőzése útján veszélyes emberi és állati betegségeket közvetíthetnek.

A 104.455/1898. B. M. körrendelet értelmében a kártékony állatok, nevezetesen a patkányok és az egerek irtása csak az elsőfokú rendőrhatóság méregengedélye alapján történhetik és erre a célra sem orvosi, sem állatorvosi rendelvény alapján — külön hatósági engedély nélkül — mérget kiszolgáltatni nem szabad. Ebből következik, hogy méregszert külön engedély nélkül csak emberi vagy állati gyógy célra szabad kiszolgáltatni, más célra pedig csak a rendőrhatóság engedélye alapján. Az elsőfokú rendőrhatóság az ilyen engedélyeket csak akkor adja ki, ha a kérelmező megbízható, s a kért méreg minőségét, valamint annak engedélyezhető mennyiségét az elsőfokú közegészségügyi hatóság szakközege (a tiszti orvos) súly szerint is megjelöli. Az engedélyt a hatóság bélyegzőjével mindenkor el kell látni. Méregbeszerzési engedély nem adható közfogyasztásra szánt élelmiszereket árusítóknak (molnároknak, pékeknek, kereskedőknek, mészárosoknak).

Pockok, hörsögök és más a mezőgazdaságban kártékony állatok méreggel történő irtásához szükséges engedély kiadása is az előadottak szerint történik.

A mérgek árusítására vonatkozó tudnivalókat lásd az 50. pontban.

50. A mérgek árusítására vonatkozó rendelkezések. Az arzéntartalmú légyirtószeres tilalma.

Mérgek árusításával csak a drogisták és olyan bejegyzett cégű kereskedők foglalkozhatnak, akik a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztertől ú. n. méregárúsítási engedélyt kaptak. Ilyen méregárúsítási engedély csak a 111.005/1894. B. M. sz. rendelethez tartozó V. sz. táblázatban felsorolt mérges anyagokra adható (lásd 37/B. pont 1. alpontot). A méreg árusítására vonatkozó rendelkezések egyébként a 21.000/1936.

K. K. M. rendelet kibocsátása óta eléggé zavarosak, mert a rendelet 34. §-a a mérgek árusítására vonatkozó 111.005/1894. B. M. és a 111.973/1900. B. M. rendeleteket egy-két szakasz kivételével hatálytalanította, ami a mérgek árusításával kapcsolatos jogi rendelkezések áttekinthetőségét és egyöntetűségét nagy mértékben megzavarta. Célszerű volna ezért a mérregárusításra vonatkozó rendelkezéseknek mind iparjogi, mind közegészségügyi szempontból mielőbbi összefoglalása illetőleg szabályozása.

A gyógyszereknek és a kétkeresztes erőhatású (méreg-tartalmú) gyógyszereknek tartására és kiszolgáltatására a 260.510/1934. B. M. rendelet, a kábítószerekre pedig a 2222/1934. M. E. rendelet tartalmazza a részletes utasításokat (mindkét rendeletet lásd Atzél—Chyzer VIII. kötetében). Ezekről egyébként — a gyógyszerészeti közigazgatással kapcsolatban, munkánk III. kötete nyújt részletesebb tájékoztatást.

A gyógyszerészek hatósági méregengedélyek alapján mérgeket az 1876:XIV. tc. 17. §-a értelmében csak szabályszerű orvosi vények alapján szolgáltathatnak ki, amelyhez mellékelni kell a hatósági méregvásárlási engedélyt is (lásd a 49. pontban). Ezeket a vényeket kötelesek a gyógyszerészek a méregkönyvbe beírni és 10 esztendeig megőrizni.

Mérgeket és erőhatású szereket tartalmazó anyagokat, valamint az egészségre ártalmas egyéb vegyi készítményeket külföldről csakis tudományos intézetek és mérgek árusításával foglalkozó iparosok hozhatnak be, mégpedig a 172.700/1924. P. M. rendeletben (Atzél—Chyzer V. kötet 637. oldal) meghatározott rendelkezések betartásával. Ennek a lényege az, hogy az ilyen anyagok árusítására jogosítottak (gyógyszertárak), valamint méreg árusítására és tartására feljogosított kereskedők, gyógyárukereskedők, tanintézetek, stb. kivételével más személyek és cégek csakis az illetékes közegészségügyi hatóság által a behozó nevére kiállított és beszerzett méregengedély alapján vehetők vámkezelés alá. Az engedélykímány kiállítására az elsőfokú közegészségügyi hatóság van feljogosítva. A mérges festékek árusítására vonatkozóan lásd a 17. pontot.

Méragszereket árusító üzemeket a közegészségügyi ható-

ságnak (a tiszti orvosnak) évenként legalább háromszor kell megvizsgálnia (2.789/1869. B. M. rendelet).

A 98.883/1927. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 315. oldal) értelmében arzénsavas-só felhasználásával készült légyirtószert forgalombahozni nem szabad. Ennek megszegése: kihágás. Ilyen készítményeknek külföldről behozatala a 16.948/1928. P. M. rendelet értelmében (Atzél—Chyzer VI. kötet 701. oldal) tilos.

A 127.069/1930. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 307. oldal) a nyersnikotint is a 111.005/1894. B. M. rendelet V. táblázatába tartozó mérgek közé sorolja. A nyersnikotin árusítására és tartására nézve a mérgesanyagokra megállapított rendelkezések az irányadók, azzal a kiegészítéssel, hogy nyersnikotin tekintetében a mérgevásárlási engedélyt az elsőfokú közigazgatási hatóságok adják meg. Nyersnikotint csak is zárt csomagolásban szabad árusítani. A gazdanikotin árusítását külön rendeletek szabályozzák.

A hatósági orvos a 31.026/1876. B. M. rendelet értelmében (lásd a 13. pontot) az engedély nélkül készített mérgezszeret köteles lefoglalni. Az egészségügyi hatóság pedig a rendelet 10. §-ának 2. pontja értelmében vegyvizsgálat után a szakértő véleménye alapján az engedély nélkül készített mérgezszeret mindenkor köteles elkobozni és megsemmisíteni vagy pedig oly egyénnek eladni, aki annak tartására jogosult.

Az 1879:XL. tc. 108. §-a értelmében gyógyszerészek, vegyészek, úgyszintén az egészségre ártalmas mérgezszeret készítői, továbbá azok, akik ilyen szereket gyárukban vagy iparukban használnak vagy házukban, illetőleg az általuk birt valamely helyiségben tartanak, végül az ilyen szerek elárusítói 1 hónapig terjedhető elzárással büntetendők; ha: 1. a készítésnél vagy elárusításnál nem használnak kizárólag e célra rendelet mérlegeket és eszközöket; 2. a mérget vagy mérges szert nem tartják eléggé szigetelő anyagból készült és elzárt külön tartályban vagy készülékben; 3. a gyárukban, iparüzletükben az egy napi szükségletet felülmúló mérget vagy mérget tartalmazó szert, külön helyen vagy helyiségben elzárva nem tartják; 4. ezeknek a meghatározott szereknek készítésére és tartására, árusítására vagy elszállítására kiadott rendelkezé-

seket megszegik. Ebből következik az is, hogy mind a gyógyszerészek, mind a drogisták és a mérgeyszerkereskedők a mérgek mérésére külön és kizárólag erre a célra használt mérlegeket és eszközöket kötelesek tartani, amelyeket a mérgekszekerényben a mérgek között kell megőrizni. Egyébként is a mérgeket elkülönített jól zárható szekrényben kell tartani. A mérgek tartására jogosult köteles a méregárusítással kapcsolatban felmerült rendkívüli eseteket (lopást, betörést, stb.) a hatóságoknak azonnal bejelenteni.

51. Iparhigiéne (az ipari és gyári alkalmazottak egészségügyi védelme). A tanoneszerződés és a hatósági orvos ezzel kapcsolatos teendői. Az iparegészségügyre vonatkozó fontosabb jogszabályok.

A higiénének egyik igen fontos ága az iparegészségtan. Kétségtelen ugyanis, hogy a különféle iparok és gyárak — az egyes üzemek sajátosságánál fogva — az ott foglalkoztatott munkások egészségére többé-kevésbé behatással vannak, sőt megfelelő óvintézkedések nélkül olyan egészségügyi ártalmakat okozhatnak, amelyek a munkások életét is veszélyeztethetik. Az iparegészségtannak legfőbb feladata tehát az ilyen ártalmak elkerülése és megelőzése.

A legtöbb ipari megbetegedés szoros kapcsolatban van a foglalkozással. Az ártalmas tényezők között, amelyek az ilyen megbetegedést előidézhetik, egyik legjelentősebb a túlerőltetés. A túlerős munka, amelynek a szervezet nem felelhet meg, kihat a test fejlődésére, az ellenállóképességre, az idegrendszerre, a vérkeringési szervekre, stb. Ezért vannak egyes iparoknál — pl. a péküzemekben, hajó- és bányamunkáknál stb. — azok a megszorítások, amelyek — mint az éjjeli munka eltiltása, a nők, a fiatalok és gyermekek alkalmazásának tilalmazása, a munkaidő szabályozása, stb. — a munkások egészségügyi védelmét szolgálják. A zárt helyiségben, poros vagy romlott levegőben, a rosszul szellőztetett műhelyekben, bányákban, stb. végzett munka is hajlamossá teszi a munkásokat némely betegségre, főleg a tüdőgümőkorra.

Egyes foglalkozásokkal kapcsolatban, pl. a cipész- vagy a szabóiparban az állandó helytelen testtartás gerincelferdülést okozhat. Bizonyos foglalkozás, pl. az órák munkája látási zavarokat idézhet elő. Nagy melegben dolgozóknál, pl. kovácsoknál, üveghutamunkásoknál látási zavarok, égések, a túl-eröltetés tünetei fordulhatnak elő. A különböző mérgező anyagokkal való foglalkozás súlyos mérgezéseket okozhat, pl. ólom-, higany-, arzénmérgezést. Lépfene fordulhat elő a tímároknál, szőrrel (pl. kefégyárban) és szőrmével dolgozó iparosoknál. A fertőzőbetegségeket terjesztheti az üveggyári munkások között a közös fúvó használata. Különösen nagy veszedelmet jelent egyes iparoknál a por, így pl. kőműveseknél, kőfaragóknál, köszörüsöknél, cementgyárban, stb. dolgozóknál. Egészségügyi ártalmat okozhatnak a különböző gázok és gőzök pincékben, gázgyárakban, vegyigyárakban, szeszgyárakban, stb.

A hatósági orvosnak vizsgálatai során nagy gonddal kell ügyelnie arra, hogy a foglalkozási ártalmak elkerültessenek illetőleg elháríttassanak. Általában minden iparra irányadó alapelv az általános közegészségügyi feltételek betartása. Így egészséges és tiszta munkahelyiségek, elegendő szellőztetés, megfelelő foglalkoztatás, kellő pihenés, a megbetegedettek elkülönítése, a betegségre gyanúsak megfigyelése és vizsgálata, célszerű munkaruháról gondoskodás és állandó orvosi ellenőrzés, mindez különös tekintettel az ipari megbetegedésekre.

Külön fejezete az iparegészségtannak a balesetek elleni védekezés, amelyet munkánk III. kötetében — a balesetbiztosítás keretében — ismertetünk.

Az ipari és gyári üzemekben alkalmazottak egészségvédelmével szorosan összefügg az a követelmény, hogy az ipari és gyári helyiségek minden tekintetben megfeleljenek az egészséges lakás követelményeinek. A gyártelepeket egészséges talajon kell építeni, úgy hogy a munkahelyiségek megfelelő nagyságúak, világosak, jól szellőztethetők legyenek. Gondoskodni kell azok megfelelő tisztántartásáról és fűtéséről, valamint arról is, hogy a munkaközben esetleg keletkező mérges gázok és gőzök elvezetése azonnal megtörténjék.

Fontos, hogy a fiatalabb nemzedéket, korát meghaladó

munkái túl ne erőltessék és ezzel fejlődését ne gátolják. A hatósági orvos a tanoncszerződésekhez szükséges orvosi bizonyítványt ép ezért mindig a legnagyobb körültekintéssel állítsa ki. Az 1922:XII. tc. 76. §-a értelmében (Atzél—Chyzer V. kötet 274. oldal) a tanoncszerződést az iparhatóság előtt az előírt alakiságok megtartásával kell megkötni. A tanoncszerződést a munkaadó vagy annak meghatalmazással ellátott megbízottja és a tanonc illetőleg ha kiskorú, törvényes képviselője (gyámja) vagy annak meghatalmazottja köti meg. Törvényes képviselő beleegyezésének hiányát a gyámhatóság engedélye pótolja. Gyermek és fiatalkorú kiképzése céljából tanoncszerződés csak az esetben köthető, ha a gyermek illetőleg fiatalkorú hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a kérdéses foglalkozásra alkalmas. A hatósági orvosokat e vizsgálatért illetőleg a bizonyítvány kiállításáért a 63.038/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 734. oldal) értelmében 1 P illeti meg.

A tanoncvédelmet szolgálja az 1922:XII. tc. 93. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a munkaadó köteles a tanonc egészségére és testi épségére ügyelni és azt csak olyan munkakörben foglalkoztathatja, amely korának, testi fejlettségének és szellemi képességének megfelel. A tanoncot sem ő, sem családtagjai nem bántalmazhatják, s kötelesek őt egészséges lakással és táplálékkal ellátni.

A 152.288/1931. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 465. oldal) meghatározza, hogy a képesítéshez kötött iparágakban és gyári üzemekben hány tanoncot szabad alkalmazni.

Az 1928:V. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 366. oldal) az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak és nők védelméről szól. E törvénynek rendelkezései egyfelől az ipartörvény alá eső üzemekre és vállalatokra, másfelől a bánya- és kohóvállalatokra, az állami egyedárusítással kapcsolatos ipari vállalatokra, személyek és áruk vasúton és hajón szállítására, kikötőkben, rakparton, lerakodóhelyeken és raktárakban elhelyezett áruk kezelésére, a vasúti és hajózási vállalatok által fenntartott gyártási és javítóműhelyekre, az állami posta, távíró és távbeszélőintézet által fenntartott gyártási és javítóműhelyekre

vonatkoznak. Nem terjednek ki azonban e törvény rendelkezései a mezőgazdasági és erdei termelésre, az állattenyésztésre, a halászatra, a kert- és szőlőművelésre, a selymészetre és a méhészetre, a vasúti vállalatok igazgatására és forgalmi üzemére, az állami posta, távirda és távbeszélő intézetek igazgatására és forgalmi üzemére.

A törvény szempontjából gyermek az a személy, aki 14. életévét még be nem töltötte; fiatalkorú az, aki 14. életévét meghaladta, de 18. életévét még nem töltötte be.

A törvény rendelkezései alá tartozó üzemekben gyermeket, fiatalkorút és nőt csak abban az esetben szabad rendszeresen alkalmazni, ha a hatósági orvos vagy a társadalombiztosítópénztári (bányatárspénztári) orvos igazolja, hogy az illető a munka teljesítésére testileg alkalmas. Földalatti munkára 16. életévét be nem töltött fiatalkorút testi alkalmasság esetében is csak akkor — és csak az előre meghatározott munkakörben — szabad alkalmazni, ha ahhoz az illetékes bányakapitányság hozzájárult. A törvény hangsúlyozza, hogy gyermekekkel, fiatalkorúakkal és nőkkel nem szabad olyan munkát végeztetni, amely erejüket meghaladja, egészségüket vagy testi épségüket veszélyezteti. A nőknek szülés esetére külön kedvezményeket biztosít.

A gyermekek, fiatalkorúak és nők részére szolgáltatott élelmiszereknek kellő mennyiségűnek, táplálónak és élvezhetőnek kell lenni. A lakóhelyiségeknek és a hálólhelyiségeknek meg kell felelni az erkölcsi és az egészségügyi követelményeknek. A tisztaságot és a rendet feltétlenül biztosítani kell. A közös hálótermekre vonatkozó rendelkezéseket lásd 11. pontban. A fentebb említett üzemekben gyermekeket, fiatalkorúakat és nőket éjjel foglalkoztatni csak kivételesen szabad.

A munkaadó köteles üzemében minden alkalmazott részére könnyen hozzáférhető és jól szembetűnő helyen jól olvasható munkaidő-rendet kifüggeszteni. A munkaidőrendben fel kell tüntetni a munkanapokat, a munkahelyen foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak és nők munkaidejét, a munka kezdetét és végét, valamint a napi munkaszakaszon belül és a hetenként adott szüneteket. A hatósági orvosnak az 1928:V. törvénycikkét jól kell ismernie, hogy a törvényes

rendelkezősek betartását az ilyen üzemekben pontosan ellenőrizhesse.

Az 1928:V. törvénycikk fentebb ismertetett rendelkezései közül csak a 150.443/1930. K. M. rendeletben (Atzél—Chyzer VII. kötet 311. oldal) felsorolt rendelkezések vannak életbeléptetve.

Az iparegészségügy keretében arra is törekednünk kell, hogy a munkások szabad idejüket egyfelől kellő pihenéssel, másfelől testet és lelket felüdítő szórakozással tölthessék el. Ennek érdekében ma már a nagyobb gyári- és ipartelepeken a munkások részére megfelelő sporttelepekről és egyéb szórakozási alkalmakról gondoskodnak.

Az iparüzemekben és gyárakban alkalmazott munkások egészségének megóvására a magyar törvények számos nemzetközi egyezményt cikkelyeztek be. Így az 1928:XVI. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 385. oldal) az 1920. évben Génúában tartott Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által készített, a tengeri-munkára bocsátható gyermekek legkisebb korának megállapítására vonatkozó tervezetet; az 1928:XVII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötete 387. oldal) a Genfben tartott 1921. évi Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által készített a szénmunkára vagy fűtőmunkára bocsátható fiatalok legkisebb életkorának megállapítására vonatkozó tervezetet; az 1928:XVIII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 389. oldal) az 1928. évben Genfben tartott Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által alkotott, a hajón alkalmazott gyermekek és fiatalok kötelező orvosi vizsgálatára vonatkozó tervezetet; az 1928:XXVI. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 429. oldal) az 1919. évben Washingtonban tartott Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által készített, a fiatalok éjjeli ipari munkájára vonatkozó tervezetet; az 1928:XXVIII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 434. oldal) az 1919. évben Washingtonban tartott Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által létesített, a nők éjjeli munkájára vonatkozó tervezetet; az 1928:XXVII. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 432. oldal) az 1919. évben Washingtonban tartott Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által készített és a nőknek szülés előtti és utáni foglalkoztatására

vonatkozó tervezetet; az 1925:XLIX. törvénycikk (Atzél—Chyzer V. kötet 663. oldal) a fehér (sárga) foszforral való gyújtógyártás eltiltása iránt Bernben 1906. évi szeptember hó 26-án kötött nemzetközi egyezményt, stb.

VI. RÉSZ.

52. A köztisztaság jelentősége a közegészségügy szempontjából. A köztisztasági (közegészségügyi) szabályrendeletek elkészítésének irányelvei. A legyek irtása. Az emberen élősködő rovarok (tetvek) irtásának módja. A kóborcigányok és vándoriparosok közegészségügyi ellenőrzése. A szállodák, vendéglők, stb. féregtelenítése.

A fertőző betegségek elleni védekezés alapja a köztisztaság. Ez egyfelől az egyéni tisztaság (mosdás, fürdés) fokozottabb keresztülvitelével, másfelől a hatóságnak a köztisztaság elérésére tett rendelkezései útján érhető el. A hatóság a köztisztaság fokozottabb mértékét az egészséges lakásviszonyok megteremtésével, a talaj, a levegő és a víz szennyeződésének megakadályozásával, a hulladékanyagok eltávolításával, a legyek irtásával, a munkás- és szegényebb nép fokozottabb szociális védelmével, a nyilvános helyek és a közlekedési eszközök szigorú ellenőrzésével biztosítja. Kétségtelen, hogy minden betegség, de különösen a fertőző betegségek elleni küzdelmünk egyik legjobb eszköze a tisztaság.

A köztisztaság fenntartására vonatkozik a belügyminiszter 71.687/1913. B. M. körrendelete (Atzél—Chyzer V. kötet 22. oldal) és az ezzel lényegében teljesen egyező 76.796/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 196. oldal). E rendeletek hangsúlyozzák, hogy a fertőző betegségek fellépését és terjedését nagy mértékben elősegíti a köztisztasági viszonyok elhanyagoltsága. Ezért nagy gondot kell fordítani — különösen a melegebb évszakokban — arra, hogy a köztisztasági rendelkezéseket a legpontosabban végrehajtsák. E rendeletek figyelmeztetik a községeket és városokat az 1908. évi

XXXVIII. tc. 2. §-ának végrehajtásával kapcsolatos teendőkre, amelyek szorosan összefüggnek a köztisztaságra vonatkozó gondoskodással is. Nyomatékosan utasítják a hatóságokat illetőleg a szakközegeket (hatósági orvosokat), hogy tekintettel a közegészségügyi érdekekre a város és község köztisztaságának fenntartására különös gondot fordítsanak. — Ellenőrizni kell az utcák, utak, terek, kiránduló- és üdülőhelyek tisztaságát. Faluhelyeken az árkok, folyókák, csatornák tisztításáról és javításáról kell gondoskodni azért, hogy a szennyvizek lefolyását biztosítsák, nehogy azok pangás és rothadás folytán a levegőt megfertőzhessék. Gondoskodni kell továbbá a köz- és magánépületek udvarainak, árnyékszékeinek, trágyagödreinek tisztántartásáról és megfelelő fertőtlenítéséről (lásd a 3. pontban). Különösen fontos, hogy középületekben, vendéglőkben, szállodákban, kávéházakban, cukrászdákban, iskolákban, műhelyekben, gyárakban, ipartelegeken s általában olyan helyeken, ahol sok ember fordul meg, a tisztaság fenntartása rendszeresen biztosíttassék. Tömeqlakásoknál, ahol a lakás tulajdonosa albérlők vagy ágyrajárók tartásával állandóan foglalkozik, munkás- és cselédlakásokban, keresetnélküliek és hajléktalanok menhelyein ügyelni kell — az általános tisztaság mellett — a zsúfoltság megakadályozására és az árnyékszékek megfelelő fertőtlenítésére. Továbbiakban figyelmezteti a rendelet a hatóságokat az ivóvizet szolgáltató források, kutak, berendezések mindennemű szennyeződéstől megóvására. A hatóságoknak a kutaknak az egészségügyi követelménynek megfelelő megépítésére, vízmerítésnél a víz beszennyezésének illetőleg fertőzésének kizárására (lásd 6. és 7. pontokat), továbbá az élelmiszereket árusító üzemek tisztaságára kell törekedniök. Ezért különösen a mészárszékeket, hentesüzleteket, tejcsarnokokat, péküzleteket, gyümölcs- és zöldségkereskedéseket, stb. gyakran kell ellenőrizniök. Gondoskodni kell a vágóhidaknak és helyiségeknek fokozott tisztántartásáról (lásd a 18. pontot), a trágya- és hulladékanyagok gondos eltávolításáról, a csont- és ronggygyűjtőraktárak tisztántartásáról, hogy azok az ott dolgozó munkások egészségét ne veszélyeztessék. A melegebb időszakban gondoskodni kell a nyilvános helyek, hivatalok, iskolák, vendéglők, kávéházak,

koreszmák naponta való fertőtlenítéséről. A hatóságok a fertőtlenítés módját minden esetben a hatósági orvos útmutatása alapján kötelesek elrendelni. Megfelelő és egészséges árnyékszékek és pöcegödrök építése is fontos, épúgy azok megfelelő fertőtlenítése is. A falvakban ezenfelül arra is kell ügyelni, hogy a trágya elhelyezése úgy történjék meg, hogy a kutak vizét be ne szennyezhesse.

E rendelkezések ellenőrzése elsősorban a községi (kör) és városi orvosoknak, míg ezen orvosok munkájának a felügyelete a tiszti orvosoknak és a tiszti főorvosoknak feladata. A 14.013/1921. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 251. oldal) és a 23.968/1922. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 317. oldal) nyomatékosan figyelmezteti a hatóságokat a köztisztasági szabályok betartására, egyben felhívja a törvényhatóságokat fertőtlenítő gépek beszerzésére és fertőtlenítő szakközegek alkalmazására. Figyelmezteti továbbá a hatóságokat, gondoskodjanak arról, hogy minden községben fertőtlenítő anyag, különösen mész álljon elegendő mennyiségben rendelkezésre, egyúttal felhívja őket arra is, hogy az egyes községekben a fertőzőbetegek elkülönítésére megfelelően felszerelt helyiségről (járványkórház) gondoskodjanak. Nyomatékosan figyelmeztet még e rendelet a 76.796/1918. B. M. körrendeletben foglaltak szigorú betartására. Gondoskodni kell a hatóságnak arról is, hogy az utcák és terek naponként megfelelően locsoltassanak és hogy a lakosság a háza előtt levő utcarészletet, járdát és kocsitutat — utóbbit középvonaláig — naponta legalább egyszer öntözze, ha a község vagy a város az erre szolgáló berendezéssel nem rendelkeznek (lásd a 3. pontot).

A 156.810/1927. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 361. oldal) felhívja a törvényhatóságokat, hogy köztisztasági illetőleg közegészségügyi szabályrendeleteiket korszerűen módosítsák, egyúttal elrendeli, hogy amely törvényhatóságnak pedig köztisztasági szabályrendelete nem volna, az azt a rendelet kibocsátásától számított három hónapon belül alkossa meg. A hatósági orvosok, elsősorban a tiszti főorvosok kötelesek megvizsgálni, hogy a törvényhatóság köztisztasági szabályrendelete megfelel-e a helyi követelményeknek, a szükséges módosításokat

pedig részben a 76.796/1918. B. M., részben a 71.687/1913. B. M. rendelet figyelembevételével kell keresztülvinni. Gondoskodni kell arról — e rendelet szerint is — hogy az utcák, utak, terek, járdák, különösen pedig a piacterek söprése megtörténjék s hogy azokon szemét vagy egyéb undortkeltő vagy a közegészségügyre veszélyes romlandó hulladék ne legyen található. A söprés előzetes öntözéssel történjék, hogy az ártalmas port ne keverjék fel. Kirakatok porolását, tisztítását is akkor kell végezni, amikor a járókelők egészségét nem veszélyezteti. Nem szabad a takarításhoz használt portörölő rongyokat az utcára rázni s gondot kell fordítani arra, hogy gyümölcsöt és élelmiszert árusító üzletekben (bódékban, sátrakban) az árusításra kerülő cikkeket lefedjék, nehogy azokat az utca pora beszennyezze illetőleg a legyek vagy rovarok ellepjék. Gyalogjárók részére fenntartott járdákon és nyilvános helyeken a köpködést el kell tiltani. — Különösen hangsúlyozza a rendelet, hogy a köztisztaság legelemibb követelményeit nélkülöző visszás állapotokat meg kell szüntetni. Utasítja ezért a törvényhatóságokat, hogy szabályrendeleteikbe feltétlenül vegyenek be oly rendelkezést, mely szerint a nagyközönség részére nyitva álló nyilvános helyiségek tulajdonosai a közönség használatára álló helyiségeket megfelelő számú vízzel öblíthető higiénikus köpöcsészekkel felszerelni tartoznak. A rendelet szerint a szabályrendeletben a szóbanlevő helyiségek padlózatára és a járdákra való köpködést kihágásnak kell minősíteni és a cselekmény elkövetői ellen a kihágási eljárást meg kell indítani. Látjuk tehát, hogy a belügyminiszter mintegy a helyi hatóságok mérlegelésére bízta, hogy köztisztasági illetőleg közegészségügyi szabályrendeleteiket hogyan alkossák meg; ez által is biztosítani kívánja a szabályrendeletek eredményességét.

A 25.228/1927. V. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 235. oldal) utasítja a néptanítókat, hogy a beszéd- és értelemgyakorlat, továbbá az olvasmányok tárgya és az egészségtan tanítása kapcsán kimerítően foglalkozzanak azokkal a veszedelmekkel, amelyek a legyek révén fenyegetnek és a tisztaságra nevelés során hassanak oda, hogy a közönség maga is törekedjék a fertőzőbetegségek elterjedését megaka-

dályozni. A legyeknek igen nagy szerepe van a fertőzőbetegségek (tífusz, vérhas, tuberkulózis) terjesztésében. Ezért mindent el kell követnünk, hogy a legyek szaporodását megakadályozzuk. A rendelet — mint a védekezés legsikeresebb módját — a tisztaságot, a legyek tenyésztelepeinek, a trágyadomboknak, a pöcegödröknek és istállóknak gondos kezelését és azokban a legyek állandó irtását tartja szükségesnek. Kétségtelen, hogy az egyszerűbb emberek gyermekeinek a tisztaságra és a légytenyésztelek veszedelmére való kioktatása nevelő hatással van magukra a szülőkre is, akikkel ily módon meg lehet értetni, hogy a legyek a közegészségre nagy veszedelmet jelentenek és hogy tisztaság, valamint a legyek gondos irtása által a fertőző betegségek ellen könnyebben lehet védekezni. A legyek irtásának szükségességére és az általuk okozható veszedelmekre az egyes élelmiszerek árusításának tárgyalásánál külön is rámutattunk.

A 37.880/1915. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 115. oldal) a törvényhatóságok figyelmét a kiütéses tífusz illetőleg a visszatérő láz elleni védekezéssel kapcsolatban az emberen élősködő rovarok (tetvek) irtására hívja fel, mert ezeknek jelentős része van e betegségek terjesztésében. A rendelet közelebbről megjelöli azokat az eszközöket, amelyekkel az embereken élősködő eme rovarok irtása a legcélszerűbben történhetik. Így a tetvetlenítendőket 3%-os karbolsavoldattal vagy petróleummal permetezett ruhára kell állítani, hogy ott vessék le ruházatukat. A tetvetlenítendőket alaposan meg kell fürdetni vagy ha ez nem lehetséges, legalább melegvízzel alaposan, tetőtől-talpig jól le kell mosni, előzőleg pedig hajukat és szakállukat le kell nyíratni. A nők haját petróleummal vagy perubalzsammal jól be kell dörzsölni s így egy napra be kell kötni. A fürdés illetőleg a mosakodás után tanácsos azokat a testrészeket, ahol a tetű leginkább megtelepszik (tarkó, comb, derék, felkar, lapockaköz, stb.) szürke kenőccsel vagy 10%-os kénkenőccsel (amely utóbbihoz 1% ánizsolajat kevertek) bekenni illetőleg bedörzsölni. Ennek megtörténte után, másik helyiségben, tiszta ruhába kell öltözni. Ezeknek az egyéneknek holmiját petróleummal vagy 3%-os karbolsavoldattal nedvesített lepedőbe kell burkolni és fertőtleníteni. A fertőtlenítés úgy is történhetik, hogy a ruhákat

lepedőben hagyva két hétig elzárva tartják, amikor is a tetvek táplálék hiányában maguktól elpusztulnak. Erre azonban a legtöbb esetben nincs mód, mivel az ily szegény emberek elegendő ruházattal nem rendelkeznek. Ezért a fehéreneműt, ágyneműt és mosható ruhát lúgos vízben (fedett edényben) legalább negyed órán át kell forralni; nem mosható ruhaneműt, gyapjút, szövetet, tollat gőzkazánban hevítéssel, szörme, prém és bőrholmit pedig petróleumba vagy 3%-os karbolsavoldatba mártott kefével kell ferőtleníteni. Ágyszalmát és egyéb értéktelen holmit el kell égetni. Tetű és más élősködő rovar irtására a sütőkemence forró (70—100 Celsius fokú) levegője is alkalmas. Peték, serkék és tetűk úgy is elpusztíthatók, ha a ruhaneműek ráncait és varrásait, ahol ezek a férgek leginkább elhelyezkednek, ismételten forró vassal átvasalják vagy gyertyaláng felett óvatosan áthuzzák. Vegyszerekkel (benzinnel, kénnel, stb.) való fertőtlenítés is megfelelő, bár körülményesebb. Ha több egyént kell fertőtleníteni, szükséges, hogy megfelelő helyiségek álljanak rendelkezésre és a rovarirtás, a fürdetés és az öltözködés külön-külön helyen történjék. Ajánlatos a tetvek megtelepedésének és szaporodásának meggátlására nyersselyem alsóruházat viselése; távoltarthatók továbbá a ruházatba szórt naftalinporral, a ruházatnak ánizs- vagy köményolajjal permetezésével, valamint a testnek 90%-os szesszel kevert ánizs- vagy köményolajjal bedörzsölésével. A rendelet orvosoknak és ápolóknak, akik ilyen betegekkel foglalkoznak, külön óvintézkedéseket ajánl. Egyúttal nyomatékosan felhívja a hatóságokat arra, hogy a betegszobákban és szállóhelyiségekben a bolhák elszaporodásának megakadályozására és a padlózatnak megfelelő tisztántartására különös gondot fordítsanak. Reámutat a rendelet arra is, hogy a férgek ellen tisztasággal és a fehérenemű gyakori váltásával lehet a legjobban védekezni. A rendelet kibocsátására a háború kapcsán volt szükség, amikor főleg a kiütéses tifusz miatt kellett a hatóságoknak gondoskodni arról, hogy a betegség fellépését és terjedését az emberen élő férgek állandó irtásával is akadályozzák.

A 37.890/1932. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 559. oldal) utasítja a hatóságokat, hogy közegeik

útján szigorúan ellenőrizték a kóborcigányokat, cigánytelepeket, csavargókat, koldusokat és mindazokat, akikről feltehető, hogy tetvesek; utasítja továbbá a hatóságokat, hogy a tömeglakások, szegényházak, éjjeli szállások és hajléktalanok menhelyei egészségügyi illetőleg tisztasági viszonyaira fokozott gondot fordítsanak. A 47.083/1924. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 566. oldal) előírja, hogy a községek, városok kötelesek a területükön lakó cigányokról nyilvántartást vezetni s állandóan nyilvántartani, hogy területükre idegen cigányok nem érkeztek-e. A nyilvántartásba azt is be kell jegyezni, hogy a cigányok orvosilag megvizsgáltatnak és fertőtlenítettek-e. Idegen cigányt, bárhol is találják azt, a hatósági közeg (csendőr) köteles az elsőfokú közegészségügyi hatóságnál vagy a községi előljárásnál előállítani, ahol a hatósági orvos egészségi állapotát megvizsgálja s ugyanakkor megvizsgálja ruhatetvesség szempontjából is. A kóborcigányok hatékonyabb ellenőrzésére vonatkozik a belügyminiszter 257.000/1928. B. M. körrendelete (Atzél—Chyzer VI. kötet 797. oldal).

A kereskedelemügyi miniszter 131.714/1933. K. M. körrendelete (Atzél—Chyzer VII. kötet 855. oldal) szigorúan előírja a vándoriparosok egészségügyi ellenőrzését a fertőzőbetegségek, valamint a ruhatetvesség szempontjából. Ezzel kapcsolatban elrendeli, hogy a vándoriparengedélyek kiadásánál minden esetben hatósági orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni, hogy a vándoriparos nem szenved ragályos vagy undortkeltő betegségben és hogy nem találták tetvesnek. Ez nemcsak a vándoriparengedélyek kiadásánál, hanem láttamozásánál is irányadó, mert a vándoriparos minden egyes községben iparengedélyét láttamoztatni köteles (lásd a 34. pontban). A láttamozó hatóság az ilyen iparosokat figyelemmel kíséri és ha az említettek tekintetében a legcsekélyebb gyanú látszik is fennforogni, azokat a hatósági orvossal okvetlenül meg kell vizsgáltatnia és a vizsgálat eredményét — a láttamozás alkalmával — a vándoripar-engedélykönyvecskébe be kell jegyezni. Ha a vándoriparos fertőzőbetegségre gyanús, azonnal kórházba kell utalni; ha pedig tetves, tetvetlenítése iránt kell azonnal intézkedni.

A 160.401/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII.

kötet 858. oldal) utasítja a törvényhatóságokat illetőleg a m. kir. rendőrség főkapitányát, hogy a szállodák és vendégfogadók féregmentességét szigorúan ellenőrizték. Egyúttal figyelmezteti őket arra is, hogy a nyilvános helyeknek (szállodáknak, vendéglőknek, stb.) vendégek rendelkezésére álló szobáit és illemhelyeit — szükség esetén — féregteleníteni kell és ügyelni kell arra, hogy ezek a tisztaság és az egészségügy követelményeinek minden tekintetben megfeleljenek.

VII. RÉSZ.

53. A fertőzőbetegségekről általában. A fertőzőbetegségek elleni védekezés szervezete hazánkban. A bejelentendő fertőzőbetegségek. A kijelentendő fertőzőbetegségek. A heti, helyzet és zárójelentések, ezek helyes elkészítésének módja. A szomszédos törvényhatóságok értesítése fertőzőbetegségek fellépése esetén.

Az egészségügyi közigazgatásnak egyik legfontosabb feladata a fertőzőbetegségek elleni védekezés. Ezek ugyanis az emberiségnek legnagyobb kártevői, melyek sokszor — különösen a régi időkben — nagyobb pusztításokat végeztek az emberek között, mint a leghosszabban dúló, legvéresebb háborúk. Amióta az orvostudomány haladásával kétségtelenül megállapítást nyert, hogy e betegségeket mikroszkópiai kicsinységű növényi vagy állati lények okozzák, egyúttal nyilvánvaló lett az is, hogy ezeket a betegségeket megfelelő védőintézkedések alkalmazásával elkerülhetjük.

A fertőzőbetegségeket előidéző, kórokozó mikroorganizmusok egy része aránylag csak kisszámú egyén megbetegedését idézi elő, pl. a gyermekági láz; jelentékeny része azonban — mint ragályos betegség — az emberek nagy tömegét teszi beteggé, vagyis járványokat okoz, pl. a kolera, a pestis, a hastífusz, stb. Főleg az utóbbiak azok, amelyekkel szemben nemcsak egyéni, hanem közérdekből, sőt egyetemes emberi érdekből is védekezünk kell.

A betegségek kórokozói a legkülönbözőbb módon kerülnek a szervezetbe. Így közvetlen érintkezés, evés-ivás, beteg

állatok révén, továbbá izeltlábúak (szunyogok, rovarok, tetvek, bolhák, kullancsfélék) közvetítése, olykor csipése stb. útján. A fertőzés viszont végeredményben vagy a bőrön keresztül vagy az emésztőcsatornán át vagy a légzőszervek útján történhetik.

Ha a kórokozók a szervezetbe behatoltak, a betegség első tünetei — melyeket sokszor nem is maguk a mikroorganizmusok, hanem azok mérgező anyagcseretermékei, az ú. n. toxinok okoznak — rendszerint hosszabb-rövidebb idő múlva észlelhetők. Ez az időszak — mely a fertőzés és a betegség kitörése között eltelik — az ú. n. lappangási idő (inkubációs időszak).

A fertőzésre a szervezet különféleképpen hat vissza aszerint, amint más és más a hajlam, az ú. n. diszpozíció. Így pl. a gyermekkorban fokozott a hajlam a kiütést okozó fertőzőbetegségek iránt (kanyaró, vörheny, stb.).

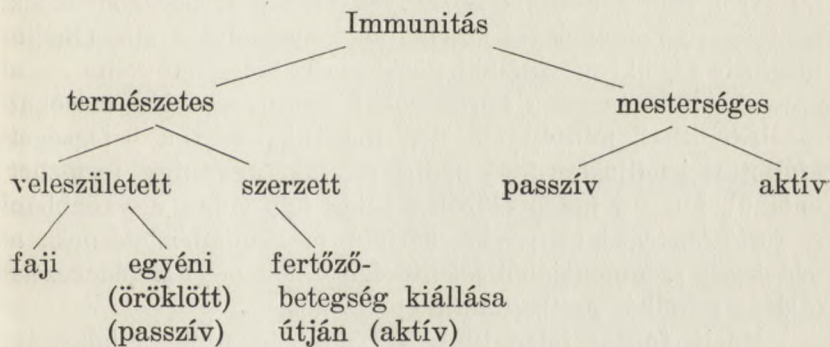
A fertőzőbetegségek egy része heveny tünetekkel folyik le, mint pl. a tífusz, a diftéria stb.; más része ellenben elhúzódik mint idült betegség, ilyenek pl. a gümőkór, a vérbaj stb.

A kórokozó mikroorganizmusok annál veszélyesebbek az emberi szervezetre, mennél nagyobb a virulenciájuk. (Virulencia a kórokozó baktériumoknak az a tulajdonsága, melynél fogva a szervezetbe behatolni, abban elszaporodni, ott mérget termelni és ezáltal azt megbetegíteni képesek). Virulenciájukat azonban mesterségesen csökkenteni lehet és ezt a körülményt a fertőzőbetegségek elleni védekezés terén kitűnően fel is használjuk.

Sokszor észlelhetjük, hogy ha a fertőzőbetegségek kórokozói belekerülnek is a szervezetbe, ott elszaporodni és kárt okozni nem tudnak. Az ilyen szervezetet immunisnak nevezzük. Az immunitás lehet természetes vagy mesterséges. A természetes immunitás lehet veleszületett vagy szerzett. A veleszületett immunitás lehet faji vagy egyéni (szülőktől öröklött). A természetes immunitás másik formája a szerzett immunitás, mely fertőző betegségek kiállása után fejlődik ki. A természetes immunitásnak faji és szerzett formája az ú. n. aktív immunitás, amikor a védettséget biztosító ellenanyagokat és egyéb ténykedéseket a szervezet (egyén) maga termeli illetve alakítja ki.

A természetes immunitással szembe állítható a mesterséges immunitás, amelynek szintén két alakja van: aktív és passzív. Aktív mesterséges immunizálásról akkor beszélünk, ha a szervezetet (pl. a megbetegedés megelőzésére himlő, kolera, tífusz és diftéria védőoltással, antigen bevitellel) kényszerítjük ellenanyagok termelésére. Passzív mesterséges immunizálás esetén pedig más egyénben vagy egyedben (állatban) képződött vagy termelt kész ellenanyagokkal (pl. diftéria, vörheny megbetegedés esetén) igyekszünk a szervezet védetségét biztosítani. Az aktív és passzív immunitás között ilyen szempontból a leglényegesebb különbség az, hogy a passzív immunitás nem tartós, legfeljebb hetekre vagy hónapokra terjed. Nem tartós tehát a mesterséges passzív és a természetes öröklött immunitás. A legtartósabb a természetes faji immunitás, majd a betegség útján szerzett természetes aktív immunitás és végül a mesterséges aktív immunitás. Az utóbbi két esetben lehet szólni arról, hogy az ellenanyagok (pl. az antitoxin, a bakteriolyisin, a praecipitin, az agglutinin, az immunopsonin, stb.) évekig megmaradnak a szervezetben. Az áttekintést megkönnyíti a mellékelt séma.

Ha valamely fertőzőbetegség szórványosan fordul elő, sporadikus megbetegedésnek mondjuk, míg ha az emberek nagyobb tömege betegszik meg, járványról (epidemiáról) beszélünk. Vannak olyan fertőzőbetegségek is, amelyek egy-egy vidékhez kötötten lépnek fel, ezek az úgynevezett tájkorok (endemiák).

Minden fertőzőbetegségnek meg van a saját különleges kórokozója. Ezeknek nagy részét ma már ismerjük és éppen

ez teszi lehetővé, hogy ellenük hathatósan védekezhessünk. A védekezés pedig egyfelől odairányul, hogy a kórokozóknak a szervezetbe jutását megakadályozzuk, másfelől, hogy a szervezet ellenállóképességét növeljük, vagyis olyan anyagokat juttassunk a szervezetbe, amelyek a fertőzést megakadályozzák vagy legalább a betegség lefolyását enyhítik (passzív immunizálás) illetőleg, amelyek a szervezetet a fertőzést megakadályozó ellenanyagok termelésére ingerlik (aktív immunizálás).

A fertőzőbetegségek elleni védekezéssel kapcsolatban legfőbb törekvésünk az, hogy a fertőzést elkerüljük. Ezért az 1876:XIV. tc. 80. §-a előírja, hogy aki családjában, ismeretségi körében vagy bárhol valamely fertőzőbetegségről tudomást szerez, köteles azt a hatóságnak — a szükséges védőintézkedések megtétele végett — azonnal bejelenteni. Ezek közül a legfontosabbak: a beteg elkülönítése (izolálása), a fertőtlenítés (vagyis a kórokozók közvetlen elpusztítása), valamint a bacilluszgazdák és bacillushordozók felkutatása és ártalmatlanná tétele, a köztisztaság fokozott keresztülvitele, a lakásviszonyok javítása, a zsúfoltság megakadályozása, jó ivóvízű kutakról való gondoskodás, árnyékszékeknek, pöcegödröknek a higiénie követelményei szerint való megépítése, stb. (Bacilluszgazda az, aki — anélkül, hogy maga beteg lett volna — a szervezetében tanyázó kórokozók közvetítése útján másokat megbetegíthet, miután előzőleg már ugyanazt a betegséget kiállotta; bacillushordozó pedig az, aki ugyanígy fertőzhet anélkül, hogy ő maga előzőleg beteg lett volna ugyanabban a fertőzőbetegségben). E kétféle megkülönböztetésnek a védekezés szempontjából jelentősége nincs, mert a védekezési eljárás mindkét esetben teljesen azonos.

Másik fontos feladatunk a védekezés terén a lakosság ellenállóképességének fokozása, a jobb táplálkozás biztosítása és az immunizálás különböző módjainak alkalmazása. Az 1876:XIV. és az 1887:XII. törvénycikk a himlőoltást tette kötelezővé, az 1936:IX. törvénycikk pedig — a személyes szabadság korlátozása mellett — megadta a belügyminiszternek azt a jogot, hogy a kolera, pestis, hastífusz és diftéria megelőzése céljából a kötelező védőoltást elrendelhesse.

Az Országos Közegészségügyi Intézet felállítása óta a

fertőzőbetegségek elleni védekezés óriási mértékben haladt előre. Azok az eredmények, amelyeket az Intézet eddig is felmutat, teljesen igazolják, hogy a fertőzőbetegségek sikeres leküzdése érdekében tett intézkedések minden tekintetben megfelelőek. A védekezés új rendszerének alapja a fertőzőbetegségek kötelező bejelentésének újjászervezése, amelyről a 36.500/1930. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 259. oldal) intézkedik (a rendelet Budapest székesfővárosra nem terjed ki, erre vonatkozólag lásd a 61. pontot). E rendelet kibocsátásakor erős aggodalom merült fel abban a tekintetben, hogy az túlságosan sok, sőt felesleges írásbeli munkát okoz az orvosoknak és esetleg sok zaklatásnak teszi ki őket. Ez azonban — amint az elmúlt nyolc esztendő tapasztalatai teljes mértékben igazolták — nem következett be és a fertőzőbetegségek bejelentésének új rendszere a fertőzőbetegségek elleni védekezésnek olyan időszakát nyitotta meg, amely a vonatkozó rendelkezések kétségtelen jóságát vitán felül igazolta.

A rendelet elsősorban meghatározza, hogy melyek a kötelezően be- és kijelentendő fertőzőbetegségek. A fertőző betegségekről mind központi, mind helyi nyilvántartás (ú. n. törzskönyv) vezetését rendeli el. E kettős nyilvántartás útján könnyen ellenőrizhető, hogy a be- és kijelentések megtörténnek-e? A be- és kijelentésnek és a nyilvántartásnak módja, a be- és kijelentés igazolása minden tekintetben megfelelő.

A hatósági orvosok egyes fertőzőbetegségekkel kapcsolatosan — a törzskönyvön kívül — külön nyilvántartást is vezetnek (pl. a tett védőoltásokról, a bacillusgazdákról stb.) úgyhogy a felügyeletük alá tartozó területen fellépett fertőzőbetegségekről minden tekintetben pontos és teljesen megbízható adatok állnak rendelkezésre. A fertőzőbetegségek be- és kijelentésével kapcsolatos központi nyilvántartásokat az Országos Közegészségügyi Intézet vezeti és az dolgozza fel a beérkezett be- és kijelentések alapján a most már teljesen megbízható fertőzőbeteg-statisztikát.

A rendelet értelmében minden gyógyító orvos (akár hatósági, akár magán, akár katonaeorvos) valamint minden egészségügyi intézmény (kórház, klinika) igazgatója köteles a gyakorlatában illetőleg a vezetése alatt álló intézetben elő-

forduló fertőzőbetegségben szenvedő betegről az előírt piroszszínű „orvosi bejelentőlap“-ot két példányban szabályszerűen kitölteni. A két bejelentés közepén perforált (egyetlen lapon van) és szétválasztható, ami kettős kitöltését megkönnyíti. Az egyiket az Országos Közegészségügyi Intézetnek, a másikat pedig a fertőzőbetegek törzskönyvezésére feljogosított hatósági orvosnak kell 12 órán belül megküldeni. E rendelkezés közegészségügyi szempontból azért nagyjelentőségű, mert így a hatóság a fertőzőbetegség továbbterjedésének megakadályozása végett azonnal intézkedhetik.

Ha a beteg idegen helyről érkezett, a betegséget egyidejűleg nemcsak az orvosi vizsgálat (vagy kórházi ápolás), hanem ezenkívül az utolsó tartózkodási hely szerint illetékes községi előjárósághoz (polgármesteri hivatalhoz) is be kell jelenteni, ahonnan a bejelentést az illetékes törzskönyvezésre jogosított hatósági orvoshoz rövid úton továbbítják. Erre azért van szükség, hogy a hatóság a fertőzőbetegség kiindulási pontjára vonatkozóan megfelelő tájékozódást szerezzen és a szükséges intézkedéseket idejében megtehesse.

Ha a már bejelentett beteggel kapcsolatban utólag megállapítást nyer, hogy a kórisme (diagnózis) téves volt, a kezelőorvos (kórház) köteles ezt, utalással a betegre vonatkozó első bejelentésre, kiigazítás végett mind az Országos Közegészségügyi Intézetnek, mind a törzskönyvezésre illetékes hatósági orvosnak bejelenteni. Ezért ezen a bejelentőlapon „az orvos megjegyzése“ című rovatban szembeötlő módon fel kell tüntetni, hogy helyesbítésről van szó. A törzskönyvezésre jogosított hatósági orvos ennek alapján a törzskönyv adatait megfelelően helyesbíti.

A kijelentés ugyanilyen módon, de zöldszínű „orvosi kijelentőlap“-on történik és azt is a már említett szervekhez kell megtenni.

Mind a bejelentő-, mind a kijelentőlap bérmentesen adható postára.

A be- illetőleg kijelentés megtörténtét, mind az Országos Közegészségügyi Intézet, mind a törzskönyvezésre jogosított hatósági orvos a be- illetőleg a kijelentőlaphoz csatolt ellenőrzőlapon igazolja és azt 24 órán belül a be- illetőleg kijelentő orvosnak (intézetnek) visszaküldi. Ha ez 4 napon

belül az orvoshoz (intézethez) nem érkezik vissza, a be- illetőleg kijelentést meg kell ismételni, ilyenkor azonban feltűnően jelezni kell, hogy második, esetleg harmadik jelentésről van szó. Ezeket a be- illetőleg kijelentéseket mindaddig kell 4 naponként ismételni, míg az igazolólap az orvoshoz (intézethez) vissza nem érkezik. A rendeletnek különösen ez az utóbbi rendelkezése támasztott aggodalmat az orvosok körében amiatt, hogy az felesleges munkát ró rájuk. Bebizonyosodott azonban, hogy ilyen esetek a gyakorlatban alig fordultak elő.

A fertőzőbetegek törzskönyvezését kis- és nagyközségben a községi illetőleg körorvos, megyei városban a tiszti orvos, törvényhatósági joggal felruházott városban pedig a tiszti főorvos teljesíti. A be- illetőleg kijelentést kis- és nagyközségekben annak a községnek előljáróságához kell küldeni, ahol a községi illetőleg a körorvos székhelye van; megyei városban és törvényhatósági jogú városban pedig a polgármesteri hivatalhoz. Mind a községi előljáróságok, mind a közegészségügyi hatóságok kötelesek a hozzájuk beérkezett be- illetőleg kijelentőlapokat — iktatás mellőzésével — haladéktalanul a törzskönyvezésre jogosított hatósági orvoshoz továbbítani. Ha a fertőzőmegbetegedés a községi (kör) orvosnak — aki a törzskönyvezésre egyébként is kötelezve van — saját betegei között fordul elő, azt a fertőzőbetegnek a saját maga által vezetett törzskönyvbe bejegyzése által veszi nyilvántartásba. A törzskönyvező községi és körorvos a be- és kijelentés törzskönyvezése után a be- és kijelentőlapokat 24 órán belül az elsőfokú közegészségügyi hatóságához, a tiszti orvos a másodfokú közegészségügyi hatóságához továbbítani köteles.

A törzskönyvező hatósági orvos, valamint az Országos Közegészségügyi Intézet a törzskönyvezés után a be- illetőleg kijelentőlapokhoz csatolt igazoló-szelvényt 24 órán belül köteles a be- illetőleg kijelentő orvosnak visszaküldeni. A tiszti orvosok és tiszti főorvosok, az első, illetőleg másodfokú közegészségügyi hatóság díjátalánya terhére, az Országos Közegészségügyi Intézet pedig saját díjátalánya terhére az ellenőrző lapokat közvetlenül visszaküldik, míg a községi és körorvosok a községi előljárósághoz továbbítják, ahonnan

bérmentesítve küldik vissza a be- illetőleg kijelentő orvoshoz.

Bejelentés kötelezettsége alá esnek a következő fertőzőbetegségek: 1. ázsiai kolera (*cholera Asiatica*), 2. dögvész (*pestis*), 3. sárgaláz (*febris flava*), 4. bélpoklosság (*lepra*), 5. hólyagoshimlő (*variola, variolois*), 6. kiütéses hagymáz (*typhus exanthematicus*), 7. bárányhimlő (*varicella*), 8. kanyaró (*morbilli*), 9. vörheny (*scarlatina*), 10. ronsoló toroklob és torokgyík (*diphtheria* és *croup*), 11. hökhurut, szamárköhögés (*pertussis*), 12. szövődményes influenza, 13. nyiltgümőkór (nyílt tüdő- és gége-, nyílt csont-, mirigy- és bőrtuberculosis), 14. hasi hagymáz (*typhus abdominalis*), 15. paratífusz és ételmérgezés, 16. vérhas (*dysenteria*), 17. visszatérő láz (*febris recurrens*), 18. váltóláz (malária), 19. járványos agy- és gerincagyhártyalob (*meningitis cerebrospinalis epidemica*), 20. járványos agyvelőlob (*encephalitis disseminata epidemica*), 21. Heine—Medin-féle gyermekbénulás (*poliomyelitis anterior acuta*), 22. szemcsés kötőhártyagyulladás (*trachoma*), 23. emberi lépfene (*anthrax*), 24. emberi takonykór (*malleus*), 25. emberi veszettség (*lyssa*) és veszettségre gyanús állatok okozta marási sérülés, 26. gyermekági láz (*febris puerperalis*). A gyermekági láznak bejelentését külön rendelet, a 45.000/1930. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 287. oldal) tette kötelezővé.

Kijelentendő fertőzőbetegségek a következők: 1. ázsiai kolera (*cholera Asiatica*), 2. dögvész (*pestis*), 3. sárgaláz (*febris, flava*), 4. bélpoklosság (*lepra*), 5. hólyagos himlő (*variola, variolois*), 6. kiütéses hagymáz (*typhus exanthematicus*), 7. vörheny (*scarlatina*), 8. ronsoló toroklob és torokgyík (*diphtheria* és *croup*), 9. hasi hagymáz (*typhus abdominalis*), 10. paratífusz, 11. vérhas (*dysenteria*), 12. járványos agy- gerincagyhártyalob (*meningitis cerebrospinalis epidemica*), 13. Heine-Medin-féle heveny gyermekbénulás (*poliomyelitis anterior acuta*), 14. emberi lépfene (*anthrax*), 15. emberi takonykór (*malleus*).

A kijelentést a fertőzőbeteg meggyógyulása, elszállítása vagy elhalálózása alkalmával kell megtenni. A kijelentés azért is fontos, mert csak a kijelentőlap beérkezte után intézkedhet a hatóság a zárófertőtlenítés végrehajtása, az elkülö-

nítés megszüntetése, a fertőzött lakást megjelölő vörös cédula eltávolítása, a betegnek és családtagjainak a zárlat alóli feloldása, stb. iránt. Ezért a kezelő és bejelentő orvos, ha a betegség lefolyását bární okból nincs módjában végig észlelni, figyelmeztesse a beteget (vagy hozzátartozóját), hogy a betegség befejezése és az elkülönítési idő letelte után — éppen a zárlat alóli feloldás keresztülvitele végett — okvetlenül jelentkezzék.

Ha csak a halál beállta után állapotított meg valamely fertőzőbetegség, a bejelentést illetőleg — amennyiben elő van írva — a kijelentést is azonos kelettel kell kiállítani és egyidejűleg kell beküldeni a törzskönyvezésre jogosított hatósági orvosnak illetőleg az Országos Közegészségügyi Intézetnek.

A fertőzőbetegségekre vonatkozó bejelentési kötelezettség azonban nemcsak az orvosokra terjed ki, hanem az 1876:XIV. tc. 80. §-a értelmében a lelkészekre, tanítókra, szülésznőkre, halottkémekre és általában mindazokra, akik a gyanús megbetegedésről és elhalálozásról tudomást szereztek. A bejelentést ezek is haladéktalanul a községi előljáróságnál kötelesek megtenni. Az előljáróság az illetékes hatósági orvost utasítja, hogy a bejelentett beteget illetőleg halottat azonnal vizsgálja meg.

Az írásbeli bejelentéseken kívül távirati bejelentést kell tenni illetőleg távbeszélő útján kell azonnal jelenteni, mégpedig mind az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnak, mind az Országos Közegészségügyi Intézetnek, az ázsiai kólera, a pestis, a lepra, a hólyagos himlő és a kiütéses tifusz vagy arra komoly gyanút keltő megbetegedés vagy elhalálozás minden egyes esetét.

Az elsőfokú közegészségügyi hatóság illetőleg tisztí orvosa a táviratilag illetőleg távbeszélő útján hozzá bejelentett fertőzőbetegségeket ugyanily módon azonnal a másodfokú közegészségügyi hatóságnak illetőleg tisztí főorvosának jelenteni köteles. Ha pedig járványos agy-gerincagyhártyalob (meningitis cerebrospinalis epidemica) sűrűbben, tehát járványszerűen lépett fel valamely törvényhatóságban, ezt a törvényhatóság első tisztviselője köteles táv-

beszélő vagy távirat útján azonnal bejelenteni az Országos Közegészségügyi Intézetnek.

Az elsőfokú közegészségügyi hatóság illetőleg annak szakközege a tiszti orvos az általa törzskönyvezendő fertőzőbetegek, valamint a községi (kör) orvosoktól beérkező be- és kijelentőlapok adatai alapján „Fertőzőbeteg kimutató”-t köteles félhavonként minden hó 20-ig illetőleg a rá következő hó 5-ig másodfokú közegészségügyi hatóságához beküldeni. Leghelyesebb ha a tiszti orvos ezt legkésőbb 16-án illetőleg 2-án postára adja, mert a fertőzőbeteg-kimutatásnak fenti határidőre be kell érkeznie a másodfokú egészségügyi hatósághoz. A másodfokú közegészségügyi hatóság szakközege a tiszti főorvos a törvényhatósága (illetőleg törvényhatóságai) területéről beérkezett félhavi jelentéseket kimutatásba foglalja, s azt köteles félhavonként (a hónap 25-ig illetőleg a következő hó 10-ig) az Országos Közegészségügyi Intézetnek beküldeni. Ha az említett idő alatt sem az elsőfokú, sem a másodfokú közegészségügyi hatóság területén fertőzőbetegség nem fordult elő, ezt a körülményt is félhavonként jelenteni kell az illetékes hatósághoz illetőleg az Országos Közegészségügyi Intézethez. A régi bejelentési rendszerből visszamaradt félhavi kimutatásoknak az új rendszerben jelentőségük nincs és felesleges munkát róznak a tisztiorvosi karra.

A fertőzőbetegségek be- és kijelentésére szolgáló törzskönyvekről és kimutatási űrlapokról a törvényhatóság köteles gondoskodni, a be- és kijelentőlapokat pedig az Országos Közegészségügyi Intézet díjtalanul bocsátja a törvényhatóságok rendelkezésére. A törvényhatóság első tisztviselője gondoskodik arról, hogy a hatósági orvosok, valamint a községi előljáróságok és a nyilvános gyógyszerterek megfelelő mennyiségű űrlapokkal mindig el legyenek látva.

Ha valamely járás (város) területén fertőzőbetegség tömegesen (járványszerűen) lép fel, az elsőfokú közegészségügyi hatóság (tiszti orvos) a tett óvintézkedésekről egyszeri tüzetes tájékoztató helyzetjelentést köteles tenni másodfokú közegészségügyi hatóságához (tiszti főorvosához).

Ha a törvényhatóság területén egy vagy több fertőző-

betegség nagy számban fordul elő, köteles a másodfokú közegészségügyi hatóság (tishti főorvos) a vasárnaptól szombatig előforduló megbetegedések és halálozások számát és helyét (község, város) — a hozzá minden szombaton beküldött hasonló tishti orvosi heti jelentések alapján — heti kimutatásba (heti jelentés) összefoglalni és azt a rákövetkező hétfői napon az Országos Közegészségügyi Intézetnek a járvány tartama alatt rendszeresen beküldeni. A heti jelentésben a foganatosított óvóintézkedésekről is be kell számolni.

Emberi lépfene, takonykór és veszettségmegbetegedés, valamint veszettségre gyanús állatok által okozott marási sérülés minden egyes esetét részletes jelentés kíséretében a fertőzés helye szerint illetékes hatósági állatorvossal is haladéktalanul közölni kell.

A járvány elmúltával az összes hatósági orvosok (községi-, kör-, városi, valamint járványorvosok) a járvány alatt szerzett tapasztalataikról, működési területüket illetően, kimerítő zárójelentést kötelesek tenni felettes hatóságukhoz. E jelentések adatait saját működési területéről a tishti orvos, a törvényhatóság területéről pedig a tishti főorvos egy jelentésben foglalja össze és bemutatja a törvényhatóság első tisztviselőjének (tishti főorvosnak) aki azt saját tapasztalataival kiegészítve mindama hatósági és községi személyek megnevezésével, akik a járvány leküzdésében különös buzgalmat és tevékenységet fejtettek ki, a belügyminiszterhez terjeszti fel.

Fontos, hogy a zárójelentés mindig csak teljesen megbízható adatokat és tapasztalatokat tartalmazzon. A fertőző betegségek előfordulását időrendben csoportosítva kell feljegyezni. A kimutatást minden egyes községről külön-külön kell kiállítani. Fel kell tüntetni a fertőzés valószínű forrását, tehát hogy hol mutatkozott az első járványos eset, milyen bakteriológiai vagy kórbonctani lelet alapján lett megállapítva? Milyen lefolyású (súlyos, könnyű) volt a járvány, milyen jellegzetes vagy kevésbé jellegzetes tünetek között szűnt az meg, mely néposztályt támadott meg a legjobban? A foglalkozásnak volt-e befolyása a járványra? Hány egészségügyi szakközeg, orvos, ápoló betegült meg, esetleg halt el? Volt-e valamely szabályszerűség a kór terjedése körül, a községnek bizonyos részei betegedtek-e meg? Milyen intéz-

kedések történtek az első eset fellépésekor? Történt-e elkülönítés, fertőtlenítés, betegszállítás, hullák szállítása? Milyen volt a lakosság magatartása a járvánnyal kapcsolatban, hogyan hajtották végre a hatósági rendelkezéseket? Volt-e szükség karhatalom kirendelésére? Nem játszottak-e közre előítéletek vagy babonák a járvány terjedésében? Nem használtak-e bizonyos háziszereket? A betegség lefolyása alatt volt-e járványkórház? Hány ágyra volt az berendezve? Akkor épült-e az vagy már előzőleg is fennállott? Hány beteget kezelték benne, hány napig volt elfoglalva? Mely községekben és hány fertőtlenítőgépet foglalkoztattak? Hol és minő gátló intézkedéseket alkalmaztak a járvány leküzdésére a kereskedelem, közlekedés, vásárok, búcsúk, iskoláztatás stb. terén? Mennyi ideig voltak az iskolák bezárva? Végül mindazokat a rendelkezéseket is fel kell említeni, amelyeket az egyes orvosok, különösen pedig a tiszti orvosok a járvány keletkezésének és újabb kitörésének megakadályozására szükségesnek és megfelelőnek tartanak. A hatósági orvosok helyesen járnak el, ha a 110.000/1911. B. M. rendeletet alaposan áttanulmányozzák, mert rendelkezéseit a fertőzőbetegségek leküzdése terén kitűnően felhasználhatják.

A zárójelentés elkészítésére nagy gondot kell fordítani, mert az egyfelől megmutatja, hogy a hatósági orvos milyen ügybuzgósággal járt el a fertőzőbetegség továbbterjedésének megakadályozása terén, másfelől a járvány kapcsán tett helyes és szakszerű intézkedései bizonyosságát adják a szükséges felkészültségének is.

A zárójelentést csak akkor lehet megtenni, ha az utolsó megbetegedéstől annyi idő telt el, amennyi a betegség lapangási ideje.

A 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében a másodfokú közegészségügyi hatóság a területén fellépő fertőzőbetegségekről a szomszédos törvényhatóságokat kellő időben értesíteni köteles. Ez tehát a 6.405/1914 B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 84. oldal) érvényét teljes egészében fenntartotta, aminek azért van nagy jelentősége, mert így a fertőzőbetegségektől még megkímélt törvényhatóságok kellő időben foganatosíthatják azokat az óvóintézkedéseket, amelyekkel a betegség elterjedésének hatáságuk területén gátat vethetnek.

54. A fertőzőbetegek elkülönítése. A járványkórházak.
A járványorvosok. A járvány tartama alatt elhalt orvosok és
egyéb megbízott személyzet özvegyeinek és árváinak nyug-
díjigénye. A vesztég- és határzár.

A fertőzőbetegségek elleni védekezéssel kapcsolatban igen fontos a betegek megfelelő és idejében végzett elkülönítése. Az elkülönítés történhet a beteg lakásán, járványkórházban vagy kórházban. A lakáson való elkülönítést csak olyan lakásban szabad megengedni, amelynek külön bejárata és külön árnyékszéke van. A beteggel csak külön személy (ápoló) foglalkozhat, a betegnek külön mosdótálat és külön evőeszközöket kell használnia s azok tisztántartását is megfelelő orvosi utasítás szerint, a helyszínen és lehetőleg a lakásban kell elvégezni. Az ápolónak kötelessége arról gondoskodni, hogy a beteg ürüléke (tifusz, vérhas, stb. esetében) csak megfelelő fertőtlenítés után kerüljön az árnyékszékbe. A beteggel foglalkozó ápolónak és orvosnak is mindig tiszta köpeny álljon rendelkezésére. Kisebb lakásokban is el lehet különíteni a beteget, ha ott kívül és ápolóján kívül más nem tartózkodik, a szükséges élelmiszerekről és egyéb dolgokról pedig a lakáson kívül tartózkodó egyén gondoskodik. Az elkülönítés mindenestre teljes legyen, úgy hogy hozzátartozók vagy beteglátogatók oda be ne meheszenek illetőleg ott ne tartózkodhassanak.

A fertőzőbetegségek elleni védekezés szempontjából a fertőzőbetegek elkülönítésén kívül fontos a szakszerű fertőtlenítés keresztülvitele is.

Járványkórházak létesítését a 90.993/1906 B. M. körrendelet rendelte el. Ezeknek az a célja, hogy — nagyobb járvány esetén — a fertőzőbetegségben szenvedők megfelelő módon elkülöníthetők legyenek és minden olyan beteget, aki lakásán megfelelően el nem különíthető, azokban helyezzenek el. Járványkórházat, ha a községnek erre alkalmas, megfelelő helyisége nincs, bérlet útján kell biztosítani. A 110.000/1911. B. M. rendelet, amely tulajdonképpen a kolera elleni védekezésre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza, 14. §-ában kötelezően előírja, hogy minden községben, amelyben

a lakosok száma az ezret meghaladja, állandó járványkórházat kell létesíteni, az otthon el nem helyezhető, átutazó, kóbor vagy hajléktalan betegek elhelyezésére. Ennél kisebb községben elkülönített helyiséggel rendelkező alkalmas házat kell e célra kijelölni. A községek a járványkórház fenntartásához szükséges anyagi fedezetről — a belügyminiszter által e célra a nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótadóból nyújtott hozzájárulás felhasználásával — a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a (Atzél—Chyzer VII. kötet 416. oldal) értelmében maguk kötelesek gondoskodni.

A járványkórházak felszerelése egyszerű és könnyen fertőtleníthető legyen. Erre a célra legjobban megfelelnek az ú. n. katonai vaságyak. Gondoskodni kell megfelelő ágyneműről, takarókról, mosdókról, törülközőkről, evőeszközökről, szappanról, konyhafelszerelésről, a legszükségesebb gyógyászati segédeszközökről, kötszerekről és gyógyszerekről, mely utóbbiak közül a különösen szükséges szublimát-pasztillát, liquor cresoli saponatust, acidum carbolicumot, ópiumtincturát, étert, benzint, jódtincturát, stb. állandóan készenlétben kell tartani.

Nagyobb járvány esetén gondoskodni kell arról is, hogy — a járványkórházon kívül — megfelelő megfigyelő helyiség álljon a hatósági orvos rendelkezésére. Erre a legalkalmasabb a külön e célra bérelt épület, de ennél is a járványkórházra vonatkozó óvórendszabályokat kell alkalmazni. A járványkórház illetőleg megfigyelőhelyiség egészséges kúttal legyen ellátva, s a mellékhelyiségeknek, konyhának, árnyékszékeknek a berendezése is minden tekintetben feleljen meg a közegészségügy követelményeinek. A hulladékanyagok elégetésére megfelelő kemence álljon rendelkezésre. Járványkórház és megfigyelő céljára legcélszerűbb a falu végén fekvő tiszta, világos, száraz és egy magában álló olyan házat igénybevenni, amelyben legalább két szoba van, a férfiak és a nők külön elhelyezésére. E helyiségeket a lakosság számarányának megfelelő számú ágygal kell berendezni. Nagy gondot kell fordítani a járványkórház tisztaságára, a berendezés jóságára, a személyzet megbízhatóságára s arra, hogy ott olyan emberek is elhelyezhe-

tők legyenek, akik vándorlegényekkel és koldusokkal nem hozhatók egy sorba.

A 900/1936. B. M. rendelet 21. és 24. §-ának b) illetőleg c) pontja értelmében a fertőzőbetegségekkel kapcsolatos védekezés végrehajtása, valamint a járványkórházak vezetése a községi (kör-) illetőleg városi orvosok feladatkörébe tartozik.

A járványkórházak működésére valamint az ott kezelt betegek ápolására vonatkozóan a járványkórház vezetőjének kell alkalmas szabályzatot kidolgoznia illetőleg megfelelő házirendet készítenie. Erre vonatkozó utmutatást a tiszti orvosok illetőleg a tiszti főorvosok adnak. Ha járvány fenyeget, a járványkórházat okvetlenül üzemképes állapotba kell helyezni.

A járványkórház igénybevétele a hatósági orvos rendelkezésétől függ, de minden esetben meg kell fontolni, hogy a betegnek a járványkórházba szállítása nem adhat-e alkalmat újabb fertőzésre, s nem kívánatosabb-e a betegnek lakásán történő megfelelő elkülönítése.

A járványkórházak berendezésének, felszerelésének és működésének ellenőrzése a tiszti orvos teendői közé tartozik.

A járványkórházak működésével szoros összefüggésben áll a szükséges fertőtlenítőgépnak vagy legalább is fertőtlenítő-szerkocsinak a beszerzése. Mióta mindezeknek költségeit a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében a községeknek maguknak kell viselniök, e tekintetben sok kívánni valót találunk, mert e tárgyak beszerzése a községek teherbíróképességét rendszerint meghaladja. A járványkórházak ezért — kevés kivétellel — nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyeket velük szemben támasztanunk kell. Ez a körülmény is amelletől szól, hogy — ha megfelelő mód van rá — helyesebb a betegeket vagy saját lakásukon elkülöníteni vagy a közkórházak fertőzőosztályain elhelyezni.

Ha a járvány elfojtására illetőleg a rendkívül nagyszámú fertőzőbeteg megfelelő kezelésére elegendő hatósági orvos nincsen, mind a törvényhatóság mind a belügyminiszter az 1876:XIV. tc. 81. és 84. §-ai értelmében járványorvosokat nevezhet ki. Nagyobb járvány esetén az egészségügyi érdekek biztosítása végett feltétlenül gondoskodni kell a ható-

sági orvosok gyakori, akár naponkénti kiszállásáról, ha pedig ez keresztül nem vihető, járványorvosok alkalmazásáról. A járványorvosi megbízatást minden gyakorló orvos rendes működési helyén elfogadni köteles, távolabb eső vidékre azonban csak saját beleegyezésével rendelhető ki. A járványorvos teendőit a tiszti főorvos véleménye alapján rendszerint vagy a belügyminiszter vagy az a hatóság szabja meg, aki a járványorvost kirendelte. A járványorvos a járványra vonatkozó hatósági rendelkezéseket teljesíteni köteles, a gyógyítás tekintetében azonban — ami természetes is — a kezelés szabadsága biztosítva van.

Az 1928:II. törvénycikk (Atzél—Chyzer VI. kötet 365. oldal) megváltoztatta az 1876:XIV. törvénycikk 87. §-át és a járvány elleni védekezés során alkalmazott orvosok elhalálozása esetén özvegyeik és árváik nyugdíjigényét az állami rendszerű X. fizetési osztály 3. fokozatába tartozó tisztviselő özvegyének és árvájának, a betegápolók özvegyei és árvái nyugdíjigényét pedig az állami rendszerű II. osztályú altiszt legalacsonyabb fizetési fokozatába tartozó özvegyének és árvájának járó illetményben állapította meg. Ezeknek nyugdíját az államkinestár viseli. Tehát az államkinestár mind a járványorvosok, mind pedig a járvány esetén alkalmazott betegápolók hozzátartozóinak, ha a családfő a járvány következtében elhal, megfelelő nyugdíjat biztosít.

A szárazföldi *vesztegár* illetőleg *határgár* utasokra és szállítmányokra csak nagyobb járványok alkalmával és csak a minisztertanács felhatalmazása alapján rendelhető el.

55. A fertőzőbetegségekkel kapcsolatos hivatalos laboratóriumi vizsgálatok. Az Országos Közegészségügyi Intézet és vidéki állomásainak szerepe a fertőzőbetegségek elleni védekezés terén.

A fertőzőbetegségek megelőzésének illetőleg a járványok sikeres leküzdésének nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy a fertőzőbetegségek pontos megállapítása végett szükséges labora-

tóriumai (bakteriológiai, szerológiai, esetleg parazitológiai) vizsgálatokat, amelyek a klinikai diagnózist megerősítik és alátámasztják, gyorsan és megbízhatóan elvégezzék. Ezt az állam az Országos Közegészségügyi Intézet felállításával és vidéki állomásainak megszervezése révén valósította meg. E célból bocsátott ki a 40.700/1930. N. M. M. körendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 274. oldal), amely az Intézet és vidéki állomásai által végzett laboratóriumi vizsgálatok hivatalos jellegét megállapította.

A hivatalos laboratóriumi vizsgálatokat ennek alapján részint -- mint központ -- az Országos Közegészségügyi Intézet, részint pedig vidéki állomásai végzik. E vidéki állomások (268.900/1936. B. M. rendelet Atzél—Chyzer VIII. kötet) a következők:

1. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet bajai állomása. Címe: Baja, városi közkórház.

Körzet: Baja thj. város, Bács-Bodrog vármegye, Tolna vármegye, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kalocsai járásának és Kalocsa megyei városnak területe.

2. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet debreceni állomása. Címe: Debrecen, m. kir. Tisza István Tudományegyetem közegészségtani intézete.

Körzet: Debrecen thj. város, Hajdu vármegye, Bihar vármegye a cséffa-nagyszalontai járás kivételével, Szabolcs és Ung, valamint Szatmár, Ugocsa és Bereg k. e. e. vármegyék területe.

3. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet gyulai állomása. Címe: Gyula, M. kir. Állami Közkórház.

Körzet: Békés vármegye az orosházi járás kivételével. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből Mezőtúr és Túrkeve megyei városok, valamint Dévaványa nagyközség, végül Bihar vármegye cséffa-nagyszalontai járásának területe.

4. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet hódmezővásárhelyi állomása. Címe: Hódmezővásárhely, Városi Erzsébet közkórház.

Körzet: Hódmezővásárhely thj. város, Csongrád vármegye Tisza balparti része, Békés vármegye orosházi járása és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai alsójárási területe.

5. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet miskolci állomása. Címe: Miskolc, Vármegyei Erzsébet közkórház.

Körzet: Miskolc thj. város, Borsod-Gömör és Kishont k. e. e. vármegyék, továbbá Zemplén és Abauj-Torna vármegyék területe.

6. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet pécsi állomása. Címe: Pécs, a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem közegészségtani Intézete.

Körzet: Pécs thj. város, Baranya és Somogy vármegyék területe.

7. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet szegedi állomása. Címe: Szeged, m. kir. Ferenc József Tudományegyetem közegészségtani intézete.

Körzet: Szeged thj. város, Csanád-Arad-Torontál k. e. e. vármegyék, Csongrád vármegye Tisza jobbparti része, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kiskunfélegyházi járása és Kiskunfélegyháza megyei város területe.

8. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet székesfehérvári állomása. Címe: Székesfehérvár, Vármegyei Szent György köz-kórház.

Körzet: Székesfehérvár thj. város, Fejér vármegye, Veszprém vármegye, Zala vármegye balatonfüredi és tapolcai járásának területe.

9. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet szombathelyi állomása. Címe: Szombathely, Vas vármegye és Szombathely megyei város köz-kórháza.

Körzet: Vas vármegye, Zala vármegye a balatonfüredi és tapolcai járás kivételével és Sopron vármegye csepregi járásának területe.

A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézetbe (Budapest, IX., Gyáli út 4. szám) kell beküldeni a vizsgálati anyagot az ország mindazon területeiről, amelyek a fenti beosztás szerint valamelyik vidéki állomás körzetébe beosztva nincsenek.

A rendelet a fertőzőbetegségeket a hivatalos vizsgálatok szempontjából három csoportra osztja, még pedig aszerint, amelyeknél 1. kötelező, 2. amelyeknél ajánlatos és igénybevehető a vizsgálat, 3. amelyeknél az igénybevételre lehetőség van.

1. Kötelező a laboratóriumi vizsgálat: kolera, pestis, lepra, himlő, kiütéses tifusz, hastifusz, diftéria, emberi lép-fene és emberi takonykór eseteiben;

2. ajánlatos a laboratóriumi vizsgálat: vérhas és járványos agy-gerinchártyalob esetében;

3. lehető az igénybevétel: gümőkór, vérbaj, továbbá egyéb fertőzőbetegségek eseteiben is.

Az 1. és 2. pont alatt felsorolt fertőzőbetegségekre vo-

natkozó anyagvizsgálatokat (e pontban az Országos Közegészségügyi Intézetet és vidéki állomásait röviden csak „Intézet“ szóval fogjuk megjelölni) az Intézet díjtalanul végzi el. A 3. pontban említett fertőzőbetegségi anyagok laboratóriumi megvizsgálását az Intézet csak akkor köteles teljesíteni, ha elfoglaltsága és berendezettsége lehetővé teszi. Erről az Intézet az érdekelteket a hatóságok útján időnkint előzetesen tájékoztatja. Leghelyesebb azonban közvetlenül az Intézethez fordulni a szükséges felvilágosítás végett, hogy ezeket a vizsgálatokat végzi-e és milyen feltételekkel. Ha a 3. pontban említett megbetegedések esetén a vizsgálati anyagokat a hatóság illetőleg a hatósági orvos küldi be vagy a beküldött vizsgálati anyag oly betegtől származik, akinek szegényellátásra igénye van, a vizsgálatokért az Intézet díjat nem számíthat. Más esetben azonban az 1936:IX. tc. 21. §-a alapján megállapítandó díjakat kell az Intézetnek megfizetni.

A kéjnök rendszeres vizsgálatával kapcsolatos laboratóriumi vizsgálatot az Intézet nem köteles elvégezni.

A hivatalos laboratóriumi vizsgálatok teljesítésére csak az Intézet jogosult és azoknál a fertőzőbetegségeknek, amelyeknél a vizsgálat kötelezően van előírva, a hivatalos vizsgálatot semmiféle más laboratórium által végzett vizsgálat nem pótolhatja. A belügyminiszter azonban az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatójának meghallgatása után engedélyt adhat arra, hogy egyes nagyobb kórházak (klinikák, gyógyintézetek) saját betegeikre nézve a kötelező hivatalos laboratóriumi vizsgálati anyagnak az Intézethez való beküldése alól mentesüljenek és a vizsgálatot maguk végezhessék el. Ezt az engedélyt a kórház (klinika) igazgatójának írásbeli kérelmére akkor adja meg a belügyminiszter, ha a kórház a vizsgálatok megfelelő és pontos végzésére alkalmasnak látszik és ezt az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója javasolja. A kórház (klinika) igazgatójának azonban köteleznie kell magát arra, hogy az ilyen vizsgálatokra vonatkozó vizsgálati lapok másolatát összegyűjtve minden hó 5-ig az Országos Közegészségügyi Intézetnek beküldi. Mulasztás vagy szabálytalanság esetén a belügyminiszter az engedélyt bármikor visszavonhatja. Amelyik kórháznak (gyógyintézetnek) tehát nincs meg ez az engedélye, köteles a kötelezően

előírt vizsgálati anyagot az illetékes Intézethez még abban az esetben is beküldeni, ha egyébként a laboratóriumi vizsgálatokat saját laboratóriumában maga is elvégzi vagy elvégezhetné.

Ha az orvos a betegvizsgálat alkalmával olyan fertőző betegséget észlel vagy olyannak gyanúját látja fennforogni, amelynél vizsgálati anyag beküldése kötelező, a vizsgálati anyagokat a rendeletben előírt módon és az előírt tartályokban az Intézetnek beküldeni köteles. Ha a beteget több orvos kezeli, az anyag beküldéséért egyetemlegesen felelősek és mulasztás esetén valamennyi felelősségre vonható. Ha valamelyik beteg nem akarja megengedni, hogy a kezelő orvos a kötelező laboratóriumi vizsgálat céljára tőle anyagot vegyen, az elsőfokú közegészségügyi hatóság — a tiszti orvos közbejöttével — igyekezzék odahatni, hogy a beteg a vizsgálati anyag vételét megengedje.

Az Intézet köteles a vizsgálat eredményét a beküldő orvossal illetőleg a hatósággal sürgősen közölni. Szükség esetén vagy a beküldő orvos kérelmére ezt távbeszélő vagy távirat útján is közölni kell. Az Intézet szükség esetén a fertőző vizsgálati anyag újbóli beküldését is kívánhatja, s az ilyen felhívásnak az orvos haladéktalanul eleget tenni köteles.

A vizsgálati anyagok beküldése vagy a „D” vagy az ú. n. „Ty” tartályokban történik. A tartályok bármely nyilvános gyógyszerertárból beszerezhetők. Ezeket ugyanis a 40.701/1930. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 283. oldal) értelmében minden nyilvános gyógyszerár, valamint házi, sőt kézi gyógyszerár is a szükségesnek mutatkozó mennyiségben — de a „Ty” tartályból legalább 4, a „D” tartályból pedig 6 darabot — állandóan raktáron tartani köteles. A gyógyszerárakat ezekkel az Intézet látja el. Elsőízben e célból az Országos Közegészségügyi Intézethez kell fordulni, ha pedig az Intézet arról értesíti a gyógyszerár vezetőjét, hogy a tartályok további megküldését az Intézet valamely vidéki állomása teljesíti, a gyógyszerésznek ahhoz kell fordulnia. A gyógyszerárak a tartályokat az előírt igénylési lapokon kérhetik és szabályszerű orvosi rendelvényre díjtalanul szolgáltatják ki. A gyógyszerárak kötelesek ezeket a vényeket időrendi sorrendben összegyűjteni és azokról két példányban az

igénylő orvos nevét, a kiszolgáltatás helyét, keltét, a tartály fajtáját és mennyiségét feltüntető kimutatást készíteni. Elszámolás alkalmával az összegyűjtött rendelvényeket, a kimutatás egyik példányának csatolásával az Intézetnek be kell küldeni. A gyógyszerért felelős vezetője a tartályokért anyagi felelősséggel tartozik. A „Ty“ tartályokért darabonként 1.40 P-t, a „D“ tartályokért pedig 0.55 P-t kell — azok elvesztése vagy megsemmisülése esetén — az Intézetnek megtéríteni. Ha valamely gyógyszerért a szükséges tartályt — bármi okból — nem szolgáltatja ki, erről az orvos az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak azonnal jelentést tenni köteles. Az orvos a tartályokért szintén felelősséggel tartozik és azokat csakis a vizsgálati anyag beküldésére használhatja fel. A tartályt ugyanis rendeltetésén kívül más célra felhasználni nem szabad. E rendelkezés megszegése kihágás. Ha az orvosnak — kivételesen — nagyobb mennyiségű tartályra van szüksége, az Intézethez kell — esetleg távirat útján — fordulnia, amely a szükséges tartályokat elismervény ellenében rendelkezésre bocsátja. A beküldő orvos a vizsgálati anyag vételénél a legnagyobb gondossággal köteles eljárni, hogy az veszély nélkül és a vizsgálatra alkalmas módon érkezzék meg az Intézethez. A „D“ tartály diftéria, a „Ty“ tartály pedig a többi fertőzőbetegség vizsgálati anyagának beküldésére szolgál. Szigorúan ügyelni kell a vizsgálati anyag behelyezésekor arra, hogy abból a tartályon kívül semmi se kerülhessen, nehogy az a tartályt vagy annak tokját beszennyezhesse és ezáltal fertőzést közvetíthessen.

Sürgős szükség esetén, ha az orvosnak megfelelő előírt tartálya nincs, a vizsgálati anyagot az Intézethez saját maga által készített tartályban is beküldheti. Ez esetben a 43.728/1928 K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 722. oldal) előírása szerint kell a pótlásra használt tartályokat vagy egyéb eszközöket csomagolni.

Minden tartályhoz kérdőlap van mellékelve; ennek pontjait az orvos pontosan, olvashatóan köteles kitölteni. Kérdőlap hiányában a vizsgálati anyaghoz az orvos maga tartozik megfelelő kérdőlapot csatolni. A kitöltött kérdőlapot a vizsgálati anyag tartályát magában foglaló fatok köré kell csavarni, melyet azután kemény papírtokba (kar-

ton) kell helyezni. Ha a kísérőlap a tartályból vagy egyébként a vizsgálati anyaggal szennyeződne, azt el kell égetni és másodpéldányt kell kiállítani és csatolni. A különböző fertőzőanyagok beküldésénél követendő eljárást az egyes fertőzőbetegségeknél fogjuk részletesen ismertetni. A tartályok postán küldésre alkalmas módon vannak elkészítve és akár közönséges, akár ajánlott levélként bérmentetlenül küldhetők be az Intézethez.

Az Országos Közegészségügyi Intézet — amint látjuk — a fertőzőbetegségek leküzdése terén rendkívül fontos munkát fejt ki; a hozzáküldött be- és kijelentőlapok illetőleg a másodfokú közegészségügyi hatóság félhavi kimutatásai alapján a fertőzőbetegségekről országos központi nyilvántartást vezet, ennek különböző statisztikai szempontból való feldolgozásáról gondoskodik, a járvánnyal kapcsolatos fontosabb mozzanatokról a belügyminisztert — esetleges intézkedés céljából is — állandóan tájékoztatja. A kezelő és a hatósági orvosoktól, valamint a hatóságoktól érkező be- és kijelentések körül észlelhető ellentmondások és hibák tisztázása és helyesbítése iránt intézkedik. A fertőzőbetegség forrásának pontos megállapítása és továbbterjedésének megakadályozása, a szükséges óvóintézkedések foganatosítása és a védekezés szakszerű irányítása végett az Intézet igazgatója a be- és kijelentő orvosokkal, a hatósági orvosokkal, valamint a hatóságokkal közvetlenül is érintkezik. Működésének hatósági jellegét főleg az domborítja ki, hogy ő egyúttal a belügyminisztérium XV. (járványügyi) osztályának vezetője is, aki — ha szükségét látja — a miniszter nevében, azaz mint legfőbb közegészségügyi hatóság intézkedhet.

A fertőzőbetegségek elleni védekezés központi irányítását tehát az Országos Közegészségügyi Intézet gyakorolja az oda beosztott közegészségügyi felügyelők útján és a hatósági orvosok közbejöttével.

56. A fertőzőbetegek szállítása vasúton, hajón és egyéb közlekedési eszközökön és a szállítás egészségügyi szabályai. A fertőzőbetegek közkórházba szállítása és közkórházi ápolása. A hajóforgalom közegészségügyi ellenőrzése. A hatósági eljárás a vasúton, hajón és egyéb közlekedési eszközökön észlelt fertőzőbetegségek esetén.

A fertőzőbetegek vasúton szállításáról a 35.492/1929. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 86. oldal) intézkedik. A rendelet hivatkozik a 4.020/1928. M. E. rendeletre, amely a vasúti üzletszabályzatra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza. A rendelet a fertőzőbetegeket a vasúti szállítás szempontjából három csoportba sorozza, még pedig olyanokra, akik: 1. egyáltalán nem szállíthatók; 2. akik csak a belügyminiszter engedélyével és végül 3. akik az elsőfokú közegészségügyi hatóság engedélye alapján szállíthatók.

Ad 1. pestises beteget vagy ily betegség gyanúja alatt álló egyéneket fuvarozni egyáltalán nem szabad; ad 2. leprában, kolerában, kiütéses tifuszban, sárgalázban vagy hólyagos himlőben szenvedő vagy ennek gyanúja alatt álló betegeket csak akkor szabad vasúton fuvarozni, ha a belügyminiszter a szállításra engedélyt adott és ha részükre külön vasúti kocsi bocsátható rendelkezésre. A leprában szenvedő betegek külön árnyékszékekkel bíró, elkülönített kocsiszakaszban is szállíthatók. Kiütéses tifuszban szenvedő beteg előzőleg tetvetlenítendő, aminek megtörténtét a hatóság igazolja; ad 3. hasihagymázban, vérhasban, nyakszirtmerevedésben, takonykórban, vörhenyben, kanyaróban vagy szamárhurutban szenvedők vagy ily betegség gyanúja alatt állók csak akkor szállíthatók, ha a tiszti orvos véleménye alapján az elsőfokú közegészségügyi hatóság engedélyt adott. A 2. pont alá tartozó fertőzőbetegek szállítása esetén az engedély iránti kérelmet minden esetben vagy az illetékes egészségügyi hatóság vagy a tiszti orvos útján — a szükséghez képest távira-tilag — kell előterjeszteni.

Fertőzőbetegek vasúti szállítására, minthogy az a legvalószínűbb eljárás dacára a betegség továbbterjedésére adhat alkalmat, csak nagyon kivételes esetben, tehát csak akkor szabad engedélyt adni, amikor a szállítás a beteg gyógykezelése

miatt (kórházi kezelés, sürgős műtét) feltétlenül szükséges. A hatósági orvos (tisztí orvos) a kérdést a legkörülmekintőbben köteles elbírálni és a vasúti szállítást csak akkor javasolhatja, ha az kényszerítő körülmények miatt el nem kerülhető. A szállításnál a legszigorúbb óvőrendszabályokat kell alkalmazni. A fertőzőbeteg elszállításáról a tartózkodási hely szerint illetékes engedélyező hatóság, a rendeltetési hely közegészségügyi hatóságát a betegség nemének tüzetes megjelölésével mindenkor kellő időben, sőt a szükséghez képest táviratilag is értesíteni köteles. Fertőzőbeteget csak képesített ápolónak vagy más megbízható egyénnek (orvosnak) kíséretében szabad szállítani. A kísérő az egészségügyi szabályoknak az egész úton való betartásáért felelős.

Kolerában, hasihagymázban, paratifuszban, vérhasban szenvedő illetőleg e betegségek valamelyikének gyanúja alatt álló egyén ürülékait, váladékait, székletét, vizeletét, köpetét, s kolera esetében különösen a beteg hányadékát eltávolítás előtt előírasszerűen fertőtleníteni kell. Az ilyen váladék- és ürülékanyagokat erre a célra szolgáló, jól elzárható gyűjtőedényben kell összegyűjteni és ugyanannyi mennyiségű friss mésztejjel vagy 5%-os kreolszappanoldattal vagy 5%-os karbolsavoldattal vagy hasonló hatású más fertőtlenítő szerrel (a szublimátoldat e célra nem alkalmas) kell összekeverni és a gyűjtőedényt csak akkor szabad a kocsiszakaszból kivinni és az árnyékszékbe önteni, ha a váladék betöltése után legalább 2 óra eltelt, mert ennyi idő alatt a kórokozó csírák rendszerint már elpusztultak. Az ürüléket közvetlenül befogó edényt minden használat illetőleg kiürítés után fertőtlenítő folyadékkal kell megtölteni. Gondoskodni kell a kísérő egyén kezének fertőtlenítésére szolgáló felszerelésről, mosdótál, víz, szappan, fertőtlenítő folyadék (2%-os kreolszappanoldat, 2%-os karbolsavoldat, stb.) készletben tartásáról. (Legújabbban kitűnő fertőtlenítő szer a hivatalos chlorogéniumoldat is.) A beteg által használt fekhelyre vízhatlan anyagból készült lepedőt kell teríteni s a beteg ágyneműjét csak erre szabad ráhelyezni. Megérkezés után azonnal intézkedni kell a kocsiszakasznak illetőleg a kocsinak megfelelő fertőtlenítéséről. Meg kell jegyeznünk, hogy a vasúton szállítás ma már jelentőségéből sokat veszített, mert a betegszállítás legtöbbször

nyire e célra szolgáló gépkocsin történik. A legtöbb helyen a fertőzőbetegek kórházba szállítását megfelelő díjazás ellenében a Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete végzi, mégpedig legtöbbször kizárólag erre a célra szolgáló kocsikon.

A Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesületének 53 vidéki állomása van. Ezek közül 7 állomás van közvetlenül fertőzőbetegek szállítására is berendezve, úgymint: Csepel, Csorna, Kispest, Pécs, Rákospalota, Sopron, Szeged. Kivételesen, rendkívül sürgős szükség esetén a többi vidéki mentőállomások is szállítanak fertőzőbetegeket. Ebben az esetben azonban a szállítás megtörténte után a kocsit a legnagyobb gondossággal fertőtleníteni kell.

A 6.000/1931. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 416. oldal) illetőleg e kormányrendelet végrehajtására vonatkozó 1.300/1932. N. M. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 512. oldal) 16. §-ának (4) bekezdés 3. és 4. pontja értelmében fertőző (ragályos) betegségben szenvedő betegek, amennyiben saját személyükben fizetésre nem képesek, köz-kórházakban a kórházi nyilvános betegápolási átalány terhére ingyenesen kezelésbe vehetők, ha kórházi ápolásukat az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóság (tehát nem a hatósági orvos, hanem annak indítványára maga a hatóság) rendelte el, akár azért, mert a betegek otthon kellő elkülönítésben nem részesíthetők, akár pedig azért, mert betegségük oly súlyos természetű, hogy kórházba szállításukat a közegészségügyi érdek megóvása teszi feltétlenül szükségessé.

Szemcsés kötőhártyalobban (trachomában) szenvedők akkor részesülnek ingyenes közkórházi ápolásban, ha saját személyükben fizetésre nem képesek és kórházi ápolásuk szükségességét hatósági orvos bizonyítványa igazolja. Ily bizonyítványt azonban csak akkor lehet kiadni, ha a betegség nagyfokú váladékképződés vagy egyéb körülmények folytán fokozottabban fertőző és otthon a betegnek megfelelő elkülönítéséről vagy ápolásáról gondoskodni nem lehet vagy ha műtetre van szüksége. Trachomás betegek az 1.300/1932. N. M. M. eln. rendelet 24. §-ának (2) bekezdése értelmében közkórházakban 3 hónapon túl is minden további (külön) engedély nélkül ápolhatók.

Ugyane rendelet 25. §-ának (6) bekezdése szerint a ragályos és hevenyfertőző megbetegedés folytán szükséges hatósági kórházba-szállítás költségeit a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében a községek (városok) kötelesek viselni, még pedig az a község vagy város, amelynek területén a kórházbaszállítás szüksége felmerült. A 90.266/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 764. oldal) hangsúlyozza, hogy miután az 1876:XIV. tc. 81. §-a értelmében a hatóságoknak kötelessége gondoskodni a fertőzőbetegségek terjedésének meggátlását célzó óvintézkedések foganatosításáról, a hatóságnak joga van az otthon kellőképpen el nem különíthető fertőzőbetegeket — szükség esetén — kényszerítő eszközök igénybevételével is kórházba szállíttatni. Az orvosoknak mindent el kell követni, hogy a beteget illetőleg családját a kórházbaszállítás szükségességéről meggyőzzék, a beteg bizalmát megszerezzék és a hatóság is megfelelő felvilágosítás által igyekezzék odahatni, hogy a betegek és hozzátartozóik kényszereszközök igénybevétele nélkül önként beleegyezésüket adják a kórházba szállításhoz.

A hajóforgalom egészségügyi ellenőrzéséről az 1340/1924. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 493. oldal) intézkedik. E szerint a hajózás egészségügyi főfelügyelete a belügyminiszter hatáskörébe tartozik. A járvány elleni védekezéssel kapcsolatos ügyekben a m. kir. folyamórság egészségügyi alakulata jár el. A határt átlépő hajó egészségügyi vizsgálatát járványos időben mindenkor az illető révkapitányság hivatalos vizsgálatával egyidejűleg kell foganatosítani. E vizsgálatot a folyamórság egészségügyi szakközege látja el. Az egészségügyi levél — a hajóknál — annak igazolására szolgál, hogy a hajón fertőzőbeteg nem tartózkodik. Ennek tulajdonképpen csak járványos időben van jelentősége, mert járványmentes időben az egészségügyi levél felmutatására a hajó nem kötelezhető. A hajóvezető kívánságára azonban ez kiállítható illetőleg láttamozható.

Ha fertőzőbetegség a hajón utazók között fordul elő, a hajó vezetője a kikötésnél azonnal köteles erről értesíteni a révkapitányságot vagy révkirendeltséget, ha pedig ilyen ott nincs, az elsőfokú közegészségügyi hatóságot. Az értesített hatóság a fertőző betegnek a legközelebbi kórházba szállítása

íránt intézkedik, a hajó pedig útját csak megfelelő fertőtlenítés után folytathatja. Ha a hajón pestis, kolera, kiütéses tifusz, hólyagos himlő esetét állapítják meg vagy ennek gyanúja áll fenn, a hajót vesztegzárban vissza kell tartani és további utasításokért távbeszélőn a belügyminiszterhez kell fordulni; egyidejűleg a parti elsőfokú közegészségügyi hatóságot is értesíteni kell. Ez esetben a hajó parancsnoka a közegészségügyi hatóság rendelkezéseit minden tekintetben betartani köteles.

Ha valaki vasúti szállítás közben betegszik meg fertőzőbetegségben, tovább kell őt fuvarozni a legközelebbi állomásig, ahol a szükséges ápolásban részesülhet. Az ilyen kocsiszakaszból az utitársakat rögtön máshová kell helyezni. Ha az a gyanú merül fel, hogy valamelyik utas a fentemlített fertőzőbetegségek egyikében szenved, a vasút orvosi bizonyítvány előmutatását követelheti. Egyébként az ilyen fertőzőbetegség miatt leszállított egyénről a vasúti állomás vezetőjének kötelessége az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságot azonnal értesíteni, hogy a fertőzőbeteg elszállítása illetőleg kórházba szállítása vagy megfelelő elkülönítése végett intézkedés történjék, de sürgősen intézkedni kell a vasúti kocsiknak megfelelő fertőtlenítése iránt is.

Fertőzőbetegeket személyszállításra szolgáló bérkocsin vagy géperejű gépkocsin (autótaxin) szállítani tilos. Ezeket csakis kizárólag erre a célra szolgáló és ebből a célból engedélyezett fertőzőbetegszállító gépkocsikon szabad szállítani. A Kbt. 100. §-a e tekintetben szigorú rendelkezéseket tartalmaz, amennyiben 15 napig terjedhető elzárással bünteti a közönség használatára szolgáló szállítóeszköz tulajdonosát, ha az kocsián fertőzőbetegségben szenvedő egyént szállított és a kocsit, mielőtt azt hatóságilag fertőtlenítették volna, a közönség használatára bocsátja. Ugyanígy bünteti a Kbt. 100. §-a a tulajdonos szolgálatában álló azt a kocsist vagy egyéb más személyt is, akinek a fertőzőbetegségről tudomása volt és mégis ilyen szállítást vállalt, anélkül, hogy azt a tulajdonosnak bejelentette volna, aminek következtében a szállítóeszközt a hatósági fertőtlenítés előtt újabb szállításra illetőleg használatra engedték át. Ha tehát valamely bérfuvarozó tudtán kívül fertőzőbeteget szállított, de ezt utólag

megállapítja, köteles ezt az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnál azonnal bejelenteni, aki a hatósági orvos közbejöttével a kocsi megfelelő fertőtlenítése iránt intézkedik. Ennek megtörténteig a kocsit üzemben tartani nem szabad.

57. A fertőzőbetegségek elleni védekezés az iskolákban. Az iskolák bezárása fertőzőbetegség esetén.

Az iskolák (népiskolák, középiskolák, felsőiskolák) tanulói között előforduló ragályos betegségekkel kapcsolatban követendő eljárásra elsősorban az 1876:XIV. tc. 28—34. §-ainak rendelkezései irányadók.

Ennek értelmében az intézet igazgatója az iskolában felmerült minden egyes ragályos kóresetről az elsőfokú közegészségügyi hatóságot illetőleg népiskoláknál a község előljáróságát is azonnal értesíteni köteles. Ha pedig valamely iskolában oly fertőzőbetegség esetei mutatkoznak, amely az iskola tanulóinak egészségét nagy mértékben veszélyezteti, a közegészségügyi hatóság köteles ezt mind a belügyminiszternek, mind a vallás- és közoktatásügyi miniszternek haladéktalanul bejelenteni és egyúttal a közönségnek is tudomására hozni. A hatóság ezen közleménye után a szülők (gyámok) fokozott gonddal kötelesek vigyázni, hogy azokat a gyermekeket, akik fertőzőbetegségben szenvedő betegekkel érintkeztek, az iskola látogatásától távoltartsák. Az iskola igazgatósága jogosult erről meggyőződni és a ragálygyanús tanulókat csak megfelelő hatósági orvosi bizonyítvány alapján engedheti az iskolába. Ha a fertőzőbetegség magában az iskolában lép fel a tanulók között és a kóresetek nagyszámúak, a másodfokú közegészségügyi hatóság az iskolát bezárathatja, de erről mind a belügyminiszternek, mind a vallás- és közoktatásügyi miniszternek azonnal jelentést kell tenni.

Ha valamely fertőzőbetegség az iskolás gyermekek között tömegesebben lép fel, a hatósági orvosok nagy körültekintéssel járjanak el a ragály továbbterjedésének megakadályozása érdekében és ha szükséges, mielőbb tegyenek előterjesztést hatóságukhoz az iskola bezárása iránt.

Az iskolák járvány esetén való bezárása tekintetében a 37.270/1931. N. M. M. utasítás (Atzél—Chyzer VII. kötet 432. oldal) irányadó. Diftériánál egy héten belül kettőnél több megbetegedés esetén az osztály valamennyi növendékét bakteriologiai vizsgálatnak kell alávetni (40.700/1930. N. M. M. rendelet 7. §-ának 7. pontja) és ha a bacillusgazdák száma 30%, az osztályt 8 napra be kell zárni; különben csak a bacillusgazdákat kell kitiltani. Skarlatinánál nyolc napon belül ismétlődő megbetegedés esetén az osztályt szintén 8 napra be kell zárni. Ha az orvos az osztályban egyidejűleg skarlatos és hámló növendékeket talál, az iskola bezárása iránt azonnal intézkedni kell. Kanyaró és influenza esetén csak akkor kell intézkedni a bezárás iránt, ha az utolsó tíz napban megbetegedett tanulók száma a 10%-ot eléri. A bezárás időtartama 10 nap. Hasihagymáz és vérhas esetén akkor van helye bezárásnak, ha a betegség kitörése az iskolai viszonyokban leli magyarázatát. A bezárás időtartama 10 nap.

Az első eset alkalmával be kell zárni az iskolát, ha a tanulók valamelyike hólyagos himlőben, kiütéses tifuszban betegedett meg.

A többi fertőzőbetegségeknel a hatóság saját belátása és a helyi körülmények szerint köteles intézkedni.

A főiskolák fertőzőbetegségek miatti bezárását az illetékes törvényhatóság előterjesztésére — a vallás- és közoktatásügyi miniszter meghallgatása után — csak a belügyminiszter rendelheti el.

A Kbt. 99. §-a értelmében annak az intézetnek az igazgatója, akinek intézetében járványos vagy ragályos betegség lépett fel, ha a betegség természetéről azonnal jelentést nem tesz és hatósági intézkedésről nem gondoskodik, kihágást követ el.

A fertőzőbetegségben szenvedő tanulóknak és ezzel kapcsolatban a beteggel együttlakó tanulóknak és felnőtteknek, továbbá a tanszemélyzetnek kitiltására vonatkozóan ajánljuk a székesfőváros által követett gyakorlatot, amelynek rendelkezései a helyi körülmények szerint szükséges csekély változtatással bárhol kitűnően alkalmazhatók (lásd a 61. pontban).

58. A büntetőintézetek egészségügyi (járványügyi) felügyelete.

A büntetőintézetek (fogház, börtön, stb.) legfőbb egészségügyi felügyelete a belügyminisztert, az intézkedés pedig a igazságügyminisztert illeti meg. A közvetlen egészségügyi felügyeletet a törvényhatóság a tiszti főorvos (Budapesten a ker. tiszti orvos) útján gyakorolja.

Fertőző megbetegedés esetén az Intézet igazgatója köteles erről a tiszti főorvost (Budapesten a ker. tiszti orvost) haladéktalanul értesíteni, aki a helyszínen azonnal megjelenni tartozik. A járványügyi szempontból szükséges intézkedéseket a tiszti főorvos (Budapesten a ker. tiszti orvos) a büntetőintézet igazgatójával tárgyalja meg, aki ezeket haladéktalanul foganatosítja és az intézkedésekről mind a belügyminisztert, mind az igazságügyminisztert értesíti. Ha a fertőzőbetegség továbbterjedésének megakadályozására szükséges óvintézkedések tekintetében a tiszti főorvos és a büntetőintézet igazgatójának véleménye eltérő, minden esetben a tiszti főorvos véleménye irányadó. Az erre vonatkozó rendelkezéseket az 1876:XIV. tc. 36—38. §-ai tartalmazzák.

A büntetőintézet igazgatója a közegészségügyi szempontból szükséges kimutatásokat (pl. trachoma, betegforgalom, születés, halálozás) a tiszti főorvosnak megküldi. Az intézetben előforduló hirtelen haláleseteket minden esetben azonnal közölni szokták a tiszti főorvossal (Budapesten a ker. tiszti orvossal), aki a halálok megállapításában közreműködik.

Egyébként a büntetőintézetek állandó egészségügyi ellenőrzését és a felmerült tennivalókat az intézeti orvosok (fogházorvosok) látják el.

59. A katonai és a polgári hatóságok együttes eljárása járvány esetén.

A katonai és polgári hatóságoknak járványos betegségek fellépése esetén követendő eljárását a 42.036/1885 B. M. rendelet határozza meg. Erre vonatkozóan a következőket kell tudni: A katonai laktanyákban és a katonák által lakott és birt helyiségekben az egészségügyi felügyelet gyakorlása, valamint a szükséges óvóintézkedések elrendelése és foganatosítása kizárólag a katonai parancsnokságok és hatóságok feladata és e tekintetben az ellenőrzést is a katonai hatóság (és nem a közigazgatási hatóság) gyakorolja. A honvédelmi miniszternek erre vonatkozó rendelkezése értelmében, ha a honvédségi laktanyákban, intézetekben és a honvédség szállásául szolgáló bármely helységben járványos vagy elterjedéssel fenyegető ragályos betegség lép fel, erről a katonai parancsnokságnak az ottani közigazgatási hatóságot azonnal értesíteni kell. Ha pedig akár a polgárság, akár a honvédség körében lépnek fel ily betegségek, ezek továbbterjedésének megakadályozása végett a katonai és a polgári hatóság egymást kölcsönösen értesíteni és a szükséges óvóintézkedéseket egyöntetűen foganatosítani kötelesek. Ezért a törvényhatóság területén járványszerűen fellépő fertőzőbetegségekről azonnal értesíteni kell az illetékes honvédparancsnokságot és — amennyiben szükséges — az óvóintézkedéseket is vele egyetértésben kell megállapítani. Fentiek alapján rendeli el a 74.470/1895. B. M. rendelet, hogy ha valahol katonai elszállásolás előtt (pl. hadgyakorlatoknál) fertőzőbetegség (járvány) lép fel, erről az illetékes katonai hatóságot azonnal értesíteni kell, nehogy a katonákat az ilyen fertőzött községben (városban) szállásolják el.

60. A fertőtlenítés módjai és keresztülvitele. Fertőtlenítőgépek beszerzése és karbantartása. A fertőtlenítők kiképzése.

A fertőző (járványos) betegségek elleni védekezéssel kapcsolatban igen fontos a fertőtlenítés, vagyis a fertőző csírák közvetlen elpusztítása. Fertőtlenítésnek azt az eljárást mondjuk, amellyel a kórokozó mikroorganizmusokat megsemmisítjük vagy legalább is annyira legyengítjük, hogy ezáltal a fertőzőbetegség kifejlődését és így továbbterjedését meggátoljuk.

A fertőtlenítésnek csak akkor van meg a kívánt eredménye, ha az egyfelől a fertőzőbeteggel érintkezésbe került minden emberre és tárgyra kiterjed, másfelől ha azt megfelelően szakképzett egyén végzi vagy annak szaktanácsa szerint végzik. Ép ezért tudnunk kell, hogy a beteg a megbetegedését közvetlenül megelőző időben hol és kikkel érintkezett és hogy melyek azok a tárgyak, amelyek a fertőzőbeteggel való kapcsolatuk révén a fertőzést terjeszthetik. A fertőtlenítést azonban még ekkor is csak úgy lehet megfelelő módon és eredményesen keresztülvinni, ha a hatóságnak illetőleg a hatósági orvosnak szakképzett fertőtlenítő áll rendelkezésére.

Az ember testének fertőtlenítésére a legegyszerűbb eljárás a fürdetés, amelyhez csupán melegvíz és szappan szükséges. A fertőtlenítésnek ez a módja különleges berendezés hiányában, akár közönséges fürdőkádban vagy hordóban is történhetik. A szőrtelen testrészeket kefével és szappannal alaposan megdörzsölve kell lemosni, a hajas (szőrös) részeket pedig — főleg a tetveseknél — petróleummal vagy 70%-os alkohollal bedörzsölés útján vagy az 52-ik pontban említett módon kell megtisztítani. Emberek fertőtlenítésére egyéb módszer alkalmazására szükség nincsen.

A különböző fertőtlenítő eljárásoknak egyébként két csoportja ismeretes: a fizikai és a kémiai fertőtlenítés.

A legegyszerűbb fizikai fertőtlenítőszer a száraz hő. Igen sok tárgy fertőtlenítésére elegendő ugyanis, ha azt hosszabb időn át magas hőfokon tartjuk. Általánosabban használják és jobb is a magasfokú vízgőz, mert ha az kellő hőfokú (100—108 C-fok) és a különböző tárgyakat megfelelő ideig tesszük ki hatásának, könnyen és tökéletesen tudjuk azokat

fertőtleníteni. Sajnos azonban, sok olyan tárgy van, amelynél e módszert nem alkalmazhatjuk s így ennek a használata eléggé szűk körre szorítkozik. A gőzzel való fertőtlenítés céljára használatosak a különböző szerkezetű gőzfertőtlenítőgépek. Az ilyen gépet száraz, jól védett helyen kell tartani, hogy meg ne sérüljön és meg ne rozsdásodjon. A fertőtlenítés alkalmával, ha az nem a helyszínen történik, a fertőzött tárgyakat tiszta (megfelelő módon fertőtlenített, rendszerint 4%-os karbolsavba itatott) lepedőbe vagy más ruhába csavarva — lehetőleg — jól elzárható, bádoggal bélelt ládákban kell a géphez szállítani. A 100—108 C-fokú nedves gőz — megfelelő idő alatt — a tárgyakat igen jól fertőtleníti. A fertőtlenítés idejére vonatkozóan a szakelőírások adnak útmutatást, általában a vastagabb tárgyak gőzzel való fertőtlenítése több időt vesz igénybe, mint a vékonyabb tárgyaké. Bőr- és gummitárgyakat vagy olyanokat, amelyek megolvadnak vagy robbannak, gőzzel fertőtleníteni nem lehet. Ha a fertőtlenítő a fertőzött tárgyakat a gépben elhelyezte, a fertőtlenítés tartama alatt (tehát még annak befejezése előtt) önmagát is megfelelő fürdéssel és ruhaváltással fertőtleníteni köteles, hogy a gépből kiszedett tiszta (fertőtlenített) tárgyakhoz már tiszta ruhában és kézzel nyúljon. A kórokozó mikroorganizmusok legnagyobb része 100 C-fokú telített vízgőzben 5 perc alatt elpusztul, sőt még a legellenállóbb lépene-bacillusok is 45 perc alatt biztosan megsemmisülnek. Ennél kisebb hőmérsékletű telített vízgőz fertőtlenítő hatása már lényegesen kisebb. A fizikai fertőtlenítésnek kitűnő módja — az említetteken kívül — a felforralás illetőleg a tárgyaknak forró vízben főzése is. A forró víznek fertőtlenítő hatását fokozhatjuk, ha kevés lugot vagy mosószódat adunk hozzá. A fertőzött fehérenemű fertőtlenítése legkényelmesebben és legbiztosabban ily módon eszközölhető. Használt kötszereket, szobában összesepert port, kisebb értékű tárgyakat leghelyesebb a kályhában elégetni.

A gőzzel nem fertőtleníthető tárgyaknak és a különböző helyiségeknek fertőtlenítése kémiai úton történik. Bármely vegyszernek fertőtlenítő hatására azonban csak akkor számíthatunk, ha az vízben oldható. A tárgyak lemosására leginkább használt fertőtlenítő szerek az 1‰-es szublimátoldat, 5%-os karbolsavoldat, 5%-os krezolszappan, 3%-os lizol- vagy

kreolinoldat, 8%-os lizoform, 4%-os kálszappanoldat, stb. Kitünő fertőtlenítőszer továbbá a 20%-os oltott mész (ú. n. mésztej). Jól használható fertőtlenítőszer a klór, de ennek használatánál vigyázni kell, mert a klórgáz belehelve igen súlyos mérgezést okozhat. Klórmeszet kutak vizének a fertőtlenítésére, de főleg pöcegödrök és árnyékszékek fertőtlenítésére szokták használni.

A fertőzőbeteg által használt helyiségek falait és padlóját a fertőtlenítés alkalmával alaposan le kell mosni. Ezt úgy kell végezni, hogy a keményfa- és a puhafapadlót forró szódás vízzel, a linóleumpadlót pedig 5%-os krezolszappan oldattal mossuk fel. Földes padló fertőtlenítése céljából legjobb, ha legfelső rétegét mésztejjel jól megöntözzük, azután felássuk és néhány cm vastagságban eltávolítjuk. Ennek pótlására friss, tiszta agyagot kell behordani és jól ledöngölni. A felásott és kihordott földet megfelelő mély gödörben földeljük el. A falak lemosására jó az 1%-os szublimátoldat vagy az 5%-os karbolsavoldat. Vigyázni kell arra, hogy a fertőtlenítőszer a falaknak és a padlónak minden egyes részét érje, mert csak így lehetünk biztosak afelől, hogy a fertőzőcsirok vissza nem maradtak. Éppen ezért festett vagy tapétázott falak mosásához leghelyesebb fecskendőt használni, mégpedig felülről lefelé kell fecskendezni, hogy az oldat a falon végigcsurogjon és azt végigmossa, mert eközben a fertőtlenítőszer a falba beivódik és az ahhoz tapadó fertőző mikroorganizmusokat elpusztítja. Meszelt falak fertőtlenítésére legjobb az újrameszelés, amelyet úgy végzünk, hogy nem várjuk meg, amíg az első meszelés megszáradt, hanem rögtön utána ismét meszelünk. A helyiségekben levő összes tárgyakat lemosással kell fertőtleníteni. A bútorokat, ajtókat, ablakokat fertőtlenítés után szárazra töröljük. A bútorok fertőtlenítésénél nagyon fontos, hogy a résekből a port előzőleg kitakarítsuk. Azokat a tárgyakat, amelyeket főzésnél vagy étkezésnél használunk, mérgezőhatású fertőtlenítőszerrel fertőtleníteni nem szabad. A fertőtlenítés eredményessége szempontjából elengedhetetlen, hogy a helyiségben levő minden egyes darabot lemossunk, helyéről mindent elmozdítsunk, a falakat gondosan letakarítsuk és a vegyszerrel alaposan végigmossuk. A földes padló fertőtlenítésére szükség esetén az is elegendő, ha annak legfelső rétegét — felásás

nélkül — 20%-os mészsoldattal alaposan átitatjuk. Pöcegödörök, árnyékszékek, szemétdombok fertőtlenítésére legjobb — mint már említettük is — a friss mésztej; de tartalmukat kihordani és elásni csak a mésztejjel való hosszabb állás után szabad.

Kényesebb ruhaneműek (plüss, bársony, prémes dolgok, stb.) fertőtlenítésére kiválóan alkalmas a formalingáz. A formalinnal történő fertőtlenítésnél tehát helyesen úgy járunk el, hogy a szobákat légmentesen elzárjuk és a 40%-os formalinoldatból a formalingázt megfelelő párologtatókészülék útján a kulcslyukon keresztül vezetjük be a szobába. Erre a célra különféle készülékek szolgálnak. Ahhoz, hogy a formalingáz a hatását megfelelő módon kifejthesse, legalább 15 C-fok melegnek kell lenni a szobában és az egyes tárgyakat úgy kell elhelyezni, hogy a formalingáz azokhoz mindenfelől könnyen hozzájuthasson. Arra nézve, hogy a formalin a fertőző csírokat megbízhatóan és tökéletesen képes elpusztítani, a következőket jegyezzük meg: Kétségtelen, hogy a formalin síma felületeket teljesen kifogástalanul fertőtleníti, de a mélyebb rétegekbe nem hatol, tehát jóformán csak a felületeket fertőtleníti, a légmentes térben (vacuumban) alkalmazott formaldehydgáz hatása sokkal eredményesebb. A fentebb elmondottak miatt a formalingázzal fertőtlenítést csak kisegítő módszerül használjuk, mert azt gőz vagy vegyszerek alkalmazásával együttesen tarthatjuk csak megfelelőnek.

A fertőtlenítést — szükség esetén — ott is megbízható módon eszközölhetjük, ahol e célra megfelelő intézmények illetőleg fertőtlenítőgép vagy más felszerelések nem állanak rendelkezésre. A gőzfertőtlenítést pl. olymódon lehet pótolni, hogy a főzőüst fölé hordót teszünk és gőzkamra helyett ezt használjuk fel. A különböző ruhaneműek, fehérneműek fertőtlenítésére megfelel a 60—70 C fokú sütőkemence is; ez azonban túlságos forró nem lehet, mert ha pl. a beledobott papírt megpörköli, akkor már a beléje helyezett tárgyak is eléghetnek. Ágyneműek, ruhaneműek, fehérneműek fertőtlenítésére nyáron az erős napfényt is fel lehet használni. A kifőzés is kiválóan alkalmas főleg evőeszközök, edények és fehérneműek fertőtlenítésére.

A hatóságoknak (és elsősorban a tisztii főorvosoknak

és tiszti orvosoknak) mindenesetre arra kell törekedniök, hogy lehetőleg minden nagyobb városban és a vagyonosabb községekben megfelelően berendezett fertőtlenítőintézet vagy legalább gőzfertőtlenítőgép (járásonkint 1—2) és kellő számú jólképzett fertőtlenítő álljon rendelkezésre. Az ilyen vidéki fertőtlenítőintézet működését esetleg — épúgy, mint Budapesten — össze lehet kapcsolni a fertőzőbetegek szállításával is.

Általában, ha valahol fertőzőbetegség fordul elő vagy járvány lép fel, legelső feladatunk az legyen, hogy fokozott tisztaságra törekedjünk, mert a szenny és a piszok a kórokozó csirák melegágya. Gondoskodnunk kell tehát a lakóhelyiségek, a mellékhelyiségek, a bútorok, a ruha- és fehérneműek tisztántartásáról, az étel- és italmeműek beszennyeződéstől és fertőzéstől megóvásáról, egészséges ivóvíz biztosításáról, a férgek (rovarok) irtásáról, stb., továbbá arról is, hogy a lakást napfény érje és hogy azt megfelelő módon és minél gyakrabban szellőztessük. Erre vonatkozóan kitűnő útmutatást ad a székesfőváros fertőzőbetegségek elleni védelmi szervezetének szabályzata, amelyet a 61. pontban ismertetünk.

A 75.578/1927. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 305. oldal) ajánlja dr. Hammer „A fertőtlenítés módja” című könyvének beszerzését, amely a fertőtlenítést elrendelő hatóság és az annak felügyeletét végző hatósági közegek részére a fertőtlenítés gyakorlati keresztülviteléről kitűnő tájékoztatást és hasznos útmutatást tartalmaz. Ezt egyébként a fertőtlenítők és e gépek kezelői, valamint a kórházakban alkalmazott fertőtlenítők és ápolószemélyzet is kitűnően használhatják.

A fertőtlenítést minden esetben a hatósági orvos felügyelete alatt kell végezni, úgyhogy a gépnek elhelyezése, karbantartása és felhasználása minden tekintetben megfeleljen a közegészségügy követelményeinek és a fertőtlenítő az orvos pontos és szakszerű utasításai szerint végezze munkáját.

Nagy gondot kell fordítani a fertőzőtt tárgyak szállítására. Ezt lehetőleg kerüljük el, s amennyiben mód van rá, a helyszínen fertőtlenítessünk, esetleg bízzuk a fertőtlenítőre ezeknek a tárgyaknak az elszállítását, mint az pl. Budapesten is történik. Ha a fertőtlenítés erre a célra berendezett helyiségben történik, a tárgyakat mindig kizárólag erre a

célra használt zárt kocsiban, ládában vagy 1°/₀₀-es szublimát-oldatba áztatott takaróban lehet odaszállítani. Természetes, hogy a szállítás az utóbb említett esetekben történhetik akár háton is.

Általában ügyelni kell arra, hogy a fertőtlenítendő ruhaféléket előzőleg fertőtlenítő oldatba mártott tiszta lepedőbe csavarják, mire legjobb 4—5%-os karbolsavoldat. Takarókat, szőnyegeket lazán kell összekötni, hogy a gőz által jól átjárható legyenek. Ügyelni kell arra, hogy bőr-, szőrme-, kaucsuk- és gumitárgyakat gőzben fertőtleníteni nem szabad, mert tönkremennek. Ezeket leghelyesebb a lakásban más megfelelő módon fertőtleníteni.

A készülékből kivett, fertőtlenített tárgyakat nem szabad a fertőtlenítő helyiségben letenni vagy raktározni, hanem azokat azonnal kocsira kell helyezni és vízhatlan takaróval befedve vissza kell szállítani. Semmi esetre sem szabad a visszaszállítást azon a kocsin végezni, amelyen a fertőzött anyagnak odaszállítása történt. A fertőtlenített tárgyakat csak akkor szabad a lakásba bevinni, ha már ezt is fertőtlenítették.

A lakás fertőtlenítésére vonatkozóan megjegyezzük, hogy általában leghelyesebb, ha ezt két személy végzi. Frissen fertőtlenített lakásba — ha a körülmények megengedik — célszerű nem azonnal a fertőtlenítés után, hanem csak néhány napi szellőztetés után beköltözni.

Gőzfertőtlenítógépek beszerzésére és fertőtlenítők kiképzésére a 100.546/1927. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 315. oldal) hívja fel a törvényhatóságokat.

A fertőtlenítő készülékek (gőzfertőtlenítógép, formalinlámpa, fecskendő, stb.) beszerzéséről, valamint megfelelő munkaruhákról és a szükséges fertőtlenítőszerekről a községek kötelesek gondoskodni. Ma már az ezzel kapcsolatos összes költségeket a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében teljes egészében a községek (városok) viselik az állam által adott hozzájárulás felhasználásával. Azelőtt e költségekhez az állam félösszeggel járult hozzá, ezt azonban a fent hivatkozott rendelet megszüntette.

A hatóság által elrendelt fertőtlenítés végrehajtásához szükséges anyagokat, edényeket, szakértő személyzetet tehát

— fentiek szerint — a község (város) díjtalanul tartozik az érdekelteknek rendelkezésére bocsátani. A kérelemre teljesített fertőtlenítésnél azonban a kérő fél a megállapított díjat mindig megfizetni köteles.

Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a fertőtlenítő készülékek megfelelő módon gondozva és állandóan üzemképes állapotban legyenek. Ezért kezelésükkel csak olyan egyéneket szabad megbízni, akik erre szabályszerű képesítést nyertek.

A fertőtlenítők kiképzése a budapesti Fertőtlenítő Intézetben történik. A tanfolyam egy hónapig tart és azon a fertőtlenítők megfelelő elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek, a tanfolyam elvégzése után pedig képesítő bizonyítványt kapnak.

Fertőtlenítőkül csak erre alkalmas, megbízható egyéneket lehet alkalmazni, s azok a hatóság illetőleg a tisztí orvosi felügyelete alatt állanak. Munkájukat mindig célszerű munkaruhában kell végezniök, azt a fertőtlenítés befejezése után le kell vetniök és alkalmas fertőtlenítő anyaggal vagy pedig a legközelebbi alkalommal a gőzfertőtlenítőben szintén fertőtleníteni kell. Fertőtlenítés közben az előírt szabályokat be kell tartani. Így pl. munkaközben tilos az étkezés és a dohányzás, az oda nem tartozókat nem szabad a fertőtlenítő helyiségbe beengedni, a fertőtlenítés ideje alatt idegenekkel sem szabad érintkezni stb.

Az emberen élősködő tetvek (rovarok) irtására lásd az 52. pontot.

61. Budapest székesfőváros védelmi szervezete a fertőzőbetegségek ellen. A székesfőváros fertőtlenítési szabályrendeletének rövid ismertetése.

Budapest székesfőváros területén a fertőzőbetegségek esetén való hatósági eljárást külön rendelkezések szabályozzák. A szükséges tudnivalókat a székesfőváros polgármestere által 177.270/1934. szám alatt kiadott eljárási szabályzat tartalmazza.

Ezenfelül a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében a tiszti főorvosi hivatal az Országos Közegészségügyi Intézetet a székesfőváros területén előfordult fertőző megbetegedésekről hetenként távbeszélő útján értesíti, s az Intézetnek az előző havi ilyen megbetegedéseket a következő hónap elején írásban is bejelenti.

A főváros területén bejelentendő 26 fertőző betegség a következő: 1. anthrax (emberi lépfene); 2. cholera Asiatica (kolera); 3. diphtheria, croup (torokgyík); 4. dysenteria (vérhas); 5. encephalitis disseminata epidemica (járványos agygyulladás); 6. febris flava (sárgaláz); 7. febris puerperalis (gyermekágyi láz); 8. febris recurrens (visszatérő láz); 9. Heine-Medin betegség heveny időszaka (polio-myelitis anterior acuta); 10. influenza epidemica (szövődményes esetei); 11. lepra (bélpoklosság); 12. lyssa (emberi veszettség); 13. malaria (váltóláz); 14. malleus (emberi takonykór); 15. meningitis cerebrospinalis epidemica (járványos agy-gerincagyhátyalob); 16. morbilli (kanyaró); 17. paratyphus és ételmérgeзések; 18. pertussis (szamárköhögés); 19. pestis (dögvész); 20. scarlatina (vörheny, skarlátos-hámlás, veselob, fülfolys, stb.); 21. trachoma (szemcsés kötőhártyagyulladás); 22. tuberculosis (nyílt tuberkulózis, gümőkór); 23. typhus abdominalis (hastifusz); 24. typhus exanthematicus (kiütéses tifusz); 25. varicella (bárányhimlő); 26. variola, variolois (himlő minden faja).

Ezenkívül kötelező a bejelentése minden olyan ebmarásnak illetőleg oly állat marásának, amely gyanús arra, hogy veszettségben szenved.

A védekezéshez szükséges további hatósági intézkedések céljából, a már egyszer bejelentett tuberkulózis esetek újból bejelentendők:

1. ha a tüdő-, gége- vagy nyílt mirigy- és csonttuberkulózisban szenvedő beteg meghalt;

2. ha a nyílt tüdővészben, gégesorvadásban vagy mirigy- és csonttuberkulózisban szenvedő beteg másokkal együtt zsúfoltan lakott helyiségben társait veszélyezteti; intézetben, internátusban, szegényházban, panzióban, hotelben stb. többekkel együtt lakik, együtt étkezik vagy vendégfogadóban, kávéházban, étkezőhelyiségben és hasonló rendeltetésű helyen van

alkalmazva, s akár közvetve, akár közvetlenül a tuberkulózis terjesztése szempontjából környezetére nézve veszedelmes; ha ilyen eset iskolákban fordul elő éspedig akár a tan- vagy segédszemélyzet, akár a tanulók között.

A scarlatina bejelentése nemcsak a kiütés időszakában, hanem a későbbi időszakban is (hámlás, veselőb, fülfolys, stb.) kötelező.

A fertőző (ragályos) betegség gyanúját is be kell jelenteni, ha az eset tüneteiből és körülményeiből cholera Asiatica, diphtheria, meningitis cerebrospinalis epidemica, pestis, scarlatina, typhus abdominalis, typhus exanthematicus, variola megbetegedésre lehet következtetni.

Ha a bejelentésre kötelezett betegségekben szenvedők lakást változtatnak vagy a beteget a lakásból kórházba vagy egyéb gyógyintézetbe szállítják: új bejelentést kell küldeni.

A diphtheria, scarlatina, typhus abdominalis és Heine-Medin betegség heveny eseteit — ha sürgős hatósági intézkedés szükséges (internátus, szálloda, stb.) — távbeszélő útján az illetékes tiszti orvossal haladéktalanul közölni kell. Ez a szóbeli bejelentés azonban az írásbeli bejelentés és az egyéb megteendő intézkedés alól nem ad felmentést (95.938/1920. X. tan. r.). Távbeszélő útján minden esetben azonnal jelenteni kell a cholera, pestis, typhus exanthematicus és variola eseteknek még a gyanúját is.

A bejelentésre az 1876:XIV. tc. 80. §-ának rendelkezése értelmében nemcsak az orvosok, hanem mindazok kötelezve vannak, akik a fertőzőbetegségről tudomást szereznek (lásd az 53. pontban). A bejelentés a kerületi előljárásnál és minden gyógyszerárban díjtalanul kapható fertőzőbeteg-bejelentőlapon történik. A bejelentést mindig a beteg lakása szerint illetékes kerületi előljáráshoz kell megtenni. Ha azonban a beteg állandó lakhelye nem a fővárosban van, az illetékes községi előljárást is értesíteni kell illetőleg a bejelentőlapot oda is meg kell küldeni. Fertőzőbeteg bejelentést külön lapon kell tenni nőről és külön férfiről. Minden bejelentőlap egyúttal el van látva ellenőrző-szelvénnel. A bejelentőlapokat erre a célra szolgáló díjmentes borítékban kell beküldeni. A bejelentést a kerületi előljáró az igazoló-szelvény visszaküldésével igazolja. Ha az igazoló-szelvény

4 napon belül nem érkezik vissza, „második bejelentés“ jelzésű bejelentőlapot kell küldeni a kerületi előljárónak. Minden fertőzőbetegnél a gyógyszerárakban díjmentesen kapható vörös cédulát azonnal ki kell függeszteni, amely fertőzőbeteg jelenlétéről tanuskodik. Ezt csak akkor szabad eltávolítani, ha a beteget kórházba szállították illetőleg meggyógyult vagy a halálát követő fertőtlenítés megtörtént. A gyógyító orvosnak kötelessége a családfőt azonnal a vöröscédula kiragasztására utasítani, mielőtt a fertőzőbetegséget megállapította.

Diftériában, vérhasban, járványos agy-gerincagyhártyalobban, Heine-Medin betegségben, vörhenyben, hastífuszban szenvedő beteg, ha otthon megfelelő módon elkülöníthető, lakásán is ápolható. E tekintetben a bejelentés megtörténte után a kerületi tiszti orvos intézkedik. Az elkülönítésnek tökéletesnek kell lenni és a beteggel egy szobában, az ápolón kívül más nem tartózkodhat. Az elkülönített helyiségben a háztartási alkalmazott nem takaríthat és ott kiszolgálást sem végezhet. Az elkülönítés csak olyan helyiségben engedélyezhető, ahol külön árnyékszék és vízvezeték van. A fertőzőbeteg elhelyezésére szolgáló szoba csak olyan lehet, amelynek az előszobából külön bejárata van, vagy amelybe az előszobából külön folyosón vagy fürdőszobán át lehet bejutni. Mind a betegnek, mind az ápolónak külön evőeszközöket, ágyneműket, mosdószerket kell használnia. Az ápolónak külön védőköpenyt kell viselnie. Egy-szoba-konyhás lakásban csak akkor lehet otthon ápolni a beteget, ha ott az ápolón kívül más nem tartózkodik és részükre az élelmi és egyéb szükségleti cikkeket a lakásban nem tartózkodó egyén szerzi be. De az ilyen lakásban is csak akkor lehet hagyni a beteget, ha a konyhában külön vízvezeték van, a beteg részére a konyhában fürdőkádat helyeztek el és a lakásban megfelelő külön árnyékszék is van. Ha az ilyen fertőzőbetegnél a beteget gyógyító orvos látogatását, a meggyógyulás előtt a hozzátartozók vagy a beteg felfüggesztik, erről a gyógyító orvos az illető kerületi tiszti orvost haladéktalanul értesíteni köteles. A szabályzat felsorolja a betegápoló kötelességeit, akinek működését és teendőit a tiszti orvos szabja meg. Ezeknek a teljesítését is a tiszti orvos ellenőrzi.

Lépfenében, kolerában, takonykórban, pestisben, kiütéses tifusban és himlőben szenvedő vagy erre gyanús beteget minden esetben kórházba kell szállítani.

A székesfőváros területén fertőzőbeteget csak a lakás-szerint illetékes kerületi tiszti orvos engedélye alapján és csakis a Székesfővárosi Fertőtlenítő Intézet szállíthat (427/1930. kgy. szr. 12. §-a). A polgármester azonban a társadalombiztosító intézetek orvosait felhatalmazhatja, hogy azok a lakásukban el nem különíthető hevenyfertőző betegeket közvetlenül — tiszti orvosi intézkedés nélkül is — kórházba szállíttathatják (így vörheny és diftéria eseteiben az O. T. I. orvosai) a fertőtlenítő intézet útján. A szállítás a kötelező fertőtlenítés alá eső betegségek esetében, amennyiben azt a kerületi tiszti orvos rendeli el, díjtalan. Nyilvános közlekedési eszközökön fertőzőbeteget szállítani nem szabad; ha az mégis megtörténik, a tiszti orvos az esetet a lehetőség szerint kinyomozza és azonnal elrendeli a használt közlekedési eszköz fertőtlenítését. Ezeket az eseteket azonban a tiszti orvos (illetőleg az, aki erről tudomást szerez) a kihágási eljárás megindítása végett a kerületi előljárónak azonnal bejelenteni köteles.

A székesfőváros területén a Székesfővárosi Fertőtlenítő Intézet végzi a fertőtlenítést, amely kiterjed a fertőzőbetegségek csíráival fertőzött, valamint a fertőzött állati élősdiékekkel ellepott személyekre, lakásokra és tárgyakra (a székesfőváros 427/1930. kgy. fertőtlenítési szabályrendeletét lásd Atzél—Chyzer VII. kötet 228. oldal). Ha a beteg házi ápolásban van, az ápoló köteles a tiszti orvos előírása szerint a folytatólagos fertőtlenítést elvégezni. Erre az eljáró tiszti orvos nyomtatott utasítást és tájékoztatást ad. Időközönként a folyamatos fertőtlenítés végrehajtását ellenőrizni kell. Ha az ottani ápolás járványegészségügyi szempontból nem felel meg, akkor a tiszti orvos a beteg sürgős kórházba szállítását rendelheti el és e célra szükség esetén karhatalmat is igénybevehet.

A zárófertőtlenítést a kerületi előljáró megbízásából a tiszti orvos rendeli el — ez további rendelkezésig — a következő betegségeknél kötelező: 1. anthrax (lépfene); 2. cholera Asiatica (ázsiai kolera); 3. diphtheria, croup (torok-

gyik); 4. dysentéria (vérhas); 5. febris puerperalis (gyermekágyi láz); 6. febris recurrens (visszatérő láz); 7. Heine-Medin heveny szakában (poliomyelitis anterior acuta, gyermekhüdes); 8. lepra (bélpoklosság); 9. lyssa (veszettség); 10. malleus (takonykór); 11. meningitis cerebrospinalis epidemica (járványos agy-gerincagyhártyalob); 12. paratyphus; 13. pestis; 14. scarlatina (vörheny); 15. tuberculosis (fertőző tüdővész, nyílt izületi, mirigy- vagy csonttuberkulózis); 16. typhus abdominalis (hastifusz); 17. typhus exanthematicus (kiütéses tifusz); 18. variola és variolois (himlő).

Influenza esetében akkor kötelező a fertőtlenítés, ha a beteg tüdőgyulladásban halt meg.

A tisztí orvos indokolt esetben egyéb fertőző (ragályos) betegségek miatt is elrendelheti a fertőtlenítést.

Pediculosis és scabies esetén a fertőtlenítést csak iskolába járó gyermekek megbetegedésekor rendelheti el a tisztí orvos.

A kerületi elöljáró azonban a fertőtlenítést (féregtelenítést) a szükséghez mérten felnőttekre, valamint az iskolába járó gyermek lakhelyére és környezetére is kiterjesztheti (427/1930. kgy. szr. 3. §.

Az egyes fertőző megbetegedések után az iskolákban szükséges fertőtlenítések végrehajtását általános érvénnyel a tisztí főorvosi hivatal — a polgármesteri X. és XII. ügyosztályok meghallgatásával — írja elő (141.223/1924. X. polgármesteri r.).

A fertőtlenítés idejét a tisztí orvos általában a következőképen állapítja meg:

a) Ha a beteget kórházba szállították, a fertőtlenítő intézet az elszállítást követő 24 órán belül fertőtlenít.

b) Ha a beteg a lakásán marad, a tisztí orvos a zárófertőtlenítést csak akkor rendelheti el, ha a beteg fertőzőképessége megszűnt.

Az egyéni fertőzőképesség rendszerint megszűnik:

1. dysentériánál 3 hét múlva; 2. Heine-Medinnél 6 hét múlva; 3. meningitis cerebrospinalis epidemicánál 6 hét múlva; 4. scarlatinánál 6 hét múlva. Megokolt esetekben e betegségeknel a tisztí orvos a fertőtlenítésre más határidőt is kitűzhet.

Diftériánál a fertőtlenítés a klinikai tünetek megszűnése

után csak akkor rendelhető el, ha a torok- és orrváladékot hétnapi időközben végzett 2 bakteriológiai vizsgálat alkalmával bacillusmentesnek találták. Ha a beteg bacillusgazdának bizonyul, a fertőtlenítés elrendelhető.

Typhus abdominalisnál a fertőtlenítést csak akkor szabad elrendelni, ha a láz megszűnése után ötnapi időközben végzett 3 bélsárvizsgálat nem mutatott ki typhusbacillust. Ha a beteg bacillusgazda lett, a fertőtlenítés elrendelhető.

Paratyphusnál, meningitis cerebrospinalis epidemicánál és dysentériánál is csak a beteg felgyógyulása után 2 ízben vett bélsár, illetőleg orr- és torokváladék vizsgálata lehet irányadó.

Anthrax, febris puerperalis, febris recurrens, lyssa és malleus esetében a beteg teljes gyógyulása után kell a fertőtlenítést elrendelni.

c) Ha valamely lakásban fertőzőbeteg halt meg, lehetőleg nyomban a holttest elvitele után kell a fertőtlenítést elvégezni.

Tuberkulózisnál el kell rendelni a fertőtlenítést:

1. Ha a tüdő-, gége- vagy nyílt mirigy- és csont-tuberkulózisban szenvedő egyén meghalt.

2. Ha ilyen beteg lakást változtat vagy lakását kórházzal, esetleg egyéb gyógyintézettel cseréli fel. Az 1. esetben a lakás és a beteg összes használt holmija, viselt ruhái, ág- és fehéreneműje, a 2. esetben az üressé vált lakás és az esetleg visszamaradt tárgyak, ruhák, eszközök fertőtlenítendők.

Cholera Asiatica, pestis, typhus exanthematicus, variola esetén a beteg vagy a halott elvitele után azonnal nemcsak a lakást, hanem mindazokat a helyiségeket is fertőtleníteni kell, amelyekben az illető beteg megfordult sőt a fertőtlenítést a beteggel érintkezésben volt egyénekre is ki kell terjeszteni.

Scarlatinánál és diphtheriánál, ha a beteg közvetlenül megbetegedése előtt iskolában volt, indokolt esetben az iskolát is fertőtleníteni kell.

Ha a fertőzőbeteg a lakásban maradt és a fertőtlenítés kötelező, a kezelőorvos — midőn véleménye szerint a beteg fertőzőképessége már megszűnt — a fertőtlenítés elrendelésére szükséges nyomtatványt kitölti és beküldi a beteg lakása szerint illetékes tisztí orvoshoz. Sürgős és halasztást nem tűrő

esetekben a gyógyító orvos a fertőtlenítés eszközlése végett a tisztí orvost telefon útján is megkeresheti.

Dyphtheria, typhus abdominalis, továbbá megokolt esetekben dysenteria, meningitis cerebrospinalis epidemica és paratyphus miatt azonban csak a negatív bakteriológiai vizsgálatok után rendelhető el a zárófertőtlenítés. Amennyiben azonban a beteg bacillusgazdának bizonyul, a fertőtlenítés elrendelhető.

Az ellenőrző vizsgálat elvégzésére csak a Székesfővárosi Közegészségügyi és Bakteriológiai Intézet jogosult. A vizsgálatához szükséges torokváladékot, orrváladékot vagy ürüléket, köpetet stb. a betegtől maga a gyógyító orvos veheti, a gyógyszertárakban díjtalanul beszerezhető tartályokban, de az anyagvételt, indokolt esetben, írásban vagy telefon útján történt megkeresésre az Intézet is elvégzi.

A bacillusgazdaság megszűnése után a fertőtlenítést épen úgy el kell rendelni, mint a fertőző (ragályos) betegségek után.

Ha valakinek lakásában fertőtlenítésre kötelezett fertőző (ragályos) betegség fordul elő más lakásba addig be nem költözhetik, míg e betegség által fertőzött lakását és butorait nem fertőtlenítették. E célból költözködési szándékát a költözködés előtt 5 nappal be kell jelentenie az illetékes tisztí orvosnál, aki a beteg elszállításáról és a lakás fertőtlenítéséről gondoskodik.

Egyik kerületből a másikba vagy vidékre fertőző beteg csak akkor szállítható, ha az előírt szállítási mód betartása biztosítva van és ha ahhoz az illetékes tisztí orvos előzetesen hozzájárult.

A hatóság által elrendelt fertőtlenítést a fertőtlenítő intézet ingyen végzi. A fél által kért fertőtlenítésért díjat kell fizetni, a megállapított díjszabás szerint.

Szállodában, panzióban, laktanyában fertőző (ragályos) betegek nem tartózkodhatnak. Gyógyfürdőbe és gyógyfürdőépületbe fertőzőbeteget felvenni nem szabad. A gyógyfürdő területén ilyen egyén nem tartózkodhat. Aki tehát ilyen helyen betegszik meg fertőző betegségben, azt a tisztí orvos útján a gyógyfürdő területéről azonnal el kell távolítani.

A bacillusgazdákat a székesfőváros területén a tisztí or-

vosok tartják nyilván és azokat a szükséghez képest további bakteriológiai vizsgálatokkal ellenőrzik.

A bacillusgazdákat és hozzátartozóikat figyelmeztető lappal kell ellátni és ki kell oktatni őket arra, hogy környezetükre milyen életmód betartásával veszélytelenek. Óvodákból, elemi és középiskolákból, élelmiszerüzletekből, vendéglőkből, tejgazdaságokból a bacillusgazdákat ki kell tiltani; betegek ápolásától pedig lehetőleg távol kell őket tartani.

Az iskolásgyermekek kitiltása tekintetében a székesfővárosban a kerületi tisztviselő orvos hivatalból intézkedik. Kitiltást csak óvodába, elemi és középiskolába járó tanulókkal szemben kell érvényesíteni. A főiskolai tanulókat csak kolera, pestis, kiütéses tifusz és himlő eseteiben lehet és kell is kitiltani, amikor őket és a beteg hozzátartozóit megfelelő időre zárlat alá helyezik.

A tanulókat a betegség bejelentésétől számítva a következő időkre tiltják ki: 1. diftériánál további intézkedésig; 2. vérhasnál három hétre; 3. visszatérő láznál hat hétre; 4. influenzánál nyolc napra; 5. járványos agy-gerincagyhártyalobnál hat hétre; 6. kanyarónál két hétre; 7. paratyphusnál további intézkedésig; 8. szamárköhögésnél hat hétre; 9. Heine-Medin betegségnél (heveny időszakban) hat hétre; 10. vörhenynél hat hétre; 11. hastifusznál további intézkedésig; 12. kiütéses tifusznál hat hétre; 13. bárányhimlőnél két hétre; 14. himlőnél hat hétre. Diftéria esetén a felnőtt gyermek csak akkor engedhető az iskolába, ha kétízben hét napi időközönként nyert negatív bakteriológiai vizsgálat bacillusmentességet igazol, a lakásban újabb megbetegedés nem fordult elő és a zárófertőtlenítés megtörtént. Új megbetegedés esetén az új beteg fertőzőképességének megszűnését is be kell várni. Hastifusz esetén az iskolalátogatási engedély csak akkor adható meg, ha háromszor 5 napi időközönként végzett bakteriológiai vizsgálat bacillusmentességet állapít meg, a lakásban újabb megbetegedés nem volt és a zárófertőtlenítés is megtörtént. Paratifusznál, koleránál és járványos agy-gerincagyhártyalob esetében is a fentebb előadottak irányadók. Trachomás tanulót a 110.000/1903. B. M. rendeletben megállapított időre kell az iskolából kitiltani, vagyis addig, amíg a váladékképződés fertőzés veszélyével jár. Nyílt gümőkórban szenvedő iskolás-

gyermeket az iskolából ki kell tiltani. Anthrax, lepra és veszettség, valamint malleusz esetén a tisztí orvos a betegség természete szerint állapítja meg a kitiltás idejét. Gennyes kötőhártyagyulladás esetén a beteg gyermeket a tisztí orvos további intézkedésig kitiltja és az iskolalátogatásra az engedélyt csak a súlyos tünetek megszűnése után adja meg. Állati élősdiek és gombák okozta bőr- és hajbetegségek esetén azokat a gyermekeket, akik társaikat fertőzhetik, az iskolából, óvodából és bölcsődéből annyi időre kell kitiltani, ameddig a fertőzés lehetősége fennáll. Vörhenyes fülfolysban szenvedő betegeket csak 2 hónapi kezelés után és csak megfelelő védőkötés használata mellett szabad iskolába engedni.

E határidők alól a tisztí orvos megokolt esetekben saját felelősségére felmentést adhat illetőleg azoktól eltérhet, de mindenkor figyelemmel kell lennie arra, hogy a beteget a zárlat alól addig fel ne oldja, míg az fertőzhet.

A beteggel egy lakásban lakó tanulóknak (egészséges testvér vagy lakótárs) kitiltása az egyes betegségek szerint a következőképpen történik:

1. Diftériánál az iskolabajárás csak akkor engedhető meg, ha a beteget kórházba szállították vagy ha az meghalt, a lakás fertőtlenítése megtörtént és az illető testvér vagy lakótárs negatív bakteriológiai vizsgálatáról szóló tanusítványt mutat fel. Ugyanezt az eljárást kell követni abban az esetben is, ha az egészséges testvért vagy lakótársat a lakáson kívül helyezték el és ha a beteg lakásán maradottakkal minden érintkezése megszűnt. Ezeknél is tehát legalább 1 negatív bakteriológiai lelet felmutatása szükséges. Ha pedig a beteget otthon ápolták, az egészséges testvér vagy lakótárs csak a fertőtlenítés után eszközölt bakteriológiai vizsgálat egyszeri negatív eredménye alapján engedhető iskolába;

2. hastifusz, vérhas, járványos agy-gerincagyhártyalob és paratifusz esetén egyszeri negatív bakteriológiai vizsgálat után a testvér vagy lakótárs iskolába engedhető, akár odahaza marad a beteg, akár nem;

3. kolera esetén a fertőtlenítést követő 8 napig tart a kitiltás, de az iskolába bocsátást kétszeri negatív bakteriológiai vizsgálatnak kell megelőznie;

4. pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén a fertőtlenítést

követő 2 hét múlva lehet az egészséges testvért vagy lakótársat iskolába engedni;

5. vörheny esetén, ha a lakásból a beteget elviszik vagy ha az egészséges testvér vagy lakótárs abból eltávozott, 8 napra, máskülönb en annyi időre terjed a kitiltás, mint magáé a betegé;

6. kanyaró esetén a bejelentés keltétől számított 18 napra kell kitiltani az óvódába és iskolába járó egészséges testvért vagy lakótársat;

7. szamárköhögés, bárányhimlő és influenza esetén az egészséges testvért vagy lakótársat kitiltani nem kell;

8. Heine-Medin betegség esetében 14 napra kell az egészséges testvért vagy lakótársat kitiltani.

A tiszti orvosnak joga van e rendelkezésektől eltérően szigorúbb rendelkezéseket is tenni és a kitiltást meghosszabbítani. A kitiltott tanulóknak tanulótársaikkal érintkezni nem szabad. A kitiltás idejének lejártá után a tiszti orvos engedi meg az iskolabajárást, de előzőleg esetleg negatív bakteriológiai lelet felmutatását követelheti meg.

A tanítóknak, tanítónőknek és óvónőknek a tanítástól eltiltása felől a következőképen intézkedik a szabályzat: Ha tanító, tanítónő vagy óvónő betegszik meg olyan fertőzőbetegségben, amely a székesfőváros rendelkezése szerint bejelentésre köteles, a kitiltási idő tartama éppen annyi, mint a beteg tanulóknak a kitiltási ideje. Ha a tanszemélyzet lakótársai között fordul elő fertőző (ragályos) megbetegedés és a beteg otthon marad, a tanító, tanítónő vagy óvónő vörheny esetén a lakásban nem maradhat, de a kiköltözést követő egyéni fertőtlenítés után iskolába bocsátható azzal az utasítással, hogy a fertőzött lakással annak fertőtlenítése előtt semmiféle érintkezést fenntartania nem szabad. Diftéria, vérhas, járványos agy-gerincagyhártyalob, paratifusz és has-tifusz esetén teljes elkülönítés és 1 negatív bakteriológiai lelet után folytathatja a tanítást. Kolera esetén 8 napra, pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén a beteg elszállításától számított 2 hétre kell kitiltani a tanszemélyzetet. Gyermekekágyi láz, kanyaró, szamárköhögés, gümőkór, bárányhimlő, gennyes kötőhártyagyulladás, az állati élősdiek által okozott bőr- és hajbetegségek és influenza esetén a tanszemélyzet akadály-

talánul járhat iskolába. Anthrax, visszatérő láz, veszettség és malleusz esetén a tiszti orvos által a betegség természetéhez mért utasítás szerint tart a kitiltás ideje. Ha a tanszemélyzet valamelyikének családjában levő fertőzőbeteget kórházba szállították, akkor az illető tanszemélyzeti tag diftéria, vérhas, járványos agy-gerincagyhártyalob, paratifusz és hastifusz esetén 1 negatív bakteriológiai lelet alapján iskolába mehet. Pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén a kitiltási idő tartama a fertőtlenítéstől számított 2 hét. Kolera esetén az érdekelt tanszemélyzeti tagot a fertőtlenítéstől számított 8 napra kell kitiltani, de akkor is csak 2 kedvező (negatív) bakteriológiai lelet alapján bocsátható iskolába. A többi fertőzőbetegségeknek korlátlanul végezheti a tanítást. A tanítót, tanítónőt vagy óvónőt ha nyílt gümőkórban szenved, a fertőzőképesség megszűnéséig a tanítástól el kell tiltani.

A tiszti orvosnak jogában áll szigorúbban is eljárni és szükség esetén olyan tantestületi tagokat is kitiltani, akikre nézve a fentebbiekben kitiltás megállapítva nincsen. Ezek a rendelkezések a segédszemélyzetre is irányadók, főiskolai tanárookra azonban nem vonatkoznak.

Közhivatalba vagy magánhivatalba járó tisztviselőket, ha lakásukban fertőzőbetegség fordult elő, a hivatalbajárástól eltiltani nem kell, mert kolera, pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén a beteggel együtt a hozzátartozók is megfelelően elkülöníttetnek, diftéria, vérhas, járványos agy-gerincagyhártyalob, paratifusz, vörheny és hastifusz esetén pedig a beteggel együtt egy lakásban csak teljes elkülönítés mellett tartózkodhatnak. Ha valamely hivatali szolgálatban levő egyén lakásában az utóbb felsorolt betegségek valamelyikében szenvedő fertőzőbeteget ápolnak, arról a tiszti orvos az illető hivatal főnökét értesíti és a beteg ápolóját a hivatalbajárástól eltiltja. A többi fertőzőbetegségeknek elkülönítésre szükség nincs.

Ha olyan intézményben fordul elő fertőzőbetegség, ahol többen laknak együtt (internátusokban, árvaházban), ez esetben a szükséges védőintézkedések pontos és szigorú fogantatására különösen nagy gondot kell fordítani. Kolerában, diftériában, vérhasban, visszatérő lázban, veszettségben, malleuszban, járványos agy-gerincagyhártyalobban, para-

tifuszban, pestisben, Heine-Medin betegségben, vörhenyben, hastifuszban, kiütéses tifuszban és nyílt gümőkórban szenvedő beteg ilyen intézetekben nem maradhat. Kanyaróban, szamárhurutban megbetegedett növendékek csak olyan intézetekben maradhatnak, amelyben a helyi viszonyok a kellő elkülönítést megengedik, nevezetesen ott, ahol a betegeket elkülönített és kizárólag e célra berendezett helyiségben lehet elhelyezni. Az ilyen résznek teljesen külön fürdőszobája, árnyékszékje legyen és külön ápolószemélyzet álljon a beteg rendelkezésére.

Az intézeti orvos illetőleg az iskolai internátus vagy árvaház igazgatója köteles az intézetben előfordult fertőző (ragályos) megbetegedés esetén erről a tiszti orvost telefon vagy küldönc útján azonnal értesíteni, hogy ez a szükséges óvintézkedéseket haladéktalanul elrendelhesse, de addig is a megfelelő elkülönítésről az intézet orvosa gondoskodni tartozik. Ha pedig a beteget kórházba kell szállítani, eziránt azonnal intézkedni kell és egyidejűleg gondoskodni kell a fertőtlenítésről is. A fertőtlenítést a beszállítás után azonnal meg kell kezdeni és lehetőleg még aznap be kell fejezni. A fertőtlenítésnek kolera, pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén az egész intézetre ki kell terjednie; diftéria, vérhas, járványos agy-gerincagyhártyalob, paratifusz, vörheny és hastifusz esetén pedig fertőtleníteni kell a hálósobát, tanulószobát, ebédlőt, fürdőszobát, árnyékszéket és azt az iskolasztályt, amelyben a beteg megfordult. A többi fertőzőbetegség után a beteg ágyának fertőtlenítése elegendő. Ha ezek a megbetegedések ismétlődnek, ugyancsak a fenti módon kell eljárni.

A szabályzat értelmében a beteg növendékeket az iskolabajárástól el kell tiltani s a többi növendékekkel a következőképpen kell eljárni: El kell különíteni és ki kell az intézetből tiltani kolera, pestis, kiütéses tifusz és himlő esetén valamennyi növendéket. Diftéria esetén mindazokat, akik a beteggel közös hálóteremben voltak, el kell különíteni és ki kell tiltani az iskolából a fertőtlenítés után addig, amíg a környezetvizsgálat eredménye ismeretes lesz. A környezetvizsgálat után is csak azokat szabad iskolába engedni, akik bacillusmentesek. A többiekénél a vizsgálat — a negatív lelet

eléréséig — 3 naponként ismétlendő. Ha egynél több hálóteremben fordul elő diftériás megbetegedés, valamennyi internátusi vagy árvaházi növendéket meg kell vizsgálni, a bacillusgazdákat el kell különíteni és ki kell tiltani. Vörheny esetén 8 napra kell elkülöníteni és kitiltani azokat a növendékeket, akik a beteggel közös hálóteremben voltak. Ha egynél több hálóteremben jelentkezik megbetegedés, akkor ezt az említett intézkedést is valamennyi bentlakó tanulóra kell vonatkoztatni. Hastifusz esetén ugyancsak a legszigorúbb elkülönítést és sürgős környezetvizsgálatot kell végrehajtani. Influenza, kanyaró, szamárköhögés, bárányhimlő esetén csak a beteget kell elkülöníteni vagy kórházba szállítani.

Az intézetben lakó nevelőkre a tanszemélyzetre vonatkozó rendelkezések irányadók, amelyeket fentebb már előadtunk.

Az intézetben belül történő elkülönítést lehetőleg teljessé kell tenni. A növendékek csak olyan helyen tartózkodhatnak, ahol a többi tanulókkal nem érintkezhetnek, külön kell étkezniük, edényeiket és evőeszközeiket külön kell elmosni, eltörölni, valamint a kiszolgálást is csak olyan alkalmazottak végezhetik, akik a többi növendékekkel és a kiszolgáló személyzet többi tagjával nem érintkeznek. Az elkülönített növendékek sem látogatóba nem mehetnek, sem látogatókat nem fogadhatnak. Az elkülönített növendékek közül bárkit is csak a tiszti orvos bocsáthat haza és a hazabocsátást tőle csak a szülő vagy a gyám kérheti. Ahol a helyi viszonyok nem engedik meg a csoportos elkülönítést, ott az egész intézetet már egyetlen megbetegedés miatt is zár alá kell venni. Kolera, pestis, kiütéses tifusz és himlő eseteit kivéve, internátusokból a fertőzőbetegek magánlakásba is szállíthatók, ha ahhoz a lakás szerint illetékes tiszti orvos hozzájárult vagy ha azokban a lakásokban teljesen elkülöníthetők.

Internátusokba és árvaházakba a fertőzőbetegségek elleni védekezés szempontjából az intézet vezetősége csak az esetben fogadhatja be a felvett vagy a szünidőre hazabocsátott növendékeket, ha ezek hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolják, hogy a lakásban, amelyben tartózkodtak, az utolsó 3 hét alatt fertőző (ragályos) betegség nem fordult elő.

A székesfőváros — mint azt a fentiekből láthatjuk — igen

körültekintően rendezte a fertőzőbetegségekkel való eljárást és éppen ezért sem a fertőzőbetegek be- és kijelentését, sem pedig a kötelező laboratóriumi vizsgálatok végzését szabályozó rendeletek (36.500/1930. N. M. M., 40.700/1930. N. M. M., 40.701/1930. N. M. M.) a székesfővárosra nem vonatkoznak.

Az iskolákra és internátusokra illetően a tanulók iskolából kitiltására és hozzátartozóikra vonatkozó rendelkezéseket pedig azért közöltük részletesebben, hogy ezeket a hatósági orvosok a vidéki törvényhatóságokban megfelelően alkalmazni tudják, miután erre vonatkozóan általános (generális) rendelkezések még nincsenek.

62. Az egészségügyi hatóságok és a hatósági orvosok teendői fertőzőbetegségek (járvány) esetén. A tiszti főorvosok és a tiszti orvosok rendkívüli intézkedési joga járvány idején. A járvány alatt fennálló kivételes rendelkezések. A járványüggyel kapcsolatos büntetőjogi rendelkezések.

Az egészségügyi hatóságok és a hatósági orvosok legfontosabb teendőinek egyike a fertőzőbetegségek (járványok) elleni védekezés pontos és szakszerű keresztülvitele, aminek első feltétele a köztisztaság biztosítása. Előbbit — bizonyos vonatkozásaiban — az 53. pontban ismertettük, utóbbira az 52. pontban adtunk részletes utasítást.

A járványokkal és ragályokkal az 1876:XIV. tc. XII. fejezetének 80—91. §-a foglalkozik. A járvány létének és megszűnésének megállapítása a törvény 157. §-ának c) pontja értelmében a törvényhatóság első tisztviselőjének hatáskörébe tartozik. Ő jogosult a járványok megakadályozása érdekében szükséges intézkedések elrendelésére s ő intézkedik ebben az esetben az iskolák (népiskolák és középiskolák) bezárása iránt (lásd az 57. pontban). Ezzel kapcsolatban természetesen legtöbb teendője a tiszti főorvosoknak és a tiszti orvosoknak van, akik hatóságuknak a megfelelő indítványokat megteszik, az elrendelt óvóintézkedések keresztülvitelét irányítják és ellenőrzik. Ők gondoskodnak arról, hogy a járványos betegek

részére kellő számú kórházi ágy és megfelelő orvosi (szükség esetén járványorvosok is alkalmaztassanak) és ápolószemélyzet álljon rendelkezésre, valamint hogy a szükséges gyógyszerkészlet beszereztessek. Gondoskodniok kell továbbá az ápolószemélyzet kioktatásáról s a magánorvosoknak a fertőzőbetegségek gyógyításába bevonásáról is.

A fertőzőbetegek bejelentési rendszere, valamint az összes hatósági orvosok által vezetendő nyilvántartások és az ezekkel kapcsolatos időszaki (félhavi, havi, félévi, évi) kimutatások, a napi, heti, helyzet- és zárójelentések szervesen egészítik ki a hatósági védekezés rendszerét. Mindazoknak az intézkedéseknek irányítása tehát, amelyek a járvány terjedését megakadályozhatják, elsősorban a tisztii főorvosoknak és a tisztii orvosoknak a feladata, amint azt az alábbiakban részletesen ismertetjük.

A hatósági orvos (tisztii főorvos és tisztii orvos) ezirányú közvetlen működése a fertőzőbeteg bejelentésével kezdődik. Bár a magánorvosoknak is kötelességük, ha betegek között fertőzőbetegséget észlelnek, azt azonnal bejelenteni és a szükséges óvintézkedésekre a beteg környezetét figyelmeztetni, de a szükségesnek mutatózó óvrendszabályokat a fennálló törvényes rendelkezések keretei között foganatosítani a hatósági orvos köteles. Így a betegség továbbterjedésének megakadályozása végett elrendeli a beteg elkülönítését (izolálását). Megállapítja a pontos kórismét (diagnózist) és ezzel kapcsolatban a szükséges bakteriológiai vizsgálatok elvégzésére is felügyel. Intézkedik a betegek kórházba illetőleg járványkórházba szállításáról vagy pedig, ha az ápolás a beteg lakásán történik, gondoskodik arról, hogy ez az egészségügy követelményeinek minden tekintetben megfeleljen, hogy a beteggel ápolóján és orvosán kívül más ne érintkezhessek és hogy a szükséges fertőtlenítés is megtörténjék. Intézkedik továbbá a vöröscédula kiragasztása iránt, amely arra figyelmezteti a lakosságot, hogy a megjelölt lakásban fertőző (ragályos) beteg van és oda idegeneknek belépni nem szabad. Kipuhatolja, hogy honnan származhatott a fertőzés és erre vonatkozóan a legkörültekintőbb nyomozást megejti; ennek során különösen azt kell figyelembe vennie, hogy a beteg a megbetegedését közvetlenül megelőző időben

kikkel érintkezett, nincs-e azok között ugyanilyen beteg, esetleg bacillusgazda vagy bacillushordozó. Intézkedik, hogy abból a házból, ahol fertőzőbeteg van, élelmiszert ki ne vigyenek, főleg tej, vaj, stb. piacra ne kerülhessen. Gondoskodnia kell arról, hogy a fertőzőbeteg váladékainak, köpetének, vizeletének eltávolítása megfelelő módon történjék; erre vonatkozóan az 54. pontban előírt módon köteles eljárni. Járvány esetén a község (város) területét több részre kell felosztani (rajonírozni) és egészségőrök (járványőrök) alkalmazása útján kell gondoskodni arról, hogy az elkülönítést és a többi hatósági intézkedést pontosan foganatosítsák. Azt is kutatni kell, hogy nincs-e valahol olyan fertőzőbeteg, akit esetleg nem jelentettek be. Ha pedig a beteget lakásáról elszállították vagy meggyógyult vagy meghalt, a tiszti orvos megfelelő módon gondoskodik a zárófertőtlenítés keresztülviteléről. Zárófertőtlenítés alatt a beteg elszállítása, felgyógyulása vagy halála után eszközölt fertőtlenítést értjük, amely a beteggel érintkezésben volt összes tárgyakra vonatkozik, aminek következtében azok fertőzést többé nem közvetíthetnek, s így azokat egészséges emberek ismét használhatják.

Ha az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz fertőzőbetegségről távirati bejelentés érkezik (lásd az 53. pontot), az a megfelelő óvórendszabályok sürgős foganatosítása végett tiszti orvosát a helyszínére haladéktalanul kiküldeni köteles. Megjegyezzük, hogy kolera, pestis, lepra, hólyagos himlő, kiütéses tífusz és járványszerűen fellépő agy-gerincagyhártyalob esetén a beteget feltétlenül kórházba (vagy járványkórházba) kell szállítani és egyidejűleg mindazokat, akik a beteggel az utóbbi időben érintkeztek, el kell különíteni és megfigyelés alá kell helyezni.

Általában a tiszti orvos javaslatára és felügyelete alatt történnek meg az összes óvóintézkedések, amelyek a járvány továbbterjedésének meggátolására szükségesek. Éppen ezért a tiszti orvos köteles járvány esetén a leggondosabban eljárni, kiszállításait ehhez mérten beosztani és a kivételes rendelkezések foganatosítását mindaddig ellenőrizni, míg a járvány meg nem szűnt és a zárlat alól a felmentések meg nem történtek. Gondoskodik, hogy — indokolt esetben — a vásárt

más alkalmas időpontra áthelyezzék, s a piaci árusítást ideiglenesen beszüntessék. Ellenőrzi, hogy megtörténik-e az ivóvíz jószágának biztosítása, a kutak gondos megvizsgálása, az iskolák fokozottabb felügyelete, a köztisztasági szabályok pontos keresztülvitele, a közintézmények és nyilvános helyek mellékhelyiségeinek tisztántartása, az árnyékszékek fertőtlenítése, stb. Intézkedik a cigányok tetvetlenítése és általában a csavargók, koldusok, vándoriparosok szigorúbb egészségügyi ellenőrzése iránt, nehogy a járványt esetleg ezek is továbbterjeszthessék.

A tiszti orvos ellenőrzi végül, hogy a fertőtlenítők megfelelő módon végzik-e munkájukat és elegendő fertőtlenítőszer áll-e a községek rendelkezésére.

Az egészségügyi hatóságok is kötelesek járvány esetén — a szükséghez képest — a helyszínre kiszállani, hogy a hatósági orvos intézkedéseit ellenőrizték, az esetleg szükséges egyéb hatósági intézkedéseket megtegyék és a hatósági orvosok munkájának eredményességét a hatóság tekintélyével is elősegítsék.

Különösen ügyelni kell járvány esetén a 76.796/1916. B. M. körrendeletben foglaltak pontos betartására, így az utcák, árkok, folyókák, fűrt és ásott kutak tisztántartására, a kutak környékének megfelelő kiképzésére és feltöltésére, az árnyékszékek, trágyagödrök fertőtlenítésére s ezzel kapcsolatosan főleg arra, hogy a nyilvános helyeken az ürülékanyagok és az árnyékszékek naponkinti fertőtlenítése megtörténjék.

A tiszti orvos köteles hatóságához a járvánnyal kapcsolatos kiszállásai alkalmával napijelentést tenni. A napijelentést 3 példányban kell elkészíteni és annak 1—1 példányát az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak illetőleg az érdekelt község előljáróságának kell megküldeni. Ennek adatai alapján az elsőfokú egészségügyi hatóság is napiilletőleg helyzetjelentést köteles tenni a másodfokú közegészségügyi hatósághoz. A járvány megszűnése után a tiszti orvos köteles zárójelentést készíteni és azt az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz beterjeszteti, ez pedig zárójelentését a másodfokú közegészségügyi hatósághoz megtenni. Ezekre is útmutatást adtunk az 53. pontban.

A fertőzőbetegségek elleni védekezéssel kapcsolatban az aktív vagy pozitív és a passzív vagy negatív védekezési módszert szokás megkülönböztetni.

Az aktív védekezési módszer első tényezője a betegségnek minél korábbi felismerése és azonnali bejelentése. Ez nálunk rendszeresen meg is történik. Ugyanezt a célt szolgálják a fertőzőbetegségekkel kapcsolatban elrendelt hatósági laboratóriumi vizsgálatok is, amelyek egyfelől a betegség korai felismerését, másfelől a járvány megszűnésének megállapítását lényegesen megkönnyítik. Az aktív védekezésnek második tényezője a beteg elkülönítése, amely történhet a lakásban vagy kórházban; ezt a betegség természete és a beteg egyéni körülményei határozzák meg. A harmadik ilyen tényező a fertőtlenítés. A negyedik a fertőzőbetegség eredetének megállapítása, a bacillusgazdák és bacillushordozók felkutatása, nyilvántartásbavétele azoknak az élelmiszerüzemekből, az iskolákból kizárása, bizonyos munkáktól eltiltása és általában a szükséges védőintézkedések keresztülvitele. Ugyanezt a célt szolgálja a betegnek és környezetének elkülönítése, hogy ezáltal a fertőzés lehetősége csökkenjen. Az aktív védekezési módszer keretében azonban legelső és legfontosabb teendő a köztisztaság biztosítása, annak fenntartása és javítása. Ide tartozik a különböző élősdiek (legyek, poloskák, tetvek, stb.) irtása, amelyeknek egy része (mint pl. a tetvek a kiütéses tifusznál) a fertőzőbetegségek terjesztésében nagy szerepet játszik.

A passzív védekezési módszer keretében — mivel tudjuk, hogy a fertőző (és egyéb) betegségeket okozó mikroorganizmusok különösen akkor veszedelmesek, ha irántuk az emberek fogékonyak — elsősorban arra kell törekednünk, hogy az ellenállóképességet, amennyire csak lehet fokozzuk. Ennek alapjait pedig a jobb táplálkozásban, a jobb lakás- és gazdasági viszonyokban kell keresnünk. A passzív védekezéssel kapcsolatban tehát nagy gondot kell fordítanunk arra, hogy főleg a szegényebb néprétegek szociális (gazdasági) helyzetén javítsunk, s ezáltal az egyesek ellenállóképességét növeljük. Emellett arra is törekednünk kell, hogy az egészségügyi téren — sokszor még a műveltebb emberek körében is — észlelhető tudatlanságot és közönyt megfelelő egészségügyi

propaganda útján valamiképen leküzdhessük. Gondoskodni kell a lakásviszonyok javításáról is, különösen arról — miután erre az 1876:XIV. tc. 154. §-a módot nyújt — hogy az emberek sem egészségtelen lakásokban, sem zsúfoltan ne lakjanak. (Erre vonatkozó tudnivalókat lásd a 11. pontban). Fontos a népélelmezés kérdésének megfelelő megoldása is. E célra létesítették a Nemzeti Népelelmezési Bizottság-ot (lásd a 13. pontban).

Az ifjúságot az egészségügy követelményeinek megfelelő életmódra kell nevelni. Ez az iskolákban az iskolaorvosok feladata, de ebben a nevelő munkában a hatósági orvosoknak is részt kell venniük. Szükséges továbbá, hogy megfelelő propaganda-előadások útján a felnőtteket is kioktassák.

A passzív védekezéshez tartozik a különböző védőoltások alkalmazása is. Ezt a célt szolgálják azok a rendelkezések is, amelyek a himlő és diftéria elleni védőoltásokat kötelezővé tették. Az 1936:IX. törvénycikk a belügyminiszternek megadta azt a jogot, hogy a kolera, a pestis, a diftéria és a has-tífusz leküzdése végett a védőoltásokat e betegségeknél kötelezőleg elrendelhesse, ami ennek alapján a diftériával kapcsolatban a 246.600/1937. B. M. rendelettel (Atzél—Chyzer VIII. kötet) meg is történt.

A fertőző (járványos) betegségek leküzdésével kapcsolatban szükséges kiadások az 1931. év óta, a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a alapján — az állam által nyújtott hozzájárulás felhasználása mellett — a községeket terhelik. Ez a rendelkezés erősen kifogásolható, mert a községeknek szűkös anyagi képességei miatt sok esetben nem lehet azokat a védekező eljárásokat foganatosítani, amelyek a közegészségügy érdekében szükségesek. Éppen ezért egyfelől a községek állami segélyezése útján pl. a gőzfertőtlenítőgépek beszerzésénél, másfelől egyes fertőzőbetegségekkel (pl. a tuberkulózissal és a venereás betegségekkel) kapcsolatban országos szervezés útján történt gondoskodás a védelem megfelelő kiépítéséről. Ez utóbbit részben az Országos Közegészségügyi Intézet munkájának keretében oldják meg. A zöldkeresztes intézménynek is egyik célja az egészségvédelem megfelelő kiépítése s evégett védőnők képzése, egészségházak, tüdő- és venereás diszpanzerek létesítése.

A fertőzőbetegségek elleni védekezés rendszerét egyébként részint törvények, részint kormányrendeletek, részint pedig különböző helyhatósági szabályrendeletek állapítják meg, mely utóbbiak elkészítésére a tiszti orvosoknak, de főleg a tiszti főorvosoknak igen nagy gondot kell fordítaniok.

Az 1936:IX. tc. 22. §-a az egészségügyi bizottságot illetően a járványbizottságot megszüntette. E bizottságok működése ugyanis a gyakorlatban nem váltotta be a járványok leküzdésével kapcsolatban hozzáfűzött reményeket. Ugyanez a törvény felhatalmazta a tiszti főorvosokat és a tiszti orvosokat, hogy sürgős szükség és közvetlen veszély esetében veszélyes járvány fellépésének vagy terjedésének megakadályozása végett saját felelősségükre — a közigazgatási hatóság rendelkezésének bevárása nélkül — elrendelhessék és foganatosíthassák mindazokat az intézkedéseket, amelyek megtételét a fennálló jogszabályok a közigazgatási (közegészségügyi) hatóság hatáskörébe utalják. Ebből nyilvánvaló, hogy kivételes esetekben (járvány alkalmával) a törvény a tiszti főorvosoknak és tiszti orvosoknak a hatósági intézkedési jogot biztosítja.

Ha fertőzőbetegség valahol járványszerűen lép fel, a törvényhatóság első tisztviselőjének azonnal intézkednie kell, hogy életbeléptesse azokat a kivételes rendelkezéseket, amelyek az egészségügyi hatóságoknak szinte diktatórikus hatalmat biztosítanak. Ide tartozik pl. bizonyos védőoltások elrendelése, járványkórházak felállítása és üzemben tartása, fertőtlenítésre szolgáló intézményeknek (házaknak) biztosítása, kórházakban a fertőzőbetegpavillonok felépítése, a fertőzőbetegek részére a szokásos (és kötelező) 10%-nál nagyobb számban férőhelyek igénybevétele, ez utóbbi főleg olyan helyeken, ahol a községek szegénysége miatt megfelelő járványkórházak felállításáról gondoskodni nem lehet. Járvány esetén minden gyakorló orvos köteles a hatóságnak a járvány leküzdésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni, a járvány folytán megbetegedettek gyógykezelését ellátni, sőt — amennyiben ott más orvos gyakorlatot nem folytat — a járványos betegek kezelésére irányuló megbízást elvállalni.

Járványok miatt szárazföldön határzár is elrendelhető. Ez csak az ország egyes részeire terjed ki, azonban ebben a

területrészben is meg kell jelölni azt a részt, ahol a forgalom lebonyolítható (lásd az 54. pontban).

A fertőzőbetegségekkel kapcsolatban mind a Btk., mind a Kbt. szigorú rendelkezéseket tartalmaz. Így pl. a Btk. 316. §-a értelmében, aki ragályos betegség idején a járvány továbbterjedésének megakadályozása végett elrendelt zárt vagy egyéb felügyeleti szabályokat megszegi, 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha pedig valaki a zár vagy felügyeleti szabályok megszegése következtében a ragályos betegséget megkapta, a megszegő 3 évig terjedhető fogházzal büntethető.

A Kbt. 93. §-a értelmében az a gyakorló orvos, aki veszély esetében az elsősegély nyújtást alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja, továbbá az a gyakorló orvos, aki járvány esetében rendes működési területén a hatósági kirendelést el nem fogadja vagy a járvány folytán megbetegedettek részére az elsősegélynyújtást, amennyiben területén más orvos nincsen, alapos ok nélkül a betegek gyógykezelését megtagadja, kihágást követ el és azt pénzbüntetéssel kell büntetni. A Kbt. 95. §-a értelmében az állam, a törvényhatóság vagy a község által alkalmazott az az orvos, aki járványos betegség idején, habár lemondás folytán, de lemondásának szabályszerű elfogadása előtt hivatalát elhagyja vagy az orvosi alkalmaztatással egybekötött szolgálat teljesítését alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja, 2 hónapig terjedhető elzárással büntetendő. Ugyanez a büntetés éri azokat is, akik állami, törvényhatósági vagy községi kórházakban mint gyógyszerészek, felügyelők, ellenőrök vagy mint betegápolók határozott időtartamra vannak alkalmazva, ha járvány idején, szolgálati idejük letelte előtt szolgálatukat elhagyják. A Kbt. 96. §-a értelmében, a 95. §-ban meghatározott büntetéssel büntetendő az a gyógyszerész, aki járvány idején gyógyszerárát elhagyja vagy az orvos által rendelt gyógyszer kiszolgáltatását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja. A Kbt. 99. §-a értelmében kihágást követ el és pénzbüntetéssel büntetendő az a családfő, akinek családjában vagy háznépe között, továbbá az az iparos, gyáros vagy bányatulajdonos, akinek műhelyében, gyárában illetőleg bányatelepén segédei, tanoncai illető-

leg munkásai között, úgyszintén az a nevelőintézet-tulajdonos, akinek intézetében valamely járványos (ragályos) betegség kiütött, ha attól az időtől kezdve, amikor a betegség természetéről tudomást szerzett, 24 óra alatt orvosi segélyről nem gondoskodik. Ugyanez a büntetés éri azt az orvost is, akinek valamely járványos betegségről tudomása van és azt nem jelenti be a hatóságnak. Erre vonatkozóan egyébként a 36.500/1930. N. M. M. rendelet is tartalmaz büntető rendelkezést.

63. A fertőző betegségek elleni védekezés nemzetközi szervezete. A pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz és himlő elleni párisi nemzetközi egyezmény. A szomszéd államokkal (Ausztriával, Jugoszláviával) kötött megállapodások.

Annak felismerése, hogy a fertőzőbetegségek elleni védekezés az egész emberiségnek és minden államnak egyetemes érdeke, olyan nemzetközi megállapodásokra vezetett, amelyek a veszedelmesebb járványokat okozó fertőző betegségek esetén a védekezést egységesé tették. Erre vonatkozik a Párisban 1926. évi július hó 21-én kötött nemzetközi egyezmény, amelyet az 1930:XXXIII. törvénycikkkel (Atzél—Chyzer VII. kötet 157. oldal) cikkelyeztünk be. Ehhez az egyezményhez, a pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz és himlő ellen való védekezés céljából csaknem a világ összes államai csatlakoztak és azt törvényeik közé sorolták.

Az egyezmény értelmében a nemzetközi egyezményhez csatlakozott minden egyes állam kormánya köteles a többi kormánynak és egyúttal a Nemzetközi Közegészségügyi Hivatalnak (Páris) haladéktalanul bejelenteni, ha területén pestis, kolera vagy sárgaláz első bebizonyosodott esete lépett fel és ugyanezek olyan esetét, amely a már előzőleg fertőzött területrészen kívül fordult elő. Be kell jelenteni továbbá a kiütéses tifusz vagy himlőjárvány felléptét is. A jelentésben a szerződő államok kormányát és egyideűleg a fenti Hivatalt részletesen kell tájékoztatni a betegség fellépésének helyéről, idejéről, eredetéről és alakjáról, a megállá-

pított megbetegedések és halálozások számáról, a fertőzött területrészt vagy területrészek terjedelméről és az egyéb mellékkörülményekről, valamint a foganatosított rendszabályokról.

E bejelentések megtétele után is állandóan tájékoztatni kell e járványok fennállásáról illetőleg lefolyásáról a Nemzetközi Közegészségügyi Hivatalt, s tájékoztató jelentést annyszor kell küldeni, ahányszor a fertőző betegségek továbbterjedésének megakadályozásához szükséges rendszabályok megkövetelik. A bejelentésekben utalni kell arra is, hogy hajóknak a fertőzött ország kikötőiből indulásánál milyen rendszabályokat alkalmaznak a fertőzőbetegség továbbhurcolásának megakadályozása céljából. Az egyezményt aláíró hatalmak kötelezték magukat, hogy e betegségek ellen a védekezést országukban is megfelelő módon megszervezik és e tekintetben a többi állammal egyöntetűen járnak el. Az egyezmény igen szigorú rendelkezéseket tartalmaz a kikötőkben a hajók indulásánál foganatosítandó rendszabályok tekintetében s megállapítja azokat a rendelkezéseket, amelyeket a fertőzött országból érkező áruk, podgyások behozatala és átvitele alkalmával foganatosítani kell. Igen fontosak az egyezménynek a kivándorlókra vonatkozó rendelkezései is. Utasítást ad, hogy az egészségügyi hatóságok intézkedjenek az iránt, hogy a kivándorlók elszállításuk előtt egészségügyi vizsgálat alá kerüljenek. Ajánlja, hogy olyan városokban és kikötőkben, ahol a kivándorlók hajóra szállnak, megfelelő közegészségügyi és orvosi szervezetről gondoskodjanak. Így a kikötőkben legyen olyan állami vezetés alatt álló intézet, ahol a kivándorlók egészségügyi állapotát szigorúan megvizsgálhatják, ahol az italok és élelmiszerek ellenőrzése megtörténhet és megfelelő segítséget is tudnak nyújtani. Ezelőtt Fiumében a kivándorlók és visszavándorlók ellenőrzésére nekünk is megfelelően berendezett intézményeink voltak. Ajánlatos, hogy a kivándorló hajók is el legyenek látva megfelelő mennyiségű oltóanyaggal (pl. himlőoltóanyaggal, stb.).

Előírja az egyezmény azokat a rendszabályokat is, amelyeket a kikötőkben és a tengerpartokon a pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz, himlő esetén alkalmazni kell. Ha a hajón útközben kiütéses tifusz eset fordult elő vagy ha a hajón az

érkezés idejében ilyen van, a következő rendszabályokat kell alkalmazni: A legszigorúbb orvosi ellenőrzést kell gyakorolni, a betegeket haladéktalanul partra kell szállítani, elkülöníteni, tetvetleníteni. Azokat a személyeket is tetvetleníteni kell és esetenként megállapított időre felügyelet alá kell helyezni, akikről feltehető, hogy tetvesek vagy fertőzésnek voltak kitéve, ez az idő azonban a tetvetlenítés napjától számított 12 napnál hosszabb nem lehet. Féregirtásnak kell alávetni a használt ágyneműt, a testi fehérneműt, a használati eszközöket és mindazokat a tárgyakat, amelyek fertőzötteknek tekinthetők, valamint a hajónak azokat a részeit is, amelyekben kiütéses tifuszos betegek tartózkodtak és amelyek az egészségügyi hatóság nézete szerint fertőzötteknek tekinthetők.

Olyan hajókon, amelyeken akár útközben, akár a megérkezéskor himlőeset fordult elő, ugyanezeket a rendelkezéseket kell foganatosítani, ezek: szigorú orvosi vizsgálat, a betegeknek azonnali partraszállítása, elkülönítése, azoknak a személyeknek pedig, akikről feltételezhető, hogy a hajón fertőzésnek voltak kitéve és akiket az egészségügyi hatóság nézete szerint újabb oltás vagy régebben átélt himlő nem véd kellően himlőoltása vagy himlőoltás utáni felügyelete. A felügyelet tartamát a körülményekhez képest kell megállapítani, ez azonban a megérkezéstől számított 14 napnál több nem lehet. Fertőtleníteni kell a használt ágyneműt, a használt testi fehérneműt, a használati eszközöket és mindazokat a tárgyakat, amelyek az egészségügyi hatóság nézete szerint fertőzötteknek tekinthetők. A hajónak csupán azokat a részeit kell fertőtleníteni, amelyekben himlős betegek tartózkodtak és amelyeket az egészségügyi hatóság szerint fertőzöttnek lehet tekinteni.

A hajók azt, hogy útközben nem fordult elő semmi fertőzőbetegség, egészségügyi levéllel igazolják, amelyet a kikötők hatóságai díjmentesen szolgáltatnak ki. Az egyezményt aláíró kormányok kötelesek a Nemzetközi Közegészségügyi Hivatallal közölni azoknak a kikötőknek a jegyzékét, amelyek pestis, kolera vagy sárgaláz által érintett kikötőkből jövő személyek és tárgyak, de különösen fertőzött vagy gyanús hajók számára nyitva vannak. Az egyezmény külön ren-

delkezéseket tartalmaz a szárazföldi határok, vasútak, folyók, víziutak, továbbá a Szuezi-csatorna és a vele szomszédos országok ellenőrzésére, valamint a Vörös-tengeren közlekedő és Hedzsásznak járvány által érintett kikötőiből zarándoklás idején jövő közönséges hajókra, végül a Szuezi-csatornán vesztegzár alatt átkelő hajókra vonatkozóan.

E nemzetközi egyezménynek különösen azért van nagy jelentősége, mert lehetővé teszi, hogy a két legveszedelmesebb fertőzőbetegség, a pestis és kolera ellen, amelyeket messze országokból, a tengeren túlról más országokba is behurcolhatnak, egyöntetűen és azonos elvek szerint védekezhessenek. Éppen ezért a pestissel kapcsolatban különös rendelkezések vannak a patkányok irtására vonatkozólag, a koleránál pedig a hajófenékvíznek megfelelő fertőtlenítésére.

Pestissel fertőzöttnek kell tekinteni azt a hajót, amelyen emberi pestiseset van vagy amelyen a behajózástól számítva hat napon túl emberi pestiseset fordul elő vagy amelyről megállapítást nyert, hogy azon pestises patkányok vannak. Pestisre gyanúsnak kell tekinteni azt a hajót, amelyiknél a behajózástól számított hat napon belül emberi pestiseset mutatkozott vagy amelyiknél a patkányok vizsgálata megállapította a patkányok olyan szokatlan mérvű pusztulását, amelynek oka nem derült ki. Ragálymentesnek kell tekinteni azt a hajót, amelyen — bár a járvány által érintett kikötőből jön — sem az elindulás idején, sem útközben, sem az érkezéskor nincs emberi vagy patkánypestis és amelyen a patkányokon ejtett vizsgálat sem állapította meg azok szokatlan mérvű elhullását. A rendelkezések külön szabályozzák, milyen óvintézkedéseket kell foganatosítani a fertőzöttnek vagy gyanúsnak tekinthető hajókkal illetőleg utasokkal szemben.

Kolerával fertőzöttnek kell tekinteni a hajót, ha rajta az elindulás idején vagy útközben koleraéset fordult elő a kikötőbe érkezés előtti öt napon belül. Gyanúsnak kell tekinteni a hajót, ha az elindulás idején vagy útközben koleraéset volt rajta, de a megérkezés előtt új eset nem fordult elő, mindaddig, amíg azt az egyezményben említett rendszabályoknak nem vetették alá. Ragálymentesnek kell tekinteni azt a hajót, amelyen sem az elinduláskor, sem útközben,

sem pedig a megérkezéskor kolerás eset nem volt; az ilyen hajó ragálymentes még abban az esetben is, ha az járványos kikötőből jön illetőleg ha azon járványos kikötőből jövő személyek vannak, stb.

Hasonló rendelkezések vannak a sárgalázra vonatkozóan is.

Szárazföldi vesztegzárt az egyezmény értelmében nem lehet alkalmazni a határokon, csupán azokat a személyeket lehet visszatartani, akiken e betegségek tünetei mutatkoznak. Ez azonban nem zárja ki az egyes államoknak azt a jogát, hogy — a szükséghez képest — határaik egy részét elzárják. Ez esetben meg kell állapítani azokat a helyeket, amelyeken kizárólagosan engedélyezik a határszéli forgalmat és az ily megjelölt helyeken megfelelően felszerelt egészségügyi állomásokat kell létesíteni. Ezeket a rendszabályokat közölni kell az érdekelt szomszédországokkal is. Ezen elvtől eltérőleg megfigyelésre vissza lehet tartani a szárazföldi határokon — a megérkezéstől számított 10 napot meg nem haladó időre — azokat a személyeket, akik tüdőpestissel fertőzött beteggel érintkeztek, míg azokat a személyeket, akik kiütéses tifuszos beteggel érintkeztek, tetvetlenítésnek lehet alávetni. Ezért a járvány által érintett területrészen a vasúti személyzetnek az utasokat meg kell figyelnie. Ha azonban a fertőzött területről jövő utasok rendeltetési helyükre érkeznek — közegészségügyi érdekből — felügyelet alá helyezhetők, de ennek tartama nem haladhatja meg a megérkezéstől számított 6 napot ha pestisről, 5 napot ha koleráról, 6 napot ha sárgalázról, 12 napot ha kiütéses tifuszból és 14 napot ha himlőről van szó. Az utasok, továbbá a posta és podgyász szállítására szolgáló kocsik és teherkocsik a határokon nem tarthatók vissza. Ha azonban valamely kocsit pestises, kolerás, kiütéses tifuszos vagy himlős betegek használtak (fertőztek), azt ideiglenesen vissza kell tartani avégből, hogy a fertőtlenítése megtörténjen. Az egyezmény utasítja a parti államok kormányait, hogy külön megállapodásokkal szabályozzák a tavak és folyamok egészségügyi rendszetét. A pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz és himlő tárgyában hozott hazai rendelkezéseket e betegségek ismertetésénél külön fogjuk felsorolni.

Látjuk tehát, hogy az egyezmény elsősorban a fertőző-betegek megfelelő bejelentésére, a fertőzés továbbterjedésének megakadályozását célzó egységes megállapodásokra, a fertőtlenítés megfelelő keresztülvitelére és általában mindazoknak az intézkedéseknek megtételére vonatkozik, amelyek a járványnak a fertőzött országból más országba átvitelét megakadályozhatják.

Az Ausztriával közös határszél mentén levő közigazgatási területen fellépő fertőzőbetegségekre vonatkozóan a 157.091/1924. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 633. oldal) tartalmaz rendelkezéseket. Ennek értelmében a két állam, Magyarország és Ausztria kölcsönösen kötelezték magukat arra, hogy a határuk mentén levő mindkét állambeli szomszédos közigazgatási hatóságok a területükön fellépő fertőzőbetegségeket, még pedig az ázsiai kolera, pestis, himlő, kiütéses tifusz, hastifusz, paratifusz, vérhas, diftéria, vörheny, járványos nyakszirtmerevedés, visszatérő láz, trachoma, veszettség vagy veszettségre gyanús állat által okozott marási sérülés eseteit egymással rendszeresen közlik. Ezeket az eseteket, a rendelethez csatolt kimutatási minta szerint hetenkint kell közölni a szomszédos hatóságokkal. A kimutatásban röviden azt is fel kell tüntetni, hogy az eset kapcsán milyen intézkedéseket tettek az illető közigazgatási területen és hogy a beteg egyénnel érintkezőkre milyen óvintézkedéseket foganatosítottak. A hetikimutatás a vásárnappal kezdődő és szombattal végződő esetekre vonatkozik. Nemleges kimutatást nem kell küldeni. Himlő, ázsiai kolera, pestis és kiütéses tifusz eseteiben a rendes hetikimutatástól függetlenül azonnal távirati értesítést kell küldeni a szomszéd államnak az első esetről. Közölni kell a megbetegedés helyét, idejét, a területre vonatkozó adatokat, ázsiai kolerában történt megbetegedés esetén pedig, a betegen kívül, a bacillusgazdákat is ki kell mutatni. Határszéli területek alatt a szomszéd állammal közvetlenül határos és attól legfeljebb 5 kilométer távolságra eső területeket kell érteni. Mindkét állam felsorolja a szomszédos határszéli területeket és azt a hatóságot, ahova a jelentéseket küldeni kell. Így az osztrák határszéli szomszédos közigazgatási terület székhelyei: 1. Eisenstadt, Güsing, Jenersdorf, Mattersdorf,

Neisiedel, Oberpullendorf és Oberwarth. Az egyezmény szempontjából tekintetbe veendő magyar közigazgatási területek: a magyaróvári, rajkai, soproni, kapuvári, szombathelyi, kőszegi, körmendi és szentgotthárdi járások, valamint Sopron törvényhatósági város.

Magyarország és Jugoszlávia a fertőzőbetegségek elleni védekezés céljából szintén közös egyezményt létesítettek, amelyet nálunk az 1931:I. törvénycikk (Atzél—Chyzer VII. kötet 332. oldal) cikkelyezett be. Az erre vonatkozó végrehajtási utasítást a 444/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 752. oldal) tartalmazza. Ez az egyezmény, mely 1931. évi március hó 2-án lépett életbe, elsősorban a fertőzőbetegségek kölcsönös bejelentésére tartalmaz rendelkezést. Ennek értelmében a pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz és himlő esetein kívül, amelyekre vonatkozóan az 1930: XXXIII. törvénycikk egyébként is tartalmaz rendelkezéseket, kölcsönös bejelentési kötelezettséget állapítottak meg a következő fertőzőbetegségekre, amennyiben azok járványszerűen lépnek fel: 1. a visszatérő láz (febris recurrens), 2. a hasihagymáz (typhus abdominalis) és paratifusz, 3. vérhas (dysenteria), 4. a járványos agy-gerincagyhártyalob (meningitis cerebrospinalis epidemica), 5. az agyvelőgyulladás (encephalitis disseminata epidemica), 6. a Heine-Medin betegség (polyomyelitis anterior acuta). Az egyezmény értelmében e betegségek járványszerű fellépésének kell minősíteni azt az esetet, ha valamely területrészen azok tömegesen jelentkeznak illetőleg ha számuk lényegesen meghaladja az illető területrészen rendszerint fellépő esetek számát.

A magyar és jugoszláv határszéli elsőfokú közegészségügyi hatóságok (e hatóságokat a végrehajtási utasítás hetedik és nyolcadik szakaszai sorolják fel) a következő fertőzőbetegségek fellépését kötelesek egymással közölni illetőleg azokat kölcsönösen állandóan bejelenteni: 1. a pestis, 2. kolera, 3. kiütéses tifusz, 4. himlő, 5. visszatérő láz, 6. hasihagymáz, 7. vérhas, 8. járványos agy-gerincagyhártyalob (meningitis cerebrospinalis epidemica), 9. diftéria, 10. szemcsés kötőhártyalob (trachoma), 11. vörheny, 12. malária, 13. agyvelőgyulladás (encephalitis disseminata epidemica), 14. veszett-ség illetőleg a veszettember vagy veszettállat által történt

sérülések, 15. lépfene, 16. takonykór eseteit. A heti jelentések mintáját a végrehajtási utasítás tartalmazza. A jelentésnek tartalmazni kell az előző héten felmerült fertőzőbetegségeket és a betegség továbbterjedésének meggátolására alkalmazott rendszabályokat. Pestis, kolera, kiütéses tifusz és himlő esetében a határszéli elsőfokú közegészségügyi hatóságok az illetékességi területükön történt minden egyes megbetegedést egymásnak kölcsönösen esetenként és haladéktalanul táviratilag kötelesek bejelenteni, megjelölve a megbetegedés helyét, idejét és eredetét is. A rendelet egyúttal megállapítja, hogy fertőzöttnek kell tekinteni azt a területrészt, amelyen a betegség fellépett és ahol az járványszerű jelleget ölt. A fertőzöttség megszűntnek tekinthető, ha a betegség járványszerű jellegét elvesztette. Az utasok megvizsgálására és a fertőzésre gyanús személyekkel való eljárásra vonatkozóan a rendelet úgy intézkedik, hogy a két ország területéről érkező utasokat csak akkor kell orvosi vizsgálat alá venni, ha az említett országrésznek pestissel, kolerával, kiütéses tifusszal, himlővel vagy visszatérő lázzal fertőzöttnek minősített területrészéről jönnek. Ezeknek a továbbutazását meg kell akadályozni és a határállomáson vagy a legközelebb eső fertőzőbetegkórházban el kell különíteni azokat az utasokat is, akikről az orvosi vizsgálat megállapította, hogy az előbb megjelölt betegségek valamelyikében szenvednek. A végrehajtási utasítás egyúttal meghatározza az elkülönítésre kijelölt kórházakat. A határátlépésnél szükséges orvosi vizsgálatot az illetékes községi vagy körorvos végzi.

Kivándorlókat, menekülteket, bucsúsokat, csoportosan utazó idénymunkásokat valamint csavargókat a határállomáson minden esetben orvosi vizsgálatnak lehet alávetni és a vizsgálattal kapcsolatban kolera és hólyagos himlő ellen rajtuk védőoltás végezhető. Vasúti, posta- és egészségügyi személyzetre, valamint a két állam bármelyikének hivatalos minőségben utazó kiküldötteire e rendelkezéseket alkalmazni nem lehet illetőleg továbbutazásukat csak akkor lehet megakadályozni, ha kétségtelenül megállapítást nyert, hogy ezek a fentebbi betegségek valamelyikében szenvednek.

Jugoszláviával határos területen fellépett járványszerű betegségekről a m. kir. rendőrség szerveit illetőleg a

határszéli rendőrkirendeltségeket, határkerületi parancsnokságokat is értesíteni kell. Ezeket a végrehajtási utasítás 11. §-a sorolja fel. Utasításokat tartalmaz a rendelet az utasok és a szállítmányok féregtelenítésére is. A vasúti teher- és személyszállító kocsik, valamint a hajók forgalmára vonatkozóan megállapítja, hogy ezek a közlekedési eszközök a határokat csak tisztán, féreg- és patkánymentesen léphetik át. Ha pedig a vasúti kocsikon és hajón olyan egyének utaztak, akik pestisben, kolerában, kiütéses tifusban, himlőben vagy visszatérő lázban szenvedtek vagy akik e betegségekre gyanúsak, az illetők által használt kocsit vagy hajórészt fertőtleníteni illetőleg féregteleníteni kell és a vasúti kocsit ilyen esetben a forgalomból ideiglenesen ki kell vonni. A határállomásokat kifogástalan ivóvízzel kell ellátni és gondoskodni kell arról, hogy az állomáson eladásra kerülő élelmiszerek egészségi szempontból minden tekintetben kifogástalanok, az árnyékszékek és a mellékhelyiségek pedig állandóan tiszták legyenek.

Az ú. n. kisebb határszéli forgalomban a határátlépést orvosi vizsgálathoz lehet kötni, ha azt a határterületet, ahol az átlépés történt, fertőzöttnek minősítették. A határátlépési igazolványokon az illetékes egészségügyi hatóság feltüntetni köteles, hogy az illető trachomára a hatósági orvos által megvizsgáltatott, ha pedig ilyen betegségben szenved, akkor azt kell feltüntetni, hogy saját honossági területén orvosi gyógykezelés alatt áll. Az orvosi vizsgálatot és az igazolást a hatósági orvosok díjmentesen tartoznak teljesíteni.

VIII. RÉSZ.

Az egyes fertőzőbetegségek.

64. A kolera elleni hatásági védekezés. A kolerás betegek bejelentése és a vizsgálati anyagok beküldésének módja.

A kolerában megbetegedettek zárlat alól feloldása.

A kolera (cholera Asiatica) a legveszélyesebb járványos betegségek egyike; még a múlt században is sok százezer ember pusztulását okozta. Öshazája a Ganges deltája Indiában, sőt Előindiát és Ázsiának több vidékét (pl. Perzsiát, Afganisztánt, stb.) még ma is a kolera fészkének tekinthetjük. Európába behurcolás útján került és itt először 1826-ban lépett fel. Magyarországon az első kolerajárvány 1831—1832-ben volt.

A kolera kórokozója a Koch Róbert által 1883-ban felfedezett commabacillus vagy kolera-vibrió. Ez igen gyenge ellenállóképességű, napfény és kiszáradás 1 óra alatt elpusztítja, 100 C fokon azonnal, 80 C fokon 5 perc alatt elpusztul, a hideget ellenben jól bírja. A fertőtlenítőszeres is igen könnyen (pl. az 1%-os karbolsav már 5 perc alatt) elpusztítják. Desztillált vízben 24 óra alatt elpusztul. Tóvizben vagy tengervízben, pöcegödörben, ürülékben, ruhaneműn — ha a kiszáradástól védve van — hetekig is él. A folyóvíz sodrában elég hamar elpusztul, de a partján és az iszapban hónapokig is élhet és szaporodhat.

A kórokozó vibriók leggyakrabban a beteg ürülékével vagy hányadékával kerülnek a szennyezett folyó vagy tó vizébe. Ezért a betegség leginkább a hajózási utak mentén terjed. Közvetíthetik a fertőzést a legyek is, mert a kórokozót a beteg ürülékéről átviszik az ételekre. De veszélyesek ebből a szempontból a könnyű betegek, a bacillusgazdák és a bacillus-hordozók is.

A kolera-vibriók az emésztőcsatornán át, tehát a szájon keresztül — rendszerint étellel-itallal — jutnak be az emberi szervezetbe. Egészséges gyomorban — normális gyomorsav-

tartalom mellett — legnagyobb részük elpusztul, éppen ezért nyáron, különösen járványos időkben, a gyomorrontástól őrizkedjünk. Sokan a gyümölcsfogyasztást tartják a kolera közvetítőjének, pedig ha a gyümölcs kolerabeteg által vagy legyek útján vibriókkal közvetlenül nem fertőződik, kolerát nem okozhat illetőleg nem közvetíthet. A rendetlen étkezés vagy a túlságos gyümölcslévezet azonban könnyen emésztési zavart idéz elő, ami a kolera iránti fogékonyságot tényleg fokozza, mert a beteg gyomron keresztül a vibriók akadály nélkül kerülhetnek a bélsatornába, ahol gyorsan elszaporodnak. A betegséget a kolera-vibriók mérgező anyagcseretermékei (toxinok) okozzák.

A betegség lappangási ideje 2—8 nap. Ennek eitelte után igen súlyos tünetek között rohamosan kifejlődik és csillapíthatatlan hányás-hasmenés közben rendszerint 1—2 nap alatt halált okoz.

A kolera elleni védekezés szempontjából legfontosabb teendők a beteg ürülékének és más váladékainak minél alaposabb és minél gyorsabb ártalmatlanná tétele, mert csak így akadályozhatjuk meg a betegség terjedését. De nagy gondot kell fordítanunk a legyek pusztítására is. Általában szükséges továbbá, hogy kolera esetén minden tápszert csak alaposan megfőzve vagy megsütve fogyasszunk és a vizet is — akár ivásra, akár más célra — csak előzetes felforralás után használjuk. A kolera ellen ma már védőoltásokkal is sikeresen védekezünk. A védőoltás, minthogy néhány hónapra terjedő biztos védelmet nyújt, járvány esetén kitűnően alkalmazható. A kolera elleni védőoltások alkalmazásáról szükséges tudnivalókat a 176.131/1914. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 100. oldal) tartalmazza.

A kolera felismerése rendszerint könnyű, mert jellegzetes klinikai tünetekkel jár. A kórisme megállapítását megkönnyíti ezenfelül a hivatalos laboratóriumi vizsgálatnak a 40.700/1930. N. M. M. körrendelet alapján igénybevétele is. Kolerás vagy kolerára gyanús megbetegedés vagy halálozás esetén a 36.500/1930. N. M. M. körrendelet 4. §-a értelmében a rendes írásbeli bejelentésen kívül távirat vagy távbeszélő útján azonnal jelentést kell tenni az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak és az Országos Közegészségügyi Intézet-

nek. Kolerás vagy koleragyanús megbetegedés esetén a beteg széket a „Ty“ tartályban kell vizsgálatra beküldeni, és pedig egyidejűleg mind a körzet szerint illetékes vidéki állomásnak, mind az Országos Közegészségügyi Intézetnek.

A községben (városban) előforduló első koleraeset alkalmával a vizsgálati anyag beküldéséről — ha a beküldés póstán történik — az Országos Közegészségügyi Intézet és az illetékes vidéki állomást egyidejűleg táviratilag is értesíteni kell. A távirat költségét a község köteles viselni. Olyan községben (városban), ahol a kolera bakteriológiailag már megállapított, a kolerában megbetegedett vagy erre a betegségre gyanús egyéntől származó vizsgálati anyagot már csak a kerület szerint illetékes vidéki állomáshoz kell beküldeni.

A kolerás betegeket azonnal járványkórházba kell szállítani, a házat alaposan kell fertőtleníteni, a házban lakókat is legalább 5 napi megfigyelés alá kell venni, sőt a községet is zár alá kell helyezni.

Élelmiszereknek, ruhaféléknek kivitelét olyan helyekről, ahol a kolera fellépett, el kell tiltani. A fertőzőbetegség fellépéséről a póstát és a vasútigazgatóságot azonnal táviratilag értesíteni kell. Vásárok és piacok tartását meg kell akadályozni, csoportosulásokat és gyűléseket be kell szüntetni illetőleg nem szabad engedélyezni.

A kolerából klinikailag felgyógyult egyén környezetére ártalmatlannak csak akkor tekinthető és a zárlat alól is csak akkor oldható fel, ha 5 napi időközben vett legalább 2 egymásutáni bélsárpróba bakteriológiai vizsgálata kolerára negatív eredményt adott. Kolerára gyanús halottnak halottkémlését lehetőleg orvos végezze. Ha valamely község (város) területén kolaresetet előzőleg még nem állapítottak meg, a kolerára gyanús halálesetek miatt az orvosrendőri boncolást el kell rendelni és eredményét mind az elsőfokú, mind a másodfokú közegészségügyi hatóságnak, mind pedig a belügyminiszternek illetőleg az Országos Közegészségügyi Intézetnek jelenteni kell.

A kolera elleni hatósági védekezést részletesen a 110.000/1911. B. M. körrendelet szabályozza. Ennek értelmében a hatóság a legnagyobb gondot köteles fordítani a ko-

leraveszély elhárítására. Ha tehát kolerajárvány fenyeget, azt falragaszok útján vagy dobszóval ki kell hirdetni és a kolerára vonatkozó népszerű ismertetést kell a lakosság között szétszítani. Nagyon fontos — különösen ilyenkor — a köztisztaságra vonatkozó szabályok pontos betartása.

Sürgősen gondoskodni kell tehát az árkok kitisztításáról, a bennük levő víz lefolyásának biztosításáról, a kutak és a folyóvizek tisztántartásáról, főleg a kutak környékének feltöltéséről, hogy a szennyezett víz a kútba vissza ne folyhasson. Meg kell akadályozni, hogy a vízmerítő saját edényével megfertőzhesse a kút vizét. A kút közelében sem ruhát mosni, sem edényt kimosni nem szabad. A gyanús kutakat azonnal zárlat alá kell venni és vizüket meg kell vizsgáltatni. El kell rendelni, hogy a lakosság a vizet csakis előzetes felforralás és lehűtés után használja. Biztosítani kell, hogy a közfogyasztásra szánt hús és más romlékony élelmiszerek eltartására minden községben elegendő jég álljon rendelkezésre. Nagy gondot kell fordítani — különösen falun — a trágyadombok megfelelő elhelyezésére és kellő fertőtlenítésére. A trágyalé elfolyását nem szabad tűrni, hanem azt alkalmas módon zárt gödörbe kell vezetni. A nyilvános helyek, iskolák, vendéglők, korezmák, vasúti- és hajóállomások árnyékszékeit naponta mésszel fertőtleníteni kell. Különösen szigorúan kell ellenőrizni az élelmiszerek forgalmát, nehogy betegek, bacillusgazdák vagy bacillushordozók élelmiszert árusítsanak vagy élelmiszerek fertőzött helyekről piacra kerüljenek. Nagyon fontos a vágóhidak tisztasága, szükség esetén fertőtlenítése. A vér és trágya széthordását meg kell akadályozni és azokat megfelelően fertőtleníteni kell. Fel kell kérni a lelkészeket, hogy az óvórendszabályokat a szószékről hirdessék ki. Járványkórházak beállításáról és — amennyiben az szükségesnek mutatkozik — járványorvosok kirendeléséről kell gondoskodni. A községben levő gyógyszerterek fertőtlenítőszerrel megfelelően legyenek ellátva. Megfigyelésre szükséges lakások illetőleg helyiségek rendelkezésre álljanak. Nagy gonddal kell ügyelni koleraveszély esetén az üzlethelyiségek tisztaságára is. A lakások is fokozottan tisztántartandók, újra meszelendők, zsúfoltságukat feltétlenül meg kell akadályozni. Nagyobb

ipartelepeken, gazdaságokban, közmunkáknál a munkások egészségi állapotát ellenőrizni kell. A házalókat, vándorlókat, foglalkozás nélküli csavargókat, vándorcigányokat alaposan meg kell vizsgálni és hatósági orvosi megfigyelés alá kell helyezni. A ragályfogó tárgyak (ócskaruhák, rongyok, stb.) eladását be kell tiltani. A laikus halottkémeket ki kell oktatni arra, hogy ha a legkisebb mértékben is koleragyanús halálesetet észlelnek, azonnal jelentsék a helyi hatóságnak, hogy az ilyen halottakat a hatósági orvos vizsgálja meg. A koleragyanús betegeket — egyéb hatósági orvos közbejöttével — a tiszti orvos is megvizsgálni köteles. Koleragyanús elhalálozás esetén az orvosrendőri boncolást feltétlenül el kell rendelni. A boncolás eredményéről a törvényhatóság első tisztviselőjét távirat, telefon vagy küldönc útján azonnal értesíteni kell; ha pedig a bonclelet a kolera gyanúját igazolná, a tiszti orvos a helyszínére haladéktalanul kiszállani és a tett intézkedéseket felülvizsgálni köteles. A betegség bejelentésére vonatkozó tudnivalókat fentebb már elmondottuk.

Ha valamely községben (városban) a kolera fellépését megállapították, különösen fontos, hogy a hatóság minden egyes megbetegedésről azonnal tudomást szerezzen. Ezért a lakosságot szigorúan figyelmeztetni kell, hogy minden hányással és hasmenéssel járó betegséget a hatóságnak rögtön jelentsen be, mert különben a betegség eltitkolása a járvány elfojtására irányuló tevékenység sikerét megghiúsíthatja. Az ilyen fertőzött községet (várost) terjedelme szerint kerületekre kell beosztani és a betegek felkutatásával minden kerületben egy vagy több olyan egyént kell megbízni, akik iránt a lakosság is bizalommal viseltetik, de akikben a hatóság is megbízhatik. A megbízottakat tevékenységükben a csendőrségnek is támogatni kell. A vizsgálatokat házról-házra járva kell foganatosítani, a házban lakó minden egyes egyén hollétéről és hogylétéről meg kell győződni. A hatóságnak a járvány leküzdése érdekében tapintattal és kíméllettel, de megfelelő eréllyel kell eljárni.

A kolerás beteget általában azonnal kórházba kell szállítani. Csak a legkivételesebb esetben szabad az ily beteget otthonában hagyni és csak akkor, ha a helyiségek minden tekintetben megfelelőek és a beteg elkülönítésére minden biztosíték

megvan. Azt a házat, ahol kolerás beteg van, a piros cédulán kívül még esetleg egyéb hatósági jellel is szembeötlő módon meg kell jelölni. A kolerás beteg háza elé őrt kell állítani és ennek kötelessége ügyelni, hogy a beteg a lakásban az ápolón és orvoson (esetleg a lelkészen és a hatósági személyeken) kívül senkivel se érintkezzék. Ha pedig a hatóság a kolerás vagy erre gyanús beteget kórházba szállította, az haladéktalanul köteles a lakásban — lehetőleg saját közegeivel — a legalapossabb fertőtlenítést elvégeztetni. A ház lakóit a legnagyobb tisztaságra kell utasítani. Akik kolerás beteggel együtt, egy lakásban laktak, azokat megfigyelés alá kell helyezni. A zárlatot csak a beteg kórházba szállítása, ha pedig a beteg a lakásban marad, felgyógyulása vagy elhalálozása és a lakás fertőtlenítése után 5 nap múlva lehet megszüntetni.

Ha valamely község kolerával fertőzöttnek bizonyul, zár alá kell helyezni, a község határait csendőroket kell állítani és meg kell akadályozni, hogy bárki használt ruhákat, élő vagy levágott baromfit, vadat, halat vagy bármely más élelmiszert elárusítás céljából a községből kivigyen. Az ócska ruháknak neműekkel házalást és rongyszedést meg kell tiltani a belterületen is. A forgalom korlátozása póstán vagy vasúton (hajón vagy repülőgépen) szállítandó árúkra is kiterjed. Erről a község területén levő pósthivatalt és a vasuti- és hajóállomás vezetőjét azonnal értesíteni kell. Ha gyanu merül fel, hogy valamely folyó vize koleravibriókkal fertőzött, a halak szállítását is meg kell tiltani, s a víz fertőzöttségére figyelmeztetni kell a fogyasztóközönséget és a halászokat is. Kolera idején minden csoportosulás, népesebb multság tilos.

Azokat a tanulókat, akik más község iskoláit látogatják, nehogy a kolera csíráit elhurcolhassák, az iskola látogatásától el kell tiltani, akár az egyik, akár a másik községben van kolera. A tiszti orvos véleménye alapján az iskolák bezárása is elrendelhető. Kolerás községekben (városokban) katonai elszállásolás sem történhetik. Országos vásárok betiltása és elhalasztása iránt a másodfokú hatóság a belügyminiszternek illetőleg a földművelésügyi miniszternek tesz jelentést. Ha koleraeset a folyók mentén levő községekben fordul elő, a hajókon, bárkákon, tutajokon lebonyolított forgalmat és bármely vízijárműről partraszállókat ellenőrizni kell. Ellen-

őrizni kell továbbá a vasúti forgalmat is, nehogy a kolera ezúton továbbterjedhessen.

Ha valamely gyermektelepen koleraeset fordult elő, onnan gyermeket kiadni vagy oda gyermeket bevenni csak akkor szabad, ha a fertőtlenítés után 5 napon belül újabb koleraesetet nem észleltek. Kolerával fertőzött községből (városból) a gyermekmenhelyekbe és a gyermekmenhelyekből ily községekbe (városokba) gyermeket szállítani nem szabad.

A kolerás beteggel ápolóján és orvosán kívül másnak érintkezni tilos (kivételek e tilalom alól a lelkészek és a hatósági személyek).

A rendelet a zárójelentésre és a fertőtlenítésre tartalmaz még pontos utasításokat, s végül a kolerában elhaltakra vonatkozó eljárást szabályozza.

Eszerint kolerajárvány esetén leghelyesebb, ha a halottvizsgálatot a hatósági orvos végzi még abban az esetben is, ha képesített (laikus) halottkémek vannak alkalmazva. Kolerás holttestet — mosás és öltöztetés mellőzésével — fertőtlenítő folyadékba áztatott ruhába (lepedőbe) kell göngyölni, azt mielőbb koporsóba kell helyezni és a koporsót azonnal el kell zárni. A koporsó deszkái szorosan illeszkedjenek egymáshoz. A holttest alá megfelelő nedvszívó anyagokat (fűrészport, stb.) helyezünk, hogy a folyékony bomlástermékeknek a szabadba kikerülését feltétlenül megakadályozzuk. A koporsót fertőtlenítő folyadékkal kívül is alaposan le kell tisztítani. Magánházakban kolerás vagy arra gyanús hulla — hacsak az teljesen el nem különíthető — nem maradhat, hanem azt azonnal a temetőben levő halottasházba kell szállítani. Ezért minden községben — legalább deszkából — halottasházat kell létesíteni. A gyászoló közönséget a kolerás hullaházba belépéstől el kell tiltani. Kolerás beteget csak kocsin szabad a temetőbe szállítani és a gyászszertartáson is csak a legközelebbi rokonok vehetnek részt. A kolerás halott azonnal eltemetendő. Kolera idején a halottvirrasztást és a halotti torokat szigorúan el kell tiltani.

A kolerarendelet mellékleteiben is fontos rendelkezéseket tartalmaz. Ezek keretében foglal helyet a lakósság körében szétoztásra kerülő „Tudnivalók a koleráról” népszerű ismeretetés, az orvosi vizsgálatra, továbbá a személyhajók egészség-

ügyi vizsgálatára vonatkozó utasítás, a fertőtlenítő anyagokkal való elbánásra és a fertőtlenítésre, valamint a kolerás beteg körüli teendőkre vonatkozó útbaigazítás. Kolerajárványveszély elmúltja esetén a zárójelentést nagy gonddal kell elkészíteni (lásd az 53. pontban).

A kolerával fertőzött vidékről érkező utasok ellenőrzéséről a szükséges tudnivalókat a 153.358/1913. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 68. oldal) és a 68.375/1913. K. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 69. oldal) tartalmazza.

Európába a kolera csak vízi- vagy szárazföldi úton történő behurcolás által kerülhet. Éppen ezért a kolera ellen nemzetközi védelmi szervezet alakult. Az erre vonatkozó egyezményt nálunk az 1930:XXXIII. törvényeikk iktatta törvénybe. E törvényt a 63. pontban ismertettük.

65. A pestis elleni hatósági védekezés.

A pestis egyike a legrégebben ismert fertőzőbetegségeknek. Endémiás gócai Ázsia és Afrika belsejében vannak, más helyekre csak behurcolás útján kerül. Magyarországra is elkerült a középkorban a keresztes hadak, később a török-tatár hordák révén, nálunk is sok embert pusztított el s mint „feketehalál” volt ismeretes.

Kórokozója a Yersin-Kitasató által felfedezett pestisbacillus. A fertőzés leggyakrabban élősdiék által történik; patkányok illetve főként patkánybolhák viszik át az emberre. Ebben a tekintetben főleg a patkányok rendkívül veszedelmesek, amelyek pestisben maguk is óriási számban pusztulnak. A patkány-pestis a pestisjárvány közeli kitörésének biztos jele, s ilyenkor az emberi pestisjárvány megelőzésére a szükséges óvintézkedéseket meg kell tennünk.

A pestis a legveszedelmesebb fertőzőbetegségek egyike mely sokszor világrészekre kiterjedő nemzetközi járványok alakjában jelentkezett. Igen gyorsan — sokszor már 4—5 nap alatt — halált okoz, a régi időben a halálozás 95%-ra volt tehető.

Nemcsak klinikai, hanem aetiológiai és járványtani

szempontból is meg kell különböztetni a bubopestist és a tüdőpestist. A bubopestis kontakt fertőzés útján soha sem terjed sem emberek, sem patkányok között, hanem azt kizárólag a patkánybolhák terjesztik csípésükkel, mégpedig mind patkányról patkányra, mind patkányról emberre. Emberről emberre a bubopestis, ritka kivételektől (balesetektől) eltekintve, sohasem terjed.

A tüdőpestis esetében a kontakt fertőzésnek, különösen a cseppcseks fertőzésnek van nagy szerepe.

A tüdőpestisben szenvedő ember köpete ugyanis széjjel-szóródva nagyon könnyen fertőzést okozhat. Ép ezért a tüdőpestisesek ápolóinak védőálarcot kell viselniök (cseppfertőzés).

A pestis elleni védekezés szempontjából nagyon fontos a betegség gyors felismerése, a megfelelő védőintézkedések foganatosítása és pedig egyfelől a patkányok tömeges irtása, másfelől a betegek védőoltásokkal történő aktív immunizálása.

A pestisnek gyógyítása a Yersin-féle vérsavóval történik.

Tüdőpestis vagy erre gyanús megbetegedés esetén a beteg köpetét, bubopestis vagy erre gyanús megbetegedés esetén pedig a bubonak sterilen vett gennyét kell „Ty“ tartályban közvetlenül az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldeni, s erről az Intézetet táviratilag is egyidejűleg értesíteni. A 36.500/1930. N. M. M. rendelet 4. §-a értelmében a pestises vagy arra gyanús megbetegedés esetét, valamint a beteg elhalálózását az írásbeli be- és kijelentésen kívül táviratilag vagy távbeszélőn is azonnal be kell jelenteni az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnak és az Országos Közegészségügyi Intézetnek. Az elsőfokú közegészségügyi hatóság köteles ezt a másodfokú közegészségügyi hatóságnak azonnal jelenteni. Ha a törvényhatóság területén pestis lép fel, a másodfokú közegészségügyi hatóság köteles a vasárnaptól szombatig előfordult megbetegedések és halálesetek számáról, községenként részletezve, hetikimutatást készíteni és azt legkésőbb a rákövetkező hétfői napon az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldeni. Egyidejűleg jelentést kell

tenni azokról az óvóintézkedésekről is, amelyeket a járvány továbbterjedésének megakadályozására tettek.

Pestis vagy arra gyanús megbetegedés esetén a hatóság a beteget azonnal járványkórházba szállíttatni köteles. A beteg elszállítása vagy halála után a lakást, úgyszintén mindazokat a helyiségeket, amelyekben a beteg megfordult, valamint azokat a tárgyakat is, amelyek a beteggel érintkezésben voltak, azonnal fertőtleníteni kell. A beteggel érintkező hozzátartozókat és más egyéneket zárlat és megfigyelés alá kell helyezni. Az ilyen megbetegedésekkel kapcsolatos zárlat alóli feloldás tekintetében a hatóság csak az Országos Közegészségügyi Intézet meghallgatása után intézkedhetik.

A pestis azok közé a fertőzőbetegségek közé tartozik, amelyek ellen nemzetközileg védekeznek. Így nemzetközi egyezmény van arra, hogy a pestisnek a fertőzött vidékekről az egészséges vidékekre behurcolását megakadályozzák. Ezt a nemzetközi egyezményt nálunk az 1930:XXXIII. törvény-cikk cikkelyezte be (lásd a 63. pontban).

66. A lepra elleni hatósági védekezés.

A lepra (bélpoklosság) az ókorban és a középkorban sürűbben, ma azonban már ritkábban előforduló fertőző megbetegedés. Kórokozója a Hansen által felfedezett lepra-bacillus. A fertőzés a beteg váladékai és a leprás fekélyek gennye útján történik, legtöbbször az orron át, ritkábban a bőrön keresztül. A betegség lefolyása igen hosszú ideig tart, sokszor 15 évig, sőt még ennél is tovább elhúzódik.

Leprás vagy arra gyanús megbetegedés esetén a beteg leprás csomójából vett szövetdarabkát kell „Ty“ tartályban közvetlenül az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldeni. A 36.500/1930. N. M. M. rendelet 4. §-a értelmében a leprás vagy arra gyanús megbetegedést vagy elhalálózást az írásbeli bejelentésen kívül távirat vagy távbeszélő útján is be kell jelenteni mind az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz, mind az Országos Közegészségügyi Intézethez.

A leprás beteget azonnal és gondosan el kell különíteni.

Az elkülönítés csak az erre szolgáló zárt intézetben történhetik.

Egyébként a másodfokú közegészségügyi hatóság eljárása a pestisnél követendő és a 64. pontban már ismertetett eljárással azonos.

67. A himlő elleni hatósági védekezés. A himlőoltási körök megállapítása. Az oltóbizottság szervezete. Az első- és az újraoltás. A védhimlőoltási díjak. Kényszeroltás elrendelése. A kóborcigányok kényszeroltása. A közegészségügyi hatóságok és a hatósági orvosok teendői himlőmegbetegedés esetén. A himlőnyiroktermelő intézetek. A himlőnyirok beszerzésének módja.

A himlő (*variola vera* és *variolois*) már jóval Krisztus születése előtt ismeretes volt Kinában és Ázsia egyéb részeiben. Európába csak a Krisztus utáni VI. században jutott el és a XVIII. század végéig egyike volt a legrettegettebb járványos betegségeknek.

Kórokozója az ú. n. himlővirus. Ez jelen van a betegek minden váladékában, így nyálában is (cseppfertőzés!). Ellenállóképessége igen nagy, pl. a himlős beteg — ruhája közvetítésével — még hónapok múlva is fertőzhet.

Lappangási ideje 10—14 nap. Lefolyása 2—3 hét, amit gyógyulás esetén hosszú lábbadozás követ.

A himlő igen fertőző, de fertőzésének útja véglegesen még nem tisztázott. Kórokozója vagy — porszemecskékhez tapadva — a levegő útján (és ez a legvalószínűbb) vagy a tápcsatornán át vagy a bőr sérülésein keresztül (ez utóbbi két fertőzési mód még nem egészen bizonyos) juthat be a szervezetbe és bármely életkorban levő egyént fertőzhet. Egyszeri kiállása hosszantartó immunitást eredményez, úgyhogy ugyanaz a személy másodszor igen ritkán betegszik meg himlőben. Az immunitás átlagos időtartama 10—12 év.

A himlőnek egyébként két főalakja ismeretes: súlyos válfaja a *variola*, enyhébb a *variolois*.

A védhimlőoltás alkalmazása óta a himlő már nem az a

veszedelmes és rettegett fertőzőbetegség, ami régebben volt, különösen nem azokban az államokban, ahol — mint nálunk is — a himlőoltás mindenkire kötelező. Ma már csak elvétve fordul elő olyan egyénknél (kóbor cigányoknál, csavargók-nál), akik a védőoltást valamiképpen elkerülték.

A himlő elleni védekezés mai rendszerének megteremtője Jenner angol orvos volt a XVIII. század végén. Ő ismerte fel, hogy a tehénhimlő bőrbe oltva immunizál (mentességet biztosít) az emberi himlővel szemben. Ez a védekezési eljárás az ú. n. védhimlőoltás, melynek kezdetleges módja az volt, hogy emberről-emberre (karról-karra) oltották át a tehénhimlőt. Ma az e célra szükséges himlőnyirokot úgy nyerjük, hogy emberi himlőből vagy tehénhimlőből származó anyaggal borjút oltanak be, az így támadt himlő-hólyagocskákat éles kanállal leszedik, glicerinnel jól eldörzsölik és megfelelő higítás után vékony üvegsövekben hozzák forgalomba. A himlőnyirok (vaccina) termelésével külön himlőnyiroktermelő intézetek foglalkoznak; ezekről alább lesz szó. A himlőoltás nem nyújt teljes védelmet a himlő ellen, de ha az oltott egyén — nagyritkán — megbetegszik is, betegsége sokkal enyhébb lefolyású.

A himlő elleni hatósági védekezésről először az 1876:XIV. törvénycikk XIII. fejezete intézkedett. Ez a védhimlőoltás ügyét állami feladattá nyilvánította és végrehajtásával a belügyminisztert bízta meg. E törvénynek a védhimlőoltás teljesítésére vonatkozó 93. §-át hatálytalanította az 1887. évi XXII. törvénycikk (az ú. n. himlőoltási törvény); a részletes tudnivalókat pedig e törvény végrehajtási utasítása a 40.180/1887. B. M. körrendelet (a himlőoltási szabályzat) tartalmazza. Ennek értelmében minden gyermeket, aki valódi himlőt ki nem állott (és így immunissá nem vált), életének első évében be kell oltani. (Megjegyzés: az 1876:XIV. törvénycikk megalkotása idején a védhimlőoltás még karról-karra történt; ezért intézkedik 92. §-ában arravonatkozóan, hogy a himlőnyirok megszakadása meg ne történhessék. Ma azonban a himlőoltást kizárólag állati nyirokkal, mégpedig nálunk borjívaccinával végzik.) Ha az oltás eredménytelen, azt a következő évben, ha akkor is eredménytelen, a harmadik évben is meg kell ismételni. A védhimlőoltást minden köz-

ségben évenként kell teljesíteni. Minden gyermeknél 12. élet-
 évének betöltése előtt újraoltást kell végezni. A himlőoltást
 és újraoltást csak orvos végezheti. Sem nyilvános, sem ma-
 gániskolába, sem tanoncnak fel nem vehető az a gyermek,
 aki felvétele alkalmával nem igazolja, hogy eredményesen
 beoltották illetőleg újraoltották, kivéve ha 5 éven belül valódi
 himlőt állott ki. Ha a tanköteles gyermek (vagy hozzátarto-
 zója) az oltás illetőleg újraoltás megtörténtét nem igazolja,
 ezt az intézet vezetője (tanító, igazgató) a felvételtől számí-
 tott 3 nap alatt az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak be-
 jelenteni köteles. A hatóság intézkedik a gyermek beoltása
 iránt. Egyébként a gyermekeknek mind első, mind újraoltá-
 sáról a szülők vagy a gyámok és általában azok kötelesek
 gondoskodni, akikre a gyermek gondozása bízva van.

Cselédkönyv kiállítása alkalmával a hatóságnak meg kell
 győződnie arról, hogy a cseléd be volt-e oltva. Épúgy a
 esendőrségnél és a katonaságnál a be nem oltott vagy újra
 nem oltott egyének beoltandók.

Oly intézetekben, ahol az emberek hosszabb ideig és tö-
 megesen tartózkodnak illetőleg tartatnak (pl. árvaházakban,
 tébolydákban, börtönökben, fegyházakban, stb.), az intézet
 igazgatója jogosult — az intézeti orvos szakvéleménye alap-
 ján — az intézetben tartott egyéneket, ha himlő ellen oltva
 nem voltak vagy 5 éven belül valódi himlőt ki nem állottak,
 beoltatni. Himlőjárvány esetén az intézet minden lakóját
 újraoltatni köteles.

A himlőoltási törvény szigorú rendelkezéseket tartalmaz
 azokkal szemben, akik akár az oltási, akár az újraoltási kö-
 telezettségnek eleget nem tesznek illetőleg azokra a szülőkre
 (gyámokra, stb.), akik az oltásról vagy újraoltásról indoko-
 latlanul elmaradt gyermekek gondozására kötelesek vagy
 azzal megbízottak. Szigorú büntetés éri az intézetnek (iskolá-
 nak) igazgatóját is, ha olyan egyént (tanulót) vesz fel, aki
 az újraoltást szabályszerűen nem igazolta.

A himlőoltás teljesítése a 900/1936. B. M. rendelet
 24. §-ának c) pontja értelmében a városi illetőleg községi és
 körorvosok feladatkörébe tartozik.

A kötelező védhimlőoltás teljesítése a himlőoltási sza-
 bályzat értelmében az ú. n. *oltókörökben* történik. Az egész

ország területét — az egyes törvényhatóságokon belül — oltókörökre kell beosztani. Ez a gyakorlatban a következőképpen történik:

Minden évben február hó elején a törvényhatóság első tisztviselője — a tiszti főorvos javaslatára — felhívja hatósága területén az elsőfokú közegészségügyi hatóságokat, hogy utasítsák a községek elöljáróságait (a helyhatósági orvosokat) az oltási tervzet kellő időben betérjesztésére. Ennek alapján minden városi, községi és körorvos köteles minden év március hó 15-ig a működési területén oltásra és újraoltásra kötelezettek névlajstromát — a születési anyakönyvi adatok alapján — összeállítani, mégpedig minden egyes községre külön-külön. E célra az állami anyakönyvvezetők — a rendelet értelmében — minden év március hó első felében az előző év március hó 1. napjától a folyó év március hó 1. napjáig a születési anyakönyvbe bejegyzett gyermekekről, az anyakönyvi kerületbe tartozó minden egyes községre nézve külön-külön kimutatást állítanak össze és azt a városi, községi vagy körorvosnak rendelkezésére bocsátják. Az újraoltandók létszámának pontos megállapítása végett a helyi hatóság egyidejűleg felkéri az iskolák igazgatóit, hogy a 10—12 éves tanulók névsorát március hó közepéig közöljék. A névlajstromok alapján a helyhatósági orvosok ú. n. oltási tervzetet készítenek, amelyben megállapítják az oltási köröket és a körhöz tartozó községekre nézve a napokat, amikor az oltás történni fog. Ezt a javaslatot (vagyis az oltási és újraoltási tervzetet) az elsőfokú közegészségügyi hatóság (tiszti orvos) útján 2—2 példányban a másodfokú hatósághoz (a tiszti főorvoshoz) minden év március hó 15-ig be kell küldeni. A tiszti főorvos, ha helyesnek találja a javaslatot, módosítás nélkül, ha pedig változtatást kíván, módosítva bemutatja a törvényhatóság első tisztviselőjének, aki ennek alapján az oltás és újraoltás foganatosítását elrendeli. A jóváhagyott oltási tervzet egyik példánya a tiszti főorvosnál marad, a másik (záradékolt) példányt az elsőfokú közegészségügyi hatóság útján visszaküldik a helyhatósági (oltó) orvosnak. Ennek alapján a községi elöljáróságok intézkednek, hogy az oltásra és újraoltásra kötelezettek a meghatározott időben és helyen oltásra megjelenjenek.

Az oltás és újraoltás az ú. n. *oltási bizottság* előtt nyilvánosan történik. E bizottság tagjai: (városokban) az oltóorvos, az elsőfokú közegészségügyi hatóság vezetője vagy annak megbízottja; (községekben) a községi bíró vagy helyettese, s ezenkívül a lelkész (lelkészek). Ha két vagy több község oltásra kötelezettjeit rendelték be egy helyre, minden érdekelt község bírója vagy lelkésze és minden községből egy-egy tanácsbeli (előljáró) a bizottságban megjelenni köteles. Arról, hogy a bizottság tagjait az oltás helyéről és idejéről értesítsék, az elsőfokú közegészségügyi hatóság gondoskodik. Minden bizottságot fel kell szerelni az oltáshoz szükséges iratokkal. Ezek: 1. a himlőoltási jegyzőkönyv; 2. az elmaradottak; 3. a magánorvos által beoltottak; 4. az egyéni indokból (betegség, gyengeség, stb.) nem oltottak névjegyzéke; 5. az újraoltási rovatos ívek; 6. a himlőoltási bizonyítvány és 7. az újraoltási bizonyítvány, kellő mennyiségben.

Az oltás a névlajstrom alapján illetőleg az oltási tervzet szerint történik. Legcélszerűbb az anyakönyvvezetőtől kapott névlajstromból a gyermekek nevét abc. sorrendben a himlőoltási jegyzőkönyvbe bevezetni, s ehhez hozzáírni mindazokat, akik az előző évben nem oltattak vagy sikertelenül oltattak vagy utólag költöztek az oltókör területére. Végül ide kell beírni a más úton (pl. hatósági határozattal) oltásra kötelezetteket is. A magánorvosok által beoltottak névjegyzékében fel kell tüntetni az oltást teljesítő orvos nevét is és esetleg azt, hogy az oltás sikere miként igazoltatott. Ha a magánorvos esetleg más — későbbi — időpontban szándékozik oltani, ezt a bizottságnak be kell jelenteni, s ha a fél határideje el nem fogadható, a bizottság új határidőt tűz ki.

A 39.384/1902. B. M. körrendelet szigorú utasítást tartalmaz aziránt, hogy az oltóorvosok a védhimlőoltásoknál a sebészi értelemben vett tisztaságra nagy gondot fordítsanak. Az oltást végző orvos keze tiszta legyen, az oltásra szolgáló eszközök sterilek legyenek, az oltás helyét pedig előzőleg alkohollal kell ledörzsölni. Az oltásra jelentkezettek hozzátartozóit figyelmeztetni kell arra, hogy gyermekeiket megfürdetve és tiszta ruhában hozzák el az oltásra. Tömegoltásoknál leghelyesebb a platina-iridium oltógerelyek (oltólándzsák) használata, mert ezeknek az az előnye, hogy használhatóságukban gya-

kori hevítésük által sem szenvednek és kihevítés által tökéletesen sterilizálhatók. Ügyelni kell arra, hogy 6 hónaposnál fiatalabb csecsemőt ne oltsanak, legfeljebb járvány esetén. Az oltások végzésére legalkalmasabb időszak a tavasz vagy a kora ősz. Ha túlságosan meleg van, az oltást inkább el kell halasztani, mert a gyermekek ilyenkor nehezen tűrik az oltással járó lázat.

Nem szabad himlőoltást végezni azoknál, akik hevenyfertőző megbetegedés, szifilisz (florid lues), bőrkiütések (eccema, impetigo), pikkelysömör (psoriasis), gennyes fül-folyás miatt betegek. Óvatosan kell eljárni vérszegénység, gümőkór, angolkór vagy táplálkozási zavarok esetén.

Az oltási (újraoltási) jegyzőkönyveket és az ahhoz csatolandó mellékleteket (jegyzékeket) az oltás befejezése után a bizottság minden egyes tagjának alá kell írni és a községi bélyegzővel kell ellátni. A jegyzőkönyveket (mellékleteikkel) minden év október hó 1-ig az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz kell beterjeszteni. Ez a hatóság a jegyzőkönyveket november hó 1-ig a másodfokú hatósághoz terjeszti fel. A jegyzőkönyvekhez csatolni kell: 1. az oltásra kötelezettek névsorát; 2. azoknak névsorát, akik egyéni indokból nem voltak beoltathatók; 3. a magánorvosok által beoltottak névjegyzékét; 4. az oltásról indokolatlanul elmaradtak névjegyzékét. (Nemleges jegyzékeket is csatolni kell.) A bizottság tagjai a mellékleteket is kötelesek aláírni.

Az oltás befejezése után a hozzátartozókat kellő módon ki kell oktatni arról, hogy a beoltott gyermeket milyen gondozásban kell részesíteni és egyúttal meg kell jelölni azt az időt, amikor a gyermeket az oltás sikerének ellenőrzése végett (általában az oltás utáni 6—8 napon) be kell mutatni (ú. n. utószemle).

Községekben az előljáróság, városokban az elsőfokú közegészségügyi hatóság felügyel arra, hogy azokat a gyermekeket, akiket szüleik (gyámjuk, stb.) magánorvos által szándékoztak beoltatni, tényleg beoltották-e. Ha az oltás nem történt meg, a községi előljáróság jelentést tesz az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak. Az elsőfokú hatóság a jelentés, városokban pedig saját megállapítása alapján a pótlás és a megfelelő megtorló eljárás iránt intézkedik.

Azokról a gyermekekről, akiket az oltóorvos véleménye szerint egyelőre oltani nem lehet, a községi előjáróság jegyzéket vezet és pótlólagos beoltásukról (vagy az akkori vagy a következő oltási ciklusban) gondoskodik.

Ha valaki utószemlére nem mutatja be gyermekét, a község előjárósága a megtorló eljárás foganatosítása végett az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenti a mulasztást.

Az újraoltás az oltóbizottság jelenlétében (rendszerint az első oltással egyidejűleg) jegyzékek vezetésével, de azzal a különbséggel történik, hogy a himlőoltási jegyzőkönyv helyett hasonló, de ú. n. újraoltási rovatos íveket használnak. Újraoltásnál utószemle nincs. Azokat a gyermekeket, akik az újraoltásról elmaradtak, az oltóorvos (városi, községi [kör] orvos) szórványosan is beolthatja.

Az elsőoltottak és az újraoltottak himlőoltási illetőleg újraoltási bizonyítványt kapnak.

Az oltás és az újraoltás, valamint a vonatkozó bizonyítványok kiállítása díjtalan. Az oltást és újraoltást teljesítő orvosokat a himlőoltási szabályzat értelmében oltási díjban kell részesíteni, ami a 224.110/1932. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 728. oldal) értelmében 1932. év január hó 1-étől személyenként 10—10 fillér. E díjakat az oltóorvos részére a belügyminiszter utalványozza, ha az oltási jegyzőkönyveket rendesen kiállították és azok az oltási bizottság tagjainak aláírásával szabályszerű hitelesítést nyertek. Ilyen díjak gyorsabb kiutalása érdekében a 45.522/1927. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 287. oldal) utasítja a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy a törvényhatóság területén felmerült és a vármegyei háztartási alapból a 37.990/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 190. oldal) alapján előlegezett himlőoltási díjakról szerkesztett jegyzőkönyveket és a megtérítés végett a belügyminiszterhez felterjesztett összes kimutatásokat a vármegyei számvevőség záradékával láttassák el. A 24.520/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 703. oldal) a himlőoltási díjak utalványozásának további meggyorsítása céljából utasította a székesfőváros és a törvényhatósági városok polgármestereit, hogy a himlőoltási díjak kiutalását kérőnek felterjesztéséhez a himlőoltási jegyzőkönyveknek csatolását

mellőzzék, ezzel szemben a felszámított díjakról a jegyzőkönyvek alapján készített összesítő kimutatásokat a városi számvevőségek (megjegyzendő: ma már ez is állami számvevőség!) tételről-tételre pontosan vizsgálják felül, azokból az oltóorvosokat jogosan megillető himlőoltási díjak összegét állapítsák meg és e díjak összegét az összesítő kimutatásra rávezetett felülvizsgálati záradékban tüntessék ki. A belügyminiszterhez tehát csak a záradékolt összesítő kimutatást kell felterjeszteni; az oltási jegyzőkönyveket azonban a város polgármestere megőrizni köteles.

Célszerű, ha a városi, községi és körorvosok a működési területükön oltottakról és újraoltottakról külön nyilvántartást is vezetnek, amely lényegében az oltási illetőleg újraoltási jegyzőkönyv (rovatos ív) másolata (ugyanazokkal a rovatokkal). Így a működési területükön oltottak és újraoltottak névsora (a szükséges egyéb adatokkal) állandóan rendelkezésre áll.

Himlőjárvány idején a törvényhatóság az 1887:XXII. törvénycikk 10. §-a értelmében — a belügyminiszter hozzájárulásával — a himlőfertőzésnek leginkább kitett népréteg felnőtt tagjainak kényszeroltását rendelheti el, mégpedig a törvényhatóság egész területére vagy annak csak egyes részeire nézve.

A 15.000/1916. B. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 132. oldal) értelmében a főszolgabíró (városi hatóság) köteles gondoskodni, hogy a nyilvántartásba felvett, de szeme elé nem kerülő minden cigányt (kóborcigányt) himlő ellen akkor is oltsanak be, ha már be is lett oltva. A beoltás fent, a balvállon, háromszöget alkotó 3 kereszt alakjában történjék. A beoltást végző orvos egyidejűleg minden egyes cigányt alaposan megvizsgálni köteles, nem szenved-e valamilyen ragályos betegségben, különösen hólyagos himlőben, venereás betegségben vagy gümőkórban. A vizsgálat eredményét jegyzőkönyvbe kell foglalni. Ez a rendelet rendelkezést tartalmaz arról is, hogy a községi elöljáróság (városi hatóság) a nyilvántartott cigányokat — községi (kör), városi orvos útján — állandóan egészségügyi ellenőrzés alatt tartsa és különösen arra ügyeljen, hogy közöttük ragályos betegség ne legyen, s hogy ilyenek általuk történő terjesztése meg-

gátoltassék. Figyelemmel kell lenni főleg a himlőre és a nemi betegségekre.

A hólyagos himlőnek vagy arra komoly gyanút keltő megbetegedésnek vagy halálozásnak minden egyes esetét a 36.500/1930. N. M. M. rendelet 4. §-a értelmében az írásbeli bejelentésen kívül távbeszélőn vagy táviratilag is azonnal be kell jelenteni az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak és az Országos Közegészségügyi Intézetnek. Az elsőfokú közegészségügyi hatóság köteles ezt a másodfokú közegészségügyi hatóságnak azonnal táviratilag vagy távbeszélő útján bejelenteni. Az ilyen távirati (vagy távbeszélőn tett) jelentésnek tartalmaznia kell a beteg nevét, életkorát, foglalkozását és tartózkodási helyét.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 7. §-ának 4. pontja értelmében, ha klinikai vizsgálattal a variola határozottan meg nem állapítható, azonban himlőre gyanús hólyagok (pusztulák) mutatkoznak, ezek tartalmát — a körzet szerint illetékes vidéki állomás mellőzésével — közvetlenül az Országos Közegészségügyi Intézethez kell annak egyidejű távirati értesítése mellett beküldeni.

Az elsőfokú közegészségügyi hatóság köteles a vasárnaptól szombatig előfordult himlőmegbetegedések és halálozások számát és helyét, községenként részletezve, heti jelentésbe összefoglalva a másodfokú hatóságnak bejelenteni (lásd az 53. pontban).

A hólyagos himlőben szenvedő vagy arra gyanús beteg azonnal járványkórházba (kórházba) kell szállítani, a vele érintkezésben volt egyéneket el kell különíteni és 14 napon át megfigyelés alatt kell tartani. A beteg elszállítása, felgyógyulása vagy elhalálozása után a fertőtlenítést a legpontosabban kell eszközölni. A fertőzés eredetét a legnagyobb gondossággal kell kinyomozni. A zárójelentésben a tisztiorvosnak az erre vonatkozó adatokat fel kell dolgoznia.

Az iskolák himlő miatti bezárására vonatkozó tudnivalókat lásd az 57. pontban.

A himlőnyiroktermelő intézetek az ott termelt oltóanyag megbízhatóságának biztosítása céljából, a berendezés, vezetés és üzem tekintetében állandó ellenőrzés alatt állanak. Erre vonatkozik a 31.773/1897. B. M. körrendelet. Ennek értel-

mében himlőnyiroktermelő intézet felállítására a belügyminiszter ad engedélyt. Engedélyt csak az kaphat, aki magyar állampolgár, az ország területén érvényes orvosi oklevele van, s ezenfelül igazolja, hogy valamely hazai himlőnyiroktermelő intézetben ily termelés körül kellő jártasságot szerzett. Az ilyen intézet három részből áll: 1. istálló, 2. oltószoba (laboratórium), 3. kamra. Az istállónak és oltószobának cementtel vagy aszfalttal burkoltnak és csatornázottnak kell lennie. Az istálló száraz és könnyen szellőztethető legyen. Abban az egyes állatok számára 1 m széles rekeszek (állások) létesítendőek, amelyekben az állatokat oly módon kell bekötni, hogy a beoltott területet megnyalni ne tudják, állni és feküdni azonban tudjanak. A választófal közöttük megfelelő távolságban, meszelt fából vagy síma fémből és az istálló egész berendezése olyan anyagból készüljön, amely könnyen fertőtleníthető. Az istállóban a legnagyobb tisztaságnak kell lenni, ott csirkét, nyulat megtúrni nem szabad, s alomul csak tiszta szalmazsuppot vagy más hasonló anyagot szabad használni. Az intézetben meg kell lenni a szükséges felszereléseknek és laboratóriumi berendezésnek.

Az oltásra rendszerint olyan borjúkat kell felhasználni, amelyek legalább 3 hetesek, teljesen egészségesek, egészséges szülőktől származtak, testükön semmiféle gyulladás, gennyedés nincs; lehetőleg 5 hetesnél idősebb borjúkat használjunk. A beoltott állatokat a legnagyobb gonddal kell ápolni, ápolókul is csak megfelelően kiképzett, felnőtt személyeket szabad alkalmazni.

Az oltást a legnagyobb gonddal kell elvégezni. Az oltóanyagot a beoltott állat himlőhólyagjaiból akkor kell leszedni, amikor a hólyagtartalom még gennyessé nem vált, sem a hólyagok körül jelentékeny vörösség nem mutatkozik, ami rendszerint a beoltástól számítva kb. 3—4 nap alatt szokott bekövetkezni. Csak szabályosan fejlődött himlőhólyagokat szabad learatni, vizenyősen beszűrődött területen fejlődött — bármilyen szép — himlőhólyagot leszedni nem szabad. A beoltott területet, az oltóanyag ú. n. aratása előtt gondosan meg kell tisztítani, szappannal és melegvízzel addig kell mosni, amíg minden piszok eltávolíttatik és a himlőhólyag tisztán előtűnik. A himlőhólyagokat éles kanállal le kell ka-

parni és további feldolgozás végett tiszta porcellán vagy üvegcsészébe kell rakni. Minden állatról külön kell szedni a himlőnyirkot, azt meg kell mérni és a borjúoltásról felvett jegyzőkönyvben fel kell jegyezni.

A himlőhólyagok leszedése után az állatot legkésőbb 3 nap múlva le kell vágni és levágás után hatósági állatorvossal meg kell vizsgáltatni. A himlőnyirkot csak akkor szabad felhasználni, ha az állat gondos állatorvosi vizsgálat alapján teljesen egészségesnek találtatott. Az oltóanyag megfelelő feldolgozás után előzetesen sterilizált üvegcsövekben légmentesen elzárandó és hűvös helyen tartandó. A hatátnél idősebb oltóanyag csak abban az esetben küldhető szét, ha hatékonyságát előbb borjú- vagy emberoltással kipróbálták és az jónak bizonyult. Minden egyes oltóanyagküldeményhez utasítást kell csatolni, amelynek szövege a következő: „Az oltást nem szűrva, hanem skarifikálva kell végezni. Csak a felhámot kell felkarcolni, hogy a bemetszések alig vérezenek, s minden karon két felületet kell skarifikálni, egymástól kb. 2—2 cm-nyire az oltóanyagba mártott lándzsával. Az oltóanyagot mindig hűvös és sötét helyen kell tartani. Az oltóanyaggal végzett oltások eredményéről a szállító intézet értesítendő.“

Az oltóanyagtermelő köteles minden egyes beoltott állatról — a rendeletben előírt adatokat feltüntető — jegyzőkönyvet vezetni. Az intézetből kikerült oltóanyagról naplót kell vezetni, amely az egyes küldemények pontos adatait feltünteti. Az oltóanyagtermelő köteles intézete működéséről évenként január havában a törvényhatóság útján a belügyminiszternek jelentést tenni. A jelentésnek tartalmaznia kell az intézetnek és felszerelésének részletes leírását, az utolsó jelentés óta az intézetben történt fontosabb változásokat, az év folyamán beoltott állatok számát, a megrendelések számát, a szállított anyag mennyiségét, valamint a szétküldött anyagok beoltási eredményét százalékban kifejezve.

A tiszti főorvos köteles a himlőnyiroktermelő intézeteket évenként többször megsemlélni, felszerelésüket megvizsgálni, s a tisztaságról és általában a rendeletben foglalt követelmények betartásáról meggyőződni. Szemléjének eredményét a borjúoltásokról vezetett jegyzőkönyv beírt lapjait

követő első tiszta lapra bevezetni és a bejegyzést sajátkezűleg aláírni köteles. Ha a tiszti főorvos hiányt észlel, a szükséges pótlások vagy változtatások megtételéről és a szükséges megtorlásról az elsőfokú közegészségügyi hatóság útján gondoskodik. A tiszti főorvos, valamint a közegészségügyi felügyelő jogosult minden borjúról szedett oltóanyagból 3 oltásra való himlőnyirkot elvinni, hogy azt hatékonyságának kipróbálása végett — saját pecsétjével ellátva — az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldje.

Magánegyénekeknek adott nyiroktermelési engedély át nem ruházható, bérbe nem adható, örökáron el nem adható, sem az örökösre át nem száll. Ennélfogva himlőnyiroktermelő intézet a jogosítványt nyert egyén elhalálása vagy az intézet vezetésétől visszavonulása után megszűnik. Az intézet egyik községből a másikba csak belügyminiszteri engedéllyel helyezhető át.

Az oltóanyag legmagasabb árát az állam határozza meg. Himlőoltóanyagot elárusítás végett bizományba adni vagy elfogadni tilos és büntetendő.

Ha az intézet egy év alatt három borjúnál többet nem oltott be, jogosítványa megszűnik, az intézet a hatóság által lezárandó és erről a belügyminiszternek jelentés teendő.

A községek (városok) a himlőoltáshoz szükséges himlőnyirkot a 6.000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében saját költségükön kötelesek beszerezni.

A himlő elleni védekezés nemzetközileg is meg van szervezve. Az erre vonatkozó nemzetközi egyezményt nálunk az 1930 : XXXIII. törvénycikk cikkelyezte be (lásd a 63. pontban).

68. A kiütéses tifusz elleni hatósági védekezés. A kiütéses tifuszmegbetegedések bejelentése és a vizsgálati anyagok beküldésének módja. A kóborcigányok kiütéses tifusz és ruhatetvesség szempontjából való ellenőrzése.

A kiütéses tifusz (typhus exanthematicus) egyike azoknak a fertőzőbetegségeknek, amelyek rendszerint igen súlyos járvány alakjában lépnek fel.

Kórokozója az általánosan elfogadott elmélet szerint a *Rickettsia prowazeki*. Tetves egyének a fertőzést messzire elvihetik és elégtelen fertőtlenítés illetve tetvetlenítés esetén a fertőzött lakásban lakók között még hosszú idő múlva is újabb megbetegedések fordulhatnak elő.

Lappangási ideje 3—21 nap. Lefolyása 2—5 hét, de a betegek nagy része meghal. A betegség kiállása tartós immunitást eredményez.

A betegséget elsősorban az emberi tetű (a *pediculus humanus*, melynek két változata a fej- és a ruhatetű), de olykor más vérszívó ízeltlábúak is terjesztik. Különösen hajlamosak a nyomorban, pizsokban, egészségtelen, rossz viszonyok között élő emberek, szükséglakások, táborok stb. lakói. Épp ezért főleg háborúk után szokott nagy mértékben fellépni.

A kiütéses tífusz kontaktfertőzés útján emberről-emberre sohasem terjed; nem tetves beteggel tetűmentes kórházban minden különleges óvórendszabály nélkül érintkezhetik az orvos vagy az ápoló.

A betegséget nálunk és sok más helyen gyakorlatilag kizárólag a tetű terjeszti, elméletileg talán (mindenesetre igen ritkán) terjeszthetik más vérszívó ízeltlábúak. Vannak azonban a kiütéses tífusznak bizonyos vidékekhez kötött különleges formái (Tunisz, Marokkó, India, Ausztrália, Mexikó, Északamerika, Japán), amelyeket más vérszívó ízeltlábúak (kullancsok, bolhák, stb.) terjesztenek. E különleges formáknak legtöbbször külön nevük van.

A 36.500/1939. N. M. M. rendelet 4. §-a értelmében kiütéses tífusz vagy arra gyanús megbetegedés vagy halálozás esetén — a rendes írásbeli bejelentésen kívül — táviratilag vagy távbeszélő útján azonnal jelentést kell tenni az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak és az Országos Közegészségügyi Intézetnek. Az elsőfokú közegészségügyi hatóság pedig az esetet azonnal jelenti a másodfokú közegészségügyi hatóságnak.

A heti, helyzet- és zárójelentésekre vonatkozó, valamint egyéb tudnivalókat lásd az 53. pontban.

Kiütéses tífusz vagy erre gyanús megbetegedés esetén a betegtől kb. 5 cm³ vért kell beküldeni „Ty“ tartályban,

mégpedig mind a körzet szerint illetékes vidéki állomásnak, mind az Országos Közegészségügyi Intézetnek. Ha az anyag beküldése postán történik, erről az Intézetet egyidejűleg táviratban is értesíteni kell. Ha a vizsgálat eredménye negatív, azonban a betegség vagy az arra gyanús tünetek továbbra is fennállanak, a 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 7. §-ának 5. pontja értelmében a vér beküldését a 8. napon meg kell ismételni.

A kiütéses tifusz elleni védekezésre vonatkozik a 203.700/1914. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 103. oldal). A rendelet figyelmeztet arra, hogy a kiütéses tifusz elleni küzdelem kapcsán elsősorban a tetvek pusztítására kell nagy gondot fordítani. Különösen fontos háború idején a harc térről érkező sebesült vagy beteg katonáknak a kórházba felvétel előtti fertőtlenítése és tetvetlenítése. E célból a beteget vagy más eltetvesedett egyént külön helyiségben kell levetkőztetni, ruháit és egyéb holmijait alaposan fertőtleníteni kell, borotválkozás és hajnyírás után az egyént magát alaposan meg kell fürdetni, s szükség esetén szürke kenőccsel vagy petróleumos táblaolajjal, esetleg más tetűpusztító szerrel kell bedörzsölni a testnek ama részeit, ahol tetű fészkelhet. A tetves ruhát, fehérneműt és egyéb tárgyakat gőzzel kell fertőtleníteni. Prémet, bőrt stb. karbolsavas oldattal kell lemosni. A rendelet az ápoló személyzetnek is útmutatókat ad a fertőtlenítésre.

A kiütéses tifuszos beteget vagy ennek gyanúja alatt állót --- lehetőleg járványkórházban --- azonnal el kell különíteni. A beteg szállítására csak jól lemosható eszközöket szabad használni, amelyeket a szállítás után azonnal tetvetleníteni kell. De gondosan fertőtleníteni kell minden olyan tárgyat is, amelyekkel a beteg érintkezett. Akik a beteggel 3 héten belül érintkeztek, elkülönítendőek és 21 napon át orvosi felügyelet alatt tartandók.

A tömeglakásokban, az éjjeli tömegszállásokon, a hajléktalanok menhelyén — tetvetlenítés után — a tisztaságot és általában az egészségügyi követelmények betartását szigorúan ellenőrizni, s e tekintetben a hiányokat azonnal pótolni kell. A kiütéses tifusz főleg a rossz higiénés viszonyok között élő hajléktalanok, koldusok, cigányok között fordul elő tömege-

sen, ezért azokat ilyen járvány idején a lakosságtól kellőképpen el kell különíteni és tetvetlenítés után megfigyelés alatt kell tartani.

A 114.464/1923. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 438. oldal) nyomatékosan figyelmezteti a hatóságokat, hogy a kiütéses tifusz leküzdése érdekében mindent tegyenek meg, különösen a tömeglakásokban lakókat, a kóborcigányokat, a vándorló egyéneket és vándoriparosokat stb. szigorúan ellenőrizték és ha tetvesek, fertőtlenítsék. Ugyanerre vonatkozik a 47.083/1924. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 566. oldal), amely szintén a kóborcigányok fokozott ellenőrzését és az egyéb tetves egyének állandó vizsgálatát illetőleg ellenőrzését tartja szükségesnek. Elrendeli, hogy a községek (városok) kötelesek a területükön levő cigányokról nyilvántartást vezetni és nyilvántartani azt, hogy idegen helyről újabban nem érkeztek-e cigányok. A nyilvántartásba minden egyes orvosi vizsgálatot és tetvetlenítést be kell jegyezni. Minden idegen cigányt, aki a községbe érkezik, a községi jegyző vagy más hatósági közeg útján az elsőfokú közegészségügyi hatóságnál vagy a községi előljárásnál elő kell állítani, a hatósági orvos által egészségi állapota és a tetvesség szempontjából azonnal meg kell vizsgáltatni és ha szükséges, vele szemben megfelelő módon el kell járni. A rendelet utasítja továbbá a törvényhatóságokat, hogy a tanítókat, tanítónőket és óvónőket hívják fel arra, hogy ha a gondozásukra bízott gyermekek között tetveseket találnak, erről a szülőket és a hatósági orvosokat értesítsék. Ugyanerre hívja fel a hatóságok figyelmét a 39.136/1929. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 92. oldal) is.

A kóborcigányoknak hatékonyabb megfigyelésére vonatkozik a 257.000/1928. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 797. oldal), amely a velük szemben általában követendő eljárásokat tartalmazza. A 37.890/1932. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 559. oldal) a hajléktalan szegényeknek tetvesség szempontjából fokozottabb ellenőrzésére hívja fel a törvényhatóságok figyelmét. A 250.400/1934. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) is erre vonatkozik.

A 48.159/1924. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 567. oldal) értelmében az elsőfokú közegészségügyi hatósá-

gok kötelesek azoknak a kiütéses tífuszban megbetegedetteknek, akik 3 héten belül Budapest székesfővárosban megfordultak vagy ott tartózkodtak, nevét, foglalkozását és megbetegedésének eredetét, a székesfővárosban való tartózkodási helyük megjelölésével Budapest székesfőváros tiszti főorvosának haladéktalanul bejelenteni illetőleg táviratilag vagy távbeszélőn közölni.

A 21.500/1925. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 702. oldal) nyomatékosan utasítja a tiszti főorvosokat illetőleg tiszti orvosokat, hogy kiütéses tífusz fellépése esetén a szükséges vizsgálatokat és tetvetlenítési eljárásokat időnként személyesen ellenőrizzék. Különösen fontos ha a beteg meghalt vagy járványkórházba szállíttatott, hogy a lakást és az összes mellékhelyiségeket, árnyékszéket, a beteg által használt ágyneműt, ruhaneműeket és használati tárgyakat a leggondosabban fertőtlenítsék (tetvetlenítsék). Egyidejűleg — mint fentebb már említettük — mindazokat, akik a beteggel a megbetegedés előtti 3 héten belül érintkeztek ép úgy, mint azokat a helyeket, ahol a beteg ez idő alatt megfordult, tetvesség (ruhatetű, fejtetű, lapostetű) szempontjából a leggondosabb vizsgálatnak kell alávetni, s a tetvesnek talált egyéneket 21 napra megfigyelés (zár) alá kell helyezni, az említett helyiségeket pedig alaposan fertőtleníteni (tetvetleníteni) kell.

A kiütéses tífuszbetegeket vasúton szállítására vonatkozó tudnivalókat lásd az 56. pontban.

A kiütéses tífusszal kapcsolatos nemzetközi egyezményt nálunk az 1930:XXXIII. törvénycikk (lásd a 63. pontban) cikkelyezte be.

69. A diftéria elleni hatósági védekezés. A diftériás betegek bejelentése. A laboratóriumi vizsgálati anyagok beküldésének módja. A diftériás beteg környezetének és ápolójának vizsgálata. A diftéria miatt elrendelt zárlat feloldása. Csoportos védőoltások alkalmazása. A védőoltáshoz szükséges oltóanyagok beszerzése. A védőoltások díjazása. Diftéria-szérumnak a gyógyszerárakban kötelező tartása. A diftéria-szérumnak a közgyógyserellátás terhére rendelése.

A diftéria (diphtheria) egyike a legrégebben ismert fertőzőbetegségeknek. Már az ókorban előfordult, Európában azonban csak a XVIII. század végén terjedt el.

Kórokozója a Löffler-féle diftéria-bacillus. A diftéria-bacillus meglehetősen ellenálló, a kiszáradást jól tűri, így pl. a gyermekek játékszerein hónapokig is életképes marad. A fertőzés rendszerint emberről-emberre terjed (cseppinfekció), de fertőzött tárgyak, sőt élelmiszerek (tej) is közvetíthetik. Leggyakoribb közvetítői a bacilluszgazdák vagy bacillushordozók. A diftériabacillus toxint termel. A bacillusok rendszerint a behatolási hely környékén maradnak, s az általános tüneteket (idegbénulások, szívizomlób stb.) méreganyaguk (toxinjuk) útján váltják ki.

A diftéria főleg a gyermekkor betegsége, leginkább a 2—10 éves korban, de ezenkívül bármely életkorban is előfordulhat.

A betegség lappangási ideje 2—7 nap. Lefolyása gyógyszereléssel kezelt esetekben átlagosan 3—5 nap; gyógyszereléssel nem kezelt esetekben átlagosan 8—14 nap. A gyógyulás olykor tovább is eltart. Tekintettel az esetleges késői szívbénulásra a betegeket a leláztalanodás után célszerű 8—10 napig ágyban tartani.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 7. §-ának 7. pontja értelmében diftériás vagy diftériára gyanús megbetegedés esetén a beteg torkából illetve orrából vagy a betegség lokalizációja szerint más megfelelő helyről vizsgálati anyagot kell venni s azt „D“ tartályba helyezve az Országos Közegészségügyi Intézethez vagy az illetékes vidéki állomáshoz kell beküldeni. A vizsgálathoz szükséges anyagot az esetleg alkalmazott antiszeptikus toroköblítés előtt kell venni. Ha a labo-

ratóriumi vizsgálat alkalmával a táptalaj steril és abból a megszokott torokbaktériumok sem tenyészthetők ki, az Intézet a vizsgálati anyag ismételt beküldését kívánhatja.

Ha valamely iskolának ugyanabban az osztályában 8 napon belül kettőnél több diftériamegbetegedés fordult elő, a hatósági orvos köteles az osztály összes tanulóinak torkából az illetékes Intézethez vizsgálati anyagot beküldeni. Ily esetben a község előljárósága az Intézettől távbeszélő vagy távirat útján csoportos (húszas csomagolású) tartályokat tartozik kérni, pontosan jelezve, hogy hány egyén vizsgálatára lesz szükség.

Diftériából klinikailag meggyógyult egyén a zárlat alóli csak akkor oldható fel, ha az 5 napi időközben végzett bakteriológiai vizsgálat legalább két egymásután következő esetben negatív eredményt mutat. Aki a diftéria klinikai gyógyulása után még 6 héten túl is tartósan bacillushordozónak bizonyul, a zár alól csak akkor oldható fel, ha a laboratóriumi vizsgálat a bacillusokat avirulenseknek minősítette.

Diftériában megbetegedett egyént lehetőleg kórházba vagy járványkórházba kell szállítani. Csak a legkivételesebben engedheti meg a tiszti orvos, hogy a beteget megfelelő elkülönítéssel a lakásán ápolják. Az elkülönítést ebben az esetben is szigorúan keresztül kell vinni (lásd az 54. pontban) és a beteggel az orvoson kívül csak ápolója érintkezhetik. Ilyen beteggel egy lakásban csak olyan egyén maradhat, aki maga is teljes elkülönítés alatt áll; az ily egyén a zárlat ideje alatt sem foglalkozást nem űzhet, sem nyilvános helyiségben meg nem fordulhat.

A beteget ápolók vagy vele közvetlen érintkezésben levők torkából a beteg felgyógyulása, elszállítása vagy elhalálása után szintén vizsgálati anyagot kell venni és ezt az Intézethez vagy illetékes vidéki állomásához beküldeni. Ha a vizsgálat diftériabacillusokat mutat ki, a megvizsgált egyénnel szemben épúgy kell eljárni, mint a diftériából felgyógyult beteggel.

Ez a rendelkezés nem vonatkozik a kórházi ápolószemélyzetre abban az esetben, ha az időközönként szükséges vizsgálatról az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóság hozzájárulásával maga a kórház megfelelő módon gondoskodik.

A diftéria elleni védekezés szempontjából igen nagy fontosságú volt a 209.300/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 860. oldal), amely tudományos és gyakorlati tapasztalat alapján állapította meg, hogy e betegség ellen ma már sikeresen lehet védekezni.

A 213.343/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 874. oldal) utasítja a községi előljáróságokat (városi hatóságokat), hogy a csoportos oltásokhoz mindenkor rendelkezjenek ki megbízható, írni-olvasni tudó, értelmesebb közeget (bíró, kispíró stb.), akinek kötelessége az oltóorvost munkája közben különösen a rend fenntartása tekintetében támogatni. Előbbi két rendelet részletes ismertetését mellőzzük, mert azokat az alább ismertetett 246.600/1937. B. M. rendelet nagyrészt hatályon kívül helyezte.

A csoportos oltásokat a 900/1936. B. M. rendelet 24. §-ának (1) bek. c) pontja értelmében a községi (kör) és városi orvosok kötelesek elvégezni. Az oltáshoz szükséges eszközök (fecskendők stb.) beszerzéséről a 6000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében a községek kötelesek gondoskodni.

A 238.100/1935. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) reámutat arra a kétségtelenül megállapított tényre, hogy a diftéria elleni védekezésnek leghatásosabb eszköze a preventív védőoltás, illetőleg a preventív immunizálás.

Már az 1876:XIV. törvénycikk 81. §-ának (1) bekezdése és 157. §-ának c) pontja feljogosította a törvényhatóságokat, hogy valamely járvány továbbterjedésének megakadályozására védőoltásokat rendelhessenek el. Az 1936:IX. törvénycikk (Atzél—Chyzer VIII. kötet) pedig 18. §-ában feljogosította a belügyminisztert, hogy a diftéria megelőzése céljából a lakosságnak vagy a lakosság egy részének kötelező védőoltását elrendelhesse.

Az 1936:IX. tc. 18. §-ában nyert felhatalmazás alapján a belügyminiszter a diftéria elleni védőoltásokat a 246.600—1937. B. M. rendelettel (Atzél—Chyzer VIII. kötet) kötelezővé tette. Ennek értelmében minden második életévében levő gyermeket diftéria ellen védőoltani kell, 6 éves korában pedig — de 7 éves korának betöltése előtt — újra kell oltani, kivéve ha gondviselője orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a gyermek diftériát már kiállott vagy diftéria ellen két éven

belül szabályszerűen már újraoltatott vagy olyan betegségben szenved, amely miatt védőoltást alkalmazni nem lehet (lásd a rendelet 9. §-át). Nem tekinthető azonban védőoltottnak a gyermek, ha az ú. n. Ramon-féle oltóanyaggal (anatoxinnal) legfeljebb csak két ízben oltották be. A gyermek mentesül az újraoltás alól, ha gondviselője a hatóság által igazolja, hogy hatósági- vagy gyermekszakorvos által fél éven belül végzett Schick-féle fogékonysági próbaoltás nemleges eredményt mutatott.

Az anyakönyvvezetők kötelesek — a himlőoltás céljára készített kimutatáshoz hasonlóan — a második életévükben levő gyermekekről minden év december hó 31-ig pontos kimutatást készíteni és azt nagy- és kisközségben a községi (kör) orvosnak, megyei városban a tiszti orvosnak, törvényhatósági jogú városban a tiszti főorvosnak, Budapesten pedig a kerületi tiszti orvosoknak átadni. A kimutatásokat az oltásra kijelölt orvosokhoz kell továbbítani. Az oltásra vonatkozóan a 900/1936. B. M. rendelet 21. §-ának (1) bekezdés c) pontja értelmében a községi (kör), városi illetőleg kerületi orvosok a névjegyzék kézhezvétele után 10 napon belül az oltás időpontjának és helyének megjelölésével az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságnak javaslatot tenni kötelesek. Az elsőfokú hatóság ezt tiszti orvosával felülvizsgáltatja, végrehajtását elrendeli és erről a tiszti főorvost értesíti. Az oltásokat mindig március hó 1-től június hó végéig terjedő időben kell elvégezni. Ha az oltás elrendeltetett, az elsőfokú közegészségügyi hatóság gondoskodik arról, hogy az oltás idejét megfelelő módon közhírré tegyék és hogy figyelmeztessék a gyermekek hozzátartozóit, hogy a gyermekeket az oltásra tisztán és tiszta fehérneműben hozzák el és azon feltétlenül jelenjenek meg, mert távolmaradásuk esetén büntetésnek teszik ki magukat. Egyúttal fel kell hívni a gyermek gondviselőjét arra is, hogy amennyiben a megjelölt időszakban az oltást gátló körülmények forognak fenn, ezt orvosi bizonyítvánnyal igazolja.

Nem szabad beoltani az olyan gyermeket, aki lázas betegségben vagy egyéb súlyos betegségben (pl. tüdőgyulladás, vesegyulladás), hevenyfertőzőbetegségben, szifiliszben (florid luesben), súlyos keringési elégtelenségben (szervi szívba-

ban), bőrbetegségben szenved vagy erősen leromlott állapotú. A gyermek hozzátartozója erről az oltóorvost értesíteni vagy megbízottja útján az oltóorvosnak vonatkozó orvosi bizonyítványt bemutatni köteles. Az oltóorvos állapítja meg azután, hogy a felmentés indokolt-e.

Az oltást magánorvos is teljesítheti; ezt azonban köteles a gyermek gondviselője bejelenteni és a magánorvos által a rendelethez fűzött minta szerint kiállított oltási bizonyítványt bemutatni.

Az oltott gyermekekről 2 példányban jegyzőkönyvet kell felvenni, mégpedig a rendelethez csatolt minta szerint. Az oltási jegyzőkönyvhöz két példányban mellékelni kell azoknak a gyermekeknek névsorát, akiknek oltását magánorvos végezte el, vagy akiket egyéb okok miatt az oltás alól felmentettek. A felmentés indokát is fel kell tüntetni; ha pedig a felmentés orvosi bizonyítvány alapján történt, ez esetben a magánorvos által kiállított orvosi bizonyítványt is csatolni kell. Magánorvos által oltottaknál a magánorvos nevét is fel kell tüntetni. Akiket a rendelet 9. §-ában foglalt gátló körülmények alapján nem lehetett oltani, azoknál jelezni kell egyúttal, hogy az oltást mikor lehet előreláthatóan elvégezni. Az oltás elvégzése után az oltóorvos a jegyzőkönyvet, az annak mellékletét képező rovatos ívet, valamint a mellékelt névjegyzékeket aláírja és elsőfokú közegészségügyi hatóságához felterjeszti, az iratok másodpéldányát pedig az illetékes községi előljáróság (polgármester, kerületi előljáró) őrzi meg. Ennek alapján intézkedik a közegészségügyi hatóság a pótolás és — szükség esetén — a kényszeroltás elrendelése iránt. Az utólagos oltás jegyzőkönyvét évenként az utólagos oltások befejezése után, de legkésőbb december hó 31-ig le kell zárni és az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz fel kell terjeszteni.

A diftériaellenes újraoltásokat az elemi iskola első osztályába járó, tehát 7-ik életévükben levő gyermekeken kell elvégezni. Itt az eljárás az, hogy az intézet igazgatója (tanítója) megállapodik az illetékes oltóorvossal az újraoltások időpontjában és ezt a rendelethez csatolt b) minta szerinti nyomtatványon közli a gyermekek gondviselőivel, akiket egyúttal figyelmeztet, hogy a gyermeket tiszta fehérnemű-

ben, megmosdatva küldjék oltásra az iskolába és amennyiben az oltást gátló körülmények forognak fenn, ezek igazolásáról is gondoskodjanak. Az igazgató köteles a tantermet az újraoltás céljára rendelkezésre bocsátani. Az iskola első osztályába beiratkozott gyermekeket a községi (kör) orvosok, a városi illetőleg kerületi orvosok vagy az iskolaorvosok kötelesek a tanév megnyitásától számított 4 héten belül diftéria ellen újraoltani. Ujraoltási felmentést az oltás elhalasztására vonatkozóan az oltóorvos ad. Az újraoltást az első oltásra vonatkozó rendelkezések szerint magánorvos is teljesítheti. Az újraoltott gyermekekről az oltóorvosnak a megfelelő minta szerint oltási jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet az újraoltáskor 2 példányban kell pontosan kitölteni és egyúttal az újraoltottak részére a rendelethez csatolt f) minta szerinti oltóorvosi bélyegzővel ellátott bizonyítványt kiállítani. (A bizonyítvány bélyegmentes). Az oltási jegyzőkönyvhöz ugyancsak 2 példányban kell mellékelni: 1. azoknak a tanulóknak névjegyzékét, akik a diftériát már kiállották; 2. a magánorvos által beoltottak névjegyzékét; 3. azok névjegyzékét, akik a Schick-próba nemleges eredménye vagy egyéb indokok alapján az oltás alól felmentést nyertek; 4. azok névjegyzékét, akiknél a 9. §-ban felsorolt gátló körülmények miatt az oltás elhalasztatott.

Az újraoltás befejeztével a jegyzőkönyvet és a rovatos íveket, valamint a jegyzőkönyvhöz mellékelte névjegyzékeket az oltóorvos aláírja, s ezek egyik példányát az igazgató útján a tankötelesek törzskönyvvezetőjéhez juttatja. Ez megállapítja, hogy a tankötelesek névjegyzéke szerint kik azok, akik sem az oltási jegyzőkönyvben, sem annak mellékleteiben nincsenek feltüntetve. Ezek jegyzékét eljuttatja az iskola igazgatójához, az pedig az oltóorvoshoz, aki a közegészségügyi hatósághoz továbbítja. Ennek a beérkezése után intézkedik a hatóság az utólagos vagy esetleg a kényszeroltás elrendelése iránt, illetőleg a megtorló intézkedések felől. Az újraoltási jegyzőkönyvek és mellékletei másodpéldányát a községi eljáróság, városokban a polgármester őrzi meg.

Az elsőfokú közegészségügyi hatóság a hozzá beérkezett oltási jegyzőkönyveket és mellékleteiket összefoglaló jelentés kíséretében évenként január hó 15-ig a törvényhatóság

első tisztviselőjének betérjeszteni köteles. A belügyminiszter megengedheti, hogy a hatósági oltásokat illetőleg újraoltásokat indokolt esetben, a rendeletben meghatározott feltételekkel gyermeklinikák, gyermekkórházak vagy más gyermekvédelmi intézetek is elvégezhessek. Kórházakban, gyermekmenhelyeken, bölcsődékben ápolt gyermekek oltását és újraoltását elvégezni az illető intézmény élén álló orvos vagy az általa megbízott orvos is jogosult. Ezek is kötelesek azonban a megfelelő bizonyítványokat kiállítani, a rovatos íveket és jegyzékeket felvenni és azokat az oltás befejezése után az illetékes közegészségügyi hatósághoz beszolgáltatni.

A hatósági védőoltásokhoz valamint az újraoltásokhoz szükséges oltóanyagot a tervezett oltás időpontja előtt legalább egy héttel kell az Országos Közegészségügyi Intézetől a rendelethez csatolt mintaigénylési íven kérni. Az Intézet az oltóanyagot díjtalanul bocsátja rendelkezésre. Ha a kötelező hatósági oltásokat a belügyminiszter engedélye alapján gyermekkórházak, gyermekvédelmi intézmények, stb. végzik, ezeknek az oltásokhoz szükséges anyagokat a közegészségügyi hatóság útján kell igényelniök.

Az oltáshoz szükséges eszközöknek stb. beszerzése a 6000/1931. N. M. M. rendelet 15. §-a értelmében a községeket terheli. Az oltóanyagot tartalmazó üvegeséket az Országos Közegészségügyi Intézetnek vissza kell küldeni.

Az oltóorvosokat a kötelező oltásért 10 fillér díj illeti meg, amely a belügyi tárca terhére nyer elszámolást. A diftériaellenes védőoltásokról e célból összesítő kimutatást kell készíteni, amelyet a törvényhatóság első tisztviselőjéhez kell felterjeszteni. A kimutatást a számvevőség felülvizsgálja. Ennek alapján az oltási díjakat az oltóorvosnak bélyeges nyugtára, a vármegye háztartási alapjából thj. város házipénztárából) előlegként kell kiutalni és az előlegezett oltási díjak megtérítése végett legkésőbb minden év április hó végéig a belügyminiszterhez záradékolt kimutatást kell felterjeszteni.

A diftériaellenes védőoltásokkal kapcsolatos hatósági orvosi kiszállások után az orvos sem fuvardíjat, sem távollásági díjat nem számíthat fel. A fuvarátalánnyal rendelkező orvosok az ily kiszállást fuvarátalányuk terhére kötelesek

elvégezni, ahol pedig fuvarátalányuk nincs, ott a községek kötelesek a megfelelő fuvar rendelkezésükre bocsátani.

A rendelet értelmében kihágást követ el az, aki a rendeletben foglalt rendelkezéseknek nem felel meg, gyermekét nem tisztán és nem a kijelölt időben viszi az oltásra vagy hamis bejelentésekkel a hatóság rendelkezésének nem tesz eleget. A rendelet 1938 január 1-én lépett hatályba.

A 212.600/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 871. oldal) elrendeli, hogy a gyógyszertárak diftériaelleni vérsavót tartani és kiszolgáltatni kötelesek. E szerint minden gyógyszertárban készletben tartandó: három darab, egyenként $3\frac{1}{2}$ cm³-nél nem több folyadékban 1000 antitoxin egységet (A. E.-t) tartalmazó, két darab egyenként 10 cm³-nél nem több folyadékban 3000 antitoxin egységet tartalmazó, két darab egyenként 10 cm³-nél nem több folyadékban 10.000 antitoxin egységet tartalmazó, magyar gyártmányú diftériaellenes vérsavó (gyógyszérum). A rendelet értelmében a vérsavót hűvös és száraz helyen kell tartani. Ha a vérsavó nyugodt állapotban, felrázás nélkül is zavaros vagy a felszínén hártyszerű lepedék vagy penész látható vagy ha a vérsavót tartalmazó üvegsén keresztül rothadt szag észlelhető, azt felhasználni nem szabad. Vérsavót csakis eredeti üvegben, felbontatlan pecséttel és zárral szabad kiszolgáltatni, régít (amelynek felhasználási ideje lejárt) nem szabad forgalombahozni. Ezért a vérsavó üvegjének külső papírborítékát a gyógyszerész a kiszolgáltatás előtt köteles felbontani és meggyőződni arról, hogy a vérsavó megfelel-e ezeknek a feltételeknek. A szérum üvegjén fel kell tüntetni a vérsavót készítő cég (ha pedig külföldi gyártmányról van szó, a külföldi vérsavót behozó és forgalombahozó belföldi cég) nevét és telephelyét, a termeléshez használt állatfajt, a vérsavó mennyiségét cm³-ekben, a vérsavó hatásfokát antitoxin-egységekben (A. E.) vagy immun-egységekben (I. E.), a termelési számot, a készítés és a használhatóság időtartamát. Ha a vérsavó töményítve kerül forgalomba, ezt is jelezni kell. A 3 évnél idősebb vagy romlott, de sértetlen állapotban levő vérsavót a szállító (a felelős forgalombahozó) minden esetben díjtalanul kicseréli.

A hazai gyártmányú diftériaszérumok a 400/1932.

N. M. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 491. oldal) értelmében mind a közgyógyyszerellátás, mind az államkincstár terhére rendelhetők.

70. Az influenza elleni védekezés.

Az influenza igen gyakori fertőző megbetegedés, mely időnkint az egész földkerekségre kiterjedő járványt okoz. Az első veszélyesebb influenzajárvány, amelyről biztos tudomásunk van, 1500 körül volt, az utolsó pedig 1918—20-ban. Ez utóbbi Spanyolországból indult ki, s azóta súlyos szövődményes alakját népiesen „spanyolnáthának“ is nevezik.

Kórokozója némelyek szerint a Pfeiffer-féle influenza-bacillus, mások szerint ellenben filtrálható vírus. A betegség emberről-emberre terjed, leggyakrabban cseppinfekció (köhögés, tüsszentés) útján, de közvetíthetik a beteg váladékaival fertőzött tárgyak (fehérmű, ruhafélék, stb.) is.

Lappangási ideje rendszerint 2—3 nap. Négy főalakja különböztethető meg: a catarrhalis, a gastrointestinalis, a rheumaticus és a neuralis-cerebralis alak. Lefolyása néhány naptól több hónapig is eltarthat.

A 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében az influenza szövődményes eseteit be kell jelenteni.

A belügyminiszter első ízben a 127.530/1918. B. M. körrendeletben (Atzél—Chyzer V. kötet 204. oldal) hívta fel a hatóságok figyelmét az influenza elleni védekezésre, az erre vonatkozó részletes tudnivalókat pedig a 36.184/1929. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 88. oldal) tartalmazza.

A rendelet hangsúlyozza, hogy az influenza ellen legfontosabb az egyéni védekezés, ezért köhögés és tüsszentés alkalmával orrunk és szájunk elé tartunk zsebkendőt, kerüljük a köpködést, a kézfogást, a csókolózkodást, stb. Minthogy a betegség a fertőző váladékkal szennyezett tárgyak útján (fehérmű, zsebkendő, stb.) is terjedhet, ezeket mindig forróvízben, lúggal kell kimosni. Nagy gondot kell fordítani az általános tisztaságra, a lakások zsúfoltságának megszün-

tetésére, a helyiségek alapos szellőztetésére. Óvakodni kell a meghűléstől és józan életmóddal, mértékletességgel kell a szervezet ellenállóképességét fokozni. Figyelmeztet a rendelet arra, hogy aki lázas vagy hurutos megbetegedésben szenved, azonnal hívasson orvost, s maradjon otthon; ilyen gyermeket nem szabad iskolába küldeni stb. A könnyű esetek otthon is kezelhetők, a beteget csak akkor kell kórházba szállítani, ha a baj súlyossága (szövődmények vagy egyéb körülmények) miatt a kórházi ápolásra okvetlenül szükség van. Az influenzás beteggel, mint általában mondják a „meghült“ beteggel érintkezéstől, annak látogatásától tartózkodni kell, aki pedig ilyen egyénnel mégis érintkezni kénytelen, gondosan mossa meg a kezét, száját (torkát) pedig naponta többször öblögesse.

A beteg felgyógyulása után a lakást alaposan ki kell takarítani és ki kell szellőztetni.

A hatóságnak influenzajárvány esetén különös gondot kell fordítani az utcák, terek, nyilvános helyiségek és a közlekedési eszközök fokozottabb tisztántartására, megfelelő szellőztetésére, a közlekedési eszközök zsúfoltságának megakadályozására. Különösen a szövődményes esetekben kell nagy gonddal eljárni, ezért a 35.700/1931. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 431. oldal) nyomatékosan felhívja a hatóságok figyelmét a szövődményes influenzaesetek pontos bejelentésére és az influenza elleni védekezés gondos keresztülvitelére.

71. A gümőkór elleni védekezés és az ezzel kapcsolatos hatósági rendelkezések. A vizsgálati anyagok beküldésének módja. A nyílt gümőkórban szenvedő betegek lakásának fertőtlenítése. A szegénysorsú tüdőbetegek kórházi és szanatóriumi ápolása. A tüdőbeteggondozó intézetek. A gümőkór elleni védekezés mai rendszere.

A gümőkór (tuberculosis) a legelterjedtebb idült fertőzőbetegségek, ú. n. népbetegségek egyike. Az összes fertőzőbetegségek közül a legtöbb megbetegedést és halálozást okozza.

Kórokozója a Koch Róbert által felfedezett tuberkulózis-bacillus. Ez a bacillus rendkívül ellenálló, a talajban, vízben egy évig is megtartja fertőzőképességét, s a 65—70 C fokú hőt 15—30 percig bírja. A napfény néhány óra alatt elpusztítja, ezért világos, napsütötte, jól szellőzött helyen nem tud úgy tenyészni, mint a sötét, egészségtelen lakásokban.

A gümőkór még néhány évtized előtt is igen sok embert pusztított el világszerte, így Magyarországon is. Nálunk évente átlag minden 10.000 emberből 40 ember gümőkórban halt meg (4‰), újabban azonban sikerült ezt a halálozási arányszámot leszorítani annyira, hogy ma már évi gümőkórhalálzásunk 2‰ alatt van.

A gümőkór hosszasan elhúzódó, ú. n. idült (krónikus) fertőzőbetegség. A betegség kifejlődéséhez bizonyos hajlam (diszpozíció) kell; legkönnyebben azonban a satnya, fejletlen szervezet fertőződik, s a fertőzést a rossz táplálkozás, a túlfeszített testi vagy szellemi munka, az egészségtelen vagy kicsapongó életmód, az alkoholizmus, stb. is elősegíti. Tudományos megfigyelések szerint úgyszólván minden ember átmegegy életében gümős fertőzésen. Az első — nem túlérős fertőzéssel szemben azonban a szervezet erős reakciót fejt ki, s ennek következtében bizonyosfokú ellenállóképességre tesz szert a későbbi fertőzésekkel szemben.

Az első fertőzés rendszerint a gyermekkorban történik, de épúgy előfordulhat a serdülő, sőt a felnőtt korban is.

A legveszedelmesebb fertőzési forrás maga a gümőkóros beteg, különösen ha szerte-széjjel köpdös a szobában és köpetének fertőtlenítéséről megfelelően nem gondoskodik. A gondoskodás főleg faluhelyen hiányzik. Pedig az ilyen beteg köpete tele van a betegség kórokozóival, s így vagy közvetlen ráköhögés útján vagy közvetve, köpettel szennyezett tárgyak útján könnyen fertőzheti azokat, akik vele érintkeznek. A fertőzés történhetik belégzés által, élelmiszerek útján és külső sérülések közvetítésével is. Ha a gümőkór bacillusa bele is kerül az emberi szervezetbe, ez még nem jelent feltétlenül megbetegedést, mert ha a szervezetnek megfelelő ellenállóképessége van, a fertőzést legyűri. Ezért kell nagy gondot fordítani — főleg a gyermekkorban — a táplálkozásra, ami pedig alsóbb néposztályainknál gyakran

hiányos. Természetes azonban, hogy a jó táplálkozás mellett is törekednünk kell arra, hogy a fertőzés lehetőségét kizárjuk. Ezért ajánlatos a gyermeket, amint megszületik, a gümőkórra gyanús vagy abban beteg egyénektől rögtön eltávolítani, s ilyképen a környezetből eredő fertőzést kizárni.

A gümőkór elleni hatósági védekezés felvilágosító propagandával kezdődött. A 49.851/1897. B. M. körrendelet megadta a szükséges felvilágosítást arról, amit a gümőkór elleni küzdelemmel kapcsolatban általában tudni kell, s reámutatott arra, hogy nem helytálló az a köztudatban elterjedt felfogás, mintha ez a betegség gyógyíthatatlan és ezért az ellene való küzdelem reménytelen vagy felesleges volna. Felhívta ez a rendelet a figyelmet annak fontosságára, hogy a közönség a gümőkór lényegéről, terjedésének okairól és módjairól a lakosság megfelelő propaganda, de különösen előadások útján kimerítő tájékoztatást nyerjen; reámutatott továbbá a lakásviszonyok megjavításának szükségességére, a bőséges és megfelelő táplálkozásnak és a tápszerek megválasztásának, az iszákosság elleni küzdelemnek, a váladékanyagok, főként a köpet megfelelő fertőtlenítésének fontosságára; utasított végül arra, hogy kórházak szervezésénél megfelelő gümőkóros osztály illetőleg kórszobák létesítéséről gondoskodás történjék.

A gümőkór elleni küzdelemmel kapcsolatban ügyelni kell a nyilvános helyiségek alapos tisztaságára, jó szellőzésére, nedvesített seprőkkel való seprésére s arra, hogy azokban megfelelő számú vizes köpöcsészét helyezzenek el és azokat gyakorta fertőtlenítsék. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a 62.986/1898. V. K. M. rendeletében felhívta a tanfelügyelőket, hogy ellenőrzéseik során a 49.851/1897. B. M. körrendeletben jelzett védekező eljárásokat az iskolákban és a nevelőintézetekben megfelelő módon foganatosítsák, s hogy az iskolák seprésére, szellőztetésére, a köpködés megakadályozására, külön ivópoharak használatára nagy gondot fordítsanak. A tanítók gyakori népszerű előadások során buzdítsák a község lakóit a gümőkór elleni védekezésre. A 61.213/1898. B. M. körrendelet a hatósági orvosokat illetőleg az orvosegyesületek vezetőit felhívta, hogy hassanak oda, hogy a gümőkór leküzdésére az orvosok is propagandaelő-

adásokat tartsanak. A honvédelmi miniszter egyidejűleg 12 760/1898. H. M. rendeletében a honvédparancsnokságokat is utasította a gümőkór elleni küzdelemre. Az 55.189/1898. K. M. rendelet a gümőkór terjedésének a gyártelepeken való megakadályozására vonatkozik. A 24.670/1899. K. M. rendelet az összes személyszállítással foglalkozó és hajózási vállalatokat hívja fel arra, hogy a gümőkór terjedésének meggátlása érdekében minden lehető tegyenek meg. Az 56.000/1905. V. K. M. körrendelet újra nyomatékosan figyelmezteti a tanfelügyelőket a gümőkór elleni védekezésre. A 90.993/1906. B. M. körrendelet a járványkórházak és fertőtlenítő intézetek felállításáról, továbbá a tüdővészések bejelentéséről intézkedik és egyúttal elrendeli az ilyen betegek lakásváltztatásának bejelentését, egyben pedig ajánlja a lakásnak a beteg halála utáni fertőtlenítését. A tüdővész elleni védekezés célját szolgálja a 34.529/1899. B. M. körrendelet is, amely megfelelő plakátokat juttat kifüggesztés végett a törvényhatóságoknak. A 159.655/1911. B. M. körrendelet a gümőkór leküzdésére szétszórtan működő egyesületek országos szervezetbe való egyesítésére külön kormánybiztos elnöklete alatt a Tuberkulózis Elleni Küzdelem Országos Bizottságát állítja fel. A 230.041/1936. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a Tuberkulózis Elleni Küzdelem Országos Bizottságát megszüntette és a gümőkór elleni védekezéssel kapcsolatos ügyek minisztériumi, központi irányítását rendelte el.

A 109.475/1914. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 90. oldal) a visszavándorlók gümőkór szempontjából való orvosi vizsgálatát rendeli el. Az 51.770/1918. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 191. oldal) a gümőkór elleni küzdelem érdekét szolgáló vidéki patronázs-bizottságok megalakítására hívja fel a törvényhatóságok figyelmét. A 110.864/1926. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 874. oldal) a gümőkórban elhaltak pontos bejelentését rendeli el. Az 1928:XIX. tc. IV. fejezetének 72—74. §-a a gümőkóros állatok leölését vagy bélyeggel megjelölését rendeli el és eltiltja a gümőkóros tehenek tejének fogyasztás céljára felhasználását.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet értelmében nyílt tüdő-

gümőkór gyanúja esetén az Országos Közegészségügyi Intézethez vagy illetékes vidéki állomásához lehet köpetet — a „Ty“ tartályban — vizsgálatra küldeni. Az intézet és állomásai ezeket a vizsgálatokat — a lehetőséghez képest — a hatóságok megkeresésére (díjtalanul) végzik.

A 191.049/1912. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 7. oldal) a gümőkóros betegek lakásának fertőtlenítésére a következőket ajánlja: Az ágyhuzatokat és testi fehérneműt szódás vagy mosásra használatos lúgban vagy szappanos vízben kell kifőzni. A meszelt falakat újra kell meszelni. Fesztett vagy tapétázott falakat legalább 3 m magasságban háromnapos kenyérrel le kell dörzsölni, az elhasznált kenyér morzsalékát el kell égetni. Ha a szoba padlója fából van, forró lúggal és kefével jól fel kell súrolni, a szobabútorokat, ajtókat, ablakokat szublimátos vízzel megnedvesített és kicsavart ruhával kell ledörzsölni. Fényezett butoroknál e célra 1:1000 szublimátoldat használandó. A beteg ruhaneműjét is 1:1000 szublimát vagy 3%-os karbololdatba mártott ruhával vagy kefével kell ledörzsölni és utána két napon át napfényben kell szellőztetni. Ha a padló földes, sűrű mésszel jó vastagon be kell meszelni, különösen azon a helyen, ahol a beteg ágya állott. A beteg által használt ujságokat és könyveket, ha kisebb értékűek, el kell égetni, ha értékesebbek, a takaréktűzhely sütőjében vagy kenyérsütőkemencében, szétárt állapotban, téglára vagy cserépre helyezve 60—70 C fokú hőségben kell tartani egy órán át. Ellenőrzésül egy darab fehérpapírt kell betenni, s ha az megsárgul, a hőfok megfelelő. E rendelet útmutatást ad arra is, hogy a gümőkóros beteg miképpen vigyázzon magára, hogy környezetét megóvhassa a tőle származó fertőzéstől.

A 42.818/1913. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 20. oldal) a gümőkóros betegek kórházi kezeléséről intézkedik. Felhívja a törvényhatóságokat, hogy a területükön levő összes kórházakban a gümőkóros nők és férfiak részére egy-egy betegszobát tartsanak fenn. A beteget köpöcsészével kell ellátni és azt naponta fertőtleníteni kell. Az ily beteg evőeszközeit külön kell kezelni és fertőtleníteni. A gümőkóros beteg fehérneműjének a többi betegekéétől elütő színűnek kell lenni, s azt és ágyneműjét összetévesztést kizáró jel-

zéssel kell ellátni. Az ilyen betegek zsebkendői is a többiekétől elütő színűek legyenek és azokat használat után, az ily betegektől való többi fehérneművel és ágyneművel együtt, külön erre a célra szolgáló tartályban kell gyűjteni, s csak fertőtlenítés után kerülhetnek mosásba. A betegszobák tisztítására az általános szempontok irányadók azzal a megkülönböztetéssel, hogy lehetőleg minden gümőkóros beteg távozásakor a butordarabokat és a falnak az ágyfelé eső részét le kell mosni, esetleg a falat újból kell meszelni. Magától értetődik, hogy az ilyen betegek szobáját csakis nedves seprűvel szabad seperni. Nagyon fontos, hogy a tüdőbetegeket ápoló személyzet egyéb betegektől el legyen különítve és egyidejűleg más betegeket ne ápoljon. A tüdőbetegeket ápoló személyzetet a betegség természetéről alaposan ki kell oktatni. A kórházak ellenőrzésével kapcsolatban a rendszabályok foganatosításáról is meggyőződést kell szerezni és a tapasztalt hiányok megszüntetése iránt megfelelő módon intézkedni kell.

A 232.370/1932. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 730. oldal) a szegénysorsú tüdőbetegeknek a m. kir. általi „Mátraházai Szanatórium“-ban, valamint a debreceni „Augusztai“ és a gyulai „József“ szanatóriumban való ápolása feltételeiről rendelkezik. A 233.192/1935. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) módot ad a tüdőbeteggon-dozó intézeteknek „egészségvédőintézet“ elnevezés alatt az O. T. I.-val és egyéb intézményekkel munkaközösségben való megszervezésére.

A 269.886/1936. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a gümőkór megelőzésének, a fertőzés megakadályozásának és a betegség gyógyításának eredményesebbé tétele céljából az eddig alkalmazott eljárások tanulmányozását, a belügyminisztérium illetőleg az Országos Közegészségügyi Intézet keretében újjászervezi a gümőkór elleni küzdelmet és erre a célra külön szakfelügyelőt rendel.

A gümőkór elleni küzdelemnek a modern higiéné alapelveinek figyelembevételével elkészített munkaterve azt célozza, hogy a gümőkór elleni védekezést a rendelkezésre álló erők összevonásával, egységes irányítás és elvek szerint valósítsa meg. E munkaprogram főbb pontjai:

1. A gümőkór megelőzése és kifejlődésének meggátlása. A megelőzés főleg arra irányul, hogy a gyermek- és serdülőkorban a gümős fertőzést lehetőleg megakadályozza vagy legalább a fertőzés erősségét csökkentse. Ennek az eljárásnak helyességét igazolja az az orvosi megállapítás, hogy a felnőttek gümőkórja legtöbbször a gyermekkorban kezdődő és rejtve maradt gümős folyamatra vezethető vissza. Ezért nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyenge ellenállóképességű, rosszulfejlett gyermekek hajlamosságát életkörülményeik javítása által csökkentsük. A gümőkór elleni védekezés sikere érdekében meg kell akadályozni a korai, nagy erősségű (masszív) és többször ismétlődő fertőzéseket, idejében, tehát még a gyermekkorban fel kell kutatni a gümős folyamatot s az átvészelés mesterséges előidézésére alkalmazni kell a B. C. G. oltást is. Különösen fontos a kisgyermekek, ovódások, iskolások vizsgálata és az aktív immunizálás; ez a gümőkór megelőzésének sokat ígérő módszere.

2. A korai fertőzések meggátlása érdekében a gümőkóros anyák lajstromozása, az újszülöttek környezetében élő gümős betegek felkutatása, a csecsemővédő intézetekben az általános egészségvédelmi tanácsadáson a felmerülő legkisebb gyanú esetén is az anyának, a csecsemőnek és hozzátartozóinak gümőkórra megvizsgálása (a tüdőbeteggondozó intézetek igénybevételével).

3. A védekezés szorosan összefügg a gümőkóros család lakás-gondozásával, táplálkozása javításával, ápolási segítséggel, a gümős anya újszülöttjének ellátásával, stb.

4. Szükségesnek tartja a munkaterv a tömeges fertőzések forrásául szolgáló gümős egyének országos felkutatását, ezzel kapcsolatban a tanítók, az óvónők és a gyermekekkel foglalkozók rendszeres vizsgálatát, a háztartási alkalmazottak kötelező vizsgálatának elrendelését, az élelmiszerüzemeknél az alkalmazottak (pincérek, stb.) rendszeres vizsgálatát, a fiatakorúak közelében élő és erősen fertőző nyílt-gümőkóros egyének elkülönítését, stb.

5. Igen fontos az elkülönítés (izolálás) megfelelő keresztülvitele. Ez történhetik a családban vagy a családon kívül különböző tüdőbeteg-otthonokban, az ú. n. izolatóriumokban.

6. A gümőkór elleni védekezést szervesen egészíti ki a

betegek gyógykezelésének racionalizálása. Ezért a 260.140/1937 B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) elrendeli, hogy a szegénysorsú gümőkóros betegek gyógykezelésével és a megelőző tevékenység során felkutatott fertőző gümőkórosok intézeti elkülönítésével összefüggő kérdések megoldása egységesen, központi irányítással történjék. Ezeket az ügyeket, amelyek összefüggnek a szegénysorsú gümőkóros betegek kórházi, szanatóriumi és tüdőbeteggondozó intézeti ellátásával, az Országos Közegészségügyi Intézet intézi.

Az elhelyezés szempontjából szóbajöhetnek a mátraházai m. kir. Horthy Miklós tüdőbeteggyógyintézet, más közkórházaknak e célra szolgáló külön fenntartott férőhelyei, melyeket a belügyminiszter e célból külön lefoglalt, továbbá az Országos Tüdőbeteg Szanatórium Egyesület debreceni „Augusztá” szanatóriuma, a gyulai „József” kir. herceg szanatórium, a Budapesti Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyesületének budakeszi „Erzsébet Királyné” szanatóriuma, Újpest megyei város kórháza tüdőosztályának, egyes iskolaszanatóriumok tüdőbeteggyógyintézeteinek és a magángyógyintézeteknek szerződéses férőhelyei. A szegény gümőkóros betegek elhelyezését megfelelően felszerelt kórház alapján az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója engedélyezi és ő rendelkezik arra nézve is, ha esetleg a betegnek más intézetbe való átszállítása válik szükségessé. Így a szanatóriumi ápolásra szoruló betegek elhelyezése egységes elvek szerint, központilag történik.

A gyógyintézetek az oda beutalt betegek állapotáról időnkint jelentést tesznek; a jelentés irányadó a gyógyító kezelés további meghosszabbítására vagy esetleg a betegnek más gyógyintézetbe való áthelyezésére. A szanatóriumból távozott beteg a környezetében levő gondozó intézet felügyelete alá kerül. A szanatórium a beteg távozásáról a gondozó intézetet értesíti. A gondozó viszont a beteg jelentkezése vagy ennek hiányában a beteg felkutatása után a gondozóközpontot értesíti a beteg további sorsáról, egészen annak felgyógyulásáig vagy esetleg bekövetkező haláláig. Így elérhető, hogy a betegnek a szanatóriumban elért javulása az onnan való távozás után sem válik hatástalanná.

A gümőkóros betegek gyógykezelésére hazánkban jelen-

leg 5679 ágy áll rendelkezésre. Ebből kórházi ágy 2710, szanatóriumi ágy 2593, gyógyiskolai ágy 376. Minthogy Magyarországon az 1933—35. évben megejtett számítás szerint évente átlagosan 15.000-re tehető a gümőkórban elhaltak száma, a rendelkezésre álló gümőkóros férőhely a legcsekélyebben megállapított szükségletnek is nyilvánvalóan csak egyharmadát teszi ki. E téren tehát még rendkívül sok a tennivaló, s egyik legfőbb törekvésünk, hogy elegendő számú kórházi és szanatóriumi ágy álljon rendelkezésünkre.

Az 1937. évben a községek és a vármegyék hozzájárulásával, valamint a gümőkór elleni küzdelem céljára rendelkezésre álló állami segély célszerű felhasználásával megkezdődött a követelményeknek meg nem felelő gondozóintézetek átszervezése és új gondozóintézetek létesítése. Az 1937. év folyamán 6 új gondozó kezdte meg működését, amelyek közül kettő mozgógondozó, kórházzal vagy tüdőgondozóval kapcsolatban; ezenfelül öt 15—30 ágyas tüdőbetegotthon — összesen 105 ággyal — továbbá egy 70 ágyas gyógyiskola nyílt meg úgy, hogy az országban — Budapestet nem számítva — jelenleg összesen 73 tüdőgondozó áll a gümőkór elleni küzdelem szolgálatában. Az 1938. év január hó 1. óta — a budapesti 10 gondozó kivételével — valamennyi gondozóintézet az Országos Közegészségügyi Intézet külső munkák tuberkulózis osztálya szakfelügyelőjének ellenőrzése alatt, egységes munkarend szerint működik. A gondozók száma 10 éves terv alapján 163-ra fog kiegészíttetni, úgy hogy minden járás területén legalább egy-egy gondozó lesz. Minden vármegye területére egy nagyobb központi gondozót terveznek, amely a körzetébe tartozó járási gondozók fölött felügyeletet fog gyakorolni. A gondozók feladata a széleskörű megelőzés kiépítése és a betegek egységes elvek szerinti gyógykezelésének megvalósítása. A gondozók létesítési és fenntartási költségeit a községi, vármegyei és állami hozzájárulásból fedezik. Egy-egy gondozó évi államsegélye 1000—4000 P között van.

A tüdőbeteggondozó intézetek működésükről az Országos Közegészségügyi Intézetnek az erre szolgáló statisztikai lapok felhasználásával havonta jelentést küldenek. Az évi jelentés pedig nemcsak a működésre vonatkozó adatokat, hanem a gondozó beteganyagának tudományos szempontból feldolgo-

zását is felöleli. A tüdőgyógyintézetek szaporítását egyfelől a vidéki kórházaknak tüdőosztályokkal kiegészítésével, másfelől a gondozóintézetek mellé 15—20 ágyas tüdőbeteg otthonok felállításával tervezik.

Az Országos Közegészségügyi Intézet által kidolgozott munkatervvel szorosan összefügg az orvosi továbbképzésnek és a propagandának a megszervezése is.

A közhatósági segélyben részesülő, gümőkór ellen küzdő intézetek számadásainak felülvizsgálatára a 45.910/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 725. oldal) vonatkozik.

72. A hastífusz elleni hatósági védekezés. A bacillusgazdák és bacillushordozók felkutatása, nyilvántartása és védekezés az általuk közvetíthető fertőzés ellen. Csoportos védőoltások alkalmazása. A közkórházak tevékenysége a hastífuszjárványok elleni küzdelem terén.

A hastífusz (typhus abdominalis) egyike a hazánkban legelterjedtebb fertőzőbetegségeknek. Előidézője az Eberth és Gaffky által felfedezett tífusz-bacillus. Ez meglehetősen ellenálló. A hideget jól bírja, jégben hónapokig él. De hétéig életben maradhat kutak, tavak vizében, bélsárban, trágyás földben, élelmiszereken is. Kiszáradás és magas (60—70 C fokos) hő azonban hamar elpusztítja. Toxint nem termel, endotoxinja ártalmas.

A fertőzés forrásai lehetnek: a tífuszos beteg (bélsár, vizelet és egyéb váladécai útján), élelmiszerek (tej, hús, gyümölcs), ivóvíz (fertőzött kutak vagy vízvezetékek). De közvetíthetik a fertőzést legyek is (árnyékszékek, trágyadombok tartalmából), továbbá fertőzött tárgyak (a beteg környezetéből). Végül igen sokszor bacillusgazdák vagy bacillushordozók szerepelnek a betegség terjesztői gyanánt, akik környezetüket tartósan és sokféleképen (váladékuk, élelmiszerek, használati tárgyak révén) fertőzik. Levegőn át nem fertőző.

Lappangási ideje 7—21 nap. Lefolyása 4—6 hét, de hónapokig elhúzódhat.

A tífuszbacillusok rendszerint lenyelés által a szájon keresztül illetőleg az emésztőcsatorna útján kerülnek a szervezetbe. A bacillus a beteg bélcsatornájában szaporodik el, ezen keresztül árasztja el és mérgezi meg az egész szervezetet. A hastífusz nemcsak a belek megbetegedése, hanem kifejezett vérfertőzés is.

A hastífusz elleni védekezés egyik legfontosabb teendője a hatóságoknak. Az erre vonatkozó tudnivalókat összefoglalóan a 212.000/1933. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 863. oldal) tartalmazza. A rendelet hangsúlyozza, hogy a hastífusz egyfelől nagy halálozási arányszáma, másfelől a fertőzés rendkívül könnyű volta miatt hazánk egyik legveszedelmesebb fertőzőbetegsége. A tífuszbacillusok étellel-italal a szájon keresztül jutnak a szervezetbe. Az ételeket és italokat vagy maguk a betegek vagy a betegségből kigyógyult egyének (bacillushordozók) fertőzik, akik a betegség kórokozóit még hosszú ideig magukban hordják. Sokszor megtörténik az is, mivel a beteg ürülékei nagy számban tartalmazzák a kórokozót, hogy az szennyvesztés, ruhanemű vagy legyek közvetítésével kerül az élelmiszerekre. A helytelenül megépített árnyékszék tartalma is fertőzést okozhat, ha a közellevő kútba szivárog és annak vizét megfertőzi.

Az 1908:XXXVIII. tc. 1. §-ának c) pontja értelmében minden község köteles a fertőzőbetegségek elleni védekezés sikere érdekében a köztisztaság megővására minden lehetőt megtenni. A rendelet éppen ezért felhívja a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy kötelezzék a község erre hivatott szerveit arra, hogy házról-házra járva győződjenek meg az udvarok tisztaságáról, elsősorban pedig arról, hogy a kút építése és elhelyezése, továbbá a trágyadomb és árnyékszék elhelyezése, valamint a szennyvíz elvezetése megfeleljen a közegészségügy követelményeinek. Az ürülékanyagok eltávolítására vonatkozóan lásd a 3. pontot.

A hastífusz a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében be- és kijelentendő. A fertőtlenítés kötelező.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet értelmében hastífusz esetén a betegből sterilen vett vért és bélsárt kell az illetékes

Intézethez vizsgálatra beküldeni a „Ty“ tartályban; bacillus-hordozás gyanúja esetén pedig bélsárt és vizeletet.

A hastífuszból klinikailag meggyógyult egyén csak akkor tekinthető környezetére ártalmatlannak és a zár alól is csak akkor oldható fel, ha egyheti időközökben vett legalább két egymásutáni bélsár- és vizeletpróba baktériológiai vizsgálatának eredménye negatív.

Ahol hastífusz megbetegedés jelentkezik, azonnal vörös cédulát kell kiragasztani és onnan mindenkit lehetőleg távol kell tartani, amíg a hatósági zár alól feloldás meg nem történt. Ilyen házba a közvetlen hozzátartozókon, orvosokon, ápolókon kívül senki be nem léphet. A hastífuszban szenvedő egyént az egészségesektől szigorúan el kell különíteni, s ha ez nem vihető keresztül, kórházba kell szállítani. Nagy gondot kell fordítani a légy pusztítására, miután a légy egyik legnagyobb terjesztője e betegségnek. A beteg szobájában légyölőpapírt, légyfogót vagy más e célra megfelelő berendezést kell elhelyezni. A légypapírokat felhasználás után mindig el kell égetni. Az ablakokat a legyek bevándorlása ellen tüll- vagy dróthálóval kell bevonni. Az ürüléket (bélsárt, vizeletet, köpetet) ágytálban vagy más erre szolgáló edényben kell felfogni, mésztejjel fertőtleníteni és csak 2—3 órai állás után szabad az árnyékszékbe önteni. Az ápolószemélyzetet ki kell oktatni a megfelelő gondos fertőtlenítésre. Az árnyékszékbe mindennap bőven kell mésztejet, petróleumot vagy olajsalakot önteni a légyálcák elpusztítására. Gondoskodni kell a járványkórházak üzemképes állapotba helyezéséről, különösen akkor, ha tífuszjárvány fenyeget. Gondoskodni kell a községek fertőtlenítőszerekkel ellátásáról. A községnek járvány idején nagyobb mennyiségű oltatlan meszet kell készenlétben tartania.

Ahol tífuszesetek rendszerint nagyobb számban fordulnak elő, a tiszti orvosnak tüzetes vizsgálatot kell tartani annak kiderítésére, hogy a járvány honnan indult ki, s mi okozta annak elterjedését. E célból a helyhatósági orvosok a fertőzőbetegségek törzskönyvének adatai alapján térkép-szerűen állítják össze — lehetőleg 10 évre visszamenőleg — a községben (városban) előfordult tífuszmegbetegedéseket. A község (város) térképét a község előljárósága (városi ha-

tóság) köteles 2 példányban a hatósági orvos rendelkezésére bocsátani. A térképeket a kataszteri térképről áttetsző papírra kell lemásolni, úgyhogy azon a közkútak és a lakóházak pontosan fel legyenek tüntetve. Hogy a térkép áttekinthető legyen, az egyes házakban (telkeken) 10 éven belül előfordult tifuszeseteket 1—1 nagyobb tinta- vagy pirosceruza ponttal kell jelezni és minden pont mellé oda kell írni a betegség évének utolsó két számjegyét (pl. 1932-ben előfordult tifusznál: 32). A térképhez olyan névsort kell két példányban a község előljárósága segítségével készíteni, amelyben a megbetegedettek neve, kora, a megbetegedés ideje és lefolyása is (meggyógyult, meghalt, kórházba szállított) fel van tüntetve. A térkép és a névsor egy-egy példánya a községi (kör) vagy városi orvosnál marad, másodpéldányát pedig a tiszti orvosnak kell megküldeni. A térkép kitűnő áttekintést nyújt a községben előfordult tifuszesetekről és eredetükről. Ha egy házban egymásután következő években mutatkoznak tifuszesetek, ebben a házban bizonyára bacilluszgazda van. Ilyen esetben a ház összes lakóinál a 40.700/1930. N. M. M. körrendeletben előírt laboratóriumi vizsgálatot kell elvégezni és azt több ízben meg kell ismételni még abban az esetben is, ha a vizsgálat negatív eredményt ad. Ha pedig a község területén pl. a közkutak környékén fordulnak elő tifuszesetek, gondoskodni kell a víz legalaposabb megvizsgálásáról (bakteriológiai vizsgálat), s esetleg a kút lezárása iránt kell intézkedni, stb. A legfontosabb azonban a bacilluszgazdaviszsgálat.

Ha valahol tifuszbajjárvány lépett fel, kötelessége mind az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak, mind a tiszti orvosnak, hogy a községben többször megjelenjenek és szigorúan ellenőrizték, hogy a 36.500/1930. N. M. M. rendeletben előírt fertőzőbetegbejelentések pontosan megtörténtek-e és az előírt védekezési eljárások foganatosítottak-e. A megbetegedések sűrűbb fellépése esetén a hatósági orvosi kiszállásokat is sűríteni kell, s a hatósági orvosokat a kör-községek, tanyák, puszták gyakoribb látogatására kell utasítani. Nagyobb járvány fellépése esetén járványorvosok kirendeléséről is gondoskodni kell.

A rendelet intézkedik a bacilluszgazdák pontos nyilvántartásáról. Elrendeli az egész országban az élelmiszterrel fog-

lalkozók vizsgálatát, s felhívja a törvényhatóságok első tisztviselőit, utasítsák a tiszti főorvosokat, hogy a törvényhatóság területén az 1927—1931. években a hastífuszban beteg volt és életben maradt egyének névjegyzékét (név, kor, jelenlegi lakhely, utca, házszám) pontosan készítsék el és az Országos Közegészségügyi Intézettel közöljék, hogy az Intézet ezekre vonatkozóan a megfelelő laboratóriumi vizsgálatokat elvégezhesse. A rendelet értelmében a vizsgálat során felkutatott bacilluszgazdákat nyilvántartás céljából az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak mindig be kell jelenteni úgy, amint ezt a 22.150/1915. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 113. oldal) előírja.

Bacilluszgazdának kell tekinteni azt az egyént, aki heveny-betegsége után még 6 hónapon túl is üríti a tífuszbacilluszokat. Bacilluszgazda továbbá az az egyén is, akinek régebben (évekkel ezelőtt) volt tífusza és az ellenőrző vizsgálat során bacillusürítőnek bizonyult. Végül bacilluszgazdának tekintendő az az egyén is, aki nem volt ugyan tífuszbeteg, de ellenőrzéskor bacillusürítőnek bizonyult (bacillushordozó). Minthogy a bacillusürítés sokszor időszakos és csak hosszabb ideig tartó bakteriológiai vizsgálat útján állapítható meg, mind a három csoportba tartozó bacilluszgazda csak akkor minősíthető bacillusmentesnek, ha legalább egy éven keresztül havonként végzett vizsgálatok a bacillusürítést nem mutatják ki. Mind az eddig megállapított, mind az ezután felkutatandó bacilluszgazdákról pontos nyilvántartást kell vezetni és állapotukat megállapított időközökben ellenőrizni kell. Ha a kezelő orvos (magánorvos) a hastífuszból gyógyult beteget tovább megfigyelni bármely okból nem tudná, ezt a tényt az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni köteles. A hatóság az ilyen beteg ellenőrzését szabályszerűen lefolytatja. A bacilluszgazda elköltözésével az elsőfokú közegészségügyi hatóság azonnal köteles értesíteni azt az elsőfokú közegészségügyi hatóságot, melynek területére a bacilluszgazda költözött, ezenkívül köteles értesíteni az ellenőrzés biztosítása végett az Országos Közegészségügyi Intézetet is a név és lakhely pontos megjelölésével. Bacilluszgazdák felkutatására, minthogy a hastífusz sűrű fellépése a késő nyári és őszi hónapokra esik, az évnek járványmentes ideje a leg-

alkalmasabb. Bacillusgazdák felkutatását az Országos Közegészségügyi Intézet végzi.

A bacillusgazdák — mint a hevenyfertőző betegek is — csak a hatóság tudtával változtathatják lakóhelyüket. Ezért kötelesek elköltözésüket minden esetben az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak bejelenteni. A bacillusgazdákat az első évben havonként, azután pedig az Országos Közegészségügyi Intézet által meghatározandó időközökben ellenőrző vizsgálatnak kell alávetni. Aki hastífusból felgyógyulása után 6 hónapig bacillusürítő marad, krónikus bacillusgazdának kell tekinteni és gyógyultnak csak akkor minősíthető, ha nála laboratóriumi vizsgálattal legalább 1 éven keresztül bacillusürítést kimutatni nem lehet. A krónikus bacillusgazdákat az elsőfokú közegészségügyi hatóságnál vezetett nyilvántartásból akkor sem kell törölni, ha a bacillusürítés megszűnt és ilyen esetben csak a sorozatos vizsgálatokat kell beszüntetni. A hatósági orvosoknak kötelessége a megfigyelés alatt álló bacillusgazdákat állapotuk mibenlétéről és annak veszélyes voltáról megfelelő módon kioktatni. Főleg arra kell őket figyelmeztetni, hogy szükségüket soha se végezzék más hol, mint árnyékszékben, de semmiesetre sem kutak, források közelében, mert ezáltal embertársaik egészségét különösen veszélyeztethetik. A bacillusgazdákat megfelelő utasítással kell ellátni, hogy a tisztasági szabályokat betartsák és ürülékük által beszennyezett ágyneműjüket és fehérneműjüket fertőtlenítsék.

Amint már az előzőkben hangsúlyoztuk, a hatóságnak és hatósági orvosoknak különösen nagy gondot kell fordítaniok arra, hogy a bacillusgazdák és a bacillushordozók élelmiszerek árusításával, kezelésével és forgalombahozatalával (különösen tejkezeléssel) ne foglalkozzanak, s őket vízművekben és hasonló munkakörben ne alkalmazzák. Könnyen megtörténhetik ugyanis, hogy váladékukkal beszennyezett kézzel nyúlnak az élelmiszerekhez, miáltal azokat megfertőzve, embertársaik egészségét és életét veszélyeztethetik. A rendelet a hastífusz megelőzése céljából védőoltások alkalmazását ajánlja a hatóságok figyelmébe. A csoportos védőoltásokhoz szükséges oltóanyagot az Országos Közegészségügyi Intézet önköltségi áron (mind a három oltáshoz az oltóanyag ára:

1 cm^s = 8 fillér) bocsátja rendelkezésre. A csoportos védőoltások irányítását is az Országos Közegészségügyi Intézet végzi. A rendelet a tifusz elleni védőoltásokat különösen azokban a községekben (városokban) ajánlja, ahol az elmúlt esztendőben 1000 lakosra számítva 2 vagy ennél több megbetegedés történt. Főleg pedig indokoltnak tartja azoknak az egyéneknek beoltását, akiknek családjában vagy lakótársai között az utóbbi években hastífuszmegbetegedés volt, s akik ennél fogva bacillusgazdák (helyesen becillushordozók) is lehetnek.

Mellőzhető a védőoltás azoknál, akik már tifusz betegek voltak. Nem szabad a védőoltást alkalmazni lázas betegeknél, szív- vagy vesebajban, valamint asztmában szenvedőknél, két éven aluli gyermekeknél, továbbá elaggott vagy más okból elgyengült egyéneknél. Az oltások $\frac{3}{4}$ évi védelmet (immunitást) nyújtanak. A védőoltásokat április—június hónapokban kell alkalmazni, hogy a várható nyári illetőleg őszi megbetegedések idejére az oltottak a betegség ellen már védve legyenek. A védőoltások csak az elsőfokú közegészségügyi hatóság előzetes hozzájárulásával kezdhetők meg az Országos Közegészségügyi Intézet útmutatása szerint. A háromszori oltáshoz szükséges oltóanyagot az Országos Közegészségügyi Intézettől egyszerre kell megrendelni, s azt hűvös, sötét, száraz helyen kell tartani. Az oltóanyag árát a község haladéktalanul köteles az Országos Közegészségügyi Intézetnek megtéríteni. Az oltóorvos az elvégzett oltásokról kimutatás-szerű jelentést köteles tenni az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak, amelyben fel kell tüntetni a beoltott egyének nevét, korát és lakóhelyét is. A hatósági orvos (községi-, kör, városi orvos) a csoportos védőoltásokat igazolt szegényeknél díjtalanul végzi, a fizetőképes egyéneknél végzett oltásért pedig személyenként és esetenként 20—20 fillér oltási díjat igényelhet. Az oltáshoz szükséges oltóanyag és eszközök (fecskendő, tű, stb.) beszerzésére a 6000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében a községek kötelesek. A fizetőképes egyének az oltóanyag árát kötelesek a községnek (városnak) megtéríteni. A beoltott egyéneket figyelmeztetni kell arra, hogy a köztisztasági szabályokat lelkiismeretesen tartsák be, mert az oltás egymagában nem nyújt teljes védelmet a tifusz ellen.

A rendelet közli a hatóságokkal, hogy a népszerű „Tudnivalók” című ismertetőt díjtalanul bocsátja rendelkezésre, hogy a lakosság, ha tifuszbajjárvány fenyeget, idejekorán tájékozódhassék a betegségről és így azt elkerülhesse. A szükséges ismertetések és falragaszokat is díjtalanul bocsátják a hatóságok rendelkezésére. Az orvosok részére pedig a „Vezérfonal” című ismertetés nyújt a betegség leküzdésére megfelelő útmutatást, pl. hogy olyan vidéken, ahol a tifusz gyakrabban lép fel, a szennyvizet ne használják fel zöldségfélék öntözésére. A 253.600/1937. B. M. rendelet felhívta újra a törvényhatóságokat a 212.000/1933. B. M. körrendeletben foglalt utasítások pontos betartására.

A 250.000/1935. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) a közkórházaknak a hastífuszbajjárvány elleni küzdelembe bekapcsolódásáról rendelkezik. Kétségtelen, hogy a kórházban ápolat hastífuszbetegek halálozási arányszáma sokkal kedvezőbb, mint azoké, akik kórházon kívül ápolatnak, annak ellenére, hogy kórházba általában a legsúlyosabb betegek kerülnek. Kíváncsú tehát, hogy a tifuszbetegek kórházi kezelése megkönnyítették. Felhívja ezért a rendelet a közkórházak igazgatóit, hogy a nyári hónapokban a betegfelvétel úgy irányították, hogy a kórház székhelyén vagy annak környékén talált hastífuszbetegeknek kórházba felvétele minél nagyobb számban megtörténhessék. Ez által ugyanis egyfelől a betegség terjedése a tökéletesebb elkülönítéssel sikeresebben meggátolható, másfelől a beteggyógyulás is a tökéletesebb kórházi kezelés és szakszerű ápolás folytán kedvezőbb eredményt mutat. Ezért olyan kórházakban, ahol fertőzőbetegek elkülönítésére megfelelő helyiség nincs, legalább a belgyógyászati osztály egyes kórszobáinak kijelölésével és e célra berendezésével kell a hastífuszbetegek kellő számban való felvételét főleg a nyári hónapokban biztosítani. Figyelmezteti a rendelet a kórházak igazgatóit arra is, hogy a gyógyult hastífuszos betegek elbocsátásánál az ürülékek szabályszerű vizsgálata minden esetben a legszigorúbban és a legkörültekintőbben eszközöltessék. A közkórházak kötelesek (voltak) a hastífuszos betegekről 1935 június elsejével a belügyminiszternek a következő adatok feltüntetésével jelentést tenni: év, életkor, lakóhely, foglalkozás, felvétel és elbocsátás

napja, kinek az intézkedésére vétetett fel; végül „jegyzet“ alatt közölni kellett az esetleges szövődményeket, elhalálozást, stb.

Hastífuszos betegek vasúti szállítását lásd az 56. pontban.

73. A paratífusz elleni hatósági védekezés.

A paratífusz a hastífuszhoz hasonló fertőzőbetegség, mely a hasihagymázzal majdnem azonos klinikai kórképet mutat.

Kórokozója a paratífusz-bacillus. Ennek nálunk leggyakoribb fajtái a paratífusz A, B, C bacillus, továbbá a Breslau-féle és a Gärtner-féle bacillus. A fertőzést a beteg ember váladékai (széklete, vizele, stb.) vagy az általuk szennyezett víz és élelmiszerek vagy fertőzött tárgyak, esetleg bacillusgazdák vagy ilyen betegségben szenvedő állatok (háziállatok és rágesálók) közvetítik.

Paratífusz vagy arra gyanús megbetegedés esetén a betegtől sterilen vett vért és székletet kell az Országos Közegészségügyi Intézethez vagy az illetékes vidéki állomáshoz beküldeni a „Ty“ tartályban. Bacillusgazdaság vagy bacillushordozás gyanúja esetén bélsár és vizelet küldendő be.

Paratífuszbetegyet klinikailag meggyógyultnak és környezetére ártalmatlannak csak akkor lehet tekinteni és őt, valamint környezetét a zárlat alól csak akkor lehet feloldani, ha a tőle 1—1 heti időközökben vett bélsár bakteriológiai vizsgálatának eredménye legalább kétszer egymásután negatív.

A 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében a paratífusz be- és kijelentendő.

Vörös cédula kifüggesztése és a fertőtlenítés kötelező.

A paratífusz ellen fokozott tisztasággal és az ételeknek felfőzésével (sütésével) kell védekezni. Egyébként ezzel a betegséggel szemben is a hastífuszra előírt védekezési mód irányadó.

74. A vérhas elleni védekezés.

A vérhas (dysenteria) a vastagbél nyálkahártyájának fekélyesedéssel járó gyulladása. A vérhasnak kétféle alakját ismerjük: az egyik az amoebás, a másik bacilláris vérhas. Az amoebás vérhast az entamoeba hystolitica okozza. Ez főleg a trópusokon fordul elő. A bacilláris vérhast, mely a mérsékelt égöv alatt gyakori, a coli-typhus csoporthoz közelálló bacillusok okozzák. Ezek 2 főtípusra oszthatók: a toxintermelő Shiga-Kruse csoportra és az ú. n. méreg-szegény csoportra. Ez utóbbi csoport oldható toxint nem termel (Flexner-csoport, Sonne-féle és Schmitz-féle bacillusok).

A bacillusok nem nagyon ellenállók. Kiszáradás néhány nap alatt elpusztítja őket, nedves állapotban azonban hónapokig is életben maradhatnak.

A bacilláris vérhas lappangási ideje 2—6 nap. Lefolyása 1—3 hét, de tovább is elhúzódhat.

A vérhas különösen nyár végén és ősz elején szokott fellépni. A fertőzés a beteg ürülékével, fertőzött ivóvíz vagy élelmiszerek útján, olykor legyek közvetítésével történik. De közvetíthetik a fertőzést a bacillusgazdák is. Nagy gondot kell tehát fordítanunk arra, hogy a vérhasban szenvedő beteg ürülékét mindig a leggondosabban fertőtlenítsük és a legyek szaporodását meggátoljuk.

A vérhas a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében a be- és kijelentendő fertőzőbetegségek közé tartozik.

A vérhas- vagy erre gyanús beteg váladékára a hivatalos laboratóriumi vizsgálat elvégzése nem kötelező, csak ajánlatos. A betegtől vért és bélsármintát lehet az Országos Közegészségügyi Intézethez vagy az illetékes vidéki állomáshoz a „Ty“ tartályban beküldeni. Minthogy a vérhasban szenvedő beteg bélsarából a bacillusokat csak akkor lehet kimutatni, ha a bélsár már néhány órán belül vizsgálatra kerülhet, e vizsgálatokat csak fontos esetekben és inkább csak akkor alkalmazzuk, ha az Intézet közel van és az elküldés küldönc útján lehetséges. A vérpróba rendszerint csak a betegség 8—10. napjától kezdve szokott pozitív eredményt adni. Aki vérhasbeteggel együtt lakik, nem foglalkozhatik olyan

üzemben, ahol élelmiszereket árusítanak. A vérhasban szenvedő beteg felgyógyulása után a lakást és az árnyékszékét gondosan fertőtleníteni kell.

Fentiekből láthatjuk, hogy a fokozott tisztaság, az ivóvíz jószágának biztosítása, az élelmiszerek megválogatása, a legyek irtása és a lakásnak fertőtlenítése a legjobb védekezési mód a vérhas ellen.

A vérhas leküzdésére védőoltások (Shiga-féle kombinált baktérium-antitoxin injekciók) és újabban az ú. n. oralis (belsőleg szedett, előlt és szárított baktériumokkal) immunizálás alkalmazása elég jó eredményt mutat.

A vérhasban szenvedő betegek vasúton szállítására vonatkozó tudnivalókat lásd az 56. pontban.

75. A malária elleni védekezés. A maláriát terjesztő szúnyogfaj ismertetése.

A malária (váltóláz, mocsárláz) hevenyfertőző betegség, amely már a legrégebbi korban is ismeretes volt. A betegség szabályos időközökben, a kórokozó és a fertőzés természete szerint néhány naponként ismétlődő, súlyos esetekben rendetlenül ismétlődő lázrohamokból áll, amelyek erős hidegrázással kezdődnek.

A malária okozója a Laverán által 1880-ban felfedezett parazita, az ú. n. plazmódium. Ennek három fajtát különböztetjük meg: *plasmodium vivax* (a harmadnapos hideglelés és láz okozója); *plasmodium malariae* (a negyednapos láz előidézője); *plasmodium immaculatum sive falciparum* (a trópusi váltóláz okozója). A maláriás betegség különböző típusai a plazmódiumfajok eltérő kifejlődési idejével függenek össze. A rendetlen időben történő lázrohamokat több plazmódium-nemzedék okozza, melyek kifejlődése különböző időre esik.

A malária plazmódiuma két szakaszban fejlődik. Ivaratlan fejlődése az emberi szervezetben, ivaros szaporodása az anofesz szúnyogfajtákban történik. Innen kerülnek

csípés útján az ember vérébe és behatolnak a vörösvérsejtekbe.

A maláriás fertőzést tehát az anofelesz (anopheles) szunyogfaj — csípése útján — közvetíti. Enélkül emberi malária nem keletkezhetik. Viszont az anofelesz is csak akkor fertőzhet, ha előzőleg maga is maláriás embertől — vérszívás útján — fertőződött.

Magyarországon a maláriának mind a három fajtája előfordul oly helyeken, ahol az anofelesz szunyogfaj fellelhető. A közönséges szunyog nem veszedelmes az emberre, mert abban az említett három malária-plazmódium nem fordul elő.

Fentiekből következően maga az a tény, hogy valahol mocsár vagy állóvíz van, még nem jelenti azt, hogy szükségképpen malária is van. A mocsár vagy az állóvíz csak alkalmas csapóródási helye a szunyogoknak. Maláriát azonban ilyen helyeken is csak fertőzött anofeleszek közvetíthetnek és terjeszthetnek.

A malária lappangási ideje 6—21 nap. Gyógyulása rendszerint hónapokig tart. Elégtelen vagy meg nem felelő kezelés esetén gyakran kiújul (recidivál).

Minthogy a malária parazitája egyfelől a beteg ember vérében, másfelől az anofelesz szunyogfajtaban található, a védekezésnek is két irányúnak kell lennie. A beteg embert chininnel (vagy más szerekkel) gyógyítjuk, s ezáltal a szervezetében levő plazmódiumokat elpusztítjuk. De mindent el kell követnünk a szunyogcsípés elhárítására és a szunyogok megfelelő irtására is. A szunyogok csípése ellen védekezhetünk füstölő szerekkel, szunyoghálóval, stb. Főleg azonban arra kell törekedni, hogy a mocsarakat és pocsolyákat megfelelő módon megszüntessük vagy ha ez nem lehetséges, gondoskodjunk oly módszerek alkalmazásáról, amelyek a szunyogok tenyésztését illetőleg szaporodását megakadályozzák. Kitűnő pl. erre a célra az állóvizek fölé vékony rétegben petróleum öntése; hátránya azonban, hogy a szunyogirtásnak ez a módja drága.

Magyarországon az 1937. évben kb. 5000 malária-megbetegedést jelentettek be. A valóságban ennél valószínűleg sokkal több van. E megbetegedések nagy része északkeleten

Szatmár—Ugocsa—Bereg k. e. e., Szabolcs—Ung k. e. e. és Zemplén vármegyében, délnyugaton pedig Zala, Somogy és Baranya vármegyékben fordult elő. A maláriás megbetegedések nagyrészt enyhe lefolyásúak.

A malária kötelező bejelentéséről először az 58.274/1925. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 724. oldal) rendelkezett, újabban pedig ugyanezt a 36.500/1930. N. M. M. rendelet írta elő. A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet lehetővé teszi a maláriának hivatalos laboratóriumi vizsgálatát. Ezt a hatósági orvosoknak gyanús esetekben mindig igénybe is kell venniök. A vizsgálathoz szükséges vért az Intézet által erre a célra rendelkezésre bocsátott tartályokban (tárgylemezeken) kell az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldeni.

A maláriát terjesztő szunyogfélékre vonatkozóan tudnunk kell a következőket. A malária átvivője nem a közönséges szunyog (*Culex*), hanem az anofelesz. A szunyog nem csak a nagy vizek mentén fejlődik és található, hanem akár csak rövid ideig megmaradó mocsarakban, kiöntésekben, pocsolyákban, sőt az öntöző kádakban, teknőben vagy szabadon heverő fazékban levő, ereszekben vagy a mélyedésekben megálló esővízben is. Ezek nyujtanak csak igazi lehetőséget szaporodására, az állandóan mozgó vízben azonban elszaporodni nem tud. A szunyog írtása körül tehát eredményt csak ott lehet elérni, ahol a pocsolyákat, mocsaras állóvizeket, kiöntéseket megszüntetjük, mert ezáltal szaporodását lehetetlenné tesszük.

Ujabban 1—1 gr chininnek 5—10 naponként — hosszabb időn át történő — adagolását ajánlják, mint megelőző szert a maláriás fertőzés ellen. Ez is egyik módja annak, hogy sikeresen védekezhessünk a maláriajárványok ellen.

Célszerű volna azoknak a helyeknek a lakosságát, ahol a malária endémiásan fordul elő, megfelelő népies nyelven megírt útmutatással ellátni, amelyből a védekezés helyes módját könnyen elsajátíthatnák. Az ilyen helyeken működő hatósági orvosoknak pedig propaganda- és felvilágosító előadásokat kellene tartaniok, hogy ezáltal az egyszerűbb emberek figyelmét is felhívják a malária elleni védekezésre.

76. A visszatérő láz elleni hatásági védekezés.

A visszatérő láz (febris recurrens) kórokozója a recurrens-spirochaeta különböző válfaja, nálunk a spirochaeta Obermeieri, amely vérparazita és a lázas beteg vérében könnyen kimutatható.

A kórisme biztosítására legjobb a betegség elején eszközölt vérvizsgálat, úgy mint a malária esetében. A vérvizsgálat elvégzésére a 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 1--2. §-ai értelmében az Országos Közegészségügyi Intézet illetőleg vidéki állomásai megkereshetők.

A betegséget leggyakrabban az emberi tetű (fejtetű, ruhatetű) viszi át egyik emberről a másikra, de közvetítheti azt más ízeltlábú vérszívó is. Afrikában pl. egy kullancsfaj (ornithodoros moubata) útján terjed.

Lappangási ideje 5—8 nap. A betegséget szalvarzan egyszeri nagy (0.60 gr) adagja legtöbbször végleg megszünteti. A visszatérő láz elleni védekezésre vonatkozik a 36.736/1919. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 227. oldal) és a 144.495/1920. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 245. oldal). Az erre vonatkozó részletes útmutatást a 21.371/1915. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 112. oldal) adja meg. E rendelet leírja a betegség jellemző tüneteit, ismerteti terjedési módját, egyben pedig felhívja a törvényhatóságok első tisztviselőit, hogy a betegségnek hatóságuk területén előfordulása esetén, a házi rovarok (tetűfélék, poloskák) írtására különös gondot fordítsanak.

A betegség a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében bejelentendő.

77. A járványos agy-gerincagyhártyalob elleni hatásági védekezés.

A járványos agy-gerincagyhártyalob (meningitis cerebrospinalis epidemica) először a XIX. század elején jelentkezett Európában. Kórokozója a Weichselbaum-féle meningococcus. Ez csekély ellenállóképességű; napfény, kiszáradás, 60 C fok meleg, vagy fertőtlenítő-oldatok gyorsan elpusztítják.

tíjták. A fertőzés az orr és a torok nyálkahártyáján át jut el az agy- és gerincagyhártyába. A fertőzés rendszerint a beteggel érintkezés útján (cseppinfekció) vagy a beteggel érintkezésben volt tárgyak közvetítésével történik, igen gyakran bacillushordozók is terjesztik.

Lappangási ideje 2—3 nap. Gyógyulási ideje 1—2 hét, de néhány hónap is lehet.

Rendszerint az első életévekben lévőket támad meg a betegség, ritkábban felnőtt (fiatalabb) embereket.

Az ellene való védekezést az 54.890/1905. B. M. körrendelet szabályozza. Ez a következőkre utasítja a hatóságokat: A beteget vagy ily betegségre gyanús egyént az egészségesektől azonnal el kell különíteni. Ha kellő elkülönítés vagy kielégítő ápolás a beteg lakásán nem vihető keresztül, a beteget kórházba kell szállítani, ha ebbe a beteg hozzátartozói beleegyeznek. A szállítás lehetőleg ne bérkocsin vagy más nyilvános szállítóeszközön történjék; ha azonban ez nem volna elkerülhető, a szállítóeszközt használat után a hatósági orvos utasítása szerint fertőtleníteni kell. A beteget a kórházból csak akkor szabad kibocsátani, ha a fertőzés veszélye részéről már nem fenyeget. Távozás előtt a beteget meg kell fürösztetni és ruháit is fertőtleníteni kell. A beteg lakását, otthoni ápolása esetén felgyógyulása után, kórházba szállítása esetén pedig azonnal fertőtleníteni kell. A beteggel egy lakásban lakó és vele érintkezésben volt gyermekek a hatósági orvos által az iskolából kitiltandók (lásd az 57. és 61. pontban). A betegség elleni védekezéssel kapcsolatban fontos a tisztaság, főleg az evés előtti kézmosás.

Az ilyen betegek ápolásával foglalkozó egyéneknél a rendelet a fertőzés megakadályozása végett a következőkre mutat rá: A beteg ápolásával foglalkozó egyének lehetőleg ne érintkezzenek másokkal. Az ápoló mosható felsőruhát vagy nagy kötényt viseljen és a beteggel való foglalatzkodása közben különösen arra ügyeljen, hogy a beteg beszéde, köhögése vagy tüsszentése alkalmával kijutó nyálkarészecskéket őt ne érhesse, mert lehetséges, hogy a beteg orrának, szájának váladékában is benne vannak a betegséget okozó fertőző csírák. A beteg tisztogatására szükséges felszerelések (mosdótál, törülköző, szappan) a betegszobában állandóan kéznél

legyenek. A betegtől eredő váladékokat (köpetet, orrváladékot, stb.) azonnal fertőtleníteni kell. Rendszeresen fertőtleníteni kell továbbá a beteg által használt zsebkendőt, fehérneműt és ágyneműt, valamint a beteg által használt tárgyakat (evő- és ivóeszközöket) is, mégpedig a betegszobából való eltávolításuk előtt. Az ápoló a betegszoba elhagyása előtt arcát és kezeit gondosan mossa meg, száját öblítse ki és — ha lehet — tiszta felsőruhát váltson. E rendelkezések betartására a belügyminiszter a 81.500/1915. B. M. körrendeletében (Atzél—Chyzer V. kötet 117. oldal) újra figyelmezteti a hatóságokat. A betegség rendkívül ragályos. Leghelyesebb azért a betegeket járványkórházba (vagy kórházba) szállítani, s csak kivételes esetekben megengedni, hogy őket megfelelő elkülönítéssel házilag ápolják.

A járványos agy-gerincagyhártyalob a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében be- és kijelentendő.

Járványszerű fellépését a törvényhatóság első tisztviselője táviratilag vagy távbeszélőn köteles az Országos Közegészségügyi Intézetnek bejelenteni. Ezenfelül ily megbetegedés vagy annak gyanúja esetén (a 40.700/1930. N. M. M. körrendelet szerint) ajánlatos — a kórisme biztosítására — a betegtől cerebrospinalis folyadékot az Intézethez vagy az illetékes vidéki állomáshoz a „Ty“ tartályban beküldeni. A vizsgálat sikeres elvégzése szempontjából azonban fontos, hogy a küldemény rövid időn (1—2 órán) belül rendeltetési helyére érkezzék.

Az agy-gerincagyhártyalobban szenvedő betegek vasúti szállítására vonatkozó tudnivalókat az 56. pont tartalmazza.

78. A járványos agyvelőgyulladás elleni hatósági védekezés.

A járványos agyvelőgyulladás (encephalitis epidemica) kórokozója filtrálható vírus. A betegséget először 1917-ben Economo bécsi orvostanár írta le. Lappangási idejét nem ismerjük. A gyógyulás hetekig, sőt hónapokig eltarthat, de a betegeknél kb. $\frac{1}{3}$ -a meghal.

A betegség a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében be- és kijelentendő. Fertőtlenítés kötelező.

A betegség jellemző tüneteire vonatkozó útmutatást a 30.512/1921. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 254. oldal) adja meg.

A járványos agyvelőgyulladás elleni védekezésre a 81.500/1915. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 117. oldal) hívta fel a törvényhatóságok figyelmét. Eszerint a beteget minden esetben szigorúan el kell különíteni. A betegek által használt tárgyakat (evő-, ivóeszközöket), zsebkenőket, törülközőket, ruhát, ágyneműt és a betegszobát fertőtleníteni kell. Gondoskodni kell továbbá mindarról, ami az egyéni védekezésnél irányadó. A betegség ragálya ugyanis főképen a köpetben és az orr váladékában van, s így az a beteggel érintkezésben volt tárgyak s magával a beteggel való érintkezés (csókolás, köhögés, tüsszentés, köpködés, hangos beszéd) útján az egészségesekre áttérjedhet. A betegség leginkább cseppfertőzés útján terjed, de elég gyakran a megbetegedett egyén környezetében levő egészséges virushordozók közvetítik.

79. A Heine-Medin-féle gyermekbénulás elleni védekezés.

A Heine-Medin-féle gyermekbénulás vagy járványos gyermekhűdés (poliomyelitis anterior acuta) kórokozója filtrálható vírus. A vírus a hideget jól tűri, 50 C fok melegben azonban hamarosan elpusztul. A betegség hol szóróványosan, hol járványszerűen lép fel és a központi idegrendszert támadja meg.

Lappangási ideje 1—12 nap. Főleg az 1—5 év közötti gyermekeken, de felnőtteken is elég gyakran előfordul. Lefolyása hetekig-hónapokig tart. A betegek nagy részénél állandó petyhüdt bénulások maradnak vissza; a halálozás 30%-ot is kitehet.

A Heine-Medin-féle gyermekbénulás elleni védekezésre vonatkozó tudnivalókat a 43.667/1931. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 439. oldal) tartalmazza. A rendelet reámutat arra, hogy a betegséget a betegek és a virus-hordozó egyének váladékaikkal (köpet-, garat- és orrváladék,

bélsár és vizelet) terjesztik. Ezért gondoskodni kell arról, hogy a beteg váladékait, valamint lakását és a lakásban lévő összes használati tárgyakat, mind a betegség illetőleg a megfigyelés tartama alatt, mind a felgyógyulás után szabályszerűen fertőtlenítsék.

A beteget lehetőleg kórházba kell szállítani. De ha háziilag ápolják is, az elkülönítésnek legalább 6 hétig kell tartani és a beteggel közvetlenül érintkezésbe került egyéneket legalább 3 hétig megfigyelés illetőleg elkülönítés alatt tartjuk. Vannak a betegségnek egészen könnyű lefolyású esetei is. Azonban éppen az ilyen könnyű betegek, valamint az egészséges, de felső légútjaikban kórokozót rejtő családtagok vagy egyéb, a beteggel érintkező egyének (virushordozók) a legfőbb terjesztői a betegségnek. A rendelet szigorúan figyelmezteti a felnőtt egyéneket is a köteles óvatosságra és főleg arra, hogy a beteggel vagy a betegsége gyanús egyénnel ne érintkezzenek. Különös figyelmet kell fordítani a beteg környezetében előforduló atipusos, sokszor enyhe influenzaszerű tünetekkel járó hörghurutos vagy bélhurutos megbetegedésekre is.

Fentiekből következik, hogy Heine-Medin megbetegedésnél a hatósági orvosnak legelső teendője a beteg elkülönítése. Ez legmegfelelőbb módon a kórházba szállítással történik. Azután következik a lakás teljes fertőtlenítése.

Ha a beteget mégis otthon ápolják, ápolóján illetőleg kezelőorvosán kívül más vele nem érintkezhetik. A fertőtlenítés és a zárlat feloldását ilyen esetben, ha a beteg meggyógyult, a megbetegedés kezdetétől számított 6 hét múlva, ha meghalt, azonnal a temetés után kell végezni.

A járványos gyermekhűdés a 36.500/1930. N. M. M. rendeletben felsorolt kötelezően be- és kijelentendő fertőzőbetegségek közé tartozik.

80. A trachoma. A trachoma elleni védekezés hatósági rendszere. A trachoma bejelentése és a külön időszaki kimutatások és jelentések elkészítése. A trachomás betegek gyógyítása és közkórházi ápolása. A trachomaorvosok alkalmazása. A trachomakórházak. A trachomás betegek vasúti szállítása. A katonák, mezei munkások, cselédek ellenőrzése és gyógyítása. Az iskolák trachoma szempontjából ellenőrzése.

A trachoma (szemcsés kötőhártyalob) fertőző szembetegség, amely a kötőhártyának súlyos természetű gyulladásával jár. Elhanyagolt esetekben a szaruhártyára is áttérjedhet, azon fekélyeket okozhat és vakságot idézhet elő. Okozója valószínűleg filtrálható vírus. A fertőzés a beteg szem valószínűleg beszennyezett tárgyak, zsebkendők, törülközők, stb. útján terjed, különösen olyan szegényebb emberek körében, akik a tisztaság elemi követelményeivel sincsenek tisztában. A trachoma igen lassú lefolyású (krónikus) betegség, gyógyítása is igen hosszú ideig tart.

A trachoma terjedésének meggátlásáról az 1886:V. törvénycikk intézkedik. A trachoma elleni hatósági védekezés rendszerét részletesen a 110.000/1903. B. M. rendelet foglalja magában. Ez egyúttal az 1876:XIV. illetőleg az 1886:V. törvénycikk végrehajtási utasítása is a trachoma elleni védekezésre vonatkozóan. A rendelet elsősorban a trachomás betegek bejelentéséről és nyilvántartásáról intézkedik. A bejelentést a 36.500/1930. N. M. M. rendelet is kötelezővé teszi. A hatósági orvos köteles a trachomás betegekről külön nyilvántartást vezetni, de meg kell vizsgálnia az ezekkel együtt lakókat, hozzátartozókat, továbbá az ezekkel együtt dolgozókat is, hogy nem található-e azok között trachomás beteg. A trachomás betegek környezetét fel kell világosítani a baj ragályos voltáról és meg kell tenni a szükséges intézkedést a beteg megfelelő elkülönítésére illetőleg a fertőzés meggátlására. Ha az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak oly trachomás-beteg jelentenek be, aki idegen községből jött, köteles annak a helynek elsőfokú közegészségügyi hatóságát oly megkereséssel értesíteni, hogy az a beteg családtagjait vizsgáltsa meg, nem szenvednek-e trachomában. A nyilvántartásba

azonban csak magát a trachomás beteget kell bejegyezni.

A rendelet előírja, hogy az összes nép-, közép- és szakiskolákban trachoma-vizsgálatokat kell tartani. A vizsgálatokat mind az év elején, mind az év végén kell elvégezni. Ott, ahol emberek tömegesen laknak vagy dolgoznak együtt (gyárakban, nagyobb műhelyekben, áruházakban, letartóztatási intézetekben, javítóintézetekben, állami gyermekmenhelyeken, stb.), szintén szemvizsgálatokat kell tartani. Meg kell vizsgálni a cselédeket cselédkönyvük kiadása előtt, az Amerikából hazatért munkásokat, minden letartóztatott vagy bekísért egyént; továbbá az elmeegógyintézetbe beszállított elmebetegeket, amikor is külön orvosi bizonyítványban kell feltüntetni, hogy az elmebeteg szenved-e trachomában vagy sem. Azokat, akiknél az első szemvizsgálat alkalmával nem dönthető el biztosan, hogy a baj trachoma-e vagy más hasonló kötőhártyagyulladás, külön jegyzékbe kell foglalni és újból meg kell vizsgálni. A szemvizsgálatokat az iskolákban, a tan- és nevelőintézetekben, a gyárakban, stb. — a hatóság beleegyezésével — az egyes intézmények orvosai is elvégezhetik. A hatósági orvos kötelessége ezeket a vizsgálatokat a vidék fertőzött volta szerint félévenként vagy évenként ellenőrizni és az ellenőrző vizsgálat eredményét a szemvizsgálati jegyzőkönyvben feltüntetni. A szemvizsgálatokat a városi, községi (kör) orvos, oly községekben pedig, ahol kirendelt külön trachomaorvos van, a trachomaorvos köteles végezni. A trachomáról a 36.500/1930. N. M. M. rendeletben előírt félhavi jelentéseken kívül, a vezetett nyilvántartások alapján külön időszaki jelentést kell tenni a belügyminiszternek, mégpedig minden év január illetőleg július hó 20-ig. Ebben a jelentésben fel kell tüntetni a fogatosított gyógy- és védőintézkedéseket, valamint azt, hogy a trachomások számára hol voltak rendszeres rendelések, kik a gyógyító orvosok és ezek hogyan felelnek meg a feladatuknak, hány beteg jár a rendelésre, ezek pontosan járnak-e be, ha nem, miért nem és mit lehet a helyzet javítására tenni. A félévi nyilvántartásba csak a nyilvántartott valódi trachomásokat kell felvenni, a teljesen (vagy hegek hátrahagyásával) gyógyult és csak ellenőrzés alatt állókat, a beteglétszámban nem szabad feltüntetni. A félévi kimutatásokat a

trachomások kezelését illetőleg vizsgálatát végző orvosok (városi, községi, kör- vagy trachomaorvosok) készítik el és kis- és nagyközségekben, valamint megyei városban a tisztí orvoshoz küldik be. Ez a működési területéről szóló kimutatást a tisztí főorvoshoz, az pedig a törvényhatóság területére vonatkozó kimutatást a belügyminiszterhez terjeszti fel.

A rendelet felsorolja azokat az óvóintézkedéseket, amelyek a tanulók, a munkások, a katonaság, stb. ellenőrzésével kapcsolatban kell foganatosítani. Iskolából a trachomás tanuló csak akkor kell kitiltani, ha baja bő, gennyes váladékképződéssel jár és csak addig, amíg ez az állapot tart. Azok, akiknek szeme már nem váladékos, iskolába járhatnak, de a tanítónak ezeket külön kell ültetni az első padokba, hogy könnyebben szem előtt tarthassa őket és vigyázhasson arra, hogy ezek az egészséges gyermekek író- és tanszereit ne használhassák. A trachomás gyermekek rendszeres gyógyításáról gondoskodni kell. Ha zárt intézetben több trachomást talál az orvos, elkülönítésükről és gyógyításukról kell gondoskodni. Gyári munkások, ha bajuk bő és gennyes váladékképződéssel jár, munkában nem maradhatnak. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a trachomás munkás saját szerszámaival dolgozzék és ne alkalmazza olyan munkára, ahol a szerszám kézzől-kézre jár. Ha a munkások laktanyaszerűen vannak elhelyezve, a trachomások részére külön szállásról kell gondoskodni, s fontos az, hogy ezek a többiekkel közös mosdószereket és törülközőket ne használjanak. Az ipari munkásokat, ha trachomások, külön kell figyelmeztetni a szükséges óvóintézkedésekre, nehogy azok elmulasztása folytán a betegséget családjuk más tagjai is elkaphassák. Különösen nagy gondot kell fordítani arra, hogy a trachomával fertőzött vidékről jövő munkások és munkáscsoportok (mezei munkások, földmunkások) a trachomát más vidékre el ne hurcolják. A trachomásokat jegyzékbe kell foglalni és ezt közölni kell azzal a hatósággal, amelynek területén dolgozni fognak. A hatóság viszont köteles gondoskodni arról, hogy a trachomások külön szállásoltassanak el és legalább vasárnaponként gyógyításban részesüljenek. A hatóságnak egyes káros népszokásokat, amelyek a trachoma terjesztésére különösen alkalmasak, szigorúan el kell tiltani. Ilyen pl. az a szokás, hogy a menyasszony egy

tál vízben megmossa a vendégek arcát, s azután közös törülközővel megtörli.

Katonai sorozásnál különös figyelemmel kell lenni arra, hogy az újoncok között nincs-e trachomás. Ha ilyenek vannak, az újoncozás befejezésével külön lajstromot kell róluk készíteni és adataikat a lakhellyel kell tudatni, hogy az megfelelő gyógykezelésükről gondoskodják. A szabadságos trachomás katonákat nyilvántartásba kell venni és a polgári hatóságokat értesíteni kell, hogy velük szemben a szükséges óvintézkedéseket megtegyék.

Trachomás betegek vasúton minden korlátozás nélkül szabadon utazhatnak.

A trachomások által használt bútorokat és lakásokat fertőtleníteni kell; a tárgyakat szappanos vízzel le kell mosni, a fehérneműeket ki kell főzni és a szobákat ki kell szellőztetni. A trachoma kórokozója nagy hígításban és kiszáradva is elpusztul.

A trachomás betegek kötelesek magukat az 1876:XIV. törvénycikk 82. §-a értelmében gyógyíttatni. A hatóságnak meg kell könnyítenie, hogy a beteg a saját lakóhelyén vagy a közeli szomszédos községben vagy pusztán, megfelelően be rendezett központokon ingyenes gyógyításban részesülhessen. A trachomás betegnek joga van magát bármely orvossal gyógyíttatni, ha azonban nem a hatósági orvos gyógyítja, köteles gyógykezelését a hatóság előtt igazolni, kivéve, ha kórházi kezelésben van. Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a betegek a trachoma-rendeléseken pontosan megjelenjenek. A kezelést olyan időre kell tenni, hogy arra a munkában elfoglalt egyén is eljárhasson és ezért lehetőleg vasárnap is kell rendelőt tartani.

Trachomás betegek gyógykezelésénél a fősúlyt a járóbeteg-kezelésre kell fordítani. A 6000/1931. M. E. rendelet 5. §-a, illetőleg az ennek végrehajtása tárgyában kiadott 1300/1932. N. M. M. eln. rendelet 16. §-a (4) bekezdésének 4. pontja értelmében a trachomában szenvedő, saját személyében fizetésre nem képes beteg ingyenes kórházi ápolásban részesül, de csak akkor, ha a kórházi ápolás szükségességét hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja. Ily bizonyítványt azonban csak akkor lehet kiadni, ha a betegség a nagyfokú

váladékképződés vagy egyéb körülmények folytán fokozottan fertőző és otthon a beteg megfelelő ápolásban vagy elkülönítésben nem részesülhet vagy betegsége műtétet igényel.

A trachomás betegek kezelése elsősorban a községi (kör) orvosok, illetőleg a városi orvosok feladata, de ha ez rendkívül nagy elfoglaltsággal jár, mert nagyon sok trachomás van, a belügyminiszter külön trachomaorvost rendelhet ki. A trachomaorvosok megbízatása ideiglenes jellegű és minden kártérítési igény nélkül bármikor visszavonható. A községek trachomaorvosoknak szolgálatuk ellátására — épúgy mint a községi (kör) orvosoknak — ingyen fuvart nyújtani kötelesek s általában a trachomaorvosok működését tőlük telhetőleg elő kell segíteniök.

A hatósági orvosok részére, hogy a trachoma kezelésében megfelelő gyakorlati kiképzést nyerjenek, ingyenes tanfolyamokat tartanak. A tanfolyam rendszerint 2 hétig tart. Olyan vidéken, ahol a trachoma nagyobb mértékben fordul elő, a belügyminiszter külön trachomakórház felállításáról gondoskodhat. A trachomakórház fenntartási költségeit, valamint az ott ápolott betegek után felmerült költségeket az 1886:V. törvénycikk 5. §-a értelmében az államkincstár fedezi. A kórház felállításához szükséges berendezési költségeket és a lakbért a törvényhatóság illetőleg a községek viselik.

A trachoma elleni védekezés ellenőrzését az elsőfokú közegészségügyi hatóság szakközege, a tiszti orvos végzi. Ennek nagy gondot kell fordítania a trachoma elleni védekezéssel összefüggő összes teendőkre, az ezzel kapcsolatban elrendelt intézkedések foganatosítására, a trachomás betegek gyógykezelésére stb. és a félévi trachoma-jelentés pontos összeállítására. A tiszti főorvos ugyanezt végzi működési területén felügyeleti és ellenőrzési tevékenysége körében, valamint az egész törvényhatóság területére vonatkozóan elkészíti a trachoma-félévi jelentést.

Az 50.303/1925. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 722. oldal) nyomatékosan felhívja a hatóságokat a trachomaellenes védekezéssel kapcsolatban a 110.000/1903. B. M. körrendeletben foglalt rendelkezések pontos teljesítésére. Ugyanezt megismétli a 126.349/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 781. oldal), amely egyúttal a ható-

sági orvosoknak kitűnő felvilágosítást nyújt arra vonatkozóan is, hogy a trachomavizsgálattal kapcsolatos teendőket miképpen kell végezniök.

81. Az emberi lépfene elleni védekezés.

A lépfene (anthrax) a legrégebben ismert állati fertőző betegségek egyike, mely azonban emberre is átragadhat.

Kórokozója a pálcika alakú spórás arthrax-bacillus.

Lappangási ideje 1—7 nap. Emberen 3 alakja van: bőr-anthrax (pokolvar, pustula maligna); tüdőanthrax (rongyszedőbetegség); bél-anthrax.

A fertőzés rendszerint úgy történik, hogy a bőr vagy a szájnyálkahártya friss sérülésébe lépfenés betegnek vagy hullának fertőzött vére kerül. Ez leginkább állati hullák boncolásával, lebőrözésével, általában állati bőrök feldolgozásával foglalkozó egyéneknél szokott előfordulni. A megbetegedés létrejöhet oly módon is, hogy a lépfenés marha vagy birka húsát megesszik.

A lépfene elleni védekezés lényege a lépfenés állatok elpusztítása és hullájuk megsemmisítése (elásás vagy elégetés útján). Az ilyen betegségben elhúllt állatok lebőrözése tilos. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy azoknak, akik foglalkozásuknál fogva ily állatok bőrével vagy húsával érintkezésbe kerülhetnek, bőre sehol megsértve ne legyen; a sértetlen bőrön keresztül ugyanis a lépfene nem fertőzhet.

A lépfene a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében be- és kijelentendő.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 7. §-ának 8. pontja értelmében tüdőanthrax vagy arra gyanús megbetegedés esetén a beteg köpetét, bőr-anthrax vagy arra gyanús megbetegedés esetén pedig a betegen talált pustula (carbunculus) sterilen vett tartalmát „Ty“ tartályban vizsgálatra az illetékes Intézethez be kell küldeni.

Lépfenemegbetegedés esetén a fertőtlenítés kötelező.

Az emberi lépfene esetét — a tényállás részletes ismeretével — azonnal közölni kell az illetékes hatósági állatorvossal is (36.500/1930. N. M. M. rendelet 8. §-a).

82. Az emberi takonykór elleni védekezés.

A takonykór (malleus) főleg a lovak, illetőleg az egy-
patások fertőzőbetegsége, de az emberre is átragadhat.

Kórokozója a Löffler által felfedezett malleus-bacillus. Spórája nincs. A betegség a beteg állat (ló, szamár) kóros váladéka útján kerülhet át az emberre, s főleg az orr és a mélyebb légutak nyálkahártyájában, a szövetek mélyén, lépben, vesében, tüdőben, csontban fejlődik ki. Rendesen kocsisok és állatápolók megbetegedése.

A betegség lappangási ideje 3—8 nap. Lefolyása néhány nap vagy hónap (sőt évek) múlva legtöbbször halálos.

A takonykóros beteget azonnal járványkórházba (vagy kórházba) kell szállítani és a legszigorúbb elkülönítésben kell részesíteni, mert az ily betegek ápolói is könnyen fertőződhetnek.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 5. §-ának 9. pontja értelmében emberi malleus vagy arra gyanús megbetegedés esetén, a betegtől sterilen vett gennyet kell — a körzet szerint illetékes vidéki állomás mellőzésével — közvetlenül az Országos Közegészségügyi Intézetnek a „Ty“ tartályban vizsgálatra beküldeni, s erről az Intézetet egyidejűleg táviratilag is értesíteni kell. A malleus a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében be- és kijelentendő; a fertőtlenítés is kötelező.

Az emberi takonykór esetét — a részletes tényállás leírásával — azonnal közölni kell az illetékes hatósági állatorvossal is.

83. A veszettség elleni védekezés. A Pasteur-intézetbe beutalás módja. A veszettségi eseteknek az állategészségügyi szervekkel közlése.

A veszettség (lyssa) egyike az állatokról emberre átvihető leg súlyosabb fertőzőbetegségeknek.

Kórokozója filtrálható vírus. Jellemző szövettani lelete a Negri által a központi idegrendszerben, az agyvelő-ganglionsejtjeiben talált Negri-testecskék, amelyeket régebben kórokozóknak tartottak. Oka mindenkor fertőzés, tehát nem fordul elő az, amit a néphit általában tart, hogy a kutyák hőségtől, forró ételtől stb. is megkaphatják. A veszettséget az ilyen betegségben szenvedő kutya vagy macska marás útján, nyálával oltja be az emberbe. Máskülönben seben keresztül csak a legkritkább esetben történhet fertőzés. Főterjesztői elsősorban a kutyák, azután a macskák, de fertőződhetnek marhák, sertések, lovak, juhok, gyakran vadállatok, pl. farkasok stb. is.

A lappangás ideje változó: átlagosan 4—6 hét. A már kitört veszettség néhány nap alatt feltétlenül halálos. Veszett állat által okozott marást leghelyesebb sebészileg kezelni vagy, ha nincs kéznél orvos, a sebet fertőtlenítőszerrel (1:1000 szublimátoldattal, 1%-os kaliumhypermanganicum oldatával) kimosni. A seb kiszívását kerülni kell. A veszettség kitörésének meggátlása végett feltétlenül védőoltást kell alkalmazni.

A veszettség elleni védekezésre vonatkozó szabályokat a 100.000/1932. F. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 604. oldal) 318—334. §-ai foglalják magukba. Ezek értelmében minden állattulajdonos köteles a veszett vagy veszettségre gyanús lovat, szamarat, öszvért, juhok, kutyát, macskát azonnal lelőni vagy biztos helyre (csakis megláncolva) elzárni. Ha azonban a veszettségre gyanús kutya vagy macska embert mart meg, az állatot csak abban az esetben szabad birtokosának lelőni, ha elkülönítés céljából való megközelítése veszélyes vagy ha elkülönítésre alkalmas hely nincsen.

A rendelet mind az állategészségügyi hatóság, mind a hatósági orvos tennivalóit külön szabályozza. Elrendeli a

veszettségre gyanús kutyák és macskák megfigyelését és — ha szükséges — kiirtását. Veszett vagy veszettségre gyanús állatot levágni tilos. Veszett vagy veszettségre gyanús állat hulláját, hullarészeit, húsát, bőrét, szőrét és gyapját felhasználni, értékesíteni nem szabad, mindezeket elégetés vagy elásás által ártalmatlanná kell tenni. Veszett vagy veszettségre gyanús állat hulláját felbontani csak állatorvos felügyelete mellett szabad.

A veszett állatok által megmart egyének védőoltása 1890 óta a Budapesti Pasteur Intézetben történik. Oltási kényszer nem áll fenn, de a hatóságnak mindenképpen oda kell hatni, hogy a megmart egyén — saját érdekében is — a marás után azonnal jelentkezzen a Pasteur intézetben, hogy ott a szükséges védőoltásokkal elláthassák.

A 26.003/1914. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 86. oldal) arra figyelmezteti a törvényhatóságokat, hogy a veszettségben szenvedőket, miután azokat már gyógyítani nem lehet, a Pasteur-kórházba szállítani nem szabad. Az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak kell gondoskodni arról, hogy az ilyen betegek tartózkodásuk helyén megfelelően elkülöníttessenek. A veszett állat által megmart szegénybetegeknek Pasteur-kórházba szállítása iránt a 37.637/1920. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 242. oldal), valamint az 54.000/1923. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 419. oldal) rendelkezett, azonban a 36.500/1930. N. M. M. rendelet, úgyszintén a 6000/1931. M. E. rendelet (15. §.) kibocsátásával ezek a rendelkezések hatályukat veszítették. Ma már vasuti félárújegy váltására igazolványt nem adnak, hanem ha a Pasteur-kórházba szállítás szüksége szegénybetegnél, illetőleg teljesen vagyontalannál merül fel, a költségeket megfizetni a 6000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében a község köteles. A fizetőképes egyén az utazási és ápolási költségeket saját maga tartozik megfizetni, s e kötelezettsége akkor is fennáll, ha a veszett állat marása miatt kórházba szállítása hatósági rendelkezés folytán merült fel. Az e tárgyban felmerült vitát a közigazgatási bíróság 3244/1934. K. ítélete döntötte el. Ez megállapította, hogy a veszettség fertőzőbetegség, de járvánnyá nem fejlődhetik, s így a veszett állat marása miatt ápolt egyén kórházi ápolási költségeinek

viselésére a 6000/1931. M. E. rendelet 5. §-a b) pontjának kivételes rendelkezése nem alkalmazható. Az ápolási költségek viselése tekintetében tehát az általános jogszabályok — ebben ez esetben a szóban levő rendelet 4. §-a — irányadók.

A 36.500/1930. N. M. M. rendelet 8. §-ának utolsóelőtti bekezdése értelmében a veszettségre gyanús állat által okozott marás minden egyes esetét, a szükséges intézkedések megtétele végett, a fertőzés helye szerint illetékes hatósági állatorvossal — a tényállás ismertetése mellett — haladéktalanul közölni kell. Ez viszont a 100.000/1932. F. M. rendeletben előírt óvintézkedéseket azonnal megtenni köteles.

Ha a veszettségre gyanús kutya vagy macska nagyobb számú embert mart meg, az állat fejét vagy agyvelejét pontos diagnózis megállapítása végett a hatósági állatorvos az Országos Állategészségügyi Intézetbe köteles küldeni.

A veszettséggel kapcsolatos hatósági rendelkezések megsegését mind a Kbt. 102. §-a, mint a 100.000/1932. F. M. rendelet 573. §-a kihágásnak minősíti.

84. A tetanusz elleni védekezés.

A merevgörcs (tetanus) az egész földön el van terjedve. Már Hippokrates is ismerte. A betegséget a tetanus-bacillus okozza.

A tetanus-bacillus igen ellenálló spórákat képez. Mint szaprofita, a lovak és szarvasmarhák belében élőködik és a trágyával kerül a földre, ezért főleg az istállókban, az utca porában és a trágyázott földben van rendkívül elterjedve. A bacillusok rendszerint a fertőzött seb környékén szaporodnak el, s csak az általuk termelt toxin (erős idegméreg) szívódik fel az idegtörzsek útján a központi idegrendszerbe. Leggyakrabban a mezítláb járó emberek kapják meg vagy sérüléseknél kerül a testbe.

A fertőzés lappangási ideje változó; attól függ, hogy hol van a sebnak helye, rendszerint 4—14 nap. A betegség a fer-

tőzés után sokszor csak hónapok múlva jelentkezik (ú. n. késői tetanusz).

A védekezés a fokozott óvatosságban, a sérülések azonnali, alapos kimosásában és fertőtlenítésében, főleg pedig tetanuszszerum alkalmazásában áll.

A 41.108/1932. N. M. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 561. oldal) megengedi a tetanuszszerumnak a közgyógy-szerellátás terhére rendelését, ha a nyílt seb trágyával vagy földdel került érintkezésbe. A rendelet a szerum használatát különösen a láb és a lábujak sérülése esetén tartja indokoltnak.

IX. RÉSZ.

85. A bányaféreg (ankylostomiasis) elleni hatósági védekezés.

Ankylostomiasis alatt azokat a kóros folyamatokat értjük, amelyeket az ankylostomum duodenale nevű bélféreg (parazita) okoz. A betegség főleg bányászoknál, téglakészítőknél, alagútőrőknél fordul elő.

A bélféreg illetőleg annak álcái bányák, téglagyárak pocsoljaiban élnek. A fertőzés oly módon történik, hogy a peték az ott foglalkozó munkások kezeire tapadnak és a szájon, ritkán a bőrön keresztül jutnak a bélcsatornába. A bélfalba tapadt férgek rendkívül nagy vérvesztést okoznak, sőt bizonyos mérgező anyagokat is választanak ki.

A lappangási idő 4—5 hét, mely idő alatt klinikai tünet nincsen. A peték is csak a fertőzés után 4—5 hét múlva mutathatók ki a bélsárban.

A bányaféreg elleni védekezéssel kapcsolatban a legfontosabb feladat a bélféregnek a bányákból kipusztítása. A munkásokat figyelmeztetni kell a tisztaság legszigorúbb be-

tartására. Megfelelő árnyékszékeket kell készíteni és ugyanakkor meg kell tiltani, hogy a munkások máshová székeljenek. A betegség némely bányában endemiásan fordul elő. Mint-hogy minden megbetegedett egyén nagymennyiségű petét jut-tat naponként ürülékével a külvilágba, az árnyékszékeket vagy erre a célra szolgáló külön hordókat, tonnákat naponta fertőt-leníteni kell. Erre igen jó a mésztej vagy a 20%-os rézgálic-oldat, de jó a 2%-os kénsavoldat is, mert ebben az álcák el-halnak. Gondot kell fordítani az elhagyott tárnák takarítá-sára. Szigorúan meg kell tiltani, hogy a munkások a bányá-ban illetőleg a téglavetőkben étkezzenek. Fontos, hogy kezü-ket gyakrabban megmossák, szennyes kézzel szájukhoz ne nyuljanak és kezüket mosdás után tiszta ruhával törüljék meg. A bányavizet ivásra használni semmiesetre sem, sőt kézmo-sára is csak szűrés után szabad. Gondoskodni kell arról, hogy a tárnák talaja lehetőleg száraz legyen, mert ez a bél-féreg-álcáknak a legjobb pusztítója. A munkás munkaruháját hagyja a munkahelyén, ott vesse le, mosakodjék meg és más ruhában távozzék. A munkaruhát gyakran ki kell főzni.

A bélféreg elleni védekezésre vonatkozik a 65.000/1899. B. M. körrendelet. Ez hangsúlyozza, hogy lehetőleg a bányá-féreg petéinek és álcáinak kifejlődését s azok megélhetésének feltételeit kell kedvezőtlené tenni; ezért kell megakadályoz-nunk, hogy azok a bánya szennyezettsége vagy nedvessége folytán, a bánya talajába vagy állóvizeibe juthassanak. Éppen ezért elrendeli, hogy a bányászok szükségletüket a bányák belsejében csak az erre kijelölt helyen, az ott felállított jól-záró árnyékszékekben végezzék. Ezek tartalmát naponként ki kell hordani és fertőtleníteni. A fertőtlenítésre a mésztejet és a 2%-os kénsavoldatot ajánlja. Meg kell akadályozni a bányák-ban szennyvizek, tócsák képződését, a bányák ismeretes fer-tőzőhelyeit gyakori bemeszelés által kell fertőtleníteni. A 46.887/1900. B. M. körrendelet a 65.000/1889. B. M. körrendelet 4. és 5. pontját úgy változtatta meg, hogy a munkásokat kellő módon ki kell oktatni és el kell tiltani attól, hogy a bányákban fakadó vizet igyák. Ettől csak az esetben szabad eltérni, ha orvosi vizsgálatlalt megállapítást nyert, hogy a bányában fakadó forrás vize az egészségre ártalmatlan. Az étkezést a bányákban — a

munkahelyen — csak a legkivételesen lehet megengedni, mosakodás nélkül étkezni nem szabad. Étkezni csak az e célra berendezett, gondosan tisztántartott étkezőhelyeken szabad. Ellenőrizni kell, hogy a munkások étkezés előtt valamint a bányából való távozás alkalmával is kezüket és arcukat alaposan megmossák.

A bélférges egyénekről külön törzskönyvet kell vezetni s őket időnkint vizsgálat alá kell venni. A rendelet előírja, hogy az orvosokat mikroszkóppal is fel kell szerelni. Bélférges munkások gyógykezelése lehetőleg kórházban történjék és csak megfelelő orvosi gyógykezelés után bocsáthatók újra a bányába. Általában minden vidékről jövő új munkásnál orvosi vizsgálatot meg kell állapítani, hogy nem szenved-e bányaféregfertőzöttségben. A rendelet, amelyet a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértően adott ki, az összes kincstári és magánbányák vezetőségét utasította, hogy a rendelet végrehajtását pontosan foganatosítsák. Egyben utasította a tiszti orvosokat, hogy a működési területükön található tégláégető telepek munkásait időközönként vizsgálják meg, hogy nincsenek-e közöttük bélférgesek.

Bányaféreg esetén a szükséges vizsgálatok elvégzése céljából az Országos Közegészségügyi Intézethez illetőleg vidéki állomásaihoz is lehet fordulni.

86. A pellagra elleni védekezés.

A pellagra bőrtünetekkel kezdődő, de lényegében a gerincagy kombinált rendszermegbetegedésén alapuló betegség, amelynek kórokozóját még nem ismerjük. Vannak, akik fertőzőbetegségnek tartják, melyet szunyogok csipése vinne át az emberre. Mások a baj okozójának főleg a romlott kukorica evését vagy az ezzel való kizárólagos táplálkozást tartják, mert ezzel kapcsolatosan szokott a leggyakrabban fellépni.

Ezért ott, ahol a pellagra esetleg fellép, a lakosságot

figyelmeztetni kell, hogy penészes és dohos kukoricát ne fogyasszon és a nem teljesen érett állapotban szedett kukoricát, elrakás előtt alaposan szárítsák ki.

A pellagrára vonatkozóan a 24.932/1917. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 155. oldal) tartalmaz rendelkezéseket. A rendelet utal arra, hogy a pellagra főleg a tengerivel táplálkozó lakosság körében (a felvidéken és Erdélyben) mutatkozott enyhébb endemia alakjában, de előfordult az ország más részeiben is. Elrendeli ezért, hogy a törvényhatóság első tisztviselője hívja fel a hatósága területén gyakorlatot folytató orvosokat és magánorvosokat, hogy a pellagrát vagy arra gyanus megbetegedés eseteit haladéktalanul jelentsék az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak. Ha a kórházak vezetői az ápolás alatt álló betegek között pellagrásokat találnak, azt is be kell jelenteni minden esetben az elsőfokú egészségügyi hatóságnak. A 9.354/1899. B. M. körrendelet utasítja a hatósági orvosokat, hogy az esetleges pellagra megbetegedéseket a legnagyobb figyelemmel kísérik és erről nyilvántartást vezessenek, továbbá, hogy a súlyosabb pellagrások kórházba vagy elmegyógyintézetbe szállítása tekintetében szükséges intézkedés iránt hatóságuknak javaslatot tegyenek.

X. RÉSZ.

87. A prostitúció és ellenőrzése. A hatósági orvosok teendői a nyílt és a titkos prostitúcióval kapcsolatban. A fogadókban (szállodákban, panziókban), vendéglőkben, korecsmákban, kávéházakban, kávémérésekben, tejivócsarnokokban és cukrászdákban a nők alkalmazásának korlátozása, vizsgálata és korhatárának ellenőrzése. A szifilisz (lues) elleni hatósági védekezés. A nemibetegek közkórházi kezelése és kényszer-gyógyítása. A nemi betegségek elleni védekezés társadalmi szervezete. Az antivenereás gondozók működése és megszervezésének módja.

Prostitúció (bujálkodás) alatt a keresetszerű kéjelgést értjük. Prostitúált az a nő, aki a férfiakkal való kéjelgést nyilvánosan, válogatás nélkül, keresetszerűen űzi.

A prostitúció már az ókorban is ismeretes volt és egészségügyi szempontból főleg azért nagyjelentőségű, mert a prostitúáltak által könnyen terjeszthető fertőző nemibetegségek (a szifilisz, a kankó és a lágyfekély) az emberek egészségét, sőt esetleg életét állandóan veszélyeztetik. A prostitúció ellenőrzése és felügyelete tehát egyfelől ezért, de másfelől erkölcsi tekintetből és rendészeti szempontból is fontos feladata a hatóságoknak.

A prostitúciónak és ártalmi leküzdésének világszerte hatalmas irodalma van, amelyben általában két nézet alakult ki. Az egyik felfogás szerint a prostitúció szükséges rossz, amelyet az államhatalom kénytelen megtűrni, de arra kell törekednie, hogy az általa okozható ártalmakat megakadályozza vagy legalább is lényegesen csökkentse mind egészségügyi, mind erkölcsi tekintetben. Ez a reglementáció elve. A másik felfogás szerint a rendőri ellenőrzés a női nemre igazságtalan és lealázó, a prostitúció állami elismerése pedig erkölestelen, állami beavatkozásnak itt tehát nincs helye. Ez az abolíció felfogása.

A reglementációnak mai ellenzői nem érik be azzal, hogy a hatósági ellenőrzés a változatos nemi életet élőknek csak

egy kis töredékére, az önként jelentkező, bejegyzett prostituáltakra szorítkozzék (a reglementáció rendőri bejegyzése minden országban — nálunk is — önkéntes jelentkezésen alapszik), hanem szerintük a gyógykezeltetési kötelezettségnek és bizonyos orvosi ellenőrzésnek minden nemibetegre, minden változatos nemiéletet élő egyénre, férfire és nőre egyaránt ki kell terjednie. Ez nem rendészeti, hanem egészségügyi feladat. Emellett azonban megmarad rendészeti feladatnak a közerkölcsöknek, a jóízlésnek, a nyilvános helyek rendjének a prostitúció üzelmeitől való megóvása. Ezt a felfogást neabolíciónak vagy neoreglementációnak nevezik.

A reglementáció gyakorlata az, hogy a hatóság az arra önként jelentkező nőnek engedélyt ad a prostitúciónak, mint foglalkozásnak gyakorlására, ennek ellenében a nő aláveti magát bizonyos rendészeti és egészségügyi korlátozásnak, illetőleg ellenőrzésnek. Aki ilyen engedély nélkül folytat prostitúciót, megbüntetik. Magyarországon reglementáció van, a bejegyzett prostituáltak száma az országban 2000 körül van és állandó csökkenést mutat.

A prostitúció szabályozásáról a 160.100/1926. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 917. oldal) intézkedik. Ez mindazokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek az egészség, az erkölcs és a nők védelme szempontjából egyaránt fontosak, egyúttal annak megakadályozására törekszik, hogy valaki kényszer hatása alatt, elcsábítás vagy kerítés révén kerüljön a prostituáltak közé, s az ilyenek kizsákmányolását is meggátolni igyekszik.

Ezért szem előtt tartja a rendelet, hogy e kérdés rendezésével kapcsolatban a társadalmi életben megnyilvánuló újabb irányoknak az erkölcsrendészeti és közegészségügyi szempontokkal összeegyeztethető kívánalmai, főleg pedig a nővédelem nemes szempontjai is a lehetőséghez képest minél inkább érvényesüljenek.

A rendelet értelmében kéjnök (prostituált) csak az lehet, aki a rendőrhatalóság által vezetett nyilvántartásba magát bejegyezteti és a hatósági rendszeres, kötelező orvosi vizsgálatnak aláveti. Kéjnelgést bejegyzés nélkül, keresetszerűen üzni tilos; aki ezt teszi, titkos kéjnök (titkos prostituált). Kéjnöknek csak olyan magyar állampolgár (nő) jegyezhető be,

aki személyazonosságát fényképpel ellátott megfelelő, hiteles okmányokkal igazolta, s akit az orvosi vizsgálaton egészségesnek nyilvánítottak. Kiskorú a bejegyzés előtt gyámja hozzájárulását kérni köteles és a bejegyzésről az illetékes gyámhatóságot is értesíteni kell. Akarata ellenére senkit sem lehet kéjnének bejegyezni. Nem jegyezhető be egyáltalában még fentebbiek igazolása esetén sem az, aki 18. életévét még nem töltötte be, nemileg érintetlen, áldott állapotban van, fertőzőbetegségben szenved, nyilvánvalóan gyengeelméjű, idült alkoholistá vagy részegeskedő, vagyon és testi épség elleni büntetett vagy vétség miatt büntetve volt, rovottmultú vagy közveszélyes munkakerülő egyénnel összeköttetést tart fenn vagy ilyenekkel közös háztartásban él, állandó viszonyt tart fenn olyan férfival, akinek családja van, továbbá aki férjénél van, vagy akinek gyermeke van és ezzel közös lakásban lakik.

Az engedélyt az illetékes rendőrhatóság vezetője (vagy helyettese) adja ki. A rendőrhatóság ily irányú kérésnél igyekezzék a nőt elsősorban felvilágosítani szándékának súlyos következményeiről és lehetőleg lebeszélni. Alaposan meg kell vizsgálni, hogy nem csábítás vagy kényszerhatás alatt áll-e vagy nem nyomor vagy munkahiány készteti-e a jelentkezésre ha igen, törekedni kell ezeket az okokat megszüntetni. A rendőrhatóságnak az ily célra alkalmas egyesületek segítségét, valamint a munkaközvetítő hivatal közreműködését is igénybe kell vennie. A 18 éven aluli jelentkezőknél a törvényes gyámot (gyámhatóságot), valamint a fiatakorúak felügyelő hatóságát is mindig értesíteni kell. Ha a jelentkezőt semmiképpen sem sikerült rábeszélni, hogy tisztességes úton maradjon és különben az előírt feltételeknek megfelelő, bejegyzése elrendelhető.

Nem vehető fel kéjnének, aki tüdővészben, ragályos vagy undortkeltő betegségben szenved, vagy aki tetves, piszkos. A kéjnök közül törölni kell azt, aki tüdővésztes lett, vagy akinél más súlyos vagy undortkeltő betegséget (pl. hosszantartó bőrbaj, rákot, elmezavart, stb.) találnak, úgyszintén azt, akinek viselkedése erkölcsrendészeti szempontból alapos kifogás alá esik.

A bejegyzés teljesítése vagy megtagadása a rendőrható-

ság diszkrécionális joga. Megtagadás esetén utasítani kell az illetőt, hogy 8 napon belül rendes keresetforrásról gondoskodjék. Az ilyen nőt a rendőrhatóságnak figyelemmel kell kísérnie, s ha az utasításnak szándékosan nem tesz eleget, ellene mint közveszélyes munkakerülő ellen kell eljárni. A kéjtnő a bejegyzésről igazolványt kap, amelyet a rendőrhatóság állít ki és indokolt esetben visszavonhat. A kéjtnő a nyilvántartásból bármikor törölhető. Viszont a kéjtnő is bármikor jogosult a bejegyzett kéjtnők sorából kilépni, amikor előzetes orvosi vizsgálat után okmányait visszakapja.

Azt a nőt, akinél az orvosi vizsgálat akár a bejegyzés előtt, akár a bejegyzés tartama alatt, akár a kilépés előtt nemibetegséget állapít meg, kötelező gyógykezelés végett kórházba kell utalni.

Senkit sem szabad rábeszélni vagy kényszeríteni, hogy magát kéjtnőnek bejegyeztesse, még akkor sem, ha ezt nem önértékből követik el. Kéjtnőközvetítést üzni tilos. Fertőző nemibetegségben szenvedő kéjtnő férfival, szintúgy fertőző nemibeteg férfi kéjtnővel (megjegyzendő, más nővel sem) nemileg nem érintkezhetik. A rendőrhatóság a nemibetegségek terjedésének meggátlása végett jogosult a titkos kéjelgésen ért nő és férfi egészségi állapotáról meggyőződést szerezni. E célból a titkos kéjelgésen ért nő és férfi — kellő igazoltatásuk után — kötelesek minden felhívás nélkül 48 órán belül az illetékes elsőfokú rendőrhatóságnál egészségi állapotukat hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolni vagy magukat rendőrhatósági orvosi vizsgálatnak alávetni. Ez a vizsgálat, ha a fél annak önként eleget nem tesz, kényszer útján is eszközölhető, és ha a vizsgálat fertőző nemibetegséget állapított meg, kórházbautalást kell elrendelni.

Kéjtnők csak meghatározott helyen, utcában, házban lakhatnak. Templommal, iskolával vagy más közcélú intézménnyel egy utcában kéjtnő nem lakhatik. A kéjtnő a lakását látogatók fogadására csak abban az esetben használhatja, ha ezt a rendőrhatóság az erkölcsrendészeti szempontok figyelembevétele mellett, bizonyos kikötésekkel engedélyezi.

Ha a kéjtnő főbérelő és az általa lakott házban 18 éven aluli fiatalkorúak nem laknak, a rendőrhatóság a megejtendő helyszíni szemle eredményéhez képest, amennyiben a ház-

tulajdonos írásbeli nyilatkozatban szintén hozzájárul, engedélyt adhat a kéjőnek arra, hogy lakásán is fogadhasson látogatót. A kéjő lakásán egyszerre csak egy látogatót fogadhat és látogatójával dorbézolni, szeszes italokat zene mellett fogyasztania nem szabad. Kējő, mint főbérő sem nő, sem férfi albérlet lakásán nem tarthat és kiszolgáló gyanánt csak 40 éven felüli nőt alkalmazhat. A főbérő a kéjő-albérő keresetéből semminemű címen nem követelhet részt, s tőle ajándékot nem igényelhet, sem el nem fogadhat; neki kölcsönt nem nyújthat, nem hitelezhet, neki semmit el nem adhat, tőle nem vásárolhat és vásárlást nem közvetíthet.

Kējő csakis a rendőrhatalóság által — a helyi hatóság meghallgatása után, a helyi viszonyok figyelembevételével — időnkint kijelölt utcákon és csak meghatározott időben jelenhet meg.

A kéjő szolgálatának díját a kéjő és látogatója közötti szabad egyezkedés útján kell megállapítani.

Igen fontos rendelkezése a rendeletnek, hogy a kéjő jóízű sértő módon nem viselkedhet, trágár kifejezést nem használhat, a látogatókat ablakból vagy az utcán integetéssel vagy egyébként hívogatnia, becsalogatnia, feltűnő viselkedésével a figyelmet magára vonnia nem szabad. Az utcákon, ahol a tartózkodás meg van engedve, akár egyedül, akár többedmagával nem ácsoroghat, látogatóul 18 éven aluli fiatakorút nem fogadhat, tudva nő emberrel állandó viszonyt nem folytathat. Oly férfival viszonyt folytatni, aki vele kitartatja magát, rovttmultú közveszélyes munkakerülők társaságában tartózkodni vagy ilyenekkel összeköttetést fenntartani vagy ilyen egyénnel közös háztartásban élnie nem szabad. Orvosi rendelvény nélkül kábítószeret (kokaint, morfiomot, ópiumot) szednie vagy magánál tartania tilos.

A rendőrhatalóság a kéjőknek nyilvános étkezőhelyiségekben való megjelenését egyes vendéglőkre, kávéházakra, stb. korlátozhatja. E helyeken a kéjők a feltűnő viselkedéstől, férfiak csábításától, hangos mulatozástól tartózkodni kötelesek.

Minden bejegyzett kéjő köteles magát hetenként legalább kétszer, a szükséghez képest többször rendőrorvosi vizs-

gálatnak alávetni. A vizsgálatért a kéjnéőtől díjat sem követelni, sem elfogadni nem szabad. Ha betegség állapotúvá válik, azonnal utasítani kell a kéjnéőt, hogy a kijelölt kórházban haladéktalanul jelentkezzen, ahol köteles magát a szükséges gyógymódnak alávetni. Az ilyen beutalt kéjnéőnek vagy titkos kéjelgésen ért nőnek (vagy férfinak) szabályszerű elbocsátás nélkül tilos a kórházból távoznia, vagy magát a kórházi kezelés alól kivonnia. Az orvosi vizsgálatokat vagy a m. kir. rendőrorvos, vagy ahol ilyen nincs, a helyben lakó tiszt orvos vagy ezzel a feladattal megbízott városi, községi vagy körorvos végzi. Olyan helyeken, ahol a vizsgálatot nem kinevezett rendőrorvos végzi, a vizsgálatot teljesítő orvosok részére megfelelő díjátalányról az alkalmazó önkormányzati hatóság szabályrendelettel gondoskodik.

A beteg kéjnéőt a vizsgálóorvosnak még díjtalanul sem szabad kezelni, kivéve, ha lakóhelyén más orvos nincs.

A kéjnéő vizsgálatával megbízott rendőrorvos illetőleg hatósági orvos köteles a nyilvános találkahelyeket, valamint az engedélyezett kéjnéőlakásokat közegészségügyi és köztisztasági szempontból kéthetenként a rendőrhatósággal együtt megvizsgálni. A vizsgálatért az engedélyes szobánként az államrendőrség működése területén a belügyminiszter által, egyéb helyen pedig törvényhatósági szabályrendeletben megállapított díjat köteles az illetékes hatóság pénztárába befizetni, amely azt a vizsgálatot teljesítőnek az előírás szerint kiutalja.

A rendelet értelmében újabb bordélyengedély nem adható, ellenben prostitúció céljára kétféle találkahely engedélyezhető, ú. m. magán- vagy nyilvános találkahely. Mindkét engedélyt a rendőrhatóság adja ki. A magántalálkahely-engedély személyre szól és át nem ruházható. Ez csak 30 évet meghaladó önjogú nőnek adható, aki magyar honos, büntetlen előéletű és a fennálló törvényes rendelkezések betartására kellő biztosítékot nyújt. A lakásnak találkahely céljára engedélyezéséhez a háztulajdonos beleegyező nyilatkozata is szükséges.

A magántalálkahelyekre a kávéházakra vonatkozó mindenkorai zárórarendelet irányadó. Ilyen helyeken azonban mindenféle hangos mulatozás, ének vagy zene tilos. A szobák használatát kizárólag bejegyzett kéjnéőknek szabad meg-

engedni. A szoba használati díját a rendőrhatalóság állapítja meg és a látogató fizeti. A kéjnéőtől ezen a címen semmit sem szabad követelni. A találkahelyen csakis büntetlen előéletű, 40 éven felüli nőt szabad kiszolgálásra alkalmazni.

Nyilvános találkahelyet csak olyan házban lehet engedélyezni, amelyben az engedélyesen és háznépén kívül más lakó nincs és a ház fekvése a rendelet 16. §-ában előírt feltételeknek megfelel (abban az utcában nincs templom, iskola, stb.). Nyilvános találkahely és szállodaüzem ugyanegy házban nem tartható. Az engedélyezés személyi feltételei azonosak a magántalálkahely engedélyezésével. A szobák használati díját a rendőrhatalóság állapítja meg.

Szállodákban és fürdőkben tilos a keresetszerű kéjelgésre helyet adni. Az erkölcsrendészeti szempontból alapos gyanú alatt álló szállodákat és fürdőket szigorú ellenőrzés alatt kell tartani, épúgy mint mindazokat a nyilvános étkezőhelyiségeket, ahol szeszes italokat helyben való fogyasztásra kiszolgálják. Ha pedig ilyen helyeken egyes női alkalmazottak — bizonyos tények alapján — titkos kéjelgéssel vagy fertőző nemibetegséggel alaposan gyanúsíthatók, a rendőrhatalóság a női alkalmazottat utasíthatja, hogy egészségi állapotát hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja.

A rendelet intézkedik még a kéjnéőtelepekről, a titkos kéjnéőkről, s végül megállapítja az erkölcsrendészeti hatóságokat.

Rendelkezései értelmében a titkos kéjelgéssel alaposan gyanúsítható nőt, aki az elrendelt orvosi vizsgálatnak magát nem veti alá vagy ellenkezik, azonnal kórházba kell utalni. A titkos találkahelyek legszigorúbb ellenőrzésére nyomatköszönően felhívja a rendelet a rendőrhatalóságok figyelmét. A kéjelgéssel kapcsolatban akár nyíltan, akár burkoltan nyilvánított hirdetést megtiltja.

Elsőfokon erkölcsrendészeti hatóság: kis- és nagyközségekre a főszolgabíró, városokra és olyan községekre, ahol m. kir. rendőrkapitányság vagy önálló kirendeltség van, annak vezetője, Budapestre a rendőrfőkapitány. Másodfokon: kis- és nagyközségekre az alispán, városokra és olyan községekre, ahol m. kir. rendőrkapitányság vagy önálló kirendeltség működik, a m. kir. rendőrség vidéki főkapitánya, Budapestre a belügyminiszter. Harmadfokon a belügyminiszter.

A 160.100/1926. B. M. körrendelet egyes rendelkezéseit a 178.300/1936. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) módosította. Ennek egyik rendelkezése az, hogy a nyilvános találkahely tulajdonosa váró vagy szórakozó termet, szalónt berendezhet, amely díjtalanul használható, azonban ételt vagy szeszes italt itt kiszolgáltatni nem szabad, s zenéül legfeljebb zongora vagy grammofón használható.

Fogadóokban (szállodákban, panziókban), vendéglőkben, kávéházakban, kávémérésekben, tejivócsarnokokban, korcsmákban és cukrászdákban nők alkalmazását a 155.102/1930. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 326. oldal) korlátozza. Ennek értelmében fogadóokban (szállodákban, panziókban) szobaasszonyi és szobaleányi teendők végzésére csak olyan nőket szabad alkalmazni, akik 40. életévüket betöltötték. Az elsőfokú iparhatóság azonban a rendőrhatalóság meghallgatása után azoknak az iparosoknak, akik megfelelő felügyelettel biztosítják, hogy női személyzetük a fogadóokban (szállodákban, panziókban) kéjelgést nem űz és akiknél a női személyzet szigorú ellenőrzésére a lehetőség megvan, kivételesen megengedheti, hogy 40 évnél fiatalabb, de 24. életévüket már betöltött nőket is alkalmazhassanak. Ha azonban ezeket a rendelkezéseket áthágják, az iparhatóság az engedélyt visszavonhatja.

Vendéglőkben, kávéházakban, kávémérésekben, tejivócsarnokokban, korcsmákban és cukrászdákban a vendégek kiszolgálására és felírónői teendők végzésére 24. életévet még be nem töltött nőket alkalmazni tilos.

Azok az egyének, akik nyilvános találkahely fenntartására engedélyt nyertek, a fogadó (szálloda, panzió), vendéglő, kávéház, kávé mérés, korcsma, valamint a cukrászipart nem gyakorolhatják.

Fogadóokban (szállodákban, panziókban), vendéglőkben, kávéházakban, kávémérésekben, tejivócsarnokokban, korcsmákban és cukrászdákban tilos olyan nőt alkalmazni, aki az alkalmazását megelőző 3 éven belül bejegyzett kéjné volt vagy akiről megállapítást nyert, hogy az említett idő alatt keresetszerű titkos kéjelgést űzött. E rendelkezések betartását szigorú büntető rendelkezések biztosítják.

Az 1876:XIV. tc. 89. §-a értelmében a hatóság a prosti-

tuáltak kényszergyógyítását elrendelheti. Az 1879:XL. tc. 81. §-a értelmében az a kéjő, aki a rávonatkozó hatósági szabályokat meg nem tartja, 1 hónapig terjedhető elzárással büntethető. Ebből láthatjuk, hogy törvények is biztosítják annak lehetőségét, hogy a hatóság a prostitúcióval, általában a fertőző nemibetegségek elleni küzdelemmel összefüggő kérdéseket rendezhesse, s rendelkezéseinek keresztülvitelét — ha kell — akár kényszer útján is biztosítsa. Sajnos, éppen a titkos prostitúció ellen, amely a legtöbb fertőzést közvetíti, ma még elég sikertelenül küzdünk. Az ily irányban tett rendelkezések (így pl. a fogadókban, stb. alkalmazott nők korhatárának szabályozása és ellenőrzése, stb.) ugyanis hiányosak és elégtelenek.

A prostitúcióval kapcsolatban különösen a szifilisz nagy jelentőségű. A szifilisz (lues) egyik legrégebb és legelterjedtebb fertőző nemibetegség. Kórokozója a *spirochaeta pallida*. A szifilisz rendkívül nagy kihatással van a népszaporodásra. Erősen csökkenti ugyanis egyfelől a születések számát, de másfelől a szifilisz újszülötteknek majdnem a fele már első életévében elpusztul, s akik megmaradnak is, testileg és szellemileg rendkívül gyengén fejlődnek. A világrahozott szifilisz mai tudásunk szerint mindig a méhenbelüli fertőzés eredménye, tehát szükségképpen az anya is mindig beteg. Ez a méhenbelüli fertőzés a IV. terhességi hónap után szokott bekövetkezni, ami alkalmat nyújt a megelőzésre. Ennek módszere a szifilisz terhesnőnek a terhesség alatti alapos és rendszeres kezelése. Ehhez szükséges, hogy a nők terhességük kezdetén szifiliszre megvizsgáltassanak, aminek rendszeres keresztülvitele az egészségügyi neveléstől, az anya- és csecsemővédelem kiterjesztésétől, az egészségvédelem kiépítésétől várható.

Nagy gondot kell fordítani a dajkaság kérdésére is. Világrahozott szifiliszben szenvedő csecsemő fertőzheti azt a nőt, aki könyörületből vagy foglalkozásánál fogva (dajka) őt mellére veszi. A közfelfogással ellentétben ritkább, hogy szifilisz dajka fertőzzön egészséges gyermeket, de természetesen erre is gond fordítandó.

A 40.700/1930. N. M. M. körrendelet 9. §-a értelmében kezdeti stádiumban levő szifilisz gyanúja esetén a fekélyt steril

konyhasóoldatban áztatott vattával kell letisztítani, majd kiégetett és kihűlt kés hátával történő enyhe kaparással a fekély felszínéről kiserkedő nedvet tárgylemezre kell vékonyan, egyenletes rétegben kiteríteni és spirochaeta-vizsgálatra az Országos Közegészségügyi Intézethez beküldeni. Szerológiai vizsgálat végett pedig a karvénából sterilen vett 6—8 cm³ vért kell beküldeni. Primär-fekély esetében a vér vizsgálatára szükség nincs, mert az még reakciót nem ad.

A nemibetegségek elleni védekezésre a belügyminiszter a 61.988/1882. B. M. körrendeletben hívta fel a hatóságok figyelmét. A 709/1870. B. M. körrendelet előírja, hogy a szabadságolando katonákat előzetesen meg kell vizsgálni, nincs-e közöttük (bujakóros) szifilisz, nehogy ezek községükben e kórt terjeszthessék.

A nemibetegek kényszergyógyításáról — eltekintve a 160.100/1926. B. M. rendeletben foglaltaktól — az 1876:XIV. tc. 89. §-a alapján az elsőfokú közegészségügyi hatóság intézkedik. Ennek értelmében ugyanis, ha ragályos betegségek — ahova a szifilisz is számítandó — nagyobb számban fordulnak elő, az azokban szenvedő egyének gyógykezelés alá veendő, vagyis kényszergyógyításuk elrendelhető. Olyan nemibetegségben szenvedők, akiknek gyógykezelése vagyoni állapotuknál vagy házi viszonyaiknál fogva otthon nem eszközölhető, a legközelebbi kórházba szállítandók (közkórházba, ahol felgyógyulásukig visszatartandók). Ugyane törvény 90. §-a értelmében, ha valamely vidék lakosai között a szifilisz oly mértékben van elterjedve, hogy annak elnyomására a rendes hatósági óvintézkedések nem elegendők és a közkórház is távol esik, ott — lehetőleg a ragálylepte vidék központjában — az állam költségén szükségkórházak állítandók fel. A kórházak csakis a ragály tartamára szereltetnek fel és megszünte után azonnal feloszlattnak. Az egészségügyi törvény említett két szakaszát eddig még nálunk nem alkalmazták, noha erre szükség lett volna.

A 6.000/1931. M. E. rendelet 5. §-a illetőleg az ennek végrehajtását célzó 1.300/1932. N. M. M. eln. rendelet 16. §-ának (4) bekezdése 3. és 4. pontja értelmében a nemibetegek ha saját személyükben nem fizetőképese, mint szegény betegek ingyenes ápolásban részesülnek, amennyiben kórházi ápo-

lásukat a tartózkodási helyük szerint illetékes közegészségügyi hatóság rendelte el és hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolják, hogy kórházi ápolásra feltétlenül szükségük van. Eszerint nemibeteget a kórház csak az esetben vehet fel, ha az a kórházi ápolás szükségességét hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja. Ugyane rendelet 24. §-ának (2) bekezdése értelmében az ilyen betegek — külön engedély nélkül is — 3 hónapon túl is ápolhatók.

A nemibetegségek elleni küzdelem társadalmi irányító szerve Magyarországon az Országos Közegészségi Egyesület Antivenereás Bizottsága, amely 1926-ban alakult meg. A bizottság a belügyminiszter tanácsadó szerve.

Társadalmi egyesület a Teleia, amely Budapesten tart fenn rendelőintézetet nemibetegek részére.

A nemibeteg gondozók szervezése 1928 óta van folyamatban. Ezeknek a járóbetegrendelésen túlmenő feladataik vannak, mert betegeiket számontartják, a fertőző forrásokat felkutatják, csoportos vizsgálatokat végeznek, közreműködnek az egészségügyi nevelésben, ellátják a házasság előtti orvosi tanácsadást, stb. A nemibeteg gondozók lehetőleg más egészségügyi intézményhez (kórházak bőr- és nemibeteg osztálya, tüdőbeteg gondozó, egészségháza) kapcsolódnak. Ahol a helyi viszonyok szükségessé tették, a nemibeteg gondozók az Országos Társadalombiztosító Intézettel munkaközösségben dolgoznak, azaz a közös költségen fenntartott gondozókat az igazolt szegények és az OTI igényjogosultjai egyaránt igénybe vehetik. A nemibeteg gondozók ma nagyobbára az Egészségvédő Intézet nevet viselik. Az 1938. év elején a következő városokban működtek nemibeteg gondozók: Baja, Balassagyarmat, Cegléd, Debrecen, Eger, Gyöngyös, Győr, Gyula, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Makó, Mezőkövesd, Miskolc, Nagykanizsa, Pápa, Pestszenterzsébet, Salgótarján, Szikszó és Újpest. A nemibeteg gondozók tulajdonosai és fenntartói az érdekelt városok illetőleg vármegyék, Újpesten az Országos Szociálpolitikai Intézet. Munkaközösség esetén az OTI az igénybevétel (a jelentkezett betegek százaléka) arányában vesz részt a fenntartási költségekben. A gondozók fenntartásához a belügyminiszter államsegéllyel járul hozzá. A nemibeteg gondozók a 86.357/1928. N. M. M. körrendelet (Atzél—

Chyzer VI. kötet 761. oldal) illetőleg az ezt módosító 258.000/1934. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) alapján működnek. Az utóbbi rendelet tartalmazza a szervezeti szabályzatmintát is. A legtöbb nemibeteg gondozó ellátja a rendőrhatalóság által a rendszeres egészségügyi vizsgálatra kötelezett vendéglői, kávéházi és szállodai nőalkalmazottak vizsgálatát, azonkívül több városban a bejegyzett prostituáltak rendszeres vizsgálatát is.

A nemibeteg gondozók feletti felügyeletet a belügyminisztérium XV. osztálya gyakorolja. Szakszempontról a nemibeteg gondozók megszervezésében, ellenőrzésében és irányításában az Országos Antivenereás Küzdelem miniszteri biztosa jár el.

A nemibetegségek elleni küzdelmet a legtöbb európai államban egységes törvény, ú. n. Lex Veneris szabályozza. Nálunk egy ilyen törvény tervezetét az Országos Közegészségi Egyesület Antivenereás Bizottsága készítette el. E tervezet alapján elkészítendő törvényjavaslat megszövegezése jelenleg a belügyminisztérium illetékes osztályaiban folyamatban van.

XI. RÉSZ.

88. Az anyakönyvi jog szabályainak rövid ismertetése.

Születés, házasságkötés és halál, mint a személyi lét kezdete, a család alapítása és a személyi lét vége: azok a jogi tények az ember életében, amelyekhez a személyiség összes jogai és kötelességei fűződnek. Ezeknek a jogi tényeknek közhitелű nyilvántartása és tanusítása tehát a köz- és magánélet minden vonatkozására kiható, egyetemes közérdek. A közhitелű nyilvántartás és tanusítás az állami anyakönyvek vezetése útján történik.

Az állami anyakönyvvezetés (1895. évi október hó 1. napja) előtt vezetett felekezeti anyakönyvek és az azokból kiállított kivonatok továbbra is közokiratok marad-

nak; a felekezeti anyakönyvvezetők nemcsak jogosítva, hanem — büntetés terhe alatt — kötelezve is vannak azokból kivonatokat szolgáltatni.

Az állami anyakönyvvezetés szabályait az 1894:XXXIII. és az 1904:XXXVI törvénycikk, a 80.000/1906. B. M. rendelettel kiadott Anyakönyvi Utasítás és a 20.000/1906. I. M. rendelettel kiadott Házassági Utasítás, valamint az ezeket módosító és kiegészítő rendeletek foglalják magukban.

Az állami anyakönyvek vezetése állami feladat, de ellátása az önkormányzati (városi és községi) közigazgatás körébe tartozik és az azzal kapcsolatos minden költség az illető önkormányzati testületet (várost, községet) terheli.

Az állami anyakönyveket az anyakönyvi kerületekben, azoknak székhelyén vezetik. Budapest székesfőváros mindegyik közigazgatási kerülete, minden más törvényhatósági jogú város és minden megyei város, továbbá minden nagyközség és minden körjegyzőség önálló anyakönyvi kerület.

Az anyakönyveket az anyakönyvvezető vagy az anyakönyvvezetőhelyettesek vezetik.

Anyakönyvvezetők: Budapest székesfővárosban az illető közigazgatási kerület előljárója, más törvényhatósági jogú városban és megyei városban a városi főjegyző, nagyközségben és körjegyzőségben a községi jegyző, illetőleg körjegyző.

Anyakönyvvezetőhelyettes a községi anyakönyvi kerületben hivatali állásánál fogva a vezető jegyző mellett rendszeresített állásra élethossziglan megválasztott jegyző vagy segédjegyző; ha ilyen állás nincs vagy az állást betölteni nem lehet, az anyakönyvvezetőhelyettest a főispán nevezi ki; ugyanő jogosult a kinevezettet bármikor felmenteni.

Anyakönyvvezetőhelyettes a városi anyakönyvi kerületben a polgármester által a belügyminiszter hozzájárulásával kijelölt városi tisztviselő. A kijelölés erkölcsi megbízhatóság hiánya, hanyagság vagy rendetlenség miatt, vagy szervezeti változás esetében visszavonható.

Az anyakönyvvezetőt és az anyakönyvvezetőhelyettest tennivalóiknak pontos és szabályszerű teljesítése tekinteté-

ben büntetőjogi, magánjogi és fegyelmi felelősség terheli. Fegyelmi felelősség szempontjából rájuk az önkormányzati tisztviselőkre vonatkozó szabályok irányadók.

Az anyakönyvvezető (anyakönyvvezetőhelyettes) felügyelőhatóságai:

a) a székesfővárosban és más törvényhatósági jogú városban elsőfokon a polgármester, másod- és végsőfokon a belügyminiszter;

b) megyei városban elsőfokon a polgármester, másodfokon az alispán, harmad- és végsőfokon a belügyminiszter;

c) községekben elsőfokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, harmad- és végsőfokon a belügyminiszter.

Az anyakönyvvezető hatásköre mindig teljes, vagyis az ő hatásköre nemcsak a születési és halotti anyakönyvek vezetésére, hanem a házasságkötésnél polgári tisztviselői minőségben való közreműködésre és a házassági anyakönyv vezetésére is kiterjed.

Az anyakönyvvezetőhelyettest vagy teljes vagy korlátozott hatáskör illeti meg; az utóbbi esetben hatásköre a születési és halotti anyakönyvek vezetésére szorítkozik.

Ha az anyakönyvvezető a hatáskörébe tartozó valamely cselekményt megtagad, az érdekelt fél emiatt az anyakönyvi közvetlen felügyelőhatóságnál akár közvetlenül, akár az anyakönyvvezető útján szóban vagy írásban panaszt tehet. Ha az anyakönyvvezető a házasság kihirdetését vagy a házasságkötésnél a közreműködést megtagadja, a fél az anyakönyvi közvetlen felügyelőhatóság megtagadó határozatának hozatala után bírói eljárást vehet igénybe.

A születéseket, a házasságokat és az elhalálozásokat a megállapított mintáknak megfelelő, a m. kir. állami nyomda által készített és használatbavétel előtt hitelesített anyakönyvekben anyakönyvezik.

A bejegyzéseknek és az azok alapjául szolgáló szóbeli vagy írásbeli bejelentéseknek kellékeit és módját az anyakönyvi jogi szabályok részletesen megállapítják.

Az anyakönyvi bejegyzések fajtái a következők:

a) alapbejegyzések, amelyek alatt születésnek, házasságnak vagy elhalálozásnak az anyakönyvben első ízben teljesített és az anyakönyvvezető aláírásával lezárt bejegyzése-

ket kell érteni; idetartoznak az újból való vagy utólagos anyakönyvezés útján teljesített bejegyzések is;

b) utólagos bejegyzések (pl. a családi név, a vallás változására, az örökbefogadásra, a törvényesítésre vonatkozó bejegyzések);

c) kiigazítások.

Ha a bejegyzés, téves, hiányos vagy hibás, az anyakönyv kiigazításának van helye. Az eljárás hivatalból vagy kérelemre indul meg. A kiigazítás közigazgatási úton történik, de a másodfokú anyakönyvi felügyelőség határozatával meg nem elégedő fél a bírósághoz fordulhat.

Külön közigazgatási eljárás útján történik a házasságon kívül született gyermek szülői utólagos házasságkötésével történt törvényesítésének megállapítása és anyakönyvi feljegyzése. Közigazgatási úton ezt a törvényesítést csak akkor lehet megállapítani és az anyakönyvbe feljegyeztetni, ha a szülők a gyermek fogantatása idejében, tehát a gyermek születését megelőző 7—10 hónapban szabad állapotban voltak, vagyis a szülők egyike sem állott harmadik személlyel házassági kötelékben, továbbá a természetes atya a gyermeket az anyakönyvvezető előtt vagy közokiratban a magáénak ismerte el.

Minden anyakönyv teljesen egyező két példányban készül. A másodpéldányt a törvényhatósági levéltárba szolgáltatják be.

Mind a három anyakönyvhöz betűrendes névmutatót kell vezetni.

Az anyakönyvekbe bárki betekinthez és azokból kivonatokat vehet. Az anyakönyvi kivonatok szószerint vagy csupán tartalmilag egyeznek az anyakönyvekkel. Tartalmilag egyező anyakönyvi kivonat az, amely a bejegyzés adatait a kiállítás időpontjának megfelelő állapotban, mindazoknak a változásoknak figyelembevételével tünteti fel, amelyeket az aláírás előtti helyesbítések, utólagos bejegyzések és kiigazítások tartalmaznak.

A születés és az elhalálozás bejelentésére és anyakönyvezésére vonatkozó jogszabályok köréből mint közegészségügyi vonatkozásokban is jelentőséggel bíró szabályokat kiemeljük még a következőket:

A születés bejegyzésére és anyakönyvezésére az az anyakönyvvezető illetékes, akinek kerületében a gyermek született.

A születést a születéstől számított egy hét alatt, a halva született vagy születés közben meghalt gyermeket a legközelebbi hétköznapon kell bejelenteni.

A születés bejelentésére fokozatosan az alábbi sorrend szerint kötelesek: *a)* a törvényes atya, *b)* a szülésnél közreműködő bába, *c)* a szülésnél segédkezett orvos, *d)* mindazok akik a születésnél jelen voltak, *e)* az, akinek lakásában a gyermek született, *f)* az anya, mielőtt erre már képes.

A bába — tekintet nélkül az említett bejelentési kötelezettségére — köteles minden születést, amelynél segédkezett, vagy amelyről közvetlen tudomást szerzett, 24 óra alatt az anyakönyvvezetőnek nyilvántartás céljából bejelenteni. Ugyanúgy minden elvetélést is.

Szülészeti intézetben, kórházban vagy más polgári vagy katonai közintézetben történt születést vagy elhalálozást a közintézet vezetősége (parancsnoksága, igazgatója) jelenti be.

Ha az utónév a születés bejelentésekor még nem volt megállapítva, a szülők, illetőleg a gyám vagy megbízottjuk köteles az utónevet legkésőbb két hónap alatt bejelenteni.

Aki újszülött gyermeket talál, köteles ezt lehetőleg azonnal, de legkésőbb a következő napon a községi előljáróságnál (polgármesternél, kerületi előljárónál) bejelenteni. A községi előljáróság a szükséges nyomozást teljesíti és az eredményről az anyakönyvvezetőt a születési anyakönyvbe való bejegyzés végett értesíti. A bejegyzésnek tartalmaznia kell a találás idejét, helyét, körülményeit, a gyermekben talált ruhák és egyéb tárgyak leírását, valamint a gyermek netáni ismertető jeleit, annak valószínű korát, nemét, a hatóságot, intézetet vagy egyént, ahol illetőleg akinél a gyermeket elhelyezték és a neveket, amelyeket neki adtak.

A halvaszületett vagy szülés közben meghalt gyermeket csak a születési anyakönyvbe jegyzik be. Azt a halvaszületett, amelyre nézve teljes bizonyossággal megállapították, hogy hét hónapnál rövidebb ideig volt az anya méhében, nem szabad bejegyezni. Bármily koraszülött

magzatot azonban, tekintet nélkül arra, hogy mennyi ideig volt az anya méhében, ha az anya testétől történt elválasztás után az életnek valamely jelét adta, élve szülöttnek kell tekinteni és ennek folytán, ha nyomban meghalt is, mind születését, mind elhalálózását be kell jegyezni a születési, illetőleg a halotti anyakönyvbe.

Az elhalálózást annál az anyakönyvvezetőnél kell bejelenteni, akinek kerületében az elhalálózás történt.

Az elhalálózást legkésőbb a legközelebbi hétköznapon kell bejelenteni.

Az elhalálózás bejelentésére fokozatosan az alábbi sorrend szerint kötelesek: *a)* a családfő, *b)* a családtagok, *c)* az, akinek lakásában az elhalálózás történt, *d)* háztulajdonos, ha a házban lakik.

A bejelentéskor be kell mutatni a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítványt; ennek bemutatása nélkül az elhalálózást nem szabad bejegyezni. Közintézetben történt elhalálózásról a halottvizsgálati bizonyítványt a közintézet igazgatója küldi meg az anyakönyvvezetőnek. A bejegyzés után az anyakönyvvezető a halottvizsgálati bizonyítványon a bejegyzés teljesítését záradék alakjában feltünteti s a záradékolt halottvizsgálati bizonyítványt az eltemetés kieszközlésénél felhasználás céljából a bejelentőnek visszaadja. A községi előljáróság (városokban a polgármester, Budapesten a kerületi előljáró) kivételesen engedélyt adhat arra, hogy a hullát az anyakönyvezés előtt temessék el, de erről az anyakönyvvezetőt a bejegyzés végett értesíteni köteles. (Lásd I. kötet 67. pont).

Talált hulla személyazonosságát a községi előljáróság vagy a rendőrhatalóság nyomozza ki és annak eredményéről az anyakönyvvezetőt a halotti anyakönyvbe bejegyzés végett szóval vagy írásban értesíti. Ha a talált hulla személyazonossága meg nem állapítható, a bejegyzés a talált gyermek bejegyzéséhez hasonlóan történik.

Az elhalálózást nemcsak a halotti anyakönyvbe, hanem a születési anyakönyvbe is bejegyzik. Ha a születést nem az az anyakönyvvezető tartja nyilván, aki az elhalálózást bejegyezte, erről értesíti a születést nyilvántartó anyakönyvvezetőt.

Be kell jegyezni a halotti anyakönyvbe a holtaknyilvánítást is; evégből a bíróság értesíti az illetékes anyakönyvvezetőt a holtaknyilvánító határozat megküldése mellett.

Ha a születést vagy az elhalálozást a születés vagy a halál napjától számított három hónap alatt nem anyakönyvezték, a bejegyzést csak a felügyelőhatóságnak az utólagos anyakönyvezésre adott engedélyével szabad fogatósítani.

XII. RÉSZ.

89. A halottkémlés szabályai. A nyomozó rendőri hatóságok és közegek eljárása nem természetes halál vagy talált hulla esetén és az igazságügyi hatóságok részéről a temetési engedély megadása. A hatósági orvosok boncolási kötelezettsége. A bünygyi nyomozás során teljesített hatósági orvosi működés díjazása. Az orvosrendőri és a törvénysszéki hullaboncolás szabályai. A boncolóhelyiség felszerelése.

A halottkémlés szabályait munkánk I. kötetének 67. pontjában részletesen ismertettük, erre vonatkozóan tehát utalunk az ott elmondottakra.

A halottkém a 31.025/1876. B. M. rendelet 11. és 12. §-a értelmében minden olyan esetben, amikor megállapítható vagy feltehető, hogy a halál nem természetes módon következett be (rendkívüli haláleset, talált hulla), köteles ezt a körülményt haladéktalanul bejelenteni a községi előjáróságnak, valamint a 78.879/1887. B. M. rendelet 1. §-a alapján az elsőfokú közegészségügyi hatóságnak (Budapestben a m. kir. rendőrség kerületi kapitányságának), akik a 78.879/1887. B. M. rendeletben foglaltak szerint járnak el. A hatóságok akkor is kötelesek eljárást indítani, ha ilyen eset nem a halottkém útján, hanem másképen jutott tudomásukra. Ha a nyomozás során a hatósági orvos — a halott külső megsemlélésével — megállapította, hogy a halál ter-

mészetes úton, esetleg öngyilkosság vagy véletlenség folytán következett be, s akörül minden idegen beavatkozás kizárható, a hatóság saját hatáskörében az eltemetést megengedi. Egyúttal a halálesetről a halottnak netán távollevő hozzátartozóit értesíti, ha pedig a halott személyi viszonyai ismeretlenek, lefényképeztetését, s a személyleírás és fénykép alapján országszerte köröztetését rendeli el.

Hogy a hatóság az orvosrendőri boncolást elrendeli-e vagy sem, arról mindig legjobb belátása szerint határoz. Ha azonban a közigazgatási nyomozás során vagy az orvosrendőri hullavizsgálat közben alapos gyanú merül fel aziránt, hogy a halált büntetendő cselekmény vagy mulasztás okozta, az elsőfokú közegészségügyi hatóság (illetőleg Budapesten a m. kir. rendőrség kerületi kapitánysága) erről az illetékes kir. járásbíróság útján a kir. ügyészt az előnyomozás eredményének közlésével, az 1896:XXXIII. tc. 240. §-án alapuló további eljárás végett értesíti. Egyidejűleg gondoskodik arról, hogy a létező állapot addig is sértetlenül fennmaradjon.

Ebben az esetben a holttestet csak a kir. ügyészség (vagy bíróság) engedélyével lehet eltemetni (a 130.000/1899. B. M. rendelet 36. §-a).

A hullavizsgálatot minden esetben az ú. n. előnyomozás előzi meg. Előzetes nyomozásnál a hatósági orvos bevonásával mindig külső szemlét is kell tartani. Minden esetben szükséges az előnyomozás és a külső szemle, midőn valaki külső erőszak (pl. ütés, vágás, szúrás, lövés, hajítás, megfojtás, vízbefulladás, magasból vagy mélységbe zuhanás, stb.) által szenvedett sérelem után azonnal vagy emiatt keletkezett rövidebb-hosszabb betegség vagy valamely étel, ital vagy gyógyszer bevétele után vagy kenőcsök (mosdóvizek, hajporok) külső használata után hirtelen bekövetkezett és mérgezést okozó körülmények között, vagy kuruzslók általi gyógyítás után, vagy megelőző orvosi, sebészi vagy szülészeti műhibák miatt halt meg; s általában mindazoknál a haláleseteknél, amelyek olyan cselekményekből vagy mulasztásokból származnak, amelyekről a cselekvő (mulasztó) már természetes tudásánál vagy hivatása, hivatala, ipara, vagyis különös foglalkozása által feltételezett szakismereténél avagy

előre közzétett rendszabályok figyelmeztetésénél fogva beláthatta, hogy azokból emberek életére, egészségére, testi biztonságára veszély származhatik vagy a már meglevő veszély fokozódhatik. Ilyen esetek pl, ha a halál oka volt: töltött lőfegyver kellő felügyeletének elmulasztása; elzárt helyeken vigyázatlan tüzelés; kén és cinóber füstöléseknel és bódítószerek alkalmazásánál vigyázatlanság; robbanóanyagok készítésénél és árusításánál gondatlanság; bányáknál, építkezéseknél előírt szabályok be nem tartása; veszedelmes állatok hiányos őrizetben tartása; egészségtelen, hamisított vagy az egészségre ártalmas edényekben készített vagy tartott étel vagy ital; házifenyítékképpen való bántalmazás; gyermekek és magukat veszélyek ellen óvni nem képes személyek kitevése vagy elhagyása; vigyázatlan (gyors) lovaglás vagy kocsizás; erkélyekről, lakásokból tárgyledobás vagy leesés; végül ha a beteg azok hanyagsága folytán, akik ápolására voltak hivatva, a szükséges orvosi segély hiánya miatt halt meg.

Ha a szemle alkalmával megállapítják, hogy a hulla a feltalálás helyén a kir. ügyészség vagy a bíróság intézkedéséig nem hagyható, az illetékes hatóság (községi előjáróság, stb.) köteles azt más alkalmas helyre szállíttatni. Előbb azonban a tényállásról és a büntetendő cselekmény elkövetésével összefüggő látható vagy a szakértői szemle alapjául szolgálható más jelenségekről, úgyszintén az elkülönítés helyéről, valamint ennek környezetéről minden nyom és jelenség tüzetes megjelölésével — a bűnvádi eljárás szabályainak idevonatkozó rendelkezéseire tekintettel — olyan részletes helyszíni leírást kell készíteni, amely a talált állapotnak lehető hű képét tünteti fel.

Ha a hullát már eltemették, de a halál körülményei iránt kételyek merültek fel és a boncolás alapján újbóli vizsgálatról eredmény várható, az illetékes bíróság intézkedik a kiásatás és a további vizsgálati teendők iránt. A boncolást a kirendelt szakértők csak abban az esetben háríthatják el, ha a rothadás oly magasfokú, hogy életükre közvetlen veszélyt jelenthetne. Arra vonatkozóan, hogy a boncolás előreláthatóan eredményre vezet-e, az illető törvényszéki orvos véleménye irányadó. Az exhumálásnak minden esetben a tiszti orvos és a közegészségügyi hatóság (Budapesten a m. kir. rendőrség) közbejöttével

kell megtörténnie. Fenti eljárásra vonatkozik a 130.000/1899. B. M. körrendelet is, amely a nyomozó rendőri hatóságok és közegeik részére kiadott utasítást tartalmazza.

A halvaszülettek orvosrendőri hullavizsgálatára vonatkozóan a 71.462/1917. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 158. oldal) rendelkezik.

A közigazgatási hatóság által elrendelt boncolást orvosrendőri hullaboncolásnak, a bírói hatóság által elrendelt boncolást pedig törvényszéki boncolásnak nevezzük. Mind az orvosrendőri, mind a törvényszéki boncolásokról a 78.879/1887. B. M. körrendelet rendelkezik; utóbbira vonatkozóan még az 1896:XXXIII. tc. 240—246. §-ai is fontos rendelkezéseket tartalmaznak.

Orvosrendőri hullaboncolás végezhető az 1876:XIV. tc. 111. §-a értelmében: 1. a talált hullákon, 2. fertőző betegségek megállapítása céljából és 3. ha a hatóság köztekintetkből szükségesnek tartja. Ugyane tc. 154. §-a (2) bekezdésének f) pontja szerint a köztekintetkből megkívánható orvosrendőri hullaboncolás elrendelése az elsőfokú közegészségügyi hatóság hatáskörébe tartozik.

A 900/1936. B. M. rendelet 23. §-ának (3) bekezdése értelmében a törvényhatóság első tisztviselője minden naptári év elején kijelöli azt a tiszti orvost, aki az orvosrendőri hullaboncolásokat végzi. A kijelölésnél elsősorban azt a tiszti orvost kell figyelembe venni, akinek a boncolásban megfelelő jártassága és törvényszéki orvosi képesítése van. Az orvosrendőri boncolásokat a kijelölt tiszti orvos díjtalanul köteles elvégezni. Ugyane rendelet 24. §-a (1) bekezdésének g) pontja értelmében a városi, községi és körorvos az orvosrendőri, valamint a törvényszéki orvosi boncolásoknál közreműködni köteles.

A törvény nem határozza meg közelebbről az orvosrendőri szolgálat fogalmát, ez a meghatározás — mint fogalmi tétel — a későbbi törvényekben és rendeletekben is hiányzik. Kétségtelen azonban, hogy „orvosrendőri szolgálat” gyűjtőnév alá foglalandó mindaz a tevékenység, amit a hatósági orvosok a rendőrhatalom számára szakértői működésükből kifolyóan teljesítenek, tehát a rendőri nyomozás során fogatosított szakértői szemle vagy szakvéleményadás is. Ebben

a tekintetben nem tehető különbség aszerint, hogy a rendőri ténykedés és ennek során az orvos szakértői működése a rendőri közigazgatási eljárás vagy a bűnügyi nyomozás során merül-e fel.

A bűnvádi ügyekben alkalmazott szakértőknek, így a törvényszéki orvosoknak, valamint a nekik segédkező orvosoknak díjazására a 62.000/1926. I. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 844. oldal), továbbá a 4.700/1931. I. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 414. oldal) tartalmazza a szükséges tudnivalókat.

Olyan esetben, amikor a kir. ügyészség vagy a bíróság valamely bűnper keretében közvetlenül veszi igénybe a hatósági orvos szakértői működését, az ilyen szakértői tevékenység nem tartozik az illető hatósági orvos közigazgatási orvosrendőri kötelezettségei közé. A közhivatalban álló szakértőnek ilyenkor a 62.000/1926. I. M. rendeletben megállapított díjazás jár.

Az orvostörvényszéki hullaszemlére és hullaboncolásra — mint fentebb már említettük — a 78.879/1887. B. M. körrendelet és az 1896:XXXIII. tc. 240—246. §-ai tartalmazzák a szükséges útbaigazítást.

Az említett törvényszakaszok és rendelet értelmében halottszemle és boncolás foganatosítandó, ha gyanú támad, hogy valakinek halálát büntett vagy vétség okozta.

Mind a rendőri, mind a bírói hullavizsgálatot (boncolást) rendszerint 2 orvosnak kell teljesíteni, a bírói hullavizsgálatnál legalább az egyiknek kir. törvényszéki orvosnak kell lenni, a másik hatósági orvos is lehet. (A rendőrorvosi boncolást — a 900/1936. B. M. rendelet 23. és 24. §-a alapján — a kirendelt tiszti orvos és a községi, kör- vagy városi orvos végzik.) Az az orvos, aki a meghaltat a halált megelőző betegségében gyógykezelte, a hullavizsgálatot nem teljesítheti, a vizsgálóbíró rendeletére azonban köteles a boncolásnál jelen lenni és a feltett kérdésekre a szükséges felvilágosításokat megadni. A vizsgálat teljesítésére kirendelt orvosokat mindig írásban kell meghívni. A meghívásnak a vizsgálat tárgyát és célját, a szemle helyét és idejét és az azon résztvevő bírói személyeknek és szakértőknek nevét kell tartalmaznia. A vizsgálati eljárást az erre kiküldött bírósági személy, rendőri

hullaboncolásnál pedig a közegészségügyi hatóság illetőleg a rendőrhatalóság kiküldöttje vezeti.

A boncolás előtt, amennyiben ez lehetséges, meg kell állapítani, ki volt a meghalt. Ha valaki a halált előidéző cselekmény gyanújával illelhető, ennek az azonosság megejtése végett a hullát be kell mutatni. Az azonosság megállapításához legalább két tanuzási képességgel bíró egyén egybehangzó felismerése és kijelentése szükséges, amit az eljárásról készült jegyzőkönyvben fel kell venni és az illetőkkel alá kell iratni. Ha a meghalt teljesen ismeretlen, személyéről és ruházatáról, valamint a (nála) talált egyéb ingóságokról pontos leírást kell készíteni. Az eljáró közegeknek és orvosoknak a vizsgálatot a leggondosabban kell teljesíteni és semmiféle olyan körülményt nem szabad figyelmen kívül hagyniok, amely a halálesetre vonatkozóan a legkisebb mértékben is útbaigazítást adhat. Orvosi tekintetben a hullavizsgálatot a meghívott orvosok közül a törvényszéki illetőleg a hatósági orvos, ha ilyen nincs jelen, a meghívott két orvos közül a vizsgálatban gyakorlottabb vezeti.

A boncolás részletes lefolyásáról a 78.879/1887. B. M. rendelet II. fejezete ad részletes felvilágosítást. A hullavizsgálat két részből áll, ú. m.: 1. külvizsgálatból (külszemle) és 2. belvizsgálatból (boncolás). Külvizsgálatnál a hulla külsejét kell leírni, mégpedig mind általánosan, mind egyes részeire vonatkozóan. Ennek feladata tehát a test felületén található szennynek, vérnek, sárnak és más eféléknek, az illető egyén nemének, korának, tápláltságának, testalkatának, általában a hullamerevség jelenlétének, fokának vagy hiányának, valamint a bőr színének, a vér süllyedésének, a hullafoltoknak és minden különösebb rendellenességnek, ú. m. a végtagok hiányának vagy többletének, valamint a netáni kóros állapotok külsőleg látható maradványainak, pl hegeknek, daganatoknak, stb. tüzetes megjelölése. A boncolásnál meg kell nyitni mind a három testüreget, a fej-, a mell- és a hasüreget még abban az esetben is, ha a halál oka már ezek nélkül is megállapított.

A hullavizsgálatról jegyzőkönyv vezetendő. A jegyzőkönyvet mind az orvosrendőri, mind a törvényszéki orvosi boncolásnál a 78.879/1887. B. M. rendelet III. fejezetében fel-

tüntetett módon kell elkészíteni. A jegyzőkönyv két részből áll, ú. m. a tényfelvételből és az ehhez fűződő véleményből. A tényfelvételhez tartozik a vizsgálat helye, ideje, tárgya és egyéb szükséges előzményeinek előrebocsátása után az eljárás minden mozzanatának illetőleg eredményének tüzetes és pontos leírása. A kimerítő véleményt ennek alapján kell előterjeszteni. Az előzmények között megemlítendő, hogy mely hatóság mikor, mily szám alatt és mi célból rendelte el a boncolást, az kinek jelenlétében, ki által, a napnak mely szakában, a szabadban vagy zárt helyiségben teljesített-e. A lelet egy vagy több főrészből állhat, aszerint, hogy a vizsgálat kizárólag a hullavizsgálatra szorítkozik vagy ezenkívül más tárgyak (pl eszközök, ruhák, beszolgáltatott anyagmaradványok, stb.) megvizsgálására is kiterjed. A leletet annyi főrésze kell felosztani, ahány tárgya van az elrendelt vizsgálatnak. Könnyebb áttekintés végett a főrészeket római számokkal, a szakaszokat nagybetűkkel, a tételeket pedig arabsszámokkal jelöljük meg. A boncolás minden egyes részét, mozzanatát pontosan és tüzetesen kell leírni. A kifejezések legyenek határozottak. Ne használjunk általános kifejezést „sok vagy kevés vér“, hanem mondjuk meg, hogy „20 vagy 50 gr-nyi vér“. Lehetőleg népszerű és szokásos (közhasználatú) kifejezéseket használjunk, az újabban vagy szűkebb körben használt műszavak mellett a latin vagy görög szakmegjelölést is mindig tüntessük fel. A leletben véleményt nyilvánítani nem szabad. A jegyzőkönyvet befejezése után, az aláírás előtt fel kell olvasni, a netán szükséges szövegmódosításokat, törléseket és hozzáadásokat a befejezés záradékában tüzetesen meg kell jelölni, valamint a vizsgálat befejezésének idejét (napját és óráját) is fel kell tüntetni. A jegyzőkönyvet a boncolóorvosokon kívül a vizsgálóbíró, a jegyzőkönyvvezető, valamint az azonosság megállapítására tanuként alkalmazottak is aláírják.

A vélemény vagy mindjárt a vizsgálat befejezése után vagy — behatóbb átgondolást igénylő esetekben — később terjesztendő elő, amire a vizsgálóbírótól kell határidőt kérni. A véleménynek minden esetben a boncleletre kell támaszkodni és abból kell a szükséges következtetéseket levonni. A véleménynek olyannak kell lenni, hogy az a bíró által is

könnyen érthető legyen. A véleményben aziránt kell nyilatkozni, hogy mi volt a halál közvetlen oka és ez a közvetlen ok mi által idéztetett elő. Ha a hullán testi sérülés észleltetett, meg kell állapítani, hogy az más személytől származott-e. Egyebekben arra vonatkozóan, hogy a bíró által feltett kérdéseken kívül még mire kell kiterjeszkedni, a 78.879/1887. B. M. rendelet 39. §-a ad felvilágosítást. Általában a véleménynek a bíró által feltett kérdésekre kell kiterjedni, egyéb mozzanatokra csak akkor, ha ennek megvilágítása nélkül a véleményező meggyőződése szerint, a kérdésben foglaltakra alapos feleletet adni nem lehet. Ha a vizsgálat kétes eredményeinek felderítésére további orvosi vagy bírói nyomozás szükséges, a közbenső vagy a feltételes illetőleg a feltételezett nyomozás irányát kijelölő véleményt kell adni és a végső véleményt függőben kell tartani.

Orvosrendőri boncolás esetén, ha a külszemle vagy a boncolás nyilvánvalóan megállapította, hogy a halált idegen behatás okozta, az orvosrendőri eljárást félbe kell szakítani és azonnal meg kell keresni a királyi ügyészséget illetőleg a járásbírószágot a törvényszéki boncolás elrendelése iránt.

Mérgezés gyanúja esetén követendő eljárásra vonatkozóan a 78.879/1887. B. M. rendelet IV. fejezete nyújt részletes felvilágosítást. E rendelkezéseket némileg módosította a 4.967/1893. I. M. rendelet. A szükséges vizsgálatokat ez esetben a m. kir. Országos Bírósági Vegyészeti Intézet (I. kötet 26. pont) végzi. A hullarészek postai szállításának szabályait lásd a 93. pontban.

A boncolást, ha erre a célra szolgáló tudományos intézet a helyszínen nincs, a temető hullakamrájában vagy oly más helyiségben kell végezni, amely világos, eléggé tágas és nagyobb hidegben fűthető. A hullát télen a hideg, nyáron pedig a meleg befolyásától meg kell óvni.

A bonchelyiség berendezésére vonatkozó utasításokat a 78.879/1887. B. M. rendelet második részének I. fejezete tartalmazza. A bonchelyiséget általában fel kell szerelni mindazokkal az eszközökkel, amelyek a boncoláshoz szükségesek.

A boncoláshoz szükséges és a rendeletben felsorolt eszközök készletben és jókarban tartásáról orvosrendőri bonco-

láshoz a közigazgatási hatóság, törvényszéki boncoláshoz pedig a bíróság köteles gondoskodni.

A főváros területén a hullák körüli eljárásra és boncolásokra a 33.248/1886. B. M. rendelet irányadó. A főváros területén a boncolásokat a törvényszéki orvostani intézet végzi.

A főváros területén talált, erőszakos halál jeleit felmutató hullát mindenkor a jelentésttevő rendőrkapitányság által kiküldött rendőr kíséretében szállítják a törvényszéki orvostani intézetbe. Az intézet a hulla átvételéről elismervényt ad. Erőszakos halál vagy annak gyanúja esetén azt a helyiséget, ahol a hulla fekszik, le kell zárni és rendőr által mindaddig őriztetni kell, amíg a főkapitányság vagy a kerületi kapitányság kiküldöttje az orvosszakértőkkel együtt a helyszíni szemle végezt meg nem jelenik. Ha a hulla a szabadban fekszik, azt a rendőrség kiküldöttjeinek megérkeztéig ugyanazon a helyen érintetlenül kell hagyni és rendőr által őriztetni kell; ez alól kivételt tenni csak közegészségügyi vagy egyéb tekintetből lehet. A hullát levetkőztetni csak a felboncolás helyén és a boncolóorvos jelenlétében szabad.

90. A községek temetési kötelezettsége és az erre vonatkozó (szegényüggyel kapcsolatos) rendelkezések. A közkórházak temetési kötelezettsége. A hulláknak anatómiai boncolás céljára átengedése.

Az 1876:XIV. tc. 113. §-a értelmében minden halottat a törvényben illetőleg a 31.025/1876. B. M. rendeletben meghatározott időn belül el kell temetni; az eltemetés annak a községnek területén eszközözlendő, ahol a halál bekövetkezett. Az 1876:XIV. tc. 114. §-a értelmében a hulla szabályszerű eltemetését, ha az arra kötelezett rokonok, testületek vagy egyesek a kellő időben nem teljesítik, költségükre a község előljárósága köteles teljesíteni.

Teljes szegénység esetében, s ha temetésre köteles rokonok, testületek vagy egyesületek nincsenek, a temetési költségek a község terhére esnek.

Arra nézve, hogy a szegénysorsúak hatósági eltemetésének költsége szegényellátási költségnek minősíthető-e vagy sem, a közigazgatási bíróság az 5664/1935. K. elvi jelen-

tóságú határozatában (Atzél—Chyzer VIII. kötet) kimondta, hogy az, szegényellátási költségnek nem minősíthető. A szegényellátás ugyanis a közsegélyre szoruló élő egyének hatósági segélyezése, amely pénzbeli segélyezés vagy természetbeni ellátás alakjában történhetik. Minthogy pedig a szegénysorsú halottak hatósági eltemetése az 1876:XIV. tc. 114. §-a értelmében kifejezetten közegészségügyi feladat, ezért az ily temetési költségek viselését illetően a szegényügyeket szabályozó 6.000/1931. M. E. rendelet rendelkezéseit alkalmazni nem lehet.

Az 1.300/1932. N. M. M. eln. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 512. oldal) 17. §-a értelmében a közkórházban vagyontalanul elhaltakat, amennyiben fizetésre képes és fizetőköteles hozzátartozóik nincsenek és eltemettetésükről senki sem gondoskodik, a kórház a nyilvános betegápolási átalány illetőleg a napi ápolási költséghezjárulás terhére ingyen eltemettetni köteles. Ugyanennek a rendeletnek 9. §-a (3) bekezdésének 9. pontja értelmében a közkórházakban elhunyt betegek kórboncolásáról az igazgató-főorvos rendelkezik és a közkórházakban elhaltak hulláit, amennyiben az elhunytak közköltségen ápolattak vagy ha hozzátartozóik nem ellenzik, a tudományegyetemi tanítás céljaira (anatómiai célra) a kórházigazgató átengedheti.

91. A halotthamvasztás. A külföldön elhamvasztott hullamaradványok szállítása.

A halotthamvasztás kétségtelenül egyik leghigiénikusabb formája a temetkezésnek, bár a földbe temetkezést sem lehet közegészségellenesnek nyilvánítani, mert semmi olyan adatunk nincsen, hogy a temető valaha is járványos betegség kiindulási helye lett volna vagy, hogy a temetők kútvizeti lettek volna járványok forrásai. Mégis minthogy a temetők elhelyezése — különösen nagyvárosokban — ma már igen nagy gondot okoz, a halotthamvasztást ebből a szempontból határozottan előnyösnek kell tekintenünk. A halotthamvasztás ellen egyfelől vallási indokokat hoznak fel, másfelől pedig azt, hogy ez az utólagos boncolást lehetetlenné teszi, s

így ennek bevezetése bűnügyek felderítése szempontjából nem kívánatos.

Külföldön már igen sok helyen működik halotthamvasztó (krematórium), így Olaszországban, Németországban, Franciaországban, Angliában, de különösen sok működik az Északamerikai Egyesült Államokban. Hazánkban Debrecenben épült ilyen halotthamvasztó (krematórium), amely azonban működését a mai napig sem kezdette meg.

A halotthamvasztásnak különböző módszerei vannak, amelyek célszerűsége tekintetében a vélemények igen eltérőek. Legtökéletesebb a Schneider-féle és a Klikke-Birmann-féle halotthamvasztó. Az azonban kétségtelen, hogy a halotthamvasztás sokkal drágább, mint a földbe temetkezés.

Az elhamvasztott hullák maradványainak külföldről Magyarországra szállítása tekintetében az 56.450/1928. K. Ü. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 732. oldal) irányadó. E rendelet szerint, miután az elégetett hullák hamvai kizárólag szervezetlen és csíramentes anyagokból állanak, ezek sem a közönségre, sem a velük foglalkozókra egészségügyi szempontból nem ártalmasak, s ennél fogva az ilyen hamvak szállításának közegészségi jelentősége nincs. Éppen ezért az ilyen hullahamvak szállítására vonatkozó engedély megadásánál közegészségügyi szempontok nincsenek.

92. A köztemetők. A felekezeti temetők. A temetőhely kijelölésének és megszüntetésének közegészségügyi alapelvei. Sírbolt létesítése. Temetkezés a templomokba és a magán-temetőkbe. Halottaskamrák (hullaházak) felállítása. A kötelező ravatalozás célja. A hatósági orvosok teendői a temető közegészségügyi ellenőrzésével kapcsolatban. A temetőszabályrendelet helyes elkészítésének módja.

Az 1876:XIV. tc. 116. §-a értelmében minden község köteles a helyi népesedési és egészségügyi igényeknek megfelelő, kellően berendezett községi temetőt létesíteni és fenntartani. Ez csak abban az esetben mellőzhető, ha a községben egy vagy több olyan felekezeti temetőt létesítettek, amely-

ben a temetkezés szabadsága biztosítva van. Az 1895:XLIII. törvénycikk értelmében minden bevett és elismert felekezet létesíthet temetőt. Ha tehát a község azért nem létesít köztemetőt, mert ott egy vagy több felekezeti temető van, a községi előjáróság a temetőt fenntartó felekezettől olyan írásbeli nyilatkozatot köteles kérni, melyben az, az általa fenntartott temetőben más keresztény vallásúak eltemetését egy-szersmindenkorra megengedi.

Az 1868:LIII. tc. 22. §-a értelmében a köztemetőkben a különböző vallásfelekezetek vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek. A zsidóknak is joguk van a köztemetőkbe temetkezni. A 44.233/1882. B. M. határozat azonban megkívánja, hogy ott, ahol 50—60 zsidóvallású ember lakik a községben, vallási szabályaiknak és hagyományaiknak megfelelően és a közegészségügy érdekeinek megvédése mellett külön felekezeti temetőt állítsanak fel, annál is inkább, mert zsidó vallásúakat keresztény temetőben temetkezésre kötelezni nem lehet.

A községi temető (köztemető) felállításával járó költségek a községet, a felekezeti temetők fenntartási költségei pedig a hitközséget terhelik, amennyiben az a temető fenntartása tekintetében a községgel bizonyos megállapodást nem kötött. Ez rendesen megtörténik, mert ezáltal a község a köztemető felállításától mentesül.

Az 1876:XIV. tc. 117. §-a értelmében a temetőhelyek kijelölése illetőleg felállítása, nagyobbítása vagy bezáratása, továbbá a temetőknek a lakott házaktól való távolsága, fekvése, körülkerítése és fával beültetése, végül a sírok nagysága és egymástól távolsága, a helyi és a talajviszonyok különbözőségéhez képest rendeleti úton (helyhatósági szabályrendelettel) szabályozandó.

A temetőhely kijelölésénél a hatósági orvosnak nagy gonddal kell eljárnia.

A község (város) belterületén temetőt létesíteni nem szabad. A temetőhely a község (város) lakott területétől legalább 200 m távolságra legyen. Ily célra legjobb a homokos vagy kavicsos talaj. Agyagos talajt csak abban az esetben lehet kijelölni, ha a község (város) területén más alkalmas hely nincsen. Kijelölni csak olyan helyet lehet, ahol a talaj-

víz a legmagasabb vízállás esetén is 1—2 méterrel mélyebben van a sírok fenekénél, nehogy a víz a hullákat elérje.

Arra kell törekedni, hogy a temetőben a hulla felbomlása úgy menjen végbe, hogy az élőkre veszélyt ne jelentsen. A felbomlás ideje és módja azonban egyfelől a talaj, de másfelől a koporsó minőségétől is függ. Ezért temető céljára a legalkalmasabb — mint fentebb említettük — a levegőjárta homokos vagy kavicsos talaj, a temetés céljára pedig a fakoporsó, mert az hamar elkorhad s így a levegő és nedvesség könnyebben jut hozzá a hullához és annak felbomlása gyorsabban következik be.

A temetőben a sírhelyeket ne túlságos sűrűn (egymástól 60 cm távolságra) jelöljük ki. Az egyes sírhelyek szélessége kb. 90 cm, hosszúsága 2 m, mélysége kb. 160 cm (esetleg 2 m) legyen; ilyen mélységből a hulla rothadása közben keletkező mérges gázok már nem kerülhetnek a felszínre. Gyermeksírok szélessége, hosszúsága és mélysége megfelelően kisebb lehet (gyermeksírhelynél pl. elegendő 100—120 cm mélység). A sírokat sorrendben kell elhelyezni, mégpedig úgy, hogy minden sírra 2 m², a gyermeksírra 1½ m² hely jusson. Egy sírba — lehetőleg — csak egy hullát szabad temetni. Elhagyott sírokba újabb hullát eltemetni 10 év előtt nem szabad.

A temető ne mélyenfekvő, hanem inkább kissé kiemelkedő helyen létesíttessék. Egyúttal ügyelni kell arra, hogy az állandó széljárás ne a temető felől a község (város) felé irányuljon és a talajvíz se áramoljon a község (város) felé, nehogy esetleg a hullákból a talajvízbe kerülő tífuszbacillussok a mélyebben fekvő kutakba kerülhessenek.

Elhagyott temetőket csak az utolsó temetkezéstől számított 30 év leforgása után szabad beépíteni. Megjegyezzük, hogy a hullának teljes felbomlása átlagosan 10 év alatt történik meg. Az elhagyott temetők beépítésével kapcsolatban a tiszti orvosnak feltétlenül ragaszkodnia kell ahhoz, hogy az ilyen terület beépítése csak annak teljes kiürítése (az összes csontok és egyéb hullamaradványok, stb. tökéletes eltávolítása) után történjék meg.

Mind a magán-, mind a köztemetők hatósági felügyelet alatt állanak.

Az 1876:XIV. tc. 119. §-a értelmében a temetőben sírboltokat létesíteni csak a hatóság engedélyével szabad. A tisztí orvosnak ügyelni kell arra, hogy ezzel kapcsolatban az egészségügyi szabályok minden tekintetben betartassanak. Ezért az építési engedély megadásánál a legkörültekintőbben kell eljárnia.

A városok és községek belterületén épülő új templomokban kripták készítése illetőleg temetkezés csak a sírboltokra fennálló rendelkezések és az egészségügyi feltételek szigorú betartása mellett engedélyezhető. A városok és községek területén levő új templomok körül azonban temetőt létesíteni nem lehet. Városok és községek területén már meglevő templomokban és a templomok körül már meglevő oly sírkertekben és sírboltokban, amelyekben a temetkezés szokásban van, temetkezni csak hatósági engedéllyel és csak abban az esetben lehet, ha a közegészségügyi érdekek minden tekintetben biztosítva vannak.

Új temetők, sírboltok a rendes temetőkön kívül — magánosok által — csak külön hatósági engedéllyel létesíthetők. Ezzel kapcsolatban szigorúan meg kell követelni, hogy a hely és a sírbolt minden tekintetben megfeleljen a közegészségügy követelményeinek illetőleg az építési szabályoknak.

A 78.579/1888. B. M. körrendelet értelmében gondoskodni kell arról, hogy a temetőkben halottaskamrát (hullakamra) állítsanak fel, ahová az esetleg szükséges hullaszemle vagy boncolás esetén a halottakat — főleg a talált hűlőt, ha az olyan helyen van, hogy a találat helyén nem hagyható — el lehessen szállítani. A 78.879/1887. B. M. rendelet, amely a bírói hullavizsgálatokkal kapcsolatos teendőkről szól, előírja, hogy a hullakamra a hulla megvizsgálására alkalmas, tehát elég világos, tágas és nagy hidegben fűtendő helyiség legyen. Nagysága olyan legyen, hogy benne 2 m hosszú, 70 cm széles és 79 cm magas boncolóasztal, továbbá még egy külön asztal és mosdó elférjen.

A kötelező ravatalozás elrendelése minden nagyobb községben, de legalább is a megyei és törvényhatósági városokban igen kívánatos volna. Ennek közegészségügyi jelentősége ugyanis rendkívül nagy, különösen olyan lakásokban, ahol csak 1 szoba van és ahol emiatt a halott megfelelő elhe-

lyezéséről gondoskodni nem lehet. A nyilvános ravatalozás — sajnos — egyelőre csak Budapesten, néhány nagyobb vidéki városban, s alig egy-két nagyobb községben van kötelezően elrendelve.

Az elhaltaknak a lakásban ravatalozása könnyen közegészségügyi ártalmat okozhat, sőt vannak esetek, mikor ez meg sem volna engedhető, pl. ha valaki fertőző betegségben halt el. Éppen ezért a hatósági orvosok mindent kövessenek el, hogy a kötelező ravatalozás legalább a városokban és a népesebb községekben szabályrendelettel elrendeltessék. A kötelező ravatalozás elrendelésénél tekintettel kell lenni egyfelől a vallási és kegyeleti szempontokra, másfelől a lakosság anyagi érdekeire, vagyis arra, hogy a ravatalozási költség túlmagas ne legyen.

A hatósági orvosnak a temető ellenőrzésével kapcsolatban a fentebb elmondottakat kell figyelembe vennie. Az 1908:XXXVIII. tc. 1. §-ának c) pontja értelmében a községek kötelesek temető létesítéséről és a lehetőség szerint halottasházak felállításáról gondoskodni. Ennélfogva a hatósági orvos (községi, kör és városi orvos) feladatkörébe tartozik a temetőhely kijelölésére, a temetőhely megszüntetésére a régi sírok új temetésre felhasználására, a sírboltok létesítésére vonatkozó rendelkezéseknek és a ravatalozással kapcsolatos teendők elvégzésének az ellenőrzése.

A tiszti orvosoknak különösen fontos teendője az exhumálással és a sírok megnyitásával járó temetéseknek az ellenőrzése.

A temetők és sírboltok körüli intézkedés — miután e tekintetben főleg a helyi körülmények irányadók — az 1876: XIV. tc. 122. §-a értelmében a törvényhatóságok illetőleg a községek (városok) szabályrendeletalkotási jogkörébe tartozik. Ennek alapján szükséges, hogy a törvényhatóságok a vonatkozó törvények és rendeletek figyelembevételével a törvényhatóság egész területére kiterjedő (generális) rendelkezéssel állapítsák meg a temetkezés általános feltételeit, az egyes községek pedig ennek keretén belül gondoskodjanak — a helyi körülményeknek megfelelő — temetési szabályrendeletéről. A temető-szabályrendeletek megalkotásánál egyfelől a vallási és a kegyeleti szempontok, másfelől a köz-

egészségügyi érdekek jönnek figyelembe. Ezért a hatósági orvos az erre vonatkozó szabályrendelettervezetet a felekezetek papjaival való egyetértésben készítse el, de egyúttal legyen gondja arra is, hogy az közegészségügyi szempontból minden tekintetben megfelelő legyen. Ez utóbbi szempontból figyelembe jön elsősorban a temető elhelyezése, bekerítése, tisztántartása, a síroknak egymástóli távolsága és mélysége, a sírokba temetés megengedése, stb. A temetési szabályrendeletbe kell belefoglalni a ravatalozás kérdését is és általában tekintettel kell lenni mindazokra a körülményekre, amelyeknek közegészségügyi érdekből jelentősége van.

A Kbt. 123. §-a értelmében az, aki a holttest boncolására, eltemetésére, a temetés helyére, a holttest kiásására vagy annak más helyre vagy más községbe szállítására fennálló szabályokat megszegi, kihágást követ el.

93. A hullaszállítás és a hullakiásás (exhumálás) közegészségügyi feltételei. A hulla üvegbetétes koporsóban szállítása. Fertőzőbetegségben elhaltak hulláinak szállítása. A külföldre és külföldről történő hullaszállítás szabályai. A tiszti orvos teendői hullaszállításnál és hullakiásásnál. A hulla kocsin és gépjárművön szállítása. A hulla vasúton és hajón szállítása. Hullarészek póstán szállítása.

Az emberi hulla és hullarészek szállításához, kiásásához vagy újraeltemetéséhez hatósági engedély szükséges.

A hullarészek kiásását (exhumálását) az elsőfokú közegészségügyi hatóság engedélyezi.

A hullaszállításra az engedélyt ugyanannak a törvényhatóságnak területén a járási főszolgabíró illetőleg megyei városban a polgármester, egyik törvényhatóság területéről a másikba a törvényhatóság első tisztviselője, a székesfővárosban pedig mind helyben, mind más törvényhatóság területére a kerületi előljáró adja meg.

A hullaszállítási és kiásási engedély megadására az elsőfokú közegészségügyi hatóság az 1876:XIV. tc. 154. §-ának g) pontja, a törvényhatóság első tisztviselője ugyane

törvény 157. §-ának g) pontja, a kerületi előljáró pedig a 30/1938. B. M. rendelet (Atzél—Chyzer VIII. kötet) 2. § (2) bekezdésének 18. pontja értelmében jogosult.

Az emberi hullák és hullarészek szállítására illetőleg kiásására (exhumálására) vonatkozó szabályokat a 25.857/1906. B. M. körrendelet tartalmazza. Ennek értelmében a engedélyt kérőnek kérvényéhez csatolnia kell az elhalt halotti bizonyítványát (halotti anyakönyvi kivonatot), továbbá a tiszti orvos bizonyítványát, hogy orvosrendőri szempontból a hulla elszállítása ellen észrevétele nincsen, s végül az illetékes anyakönyvvezető bizonyítványát arról, hogy a hullaszállítást nála bejelentették. Ha azonban az eltemetés ugyanabban a temetőben illetőleg ugyanannak a községnek (városnak) területén történik, az anyakönyvvezető bizonyítványára szükség nincsen.

Friss hullák szállításánál a következő szabályok irányadók: A koporsó — úgy, mint a rendes eltemetésnél is — csak a halál bekövetkezte után 48 illetőleg 36 óra elteltével zárható le és szállítható el. A hullát kettős koporsóban akként kell hevederekkel rögzítve vagy másként szilárdan megerősítve elhelyezni, hogy a hulla a belső koporsóban, utóbbi pedig a külsőben ne mozdulhasson el. Külföldi hullaszállításnál a kettős koporsót ezenfelül még faládaiba is kell tenni (úgy, mint a fertőzőbetegségben elhaltak szállításánál). A hullát befogadó belső koporsó lehetőleg fémből (pl. erős fehér- vagy horganybádoglemezből illetőleg legalább 2 milliméter vastag ónlemezből) legyen, ha pedig fából van, kellő vastagságú keményfa deszkából készüljön és kifogástalanul zárjon.

A szállítást engedélyező hatóság azt a hatóságot, amelynek területére a hullát viszik, a hullaszállításról táviratilag értesíteni köteles.

Meleg évszakban vagy hosszabb ideig tartó (külföldre) szállításnál a hatósági (tiszti) orvos megkívánhatja, hogy a hulla — rothadásának és feloszlásának késleltetése végett — fertőtlenítő oldatba (pl. 5%-os karbolsavoldatba, 5%-os kreolszappanoldatba, 1%-os szublimátoldatba) mártott lepedőbe göngyöltessék, esetleg alkalmas fertőtlenítő szereknek (pl. 5%-os karbolsavoldatnak) a halott testüregéibe (mell-

üregbe, hasüregbe) befecskendezése által egy felnőtt hullájára legalább 1 litert számítva, konzerváltassék. Ha a szállítás előreláthatóan hosszabb (egy heti vagy több) időt vesz igénybe, a hulla konzerválását, bebalzsamozását kell megkívánni.

Ha a szállítás 10 km-nél nem nagyobb távolságra (tengeyen) történik, a hulla egyes koporsóban ép úgy szállítható, mint a rendes temetésnél.

A 132.930/1917. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 161. oldal) értelmében hullaszállításra olyan kettős koporsó is használható, amelynek belső fedelén abból a célból, hogy a halott arca látható legyen, 25—30 cm hosszú és 15—20 cm széles üvegbetétet alkalmaznak. Hogy a hullabűznek az üvegbetét körül a koporsóból kiáramlása megakadályoztassék, az üvegbetét szélénél lévő réseket fémkoporsóknál ölmozással, fakoporsóknál pedig szurokkal vagy az ablaküveg közönséges betapasztó anyagával (gittel) szorosan tömíteni kell.

Hullák és hullarészek kiásását (exhumálás), ha az illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóság megengedte, a következőképpen kell végrehajtani: A hullák kiásását a meleg évszakban a hűvös órákban a közönség távoltartásával kell végezni. Ha a koporsó még ép, egészben ki kell emelni és szilárdan megerősítve másik (külső) koporsóba kell beléhelyezni. Ha a kiásott koporsó fémből volt és szabályszerűen le van forrasztva vagy a hulla be volt balzsamozva, egyéb burkolat (harmadik) nem szükséges, ellenkező esetben azonban a kettős koporsót még külön faládjában kell elhelyezni. Ha a koporsó elkorhadt, a rothadó állapotban talált hullát alkalmas fertőtlenítő szerrel (5%-os karbolsavoldattal vagy klórmésszel) kell leönteni és a hulla kiásását, valamint csomagolását végző egyéneket munkájuk befejeztével fertőtleníteni kell. A kiásott hulla szabályszerű csomagolására az előkészületeket idejében meg kell tenni; tehát az új koporsó szurkolásához, beforrasztásához, valamint a hullának a koporsón belül rögzítéséhez szükséges eszközöket és anyagokat már előre a helyszínen elő kell készíteni illetőleg használatra készen kell tartani. Ha a kiásott hullát ugyanannak a temetőnek más

részében helyezik el, vagy ha a szállítás 10 km-nél nem nagyobb távolságra történik és a régi koporsó még ép, a szállítás és újraeltemetés az eredeti koporsóban történhetik. Ha a régi koporsó már elkorhadt, a kiásott hulla egyszerű új koporsóban vihető át az új sírba illetőleg (10 km-en belül) úgy szállítható, mint a rendes temetésnél.

A 25.857/1906. B. M. rendelet értelmében a fertőzőbetegségben (hólyagos himlőben, vörhenyben, kiütéses tifusban, diftériában, kolerában és pestisben) elhaltak hulláinak elszállítására engedély csak az elhalálozástól számított 1 év elteltével volt adható. Ezt a rendelkezést a 67.362/1922. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 341. oldal) úgy változtatta meg, hogy a vörhenyben és diftériában elhaltak hulláinak belföldön történő szállításánál az 1 évi határidőt nem kell betartani. A rendelet azonban szigorúan előírja, hogy ezek hogyan szállíthatók. Az ilyen hullát kizárólag légmentesen leólmazott, kettős érckoporsóban szabad szállítani. A külső érckoporsónak a halott arca felől szokásos üvegbetétje nem lehet. Ilyen üvegbetét a belső érckoporsón is csak akkor engedhető meg, ha az szélein gondosan le van ólmazva, hogy a hullagázok ki ne áramolhassanak. A belső koporsó fenekét vastag bádogból kell készíteni, nehogy szállítás közben megsérülhessen az erősen oszlásnak induló holttest folyékony bomlástermékei kifolyhassanak és fertőzést közvetíthessenek. Ugyanebből az okból a belső koporsó fenekére néhány cm vastagságban, fűrészport vagy tőzeget kell elhelyezni, hogy az a keletkező hullanedveket magába szívja. A holttestet 5%-os karbol vagy 1%-os szublimátoldattal telített tiszta fehér lepedőbe kell teljesen beburkolni és úgy a belső koporsóba helyezni, vállait, medencéjét és térdeit hevederrel kell rögzíteni. A koporsó ólmazását nagyon gondosan kell végezni, hogy abból semmi ki ne kerülhessen. A kettős érckoporsót erős és gondosan összeszőgezett faládba kell helyezni. Ennek fenekét vastagabb deszkából kell készíteni, s arra két darab erős, keresztbefutó, 3 cm vastag és 5 cm széles talprészt kell felszegeztetni, mert enélkül a súlyos ládát felemelni és áthelyezni igen nehéz. A faláda záró fedelét is jól meg kell erősíteni. Az érckoporsót, mielőtt a faládba behelyezik, 0.1%-os (1:1000) szublimátoldattal

gondosan le kell mosni. A holttest csomagolását végző egyéneket munkájuk befejezésével fertőtleníteni kell. Fertőzőbetegségben meghaltak hullájának szállításával egyidejűleg sem a kocsin, sem a vagonban, amelyben szállítják, semmi mást (még virágot) sem szabad szállítani. A hullaszállító járművet és kirakás után a szállító eszköz (vasúti kocsi, hajó stb.) padlózatát, fedélzetét, stb. mérszettel való leöntés vagy 3%-os krezol-kénsav oldattal való gondos felmosás által a feladó költségére fertőtleníteni kell.

A külföldre vagy külföldről történő hullaszállítás körül követendő eljárás szabályait a 76.347/1926. K. Ü. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 3. oldal) illetőleg a 98.831/1923. K. Ü. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 3. oldal) tartalmazza. Ennek értelmében a külföldre történő hullaszállításoknál a Magyarország területén hatályos szállítási engedélyt, mely az ország határáig szól, annak a törvényhatóságnak első tisztviselője állítja ki, amelynek területéről a hullát elszállítják. A határszélről való továbbszállítási engedélyt az érdekelt félnek az illetékes külföldi hatóságtól, vagyis az illető külföldi államnak Magyarországon (Budapesten) székelő konzuli hatóságától (vagy a konzuli joghatóságot gyakorló külképviseleti hatóságtól) kell kérnie. A hulla csak a továbbszállítási engedély felmutatása után indítható útnak, sőt az esetleg szükséges exhumálás is csak ekkor történhetik meg. Ettől az általános rendelkezéstől csak akkor lehet eltérni, ha erre vonatkozóan a külföldi állammal közös gyakorlaton alapuló egyezmény van, amikor a külföldi állam területén érvényes engedélyt is annak a törvényhatóságnak első tisztviselője adja meg, amelynek területéről a hullát vagy hullarészt kiszállítják.

A külföldről történő hullaszállítás esetén a Magyarország határáig szóló engedélyt a külföldi illetékes közigazgatási hatóságtól kell kérni, míg a Magyarországra vagy a Magyarországon át történő szállításhoz szükséges engedélyt az illető külállamban székelő illetőleg annak területére illetékes m. kir. konzuli hatóság (annak hiányában ottani követségünk) adja meg. Ez, erről a belépő állomás szerint illetékes határhatóságokat (m. kir. határszéli vámhivatalt, esetleg a határrendőrséget), ha pedig a hullát Magyarországból tovább nem szállít-

ják, a rendeltetési hely szerint illetékes elsőfokú közegészségügyi hatóságot is azonnal értesíti.

A hullaszállítási engedélyre feltétlenül szükség van, mert enélkül a hullaszállítmány a vámterületen át nem jöhet. A hullaszállító levélhez csatolni kell az elhalálozás helyére illetékes hatóság által megadott szállítási engedélyt és a hulla mellé külön kísért kell adni, aki a hullaszállítási okmányokat is magával viszi.

Az elsőfokú közegészségügyi hatóság által kirendelt tisztí orvos köteles személyesen és lelkiismeretesen megvizsgálni, hogy a kérelmezett eljárás (sír- vagy sírboltnyitás) illetőleg emberi hullának vagy hullamaradványnak kiásatása (elszállítása) orvosrendőri szempontból engedélyezhető-e és erről bizonyítványt állít ki. Ha a tisztí orvos a kívánt eljárást közegészségügyi szempontból aggályosnak tartja, a kért engedély nem adható meg. A kérelmezett eljárás körül kövendő egészségügyi rendszabályokat a hatóság az illetékes tisztí orvos véleménye alapján rendeli el. Az eljárás ellenőrzésére kirendelt hatósági orvos a hulla (hullamaradványok) kiásatásánál illetőleg koporsóba helyezésénél a hatóság intézkedésének pontos keresztülviteléről a helyszínen személyesen köteles meggyőződni, s ezt a hullaszállító levélen sajátkezü aláírásával igazolja.

Idejében gondoskodni kell arról, hogy a hullakiásásnál a hivatalos eljárásban közreműködésre a hatósági orvoson kívül megfelelő más hatósági személy is kirendeltessék, mert esetleg olyan rendőri vagy egyéb hatósági intézkedés szüksége merülhet fel, amelynek megtételére a hatósági orvos nem illetékes, de amely sürgősségénél fogva halasztást nem szenvedhet.

A szállított hullát rendeltetési helyére érkezése után egyenesen az eltemetés színhelyére (sír hely, temető, halottasház) kell szállítani és azt az illetékes tisztí orvos szemléje (és a halottszállítási levél aláírása) után a külső koporsóval együtt felbontatlanul kell eltemetni. A koporsót indokolt esetben csak a hatóság nyitthatja fel.

A hatósági orvosnak a hullaszállításnál és kiásásnál általában a fentebb elmondottak pontos betartását kell ellenőriznie és felügyelnie kell arra, hogy semmi olyan körülmény

elő ne fordulhasson, ami esetleg a környezet egészségét veszélyeztetheti; különösen arra kell nagy gondot fordítania, hogy a koporsóból ne kerülhessenek ki folyékony hullarészek, amelyek esetleg fertőzést okozhatnak.

Külföldről a magyar határra érkező hullaszállítmányt — a vámvizsgálattal kapcsolatban — a határállomásra illetékes tiszti orvosnak kell megvizsgálni (a koporsó felnyitása nélkül) arra nézve, hogy a továbbszállítás ellen egészségrendőri szempontból nem tehető-e észrevétel. A vizsgálat eredménye a hullaszállítási levélen feltüntetendő, az esetleg észlelt hiányok a közegészségügyi hatóságnak azonnal bejelentendők.

A hatósági orvost a 60/1938. B. M. (Atzél—Chyzer VIII. kötet) értelmében a halottszállítást ellenőrző tevékenységért mind az indításnál, mind az érkezésnél az ország területén belül 20 P, külföldre vagy külföldről történő hullaszállításnál pedig 30 P díj illeti meg. Az ország területén belül való szállítás esetén, a Budapestre történő szállítás vagy az onnan történt elszállítás kivételével, mind az indításnál, mind az érkezésnél való hatósági orvosi közreműködésért járó díjat az indítás helyén kell leróni. Ezenkívül ugyane rendelet értelmében a felsorolt ügyekben eljáró tiszti orvos a magánfél terhére a megállapított díjakon felül az érvényben levő jogszabályok szerint járó kiküldetési illetményeket is felszámíthatja.

A kocsin eszközölt hullaszállításnál, a kocsi lehetőleg zárt (fedett) legyen. Nyitott kocsin szállított koporsót megfelelően le kell takarni. Hullaszállítmányhoz nem tartozó tárgyak ugyanazon a kocsin nem szállíthatók. A hullaszállító kocsisnak nem szabad 40 km-nél nagyobb sebességgel haladnia. Az iparszerűen gyakorolt hullaszállításnál kizárólag erre a célra szolgáló kocsikat szabad használni, hogy a koporsó ne mozdulhasson el, azt jól meg kell erősíteni. A kocsi havonta legalább egyszer, de fertőzőbeteg szállítása után minden egyes esetben (pl. 2%-os krezolszappanoldattal) fertőtlenítenendő.

A hullaszállító gépjárművállalatokra vonatkozóan az 1930:XVI. törvényeikk végrehajtása tárgyában kiadott üzemi rendtartás 34. és 35. §-ában, valamint az üzletviteli szabályzat 69—71. §-aiban foglalt rendelkezések irány-

adók. A szállítókoszin a kocison (gépkocsivezetőn) kívül még egy kísérő egyénnek kell lenni, aki utazási igazolványát és a hullaszállítási okmányokat magával vinni köteles. A kísérő személyek felelősek azért, hogy a hullaszállítás az előírt úton és késedelem nélkül teljesíttessék.

A hullának vasúton fuvarozására vonatkozó rendelkezéseket a 4.020/1928. M. E. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 545. oldal) 52—56. §-ai tartalmazzák.

E rendelet 52. §-ának (3) bekezdése értelmében a Magyarország területén lévő összes közforgalmú vasutakon a hullaszállítás csak úgy engedhető meg, ha a hulla légmentesen el van zárva szilárd fémtartályban, ez pedig egy külső fatar-tályban oly szorosan van elhelyezve, hogy abban nem moz-dulhat el. A belső koporsónak vízhatlannak és légmentesnek kell lenni, evégből a fémkoporsót olmozással illetőleg befor-rasztással kell elzárni, míg a jól beilleszthető fedéllel bíró (külső) fakoporsó belfelületét (mind alsórészét, mind a fede-lét) szurokkal kell erősen bevonni, ezenkívül a fedelét szur-kolással kell pontosan az aljához tömíteni. A belső koporsó fenekére nedvszívó anyagot (fűrészport, faszénport, hamut) kell szórni. A két koporsó falai között fennmaradó közöket fűrészporral vagy más alkalmas nedvszívó anyaggal szoro-san ki kell tölteni.

A hullát vagy személy- vagy tehervonaton lehet szállí-tani. Gyorsvonatok használata megtagadható. A hullakülde-ményt a vonat kiindulási állomásán legalább 6 órával, más állomásokon pedig legalább 12 órával az indulási idő előtt előre be kell jelenteni. Feladás alkalmával a hatóság által kiállított hullaszállító-levelet át kell adni a vasútnak, s ezt a vasút a hulla kiszolgáltatása alkalmával kiadja az átvevőnek. Olyan külföldi államokból származó hullaküldeménynél, ame-lyekkel a hullaszállító-levelek kölcsönös elismerése iránt egyezmény áll fenn, elégséges az illetékes külföldi hatóság által kiállított hullaszállítólevél. A hullát fuvarlevéllel kell feladni, berakásáról a feladónak kell gondoskodni. A fuvar-díjat a feladáskor kell fizetni, a hullaküldeményeket sem utánvétellel, sem készpénzelőleggel nem lehet megterhelni. A hullát fedett kocsi-ban kell fuvarozni, a hullához nem tartozó tárgyak hozzárakása tilos. A ládában lezárt hullák nyitott

vasúti kocsiban is fuvarozhatók. A feladó minden hullaküldeményhez kísérőt köteles adni, aki a díjszabásban megállapított menetdíjat fizeti és ugyanazzal a vonattal köteles utazni. Kísérő nem szükséges, ha a feladó a feladási állomáson olyan nyilatkozatot ad, hogy a megérkezéskor a hullát a vasúti kocsiból azonnal elviteti. A hullát útközben szükség nélkül átrakni nem szabad. A fuvarozást gyorsan és lehetőleg megszakítás nélkül kell végrehajtani. A megérkezéskor a vasúti állomás az átvevőt távbeszélő útján vagy külön küldönc útján azonnal értesíti a feladó költségére. Kísérővel szállított hullák megérkezésekor az átvevőt értesíteni nem kell.

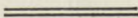
Az olyan hulláknál, amelyeket a rendőrhatóságok, letartóztató intézetek, kórházak, stb. nyilvános felsőbb tanintézetek részére (anatómiai célra) küldenek vagy amelyeket ezek tovább küldenek, kísérőre szükség nincs. Az ilyen hullák tömören elzárt ládákban adhatók fel, tehervonatokkal is fuvarozhatók és szilárd csomagolású tárgyakkal (hordókkal, ládákkal) együvé rakhatók; ügyelni kell azonban arra, hogy a hullát tartalmazó láda meg ne sérüljön. Ilyen szállítmány mellett azonban élelmiszereket és élvezeti cikkeket, valamint olyan anyagokat, amelyekből ezek készülnek, elhelyezni nem lehet. Hullaszállítási levél a felügyeleti hatóság jóváhagyásával el is engedhető.

Hajón szállításnál ugyancsak a fenti rendelkezések irányadók.

Az emberi testből származó váladékok és anyagok, valamint az emberi hullarészek póstai szállítására vonatkozó útmutatást a 43.728/1928. K. M. rendelet (Atzél—Chyzer VI. kötet 722. oldal) tartalmazza. Az emberi testből származó egyes váladékanyagok vizsgálat céljaira beküldése ma a 40.700/1930. N. M. M. rendelet értelmében a „Ty” és „D” tárgyakban történik; ezek mindazoknak a rendelkezéseknek megfelelnek, melyek szerint ezek az anyagok vizsgálat céljából póstán küldhetők. Emberi hullarészeket, csak mint bűnjelket vagy hivatalos vegyi vizsgálatra szánt tárgyakat, a bűntető vagy közegészségügyi ügyekben eljáró hatóságok, hivatalos intézmények és hivatalos személyek adhatnak póstára. A hullarészeket teljesen tiszta, jól záró üvegdugóval vagy jól záró parafa vagy kaucsuk dugasszal ellátott, vastagfalú

és szélesszájú üvegedénybe kell helyezni, mégpedig akként, hogy a hullarészek az üvegedénynek legfeljebb háromnegyed részét töltsék be, mert különben a hullarészből erjedés és rothadás folytán képződő gázok az üvegedény dugaszát kinyomják. Az üvegedény dugóját megnedvesített marhahólyaggal vagy pergamentpapírral szorosan le kell kötni. A hullarészeket tartalmazó üvegedényeket legalább 25 mm vastag, oldalt és fenékszélein beékelt új deszkából készült faládjában, fagyapot, vatta, kóc, széna, szalma vagy egyéb hasonló anyag közé akként kell elhelyezni, hogy a védőréteg az üvegedényt minden oldalról legalább 5 cm vastagságban környezze, leszorítsa, nehogy az a szállítás közben előálló rázóadás miatt elmozdulhasson. A láda tetejét kizárólag csavarokkal kell a ládára ráerősíteni. Az így bezárt faládát, $\frac{1}{2}$ milliméter vastag fehérbádognál készült második ládába úgy kell elhelyezni, hogy a bádogláda falai a benne levő faládát annyira körül fogják, hogy a rázkódás alkalmával a bádogláda ide-oda ne mozoghasson. A külső burkolatul szolgáló bádogláda tetejét önnel kell légmentesen leforrasztani, s a ládát egy vagy két ráforrasztott bádogfogantyúval és, ha 5 kg-nál súlyosabb, a sérülés megakadályozása végett léchevederekkel is el kell látni. A ládát feladás előtt szappannal gondosan le kell mosni. Olyan hullarészek pedig, amelyek súlyuknál vagy terjedelmüknél fogva üvegben nem helyezhetők el, előbb pergamentbe csomagolva, azután 1:1000 szublimátoldatban áztatott ruhába begöngyölve (vegyi vizsgálatra szánt hullarészeknél és anyagoknál a szublimátoldat helyett 2%-os formalinoldatot kell használni) helyezendők el fagyapot, széna, stb. közé, a fent leírt módon leforrasztandó bádogládjával körülvett faládjában. A külső burkolatul szolgáló bádogládára a címoldalt egészen befedő sárgaszínű papírlapot kell ragasztani, melyre a feladó nevét és székhelyét, a pontos címet, a rendeltetési helyet és a küldemény tartalmát (pl. bűnügyben, közegészségügyben, szakvizsgálatra hullarész) felírni köteles.

TARTALOM.

Bevezetés	3
-----------------	---

I. RÉSZ.

1. A levegő közegészségügyi jelentősége	5
2. A talaj közegészségügyi jelentősége	10
3. A levegő és a talaj tisztaságának megóvására vonatkozó rendelkezések. Utcák, terek, utak és egyéb forgalmas útvonalak portalanítása, öntözése és tisztántartása. A járdák seprési idejének megállapítása. Árnyékszékek, istállók és sertésólak elhelyezése. A szemét, trágya, emberi ürülék és egyéb hulladékanyagok gyűjtésének és eltávolításának helyes módja. Az ürülékanyagok és a sertés trágya vasúti szállítása. A csatornázás.	16
4. Az egészségre ártalmas posványok és mocsarak lecsapolása és kiszáritása. A kender- és lenáztatók helyének kijelölése.	28
5. Állati dögterek létesítése és elhelyezése. Az elhúllott állatokkal való elbánás	30

II. RÉSZ.

6. A víz közegészségügyi jelentősége. A vízjogi törvények rövid ismertetése. A vízszennyezés megakadályozására vonatkozó büntetőjogi rendelkezések	36
7. A községek egészséges vízzel való ellátása. A különféle kútrendszerek. Közkutak, ártézi kútak létesítése és ellen-	

- őrzése. A vízvezetékrendszerek. A községi (városi) vízvezetékek ellenőrzése. Az ivóvíz vegyi és bakteriológiai ellenőrzése. A vízjavítás módszerei. 45
8. A fürdőtörvény rövid ismertetése. A természetes és mesterséges ásványvizek engedélyezésének és ellenőrzésének módja. Forrásvédőterület kijelölése. A gyógyvizek, forrástermékek engedélyezése, forgalma és ellenőrzése. Az ásványvizek, gyógyvizek és forrástermékek nyilvántartása. 55
9. A gyógyfürdő, éghajlati gyógyintézet, gyógyhely és üdülöhely fogalma, engedélyezésének és ellenőrzésének módja, különös tekintettel a hatósági orvosi szolgálatra. A gyógyfürdők, éghajlati gyógyintézetek, gyógyhelyek nyilvántartása. A balatoni és a budapesti gyógyhelyekre vonatkozó különleges rendelkezések. A főveny (strand) és tisztasági fürdők és uszodák engedélyezése 64
10. A hatósági jégellátás. A természetes jég gyűjtőhelyének kijelölése. A mesterséges jég gyártása. A jég raktározása (jégvermek). A jég üzletszerű árusítása és annak ellenőrzése. A jégszállítás szabályai. A magáncélra szolgáló természetes jég gyűjtésének ellenőrzése 84

III. RÉSZ.

11. A lakások közegészségügyi feltételeinek biztosítása és a zsúfoltság megakadályozása. A lakások egészségügyi ellenőrzése. Egészséges lakás építésének feltételei. A gazdasági és ipari munkások lakásainak ellenőrzése. A zsúfoltság mértéke. Az időszaki gazdasági munkások elszállásolása. Munkáslakás-telepek létesítése. A város- és községrendezés irányelvei. A lakások tűzrendészeti követelményei. A szűkséglakások. Az építési szabályrendeletek egészségügyi alapelvei. A hatósági orvosok teendői az építési és lakhatási engedélyek iránti kérelmek elbírálásánál 98
12. A kisajátítás fogalma és igénybevételének alapja. A kisajátítási eljárás 115

IV. RÉSZ.

13. A táplálkozásról általában. Az élelmiszerek és élvezeti cikkek forgalmának közegészségügyi szempontból való ellenőrzése. A forgalombahozatal fogalma. Az egészségre ártalmas élelmiszerekkel való elbánás. A lefoglalás, elkobzás és megsemmisítés lényege és alkalmazásának feltételei. Miként kell a hatósági orvosnak az élelmiszerárusító üzemeket vizsgálni és ellenőrizni. A Nemzeti Népélelmezési Bizottság működési köre 120

14. Az élelmiszerpiac-higiéne alapelvei. A napi piacok engedélyezésének helyes módja. A piacok ellenőrzése.	132
15. Az élelmiszerül szolgáló mezőgazdasági termények, termékek és cikkek forgalmának ellenőrzése a hamisítások megakadályozása szempontjából, figyelemmel a közegészségügyi érdekekre. A hamis név és hamis cím fogalma. A mintavételek módja	134
16. Az élelmiszerek és italok eltartásához és árusításához szükséges edények, tartályok és egyéb cikkek egészségügyi kellékei és hatósági ellenőrzése. A horgany- és ólomtartalmú edények használatának szabályozása az élelmiszerek és italok árusításánál.	140
17. Az élelmiszerek és italok mesterséges festése. A mérgező festékek használatának tilalma általában	143
18. A vágóhidak (vágóhelyek) létesítése és berendezése. A hatósági orvosok ezzel kapcsolatos teendői. A vágóhidak (vágóhelyek) ellenőrzése.	146
19. A hús és húskészítmények árusítása. A húsnak és a kolbászáruk töltelékének salétrommal pácolása. Műbél használata. A húsfeldolgozó és húsárusító helyiségek (üzemek) berendezése és ellenőrzése. A lóhúsmészárszékek és hatósági hússzékek árusítási köre és egészségügyi ellenőrzése. Baromfi, vad- és halhús árusítása. Az alkalmoszerű húsárusítás. Kóserhús árusítása. Sertésszalámi árusítása.	153
20. A tej közegészségügyi jelentősége és forgalmának szabályozása. A tejfeleségek. A tej fejésére, kezelésére és szállítására és az ekközben használt edényekre vonatkozó szabályok. A tej és tejtermékek árusításának egészségügyi ellenőrzése. A tejszín és tejföl forgalmának szabályozása. Az egészségre ártalmas és hamisított tejfélékkel való eljárás. A tejmintavétel módja. A tej és tejtermékek értékesítése. Az uradalmi tej. A különleges tejfeleségek (minősített tej, elsőrendű nyerstej, szénsavas tej, tejpor, gümőkórmentes tej) forgalma és ellenőrzése. A túrófélék, gomolyafajták, a sajt forgalma és ellenőrzése.	167
21. A vaj, a zsírok, az olajok és a tepertő forgalmának ellenőrzése.	191
22. A mesterséges ételzsírok, a margarin forgalmának szabályozása és ellenőrzése.	196
23. Az élesztő gyártása és forgalmának ellenőrzése.	200
24. A fűszerfélék, a fűszerkeverékek és a paprika forgalmának szabályozása és ellenőrzése.	202
25. A liszt és a szárított tésztaneműek, a leveskészítmények és a levesízesítők forgalmának szabályozása és ellenőrzése. ..	205
26. A kenyér és kenyérfélék, a pék- és cukrászsütemények forgalmának szabályai és egészségügyi ellenőrzése.	213
27. Az ecet, az ecetsavfélék és a só forgalmának szabályozása és egészségügyi ellenőrzése.	219

28. A gyümölcsíz és kocsonyák, a gyümölcslevek és szörpök gyártásának és forgalmának szabályozása és egészségügyi ellenőrzése. A gombák forgalmának egészségügyi ellenőrzése. A gyanús gombafélék szakértői vizsgálata. 223
29. A méz és a kávéfélék (kávépótlék, maláta, fügekávé) forgalmának egészségügyi ellenőrzése. A kakaó és csokoládé, valamint ilyen készítmények forgalmának egészségügyi feltételei és ezek ellenőrzése. A cukorkák árusításának szabályai. A cukorkagyufák árusításának tilalma. A mesterséges édesítőszer (saccharin) árusítása. 230
30. A fagyalt készítésének, kezelésének és forgalmának szabályai és egészségügyi ellenőrzése. 246
31. A szeszesitalok (bor, sör, borpárlat, pálinka és mesterséges pálinkák) árusításának egészségügyi feltételei és ellenőrzése. Mérgezésre gyanús szeszesitalok vizsgálata. Az alkoholizmus elleni küzdelem hazánkban. 252
32. A fűszer- és vegyeskereskedések, (élelmiszerüzletek) egészségügyi ellenőrzése. 267
33. A szikvízgyártás szabályai. A szikvíz forgalmának és szállításának egészségügyi ellenőrzése. 270

V. RÉSZ.

34. Az ipari közigazgatási jog rövid ismertetése. Az iparok felosztása: a képesítéshez, az engedélyhez kötött és a szabad iparok. Az iparigazolvány, az iparengedély és az ipardíj fogalma. Az ipar gyakorlásának általános és különös feltételei. Az ipar gyakorlásának korlátai. Az iparüzési jog elvonása. A vándoriparok. 280
35. Az iparhatóságok. Az ipartestületek. A törvényhatósági ipartanács és az Országos Iparügyi Tanács. A kereskedelmi és iparkamarák. Az ipartársulatok. Az iparfelügyelők. 288
36. A vásártartási jog lényege és engedélyezése. 294
37. A közegészségügyi szempontból fontosabb, képesítéshez kötött iparok. A hatósági orvosok ezekkel kapcsolatos teendői. 296
38. A közegészségügyi szempontból fontosabb engedélyhez kötött iparok. A hatósági orvosok ezekkel kapcsolatos teendői. 335
39. A közegészségügyi szempontból fontosabb szabadiparok. 348
40. A telepengedélyhez kötött iparok. A telepengedélyezési eljárás és annak közegészségügyi szempontjai. 349
41. Az állati szőrneműeket feldolgozó ipartelepek egészségügyi ellenőrzése. 355

42. A gyáripár lényege és egészségügyi felügyelete. Az ipar-felügyelő és a tiszti orvosok szerepe a gyárvizsgálatoknál.	357
43. A fehér vagy sárga foszforral való gyújtógyártásra vonatkozó rendelkezések.	363
44. Az ammóniákkal, kénssavval vagy szénsavval működő nagyobb hűtőberendezéseket üzemben tartó ipartelepekre vonatkozó rendelkezések.	364
45. A higiéné céljait szolgáló egyes cikkek árusítására vonatkozó rendelkezések	364
46. A közhasználatú gépjárművállalatokra vonatkozó rendelkezések rövid ismertetése.	366
47. A hatósági orvos iparegészségügyi teendői általában.	371
48. A lúgkő és a lúgkőoldat forgalombahozatalának szabályozása és a hatósági orvosoknak ezzel kapcsolatos teendői.	374
49. A hatósági orvos teendői a kártékony állatok irtása körül. A patkányirtás szabályai.	377
50. A mérgek árusítására vonatkozó rendelkezések. Az arzén-tartalmú légyirtószerek tilalma.	380
51. Iparhigiéné (az ipari és gyári alkalmazottak egészségügyi védelme). A tanoncszerződés és a hatósági orvos ezzel kapcsolatos teendői. Az iparegészségügyre vonatkozó fontosabb jogszabályok.	383

VI. RÉSZ.

52. A köztisztaság jelentősége a közegészségügy szempontjából. A köztisztasági (közegészségügyi) szabályrendeletek elkészítésének irányelvei. A legyek irtása. Az emberen élősködő rovarok (tetvek) irtásának módja. A kóborcigányok és vándoriparosok közegészségügyi ellenőrzése. A szállodák, vendéglők, stb. féregtelenítése.	388
---	-----

VII. RÉSZ.

53. A fertőzőbetegségekről általában. A fertőzőbetegségek el- leni védekezés szervezete hazánkban. A bejelentendő fer- tőzőbetegségek. A kijelentendő fertőzőbetegségek. A heti, helyzet és zárójelentések, ezek helyes elkészítésének módja. A szomszédos törvényhatóságok értesítése fertőzőbetegsé- gek fellépése esetén.	395
54. A fertőzőbetegek elkülönítése. A járványkórházak. A jár- ványorvosok. A járvány tartama alatt elhalt orvosok és	

és egyéb megbízott személyzet özvegyeinek és árváinak nyugdíjigénye. A veszteg- és határzár.	407
55. A fertőzőbetegségekkel kapcsolatos hivatalos laboratóriumi vizsgálatok. Az Országos Közegészségügyi Intézet és vidéki állomásainak szerepe a fertőzőbetegségek elleni védekezés terén.	410
56. A fertőzőbetegek szállítása vasúton, hajón és egyéb közlekedési eszközökön és a szállítás egészségügyi szabályai. A fertőzőbetegek kórházba szállítása és kórházi ápolása. A hajóforgalom közegészségügyi ellenőrzése. A hatósági eljárás a vasúton, hajón és egyéb közlekedési eszközökön észlelt fertőzőbetegségek esetén.	417
57. A fertőzőbetegségek elleni védekezés az iskolákban. Az iskolák bezárása fertőzőbetegség esetén.	422
58. A büntetőintézetek egészségügyi (járványügyi) felügyelete.	424
59. A katonai és a polgári hatóságok együttes eljárása járvány esetén.	425
60. A fertőtlenítés módjai és keresztülvitele. Fertőtlenítőgépek beszerzése és karbantartása. A fertőtlenítők kiképzése. ..	426
61. Budapest székesfőváros védelmi szervezete a fertőzőbetegségek ellen. A székesfőváros fertőtlenítési szabályrendeletének rövid ismertetése.	432
62. Az egészségügyi hatóságok és a hatósági orvosok teendői fertőzőbetegségek (járvány) esetén. A tisztí főorvosok és a tisztí orvosok rendkívüli intézkedési joga járvány idején. A járvány alatt fennálló kivételes rendelkezések. A járványüggyel kapcsolatos büntetőjogi rendelkezések.	446
63. A fertőző betegségek elleni védekezés nemzetközi szervezete. A pestis, kolera, sárgaláz, kiütéses tifusz és himlő elleni párisi nemzetközi egyezmény. A szomszéd államokkal (Ausztriával, Jugoszláviával) kötött megállapodások. ..	454

VIII. RÉSZ.

Az egyes fertőzőbetegségek.

64. A kolera elleni hatósági védekezés. A kolerás betegek bejelentése és a vizsgálati anyagok beküldésének módja. A kolerában megbetegedettek zárlat alól feloldása.	463
65. A pestis elleni hatósági védekezés.	470
66. A lepra elleni hatósági védekezés.	472
67. A himlő elleni hatósági védekezés. A himlőoltási körök megállapítása. Az oltóbizottság szervezete. Az első- és az újraoltás. A védhimlőoltási díjak. Kényszeroltás elrendelése. A kóborcigányok kényszeroltása. A közegészségügyi hatóságok és a hatósági orvosok teendői himlőmegbetege-	

dés esetén. A himlőnyiroktermelő intézetek. A himlőnyirok beszerzésének módja.	473
68. A kiütéses tifusz elleni hatósági védekezés. A kiütéses tifuszmegbetegedések bejelentése és a vizsgálati anyagok beküldésének módja. A kóborcigányok kiütéses tifusz és ruhatetvesség szempontjából való ellenőrzése.	484
69. A diftéria elleni hatósági védekezés. A diftériás betegek bejelentése. A laboratóriumi vizsgálati anyagok beküldésének módja. A diftériás beteg környezetének és ápolójának vizsgálata. A diftéria miatt elrendelt zárlat feloldása. Csoportos védőoltások alkalmazása. A védőoltáshoz szükséges oltóanyagok beszerzése. A védőoltások díjazása. Diftéria-szérumnak a gyógyszerárakban kötelező tartása. A diftéria-szérumnak a közgyógyyszerellátás terhére rendelése.	489
70. Az influenza elleni védekezés.	497
71. A gümőkór elleni védekezés és az ezzel kapcsolatos hatósági rendelkezések. A vizsgálati anyagok beküldésének módja. A nyílt gümőkórban szenvedő betegek lakásának fertőtlenítése. A szegénysorsú tüdőbetegek kórházi és szanatóriumi ápolása. A tüdőbeteggondozó intézetek. A gümőkór elleni védekezés mai rendszere.	498
72. A hastífusz elleni hatósági védekezés. A bacillusgazdák és bacillushordozók felkutatása, nyilvántartása és védekezés az általuk közvetíthető fertőzés ellen. Csoportos védőoltások alkalmazása. A közkórházak tevékenysége a hastífuszbajjárványok elleni küzdelem terén.	507
73. A paratífusz elleni hatósági védekezés.	515
74. A vérhas elleni védekezés.	516
75. A malária elleni védekezés. A maláriát terjesztő szúnyogfaj ismertetése.	517
76. A visszatérő láz elleni hatósági védekezés.	520
77. A járványos agy-gerincagyhártyalob elleni hatósági védekezés.	520
78. A járványos agyvelőgyulladás elleni hatósági védekezés.	522
79. A Heine-Medin-féle gyermekbénulás elleni védekezés.	523
80. A trachoma. A trachoma elleni védekezés hatósági rendszere. A trachoma bejelentése és a külön időszaki kimutatók és jelentések elkészítése. A trachomás betegek gyógyítása és közkórházi ápolása. A trachomaorvosok alkalmazása. A trachomakórházak. A trachomás betegek vasúti szállítása. A katonák, mezői munkások, cselédek ellenőrzése és gyógyítása. Az iskolák trachoma szempontjából ellenőrzése.	525
81. Az emberi lépfene elleni védekezés.	530
82. Az emberi takonykór elleni védekezés.	531

83. A veszettség elleni védekezés. A Pasteur-intézetbe beutalás módja. A veszettségi eseteknek az állategészségügyi szervezetekkel közlése. 532
84. A tetanusz elleni védekezés. 534

IX. RÉSZ.

85. A bányaféreg (ankylostomiasis) elleni hatásági védekezés. 535
86. A pellagra elleni védekezés. 537

X. RÉSZ.

87. A prostitúció és ellenőrzése. A hatásági orvosok teendői a nyílt és a titkos prostitúcióval kapcsolatban. A fogadókban (szállodákban, panziókban), vendéglőkben, korcsmákban, kávéházakban, kávémérésekben, tejivócsarnokokban és cukrászdákban a nők alkalmazásának korlátozása, vizsgálata és korhatárának ellenőrzése. A szifilisz (lues) elleni hatásági védekezés. A nemibetegek közkórházi kezelése és kényszergyógyítása. A nemibetegségek elleni védekezés társadalmi szervezete. Az antivenereás gondozók működése és megszervezésének módja. 539

XI. RÉSZ.

88. Az anyakönyvi jog szabályainak rövid ismertetése. 550

XII. RÉSZ.

89. A halottkémlés szabályai. A nyomozó rendőri hatóságok és közegek eljárása nem természetes halál vagy talált hulla esetén és az igazságügyi hatóságok részéről a temetési engedély megadása. A hatásági orvosok boncolási kötelezettsége. A bűnügyi nyomozás során teljesített hatásági orvosi működés díjazása. Az orvosrendőri és a törvényszéki hullaboncolás szabályai. A boncolóhelyiség felszerelése. 556
90. A községek temetési kötelezettsége és az erre vonatkozó (szegényügygel kapcsolatos) rendelkezések. A közkórházak temetési kötelezettsége. A hulláknak anatómiai boncolás céljára átengedése. 564

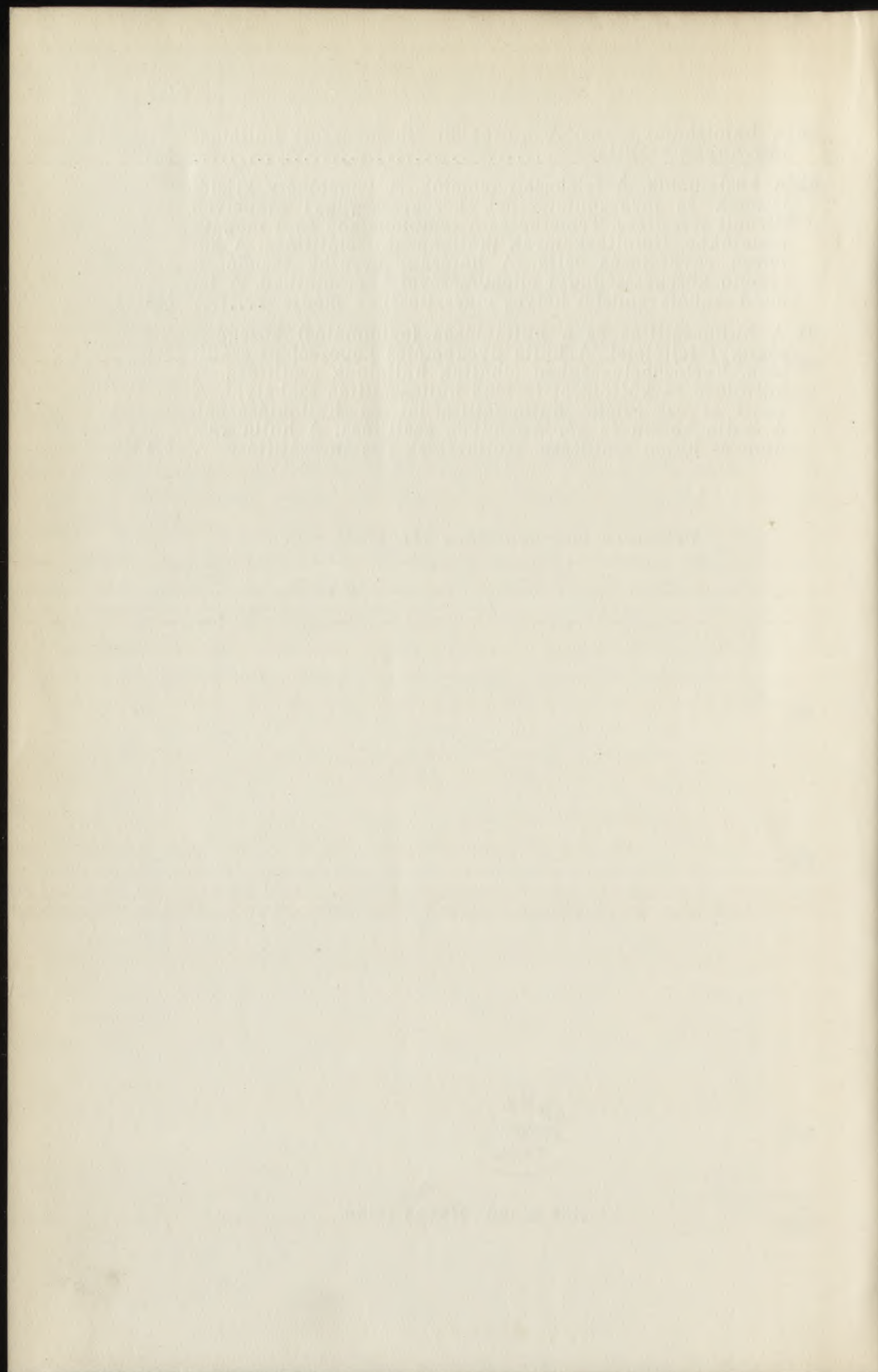

91. A halotthamvasztás. A külföldön elhamvaszott hullamaradványok szállítása. 565
92. A köztemetők. A felekezeti temetők. A temetőhely kijelölésének és megszüntetésének közegészségügyi alapelvei. Sírbolt létesítése. Temetkezés a templomokba és a magán-temetőkbe. Halottaskamrák (hullaházak) felállítása. A kötelező ravatalozás célja. A hatósági orvosok teendői a temető közegészségügyi ellenőrzésével kapcsolatban. A temető-szabályrendelet helyes elkészítésének módja. 566
93. A hullaszállítás és a hullakiásás (exhumálás) közegészségügyi feltételei. A hulla üvegbetétes koporsóban szállítása. Fertőzőbetegségben elhaltak hulláinak szállítása. A külföldre és külföldről történő hullaszállítás szabályai. A tisztí orvos teendői hullaszállításnál és hullakiásásnál. A hulla kocsin és gépjárművön szállítása. A hulla vasúton és hajón szállítása. Hullarészek postán szállítása. .. 571

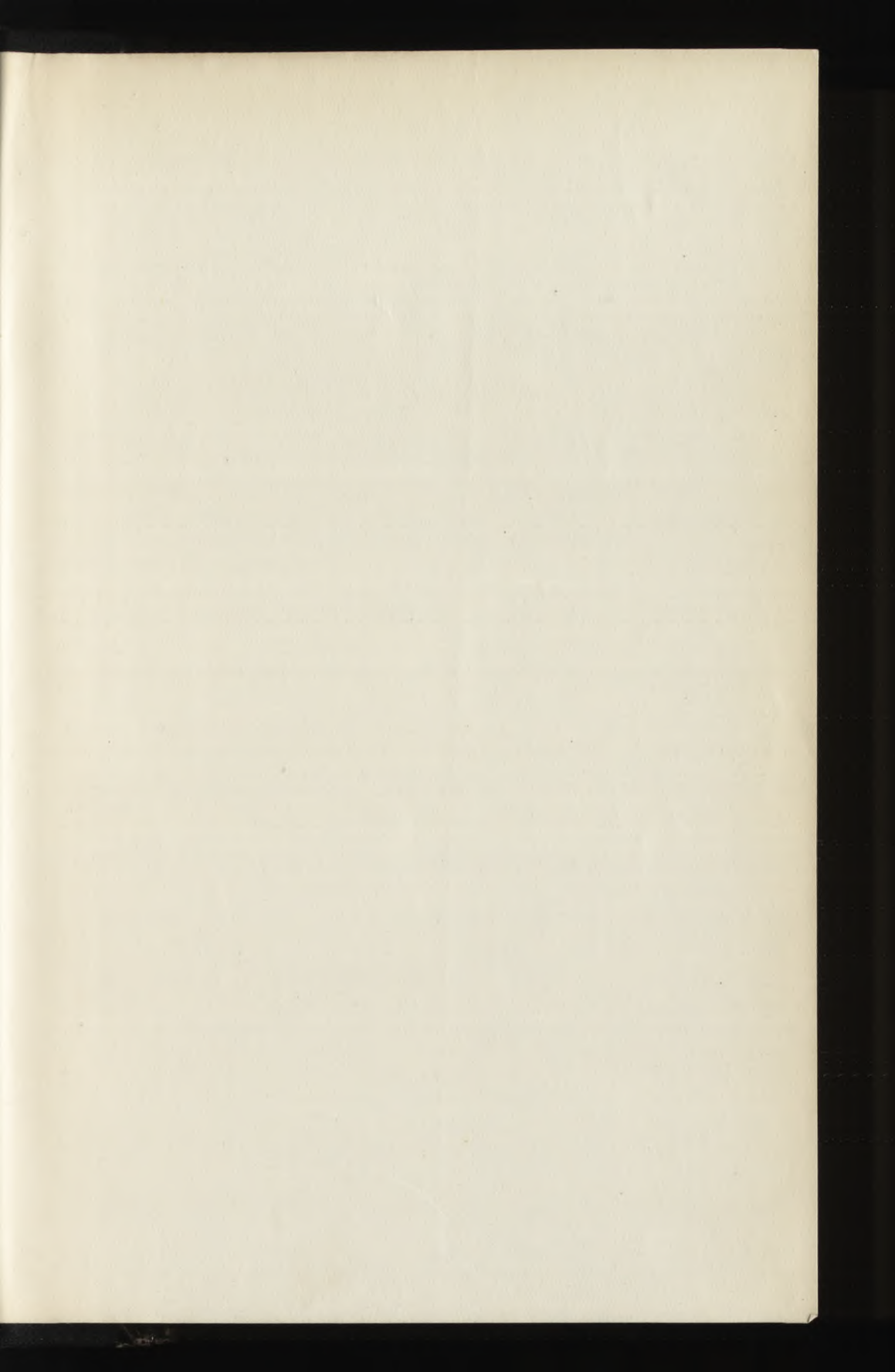
Betűsoros tárgymutató a III. kötet végén.

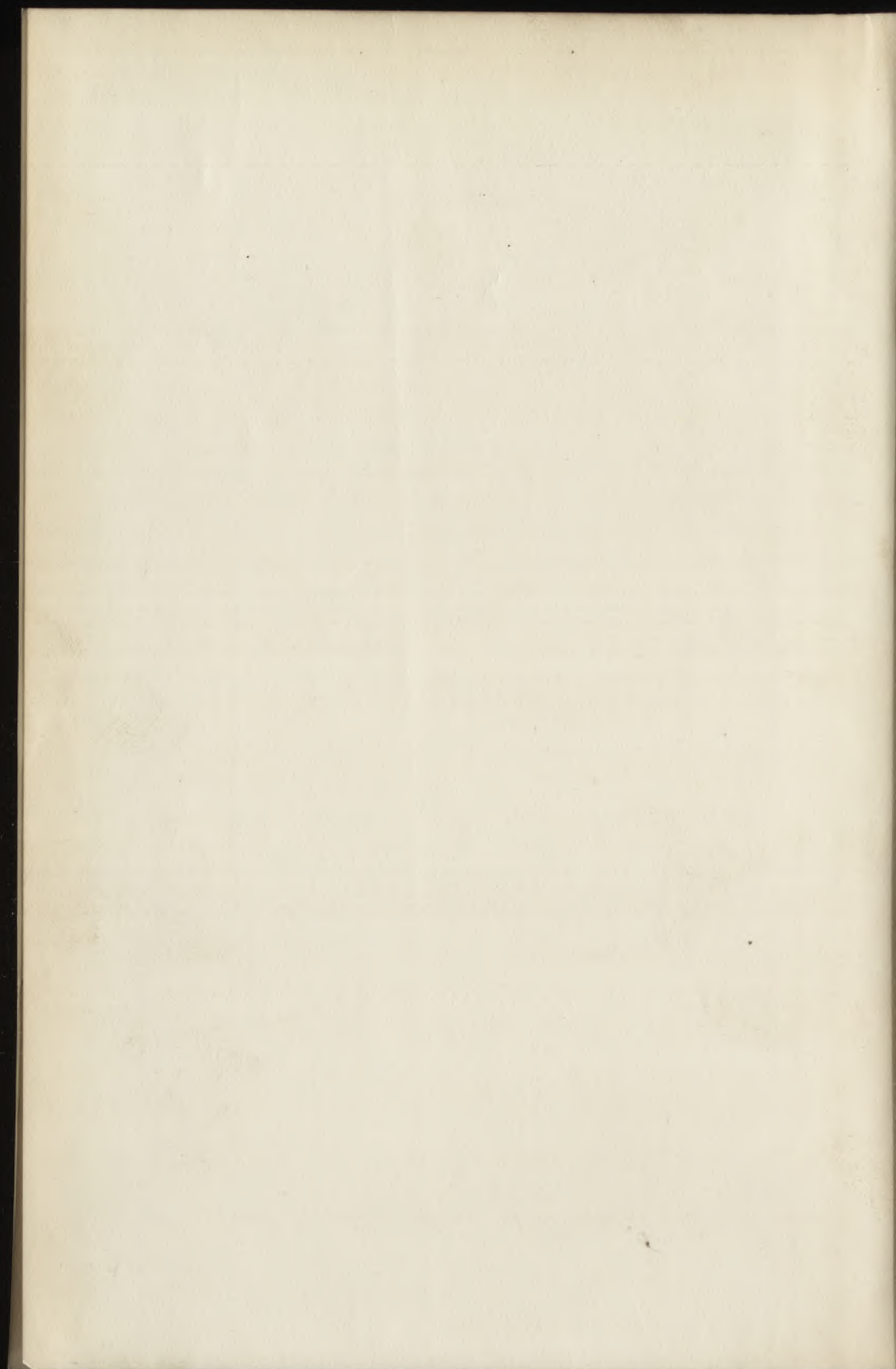

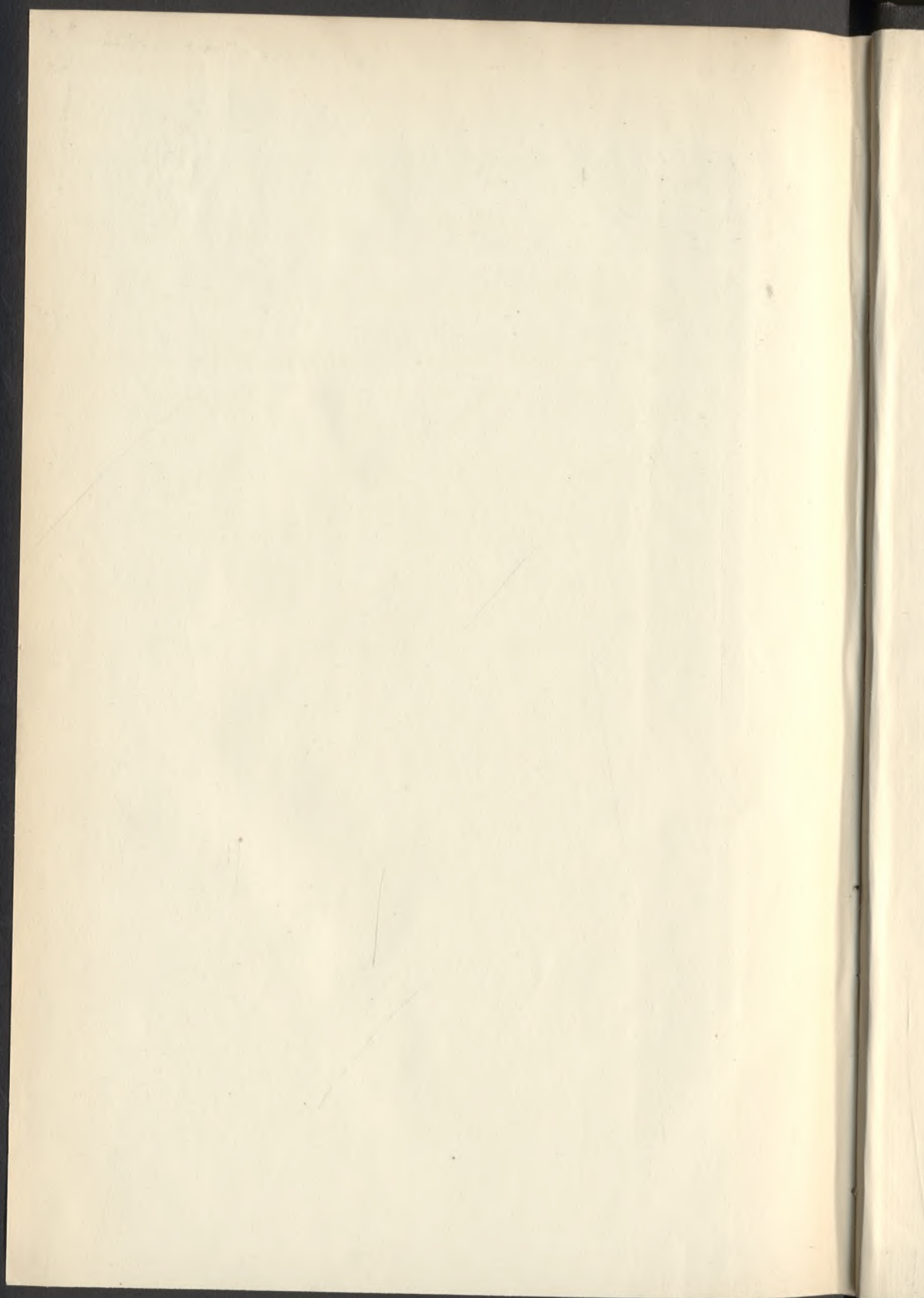

1939 JAN. - 2.

13.674

ATZÉL

A magyar
egészségügyi
közigazgatás
kézikönyve

II

N. M.